

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav románských studií

Filologie – Románské jazyky

Olga Nádvorníková

**Korpusová analýza faktorů sémantické
interpretace francouzského gérondivu**

**A corpus analysis of the semantic interpretation
factors of the French gérondif**

Rigorózní práce

vedoucí práce – PhDr. Hana Loucká, CSc.

2013

Prohlašuji, že jsem rigorózní práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité prameny a literaturu.

Poděkování

Dokončení této práce by nebylo možné bez pomoci a podpory mnoha lidí.

Za cenné rady, pomoc a podporu bych chtěla poděkovat své vedoucí práce, paní PhDr. Haně Loucké, CSc., a také svému konzultantovi, doc. Vladimíru Petkevičovi z Ústavu teoretické a počítačové lingvistiky. Za rady ohledně vytěžování korpusů vděčím pracovníkům Ústavu Českého národního korpusu, zejména Michalu Křenovi a Václavu Cvrčkovi, ale také Alexandru Rosenovi z Ústavu teoretické a počítačové lingvistiky. Upřímnou vzpomínku bych ráda věnovala také svému prvnímu vedoucímu práce, doc. Jaromíru Tláskalovi.

Za mnohé vděčím zejména svým sourozencům: svému bratřovi, Vojtěchu Nádvorníkovi, tímto děkuji za řešení všech technických problémů s daným výzkumem spojených, a své sestře, Petře Diestlerové, za obětavé a pečlivé přečtení celého rukopisu a za cenné komentáře.

Především pak děkuji svým přátelům a celé rodině za trpělivost a neutuchající podporu.

Tuto práci věnuji své sestře.

Et les hannetons entrent...

OBSAH

Abstrakt / Abstract in English

Seznam používaných symbolů a zkratk

ÚVOD	i
1. SÉMANTIKA GER V GRAMATIKÁCH A JAZYKOVÝCH PŘÍRUČKÁCH	ii
2. PROBLEMATIKA GER V TEMATICKY ZAMĚŘENÝCH PUBLIKACÍCH (MONOGRAFIE, ČLÁNKY)	vii
3. CÍLE, METODOLOGIE A STRUKTURACE PRÁCE	xx
I. TEORIE – Faktory ovlivňující interpretaci Ger	1
1. FAKTORY MORFOLOGICKÉ – ZÁKLADNÍ INTERPRETAČNÍ INSTRUKCE GER	1
1.1. Význam formantu EN	1
1.2. Otázka simultaneity a aspektově-temporální charakteristika Ger	8
1.2.1. <u>Průvodní okolnost (circonstance concomitante, Ger_{CC})</u>	13
1.2.2. <u>(Chrono)logická anteriorita (Ger_{log})</u>	17
1.2.2.1. Výzkum aspektově-temporálních vztahů mezi VG a VF	18
1.2.2.2. Vztah <i>Contenant/contenu</i> a Ger jako „ <i>AVEC du verbe</i> “	22
1.2.2.3. Proces rozšíření <i>denotace</i> predikátu a kauzální významy	26
2. FAKTORY SYNTAKTICKÉ – INTERAKCE GER S ŘÍDÍCÍ PREDIKACÍ	32
2.1. Ger jako (sekundární) predikace	32
2.1.1. <u>VG jako predikátor</u>	33
2.1.1.1. Podmětový aktant Ger	36
2.1.1.2. Další rysy predikátu Ger	44
2.2. Zapojení Ger do řídicí predikace	49
2.2.1. <u>Řídicí člen SG (<i>incidence</i>)</u>	49
2.2.2. <u>Syntaktická funkce SG v rámci řídicí predikace</u>	52
2.2.2.1. Ger v koordinaci s jiným větným členem	52
2.2.2.2. Ger jako <i>converb</i>	56
2.2.2.3. Ger vs participe présent	59
2.2.2.3.1. <i>Děje V_{ant} a VF ve vztahu koreference</i>	60
2.2.2.3.2. <i>V_{ant} a VF označující dva různé děje</i>	64
2.2.2.4. Ger jako cirkumstant (<i>circonstant</i> , CIR)	74
2.2.2.4.1. <i>Postpozice a détachement</i>	76
2.2.2.4.2. <i>Antepozice</i>	80
2.2.3. <u>Tematicko-rematická funkce Ger</u>	83
2.2.3.1. Ger jako verbální anafora	85
2.2.3.2. Ger jako rámec pro děj řídicí predikace	91
3. FAKTORY LEXIKÁLNĚ-SÉMANTICKÉ A PRAGMATICKÉ	97
3.1. Faktory interní – lexikální obsazení VG/VF a jejich kombinace	97
3.1.1. <u>Predikáty statické vs dynamické</u>	102
3.1.2. <u>Kauzativa</u>	108
3.2. Faktory externí – adverbium <i>tout</i>	115
4. ZÁVĚR – MOŽNÉ PŘÍSTUPY K SÉMANTICKÉ INTERPRETACI GER	127
4.1. Základní význam a pojetí Ger jako interpretační instrukce	128
4.2. Významové typy Ger a možnosti jejich identifikace	130
4.3. Přehled kontextových faktorů sémantické interpretace Ger	138

II. KORPUSOVÁ ANALÝZA FAKTORŮ SÉMANTICKÉ INTERPRETACE GER	145
1. VYMEZENÍ KORPUSU A ANALYZOVANÉHO MATERIÁLU	145
1.1. Kritéria reprezentativnosti korpusu	145
1.2. Vymezení korpusu	149
1.2.1. <u>Použité korpusy</u>	152
1.2.1.1. FRANTEXT	152
1.2.1.2. Korpus Le Monde – Le Figaro (cizojaz_fr ČNK)	156
1.2.1.3. InterCorp	156
1.2.2. <u>Základní korpus</u>	158
1.2.2.1. Literární subkorpus (FT _R a IC _R ; Ger _R a Ger _{IC})	159
1.2.2.1.1. <i>Ger v subkorpusu románů ve FRANTEXTu (Ger_R)</i>	160
1.2.2.1.2. <i>Ger v subkorpusu románů v InterCorpu (Ger_{IC})</i>	163
1.2.2.2. Subkorpus odborných textů (FT _{SPEC} a Ger _{SPEC})	167
1.2.2.3. Subkorpus publicistických textů (Ger _{PUBL})	170
1.2.3. <u>Pracovní korpus a popis analyzovaných faktorů</u>	173
2. ANALÝZA FAKTORŮ SÉMANTICKÉ INTERPRETACE GER	182
2.1. Gerundiální centrum – Lexikální báze významu CG	182
2.1.1. <u>Lexikální obsazení VG</u>	185
2.1.2. <u>Lexikální obsazení řídicího členu Ger</u>	185
2.1.2.1. Složený predikát jako řídicí člen SG	198
2.1.2.2. Základní tendence v lexikálním obsazení VF	201
2.1.3. <u>Typické konstelace lexikálního obsazení VG a VF</u>	207
2.1.3.1. Slovesa pohybu (V _{mouv})	207
2.1.3.1.1. <i>Bližší vymezení kategorie V_{mouv}</i>	207
2.1.3.1.2. <i>Korelace V_{mouv} s faktory interpretace Ger</i>	211
2.1.3.1.3. <i>Významové korelace VG(V_{mouv})</i>	215
2.1.3.1.3a <i>Typ en entrant / en passant par</i>	217
2.1.3.1.3b <i>Typ en marchant</i>	226
2.1.3.1.3c <i>Typ (il est arrivé) en courant</i>	231
2.1.3.2. Slovesa řečové činnosti (V _{dic})	244
2.1.3.2.1. <i>Bližší vymezení kategorie V_{dic}</i>	244
2.1.3.2.2. <i>Korelace V_{dic} s faktory interpretace Ger</i>	247
2.1.3.2.3. <i>Významové korelace jednotlivých typů V_{dic}</i>	248
2.1.3.2.3a <i>Typ en parlant</i>	248
2.1.3.2.3b <i>Typ en disant</i>	251
2.1.3.2.3c <i>Typ dit-il en ...-ant</i>	255
2.1.3.3. Slovesa smyslového vnímání (V _{perc})	265
2.1.3.3.1. <i>Bližší vymezení kategorie V_{perc}</i>	266
2.1.3.3.2. <i>Korelace V_{perc} s faktory interpretace Ger</i>	268
2.1.3.3.3. <i>Významové korelace jednotlivých typů V_{perc}</i>	270
2.1.3.3.3a <i>Typ en voyant</i>	270
2.1.3.3.3b <i>Typ en regardant</i>	274
2.1.3.4. Slovesa s významem manipulace předmětem (V _{manip})	280
2.1.3.4.1. <i>Bližší vymezení kategorie V_{manip}</i>	280
2.1.3.4.2. <i>Korelace V_{manip} s faktory interpretace Ger</i>	283
2.1.3.4.3. <i>Významové korelace jednotlivých typů V_{manip}</i>	285

2.1.3.4.3a Typ [...] <i>dit Gabriel, en remettant son mouchoir dans sa poche</i>	285
2.1.3.4.3b Typ <i>elle est partie en claquant la porte</i> (Ger _{zp})	286
2.1.3.4.3c Typ <i>il ouvrit la porte en la soulevant un peu</i> (Ger _{zp})	288
2.1.3.4.3d Typ <i>renforcer l'armée en lui rendant les divisions</i> (Ger _{moyen})	292
2.1.4. <u>Závěr</u>	303
2.2. Gerundiální periferie – Externí modifikátory interpretace Ger	312
2.2.1. <u>Faktory morfologické</u>	312
2.2.1.1. Složený tvar Ger (Ger _{comp})	312
2.2.1.2. Modotemporální rysy VF	320
2.2.1.2.1. <i>Přehled slovesných tvarů VF(CG)</i>	322
2.2.1.2.2. <i>Virtuálnost děje VF (Ger_{cond})</i>	326
2.2.2. <u>Faktory syntaktické</u>	334
2.2.2.1. Ger v negaci (Ger _{neg})	334
2.2.2.1.1. <i>Ger_{neg} s významem průvodní okolnosti ([-log])</i>	339
2.2.2.1.2. <i>Ger_{neg} s významem (široce) kauzálním ([+log])</i>	324
2.2.2.2. Ger ve vytýkáci konstrukci (Ger _{cliv})	342
2.2.3. <u>Faktory lexikální</u>	353
2.2.3.1. Adverbia a spojky uvozující Ger	353
2.2.3.2. ToutGer	362
2.2.3.2.1. <i>Korelace toutGer s faktory interpretace Ger</i>	366
2.2.3.2.2. <i>Významové typy toutGer</i>	367
2.2.3.2.2a <i>ToutGer ve významu průvodní okolnosti (Ger_{cc})</i>	368
2.2.3.2.2b <i>ToutGer ve významu adverbativním (Ger_{adver})</i>	371
2.2.3.2.2c <i>ToutGer ve významu přípustkovém (Ger_{concess})</i>	374
2.2.4. <u>Faktory koherenčních vztahů</u>	382
2.2.4.1. Kontextová zapojenost SG	382
2.2.4.2. Saturace referentu podmětového aktantu Ger (S _{Ger})	386
2.2.4.2.1. <i>Ger jako prostředek textové koheze</i>	390
2.2.4.2.2. <i>Některé lexikalizované tvary Ger</i>	393
2.2.5. <u>Extrapredikační pozice</u>	400
2.2.5.1. Ger v antepozici	404
2.2.5.2. Nespojité připojení (<i>détachement</i>)	408
2.2.6. <u>Závěr</u>	413
ZÁVĚR	395
PŘÍLOHY	
Příloha č. 1 – <i>Přehled rysů konstrukcí sekundární predikace</i>	441
Příloha č. 2 – <i>Srovnání vývoje výskytu Ger v románech a odborných textech na základě morfologicky označované části korpusu FRANTEXT</i>	442
Příloha č. 3 - <i>Lexikální obsazení Ger ve srovnání s frekvenčními seznamy sloves</i>	443
Příloha č. 4 – <i>Nejčastější lexikální obsazení konstrukce toutGer</i>	444
Příloha č. 5 – <i>Vývoj frekvence přechodníku (v poměru k počtu slovesných tvarů)</i>	445
Résumé en français	446
Seznam grafů, tabulek a schémat	454
Bibliografie	455

Abstrakt

Korpusová analýza faktorů sémantické interpretace francouzského gérondivu

Cílem této práce je analyzovat faktory, které určují interpretaci implicitního významu nefinitního tvaru francouzského *gérondivu* (Ger), a na tomto základě vysvětlit sémantické fungování této slovesné formy (ve vztahu k jeho ekvivalentům v češtině). Vycházíme z předpokladu, že tvar Ger funguje jako interpretační instrukce, definující způsob integrace děje Ger do děje řídicí propozice. Tato interpretační instrukce určuje sémantický invariant Ger, tedy jeho základní význam; ostatní významy jsou však derivovány na základě komplexní interakce syntaktických, lexikálních a pragmatických faktorů. Naše metoda výzkumu těchto faktorů je založena na počítačové analýze rozsáhlých dat získaných z jednojazyčných a paralelních korpusů (FRANTEXT a InterCorp).

V první části práce (Část I) shrnujeme výsledky dosavadního výzkumu Ger a definujeme postupně jednotlivé faktory: *morfologické*, určující základní interpretační instrukci Ger (I.1.1) a základní aspektově-temporální vztahy mezi Ger a řídicí propozicí (I.1.2), *syntaktické*, definující Ger jako predikaci (I.2.1), jeho syntaktickou funkci v rámci řídicí propozice (I.2.2.2) a tematicko-rematickou funkci (I.2.2.3), a faktory *lexikálně-pragmatické*, zahrnující jednak lexikální obsazení Ger a jeho řídicího slovesa a inferenční vztahy mezi ději (I.3.1), jednak externí modifikátory významu Ger, zejména adverbium *tout* (I.3.2). V závěru teoretické části prezentujeme naši hypotézu rozšířené interpretační instrukce Ger (Schéma II v I.4.1) a předpokládané vztahy mezi jednotlivými významy (Schéma III v I.3.6.2).

Úvod empirické části (Část II) je věnován definici použitých korpusů na základě jejich reprezentativnosti z hlediska daného výzkumného záměru (II.1.1 a II.1.2): základní korpus tvoří texty literární, jsou však doplněny analýzou textů odborných, a částečně také publicistických. Na základě těchto korpusů jsou v první části analýz (II.2.1) definovány základní tendence v lexikálním obsazení Ger a jeho řídicího slovesa (II.2.1.1 a II.2.1.2), a čtyři hlavní typy lexikálního obsazení jsou následně podrobně analyzovány (jedná se o slovesa pohybu, slovesa mluvení, slovesa vnímání a slovesa s významem manipulace předmětem, II.2.1.3).

Kapitola II.2.1 tedy umožňuje popsat centrální, tj. nejčastější typy Ger, jejich převládající významy, korelace s externími faktory sémantické interpretace a s typy českých ekvivalentů. Druhá část analýz je s touto první částí v komplementárním vztahu (II.2.2): vychází z analýzy fungování jednotlivých příznakových faktorů sémantické interpretace Ger, a definuje tak periferní realizace této slovesné formy. Postupně jsou předmětem výzkumu faktory morfologické (složená forma Ger a modotemporální rysy řídicího slovesa, II.2.2.1), syntaktické (Ger v negaci a ve vytýkací konstrukci, II.2.2.2), lexikální (adverbiální modifikátory, zejména adverbium *tout*, II.2.2.3) a faktory koherenčních vztahů (zejména kontextové zapojení Ger a vztah k implicitnímu podmětu, II.2.2.4). V poslední kapitole shrnujeme sémantické fungování klíčového faktoru pozice Ger (II.2.2.5).

Tato komplexní analýza interakce lexikálního obsazení Ger s externími faktory jeho sémantické interpretace nám v Závěru práce umožňuje shrnout vzájemné vztahy mezi jednotlivými významy Ger, faktory, které je určují, a převládající typy jejich českých ekvivalentů. Ve spojení s údaji o frekvenci jednotlivých významových typů je zároveň možné definovat typy centrální, nejlépe odpovídající základní interpretační instrukci, a typy periferní, derivované (Schéma V).

Závěry daného výzkumu umožňují jednak korigovat nebo vysvětlit některá tvrzení tradičně uváděná u Ger v gramatikách (fungování adverbia *tout*, „pravidlo“ simultaneity Ger s řídicím dějem a koreference s podmětem řídicího slovesa aj.), jednak alespoň naznačit základy kontrastivní analýzy (upřesnění systémové ekvivalence Ger s českým přechodníkem, typologické rozdíly ve vyjadřování způsobu pohybu aj.). Uvedené závěry však představují jen malou část potenciálního kontrastivního výzkumu participiálního systému ve francouzštině a v češtině a pouze k němu otevírají cestu.

Abstract in English

A corpus analysis of the semantic interpretation factors of the French gérondif

The aim of this work is to analyse factors influencing the interpretation of the implicit meaning of the French *gérondif* (Ger), and to explain, on the basis of this research, the semantic functioning of this non-finite verbal form (in connection with its equivalents in Czech). Our departing point is that the Ger form functions as an interpretation instruction, which defines the means of the integration of the action of the Ger into the action of the main proposition. This interpretation instruction defines the semantic invariant of the Ger, and thus its basic meaning; other meanings are derived on the basis of complex interactions of syntactic, lexical and pragmatic factors. The method used to examine these factors is based on a computer analysis of wide data acquired from monolingual and parallel corpora (FRANTEXT and InterCorp).

Part I presents a summary of the results of the latest research of Ger and defines the specific factors: *morphological* which determine the essential interpretation instruction of the Ger (I.1.1) and basic relationships of aspect and time between the Ger and the main proposition (I.1.2); *syntactic* which define the Ger as a predication (I.2.1), its syntactic function in the context of the main proposition (I.2.2.2) and thematic-rematic function (I.2.2.3); and *lexico-pragmatic* factors, which include on the one hand the lexical form of the Ger and its main verb and the inference relationships between their actions (I.3.1), and on the other hand the external modifiers of the meaning of the Ger, especially the adverb *tout* (I.3.2). At the end of the theoretical part the hypothesis of the widened interpretation instruction of the Ger (Table II in I.4.1) and the expected relationships between the meanings (Table III in I.4.2) are presented.

The beginning of the empirical Part II contains the description of the corpora that were used in this research, on the basis of their representational quality in the context of the specific research intention (II.1.1 and II.1.2): the basic corpus is formed by literary texts, which are supplemented by an analysis of scientific and partly also journalistic writing. On the basis of these corpora the first part of this analytical chapter (II.2.1) defines the basic tendencies in the lexical forms (*types*) of the Ger and its main verb (II.2.1.1 and II.2.1.2), and the four main types of lexical forms are subsequently

minutely analyzed (the verbs in question related to movement, speech, perception and manipulation with objects, II.2.1.3).

Chapter II.2.1 therefore allows us to describe the central, i.e. most common types of the Ger, their predominant meanings and correlations with external factors of semantic interpretation and with different types of Czech equivalents. The second part of the analysis is complementary to the first part (II.2.2): its point of departure is the analysis of the functioning of specific marked factors of semantic interpretation of the Ger, and thus defines periferal uses of this verbal form. The objects of research are subsequently morphological factors (the complex form of the Ger and modotemporal features of the main verb, II.2.2.1), syntactic factors (the Ger in negation and in a cleft construction, II.2.2.2), lexical factors (adverbial modifiers, especially the adverb *tout*, II.2.2.3), factors of coherence relationships (especially the contextualization of the Ger and its relation to the implicit subject, II.2.2.4). The last chapter summarizes the semantic functioning of the key factor of the position of the Ger (II.2.2.5).

This complex analysis of the interaction of the lexical forms of the Ger with external factors of its semantic interpretation allows us to summarize in the Conclusion the main relationships between the specific meanings of the Ger, factors determining them, and the prevalent types of their Czech equivalents. By collecting data on the frequency of the individual meaning types it is also possible to define central types, which perfectly correspond with the main interpretation instruction, and periferal or derived types (Table V).

The conclusions of this research allow us to correct or explain some common claims about the Ger in grammar books (the functions of the adverb *tout*, the “rule” of the simultaneity of the Ger with the main action and coreference with the subject of the main verb, etc.) and to indicate, at the same time, the basic features of a contrastive analysis (a more precise definition of the system equivalence of the Ger with the Czech transgressive, typological differences in the expression of different types of movement, etc.). However, the conclusions that are put forward represent only a small part of the potential of contrastive research of the participial system in French and Czech.

Seznam používaných symbolů a zkratek

- A – typ gérondivu vyjadřující (chrono)logický vztah k hlavní predikaci (Halmøy 1982 a 2003a; Tabulka č. 1 v I.1.2), viz Ger_{log}
- A' – typ gérondivu, jehož děj je v koreferenčním vztahu k ději hlavní predikace (Halmøy 1982 a 2003a, Tabulka č. 1 v I.1.2)
- B – typ gérondivu vyjadřující průvodní okolnost (bez logického vztahu k hlavní predikaci, Halmøy 1982 a 2003a, Tabulka č. 3 v I.1.2)
- B' – typ gérondivu ve vztahu hyponymie ke slovesu hlavní predikace (Halmøy 1982 a 2003a, Tabulka č. 1 v I.1.2)
- CC – *circonstance concomitante* (průvodní okolnost)
- CG – *construction gérondive* (gerundiální konstrukce) – zahrnuje řídicí propozici (PP) a gerundiální syntagma (SG)
- CIR – *circonstant* (cirkumstant)
- Dét – *détachement* (nespojité připojení, oddělení v písmu čárkou)
- FT_R – korpus románů ve FRANTEXTu (1950-2011, 24 milionů slov)
- FT_{SPEC} – korpus odborných textů ve FRANTEXTu (1950-2011, 17 milionů slov)
- Ger – gérondiv**
- Ger_{adver} – Ger s významem adverbativním
- Ger_{cause} – Ger s významem příčinným
- G_{CC} – Ger s významem průvodní okolnosti (*circonstance concomitante*)
- Ger_{cliv} – Ger ve vytýkací konstrukci (*construction clivée*)
- Ger_{comp} – Ger ve složeném tvaru (*en ayant parlé*)
- Ger_{cond} – Ger s významem podmínky/předpokladu
- Ger_{ekviv} – Ger s významem ekvivalence (děj PP je abstraktní reinterpetací děje SG, viz Tabulka 1 v I.1.2)
- Ger_{hypo} – Ger s významem způsobu, založeném na vztahu hypo/hyperonymie mezi VG a VF
- Ger_{IC} – korpus (konkordanční seznam) všech Ger ve francouzsko-české části paralelního korpusu InterCorp
- Ger_{log} – Ger s významem (chrono)logické anteriority, viz I.1.2.2
- Ger_{neg} – Ger v negaci (*en ne parlant pas*)
- Ger_{PUBL} – korpus (konkordanční seznam) všech Ger v publicistickém korpusu (3 979 Ger)
- Ger_{publ} – subkorpus manuálně zpracovaných Ger z publicistického korpusu (300 výskytů)
- Ger_{RT-sim/anter} – Ger s významem časového orientátoru (ve vztahu simultaneity nebo anteriority k řídicímu ději)

Ger_R – korpus (konkordanční seznam) všech Ger v korpusu románů (38 444 Ger)
Ger_r – subkorpus manuálně zpracovaných Ger z korpusu románů (1 000 výskytů)
Ger_{SPEC} – korpus (konkordanční seznam) všech Ger v korpusu odborných textů
(18 444 Ger)
Ger_{spec} – subkorpus manuálně zpracovaných Ger z korpusu odborných textů
(300 výskytů)
Ger_{zp} – Ger s významem (široce) způsobovým
[±log] – rys „(chrono)logická anteriorita“, viz Ger_{log}
pm – per million (tj. počet výskytů daného jevu na milion slov)
PP – *prédication/proposition principale* (řídící predikace/propozice)
Ppé – *participe passé*
Pps – *participe présent*
PS – *prédication seconde* (sekundární predikace)
RT – *repère temporel*, časový orientátor
S_{Ger} – podmětový aktant Ger
SG – syntagme gérondif (gerundiální syntagma; zahrnuje tvar Ger a jeho rozvíjející
věttné členy)
SG_{Dét} – *syntagme gérondif détaché* (nespojité připojené gerundiální syntagma)
S_{pp} – podmět řídící propozice
Tg – transgresiv (přechodník)
V_a – adjektivní forma slovesná (*participe présent*)
V_c – adverbiální forma slovesná (Ger/přechodník)
V_{ant} – tvar na –ant (*participe présent, gérondif, adjectif verbal*)
V_{dic} – sloveso mluvení (verbum dicendi)
V_{dic_zp} – sloveso mluvení vyjadřující způsob realizace řečového projevu
VF – verbum finitum (řídící sloveso Ger)
VG – sloveso v gérondivu
V_{gest} – sloveso s významem gesta (*en haussant les épaules*)
V_{manip} – sloveso s významem manipulace předmětem
V_{ment} – mentální predikát
V_{mouv} – *verbe de mouvement* (sloveso pohybu)
V_{mouv_atel} – atelické sloveso pohybu
V_{mouv_tel} – telické sloveso pohybu
V_{mouv_zp} – sloveso pohybu vyjadřující způsob realizace pohybu
V_{perc} – *verbe de perception* (sloveso smyslového vnímání)

ÚVOD

Prvotním impulzem pro realizaci výzkumu, jehož výsledky jsou představeny v této práci, byla snaha zjistit, zda je možné identifikovat *explicitní* faktory určující interpretaci *implicitního* významu francouzského *gérondivu* (Ger).¹ Tento zájem byl vyvolán zejména hlediskem kontrastivním: nefinitní slovesná forma, která je považována za český protějšek Ger, tj. přechodník, je v současné češtině silně příznaková, a proto je nutné při překladu do češtiny implicitní významy Ger vyjádřit explicitně – pomocí určitého slovesa, předložkových frází apod. Ze škály významů, kterých může Ger nabývat (určení času, způsobu, prostředku, průvodní okolnosti atd.), je tedy většinou nutné vybrat jeden, který nejlépe odpovídá dané realizaci této slovesné formy v konkrétním kontextu.

Určení tohoto významu většinou intuitivně nepředstavuje problém; pokusíme-li se však danou interpretační proceduru konkrétně popsat, zjistíme, že jsme konfrontováni minimálně se dvěma problémy:

1. význam Ger většinou není jednoznačný, ale osciluje mezi dvěma a více typy (právě z tohoto důvodu se gramatiky a jazykové příručky často rozcházejí při identifikaci významu stejného příkladu Ger a plně se neshodují ani ve výčtu jednotlivých typů); systematizace přechodů mezi různými významy Ger však dosud nebyla provedena;

2. lingvisté analyzující sémantické fungování Ger reagovali na významovou variabilitu této slovesné formy tím, že ji prohlásili za „významově neurčitou“ („vágní“, viz I.4) a konstatovali, že její interpretace závisí na „kontextu“, tj. na lexikálních, syntaktických, sémantických a pragmatických faktorech daných konkrétní realizací dané formy; celková analýza fungování těchto faktorů však dosud nebyla provedena.

Cílem této práce je proto pokus o vyplnění těchto dvou mezer v dosavadním výzkumu sémantického fungování Ger: na rozsáhlém autentickém jazykovém materiálu

¹ České gramatiky a jazykové příručky obvykle pojednávají o Ger jako o „přechodníku (přítomném),“ srov. např. Hendrich – Radina – Tláškal 2001: 412, Stauchová 1996: 233). Jak uvidíme v následujícím výkladu, český přechodník a francouzský *gérondif* sdílejí mnoho syntaktických i sémantických rysů (srov. např. I.2.1 nebo I.2.2.2.2). Jejich systémová ekvivalence je však pouze částečná (viz Závěr); jejich hodnota (*valeur*) v daném jazykovém systému se tedy liší. V této práci proto zachováváme francouzský termín *gérondif* (nadále Ger).

analyzovat fungování, váhu (frekvenci) a vzájemné vztahy faktorů ovlivňujících sémantickou interpretaci Ger, a na tomto základě určit základní rysy jednotlivých významových typů této slovesné formy a vztahy mezi nimi, s přihlédnutím k typům jejich českých ekvivalentů.

1. SÉMANTIKA GER V GRAMATIKÁCH A JAZYKOVÝCH PŘÍRUČKÁCH

Pasáže věnované *gérondivu* (Ger) v gramatikách a dalších jazykových příručkách jsou obvykle velmi stručné; podrobnější výklad je většinou věnován otázce pravidla koreference podmětového aktantu Ger a podmětu řídící propozice (*proposition principale*, PP),² ale výklad sémantického fungování Ger se téměř vždy omezuje pouze na výčet jednotlivých významových typů (srov. níže). Jako klíč k sémantické charakteristice Ger bývá obvykle zmiňována jeho primární syntaktická závislost na predikátu, a s tím spojená funkce příslovečného určení (*complément circonstanciel*, CIR); Ger tak vyjadřuje různé „okolnosti“ (*circonstances*) děje vyjádřeného v PP.³ V souvislosti s příslovečným významem Ger je zmiňována také slovesná, dějová povaha tohoto tvaru a Ger je charakterizován jako adverbialní forma slovesná (ve srovnání s *participe présent*, které představuje adjektivní formu slovesa, viz I.2.2.2).⁴

Z morfologického hlediska je Ger určován jako kombinace předložky *en* a tvaru *participe présent*.⁵ U významu *en* např. *Grammaire méthodique du français* poukazuje

² Učebnice francouzštiny a školské gramatiky většinou nepřipoštějí žádné výjimky z tohoto pravidla, viz např. Monnerie-Goarin 1987: 139, Christensen et al. 1995: 153 nebo Hendrich – Radina – Tláskal 2001: 412 („Podmět přechodníku [Ger] je zásadně totožný s podmětem určitého slovesa.“); např. *Grammaire méthodique du français* a *Le Bon usage* navíc upřesňují, že zachování koreference je žádoucí zejména u Ger v antepozici vůči PP, stejně jako u *participe présent* (Riegel – Pellat – Rioul 2009: 591 a Grevisse – Goosse 2007: 1152; jak uvidíme v I.2.1.1.1 a II.2.2.4.2, úzus u Ger vykazuje tendenci přesně opačnou). Gramatiky připouštějí nekoreferenci jednak v ustálených vazbách (např. v příslovích, *L'appétit vient en mangeant*), jednak v případě, že nehrozí nejednoznačnost interpretace (srov. Mauger 1968: 267, Togeby 1982: 59 nebo Nyrop 1930: 248).

³ Viz např. Riegel – Pellat – Rioul 2009: 588, Togeby 1982: 61, Bonnard 1993: 236, ale také Hendrich – Radina – Tláskal 2001: 412. Např. Frontier je však přesvědčen, že tvaru Ger dává příslovečné významy přímo předložka *en* (Ger je v jeho pojetí slovesné substantivum, viz Frontier 1997: 631; srov. I.1.1).

⁴ Viz Riegel – Pellat – Rioul 2009: 592, Le Goffic 1993: 435 nebo Šabršula 1986: 300.

⁵ Viz např. Wagner – Pinchon 1962: 474 („*un emploi particulier du participe présent*“), Togeby 1982: 48, nebo Le Goffic 1993: 435 (Le Goffic však podotýká, že se jedná o hledisko synchronní), Grevisse – Goosse 2009: 1152 („*Le gérondif, qui a la même forme que le participe présent [...] est généralement construit avec la préposition en*“). Za vhodnější považujeme vyjádření, že se Ger „tvorí“ od *participe présent* (viz Hendrich – Radina – Tláskal 2001: 412 nebo Denis – Sancier-Chateau 1994: 202). Kombinace „předložky“ a slovesného tvaru však představuje z terminologického hlediska problém, a proto se některé gramatiky snaží tento termín nahradit (např. „*élément de formation du gérondif*“, *ibid.*; „plérém“ v Šabršula 1986: 300 nebo „*particule*“ v Ducháček – Bartoš 1976: 170; srov. níže „diskontinuitní morfém“ v Halmøy 1982 a 2003a a monomorfemická vs bimorfemická teorie v Kleiber 2007a, I.1.1).

na příbuznost s časovými významy předložkových frází, které *en* vytváří (*en été*): předložka *en* tak podle této gramatiky nejlépe vyhovuje významu simultaneity, který je s formou Ger obvykle spojován (Riegel – Pellat – Rioul 2009: 592; I.1.1 a I.1.2). Mauger upřesňuje, že se při vztahu simultaneity může daný děj (PP) odehrávat buď současně s jiným dějem (Ger), nebo „v (jeho) rámci“ („*dans le cadre*“, Mauger 1968: 266; viz I.2.2.3.2). U morfologické charakteristiky Ger gramatiky rovněž konstatují, že tento slovesný tvar vyjadřuje „*aspect inaccompli*“ (viz např. Denis – Sancier-Chateau 1994: 203), příp. „*aspect sécant*“ (stejně jako *participe présent*, např. Wilmet 1997: 324 a 332). Jakožto nefinitní forma slovesa pak Ger nevyjadřuje aktualizační kategorie; např. u kategorie času se však gramatiky neshodují v otázce, zda je Ger schopen vyjádřit alespoň čas relativní, tj. zda existuje složená forma Ger (*en ayant parlé*, viz více v II.2.2.1.1).

Právě význam „*simultaneity*“ („*simultanéité*“), příp. „*času*“ („*temps*“) pak bývá u Ger považován za typický. Pod tato dvě označení jsou však často souhrnně řazeny konstrukce, jejichž významový vztah k PP se ve skutečnosti liší: na jedné straně **průvodní okolnost** (*circonstance concomitante/accompagnante*, viz [I]), na straně druhé pak **časové určení** (*repère temporel*, [II], viz I.1.2).⁶ Výjimku představuje Le Goffic, který oba významy odlišuje (1993: 435; srov. také příklady [6] a [7] v I.1.2):

[I] Il travaille **en sifflotant** („*accompagnement*“, tedy průvodní okolnost)⁷

[II] Il siffle **en travaillant** („*valeur essentiellement temporelle*“, „*pendant que*“)⁸

Le Goffic, ale také např. Grevisse – Goosse určují jako výchozí, základní význam Ger *concomitance*, tedy prostou souběžnost dvou dějů bez dalších významových nuancí (ibid. a Grevisse – Goosse 2007: 1153, srov. I.1.2.2.2); musíme však upřesnit, že na tento základní vztah se většinou v konkrétních výskytech Ger vrství další významy,

⁶ Srov. např. „*Ne lis pas en mangeant*“, které Mauger řadí k „*simultanéité*“ (Mauger 1968: 266) a obdobnou konstrukci „*ne buvez pas en mangeant*“, kterou *Le Français au présent* řadí k „*temps*“ (Monnerie-Goarin 1987: 139), I.1.2.

⁷ Ve všech příkladech uváděných v této práci zdůrazňujeme pro větší přehlednost tvar Ger tučně, jiné elementy pak podtržením (srov. např. [26]).

⁸ Významový rozdíl mezi oběma konstrukcemi odrážejí také typy převažujících ekvivalentů v češtině: jako ekvivalent Ger ve významu průvodní okolnosti většinou gramatiky uvádějí určité sloveso ve vztahu koordinace k původní PP, např. *Nous nous sommes promenés en bavardant*. – *Procházeli jsme se a povídali si*. (Hendrich – Radina – Tláškal 2001: 412); naproti tomu časový význam Ger je v češtině většinou vyjádřen pomocí vedlejší věty uvozené spojkou *když*, např.: *En allant au bureau, il pensait déjà à son travail*. – *Když šel do kanceláře, myslel již na svou práci*. (Stauchová 1996: 233, viz II.2.1.3.1.3a).

např. [I] určuje Le Goffic také jako *manière*, tedy vyjádření **způsobu**.⁹ Do kategorie „způsobu“ jsou v gramatikách řazeny nejen případy, kdy Ger a PP vyjadřují dva děje (např. [travailler] a [siffloter], viz [II]), ale také výskyty, kdy je mezi Ger a řídicím slovesem vztah hypo/hyperonymie a obě slovesa tak společně označují jeden děj (srov. I.1.2); gramatiky však na tento specifický vztah neupozorňují:¹⁰

[III] Il marche **en boitant**. (Dubois – Lagane 1989: 206)¹¹

Význam způsobu pak bývá často uváděn zároveň s významem **prostředku (moyen)**;¹² jako způsobový/prostředkový určuje Mauger např. význam známého přísloví *en forgeant on devient forgeron* (Mauger 1968: 266).¹³ Vedle významu simultaneity/*concomitance* a způsobu představuje právě prostředkový význam třetí nejčastěji zmiňovaný významový typ Ger v gramatikách:

[IV] Paul a réussi **en travaillant** (= „*par son travail*“, Le Goffic 1993: 435)¹⁴

Ze široce kauzálních vztahů (srov. Devátá 2005) je pak v souvislosti s Ger zmiňován vedle významu prostředkového ([IV]) také vztah čistě kauzální [V], podmínkový [VI] (*condition, supposition, hypothèse*) a přípustkový [VII]:

[V] **En voyant** son embarras, l'agent se fit plus aimable. (Mauger 1968: 266)¹⁵

[VI] **En travaillant**, vous auriez eu des chances de succès (= „*si vous aviez travaillé*“, Le Goffic 1993: 435)¹⁶

⁹ Srov. podobně *Les enfants marchaient en chantant* (Leeman-Bouix 1994: 33).

¹⁰ Jak uvidíme v II.2.1.3.1.3c a II.2.1.3.2.3c, tato Ger ve vztahu hyponymie k řídicímu slovesu jsou specifická i z hlediska kontrastivního.

¹¹ Podobně u Ger se slovesem mluvení: *Il répondit en balbutiant*. (Bonnard 1993: 236).

¹² Srov. např. Christensen et al. (1995: 153): *Elle se détend en faisant de l'aquarelle* nebo Ducháček – Bartoš (1976: 170): *Il a gagné sa fortune en travaillant pendant de longues années*, ale také Togeby (1982: 61): *Il nous a beaucoup intéressés en nous expliquant pourquoi Venise est menacée de dégradation* (pro repertoár českých ekvivalentů tohoto typu Ger srov. Tabulka č. 5 v I.4.3).

¹³ Ger v tomto přísloví však např. Šabršula (1986: 300) určuje jako způsobový a Nyrop (1930: 249) jako kauzální, stejně jako *En travaillant mal, il a gravement compromis sa réussite*. (Oba autoři však pracují s variantou daného přísloví ve vytýkací konstrukci, *C'est en forgeant...*, viz více II.2.2.2.2.)

¹⁴ U českých ekvivalentů tohoto typu Ger bývají uváděny vedlejší věty uvozené spojkovým souslovím *tím, že* (*Il a vérifié les résultats en les soumettant à toutes sortes d'épreuves – Ověřil si výsledky tím, že je podrobil všem možným zkouškám*, Stauchová 1996: 234), ale také SN v instrumentálu, srov. příklad prostředkového Ger v Hendrich – Radina – Tláskal (2001: 413): *On apprend beaucoup en voyageant – Cestováním se člověk hodně naučí* (viz více II.2.1.3.4.3).

¹⁵ Srov. *Il s'est blessé en coupant du bois (temps ou cause)*, Leeman-Bouix 1994: 33; a výše pozn. 13. Např. *Mluvnické francouzštiny* kauzální význam Ger v základním výčtu vůbec neuvádí; teprve v kapitole věnované vyjádření příčiny uvádí vedle příkladů *s participe présent* také jeden výskyt Ger (Hendrich – Radina – Tláskal 2001: 638). Čistě kauzální typ Ger neuvádí ve svém výčtu např. ani Le Goffic (1993: 435).

[VII] Il a réussi son examen **tout en ayant** un emploi. (Christensen et al. 1995: 153)¹⁷

Schopnost Ger vyjadřovat **čistě kauzální význam** bývá někdy zpochybňována, protože v tomto významu je typičtější *participe présent* (viz např. Togeby 1982: 62 a také II.2.1.3.3 aj.). Význam příčinný pak bývá u Ger zmiňován také u konstrukce *rien que + Ger* (např. **Rien qu'en vous voyant, mon frère était toujours très heureux**, Hendrich – Radina – Tláskal 2001: 413; viz více II.2.2.3.1).¹⁸ U **významu podmínkového** upozorňuje Togeby na to, že základem může být vztah prostředkový (Togeby 1982: 61); a Nyrop přidává důležité pozorování, že řídicí sloveso u Ger v podmínkovém významu je často ve tvaru kondicionálu nebo futura (Nyrop 1930: 249). Gramatiky od francouzských autorů však vznik podmínkové nuance u Ger nijak nekomentují (viz více II.2.2.1.2.2).

Nejkomplikovanější a nejméně jednotná je pak charakteristika **významu přípustkového**, a obecně konstrukce *tout + Ger (toutGer)*: kromě přípustkového významu je v tomto případě uváděn také obecný význam „opozice“ (*opposition*, např. Riegel – Pellat – Rioul 2009: 592, Arrivé – Gadet – Galmiche 1986: 298, příp. i „kontrast“, Mauger 1968: 267). Kromě toho však může *tout* ve spojení s Ger podle gramatik také pouze „posilovat“ („*renforcer*“) základní vztah simultaneity (srov. Grevisse – Goosse 2009: 1153, Le Bidois 1967: 1397, Denis – Sancier-Chateau 1994: 202 nebo Hendrich – Radina – Tláskal 2001: 413 a Stauchová 1996: 234).¹⁹

Celkově tedy můžeme konstatovat, že gramatiky většinou přinášejí pouze základní morfologicko-syntaktickou charakteristiku Ger, provázenou však nejistotou jednak ohledně statusu *en* a vztahu k *participe présent*, jednak ohledně vztahu k podmětu řídicí predikace (PP). Primární *sémantická* charakteristika je v gramatikách dána syntaktickou funkcí Ger (CIR) a obvykle také významem „simultaneity“, příp.

¹⁶ Jako ekvivalent tohoto typu Ger v češtině uvádí např. *Francouzská mluvnice* vedlejší věty podmínkové se spojkou *kdyby*, příp. *-li (En marchant un peu plus vite, vous arrivez à la gare à l'heure – Půjďte-li trochu rychleji, přijdete na nádraží včas*, Hendrich – Radina – Tláskal 2001: 413; srov. také op. cit.: 649).

¹⁷ Srov. **Tout en travaillant très dur, il arrive à étudier en même temps – Přestože (tak) těžce pracuje, dokáže přitom ještě studovat** (Hendrich – Radina – Tláskal 2001: 413).

¹⁸ Jako český ekvivalent však tato gramatika uvádí vedlejší větu časovou (*Bratr už jen když vás viděl, byl vždycky velmi šťastný*, Hendrich – Radina – Tláskal 2001: 413). A podle Maugera *rien que + Ger* naopak zdůrazňuje určitý *prostředek (Rien qu'en l'écoutant, vous serez fixé*, Mauger 1968: 267). Ducháček dává dokonce spojení *rien que + Ger* status samostatného významového typu „*suffisance*“, Ducháček – Bartoš 1976: 170).

¹⁹ Podle *Grammaire méthodique du français* zdůrazňuje *tout* přímo předložku *en*, zejména pokud Ger vyjadřuje opozici mezi ději, viz [124] (Riegel – Pellat – Rioul 2009: 592; srov. I.3.2 a II.2.2.3.2).

„průvodní okolnosti“ (*concomitance*). V konkrétních výčtech významových typů Ger se však gramatiky neshodují ani v počtu těchto typů, ani v jejich pojetí.²⁰ Není např. jasné, zda může Ger vyjadřovat čistě kauzální vztah, příp. jak se Ger v tomto významu liší od *participe présent* a jaký je jeho vztah k ostatním (široce) kauzálním vztahům.

Kauzální vztahy navíc předpokládají alespoň částečnou *anterioritu* děje Ger vůči ději PP, což je v rozporu se základním významem *simultaneity*, který u Ger gramatiky uvádějí.²¹ Výčet jednotlivých významových typů Ger tak působí roztříštěně: chybí společný jmenovatel a vysvětlení vzájemných vztahů jednotlivých typů. Dané výčty navíc implikují, že všechny významové typy jsou u Ger ve všech typech textů stejně časté; chybí tedy rozlišení významů „centrálních“ a „periferních“.

Bez komentáře však zůstávají nejen přechody mezi jednotlivými typy (např. „*simultaneita*“–*způsob*, *způsob*–*prostředek* nebo *vztah adverbativní–přípustka*), ale zejména faktory, které by mohly danou interpretaci určovat. Vzácnou výjimkou je např. výše uvedená Nyropova zmínka o vlivu slovesného času a způsobu řídicího slovesa na podmínkovou interpretaci Ger (viz více I.2.2.3.2 a II.2.2.1.2.2). Podobně Le Goffic konstatuje vliv „kontextu“ (zejména času řídicího slovesa), příp. pozice Ger vůči PP (Le Goffic 1993: 435), ale tuto poznámku nijak nerozvíjí. Z explicitních faktorů sémantické interpretace Ger je tak v gramatikách systematictěji zmiňováno pouze adverbium *tout*; významové typy s ním spojené však zůstávají bez souvislostí a chybí vysvětlení jejich fungování.

Vysvětlení fungování některých faktorů sémantické interpretace Ger tak přinášejí zejména jednotlivé studie a články, které budeme podrobněji analyzovat a komentovat v oddílu I (TEORIE). Vzhledem k tomu, že je výzkum faktorů sémantické interpretace Ger značně heterogenní, považujeme za užitečné nejprve prezentovat

²⁰ Základní seznam většinou zahrnuje *simultaneitu/čas* (příp. *concomitance*), *způsob*, *prostředek*, *podmínku*, *event. příčinu*, u *toutGer* pak *opozici/přípustku*. Podobný repertoár významových typů identifikoval Dvořák (1983: 32) u českého přechodníku: *kladná/záporná průvodní okolnost*, *adverbativní vztah* (srov. u Ger „*opozice*“), *časová okolnost*, *příčina* (a *důvod*), *podmínka*, *přípustka*, *způsob* a) *vlastní*, b) *prostředek*; Dvořák doplňuje typ „*obecnější pojmenování děje VF*“ (srov. v I.1.2 typ Ger-ekvivalence), ale zmiňuje také „*účel*“ (viz op. cit.: 38); ve skutečnosti se však jedná o vyjádření vztahu příčiny/motivace (sloveso v přechodníku vyjadřuje volní aktivitu, např. *chtěje*, a „*účel*“ je vyjádřen v jeho doplnění, viz I.2.2.3.2), pro srovnání s Ger viz Závěr.

²¹ Gramatiky rovněž nekomentují skutečnost, že z uvedeného výčtu typů příslovečných významů Ger jsou vyloučeny vztahy implikující *následnost* (*posterioritu*) děje Ger vůči ději PP (např. *účel*).

(chronologicko-tematický) přehled prací, které byly tomuto tématu věnovány. Tento přehled nám rovněž umožní přesněji definovat cíle, které jsme si v této práci vytyčili.

2. PROBLEMATIKA GER V TEMATICKY ZAMĚŘENÝCH PUBLIKACÍCH (MONOGRAFIE, ČLÁNKY)

Dosud nejkomplexnější (synchronní) monografií o gérondivu je práce Jane-Odile Halmøyové *Le gérondif. Eléments pour une description syntaxique et sémantique* z roku 1982 (viz I.1.2). Jde o doktorskou práci, kterou Halmøyová obhájila v roce 1982 na univerzitě v Bergenu.²² Zkrácenou a upravenou verzi tohoto textu vydala Halmøyová v roce 2003 v nakladatelství Ophrys pod názvem *Le gérondif en français* (ve srovnání s verzí z roku 1982 přidala především celou kapitolu o diachronii gérondivu, str. 37–59, krátký pokus o kontrastivní analýzu, str. 11–23, a v sémantických analýzách pak zejména systematicky faktor kontextového zapojení Ger).²³ Navzdory oprávněným výtkám, které lze na adresu obou těchto prací přednést (především popisnost převažující nad explikací; viz také např. recenzi G. Kleibera (Kleiber 1983: 434), zůstává vydání z roku 1982 zásadním předělem ve vývoji výzkumu gérondivu, a to hned v několika ohledech:²⁴

1. autorka si je vědoma nesourodosti tradičního výčtu významových typů (*effets de sens*) gérondivu a pokouší se o jejich logickou systematizaci (viz Tabulka č. 1 v I.1.2); kromě toho explicitně formuluje důležitý fakt, že interpretace Ger není zakotvena v jeho formě, ale je výsledkem působení různých faktorů spjatých s kontextem (jedním z důsledků tohoto zjištění je u Halmøyové zavedení termínu *syntagme gérondif* – SG, který zahrnuje Ger a všechny jeho rozvíjející větné členy; a také termínu *construction gérondiv* – CG, zahrnující SG a řídicí propozici, viz Seznam zkratk);

2. Halmøyová shrnuje veškeré základní otázky, které dosud jednotlivé dílčí práce o gérondivu řešily (otázka statusu *en*, vztah Ger k *participe présent/adjectif verbal* a otázka legitimacy termínu „gérondif“,²⁵ koreference agentu Ger s podmětem řídicího VF atd.); umožňuje tak dalším badatelům buď odkázat na toto shrnutí

²² Halmøyová je rodilá Francouzka, ale trvale působí na univerzitě v Bergenu.

²³ Kromě toho přidala v závěru publikace novou kapitolu, v níž krátce charakterizuje realizaci Ger v kódu mluveném a psaném, a v různých typech textů (literárních, publicistických aj.), viz Halmøy 2003a: 165–174.

²⁴ Příznačné je již to, že *Le Bon usage* uvádí v kapitole o gérondivu Halmøyovou jako referenční zdroj (společně s monografií B.H.J. Weerenbecka, viz níže), viz Grevisse – Goosse 2007: 1145.

²⁵ Viz také Nádvorníková 2003: 132–138.

a nabídnout vlastní řešení, nebo se začít věnovat úplně novým problémům s gérondivem spojeným;

3. na rozdíl od většiny předchozích prací (viz níže) se Halmøyová zabývá problematikou Ger čistě synchronně, a navíc na základě systematicky excerpovaného rozsáhlého korpusu výskytů gérondivu, pokrývajícího nejrůznější funkční styly – textů literárních, odborných, publicistických aj. (celkově téměř 1200 výskytů).²⁶ Přestože nevyužívá statistického potenciálu svého korpusu (což jí ostatně jedna recenzentka vytkla, viz Nordahl 1985), a ponechává tak v oblasti výzkumu Ger velkou mezeru, představuje jeho rozmanitost ve francouzské lingvistice unikum.

Velkým přínosem této monografie z roku 1982 je také to, že v úvodu přináší shrnutí obsahu hlavních předchozích prací o gérondivu, s důrazem na práce synchronní.

Jak již bylo naznačeno, dřívější práce věnované Ger byly zaměřeny primárně diachronně; většinou navazovaly na tradici historicko-srovnávací jazykovědy 19. století a zkoumaly historický vývoj tvarů na –ant (*gérondif, participe présent a adjectif verbal*) jednak ve vztahu k latině, jednak ve vztazích mezi sebou,²⁷ často ve srovnání s jinými románskými jazyky.²⁸ Ve svém přehledu uvádí Halmøyová především ty diachronní práce, které začínají rozlišovat Ger a Pps na základě syntaktických funkcí (Weerenbeck 1927, De Boer 1929 a Lyer 1934),²⁹ příp. obsahují občasné zmínky o sémantice Ger (Lyer 1934).³⁰ Sémantice Ger se částečně věnuje i jiná diachronní práce, kterou však Halmøyová nezmiňuje: Veenstra, H. D.: *Les formes nominales du verbe dans la prose du treizième siècle* (Veenstra 1946).

²⁶ Její korpus zahrnuje také např. slovníková hesla, reklamy, didaskalie, názvy knih nebo kuchařské recepty.

²⁷ Podrobnou bibliografii diachronních prací o Ger a tvarech na –ant lze najít např. v Weerenbeck 1927 nebo Veenstra 1946, z novějších pak především v Arnavielle 1997.

²⁸ Např. Lyer, Stanislav: *Syntaxe du gérondif et du participe présent dans les langues romanes* (Lyer 1934); další Lyerovy práce k tomuto tématu jsou např.: *Le gérondif prédicatif se rapportant au complément du verbe fini* (Lyer 1933) nebo *La syntaxe du gérondif dans le "Poema del Cid"* (Lyer 1932).

²⁹ Résumé těchto prací viz Halmøy 1982: 28–35.

³⁰ Ve všech třech případech se jedná o knižní publikaci, u Weerenbecka založenou na doktorské práci (šlo o vůbec první doktorát z francouzské filologie v Nizozemí); de Boerova práce je psána v holandštině (*Over functie en geschiedenis van de Franse gérondif*, Amsterdam 1929), ale ve stejném roce vydal v *Archivum Romanicum* na stejné téma článek ve francouzštině (de Boer 1929).

Pokud jde o synchronní monografie o Ger a/nebo tvarech na –ant, před r. 1982 vznikly pouze tři, a ve všech případech šlo o doktorské práce: v roce 1971 syntakticky (distribučně) zaměřená doktorská práce Susanne Schmidt-Knäbelové (Hamburg) *Die Syntax der –ant-Formen im modernen Französisch. "Adjectif verbal", "Participe présent" und "Gérondif"* (Schmidt-Knäbel 1971), v r. 1977 pokus o aplikaci transformační syntaxe na analýzu Ger (J. P. Dècle: *Un type de réduction : les constructions gérondives*, Université Paris 7)³¹ a v r. 1978 práce Bernadette Moortgatové (Metz) *Participe et gérondif – Étude de l'opposition entre la présence et l'absence de EN devant la forme en –ant* (Moortgat 1978).³²

Přínosem práce Schmidt-Knäbelové je shromáždění velkého množství (synchronních) dat o syntaktických charakteristikách Ger, především o jeho pozici vůči řídicímu VF a o jeho rozvíjejících členech (ale také o modotemporálních rysech řídicího VF). Schmidt-Knäbelová se však rozhodla ze všech těchto dat nevyvozovat žádné závěry týkající se sémantiky tvarů na –ant (viz také Halmøy 1982: 38). Nejbohatším zdrojem postřehů o sémantickém fungování Ger tak zůstává práce Moortgatové, věnovaná konkurenci Ger a Pps, mj. proto, že bere v úvahu různé faktory, které mohou distribuci obou forem ovlivnit (syntaktické, sémantické, stylistické aj.). Důležitým přínosem její práce je rovněž srovnávací analýza frekvence Ger a Pps v závislosti na pozici vůči řídicímu slovesu (viz souhrnně II.2.2.5).

Při analýze sémantiky Ger sama Halmøyová ve své monografii z r. 1982 nejvíce využila zejména rozsáhlou a dodnes v pracích o Ger téměř vždy citovanou studii dánského lingvisty Haralda Gettrupa uveřejněnou v r. 1977 v *Revue romane*.³³ V této práci je především definováno užití Ger jako *repère temporel* (časový orientátor, RT),

³¹ Tuto práci jsme v době zpracování našeho výzkumu neměli k dispozici, proto ji uvádíme jen pro informaci.

³² Jak sama autorka v úvodu své práce vysvětluje (Moortgat 1978: 1), její původní záměr byl kontrastivní: zamýšlela porovnat na základě korpusu překladů z francouzštiny a do francouzštiny systém forem na –ant s ekvivalentními tvary v němčině. Svou práci však nakonec omezila pouze na konkurenci Ger a Pps ve francouzštině, mj. proto, že v té době nebyl dosud zpracován popis fungování francouzských tvarů na –ant natolik systematicky, aby kontrastivní analýzu umožnil.

³³ *Le gérondif, le participe présent et la notion de repère temporel* (Gettrup 1977a; studie je velmi podrobná (má 61 stran). Gettrup ve stejném roce uveřejnil kratší článek na téma *Le participe présent et le gérondif au sens causal et instrumental* (Gettrup 1977b, původně příspěvek přednesený na konferenci v Uppsale r. 1975, viz II.2.1.3.4.3). Kromě toho publikoval i další práce k tomuto tématu, většinou ale v dánštině (Gettrup 1975 a 1982); v naší práci jsme využili pouze jeho studie publikované ve francouzštině.

keré se následně stalo nedílnou součástí všech gerundiálních analýz.³⁴ Z „před-halmøyovských“ prací je dnes citován v podstatě právě jen Gettrup 1977a (nejčastěji jeho příklad *Je me rase en chantant*, ilustrující význam RT, viz I.1.2), občas Bonnard 1973 (vztah Ger a infinitivu, viz I.1.1) a Weerenbeck 1927 (vztah Ger a *participe présent*), příp. Lyer 1934.

Kromě výše zmíněných prací vzniklo před Halmøyovou jen velmi málo synchronně zaměřených analýz tvarů na –ant: krátký syntaktický přehled forem na –ant od Teddyho Arnaviella (*A propos du fonctionnement des formes verbales en –ant en français moderne*, Arnavielle 1981)³⁵ a článek Hanne Martinetové *Les épithètes en –ant en français contemporain* (Martinet 1979). Sémantice Ger se částečně věnují pouze dva krátké články: Mauger 1966 a Henrichsen 1967; oba však uvádějí významy Ger jen ve výčtech, bez pokusu o vysvětlení jejich fungování (Henrichsen navíc prohlašuje, že Ger v současné francouzštině neexistuje). Přínosem článku Maugerova je mimo jiné systematické rozlišování užití obou forem v kódu psaném a mluveném.

Pro Halmøyovou zůstala problematika Ger i později hlavní oblastí zájmu a věnovala se jejím nejrůznějším aspektům – vliv adverbia *tout* na interpretaci SG (Halmøy 1983a a 1990),³⁶ Ger v uvozovacích větách (Halmøy 1983b), problematika agentivní koreference VG a VF (Halmøy 1994a), konkurence Ger s infinitivem (Halmøy 1997), především od poloviny 90. let jednotlivé diachronní analýzy a v poslední době pokusy o analýzy kontrastivní (Halmøy 2003c, 2003d a 2003a). Kromě toho na

³⁴ Kromě toho je Gettrup předchůdcem komunikativně-textové analýzy Ger: jedním z jeho kritérií je, zda Ger vyjadřuje známou informaci (tzv. *acquis*, Gettrup 1977a: 218 a I.1.2).

³⁵ Přestože se Arnavielle věnuje především diachronním výzkumům, napsal i několik prací o tvarech na –ant zaměřených více synchronně – a článek z r. 1981 je jedním z nich. Kromě toho publikoval na toto téma dva příspěvky ve sbornících z psychomechanistických konferencí, jejichž editorem byl P. de Carvalho (*Les formes en –ant. Observations plus ou moins nouvelles* v r. 1997 a *La forme en –ant du français. Fonction et évolution* v r. 2001) a především v r. 2003 článek *Le participe présent, les formes en –ant : positions et propositions* v monotematickém čísle časopisu *Langages* (viz níže). Synchronně je zaměřený také článek *Formes en –ant et structures de phrase* (Arnavielle 2004) a článek ve sborníku z konference *Centre et périphérie dans le système linguistique*, která se konala v r. 2009 v Nových Hradech (*Centre et périphérie dans la conjugaison. Le cas du gérondif français*, Arnavielle 2010). Stejně jako jeho práce diachronní jsou však všechny tyto články především syntaktické (funkce jednotlivých tvarů na –ant a jejich vzájemné vztahy), a sémantickému fungování těchto tvarů se příliš nevěnují. Pro sémantickou analýzu Ger mohou být užitečné především některé jeho postřehy o aspektově-temporální charakteristice Pps; a kromě toho je jedním z mála lingvistů, kteří se zmiňují o složeném tvaru Ger (*gérondif composé, gérondif passé*), viz např. Arnavielle 2004: 164–165, ale také článek *Gérondif passé – mort ou vivant ?* (Nádvořníková 2008) a v této práci kapitola II.2.2.1.1.

³⁶ Z novějších prací k tomuto tématu viz Nádvořníková 2007c (*Francouzská konstrukce tout + gérondif v referenčním korpusu Frantext*), zde kapitoly I.3.2 a II.2.2.3.2.2.

univerzitě v Bergenu vedla studentské práce (DEA), z nichž některé jsou v literatuře o Ger stále citovány – Olsen 1999 (*Le gérondif et la structure communicative de la phrase*, viz zde I.2.2.3), Vannes 2002 (*Les formes en –ant en français médiéval : unité ou diversité ?*) a Høyer 2003 (*L'emploi du participe présent en fonction d'attribut libre et la question de la concurrence avec le gérondif*, viz zde I.2.2.2.3).³⁷

Na Gettrupovu analýzu Ger jako *repère temporel* navázal v roce 1989 (guillaumovsky zaměřený) ženevský lingvista Jean-Jacques Franckel, který ve své práci *Étude de quelques marqueurs aspectuels du français* věnoval Ger jednu kapitolu (Franckel 1989: 169-186, viz zde I.1.1 a I.2.2.2.4.2). Navzdory svému omezenému rozsahu je tato kapitola dodnes hojně citována, především proto, že bere při analýze významu Ger v úvahu zároveň faktory aspektové, lexikální a syntaktické.³⁸

V 90. letech kromě diachronně zaměřené monografie T. Arnaviella (*Le Morphème en –ANT : Unité et diversité. Étude historique et théorique*,³⁹ Arnavielle 1997) žádná zásadní práce o Ger ani o tvarech na –ant publikována nebyla. Arnavielle se tvarům na –ant věnuje systematicky;⁴⁰ jeho publikace jsou však s prací Halmøyové komplementární, jelikož jsou zaměřeny převážně diachronně. Vzhledem k tomu, že je ve starších obdobích vývoje francouzštiny velmi obtížné odlišit od sebe formy, které v synchronním pohledu nazýváme „gérondif“, „participe présent“ a „adjectif verbal“,⁴¹

³⁷ Halmøyová napsala jen málo prací, které se netýkají Ger: některé pojednávají alespoň širěji o tvarech na –ant (Halmøy 1984 *À propos de l'adjectif en –ant, dit "verbal"* a 2006a *Présence du participe dit "présent" dans la presse*); úplně mimo téma Ger jsou např. Halmøy 2006b *De chose et d'autres – la série truc, machin, bidule. Éléments de distribution* nebo kontrastivní Halmøy 2010 *Quelques réflexions sur la traduction en norvégien des formes de futur de L'Étranger de Camus*.

³⁸ Ve stejné době vychází také krátký přehledový článek J. Feuilleta zaměřený na aspektové rysy *participe présent* a *participe passé* (Feuillet 1989), a především monografie S. Hanonové *Les constructions absolues en français moderne* (Hanon 1989), která bývá v pracích o tvarech na –ant často citována (v souvislosti s Pps).

³⁹ Právě na tuto práci explicitně odkazuje Vannes 2002: *Les formes en –ant en français médiéval : unité ou diversité ?*

⁴⁰ Svou doktorskou práci *Recherches sur les formes en –ant des origines du français au début du XVIIIe siècle* obhájil ve stejné době jako Halmøyová (viz *Présentation de thèse*, Arnavielle 1984) a publikoval množství dílčích analýz na toto téma, např. *Syntaxe des formes en –ant dans l'Heptaméron de Marguerite de Navarre* (Arnavielle 1992), *Jean de Léry, chapitre XIII. Les formes en –ant et l'économie du texte* (Arnavielle 1999) nebo *Montaigne, Essais III, X, Inventaire raisonné des formes en –ant* (Arnavielle 2003b).

⁴¹ Není ustálena (ne)kongruence ani užívání formantu/prepozice *en* (*pour/de/zéro* atd.). Pravidlo rozlišující jednotlivé formy se pokusí zavést až Francouzská akademie v r. 1679 (viz více Nádvorníková 2003: 161), avšak její intervenci uživatelé jazyka rozhodně nerespektují systematicky (viz k tomuto tématu článek J. Popina *Participe privé et participe public*, Popin 1992).

pokračuje Arnavielle v tradici analýzy tvarů na –ant jako celku; vnáší však do jejich rozboru modernější syntaktické postupy rozvíjející guillaumovskou tradici.

Sofistikovanost Arnaviellova teoretického přístupu vynikne zvláště ve srovnání s diachronně zaměřenými pracemi Halmøyové,⁴² která se často spokojuje pouze s nekomentovaným výčtem jednotlivých typů forem, a komplexní problematiku jejich identifikace řeší zcela mechanicky – bere v úvahu pouze ty formy, které odpovídají synchronní definici Ger, tj. *en ...-ant*, viz např. Halmøy 2003b. Přesto je využitelnost Arnaviellových textů pro naši práci pouze omezená; jednak proto, že je obecně velmi problematické přenášet výsledky získané analýzou diachronního materiálu na současný stav jazyka, jednak proto, že se Arnavielle věnuje především analýze syntaktických funkcí forem na –ant, a jeho postřehy sémantické jsou pouze příležitostné – přestože velmi cenné.⁴³

Ze synchronních analýz Ger uveřejněných v 90. letech můžeme jmenovat pouze již zmíněné dvě dílčí studie Halmøyové: o agentivní koreferenci Ger (*Subordination et insubordination : gérondif, sujet logique et fantaisie*, Halmøy 1994a, viz zde I.2.1.1.1 a II.2.2.4.2) a o konkurenci Ger s infinitivem (*Ça va sans dire, mais ça va mieux en le disant – Regard sur la concurrence sans + infinitif/gérondif négatif*, Halmøy 1997, viz I.2.2.2.1).⁴⁴ Kromě toho ve Varšavě vychází dílčí studie analyzující procesy saturace referentu podmětového aktantu Ger a Pps (známé pravidlo „koreference“ podmětu Ger nebo anteponovaného Pps s podmětem řídicí propozice (Reichler-Béguelin 1995, a také Béguelin 2000: 315–329, viz I.2.1.1.1 a II.2.2.4.2).

⁴² Halmøyová (1988) *Les formes verbales en –ant dans un roman français du XIIIe siècle : Le Tristan en prose (tome I)*, (1994b) *Les formes verbales en –ANT dans le Livre I des Essais de Montaigne. Examen contrastif*, (1995) *Les formes verbales en –ant en ancien et en moyen français*, (2003a) *Le Gérondif en français* (str. 37–59, jak již bylo zmíněno výše), (2003b) *Les formes gérondives dans Les .XV. joies de mariage et autres textes du XVe siècle*, (2003e) *Quelques remarques sur les formes gérondives dans le Gargantua et le Tiers Livre de Rabelais*.

⁴³ V průběhu 90. let publikují dílčí diachronní analýzy tvarů na –ant nejen Halmøyová a Arnavielle, ale také další autoři, např. Queffelec 1993 (*Du statut des modes quasi-nominaux en moyen français : le témoignage du Testament de F. Villon*), Lecointe 1997 (*Le style en –ant au XVIe siècle en France : conscience syntaxique et options stylistiques*) a na přelomu tisíciletí Sarré 2000 (*Morphologie des formes en –ant en moyen français*).

⁴⁴ Kromě Halmøyové se tomuto tématu věnuje např. Torterat 2006 (*L'Infinitif et le Gérondif en tant que formes verbales*) a částečně např. také J. Pavlisková ve své monografii *Infinitif et ses fonctions en français contemporain écrit* (Pavlisková 2006: 73–76).

Teprve ke konci 90. let se objevuje nová perspektiva v sémantické analýze Ger a tvarů na –ant obecně: širší kontext. V r. 1997 publikuje P. Le Goffic článek nazvaný *Formes en –ant et contexte*, a zároveň začíná vstupovat do výzkumu sémantiky tvarů na –ant textová lingvistika – B. Combettes publikuje svou monografii *Constructions détachées en français*,⁴⁵ v níž propojuje analýzu faktoru nespojitého připojení (*détachement*) s aktuálním členěním a teorií sekundární predikace (a pojednává rovněž o tvarech na –ant);⁴⁶ a náznak tematicko-rematické analýzy Ger ve svém článku provedla také T. Zanola (Zanola 1998).⁴⁷ Právě na studie B. Combetta o textové lingvistice publikované již od 80. let navazuje pod vedením O. Halmøyové v r. 1999 Gry Olsenová ve své DEA práci *Le gérondif et la structure communicative de la phrase*. V závěru 90. let Saskia Kindtová (Antverpy) propojuje morfologickou a sémantickou analýzu Ger v dodnes citovaném článku *En pleurs vs. en pleurant : deux analyses irréconciliables ?* (Kindt 1999), v němž interpretuje sémantické fungování *en* v gerundiálním syntagmatu jakožto vztah části a celku (*contenant/contenu*, viz I.1.2.2.2).⁴⁸

Oba tyto směry výzkumu (textová analýza i analýza *en*) byly nadále rozvíjeny v prvním desetiletí 21. století. Výhodou „textového“ směru analýzy sémantického fungování Ger je to, že může využít již dříve publikovaných prací Gettrupa a Franckela, a propojit tak analýzu pozice Ger vůči VF (především antepozice), modotemporálních charakteristik VF a interakce lexikálního obsazení VG a VF s kontextovým zapojením Ger (viz I.2.2.3 a II.2.2.4.1). Směr orientovaný na analýzu vlivu *en* na sémantiku Ger je

⁴⁵ Tato monografie je v člancích analyzujících sémantické fungování tvarů na –ant velmi často citována; sám Combettes pak v r. 2003 publikoval článek věnovaný (diachronní) textové analýze těchto tvarů.

⁴⁶ Termín *détachement* (*Dét*, viz I.2.2.2.4.1) nemá v české lingvistické tradici ustálený ekvivalent; např. termín „uvolněný větný člen“ fungování tohoto jevu nevystihuje přesně, protože důvody *détachement* mohou být i čistě stylistické (srov. II.2.2.5.2). Marková mluví u polopredikačních konstrukcí o „(ne)splývavém připojení“ (viz Marková 1981: 69–72), Dvořák pak při analýze přechodníku o těsném a volném připojení (Dvořák 1983: 25). Vzhledem k tomu, že je tato práce zaměřena primárně na analýzu francouzštiny, používáme jednak kalk založený na antonymu adjektiva *détaché* (tj. *lié*, „spojitý“), jednak zkratku francouzského termínu *détachement* (*Dét*).

⁴⁷ Le Goffic i Zanola zároveň přinášejí do analýzy tvarů na –ant ještě jednu metodologickou novinku, a to teorii relevance (viz I.1.2.1): Le Goffic používá termíny *mentální reprezentace*, *interpretací procedury*, *saturace* apod., Zanola začleňuje analýzu tvarů na –ant do rámce analýzy konektorů (ve své práci však příliš nerozlišuje Ger a Pps, navíc jde spíše jen o otevření tématu, které měla zpracovávat ve své doktorské práci na univerzitě v Miláně).

⁴⁸ Saskia Kindtová se věnovala i problematice Pps, a to v příspěvku na mezinárodním romanistickém kongresu v Bruselu (*L'emploi du participe présent en français contemporain*, Kindt 2000) a v monotematickém čísle časopisu *Langages* (*Le participe présent en emploi adnominal comme prétendu équivalent de la relative en qui*, Kindt 2003, viz níže).

zakotven jednak v guillaumovské tradici (podobnost mezi *en* + „*participe*“ a *en* + *SN*), jednak v dlouhotrvajících morfologicko-syntaktických sporech o legitimitu pojmu „*gérondif*“ (je Ger jen kombinací předložky *en* a Pps, nebo samostatnou slovesnou formou?), viz I.1.1.⁴⁹ Některé z nejzajímavějších postřehů o fungování (především aspektově-temporální) sémantiky Ger se proto v průběhu celého desetiletí objevovaly právě ve srovnání s fungováním Pps (např. Carvalho 2003 nebo Høyer 2003, viz níže): tento směr výzkumu zahájil již v r. 2000 M. Herslund svým článkem *Le participe présent comme co-verbe* (viz I.1.1 a I.2.1).⁵⁰

Velké množství publikací o Ger a tvarech na –ant obecně pak přinesl rok 2003. Jak již bylo zmíněno, vyšla přepracovaná verze monografie O. Halmøyové, a především vychází monotematické číslo časopisu *Langages* (*Participe présent et gérondif*), které shrnuje nejrůznější pohledy na tuto problematiku. Od tradičních, ryze syntaktických přehledů tvarů na –ant (T. Arnavielle), přes studie diachronní (O. Halmøy, B. Combettes a P. de Carvalho) až k analýzám kontrastivním (P. Duffley a A. Lipsky). Nejlepší z těchto prací (B. Combettes, P. de Carvalho a P. Duffley) zároveň ukazují, že nejpřínosnější analýzy jsou ty, které propojují několik úhlů pohledu na danou problematiku: diachronní a textová analýza u B. Combetta, diachronní, kontrastivní a především sémantická analýza (srovnání Ger a Pps navazující na Herslunda) u de Carvalha a kontrastivní a aspektově-temporální analýza u Duffleye.⁵¹ V roce 2003 vnáší do sémantických výzkumů (především anteponovaného) Ger novou perspektivu také M. Herslund svým pojmem „*anaphore verbale*“ (viz I.2.2.3.1): navazuje na Franckela a propojuje analýzu kontextového zapojení Ger, jeho pozice a lexikálního obsazení.⁵²

⁴⁹ Při analýzách statusu formantu (předložky) *en* bývá často odkazováno také na heslo *Gérondif*, které H. Bonnard sepsal pro slovník *Grand Larousse de la Langue française* (Bonnard 1973) a v němž na základě distribuční analýzy přirovnává Ger k infinitivu (kritika viz Kleiber 2007a: 101–102 a níže I.1.1); tuto argumentaci pak přejímá v knize *Les trois logiques de la grammaire française* (Bonnard 2001: 61).

⁵⁰ Výlučně problematice Pps se v jednom článku věnuje i O. Halmøyová: *Présence du participe dit „présent“ dans la presse* (Halmøy 2006a).

⁵¹ Ve stejném roce obhájila v Bergenu pod vedením O. Halmøyové již zmíněná Anne-Gro Høyerová svou DEA práci *L'emploi du participe présent en fonction d'attribut libre et la question de la concurrence avec le gérondif*, které se daří přesáhnout tradiční diachronně-morfologické spory o vztah Ger a Pps a přinést zajímavé postřehy k sémantickému fungování obou konstrukcí.

⁵² *La temporalité des verbes non finis : le gérondif comme anaphore* (Herslund 2003), který dále rozvine v r. 2006 v článku ve sborníku věnovaném G. Kleiberovi (*Le Gérondif – une anaphore verbale*, Herslund 2006).

Kromě výše zmíněných směrů bádání se však na počátku 21. století otevírá pro Ger i jedna nová oblast syntakticko-sémantické analýzy: sekundární predikace (*prédication seconde*), viz I.2.1. Přestože se tento pojem objevuje ve francouzské lingvistice již na konci 80. let,⁵³ trvalo ve srovnání s jinými jazykovými oblastmi (např. anglosaskou, germánskou nebo slovanskou) poměrně dlouho, než se zde ustálil a ujal. Kromě Furukawovy *Grammaire de la prédication seconde* (1996) bylo důležitým počinem především monotematické číslo *Langue française* z roku 2000, v němž byl mimo jiné publikován již zmíněný Herslundův článek o Pps jako *co-verbe*.⁵⁴

Další explicitní aplikaci pojmu *prédication seconde* na tvary na –ant představuje např. článek O. Halmøyové *Les formes verbales en –ant et la prédication seconde*, který je součástí monotematického čísla *Travaux de linguistique* z roku 2008 (*Prédication seconde en français*), jehož editory jsou Eva Havu (Univerzita Helsinky) a Michel Pierrand (Vrije Universiteit Brussel), viz I.2.1.⁵⁵ Tito autoři se věnují také problematice Pps a tvarů na –ant obecně: např. v roce 2006 publikovali článek *Participe présent et co-verbialité* (Havu – Pierrand 2006), v němž kritizují Herslundovo pojetí *coverbe* (viz I.2.2.2.3).⁵⁶ Přínosem zavedení pojmu *prédication seconde* do analýzy sémantického fungování Ger je pak také to, že umožňuje chápat jeho interpretaci jako interakci dvou predikací, tj. dvou propozic, a začít tak brát v úvahu dějovou povahu významu Ger (viz I.2.1.1).

⁵³ Viz např. Melis 1988 nebo aplikaci tohoto pojmu na absolutní konstrukce Hanon 1989.

⁵⁴ Na aplikaci pojmu sekundární predikace (v české tradici) při analýze fungování francouzských tvarů na –ant je založena i diplomová práce Olgy Nádvorníkové z roku 2003 (*Analýza predikačního potenciálu francouzských tvarů na –ant*; Nádvorníková 2003), která je rovněž východiskem této práce. Presentaci české teorie sekundární predikace a její aplikaci na francouzské tvary na –ant je možné najít na str. 103–123.

⁵⁵ Článek založený na aplikaci pojmu sekundární predikace publikoval v roce 2006 rovněž např. B. Combettes (*Prédication seconde et identification de référent : perspective diachronique*, Combettes 2006); kromě toho již ve své analýze tvarů na –ant z roku 2003 tento termín také běžně používá.

⁵⁶ Ve stejném roce přednesli E. Havu a M. Pierrand na konferenci *Linguistiques du détachement* příspěvek nazvaný *Détachement et type d'opération linguistique : les participes présents détachés en position initiale et finale* (Havu – Pierrand 2009, jedním z editorů sborníku je i B. Combettes). I další příspěvky z této konference se přímo nebo nepřímo tvarů na –ant týkají: *Le participe en –ant et le détachement* T. Arnaviella, nebo výzkumy temporálních významů nespojitých konstrukcí (Andrée Borillo: *Le détachement comme mode d'expression d'une prédication seconde de sens temporel* a Céline Amourette *Sémantique temporelle de quelques constructions appositives*). Součástí sborníku je i analýza nespojitých konstrukcí v češtině, od Hany Škrabalové (Université Paris 7).

Mimo jiné i na tuto tradici navazuje ve svých pracích Georges Kleiber,⁵⁷ který je v současné době nejvýraznějším představitelem bádání o sémantice francouzského Ger. Kleiber působí na Université Marc Bloch ve Štrasburku a je známý svými pracemi v oblasti sémantiky a pragmatiky (především výzkum anafory), a také jako tvůrce teorie prototypu. Přibližně od r. 2006 se však sémantická analýza Ger stává jednou z hlavních oblastí jeho zájmu. Nepočítáme-li jeho recenzi monografie O. Halmøyové (Kleiber 1983), publikoval v poměrně krátké době minimálně osm zásadních článků věnovaných Ger,⁵⁸ a to přímo jeho sémantické interpretaci.⁵⁹ Jeho přínos pro tento výzkum je dvojí:

1. velmi výstižně syntetizuje předchozí práce o Ger (viz především *En passant par le gérondif avec mes (gros) sabots*, Kleiber 2007a), příp. k nim zaujímá kritický postoj (např. koriguje Herslundovu teorii o Ger jako *anaphore verbale* v článku *Le gérondif : de la phrase au texte*, Kleiber 2008: 120 a také Kleiber – Theissen 2006: 180; I.2.2.3.1);

2. zároveň na výsledky těchto prací navazuje (např. ve svých analýzách anteponovaného Ger odkazuje na Gettrupa⁶⁰ i na Combetta; viz Kleiber 2008 a 2006) a zároveň je přesahuje: propojuje systematizaci gerundiálních významů provedenou Halmøyovou a výsledky analýz významu formantu *en*,⁶¹ spojených s aspektově-temporální charakteristikou Ger,⁶² a představuje vlastní koncepci sémantického fungování Ger, jakožto *association intégrative* (viz např. Kleiber 2007a: 120, a také I.1.2.2.2).⁶³

⁵⁷ Např. mluví o „prédication gérondivale“ (Kleiber 2008: 107).

⁵⁸ Kromě G. Kleibera se v poslední době sémantice Ger v jednotlivých člancích věnují např. Céline Amourette (*L'Expression du temps et de l'aspect par le participe présent et le gérondif*, 2006; viz I.1.2.2.1), na romanistickém kongresu v Innsbrucku v roce 2007 přednesl Ulrich Detges (Mnichov) příspěvek nazvaný *Gérondif français : combien de constructions?* a v roce 2009 na kongresu v Temešváru Estelle Moline příspěvek *Peut-on parler de „valeurs sémantiques“ du gérondif ?* (Moline 2011). Posledně dva jmenované články jsme v době zpracování naší studie neměli k dispozici, proto je zde uvádíme jen pro informaci.

⁵⁹ O přehled výsledků dosavadních Kleiberových prací o Ger se pokusil norský lingvista Hans-Petter Helland (Helland 2010).

⁶⁰ Viz také *Le gérondif en chantant et ...en se rasant* (Kleiber 2006).

⁶¹ Viz také *Le gérondif : Fonction syntaxique ou catégorie grammaticale ?* (Kleiber 2009b).

⁶² Viz také *La question temporelle du gérondif : simultanéité ou non ?* (Kleiber 2007b) nebo *Le gérondif en « anticipant »* (Kleiber 2009c).

⁶³ Přestože v několika člancích o Ger Kleiber odkazuje na metodologii teorie *relations de discours* (viz Kleiber 2009a: 9 a Kleiber – Vassiliadou 2009, a také I.3.1.2), soustředí se primárně na konkrétní analýzy sémantického fungování Ger, a formální aparát této teorie příliš nevyužívá.

Kromě dvou výše zmíněných bodů je v Kleiberových pracích přínosné také to, že systematicky bere v úvahu více faktorů ovlivňujících interpretaci Ger: pozici vůči VF, kontextové zapojení, sémantické charakteristiky VG a VF aj. (viz např. kauzativa in Kleiber 2009a: 21). Problémem však zůstává absence vysvětlení sémantického fungování Ger jako celku (Kleiberovy analýzy jsou pouze dílčí, zaměřené např. na otázku simultaneity, kauzálních vztahů nebo antepozice).

Posledním výhonkem současného zkoumání sémantiky Ger je pokus Alaina Rihse aplikovat na sémantiku Ger pragmatickou teorii relevance. Rihse působí ve Švýcarsku na Université de Neuchâtel, kde v roce 2008 obhájil DEA práci srovnávající Ger a Pps ve vztahu k vyjádření příčiny (*Vers une sémantique différentielle du gérondif et du participe présent français*; vedoucím jeho práce byl J. Moeschler). V současné době pracuje na doktorské práci, jejímž cílem je sémanticko-pragmatická analýza „formes verbales non autonomes“, do nichž zahrnuje kromě infinitivu a participií (včetně Ger) také subjonctif (podle jeho teorie je společným rysem všech těchto slovesných tvarů temporální závislost na řídicí predikaci).⁶⁴ Přestože je jeho (velmi ambiciózní) práce teprve v počátku a přestože dosud publikoval jen několik článků (viz např. Rihse 2009 nebo 2010),⁶⁵ vnáší do sémantické analýzy Ger přístup, který umožňuje chápat Ger jako procedurální výraz (*expression procédurale*), jenž poskytuje příjemci sdělení určitý soubor *instrukcí* pro interpretaci. Toto pojetí sémantického fungování Ger přijímáme i v této práci (viz níže a I.1.1).

Paralelně se základními směry analýzy sémantického fungování Ger a/nebo tvarů na –ant obecně se postupně rozvíjejí ještě dvě další oblasti výzkumu, které mají úzkou spojitost se zaměřením této práce: analýzy lingvoliterární a kontrastivní. Kromě již zmíněných diachronních analýz některých literárních textů (např. Montaigne nebo Rabelaise), vzbudil zájem lingvistů především experimentální román nositele Nobelovy ceny C. Simona *La Route des Flandres* (1960), v němž autor pomocí hromadění Pps vytváří dojem sledu vzpomínkových obrazů.⁶⁶ Většina prací analyzujících fungování

⁶⁴ Vedoucím jeho doktorské práce je Louis de Saussure, který zpracoval aplikaci teorie relevance na systém slovesných časů ve francouzštině (Saussure 2003).

⁶⁵ Jeho příspěvek na konferenci STALDAC (*Space and Time across Languages*) v Cambridgi v dubnu 2011 je v tisku (tématem jeho příspěvku bylo: *Relations of loose overlap: evidence from French*).

⁶⁶ První článek k tomuto tématu publikoval již v roce 1964 Brian T. Fitch (*Participe présent et procédés narratifs chez Claude Simon*, Fitch 1964), téma dále rozvíjí na konci 90. let D. Zemmour (1998:

tvary na –ant v literárních textech se však zaměřuje pouze na Pps; problematice Ger se alespoň částečně věnuje L. Bougaultová v článku *Les formes en –ant dans quelques poèmes des Fleurs du Mal: des problèmes syntaxiques aux enjeux stylistiques* (Bougault 2005).

Výjimku představuje také O. Halmøyová, která v roce 1983 uveřejnila článek *La structure des propositions en incise de type dit-il*, v němž se věnuje fungování Ger v této typicky románové konstrukci (Halmøy 1983b; viz také 2003a: 167–168). Na Masarykově univerzitě v Brně pak nedávno vznikla diplomová práce, jejímž tématem je sémantická analýza Ger v uvozovacích větách, a to na základě rozsáhlých korpusových dat (Šustrová 2010; srov. zde II.2.1.3.2.3c).⁶⁷ Přestože většina příkladů v člancích a monografiích analyzujících Ger pochází z beletrie, specifika fungování tohoto tvaru v literárních textech zůstávají spíše dosud nevyužitým polem výzkumu. (Právě z tohoto důvodu v naší práci systematicky porovnáваме analýzy získané na korpusu literárních textů s výsledky založenými na textech odborných a publicistických, viz prezentace korpusů v II.1.2).

Oblast kontrastivního výzkumu je na analýzy fungování Ger o něco bohatší než výzkum lingvoliterární, především pro románské a germánské jazyky. V románských jazycích má kontrastivní analýza tradici v historicko-srovnávací jazykovědě,⁶⁸ a poznámky srovnávající francouzský Ger se situací v jiných románských jazycích můžeme najít i v některých moderních diachronních analýzách (viz např. Carvalho 2003 pro portugalsštinu a španělsštinu). O čistě synchronní analýzu se pokusila Halmøyová (2003a: 11–23) a 2003c (*Le gérondif: une originalité du français?*); jde však spíše jen o výčet variací na téma „gérondif“ v různých jazycích, a nikoli o skutečnou kontrastivní analýzu. Důvodem je jednak to, že se autorka především snaží doložit svou tezi, že Ger nemá přímý morfologický ani syntaktický ekvivalent v žádném ze zmiňovaných

Le participe présent dans La Route des Flandres a monografie z roku 2008: *Une syntaxe du sensible: Claude Simon et l'écriture de la perception*). Drobný článek ke stejnému tématu publikoval v r. 2002 také J. Bres (*L'oral dans l'écrit? Claude Simon raconte son évasion d'un camp de prisonniers*).

⁶⁷ Srov. také článek *Que font les personnages des romans en parlant? (dit-il en souriant) Typologie des constructions gérondives accompagnant les verbes de dire dans les propositions incisives* (Nádvořníková 2008).

⁶⁸ Srov. např. již zmíněnou práci S. Lyera *Syntaxe du gérondif et du participe présent dans les langues romanes* (Lyer 1934), která na tento směr navazuje.

jazyků, jednak příliš velká šíře jejího záběru:⁶⁹ kromě románských jazyků (především italštiny,⁷⁰ ale také španělštiny)⁷¹ pojednává také o jazycích germánských (angličtina, norština a němčina).⁷²

Pro češtinu kontrastivní analýza tvarů na –ant chybí; kromě drobných zmínek v gramatikách a jazykových příručkách (viz výše) existuje pouze jedna starší rigorózní práce: *Le participe français en –ant et ses équivalents dans la langue tchèque* (Gomesová-Stupková 1968). Novější je pouze již zmíněná diplomová práce O. Nádvorníkové (*Analýza predikačního potenciálu francouzských tvarů na –ant*, Nádvorníková 2003), která je však zaměřená spíše syntakticky a je omezena použitým korpusem (novela *Colomba* P. Mérimée). Novějším pokusem o kontrastivní analýzu Ger a českých přechodníků je např. článek *The French gérondif and its Czech Equivalents* (Nádvorníková 2010b), vycházející z analýzy paralelního korpusu InterCorp (viz II.1.2.1.3). Kromě toho o tvarech na –ant pojednává v českém prostředí pouze Z. Stavinohová, ale její přístup není primárně kontrastivní (Stavinohová 1991: *Les constructions participiales dans les textes de spécialité*, viz II.2.2.1.2.2; a 1992: *Quelques remarques à propos du gérondif dans le français écrit*).

Poslední oblastí výzkumu Ger, které se dosavadní práce částečně také věnovaly, je otázka lexikalizace tohoto tvaru. U Ger jde především jde o tvary ustrnulé ve funkci

⁶⁹ Kromě toho je její postup v 2003c metodologicky velmi problematický: omezenému počtu specifických respondentů (překladatelů z francouzštiny do daného jazyka; pro každý jazyk jen jeden respondent) předložila krátký seznam francouzských vět obsahujících Ger a ilustrujících jeho různé sémantické realizace (pro každý sémantický typ jedna věta, navíc bez kontextu) a požádala je o překlad do daného jazyka.

⁷⁰ Halmøyová je také italianistka a ve svém článku *Le gerundio dans Lessico Familiare de Natalia Ginzburg et le gérondif dans la traduction du roman en français* se analýze italského *gerundio* věnovala (Halmøy 2003d).

⁷¹ Halmøyová z románských jazyků nezmiňuje např. rumunštinu, pro kterou se pokusila zpracovat kontrastivní analýzu Saskia Kindtová (*Intégration du gerunziu roumain dans le groupe nominal: une comparaison avec le participe présent français*, Kindt 2001).

⁷² Pro angličtinu jsme již zmínili kontrastivní analýzu Duffleye (Duffley 2003), pro norštinu existuje i jedna kontrastivní doktorská práce z roku 1994 (*Analyse contrastive d'un corpus franco-norvégien: comparaison entre le gérondif, le participe présent français et leurs contreparties norvégiennes*, Bolland 1994) a sama Halmøyová se pokusila o kontrastivní francouzsko-norskou analýzu budoucího času v Camusově *Cizinci* (Halmøy 2010); pro němčinu jsme již uvedli práci Lipské (Lipsky 2003), existují však samozřejmě i další práce (např. *Étude contrastive des emplois du participe présent (français/allemand et allemand/ français*, Schumacher 1982); kromě toho nedávno vznikla i kontrastivní analýza Pps pro švédštinu (*Le participe présent en français et en suédois : essai de typologie contrastive*, Eriksson 2010); pro nizozemštinu můžeme zmínit alespoň diplomovou práci *Les équivalents néerlandais des formes en –ant* (Lensen 1988). Kromě článku Duffleye jsme v naší práci ostatní kontrastivní studie nevyužili, a uvádíme je jen pro informaci.

adverbií, příp. také spojkových sousloví (viz II.2.2.4.2.2); výsledkem ustrnutí Ger je však také opisná aspektová konstrukce s průběhovým významem *aller (en) –ant* (viz II.2.1.3.1.3). Tato konstrukce je zajímavá jednak diachronně, v souvislosti s vývojem vztahu mezi Ger a Pps, jednak synchronně, ve spojitosti s aspektovou charakteristikou Ger. Této *périphrase verbale* věnuje jednu celou kapitolu G. Gougenheim, ve své dodnes citované práci *Étude sur les périphrases verbales de la langue française* (Gougenheim 1929) a krátký (spíše deskriptivní) článek dánský lingvista O. Stig Johannessen (1977).

Z výše uvedeného přehledu prací věnovaných analýze Ger a tvarů na –ant vyplývá, že faktory sémantické interpretace Ger byly dosud analyzovány většinou izolovaně, v dílčích studiích, a kontrastivní francouzsko-česká analýza fungování Ger a jeho českých ekvivalentů v podstatě úplně chybí. V naší práci se proto pokusíme tuto mezeru ve výzkumu Ger alespoň částečně vyplnit.

3. CÍLE, METODOLOGIE A STRUKTURACE PRÁCE

Úvodní přehled významových typů Ger ukázal, že tvar Ger může podle gramatik nabývat (s řadou variací) minimálně sedmi různých významů (průvodní okolnost, časové určení, způsob, prostředek, příčina, podmínka a přípustka/opozice) a působí jako skutečný sémantický „chameleon“ (viz Moortgat 1978: 157 nebo Kleiber 2011: 117, zde I.4). První krok k řešení tohoto problému nabídla Halmøyová (1982: 272), když konstatovala, že sám tvar Ger ve skutečnosti nevyjadřuje žádný z těchto významů a zůstává významově „neurčitý“ (*indéterminé*, viz také König 1995: 62, I.4). Jednotlivé významové nuance jsou dány lexikálním obsazením obou predikátů (Ger a VF, Halmøy 1982: 272, I.1.2), příp. obecně „kontextem“ (Halmøy 2003a: 88).

Na toto konstatování navázal Kleiber tím, že definoval význam Ger jako interpretační instrukci (2007b: 117, viz I.1.2.2.2): podobně jako předložky nebo konektory tedy Ger pouze vydává instrukci k tomu, jakým způsobem mají být interpretovány jazykové obsahy, které zde vstupují do interakce (děj Ger a děj VF).⁷³ Pojetí Ger jako interpretační instrukce umožňuje jednak stanovit základní, výchozí význam tohoto tvaru (CC), jednak částečně vysvětlit aspektově-temporální vztahy mezi

⁷³ Jak uvidíme v I.1.1, fungování této základní instrukce je do značné míry dáno relikty interpretační instrukce spojené s předložkou/morfémem *en* (viz Franckel 1989, Kindt 1999 aj.).

Ger a VF (I.1.2). Pokud však jde o faktory určující konkrétní významové realizace Ger, Kleiber stejně jako Halmøyová odkazuje obecně ke „kontextu“ (viz níže). Možnost propojení základní instrukce Ger s kontextovými faktory tak nabízí teprve aplikace pojmu interpretační *procedura* (viz výše Rihs 2009), který je zakotven v pragmatické teorii relevance (viz Sperber – Wilson 1995 a Wilson – Sperber 2004).⁷⁴

Teorie relevance vychází z Griceových konverzačních maxim a principu kooperace, ale modifikuje je a začleňuje je do teorie komunikace.⁷⁵ Základním principem (maximou) se stává relevance: podle Sperbera a Wilsonové lidské kognitivní systémy obecně tíhnou k maximalizaci relevance (výpovědi/komunikace).⁷⁶ V průběhu dekódování výpovědi se proto příjemce výpovědi snaží za minimálního úsilí (*effort*) dosáhnout maximálního kognitivního efektu (*cognitive effect*);⁷⁷ tuto interpretační proceduru zastaví v okamžiku, kdy je uspokojeno jeho očekávání relevance.⁷⁸ Právě tendence k (maximální) relevanci umožňuje vysvětlit výše zmíněné vrstvení významů Ger (např. průvodní okolnost – způsob, nebo význam časový – kauzální atd.): příjemce výpovědi se na základě kontextových hypotéz a inferencí snaží maximalizovat kognitivní efekt derivovaný na základě lexikálního obsazení obou predikátů, na základě

⁷⁴ Jak ukazuje např. Moeschler et al. (1994: 31), „instrukční“ a „procedurální“ přístup k sobě mají velmi blízko a v ideálním případě by měly být propojeny; rozdíl mezi nimi spočívá v tom, že instrukce akcentuje zejména čistě jazykové faktory interpretace, zatímco procedura zahrnuje i složky mimo-jazykové, pragmatické („inferenční“, viz také Moeschler – Reboul 1994: 27).

⁷⁵ Pro základní prezentaci této teorie v češtině srov. např. Hirschová 2006: 162–169 nebo Hoffmannová 1997: 110–116.

⁷⁶ „*Relevance theory claims that humans do have an automatic tendency to maximize relevance, not because we have a choice in the matter [...] but because of the way our cognitive systems have evolved.*“ (Wilson – Sperber 2004: 610). V případě kauzálních vztahů konstatuje podobnou tendenci také např. Nazarenko: „*Tout se passe comme si nous avions une propension naturelle à tout interpréter en termes causaux. Dès lors que deux situations ou événements sont mis en relation par le discours, nous y voyons un lien de cause à effet.*“ (Nazarenko 2000: 7).

⁷⁷ Ve verzi z roku 2003 autoři zároveň upozorňují na to, že výsledkem interpretačního procesu nemusí být jen zpřesňování významu (*narrowing*), ale i naopak jeho rozšiřování (*loosening*): např. „banka“ může označovat nejen bankovní ústav, ale i bankomat (Wilson – Sperber 2004: 618). Právě na tento princip navázal Rihs při vysvětlení rozšíření denotace predikátu, které vede k zachování simultaneity, příp. těsné návaznosti dějů u Ger (viz I.1.2.2.3; viz také Wilson 2006).

⁷⁸ „*Relevance-theoretic comprehension procedure a. Follow a path of least effort in computing cognitive effects: Test interpretive hypotheses (disambiguations, reference resolutions, implicatures, etc.) in order of accessibility. b. Stop when your expectations of relevance are satisfied (or abandoned).*“ (Wilson – Sperber 2004: 613). (Srov. také Sperber – Wilson 1995: 124–125.) Při aplikaci této teorie na interpretaci Ger je však nutné upřesnit, že Sperber a Wilsonová analyzují zejména relevanci replik v dialogích (jde o inferenční model komunikace); naproti tomu u Ger předpokládáme primárně relevanci vůči řídicí propozici (PP).

času a modu VF, pozice Ger, a příp. jeho kontextového zapojení, explicitních modifikátorů (*tout*) aj.

Analýzu jednotlivých etap interpretační procedury Ger (ale také *participe présent*, subjunctivu a infinitivu) si jako předmět svého výzkumu zvolil Rihs (viz výše); cíl naší práce je skromnější: identifikovat faktory ovlivňující sémantickou interpretaci Ger (viz Oddíl I – TEORIE) a analyzovat jejich fungování a vztahy k jednotlivým významovým typům Ger, a tím rovněž k typům jejich překladových ekvivalentů (viz Oddíl II – ANALÝZY). Vycházíme z hypotézy, že všechny významy Ger lze na základě kontextových faktorů derivovat od základního významu průvodní okolnosti, který je dán jeho výchozí interpretační instrukcí. Předpokládáme tedy, že v tomto kontinuu významových typů Ger je možné identifikovat významy „centrální“, tedy nejbližší významu základnímu, a proto i nejčastější, a významy „periferní“, vzdálené od centrálního významu jak derivací, tak frekvencí (viz Schéma III v I.4.2).

Pokud jde o metodologii výzkumu, vycházíme z principu sémaziologického: vzhledem k tomu, že se jednotlivé významové typy Ger často překrývají a/nebo je nelze jednoznačně určit (viz výše), je nutné nejprve identifikovat a analyzovat explicitní a objektivně pozorovatelné faktory (viz přehled v I.4.3 a II.1.2.3) a teprve na tomto základě se pokusit vymezit fungování jednotlivých významových typů (viz přehled v I.4.2). Pro analýzu explicitních faktorů sémantické interpretace Ger jsme pak zvolili přístup, který dosud nebyl při výzkumu Ger použit: korpusovou analýzu.

Jak ukazujeme v II.1, elektronické korpusy totiž poskytují rozsáhlý, autentický a kvantitativně zpracovatelný jazykový materiál, čímž umožňují rozšířit výzkum Ger do oblastí, jež jsou bez počítačových nástrojů nedostupné: na jedné straně jevy nejfrekventovanější (gerundiální „centrum“ založené na typických konstelacích lexikálního obsazení Ger, II.2.1), na straně druhé jevy vzácné, unikající běžné introspekci (gerundiální „periferie“, např. složený tvar Ger nebo Ger v negaci, viz II.2.2). Propojením těchto dvou hledisek je možné dospět k naznačení komplexního popisu fungování Ger ve všech jeho významových realizacích. Doplňkové hledisko kontrastivní, které bereme v úvahu při provádění všech analýz, pak může představovat základ budoucí širší kontrastivní analýzy.

Výše uvedený přístup k dané problematice samozřejmě není jediný možný a má mnohá omezení (viz např. II.1.2.2 a II.1.2.3), přesto doufáme, že naše práce přispěje k osvětlení některých aspektů sémantického fungování Ger a jeho českých ekvivalentů.⁷⁹

⁷⁹ Jak uvidíme v Oddílu I – TEORIE, sémantické fungování Ger je možné analyzovat také pomocí manipulací, testů a parafrází; kromě toho je možné využít elicitace (rodilých) mluvčích (viz Rihs 2009: 213–214) nebo kognitivního výzkumu způsobů konceptualizace dějů (srov. Leclercq 2007 pro vazbu *être en train de*) apod. Kromě toho by bylo možné analýzu sémantického fungování Ger založit také na výzkumu konkurence s ostatními nefinitními tvary, zejména s *participe présent* a infinitivem, ale také s některými předložkovými frázemi.

I. TEORIE – Faktory ovlivňující interpretaci Ger

V tomto teoretickém oddílu se pokusíme postupně představit jednotlivé faktory, které určují sémantickou interpretaci Ger. Jak uvidíme v následujících kapitolách, tyto faktory jsou značně heterogenní: základní interpretační instrukce Ger je určována již jeho **morfologickými charakteristikami** (viz I.1.1), a **aspektově-temporální vztahy** mezi SG a PP fungují právě v tomto základním interpretačním rámci (viz I.1.2). Díky své nefinitní povaze je Ger základem sekundární predikace (polopredikační konstrukce, viz I.2.1): zachovává si predikační potenciál, zejména vztah k levovalenčnímu participantu (jeho podmětový aktant však nemusí být nutně **koreferenční** s podmětem PP, viz I.2.1.1.1), ale také schopnost vstupovat do **pasiva** nebo do **negace** (viz I.2.1.1.2).

V rámci řídicí predikace funguje Ger jakožto CIR, tj. rozvíjí primárně predikát (tento **řídicí predikát** však nemusí mít nutně podobu určitého slovesa, viz I.2.2.1). Tuto **syntaktickou funkci** Ger potvrzují také typy větných členů, s nimiž může vstupovat do vztahu **koordinace** (viz I.2.2.2.1), jeho zařazení do obecnělingvistické kategorie *converb* (I.2.2.2.2) a zejména srovnání se syntaktickým a sémantickým fungováním Pps (I.2.2.2.3). Zásadní vliv na sémantickou interpretaci Ger má pak typ jeho integrace do PP (intrapredikační, extrapredikační nebo transpredikační **pozice**, viz I.2.2.2.4 a Schéma II v I.4.1) a také jeho funkce v informační struktuře výpovědi (zejména **kontextové zapojení**, viz I.2.2.3.1, nebo funkce **rámce/cadre**, viz I.2.2.3.2).

Základní vztah mezi predikátem Ger (tedy VG) a jeho řídicím predikátem (VF) je však určován určován jednak jejich **lexikálně-sémantickými** charakteristikami (viz I.3.1.1), jednak **pragmatickými** vztahy mezi nimi (I.3.1.2). Celková interpretace SG pak může být modifikována také **externími lexikálními faktory**, zejména adverbium *tout* (viz I.3.2).

1. FAKTORY MORFOLOGICKÉ – ZÁKLADNÍ INTERPRETAČNÍ INSTRUKCE GER

1.1 Význam formantu EN

Jak jsme se zmínili v úvodu této teoretické kapitoly, většina gramatik i učebnic francouzštiny tradičně uvádí, že Ger (*gérondif*) je tvořen spojením předložky *en*

s tvarem Pps (*participe présent*), viz Úvod, pozn. 5.¹ Pro didaktické účely je tento popis adekvátní a postačující, avšak pokud bychom jej domysleli do důsledků, museli bychom konstatovat, že v současné francouzštině Ger neexistuje: tvar *en ...-ant* by byl pouze variantou Pps.² Právě z tohoto důvodu analyzuje Halmøyová tvar Ger jako „en r(V)³ –ant“, v němž všechny tři elementy tvoří jeden nedělitelný a ustálený celek. Na podporu svého tvrzení uvádí Halmøyová distribuční argumenty: *en* nemůže být v současné francouzštině nahrazeno žádnou jinou předložkou (Halmøy 1982: 50), a tvar na –ant je jedinou verbální formou, s níž se tato předložka kombinuje (je tedy vyloučena např. kombinace „en + infinitiv“, Halmøy 1982: 62). Podobný postup aplikoval na morfologickou analýzu Ger také Bonnard (Halmøyová v podstatě přebírá jeho argumenty), a rovněž prohlašuje tento tvar za „nedělitelný celek, morfologickou jednotku“ (Bonnard 1973: 2221).⁴

Pokud jde o význam samotného *en*, podle Halmøyové je oslabený (*préposition „incolore“*),⁵ a bylo by možné jej považovat za součást diskontinuitního morfému *en ...-ant* (Halmøy 1982: 50). Ještě dále jde ve své analýze Haspelmath, který připouští možnost považovat *en* za prefix (jakožto „*converb marker*“, Haspelmath 1995: 9; viz také I.2.2.2.2), tedy za ještě více významově vyprázdněný a nesamostatný element.

Jiní lingvisté však přisuzují *en* plný předložkový význam, a spojení *en V_{ant}* je tak pro ně variantou Pps, příp. předložkovou frází:⁶ termín „*gérondif*“ proto podle nich

¹ V současné francouzštině je tvar Ger (*en V_{ant}*) ustálený, a přítomnost předložky *en* je tedy nutná; výjimkou jsou pouze některé případy koordinace dvou gerundiálních tvarů (viz II.2.2.3.1). Stranou ponecháváme ustrnulé gerundiální výrazy, v nichž jsou petrifikovány diachronní varianty Ger s jinou předložkou nebo úplně bez předložky (viz některé příklady v II.2.2.4.2.2 a také *aller (en) –ant* v II.2.1.3.2.3a).

² Jak uvidíme níže, existuje skupina význačných lingvistů, kteří tento radikální postoj zastávají.

³ *Radical verbal* (Halmøy 1982: 48).

⁴ Bonnard však z větší části zároveň tuto jednotu morfému narušuje tím, že svou argumentaci zakládá na srovnání s předložkovým infinitivem (Bonnard 1973: 2221); na rozdíl od Ger se totiž infinitiv pojí s různými předložkami, a jejich volba je většinou dána vazbou slovesa, tj. není ustálená s formou infinitivu. Navzdory těmto námitkám je však představa Ger jako komplementární varianty (předložkového) infinitivu velmi rozšířená, především v běžných gramatikách (např. Riegel – Pellat – Rioul 2007: 342). Sám Bonnard explicitně definuje Ger právě pomocí této analogie: „*Le mode gérondif est une variante de l’infinitif figée dans une fonction adverbiale.*“ (Bonnard 2001: 61). Bonnard v úvodu ke svému článku rovněž upozorňuje na zajímavý fakt, že termín „*gérondif*“ byl do oficiální terminologie přijat až v roce 1960 (Bonnard 1973: 2221).

⁵ Ve vydání z roku 2003 Halmøyová uvádí, že *en* je pouze „*un simple marqueur de fonction, un connecteur, un indicateur de relation*“ (Halmøy 2003a: 62).

⁶ Např. Franckel explicitně uvádí: „*gérondif (forme en + participe présent)*“ (Franckel 1989: 169). Specifické pojetí má Kindtová, která sice přisuzuje *en* konkrétní význam (viz I.1.2.2.2), ale nepovažuje

nemá ve francouzštině žádné opodstatnění (např. Carvalho mluví o „*fantôme du « gérondif »*“, Carvalho 2003: 119). Většina lingvistů, kteří zastávají tento názor, vychází z guillaumovské tradice (např. Franckel, Arnavielle, Wilmet, Carvalho aj.), a odkazují proto na postulát, podle něhož každé jazykové formě (v tomto případě *en* a V_{ant}) odpovídá jedinečný *signifié* (v tomto případě „prepozice“ a „Pps“). Interpretaci *en + V_{ant}* tak dávají do souvislosti s interpretací *en + SN* a prohlašují, že tvar V_{ant} zde má substantivní charakter. Např. Carvalho říká: „*l'expression en + V^{ant} n'est rien d'autre [...] qu'un emploi substantival de ce nom adjectif qu'est le participe « présent », l'opérateur de substantivation étant, en l'occurrence, la préposition en*“ (Carvalho 2003: 101).

Při analýze významu *en* odkazují tito lingvisté především na monografii G. Guillaumea *Le Problème de l'article et sa solution dans la langue française* (viz např. Carvalho 2003: 121), v níž Guillaume analyzuje rozdíl mezi významem předložek *en* a *dans*.⁷ Franckel následně Guillaumova pozorování zobecňuje, a definuje významové fungování *en* a *dans* takto:

„*en*“ oriente une relation d'intériorisation du N1 intériorisant-repère vers le N2 intériorisé-repéré, selon une direction opposée à celle que détermine *dans*, du N2 repère intériorisant au N1 repère intériorisé.⁸ Un livre qu'on jette **dans** le feu ne tarde pas à être **en** feu: ce qui était à l'extérieur comme devant contenir passe à l'intérieur et devient contenu (Franckel 1989: 169, viz také níže I.1.2.2.2)

Jako příklad *en* ve funkci *intériorisant-repère* uvádí Franckel výrazy [*En France / En présentant mon projet*], *je me suis heurté à une certaine incompréhension*, a jeho funkce ve spojení s „*verbe au participe présent*“ je „*fonder ce verbe comme un procès localisateur dont la propriété est de ne se déterminer qu'en fonction du procès qu'il localise*“ (Franckel 1989: 169).⁹ Franckelova analýza je velmi komplexní (propojuje interakci tří faktorů – pozice SG vůči VF, aspekt a lexikální obsazení) a ukazuje, jakým způsobem Ger funguje jako *repère temporel* (časový orientátor, *intériorisant-repère*). Problematicnost jeho přístupu však spočívá v tom, že se zaměřuje téměř výlučně na

Ger za předložkovou frází (Ger zůstává *en + GV*, tedy *groupe verbal*, Kindt 1999: 109). Podobně i Halmøyová se zmiňuje o Ger jako o „*syntagme prépositionnel verbal*“ (Halmøy 1982: 62).

⁷ Např. *être en prison x dans la prison, parler dans le silence x avancer en silence, un livre qu'on jette dans le feu ne tarde pas à être en feu* atd. (Guillaume 1919: 266–267).

⁸ V současné terminologii analýzy prepozic by elementům N1, resp. N2 odpovídaly termíny *site-cible*.

⁹ K podobným závěrům – třebaže na základě jiného přístupu – dospívá také S. Kindtová (1999), která analyzuje VG–VF jako vztah *contenant/contenu* (viz I.1.2.2.2).

příznakovou realizaci Ger – antepozici (podle našich výzkumů je v antepozici průměrně pouze 17 % Ger, viz II.2.2.5), ale závěry z ní získané aplikuje na kategorii Ger jako celek.¹⁰ Významový efekt způsobený kontextovým zapojením anteponovaného Ger (viz níže), tj. *localisation temporelle*, tak mylně přisuzuje vlivu významu *en*.

Guillaumovu pojetí významu předložky *en* je blízko také výklad Kindtové (Kindt 1999), která pojímá vztah SG a PP (na základě vztahu *SN en SN*) jako *Contenant/contenu* (C/c).¹¹ Kindtová Guillaumea explicitně necituje, ale aplikuje na analýzu P + *en* + GV (tedy *proposition principale + en + V_{ant}*) stejný princip, který Guillaume použil pro spojení *SN + en + SN*: „*En accorde à l'action dénotée par le groupe verbal sous-catégorisé la fonction de contenant. Le contenu est alors l'action dénotée par le groupe verbal de la principale.*“ (Kindt 1999: 114, o důsledcích její analýzy pro výklad významu anteriority u Ger viz níže).¹²

Jak jsme se zmínili výše, podle Carvalha je hlavní funkcí *en* substantivizace *V_{ant}*,¹³ „gérondif“ tak podle něj ve francouzštině neexistuje, protože jde pouze o spojení předložky *en* s verbálním adjektivem (*en + AdjDév_{ant}*).¹⁴ Na podporu svého tvrzení Carvalho uvádí především příklady z jiných jazyků: termín „gerundium“ je podle něj možné používat pouze pro jazyky, které zachovávají substantivní povahu latinského

¹⁰ Z osmnáctistránkové studie jsou základnímu, postponovanému Ger věnovány pouze dvě strany. Franckel si samozřejmě uvědomuje, že postponovaný Ger většinou nemá význam *repère temporel*; spokojuje se však pouze s konstatováním, že v tomto případě Ger jen vyjadřuje plnou simultaneitu s řídícím dějem (Franckel 1989: 182), a nijak nekoriguje význam, který na začátku své studie přiřkl *en*.

¹¹ Toto pojetí významu *en* přejímá Kindtová z Waughové (Waugh 1976), která stejně jako Guillaume analyzuje rozdíl mezi předložkami *en* a *dans*, a to v souvislosti s kognitivní konceptualizací prostoru. Přestože Waughová Guillaumea necituje, uvádí stejné příklady jako on (*en prison x dans la prison, en ville x dans la ville*, Waugh 1976: 54).

¹² Tomuto pojetí významu *en* se zdá odpovídat i obecný význam, který je uveden ve slovnících; např. „*Préposition marquant en général la position à l'intérieur de limites spatiales, temporelles ou notionnelles.*“ (Le Nouveau Petit Robert 1996).

¹³ Podobný názor na funkci *en* můžeme najít u Tesnière (1959: 504), který považuje *en* v Ger za translátor (navíc jde podle něj v tomto případě o dvojitou translaci, protože nejprve jde o translaci z V do Pps (adjectif), a teprve následně z Pps do Ger). Z předchozího vyplývá, že i Tesnière je přesvědčen, že Ger se skládá z *en* a Pps.

¹⁴ Na rozdíl od Franckela není *V_{ant}* pro Carvalha Pps, ale verbální adjektivum (*adjectif déverbal*, Carvalho 2003: 115). Tvary na *-ant* ve francouzštině tak Carvalho sdružuje pod jedno označení (*AdjDév^{ant}*), a Ger se stává *en + AdjDév^{ant}* (op. cit.: 119). Kromě neutralizace rozdílu mezi Pps a Ger je tedy zrušen i rozdíl mezi Pps a *adjectif verbal* (op. cit.: 116), a tím i pravidlo nekongruence *V_{ant}* (op. cit. 118). Tento postoj sdílí Carvalho s Wilmetem, který rovněž považuje rozlišování Pps a *adjectif verbal* ve francouzštině za zbytečné, mj. proto, že vede k pravopisným bizarnostem (Wilmet 1997: 293). Proti směřování Pps a *adjectif verbal* se však staví Arnavielle (Arnavielle 2010: 130); argumentuje syntaktickými rozdíly mezi oběma formami.

gerundia (Carvalho analyzuje především portugalskou a španělskou).¹⁵ Tento přístup je však jen málo přínosný pro (synchronní) výzkum francouzských tvarů na –ant, protože vnáší do analýzy hodnot (*valeurs*) jazykových jednotek v jednom systému (v tomto případě tvarů na –ant ve francouzštině) externí kritéria, převzatá z jazykových systémů, v nichž je rozložení hodnot jazykových jednotek odlišné.¹⁶

Přiřazení Ger do skupiny předložkových frází (*syntagmes prépositionnelles*) navíc zkresluje i sémantickou charakteristiku této jazykové formy, protože nebere v úvahu jeho verbální (tj. procesuální) charakter a predikační potenciál, tj. zachování valence, slovesných kategorií pasiva, negace atd. (viz Nádvořníková 2003: 143). Nečinil by se tedy rozdíl např. mezi *en pleurs x en pleurant* (viz Kindt 1999), *en arrêté x en s'arrêtant*, *en promenade x en se promenant*, *en fuite x en fuyant* atd. (příklady jsou převzaty z korpusu FRANTEXT).

Někteří lingvisté používají předložku *en* také jako východisko pro analýzu rozdílu mezi Ger a Pps (viz Moortgat 1978); např. podle Herslunda dává předložka *en* gérondivu ve srovnání s Pps určitou autonomii na řídícím slovese, a proto podle něj Ger vyjadřuje děj probíhající paralelně s dějem řídícího slovesa, zatímco Pps označuje společně v řídícím slovesem jedinou situaci (Herslund 2000: 87).¹⁷ Herslund ilustruje tento rozdíl na následující dvojici příkladů (ibid.):

- [1] la sultane s'est levée **mettant** fin à l'entretien¹⁸
[2] la sultane s'est levée **en mettant** fin à l'entretien

V prvním případě označuje podle Herslunda Pps společně s VF jednu situaci („*il est [...] clair que c'est le fait que la sultane se lève qui met fin à l'entretien, elle ne fait*

¹⁵ Mezi substantivními rysy cituje Carvalho např. schopnost gerundia mít vlastní „podmět“ (*support nominal*, op. cit.: 107), vyjadřovat posterioritu vůči VF (op. cit.: 108), být doplněním slovesa *být* (op. cit.: 110) atd.

¹⁶ Dalším metodologickým nedostatkem jinak velice erudované Carvalhovy studie je velmi nesourodý korpus analyzovaných příkladů – bez rozlišení se střídají příklady z beletrie 19. století, příklady převzaté z lingvistických studií (např. z Weerenbeckovy studie, která vyšla v r. 1927) a další příklady z druhé ruky (např. z gramatiky *Le Bon usage* Grevisse – Goosse). Oba tyto nedostatky však mají stejné příčiny: směšování diachronní a synchronní analýzy, a v důsledku toho nedostatečné zaměření na popis aktuálního stavu jednoho jazyka.

¹⁷ Herslund aplikuje na analýzu Pps obecnělingvistický termín *co-verbe* (converb), který přejímá z Haspelmath – König 1995, viz I.2.2.2.2.

¹⁸ Konstrukce Pps v tomto příkladu je atypická, protože obvykle bývá tento tvar od řídící propozice oddělen čárkou (kromě případů, kdy funguje jako těsný přívlastek); právě extrapredikační pozice mu totiž umožňuje navázat vztah s řídící propozicí jako celkem, viz I.2.1 a II.2.2.5.2.

pas deux choses différentes“), naproti tomu ve druhém případě jde o dva děje: „*Ici, la sultane se lève et, en même temps, elle met fin à l’entretien, peut-être par un signe de la main ou en agitant une clochette, par exemple*“ (op. cit.: 90). Tuto analýzu přejímá a dále rozvíjí Carvalho:¹⁹ „*la construction « directe », non prépositionnelle, donne à voir l’inclusion d’un contenu événementiel (nominalisé) dans le champ institué par un autre, si bien que l’ensemble prédicatif ainsi constitué « désigne une même situation », alors que l’autre construction, prépositionnelle, construit un rapport d’exclusion, dont le signifiant n’est autre que la préposition*“ (Carvalho 2003: 120).²⁰

Proti výše uvedené analýze rozdílu mezi Ger a Pps lze samozřejmě uvést protipříklady: Ger může označovat společně s VF jednu situaci, např. *dit-il en murmurant* nebo *il est arrivé en courant* (typ B', Halmøy 1982 a 2003, viz níže), ale také *il a commis une erreur en se mariant* (typ A', Halmøy 2003a: 101).²¹ V typu B' je mezi VF a VG vztah hyponymie, u typu A' je SG vzhledem k řídicí propozici ve vztahu ekvivalence (*se marier, c’était commettre une erreur, ibid.*). Kromě toho lze také najít příklady Pps, které nutně označují dva děje; např. Havu a Pierrand věnovali celý článek analýze Pps tohoto typu (Havu – Pierrand 2009).²² Arnavielle navíc identifikoval i tzv. *Pps narratif*, které má schopnost posouvat děj kupředu, tedy přinášet novou informaci (srov. Arnavielle 2003a: 51).²³

Herslundova analýza rozdílu mezi Pps a Ger je v daných konkrétních příkladech [1] a [2] adekvátní, nelze ji však aplikovat na fungování obou tvarů jako celku.²⁴ Vysvětlení rozdílu mezi Pps a Ger je tedy třeba hledat jinde, zejména v rozdílném

¹⁹ Carvalho však samozřejmě odmítá Herslundovu analýzu Pps jakožto *converb* (Carvalho 2003: 120), protože nepovažuje Pps za verbální tvar (viz výše).

²⁰ K podobnému závěru dospívá i Kindtová: na rozdíl od Pps se prý Ger méně integruje do řídicí propozice (toto tvrzení ilustruje na příkladu: *Il a fait enrager tout le monde en chantant très faux. vs Il a fait enrager tout le monde, chantant très faux.* (Kindt 1999: 109).

²¹ Na případy Ger označujících společně s PP jeden děj poukazuje ve svém článku také Rihs, a doplňuje, že je stejně tak možné najít příklady Pps popisujících s řídicím slovesem dvě odlišné situace: *Préférant l’effort physique à l’effort intellectuel, Paul s’est engagé dans l’armée* (Rihs 2009: 206–207), viz níže Havu – Pierrand 2006 a 2008a.

²² Pps označujícím společně s VF jeden děj se Havu a Pierrand věnovali samostatně v jiné studii (Havu – Pierrand 2008a).

²³ O „narativním“ Pps mluví Arnavielle také ve svém článku z r. 2004: podle něj tento typ Pps zaujímá důležité místo v narativní dynamice textu (Arnavielle 2004: 162).

²⁴ Např. Lipská identifikuje význam *en* úplně opačně než Herslund: „*la préposition en permet de rattacher directement le procès du gérondif au procès principal*“ (Lipský 2003: 78). A Rihs se ve svém článku oprávněně ptá, proč by přítomnost předložky (před Ger i před infinitivem, jak uvádí Herslund) měla znamenat nezávislost na VF (Rihs 2009: 206).

syntaktickém fungování obou tvarů: zatímco Ger se vztahuje k predikátu, a vyjadřuje primárně (externí) okolnost hlavního děje (viz [2]),²⁵ Pps vytváří základní syntaktický vztah se jménem (v [1] s podmětem PP *la sultane*) a významový efekt koreference dějů tak vzniká juxtapozicí dvou dějů vztahujících se ke stejnému subjektu (viz další příklady v I.2.2.2.3.1).

Příčinou problematičnosti identifikace významu *en* je pravděpodobně skutečnost, na kterou poukázaly až moderní kognitivní a pragmatické výzkumy: informace, kterou *en* obsahuje (stejně jako další předložky, ale také např. konektory aj.), totiž není nociónální, nýbrž procedurální. Právě tímto způsobem je možné vysvětlit rozmanitost „významů“, kterých *en* v různých kontextech nabývá (materiál – *en laine*, čas – *en été* atd.).²⁶ O interpretaci *en* jakožto instrukce mluví např. Leemanová: „*la préposition serait un indice orientant (ou contraignant) l'interprétation*“ (Leeman 1997: 136–137);²⁷ jak jsme upozornili v Úvodu, Rihs plánuje ve své doktorské práci identifikovat interpretační procedury pro subjonctif, participia a infinitiv (Rihs 2008) a jako „instrukci“ pojímá interpretaci Ger také Kleiber (2007b: 117).²⁸

Na závěr této kapitoly věnované významu *en* (v rámci morfologické analýzy Ger) krátce uvedeme analýzu, kterou provedl Kleiber a která je syntézou obou výše

²⁵ Koreference mezi ději může vzniknout díky lexikálním vztahům hypo/hyperonymie mezi predikáty (srov. *arriver – courir*), nebo na základě pragmatických znalostí (*se marier – commettre une erreur*).

²⁶ Jak upozorňuje např. Herslund ve svém článku *Sur la préposition en en français moderne* (Herslund 1988: 79), předložka *en* je ve francouzštině jednou z nejfrekventovanějších (na třetím místě hned po *de* a *à*), a např. Franckel – Lebaud analyzují ve své studii minimálně osm typů jejího užití (část věnovaná Ger je však přejata z Franckel 1989; viz Franckel – Lebaud 1991: 72–74).

²⁷ Bylo by samozřejmě možné pokusit se různé „významy“ *en* popsané v předchozích pracích porovnat s významy Ger a pokusit se najít styčné body: např. většina autorů, kteří se zabývají významem *en*, se shoduje v konstatování, že spojení s *en* většinou nepřisuzují řídicímu jménu nějakou stálou vlastnost (jako je tomu např. v *il est beau*, viz Franckel – Lebaud 1991: 59), ale vlastnost dočasnou („*propriété occasionnelle*“, „*dans une circonstance donnée*“, Franckel 1991: 59), „*une sorte d'identité temporaire, limitée à l'action exprimée*“ (např. „*il a agi en roi*“, Gougenheim 1970: 60), „*la situation résultant d'une action*“ (např. „*dans Le vase a volé en éclats, éclats désigne l'état du vase au terme d'une transformation qui l'affecte*“, Leeman 1997: 138–139). Podobně ve výše zmíněném Guillaumově příkladu (viz pozn. 7) *le livre est en feu* spojení *en + SN* implikuje změnu stavu (Leemanová poukazuje na to, že např. ani spojení *en vie* nelze považovat za čistě statické, protože předpokládá předcházející obavy o život dotyčného; Leeman 1997: 140). Tato tendence by u *en V_{ant}* mohla odpovídat skutečnosti, že do *V_{ant}* vstupují většinou slovesa dějová (často mutační) a nikoli statická (viz I.3.1.1). Podobně je možné najít paralely mezi *en + SN* a Ger u významů způsobových (*manière*) nebo temporálních (*en été*). Metodologická problematičnost tohoto přístupu však spočívá jednak v tom, že např. převažující dějovost *V_{ant}* může být způsobena jinými faktory než významem *en*, kupř. silnou vazbou na agens [+hum], jednak v tom, že by bylo v tom případě nejprve potřeba provést komplexní výzkum fungování *en* v jiných spojeních než s *V_{ant}*, což přesahuje zaměření této práce.

²⁸ Jak jsme se zmínili v Úvodu v pozn. 48, jakožto interpretační proceduru pojímá Le Goffic také Pps (viz Le Goffic 1997: 123–124).

zmíněných protichůdných přístupů – tedy na jedné straně *en* bez samostatného významu, fungující jako součást diskontinuitního morfému *en ...-ant* (Kleiber mluví o „monomorfematické teorii“, Kleiber 2007a: 101), na druhé straně *en* s plným významem předložky, vstupující do kombinace s tvarem na *-ant* chápaným jako Pps/AdjDév_{ant}/S („bimorfematická teorie“, op.cit.: 102).

Kleiber přijímá monomorfematickou teorii Halmøyové (*Ger = en + Vant*, Kleiber 2007a: 108–109) a kritizuje u bimorfematické teorie vnášení diachronních kritérií do synchronního popisu (op. cit.: 107). Zároveň však odmítá Bonnardovu paralelu *Ger* s předložkovým infinitivem (Bonnard 1973: 2221) a prohlašuje, že invariant významu *Ger* je naopak možné najít v paralele s předložkovou frází nominální, a to s předložkou *avec* („*en... -ant + V ≈ avec + SN ou N*“, Kleiber 2007b: 116).²⁹ Jelikož se Kleiber pomocí této teorie snaží identifikovat vztah významu *Ger* k simultaneitě, která bývá tradičně považována za sémantický invariant této slovesné formy, představíme jeho argumenty podrobněji v následujícím oddíle, který je této otázce věnován.

Závěr

V této práci se ztotožňujeme s názorem O. Halmøyové, podle níž je *Ger* tvořen diskontinuitním morfémem *en ...-ant*. Důvodem je skutečnost, že by bylo obtížné vysvětlit sémantické fungování *Ger* na základě kombinace významu předložky *en* a Pps (ostatně lingvisté, kteří variantu *en + Pps* prosazují, se o interpretaci významu *Ger* ani nepokoušejí). Přesto jsme přesvědčeni, že *en* není úplně vyprázdněným morfémem, ale že zachovává stejnou interpretační instrukci jako ve spojení s SN. Procedurální informace obsažená v *en* (konkrétně v *en ...-ant*) však představuje pouze východisko, základ významu *Ger* (viz I.1.2), protože konkrétní významové realizace tohoto tvaru jsou dány jednak lexikálním obsazením VG a VF (viz II.2.1), jednak explicitními kontextovými faktory (viz II.2.2).

1.2 Otázka simultaneity a aspektově-temporální charakteristika Ger

Jak jsme se zmínili v úvodu této teoretické kapitoly, většina gramatik považuje za základní význam *Ger* simultaneitu (současnost) s dějem vyjádřeným řídicím slovesem. Tento postulát je většinou odůvodňován jednak vidovou charakteristikou

²⁹ Kleiber např. souhlasí s Wilmetem, který konstatuje ekvivalenci mezi *en sortant du cinéma = à la sortie du cinéma* (Wilmet 1997: 521 a 2003: 569, a Kleiber 2007a: 114, viz níže).

tohoto slovesného tvaru (*aspect sécant, imperfectif, non-accomplí*), kterou prý Ger přebírá ze svých dvou komponentů (*en* a *Pps*),³⁰ jednak skutečností, že nefinitní tvar Ger není schopen vyjádřit aktualizační kategorii času, a přejímá ji proto od řídicího slovesa. Ger je tedy tradičně charakterizován dvěma základními sémantickými rysy: *imperfectivité* (jakožto slovesná forma) a *simultanéité* (ve vztahu k VF).

Přestože tato definice významu Ger založená na „simultaneitě“ rámcově pokrývá většinu výskytů Ger (viz níže), je příliš obecná: jednak nebere v úvahu různou míru simultaneity (částečné překrývání dějů nebo jejich těsnou návaznost, viz níže),³¹ jednak nerozlišuje různé významy, kterých může „současný“ Ger nabývat. Jako „simultaneita“ (příp. jako „čas“ – *temps*) jsou tak bez rozdílu charakterizovány např. věty *Je l'ai croisé en sortant de l'église* a *Le chef faisait les cent pas en fumant sa pipe en bambou* (viz v Úvodu [I] a [II]).³²

Do tohoto problému vnesl částečně světlo až Gettrup, když zavedl termín *repère temporel* (RT, časový orientátor, viz výše Franckel 1989): „*De façon rigoureuse, on ne peut parler d'un sens temporel que si l'on peut démontrer que la fonction principale du syntagme est d'indiquer un moment ou un espace de temps qui sert de repère temporel à l'action du verbe fini*“ (Gettrup 1977a: 215, zdůraznění O. N.). Jako Ger_{RT} je tedy podle Gettrupa možné charakterizovat pouze [3], a nikoli [4]:

- [3] **En arrivant** à la maison neuve d'Urbain, Voiturier aperçut les Muselier (Aymé, *Vouivre* 181)
- [4] L'adolescente à bicyclette disparaissait sur la route déjà sombre **en faisant** sonner son grelot. (Mauriac, *Thérèse* 39) (ibid., zdůraznění O. N.)³³

³⁰ Tradiční definici aspektově-temporální charakteristiky *Pps* (a potažmo i Ger) najdeme např. u Le Goffika: „*le participe présent marque un procès en accomplissement, en vision sécante, sans repérage par rapport au moment d'énonciation : il doit donc être rapporté aux coordonnées associées à une autre forme verbale (le verbe principal, à quelque temps ou mode qu'il soit), par rapport à laquelle il ne peut marquer autre chose que la simultanéité*“ (Le Goffic 1997: 128). Le Goffic si je samozřejmě vědom rozporu mezi touto definicí a jazykovou realitou, řeší jej však tím, že *Pps* jakožto kondenzovaná a hierarchicky nižší slovesnou formu plně integruje do aspektového rámce VF (op. cit.: 129–130).

³¹ Jak uvidíme níže, Ger je schopen vyjadřovat i anterioritu, především v antepozici vůči VF; a přestože je forma složeného Ger (*en ayant chanté*) velmi vzácná, zůstává stále živá (viz II.2.2.1.1), a dokládá tak schopnost Ger vyjádřit anterioritu i morfologickými prostředky.

³² Tohoto směřování pojmů se ve svém článku *La temporalité des verbes non-finis : le gérondif comme anaphore* dopouští také Herslund; Ger v následujícím příkladu uvádí jako ilustraci „čistého časového významu“, přestože se jedná o průvodní okolnost: „*Corrupteur! dit simplement Mangeclous en lui tournant le dos* (Cohen *Mangeclous* 247)“ (Herslund 2003: 234, zdůraznění O. N.).

³³ Je zřejmé, že jelikož forma Ger nevyjadřuje slovesnou kategorii času, jedná se o časový orientátor *relativní* (tedy současnost s řídicím dějem nebo předčasnost). Referenčním intervalem v tomto případě

V [4] se podle Gettrupa jedná o *circonstance concomitante* (průvodní okolnost), protože primárním významem SG v tomto případě není určit moment nebo časový úsek, v němž se odehrává děj PP (ibid.).³⁴ Pojem RT používá Gettrup rovněž pro popis rozdílů fungování Ger a Pps: přestože je v [5] možné identifikovat vztah anteriority Pps vůči ději PP, nelze zde mluvit o RT (jde o prostou následnost dějů, nikoli o vztah časového určení):

[5] **Prenant** Urbain à bout de bras, il le déposa doucement sur le sol (Aymé, *Vouivre* 89)³⁵

Kromě (časového) vztahu k ději PP je podle Gettrupa důležitým rysem RT nízká míra „novosti“ (*nouveauté*) informace obsažené v SG (Gettrup mluví o tzv. *acquis*, Gettrup 1977a: 218; v současné terminologii aktuálního členění větného by se jednalo o míru *výpovědní dynamičnosti*). Svoji tezi Gettrup ilustruje na (později velmi často citované) dvojici příkladů:³⁶

[6] Je chante **en me rasant**.³⁷

[7] Je me rase **en chantant**.

Gettrup upozorňuje na to, že ačkoli lze oba výskyty Ger v těchto případech charakterizovat jako současné („*simultanés*“), jde pouze v [6] o význam časový (RT), protože v případě *se raser* se jedná o činnost pravidelnou a předvídatelnou, tedy

tedy není proces PP, ale většinou proces v pre-kontextu. Amourettová (viz níže, Amourette 2006: 60) upozorňuje i na případ, kdy je antecedentem referenčního intervalu procesu VG příslovcené určení času přímo v SG (*samedi dernier*).

³⁴ Na Gettrupův pojem RT navazuje Herslund, který na tomto základě dělí Ger do dvou protikladných typů: „*un emploi „simple“ et un emploi comme repère temporel*“ (Herslund 2003: 233). Přestože se však Ger_{RT} vyznačuje některými specifickými rysy (např. silná tendence k antepozici vůči VF, kontextové zapojení apod.), nelze jej takto striktně vydělovat, protože přechody mezi jednotlivými sémantickými typy Ger jsou spíše pozvolné (např. na význam časový se často vrství logické významy příčinné, prostředkové aj.). Jelikož Herslund zakládá svou argumentaci na identifikaci Ger jako „*anaphore verbale*“, pojednáme o ní podrobněji v rámci kapitoly věnované kontextovému zapojení Ger (viz I.2.2.3.1).

³⁵ Gettrup ukazuje rozdíl v interpretaci Ger a Pps na základě substitucí: [3] lze transformovat pomocí časové vedlejší věty uvozené spojkou *quand* (Gettrup 1977a: 215); ekvivalentem Pps v [5] je však spíše souřadné souvětí (*Il prit Urbain [...] et le déposa [...]*, op. cit.: 216).

³⁶ Např. Kleiber nazval jeden svůj článek přímo *Gérondif en chantant et... en se rasant* (Kleiber 2006).

³⁷ Gettrup rozlišuje tzv. *acquis contextuel* a *acquis existentiel*. V prvním případě je informace známá z kontextu (např. „*elles disaient à ma mère que j'étais une « vraie petite maman »*“. **En disant ça elles se penchaient vers moi avec une figure molle comme si elles allaient se mettre à couler (Rocheffort, *Enfants 12*)“ (Gettrup 1977a: 218, srov. také níže Herslundova „*anaphore fidèle*“, I.2.2.3.1). *Acquis existentiel* ([6]) závisí na „*mimozajkových skutečnostech*“, dnes bychom řekli na sdílených pragmaticko-sémantických znalostech („*connaissance partagée*“). Kromě „známé informace“ však Gettrup rozlišuje i „předvídatelnou informaci“, srov. níže *anaphore associative* (I.2.2.3.1) a Gettrupův příklad v pozn. 52, I.2.2.3.1.**

s vysokou mírou kontextové známosti (*acquis*, viz Gettrup 1977a: 218). Jelikož se tento jev úzce týká tematicko-rematické charakteristiky SG, pojednáme o něm podrobněji níže; v tuto chvíli nám šlo pouze o vystižení vztahu RT a pojmu simultaneity.

Termín RT následně převzala od Gettrupa Halmøyová a začlenila jej do komplexního systému klasifikace gerundiálních významů založeného právě na rozdílu mezi vztahem „čisté“ simultaneity (typ B, Halmøy 1982: 189 a 2003a: 101–106) a vztahem „logické anteriority“ (typ A, Halmøy 1982: 167–174 a 2003a: 92–100). Jejím rozlišení je založeno na významových vztazích mezi VF a VG. U **typu A** existuje mezi ději (chrono)logický vztah: RT ve významu anteriority, příp. vztah *cause-effet*, *condition-conséquence* nebo *moyen-résultat* (Halmøy 1982: 259).³⁸ Tento rys nadále označujeme jako [+log] a celý typ jako Ger_{log}.³⁹

- [8] (a) Il réussira **en travaillant** – (b) C'est **en forgeant** qu'on devient forgeron – (c) Il a rougi **en la voyant** – (d) **En postant** la lettre ce soir, elle arrivera demain⁴⁰ (Halmøy 1982: 258)⁴¹

Variantou typu A je podle Halmøyové již zmíněný typ *Il a commis une erreur en se mariant* (A'-ekvivalence, dále Ger_{ekviv}), kde jsou děje VF i VG koreferenční; PP představuje abstraktní nebo metaforickou interpretaci děje SG („*se marier, c'était commettre une erreur*“, Halmøy 2003a: 101). Tento typ je podle Halmøyové frekventovaný především v publicistických textech (Halmøy 2003a: 99):

³⁸ Halmøyová u typu A (i A') mluví o vztahu „orientovaném“: jeden děj (chrono)logicky předchází druhému (SG vyjadřuje děj předcházející ději PP, a to i v logických vztazích: *moyen, condition, cause* a nikoli *résultat, conséquence, effet*). Tato (chrono)logická orientovanost vztahu SG-PP také způsobuje, že není možné zaměnit VG za VF (na rozdíl od typu B, srov. níže), Halmøy 2003a: 94.

³⁹ Zkratka Ger_{log} tedy označuje děje, mezi nimiž je vztah anteriority, příp. navíc logický vztah široké kauzality (SG vyjadřuje prostředek, příčinu nebo podmínku); časový vztah anteriority je však vždy společnouází. Toto základní rozdělení se shoduje s Halmøy 1982; jeho výhodou je spojení vztahu anteriority se vztahy logickými do jedné skupiny. Nevýhodou je rozdělení Ger_{RT} do dvou skupin: ve významu anteriority (Ger_{log}) a simultaneity (např. *Il m'arrivait, en travaillant, d'avoir des visions*, Halmøy 2003a: 94). Právě z tohoto důvodu vyčleňuje Halmøyová v roce 2003 RT jako samostatný typ (op. cit.: 92–94). Náš výzkum však naznačuje, že původní rozčlenění Ger_{RT} do typu A a B je plně operativní, protože Ger_{RT} ve významu anteriority mají mnoho společných rysů s Ger vyjadřujícími logické vztahy; a naopak Ger_{RT} s významem simultaneity jsou úzce propojena s Ger ve významu průvodní okolnosti.

⁴⁰ Tento příklad (v pozměněné podobě) převzala později Kindtová jako východisko pro svůj výklad anteriority u Ger (viz [20]).

⁴¹ Prostředkový význam spojený např. s (a) analyzujeme podrobněji v II.2.1.3.4; vytýkáci konstrukci v (b) pak v II.2.2.2.2; kauzální nuance spojené se slovesy vnímání (c) jsou předmětem II.2.1.3.3.3; nakonec (d) ilustruje jednak fungování Ger v podmínkovém významu, podobně jako (a), viz více II.2.2.1.2.2, jednak nekoreferenci podmětového aktantu Ger s podmětem PP (viz více v II.2.2.4.2).

- [9] « Paris Match» prend un risque judiciaire **en publiant** des photos des victimes de Toulouse. (Le Monde)

Přestože jsou děje VG a VF u typu A' koreferenční, zachovává se i zde vztah „logické anteriority“, protože konkrétní fakt (SG) vždy předchází jeho abstraktní interpretaci (PP). Naproti tomu **typ B** se vyznačuje *absencí* (chrono)logického vztahu mezi ději ([-log], Halmøyová mluví o „*concomitance fortuite*“, „*circonstance concomitante*“, „*circonstance accompagnante*“, tedy o „průvodní okolnosti“):⁴²

- [10] (a) il se rase **en chantant** – (b) il ouvrit la fenêtre **en haussant** les épaules – (c) dit-il **en riant** – (d) il a éteint le feu **en sifflotant** (Halmøy 1982: 259)⁴³

Také u typu B identifikovala Halmøyová podtyp, v němž jsou děje VF a VG koreferenční (typ B'). Jak jsme se zmínili výše, VG je zde vůči VF ve vztahu hyponymie (*il est arrivé en courant, dit-il en murmurant*), a SG vyjadřuje způsob realizace děje PP (*manière*, Halmøy 2003a: 104).⁴⁴ Přestože je však Typ B' prototypem způsobového významu vyjadřovaného SG, je možné tento význam identifikovat i v jiných konstelacích VG-VF než pouze u vztahu hypo/hyperonymie (srov. např. výše Gettrup [5] a [10a], níže pak zejména [125]). Z tohoto důvodu budeme v této práci rozlišovat způsob v užším smyslu (založený na lexikálním vztahu vztah hypo/hyperonymie, dále Ger_{hypo}) a způsob v širším smyslu (dále Ger_{zp}).⁴⁵

Přehled významových typů Ger v pojetí Halmøyové je tedy možné shrnout takto:

⁴² Typ B pokrývá podle Halmøyové tradiční významy „simultaneity“ a „způsobu“ (*manière*), viz níže.

⁴³ Jediný společný element dějů vyjádřených zde gerundiem a verbem finitem představuje podle Halmøyové skutečnost, že jsou vykonávány stejným subjektem; pouze u této kategorie je proto podle ní požadavek koreference podmětového aktantu gerundia a podmětu řídicího verba finita oprávněný, protože respektuje jediné propojení obou dějů (Halmøy 1982: 184).

⁴⁴ Amourettová u tohoto typu Ger mluví o vztahu „referenční identity“ (např. „*Trois dames [...] traversèrent en fuyant à petits pas*“ (Amourette 2006: 154 a 157). Stejně jako Halmøyová identifikuje tento vztah jako *manière*, protože oba predikáty koreferují k témuž ději. Začlenění sému VF do sému VG vede někdy k možnosti nahradit VF pomocí VG: místo *dit-il en murmurant* tak vznikne *murmura-t-il*. Tato transformace je však možná pouze u sloves mluvení (a navíc pouze u některých jejich typů, viz II.2.1.3.2.3c); u kombinací se slovesy pohybu ve francouzštině možná není (srov. v češtině – *přiběhl*, II.2.1.3.1.3c).

⁴⁵ Např. analýza významu Ger ve spojení se slovesem mluvení v uvozovacích větách ukazuje, že zde SG vyjadřuje i jiné vztahy než jen pouhou CC, tj. že indikuje *způsob* interpretace přímé řeči (viz II.2.1.3.2.3c).

KRITÉRIA:	CG ⁴⁶ vyjadřuje dva děje	CG vyjadřuje jeden děj
(chrono)logická anteriorita ⁴⁷ (VG → VF) [Ger _{log}]	typ A [Ger _{RT/cause/cond/moyen}] <i>il a éteint le feu en pissant dessus</i> [Ger _{moyen}]	typ A' [Ger _{ekviv}] <i>il a commis une erreur en se mariant</i>
děje bez (logického) vztahu (VG;VF) [průvodní okolnost Ger _{cc}]	typ B [Ger _{cc}] <i>Ils marchèrent lentement (tout) en regardant les pêcheurs</i> ⁴⁸	typ B' [Ger _{hypo}] <i>dit-il en bafouillant il est venu en courant</i> ⁴⁹

Tabulka č. 1: Přehled významových typů Ger podle Halmøyové (1982 a 2003a)⁵⁰

Pokud jde o simultaneitu dějů VG a VF, u typu B je úplná (budeme nadále mluvit o *circonstance concomitante*, Ger_{cc}), kdežto u typu A může být i jen částečná, příp. přecházet v anterioritu (viz I.1.2.2). V následujícím výkladu se pokusíme analyzovat některé faktory, které charakterizují Ger_{cc} (např. možnost záměny VG a VF), dále představíme různé typy anteriority, které může Ger_{log} vyjadřovat (a pokusíme se je propojit s obecným významem simultaneity, který je Ger přisuzován), a nakonec se společně s Kleiberem pokusíme odpovědět na otázku, proč není Ger schopen vyjadřovat posterioritu vůči řídicímu ději. Především však bude naším cílem zjistit, jakým způsobem se aspektově-temporální vztahy mezi ději VF a VG podílejí na interpretaci jejich sémantického vztahu.

1.2.1 Průvodní okolnost (*circonstance concomitante*, Ger_{cc})

Jak jsme uvedli výše, Ger_{cc} vyjadřuje dva významově nezávislé děje ([-log]) ve vztahu simultaneity. Jelikož nejsou děje propojeny (chrono)logickým vztahem, zůstává jejich jediným pojítkem společný agens (srov. výše pozn. 43 a níže I.2.1.1.1 a II.2.2.4.2). Podle Halmøyové je Ger_{cc} nejčastěji v intrapredikačním vztahu k PP (viz II.2.2.5), proto je pro něj typická postpozice a spojitě připojení, tj. bez čárky (Halmøy 2003a: 104). Tyto tři rysy rovněž vysvětlují, proč je Ger_{cc} většinou rematické (srov.

⁴⁶ CG – *construction gérondive* (zahrnuje SG a řídicí propozici, PP), viz Úvod a Seznam zkratk.

⁴⁷ Příklady Ger_{log} jsou převzaty z Halmøy 1982: 262.

⁴⁸ Halmøy 1982: 290, závorky O. N. (užití adverbia *tout* je u tohoto typu Ger podle Halmøyové velmi časté, viz více I.3.2 a II.2.2.3.2).

⁴⁹ Tento příklad uvádí Halmøyová ve vydání z r. 1982 ještě u typu B (Halmøyová 1982: 262), přestože je tento typ Ger v její klasifikaci příznačný právě pro Ger_{hypo}; ve vydání z r. 2003 již je daný příklad uveden u B' (Halmøy 2003a: 105). V souvislosti s typem B' zmiňuje Halmøyová pouze slovesa pohybu a mluvení („*Je voulais te demander un service, m'avait-il dit **en baissant** mystérieusement le ton.* (Dai Sije)“, *ibid.*); viz II.2.1.3.1.3c a II.2.1.3.2.3c. Naše analýzy ukázaly, že podobný jev je možné pozorovat i u některých sloves s významem manipulace předmětem (II.2.1.3.4.3).

⁵⁰ Jak jsme se zmínili výše, Ger_{RT} je zde zařazen částečně k typu A (anteriorita), částečně k typu B (simultaneita – plné překrývání dějů).

I.2.2.3). Ger_{CC} je podle Halmøyové typické pro beletrii (především pro uvozovací věty – *incises*, op. cit.: 103 a [10c]), a proto v lexikálním obsazení CG tohoto typu najdeme nejčastěji různé kombinace sloves pohybu, mluvení, vnímání, mentální činnosti a slovesa vyjadřující gesta a mimiku (op. cit. 102, viz II.2.1.3.2.3c).⁵¹

Častým rysem zmiňovaným v souvislosti s Ger_{CC} je možnost parafrázovat jej pomocí dvou souřadných vět spojených slučovací spojkou *et* (*a*). Možnost parafráze pomocí slučovacího vztahu je samozřejmě dána právě absencí (chrono)logického vztahu mezi ději a také tím, že míra informace obsažená v obou propozicích (PP i SG) je přibližně stejná – záleží pouze na mluvčím, kterou z nich vybere jako „průvodní“ (tedy jakým způsobem bude děje hierarchizovat).⁵²

Možnost parafráze pomocí koordinace také naznačuje, že Ger tohoto typu mají podobný význam jako Pps: jak totiž upozorňuje např. Gettrup, pro Pps je parafráze pomocí dvou souřadně spojených vět typická (Gettrup 1977a: 252), viz např. *Il prit Urbain à bout de bras et le déposa doucement sur le sol* (srov. [5]; Gettrup 1977a: 216). Podobnost hloubkového vztahu propozic však neznamena, že by bylo možné Ger a Pps v tomto významu volně zaměňovat (viz také Halmøy 2003a: 104); povrchová syntaktická realizace tohoto vztahu se totiž u Ger a Pps zásadně liší (přísluvečné určení a *épithète détachée*).

U významu „čisté simultaneity“ (tedy v našem pojetí CC) gramatiky také často zmiňují možnost připojit před Ger adverbium *tout*, jehož funkcí je zdůrazňovat vztah simultaneity nebo vztah adverzativní (srov. Riegel – Pellat – Rioul 2007: 342, viz také Úvod). Jelikož je sémantická interakce *tout* s Ger komplexnější, než naznačují gramatiky, budeme se jí podrobněji věnovat v I.3.2 a II.2.2.3.2. Naše analýzy např. naznačují, že v antepozici *tout* blokuje interpretaci [+log] a oslabuje i význam RT ve prospěch CC (podrobnější analýza významu *toutGer* viz také Nádvorníková 2007c). Tento rys *tout*, tedy blokace logických vztahů mezi ději (a částečně i významu RT) a naopak zdůraznění CC, je také pravděpodobně důvodem, proč právě konstrukce *toutGer* připouštějí v VG čistě statická slovesa (např. *étant, sachant* aj.), která jsou jinak

⁵¹ Např. „*Charles, l'air ébahi, regardait* [sloveso vnímání] *Alice en souriant* [mimika] *faiblement*. (Sagan)“ (op. cit.: 102).

⁵² Míra informace obsažená v propozici však souvisí také s počtem a typem rozvíjejících členů obsažených v SG (viz Gettrup 1977a: 237 a 223).

považována za nekompatibilní s Ger (na preferenci dějových sloves u Ger upozornila např. Halmøyová, 1982: 125–127).

Vliv na časovou interpretaci Ger má také (lexikální) vid VG, a slovesný čas a vid VF. Např. Gettrup poukazuje na to, že pokud je vid VG imperfektivní a čas VF je *passé simple* nebo *passé composé*, je často obtížné jednoznačně rozhodnout, zda jde o Ger_{RT}, nebo o Ger_{CC} (Gettrup 1977a: 245–246), např.:⁵³

- [11] On but un verre. On bavarda. « Il finira bien par me dire ce qui s'est passé », pensai-je en les écoutant parler. (Charles-Roux *Palerme* 255, zdůr. O. N.) (op.cit.: 244)
- [12] En 1199, des prétentions sur un hypothétique trésor l'entraînèrent en Limousin. Là, **en assiégeant** le château de Châlon, il reçut une blessure mortelle. (Larousse 9, « Richard Cœur de Lion »)“ (ibid.).

Časový interval SG přesahuje na obou stranách časový interval PP (srov. níže Konstelace IV). SG v tomto případě nevyjadřuje podle Gettrupa ani tak RT, jako spíše obecné okolnosti děje, a proto Gettrup prohlašuje tento typ za *repère temporel-circonstancier* (op.cit.: 246), tedy typ na přechodu k Ger_{CC}.⁵⁴ V některých případech je pak podle Gettrupa nutné interpretaci RT úplně vyloučit a navzdory kontextovému zapojení (*acquis contextuel*) prohlásit SG za CC (Gettrup 1977a: 245):

- [13] Je ne retirerais que le lendemain ma malle de la consigne. **En traînant** ma valise, je me dirigeai vers l'hôtel (Guth, *Naïf* 23)

Výše uvedené příklady naznačují, že přechody mezi Ger_{RT} s významem simultaneity a Ger_{CC} jsou kontinuální a že kontextová (ne)zapojenost nemůže být jediným diskriminačním kritériem (k tomuto problému se vrátíme v I.2.2.3.1). Kromě vidu VG a VF totiž hrají roli také např. potenciální logické vztahy mezi ději (srov. např. [11] a [12] proti [13], kde je jediný možný vztah mezi VG a VF *způsob*).

Poslední rys uváděný v souvislosti s Ger_{CC} je velmi sporný: jde o zaměnitelnost VG za VF – např. Halmøyová ilustruje tuto vlastnost následující transformací (Halmøy 2003a: 101):

⁵³ „De par leur nature, les verbes imperfectifs se prêtent bien mieux que les verbes perfectifs à désigner une situation, et, en règle générale, si le noyau du syntagme gérondif est imperfectif, il est malaisé d'établir une limite tranchée entre repère temporel et circonstance concomitante.“ (Gettrup 1977a: 245).

⁵⁴ Podobně je nejednoznačný vztah mezi imperfektivním VG a VF ve tvaru *imparfait*, zvláště pokud je SG v postpozici, která většinou implikuje větší míru informace v dané konstrukci. Např. SG ve větě „*le « Cap Saint-Jean » était amarré le long du wharf en attendant son chargement (Robbe-Grillet, Jalousie 95)*“ Gettrup rovněž nepovažuje za RT, ale za CC (Gettrup 1977a: 248); viz [142].

[14] Le chef faisait les cent pas **en fumant** sa pipe en bambou (Daj Sije)

[14]' Le chef fumait sa pipe en bambou **en faisant les cent pas**.

Přestože je však zaměnitelnost sloves („*réversibilité VG-VF*“) teoreticky možná, většina autorů se shoduje, že najít CG, v níž bychom mohli bez jakékoli změny významu zaměnit VG a VF, je velmi obtížné.⁵⁵ Např. Halmøyová připouští, že v [14]' je možné chápat SG jako RT, příp. jako rámeček (*cadre*) pro PP;⁵⁶ podobně ve výše zmíněném Gettrupově příkladu ([6], [7]) se po záměně VG za VF přesouvá interpretace SG z RT (*en se rasant*) na *způsob* (*en chantant*). Významový posun je ještě zřetelnější, pokud obě slovesa (VG i VF) mohou vyjadřovat RT.⁵⁷ Právě na tomto principu je založena pointa vtipu, který uvádí Moortgatová jako ilustraci významových změn způsobených záměnou VF a VG:

[15] On connaît la fameuse histoire des deux jeunes moines qui, surpris à fumer en disant leur chapelet, ont promis de ne plus recommencer. Mais à quelque temps de là, l'un d'eux fume tranquillement, tout en égrenant son rosaire. Etonnement de l'autre. "Mais j'ai demandé la permission...", lui rétorque le premier. "Moi aussi, mais on m'a refusé...", "Qu'est-ce que tu avais demandé?" [15] "Si on pouvait fumer en priant. Et on m'a dit non! Alors ...?" "C'est que, moi, j'ai demandé [15]' si on pouvait prier en fumant. On m'a répondu : Bien sûr !" (Moortgat 1978: 165, zdůr. a číslování příkladů O. N.)

Moortgatová komentuje významový posun mezi [15] a [15]' takto:

Que le jeune moine ne puisse s'empêcher de prier (même) en fumant, excellente chose !, mais qu'il ne puisse s'empêcher de fumer (même) en priant, voilà qui est moins acceptable. (ibid.)

Společným rysem SG v [14], [14]', [15] i [15]' je simultaneita s dějem VF (ve [14] plné překrývání dějů, srov. níže Konstelace VI, v [15] částečné, srov. níže Konstelace IV), avšak pouze v jednom případě lze mluvit o čisté průvodní okolnosti (*circonstance*

⁵⁵ Např. Moortgatová shrnuje podmínky pro realizaci „*réversibilité sémantiquement équivalente*“ takto: „*il faut que les deux ,actions' ne dépendent pas l'une de l'autre [Typ B u Halmøyové], que la simultanéité soit ,pure' de toutes compromission avec la manière ou le moyen, qu'elles soient toutes les deux duratives ou toutes les deux ponctuelles, et de même importance, et enfin qu'il n'y ait pas d'incompatibilité matérielle [jinak by se jednalo o vztah opozice].*“ Moortgatová zároveň konstatuje, že tyto podmínky jsou splněny zřídka, a proto je i možnost záměny VF a VG při zachování významu CG velmi vzácná (viz Moortgat 1978: 164). My bychom k těmto podmínkám mohli ještě přidat kontextovou nezapojenost obou elementů, aby se vyloučil významový efekt (*effet de sens*) RT.

⁵⁶ Podobně v Halmøy (1982: 285) způsobuje záměna sloves posun od významu způsobu k RT: *le garçon les regardait en baïllant* [sic] vs *le garçon baïllait en les regardant*. Příklady VG ↔ VF, které uvádí Moortgatová jako synonymní (Moortgat 1978: 167) rovněž oscilují mezi RT a způsobem (*présenter qch. en disant que x dire qch. en présentant qch. aj.*).

⁵⁷ Např. Kleiber uvádí i příklad významového posunu od CC (v postpozici) ke vztahu podmínkovému (v antepozici), viz [98] a [98]'.

concomitante) bez dalších významových vztahů mezi slovesy. Jak se pokusíme ukázat níže, tento interpretační efekt je podle našeho názoru důsledkem principu (maximální) relevance: vztah CC je pouze východiskem interpretace SG (srov. níže Kleiberovu teorii Ger ~ AVEC, 1.1.2.2.2), příjemce výpovědi se však snaží získat maximální míru informace, a proto na základě možných vztahů mezi VG a VF inferuje další významy.

V případě simultaneity dějů může jít o vyjádření vztahu způsobu realizace děje (Ger_{hypo} i Ger_{zp}), časového orientátoru (RT i *repère temporel-circonstanciel*, viz [11] a [12]), příp. nuance adverzativní u *toutGer*. Kromě základního vztahu mezi VG a VF vstupují do hry další faktory (kontextové zapojení, modotemporální charakteristiky VF, pozice SG, adverbium *tout* aj.), vždy však má přednost informačně „bohatší“ interpretace před interpretací informačně „chudší“ (CC). Stejný princip pak můžeme pozorovat i u Ger vyjadřujících vztah (chrono)logické anteriority (Ger_{log}).

1.2.2 (Chrono)logická anteriorita (Ger_{log})

Jak jsme se zmínili výše, do typu (chrono)logické anteriority řadíme jak Ger vyjadřující nějaký logický vztah k VF (např. *cause-effet*, *condition-conséquence* nebo *moyen-résultat*, tj. široce kauzální vztahy), tak Ger_{RT} ve vztahu (alespoň částečné) anteriority k PP. Důvodem je to, že výše zmíněné (široce) kauzální vztahy předpokládají jako bázi časový vztah mezi ději,⁵⁸ a to právě anterioritu.⁵⁹ Toto konstatování je však v rozporu s obecně přijatou představou, že Ger vyjadřuje simultaneitu s dějem řídicího slovesa.

Je tedy třeba tuto představu odmítnout, a přijmout existenci dvou protikladných typů Ger („průvodní okolnost“ a „logická anteriorita“); nebo je možné najít vysvětlení tohoto dvojího fungování Ger, a tím i jeho sémantický invariant?

⁵⁸ Např. Gettrup konstatuje: „*lorsqu'on se trouve en présence de deux actions ponctuelles, successives ou partiellement simultanées, la première est toujours susceptible d'être comprise comme exprimant la cause de la seconde [...] [L]es deux significations étant inextricablement liées l'une à l'autre, [...] cela n'aurait pas de sens de délimiter un groupe de syntagmes gérondifs temporels totalement dépourvus de nuances causales*“ (Gettrup 1977a: 221).

⁵⁹ Jak jsme se však zmínili výše, toto zpřehlednění sémantických typů Ger do binární opozice B (CC) x A (anteriorita) má tu nevýhodu, že ponechává stranou Ger_{RT} vyjadřující *simultaneitu* s hlavním dějem. Proto jsme se o tomto typu Ger zmínili v souvislosti s Ger_{CC} (a budeme na něj nadále upozorňovat).

V následujících odstavcích se pokusíme představit tři různé přístupy k tomuto problému.⁶⁰

1.2.2.1 Výzkum aspektově-temporálních vztahů mezi VG a VF

První možností řešení tohoto rozporu je zavedení termínu „*contiguïté temporelle*“ (těsná časová návaznost dějů). Vztah mezi VG a VF by tedy již nevyžadoval (alespoň částečné) překrývání dějů (simultaneitu), ale stačila by jejich těsná návaznost. Toto řešení volí např. Gettrup, a vysvětluje tak akceptabilitu např. následující CG:

[16] **En apprenant** ces nouvelles, le roi décida de convoquer ses barons.

Je zřejmé, že král pravděpodobně dospěl k danému rozhodnutí teprve po vyslechnutí (všech) zpráv, a proto není mezi ději VG a VF (ani částečná) simultaneita; Gettrup zde však předpokládá těsnou návaznost dějů (Gettrup 1977a: 229). Gettrup se ve své studii věnuje výlučně Ger_{RT} (s přesahy k Ger s „kauzálním“ významem), a proto omezuje platnost pravidla „těsné návaznosti dějů“ právě na Ger s temporálním významem (Gettrup 1977a: 227, 241). Jelikož vyloučil ze své analýzy Ger_{log} (kromě významu „kauzálního“) a také CG, v nichž je VF v kondicionálu nebo ve futuru, jeho korpus nezahrnuje výskyty CG s jasným časovým přeryvem mezi dějem VG a VF (srov. např. [20]). Gettrup si toto omezení uvědomuje, a proto sám konstatuje: „[...] *je ne prétends pas que cette restriction [těsná návaznost dějů] vaille pour tous les emplois, cf. : En partant à 7 h., tu arriveras à midi.*“ (Gettrup 1977a: 231).

Podle Gettrupa může být přijatelnost SG ve vztahu těsné časové návaznosti (tj. bez alespoň částečného překrývání dějů) ovlivněna také lexikálním obsazením VG: u predikátů označujících psychické procesy (viz [16]) je podle něj přijatelnější než u predikátů označujících procesy „fyzické“ (Gettrup odkazuje na nemožnost transformace Pps v [5] do Ger, Gettrup 1977a: 229). Jak konstatujeme v II.2.1.3.1.3a, s potenciálním časovým přeryvem se můžeme setkat i u sloves pohybu, podmínkou však stále zůstává, že Ger musí být relevantní pro interpretaci PP (jako RT, příčina apod.), což není případ [5], kde je mezi ději pouze vztah následnosti (srov. také [296]). Právě z tohoto důvodu jsou u časového přeryvu mezi ději (nebo při jejich těsné

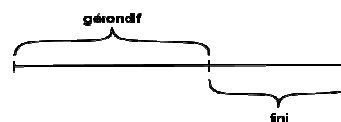
⁶⁰ Halmøyová se touto otázkou nezabývá.

návaznosti) snadno přijatelné mentální („psychické“) predikáty, protože jsou svým významem těsně vázány na subjekt, a implikují tak většinou kauzální interpretaci (srov. [16]).

Gettrup prezentuje šest základních temporálních kombinací dějů (1977a: 230):

Konstelace I (těsná návaznost dějů)

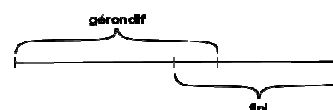
En la voyant, les jumeaux poussèrent un glapisement joyeux (op. cit.: 232, a také [17])

Konstelace II (překrývání konce

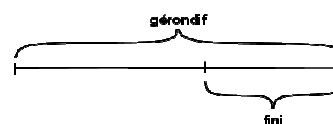
děje SG a začátku děje PP)

en disant ça elles se penchaient vers moi avec une figure molle comme si elles allaient se mettre à couler (op. cit.: 234)

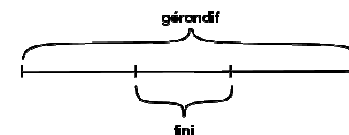
Konstelace III (částečné překrývání, kdy konec děje VF koreferuje s koncem děje SG)

En arrivant sur la route, Arsène eut une mauvaise surprise (op. cit.: 232; a také [18])⁶¹

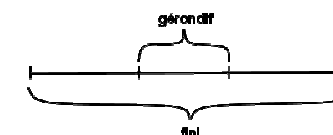
Konstelace IV (děj PP je plně obsažen v ději SG)

En dansant Luc me serra tout à coup violemment (op. cit.: 244; viz také [12])

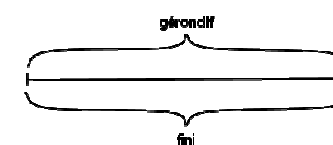
Konstelace V (děj SG je plně obsažen v ději PP)⁶²

Les enfants étaient trempés en arrivant chez leur grand-mère (op. cit.: 234), srov. také [24]

Konstelace VI (děje SG a PP se plně překrývají)

Elle sourit en prononçant ces derniers mots (op. cit.: 243, a také [142])

Gettrup vylučuje pouze kombinaci dějů, v níž by VG vyjadřoval děj následný vůči ději VF (op.cit.: 231). Výklad časových vztahů pak Gettrup zakládá na podrobné analýze jednotlivých kombinací aspektově-temporálních charakteristik VF a (lexikálního) vidu VG.⁶³ Jak jsme viděli výše, např. upozornil na významovou blízkost konstelace VG_{impf} –

⁶¹ Přechody mezi jednotlivými typy jsou však často velmi nezřetelné; např. u následujícího příkladu sám Gettrup uvádí váhání mezi I a III: [...] *en m'approchant de la fenêtre, je retrouvai brusquement cet émerveillement que j'avais cru disparu* (op. cit.: 232), viz II.2.1.3.3.3.a.

⁶² Tato konstelace podle našeho názoru odporuje základnímu významu Ger; viz Závěr kapitoly I.1.2.2.1.

⁶³ U VG rozlišuje Gettrup *aspect perfectif* a *aspect imperfectif* (pro jejich rozlišení používá test vložení adverbia *longtemps*); u VF bere v úvahu výskyty *passé simple/composé, imparfait, plus-que-parfait* a *présent* (Gettrup 1977a: 231).

VF_{PC/PS} s CC (I.1.2.1).⁶⁴ V případě VF ve tvaru *plus-que-parfait* (pqp) Gettrup komentuje rozdíl mezi Ger a Pps: zatímco Ger je vždy subordinačně začleněn do řídicí propozice,⁶⁵ a proto není v konfliktu s (relativním) časem pqp (srov. níže [17]), Pps je s VF v pqp nekompatibilní, protože se blíží svým statusem spíše větám ve vztahu koordinace (op. cit.: 263).

Gettrup také opakovaně upozorňuje na úzké propojení Ger_{RT} s Ger_{cause}, především pokud je VG sloveso vnímání („*les verbes de perception ont toujours tendance à souligner l'élément causal*“, Gettrup 1977a: 242):

[17] **En l'apercevant** devant cette fenêtre avec ce chien, j'avais eu le sentiment curieux de retrouver brusquement ma famille. (Sagan, *Profil* 148) (op. cit.: 240)

Gettrup také konstatuje, že pro vznik kauzální interpretace stačí často i jen náznak anteriority děje SG vůči ději VF, tj. konstelace III (viz také [17]):

[18] [...] je pensais à lui **en regardant** le profil résigné de mon ami Didier (Sagan, *Profil* 69) (op. cit.: 246)

Výhodou Gettrupovy analýzy je také bohatá exemplifikace založená na autentických textech (především současných literárních); z těchto příkladů lze např. vyzorovat jasnou tendenci Ger_{RT} k antepozici, a také vysokou frekvenci sloves pohybu a sloves vnímání (viz také zmínku u [17]). Nevýhodou jeho přístupu je však roztržnění Ger s podobným významem do různých kombinací aspektu VG a času VF: tento nedostatek jasně ukazuje, že Gettrupem vybrané kritérium (tedy především slovesný tvar VF) nelze považovat pro analýzu sémantiky Ger za výchozí, a to ani pro omezenou skupinu Ger_{RT}, kterou Gettrup studuje. A jak připouští sám Gettrup, pravidlo těsné návaznosti dějů není možné považovat sémantický invariant Ger jako celku. Navzdory přínosným dílčím pozorováním, k nimž se ještě vrátíme níže (viz např. I.2.1.1.2), tak Gettrupova studie nijak nepřispívá k odhalení celkového procesu sémantické interpretace Ger.

⁶⁴ V případě VF v *présent narratif* Gettrup konstatuje podobné významové efekty jako u VF v imperfektu nebo v *passé simple*, tedy konstelace IV a VI; pokud přítomný čas vyjadřuje obvyklou činnost (*présent d'habitude*), má SG často význam iterativní („*Ils meurent de peur en lâchant leurs dernières cartouches*“, op. cit.: 243).

⁶⁵ „*Dans le cas du gérondif et des subordonnées temporelles, le niveau temporel indiqué par le verbe de la principale est coextensif à la totalité de la phrase.*“ (op. cit.: 263).

Podobnou metodu podrobné analýzy různých aspektově-temporálních kombinací dějů VF a VG (ve srovnání s Pps, stejně jako Gettrup) použila také Amourettová, vychází však na rozdíl od Gettrupa z moderních teorií *réfrence temporelle* (časové reference). Jejím základním předpokladem je, že Pps a Ger „typicky“ vyjadřují **simultaneitu** (Amourette 2006: 152) a „*aspect inaccompli*“ (Amourette 2006: 159), tj. že se časový interval děje plně překrývá s referenčním intervalem (op. cit.: 161).⁶⁶

V následujícím výkladu konstatuje, že kromě simultaneity vyjadřuje Ger také **anterioritu** (kauzální i jen čistě časovou), avšak v obou příkladech, které uvádí, se děje buď částečně překrývají, nebo na sebe těsně navazují (tím je zachována Gettrupova podmínka „těsné návaznosti“ dějů“).⁶⁷ Posledním typem je podle ní „*relation de recouvrement*“ (proces PP je „vnořený“ do procesu SG, srov. Konstelace IV); v tomto případě mluví Amourettová o významu „*cadre temporel*“ („*c'est en passant dans la rue que l'idée m'a prise de profiter de l'occasion*“).⁶⁸

Amourettová identifikuje pouze tři typy základních temporálních vztahů mezi procesy VG a VF, avšak v okamžiku, kdy začne brát v úvahu (lexikální) vid VG, vyjmenovává nejméně osm typů konstelací, které jsou „v konfliktu“ s významem simultaneity (a s „*aspect inaccompli*“). Autorka nabízí různá „řešení“ tohoto konfliktu, např. iteraci,⁶⁹ dilataci⁷⁰ nebo úplnou rezignaci na pravidlo simultaneity (v případě kauzálních vztahů).⁷¹ V závěru svého výkladu proto autorka konstatuje: „*le participe présent et le gérondif ne contraignent pas directement l'aspect. Autrement dit, ils ne*

⁶⁶ Jako příklad typického významu uvádí autorka „*Et tout en discutant, les quatre continuaient à descendre le boulevard.*“ (Amourette 2006: 159). Je příznačné, že je zde jako „typický“ Ger prezentována konstrukce, která představuje méně než 1 % skutečných výskytů Ger (antepozice kombinovaná s adverbium *tout*).

⁶⁷ „*Alors, en se retournant, Claude aperçut Chaîne agenouillé près du poêle [...]*“ (Amourette 2006: 158).

⁶⁸ Je příznačné, že tři ze čtyř příkladů SG, které autorka u tohoto typu uvádí, jsou v antepozici vůči VF, a všechna VG jsou slovesa pohybu (jde o rysy typické pro RT, jak je identikoval Gettrup); autorka však tuto skutečnost nekomentuje (stejně jako nekoreferenci a vytýkáci konstrukci v námi uvedeném příkladu).

⁶⁹ Např. v případě, že SG obsahuje příslovečné určení trvání děje: „*En nageant pendant deux heures (chaque jour), tu as de grandes chances de gagner cette compétition.*“ (Amourette 2006: 161, zdůraznění O. N.). Podmínkový význam, a tedy ani časový přerýv mezi oběma ději nebere autorka v úvahu.

⁷⁰ Autorka uvádí příklad s Pps: „*Déjà, il revenait, ouvrant la porte toute grande, disant : « ah ! » ...*“ (Amourette 2006: 160).

⁷¹ „*En dégelant, la terre avait rompu le bois trop faible de l'armature.*“ (Amourette 2006: 161).

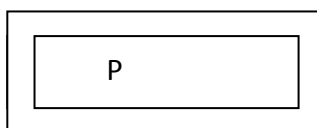
codent pas d'instruction aspectuelle." (Amourette 2006: 163).⁷² Gramatický aspekt těchto forem je tedy podle ní určován obecně „kontextem“ (op. cit.: 164).

Výzkum aspektově-temporálních vztahů, který provedli Gettrup a Amourettová, ukazuje zároveň výhody i nevýhody tohoto přístupu k sémantické analýze Ger. Výhodou detailních analýz různých aspektově-temporálních konstelací může být odhalení sémantického fungování některých typů Ger (např. u Gettrupa Ger_{RT} – Ger_{CC}). Nevýhodou je však právě detailnost těchto analýz – jednota významu Ger jako slovesné formy se ztrácí v popisu různých kombinací dějů, bez hierarchizace faktorů ovlivňujících sémantickou interpretaci tohoto slovesného tvaru. U Gettrupa je částečným leitmotivem výkladu alespoň pojem RT (a s ním spojené pravidlo těsné návaznosti dějů), avšak u Amourettové sémantická analýza téměř úplně chybí (např. nerozlišuje ani CC a RT-simultaneitu). Její studie tak zároveň ukazuje nebezpečí analýzy Ger, která se zaměří pouze na jeden faktor (v tomto případě aspektově-temporální vztahy): protipříklady k apriornímu konceptu „simultaneity“ a „*aspect inaccompli*“ jsou pouze konstatovány (např. anteriorita u kauzálního vztahu), nikoli vysvětleny, a nalezení sémantického invariantu Ger se tak zdá nemožné. V následujícím výkladu s pokusíme tento invariant identifikovat.

1.2.2.2 Vztah *Contenant/contenu* (C/c) a Ger jako „*AVEC du verbe*“

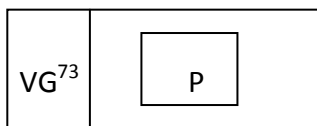
Jak jsme naznačili výše, jednu možnost integrace významu anteriority do obecné explikace sémantické interpretace Ger nabízí Kindtová, svou teorií *Contenant/contenu*. Připomeňme, že Kindtová vychází z předpokladu, že *en si* v Ger zachovává plný význam předložky, a děj VF je tak obsažen (*contenu*) v ději VG (*contenant*). Kindtová doplňuje, že stejně jako „voiture“ nebo „ville“ ve výrazech „en voiture“ a „en ville“ má i verbální „*contenant*“ své hranice, v tomto případě časové: „*Le champ temporel recouvert par 'en + GV' est au moins identique au champ recouvert par P ou peut être plus grand.*“ (Kindt 1999: 114, zdůraznění O. N.). Kindtová (ibid.) touto definicí pokrývá jak význam simultaneity (tj. časová pole děje VG a VF jsou stejná, srov. v I.1.2.2.1 Konstelace VI).

⁷² K tomuto závěru však autorka dospívá pomocí analýzy různých typů *lexikálního* aspektu VG, která do SG vstupují; na tomto základě však nelze dělat závěry o obecném vidovém významu Ger jakožto *gramatické* slovesné formy.

[19] Il travaille **en chantant**.

tak význam anteriority (kde časové pole VG, nebo přesněji SG, tedy *contenant*, přesahuje časové pole VF):

[20] **En postant** la lettre maintenant,
tu atteindras le directeur à temps.⁷⁴

Kindtová argumentuje tím, že časový úsek, který pokrývá spojení *en + VG* (tedy v našem pojetí SG), může pokrývat delší časový úsek než samotné VG, protože zahrnuje nejen samotný akt „*poster la lettre*“, ale i situaci, která z něj vyplývá (tj. P-phrase). Výklad Kindtové tímto konstatováním končí: neuvádí další příklady ani nevysvětluje, proč a jakým způsobem se časový úsek VG rozšíří i na P (tj. nekomentuje např. kauzální vztah, který je zde základem VG-VF, a vliv modotemporálních charakteristik VF). Přesto je její analýza pro výzkum sémantického fungování Ger přínosná, zvláště ve spojení s propracovanější teorií sémantického invariantu Ger, kterou představil Kleiber.

Přestože Kleiber teorii Kindtové odmítá,⁷⁵ ve svém vysvětlení sémantického invariantu Ger (Kleiber mluví o „globálním“ nebo „obecném“ významu Ger) dospívá v podstatě ke stejným závěrům. Stejně jako Kindtová vychází ve své argumentaci z příkladu jasné anteriority dějů u podmínkového významu SG (mezi ději je explicitní časový přerýv):

[21] **En partant** aujourd’hui, tu arriveras demain matin. (Kleiber 2007a: 112)

Jak jsme se zmínili výše, Kleiber sice odmítá bimorfematickou teorii fungování Ger (tj. analýzu *Ger = en + -ant* a přesvědčení, že by *en* neslo konkrétní význam), ale zároveň souhlasí s Wilmetem, který považuje Ger za ekvivalent SP (*J’ai rencontré Pierre en sortant du cinéma = à la sortie du cinéma*, Wilmet 1997: 521; Kleiber 2007a: 114). Na rozdíl od Wilmeta však Kleiber soudí, že systematickým významovým ekvivalentem

⁷³ Kindtová používá zkratku GV; pro zachování přehlednosti výkladu používáme naši zkratku pro sloveso v Ger (tedy VG).

⁷⁴ Srov. s příkladem, který jako prototypický uvádí pro Ger_{log} Halmøyová: **En postant** la lettre ce soir, elle arrivera demain (viz výše [8d]).

⁷⁵ Kleiber (2007a: 114) prohlašuje, že tato teorie pokrývá pouze význam simultaneity, což je v rozporu s argumentací, kterou Kindtová představuje.

Ger je SP s předložkou *avec*; Ger je podle něj „*un avec du verbe*“: „*en...-ant + V ≈ avec + SN ou N*“ (Kleiber 2007a: 116).

Pro svou tezi uvádí především argumenty sémantické:⁷⁶

1. SG lze často parafrázovat pomocí *avecSN* (např. *Pierre réussira avec du travail/en travaillant* (op. cit.: 117),⁷⁷ a SG sdílí s *avecSN* stejný negativní ekvivalent: *sans + infinitiv*⁷⁸ (*avec/sans modération – en chantant/sans chanter*, op. cit.: 115, viz I.2.2.2.1),⁷⁹ obě konstrukce tedy vstupují do stejných paradigmatických vztahů;
2. SG a *avecSN* sdílejí velké množství příslovečných významů (op. cit.: 115–116):
 - a. způsob (*Paul travaille avec plaisir – Paul ricane en plissant les yeux*);
 - b. nástroj (*instrument*) v případě *avecSN* / prostředek (*moyen*) v případě SG (*Il a enfoncé le clou avec un marteau/en tapant dessus*);
 - c. příčina (*Pierre a réveillé Marie avec ses gros sabots/en claquant la porte*);
 - d. průvodní okolnost: *sens comitatif* nebo *d'accompagnement* (*avecSN*) a *concomitance* (SG) (*Paul se promène avec Pierre – Paul fume un Havane en buvant un verre de bourbon*, viz [98]);⁸⁰
 - e. podmínka (viz výše zmíněný příklad *avec du travail/en travaillant*);
 - f. vzácně přípustka (*je dis je en sachant que ce n'est pas moi*⁸¹ / *es-tu bête, avec tout ton esprit !*);

⁷⁶ Při prezentaci sémantického fungování předložky *avec* odkazuje Kleiber především na Cadiot 1990 a 1997 a Choi-Jonin 1995 a 2000.

⁷⁷ Můžeme dodat pro Ger velmi typický příklad *en souriant/avec (un) sourire* (u českých ekvivalentů Ger *en souriant* pak předložková fráze *s úsměvem* převažuje).

⁷⁸ Jak ukážeme níže, tato ekvivalence nepokrývá všechny významové typy Ger (srov. 1.3.4.2.1).

⁷⁹ Tento rys identifikoval E. Dvořák také u české přechodníkové konstrukce (TC – transgresiv), když upozornil na možnost parafráze TC pomocí vedlejší věty uvedené spojkou *aniž* (Dvořák 1983: 35).

⁸⁰ Problematický je podle Kleibera pouze gerundiální význam RT, který může *avecSN* vyjádřit jen obtížně.

⁸¹ Jde o příklad z Becketta, citovaný Halmøyovou (2003a: 134); příklady z Beckettových textů ale mohou být vzhledem k původu autora problematické. Např. právě z Beckettova textu pochází jediný příklad, v němž se v Ger mezi *en* a *-ant* nachází jiný element než obvyklá klitika (srov. I.2.1.1.2), konkrétně adverbium na *-ment*: *En suspens comme si mi-enclin à retourner savoir retomber tout en lentement se refermant et tournant dans l'autre sens jusqu'ou et tel au départ lâchement serré au bout de l'accouoir*. (Beckett, *Pour finir encore et autres foirades*, 1976; soubor Ger v románových textech obsahuje téměř 40 000 výskytů, viz II.1.2.3).

3. SG a *avecSN* také podle Kleibera sdílejí stejné problémy s interpretací: jednak se významy mohou kombinovat (např. *instrument + cause: Vous nous avez intrigué [sic] avec votre histoire*), jednak je často obtížné určit konkrétní význam dané konstrukce (*avec son pantalon blanc, Paul s'est sali*, Cadiot 1997: 150, cit. par Kleiber 2007a: 116).

Vedle významových ekvivalencí Ger a *avecSN* však Kleiber poukazuje také na syntaktické paralelismy mezi oběma formami; např. ve významu průvodní okolnosti je možné obě konstrukce parafrázovat pomocí koordinace⁸² a provést inverzi $VF \leftrightarrow VG/SN1 \leftrightarrow SN2$ ⁸³ „beze změny pravdivostních podmínek věty“ (op. cit.: 117).

Hlavním přínosem Kleiberovy teorie pro pochopení sémantického fungování Ger však není tento výčet významů (a možných parafrází), ale výklad způsobu, jakým tyto významy vznikají. Kleiber je přesvědčen, že stejně jako v případě *avecSN* není základem interpretace Ger pouhé spojení (*jonction*) dějů VG a VF, tedy koordinační vztah elementů na stejné úrovni, ale vztah *integrace* jednoho děje do druhého, tedy vztah subordinace, závislosti, protože Ger má funkci příslovečného určení.⁸⁴ Důležitým rysem této integrace je však v případě Ger na rozdíl od *avecSN* skutečnost, že jde o interakci dvou *predikací* – hlavní predikace vyjádřené VF a predikace gerundiální (2007b: 116 a 2007a: 120).⁸⁵

Pokud má jít skutečně o integraci dvou dějů, musí SG podle Kleibera saturovat nějaká „prázdná místa“ ve významu hlavní predikace. Jelikož však SG nemůže jakožto *complément circonstanciel* zaujímat valenční pozici (*place argumentale*), mluví Kleiber v tomto případě o široké rekcí (*rection large*, Kleiber 2007b: 117), jde tedy o významy času (RT), způsobu, prostředku atd. (Kleiber 2007a: 120). Proces informační saturace mezi VG a VF však probíhá oběma směry: SG sice zaplňuje „prázdné místo“ ve významu hlavní predikace, ale ta na oplátku poskytuje gerundiálnímu syntagmatu informace o „podmětu“ („*sujet*“) děje a některé informace aspektově-temporální. Kleiber

⁸² *Paul et Pierre se promènent; Paul fume un Havane et boit un verre de bourbon* (srov. výše).

⁸³ *Paul se promène avec Pierre/Pierre se promène avec Paul; Paul fume un Havane en buvant un verre de bourbon/Paul boit un verre de bourbon en fumant un Havane* (viz [98] a [98]’). Jak jsme však ukázali výše (I.1.2.1), změna hierarchizace dějů s sebou přináší téměř vždy změny významové.

⁸⁴ Kleiber mluví o *association intégrative*, protože děje VG a VF jsou sice *associé*, podobně jako v případě dějů koordinovaných, ale tato *association* je provedena *integrováním* (začleněním) jednoho děje do druhého, Kleiber 2007a: 120 a 2009a: 19.

⁸⁵ O pojetí SG jako (polo)predikace pojednáme níže, v kapitole I.2.1.

upozorňuje na to, že touto vzájemnou výměnou informací mezi gerundiální a řídicí predikací se integrace dějů ještě více posiluje (Kleiber 2007a: 121).

Co se týče významu simultaneity u Ger, Kleiber pomocí paralely s *avecSN* ukazuje, že simultaneita není východiskem, bází procesu sémantické interpretace Ger, ale (může být) jejím důsledkem (Kleiber 2007b: 117–118): jedinou „instrukcí“, kterou totiž podle Kleibera forma Ger poskytuje, je „subordinačně (ve funkci příslovečného určení) připojit děj SG k hlavní predikaci“ (Kleiber 2007b: 117 a 2009a: 19), tj. [VF←VG_{cir}]. Simultaneita následně může (ale nemusí) být důsledkem interakce časových významů obou predikací (dějů). Konkrétní význam SG (tedy typ „*circonstance*“) je pak podle Kleibera dán spolupůsobením různých faktorů, především lexikálního a vidového významu VG a VF,⁸⁶ slovesného času VF, pozice SG vůči VF, ale také „pragmatickými znalostmi“ („*connaissances pragmatiques*“, Kleiber 2007b: 117–118, 2007a: 122, 2009a: 20).

Přesvědčivou ilustraci procesu asociační integrace představil Kleiber na příkladu Ger vyjadřujících kauzální vztahy (Kleiber 2009a), a zároveň tak začlenil význam anteriority do *sens global* (sémantického invariantu) Ger. Jelikož podobnou metodu použil pro výklad kauzálních významů Ger také Rihs, představíme oba výklady najednou.

1.2.2.3 Proces rozšíření denotace predikátu a kauzální významy SG

Kleiber i Rihs vycházejí ve svém výkladu fungování kauzálního významu SG z analýzy kauzativních sloves ve francouzštině, kterou provedla Danlosová (viz např. Danlos 2006):⁸⁷ význam kauzativních sloves lze rozložit do dvou pod-událostí (*sous-événements*), z nichž jedna označuje nespécifikovanou příčinu (1) a druhá stav, který z ní vyplývá (2).⁸⁸ Rihs uvádí jako příklad sloveso *briser*:

[22] Paul a brisé un verre en cristal. Il l'a cogné contre l'évier. (Rihs 2009: 199)⁸⁹

⁸⁶ Kleiber mluví o „Aktionsart“; pravděpodobně ve snaze odlišit gramatický aspekt slovesného času VF, který zmiňuje níže, od aspektu lexikálního.

⁸⁷ Sama Danlosová navazuje zejména na Pustejovského (Pustejovsky, J.: *The Generative Lexicon*. Cambridge (Mass.): MIT Press, 1995; srov. např. Danlos 2006: 234).

⁸⁸ Explicitně lexikálně vyjádřena je však pouze událost 2; příčina zůstává implicitní.

⁸⁹ Podobně Kleiber: *Paul a fêlé la carafe en la heurtant contre l'évier* (Kleiber 2009a: 20); Kleiber zde parafrázuje pomocí Ger příklad Danlosové (viz např. Danlos 2006: 234: *Fred a fêlé la carafe. Il l'a heurtée contre l'évier.*).

První věta konstatuje stav (*le verre est brisé*), avšak příčina tohoto stavu zůstává nevyjádřena. Toto „prázdné místo“ (řeceno s Kleiberem) je pak zaplněno dějem druhé věty, který lze vyjádřit také gérondivem: ...*en le cognant contre l'évier* (Rihs 2009: 199, srov. Kleiber 2009a: 21). Rihs konstatuje, že kauzativní význam VF nutí příjemce výpovědi ke kauzální interpretaci SG (op. cit.: 200, např. *Paul s'est cassé la jambe en skiant*), ale že v mnoha případech SG neposkytuje informaci o přesné příčině (na rozdíl od ...*en le cognant contre l'évier*).⁹⁰ Příjemce výpovědi tedy musí interpretaci doplnit na základě svých pragmatických znalostí, a integrovat tak SG do PP.⁹¹ Aplikace pragmatických znalostí na interpretaci SG je pak podle Rihse základem procesu „rozšíření denotace predikátu“ („*élargissement de la dénotation du prédicat*“, Rihs 2009: 203).⁹²

Louis de Saussure definuje tyto vztahy mezi predikáty (ději) pomocí termínu „konceptuální pravidla“ („*règles conceptuelles*“), která mohou být podle něj buď přímo kauzální povahy (např. <*pousser*> a <*tomber*>, viz [112]), nebo mohou být dány např. „stereotypem“ (<*aterrir (l'avion)*> a <*descendre (les passagers)*>, viz „scénáře“ v I.3.1.2), viz Saussure 2003: 204–210. Saussure ale zároveň upozorňuje na to, že konceptuální (např. kauzální) vztahy nemusejí být dány pouze interními vztahy mezi predikáty (konceptuálními pravidly), ale také kontextovými hypotézami. Např. čistě lexikálně není mezi následujícími výpověďmi kauzální vztah: *Augustin épousa Audrey. Frédéric partit pour Gibraltar*; avšak při znalosti vztahů mezi aktanty situace může příjemce výpovědi kauzální vztah vyvodit „*Le mariage de l'aimée*“ → „*Le départ du déçu*“ (Saussure 2000: 40 a 2003: 209–210).

Kleiberova syntaktická teorie integrační asociace a Rihsova pragmatická teorie rozšíření denotace predikátu mají důsledky i pro temporální charakteristiku Ger:

⁹⁰ Rihs i Kleiber mluví systematicky o „kauzálním“ významu Ger, avšak např. při srovnání příkladů Ger a Pps s „kauzálním“ významem (např.: „*Paul dépasse tout le monde en roulant à toute vitesse*“ vs „*Roulant à toute vitesse, Paul dépasse tout le monde*“, Rihs 2009: 208) si můžeme oprávněně položit otázku, zda se v případě Ger nejedná spíše o význam způsobový/prostředkový. K této otázce se vrátíme v I.3.1.2.

⁹¹ Např. „*vrazil do jiného lyžaře*“ pro větu *Paul s'est cassé la jambe en skiant* (Rihs 2009: 200).

⁹² Rihs přebírá tento termín od Wilsonové (Wilson 2006): Wilsonová zde pomocí teorie relevance rozvíjí jedno téma lexikální pragmatiky a upozorňuje na to, že lexikální význam určitého slova zakódovaný v jazykovém systému nemusí být v konkrétním úzu pomocí pragmatických procesů pouze specifikován (upřesňován, např. *boire* → *boire une boisson alcoolisée*), ale také rozšiřován (op. cit.: 43).

1. **anteriorita** děje SG vůči ději PP, spojená s kauzálními vztahy, nepředstavuje problém, protože díky rozšíření denotace predikátu VG se děj řídící predikace nevztahuje přímo k ději SG, ale ke *stavu*, který z děje SG vyplývá (viz Rihs 2009: 203, chybějící kauzální propojení mezi ději doplňuje příjemce na základě svých pragmatických znalostí).⁹³ Navzdory této možnosti propojení obou dějů však zůstávají případy SG ve vztahu anteriority bez těsné časové návaznosti k ději PP spíše vzácné, protože díky instrukci obsažené v *en* je děj PP pojímán primárně v rámci (*contenant*) děje SG.⁹⁴

2. Pomocí teorie rozšíření denotace predikátu (VG) lze vysvětlit také případy, kdy je mezi ději SG a PP pouze vztah (těsné) **časové návaznosti** bez kauzálních vztahů – stejně jako u anteriority se PP vztahuje ke stavu vyplývajícímu z děje SG, např.:

[23] **En atteignant le sommet**, ils s'assirent et saucissonnèrent (Kleiber 2007b: 112; cit. Rihs 2009: 202)⁹⁵

Stále však platí, že nemůže jít o dva významově nezávislé děje: SG tak podle Rihse vytváří přípravné podmínky pro realizaci hlavního děje, tj. „*l'événement du verbe fléchi est envisagé dans les termes de l'événement au gérondif*“ (Rihs 2009: 203). Můžeme doplnit, že význam SG musí zůstat *relevantní* pro interpretaci PP (viz více I.4.3).

3. Na základě teorie integrace SG jakožto příslovečného určení do řídící predikace vysvětluje Kleiber, proč nemůže Ger nikdy vyjadřovat **posterioritu** vůči řídícímu ději:⁹⁶ při kombinaci dějů ve významu široké kauzality (*moyen-résultat, cause-effet, condition-conséquence*) totiž SG vždy vyjadřuje významy, které lze považovat za „okolnosti“ (*circonstances*), tedy právě prostředek, podmínku, příčinu, a nikoli výsledek/následek/důsledek.

⁹³ „[SG] *produit un état résultant pertinent qui sert d'arrière plan à l'événement principal*“; tímto konstatováním se Rihs explicitně blíží teorii C/c, kterou představila Kindtová (časový úsek SG pokrývá nejen děj VG, ale i stav, který z něj vyplývá), viz I.1.2.2.2.

⁹⁴ Toto omezení je zřetelné zejména při explicitním vyjádření časového přeryvu: ? *En sortant de l'église à midi, nous sommes allés boire un verre au bar du coin à 13 heures* (Kleiber 2007b: 121; hodnocení příkladu Kleiber, podtržení O. N.; srov. [21]). Jak jsme viděli na příkladech [8d] nebo [20] a [21], explicitní časový přeryv mezi ději je možný u Ger s podmínkovým významem; vysvětlení tohoto jevu viz I.2.2.3.2, analýza viz II.2.2.1.2.2.

⁹⁵ Rihs analyzoval rozdíly mezi Ger a Pps a konstatoval, že pokud tyto tvary vyjadřují kauzální vztahy, Ger preferuje simultaneitu (příp. těsnou návaznost dějů a/nebo rozšíření denotace predikátu), kdežto u Pps může být mezi ději přeryv (Rihs 2009: 208).

⁹⁶ Srov. také Rihs 2009: 208 nebo Halmøy 2003a: 107.

Závěr

Zásadním přínosem Kleiberovy teorie výkladu sémantického fungování Ger je aplikace pojmu „interpretační instrukce“ (tento termín používá při analýze Ger také např. Amourettová, viz výše): význam Ger tak není předem definovaný („zakódovaný“; např. „simultaneita dějů“), ale dospívá se k němu pomocí interpretační procedury. Jeho pojetí této procedury jako integrační asociace dějů proto umožňuje definovat jak proces sémantické interpretace Ger (interakce mezi ději VF a VG a integrace VG do VF), tak jeho fungování syntaktické („*circonstance*“, CIR).

Díky paralele s *avecSN* Kleiber také odhalil pozoruhodnou významovou blízkost obou konstrukcí: v obou případech je základem vztahu k PP prostá asociace, již můžeme obecně ztotožnit se vztahem průvodní okolnosti. Na základě dalších lexikálně-sémantických a pragmatických vztahů mezi oběma elementy (u Ger mezi SG a PP) mohou vznikat významy další, integrační asociace však zůstává východiskem tohoto procesu. Jak upozorňuje Kleiber, při významu průvodní okolnosti (CC) proto může být SG parafrázováno pomocí VF v koordinačním vztahu k PP (srov. také [14], [15] a [98]). Při výkladu tohoto základního významu CC je však třeba odlišit (sémantické) vztahy parataxe a (syntaktické) vztahy koordinace: Kleiber má pravdu v tom, že na *syntaktické* úrovni je SG integrováno do PP subordinálně, tedy na pozici CIR (srov. výše jeho definici integrační asociace), na *sémantické* úrovni však mohou být oba děje ve vztahu parataxe (právě v těchto případech je možné zaměnit VG za VF; srov. podmínky uvedené Moortgatovou v pozn. 55 v I.1.2.1). Transformací do Ger (CIR) se však jeden z dějů posouvá na hierarchicky nižší úroveň (na pozici průvodní okolnosti).

Ger však není pouze prostředkem hierarchizace dějů (jako je tomu např. v [14], [15] a [98]); základní instrukce daná integrační asociací totiž spouští komplexnější interpretační proceduru, která předpokládá, že děj SG je (maximálně) relevantní vůči ději PP. Příjemce výpovědi se proto snaží na základě svých pragmatických znalostí, kontextových hypotéz i lexikálně-sémantických vztahů mezi predikáty inferovat další příslovečné významy, a dosáhnout tak maximálního kognitivního efektu (viz I.4.3 a Úvod). Kleiberova definice interpretační instrukce spojené s Ger tedy umožňuje definovat základní syntakticko-sémantické vztahy, které SG navazuje k PP. Společně s Rihsovým pojetím interpretace SG na základě rozšíření denotace predikátu, příp.

s odkazem na teorii C/c Kindtové, nám pak Kleiberův přístup umožňuje vysvětlit temporální fungování Ger, které bylo předmětem zkoumání v této kapitole.

Výše představené pokusy o začlenění významu anteriority do obecného významu Ger však nebyly motivovány snahou o zachování „nálepky“ simultaneity, který formě Ger přiřítají gramatiky, ale snahou o identifikaci sémantického invariantu Ger, tedy temporálních limitů pro interakci VF a VG. Společně s Kleiberem jsme konstatovali, že vzhledem ke svému významu *circonstance* není Ger schopný vyjadřovat posterioritu vůči řídicímu ději;⁹⁷ analýza případů anteriority zároveň ukázala, že má Ger jasnou tendenci jakožto *circonstance* pojmut děj VF do svých temporálních limitů (široké simultaneity).

Děj VG tedy (různým způsobem) vytváří prostor, v jehož rámci se odehrává děj VF, a právě tento rys jeho sémantického fungování vysvětluje tradiční aspektové významy (*sécant, imperfectivité, inaccompli*) a temporální význam simultaneity, které této slovesné formě připisují gramatiky. Kromě toho koresponduje tento výklad významu Ger i s obecně přijímanou interpretací předložky *en*: „*contenu*“ (tedy děj VF) může být v různých aspektově-temporálních vztazích k „*contenant*“ (tedy k ději VG). Může jít o jednorázový nebo iterativní děj na pozadí děje průběhového, o plné překrývání dějů nebo o různé varianty překrývání částečného (viz Gettrupovy Konstelace I–VI v I.1.2.2.1, avšak stejně jako v případě *le livre en feu* se PP nikdy neocitne ani částečně mimo hranice vytyčené SG.

Z variant aspektově-temporálních vztahů VF a VG, které identifikoval Gettrup, odpovídají tomuto výkladu plně Konstelace III, IV a VI. Konstelace I (těsná návaznost dějů) a II je možné vysvětlit pomocí široké simultaneity identifikované Kleiberem a Rihsem, avšak Konstelace V se zdá být s teorií C/c v přímém rozporu: schéma naznačuje, že *contenant* je zde děj VF, a naopak děj VG je *contenu*. Podíváme-li se však blíže na příklady, které Gettrup u této konstelace uvádí, zjistíme, že i zde Ger vyčleňuje z časového kontinua (v tomto případě z průběhového děje VF) určitý úsek, a teprve děje obsažené v tomto výseku vstupují do významové interakce:

⁹⁷ Vedle výše zmíněných významů výsledku/následku není Ger schopen vyjádřit ani jiný význam spjatý s posterioritou, a to účel; důvodem je i zde instrukce spjatá s *en*: SG (*contenant*) musí pojmut PP (*contenu*) do svého (interpretačního a temporálního) rámce, viz také níže.

- [24] **En sortant de chez lui**, vers huit heures du matin, Maigret avait le choix entre trois démarches (Gettrup 1977a: 234)

Ve výše uvedeném příkladu měl tedy Maigret pravděpodobně na výběr mezi danými třemi možnostmi ještě předtím, než vyšel z domu, a jistě i poté, avšak tento děj (nebo spíše stav, jak konstatuje Gettrup) je brán v úvahu pouze v rámci určitého momentu, vymezeného Ger_{RT} *en sortant de chez lui*.⁹⁸

Výše představená analýza temporálních omezení sémantické interakce Ger umožňuje také odhalit rozdíly ve fungování Ger a Pps: na rozdíl od Ger může totiž Pps vyjádřit jak děj následný vůči ději VF, tak děj plně předčasný, kde není možné přeryv mezi VF a Pps vyplnit žádnými inferencemi. Podle našeho názoru jsou tyto rozdíly (stejně jako rozdíly v preferenci kauzálního nebo prostředkového vztahu) primárně dány odlišnou syntaktickou funkcí obou tvarů (I.2.2), tedy způsobem jejich zapojení do řídicí propozice (*incidence*). Avšak předtím, než představíme způsob syntaktického začlenění SG do PP, je třeba představit interní syntaktické fungování Ger jako slovesného tvaru, který je základem (sekundární) predikace (I.2.1).

⁹⁸ Podobně v příkladu *Les enfants étaient trempés en arrivant chez leur grand-mère* (Gettrup 1977a: 234, zdůr. O. N.) nás nezajímá, že děti byly velmi pravděpodobně mokré ještě předtím, než přišly k babičce, ale pouze časový výsek vymezený dějem VG (*en arrivant*). (Konstelace V – tedy děj VF teoreticky přesahující hranice vymezené dějem VG – identifikoval Gettrup pouze u některých případů spojení perfektivního VG a VF v *imparfait*.)

2. FAKTORY SYNTAKTICKÉ – INTERAKCE GER S ŘÍDÍCÍ PREDIKACÍ

2.1 Ger jako (sekundární) predikace

Při výkladu sémantického fungování Ger (a jeho interakce s dějem VF) v současné době většina autorů používá termín predikace, příp. termín propozice, který je na vztahu predikace založen, protože tak mohou operovat s dějovým charakterem významu této slovesné formy.¹ Jelikož je však Ger slovesnou formou nefinitivní, bylo by vhodnější mluvit o predikaci sekundární, příp. v české lingvistické tradici o polopredikaci.

Podrobný výklad české teorie polopredikace a její aplikaci na syntaktické fungování francouzských tvarů na –ant lze najít v Nádvoříkové (2003), zde proto shrneme pouze ty rysy, které jsou relevantní pro sémantickou interpretaci Ger.

Připomeňme, že v české tradici je polopredikační konstrukce (PK) definována jako implicitně predikační syntagma, tj. neobsahující explicitní vyjádření predikace (VF), začleněné determinačním vztahem do řídicí (maticové) propozice (MP).² Sémantická interpretace PK je tedy určována jednak (interním) predikačním vztahem jádra konstrukce (v češtině např. přechodníku nebo infinitivu) k implicitnímu podmětovému aktantu, jednak (externím) determinačním vztahem k některému členu (nebo členům) řídicí propozice (např. apozice k SN, doplněk k SN a SV apod.).

Jednotlivé typy PK lze následně identifikovat na základě kombinací (+/-) tří základních rysů:³

a) verbonominální povaha jádra PK („VN“; tento rys je realizován u konstrukcí přechodníkových, infinitivních a participiálních, a částečně i u verbálních substantiv, viz níže);

b) „dvojpólový vztah“⁴ k řídicí propozici („2P“; to je případ doplňku, který se vztahuje zároveň ke jménu a ke slovesu);

¹ Např. Halmøyová při výkladu sémantiky Ger (Halmøy 1982: 69) kompenzovala absenci termínu (sekundární) predikace odkazem na termín *nexus*, který přešel z dánské jazykové tradice (zavedl jej Jespersen) i do lingvistiky anglosaské; termín *nexus* používá v souvislosti s tvary na –ant např. také Arnavielle (2009: 49).

² Srov. Nádvoříková 2003: 106 a Marková 1981: 74.

³ Schéma členění polopredikativních konstrukcí viz Nádvoříková 2003: 116.

⁴ Marková 1981: 69.

c) nespřívavé (nespojité) připojení k řídicí propozici („NP“; oddělení čárkou, v mluvené řeči pauzou; ve francouzštině *détachement*, *Dét*). Např. doplněk tak lze určit pomocí rysů [-VN;+2P;-NP], přechodníkovou konstrukci [+VN;+/-2P;⁵+/-NP].⁶ Jádrem kategorie jsou tak jasně konstrukce s verbonominálním základem (infinitivní, přechodníkové a participiální) a konstrukce doplňkové; na periferii jsou pak volné přívlastky a apozice.

Přehlednost tohoto členění vynikne především ve srovnání s francouzskou tradicí, kde se termín „*prédication seconde*“ (PS) začal používat později a zahrnuje velmi heterogenní konstrukce.⁷ Např. monotematické číslo časopisu *Langue française* (Cadiot – Furukawa 2000), věnované právě PS, obsahuje články na téma „*attribut de l'objet et les verbes de perception*“, „*infinitif de narration*“, „*la relative de perception*“ (typ „*Je vois le facteur qui arrive*“), „*avoir prédicatif*“ (typ „*Il a les yeux bleus*“),⁸ *pseudo-relatives* (typ „*Elle est là qui pleure*“) a rovněž již zmíněný Herslundův článek *Le participe présent comme co-verbe*.

O systematizaci francouzské kategorie PS se pokusili Havu a Pierrand (2008b): extrahovali ze všech dosavadních prací o PS základní rysy analyzovaných konstrukcí a vytvořili přehlednou tabulku, na jejímž základě identifikovali (přibližné) jádro dané kategorie (viz Příloha 1). Vlastnostmi, které byly společné největšímu počtu konstrukcí, byly: 1) závislost PS na jiné predikaci (vlastnost 2a, viz Havu – Pierrand 2008b: 11 a Příloha 1) a 2) charakter fakultativního doplnění (ne-argumentová pozice ve struktuře výpovědi, vlastnost 3a; op. cit.: 11–12). Naproti tomu vlastnost „vytvoření predikačního vztahu *thème – prédicat*“ patřila k nejméně zastoupeným,⁹ přestože ji

⁵ Tradičně je přechodník považován za doplněk (vzhledem ke kongruenci s řídicím jménem, dané kodifikací, tedy +2P), srov. např. Havránek – Jedlička 1981: 380–381 nebo Grepl et al. 1995: 487–488. Např. *Mluvnice češtiny 3* však s pojmem „doplněk“ vůbec neoperuje, a určuje proto funkci přechodníku jako příslovečné určení (srov. Daneš – Grepl – Hlavsa 1987: 112 a 169), tj. větný člen v primárním vztahu pouze ke slovesu řídicí propozice (navazuje tak na *Mluvnici češtiny 2*, která pojímá přechodník jako *adverbiální* tvar slovesa, *V_c*; viz níže).

⁶ Nespřívavé připojení je u českého přechodníku stejně jako u francouzského Ger fakultativní (na rozdíl např. od přístavku, kde je v češtině povinné) a je dáno různými faktory, např. délkou řídicí propozice nebo nuancemi významových vztahů mezi VF a přechodníkem (příp. Ger, viz níže I.2.2.2.4.1 a II.2.2.5.2).

⁷ První články na toto téma vyšly v roce 1988 v monotematickém čísle časopisu *Travaux de linguistique* (Melis 1988).

⁸ O tomto typu PS mluví Hanonová jako o vztahu „*possession inaliénable*“ (Hanon 1989: 89).

⁹ Tuto vlastnost nemají podle Havu & Pierrand např. konstrukce typu *N de N* (*Ce fripon de valet*), *compléments de phrase* typu „*Malheureusement, il est parti*“ nebo různé varianty vztažných vět (např. *relatives explicatives*).

implikuje samotný název dané kategorie a přestože je (jak upozorňují Havu a Pierrand) zásadní např. pro anglosaský koncept „small clauses“, které by měly být ekvivalentem PS.

Mezi konstrukce, které podle autorů článku nejlépe odpovídají základním rysům PS, patří „*adjoints détachés*“, kam jsou řazeny adjektivní *épithètes détachées* (*Jean est parti, furieux*), Pps (ale i *participe passé*, Ppé) ve funkci *épithète détachée* (**Regardant à sa gauche, il vit le facteur qui sortait de sa maison**) a mj. také Ger (*X est mort mercredi, en sortant de sa maison pour aller...*).¹⁰ Navzdory tomuto konstatování je využitelnost francouzské kategorie PS (v současném stavu výzkumu) pro analýzu tvarů na –ant velmi omezená. V důsledku chybějící hierarchizace určujících rysů (a tím i operativní definice celé kategorie)¹¹ je totiž některým rysům přisouzena distinktivní platnost bez ohledu na sémantické a syntaktické fungování dané konstrukce. To je např. případ právě Ger, u něhož je (v rámci kategorie *adjoints détachés*) za povinné považováno nesplývavé připojení, stejně jako je tomu např. u *participe* (příp. *adjectif*) *détaché*. Ve skutečnosti je však *Dét* u Ger (stejně jako u českého přechodníku) rys fakultativní,¹² který neovlivňuje jeho povahu sekundárního predikátu, ale pouze jeho významové nebo stylistické nuance.¹³

Na nedostatky vymezení pojmu PS upozorňuje ve svém článku *Les formes verbales en –ANT et la prédication seconde* také Halmøyová: „*L'étiquette s'applique à un ensemble de constructions tellement hétérogènes que l'on peut s'interroger sur la*

¹⁰ Ze šesti rysů, které jsou považovány pro kategorii PS za konstitutivní, odpovídají *adjoints détachés* pěti (Havu – Pierrand 2008b: 11): vyjadřují predikační vztah „*thème – prédicat*“ (1a), jejich základem není „*forme verbale conjuguée*“ (1b), jsou ve vztahu závislosti k PP (2a), nemají ve větné struktuře pozici argumentu (3a) a jejich význam je tedy „fakultativní“ (op. cit.: 11). Rys, kterému tyto konstrukce neodpovídají, je „*intégration syntaxique* [dans la prédication régissante]“ (tento rys je v PS typický pro *attribut de l'objet – J'aime le café chaud*, „*emplois attributifs d'avoir*“ – *Il a les yeux bleus* a také např. pro *pseudo-relatives* (*Elle est là qui pleure*, op. cit.: 10).

¹¹ Na tuto skutečnost upozorňují v závěru článku i Havu a Pierrand a navrhují omezení tohoto termínu na koherentnější podskupinu jevů (Havu – Pierrand 2008b: 19).

¹² Stejného názoru je také Halmøyová (2008: 44): „[...] *le détachement n'est pas une propriété basique du gérondif* [...]. *On pourrait tout aussi bien avoir, sans pause (sans virgule) : X est mort (mercredi) en sortant de sa maison.*“

¹³ Srov. výše uvedený příklad „*X est mort mercredi, en sortant de sa maison pour aller...*“, v němž je nesplývavé připojení naopak příznakové; predikační potenciál SG se přidáním *Dét* nemění (Ger tak pouze vyjadřuje dodatečně doplněnou informaci k předchozímu příslovečnému určení času, srov. níže I.2.2.4.1). V našem korpusu je z dvou set výskytů Ger *en sortant* nespojitě připojeno v postpozici pouze deset výskytů (tedy jen 5 %), především v souvislosti s idiolektem autora v uvozovacích větách.

pertinence ou l'utilité d'une telle rubrique linguistique." (Halmøy 2008: 58).¹⁴ Sama Halmøyová považuje za určující rysy PS slovesnou povahu základu a vztah závislosti k PP, a proto konstatuje, že Pps i Ger do této kategorie rozhodně patří: „[...] *le gérondif et participe présent, formes verbales non autonomes, subordonnées syntaxiquement à une prédication première ou à un membre de cette prédication, sont à considérer, en vertu de leur nature même de prédicat, comme des représentants incontestables de la PS.*" (Halmøy 2008: 58, zdůr. O. N.).¹⁵

Pro účely sémantické interpretace Ger tedy můžeme shrnout, že považujeme formu *en ...-ant* za (sekundární) predikát, pokud si zachovává verbální rysy (viz I.2.1.1),¹⁶ tj. především schopnost vytvářet (implicitní) predikační vztah, a pokud je v determinačním vztahu vůči řídicí predikaci (srov. I.2.2). Pro odlišení Ger od Pps doplníme, že za primární determinační funkci Ger v rámci PP považujeme příslovečné určení (*complément circonstanciel*, CIR; viz níže I.2.2.2).

2.1.1 VG jako predikátor

Pro pochopení fungování Ger jako (sekundárního) predikátu, a tedy i jako slovesného tvaru, má klíčový význam pojem intence, protože vysvětluje vznik (implicitního) predikačního vztahu VG k podmětovému aktantu.¹⁷ Jak upozorňuje Marková, právě toto (implicitní) predikační syntagma umožňuje polopredikačním konstrukcím být „*v paradigmatickém vztahu k větné predikaci se slovesným predikátem*" (Marková 1981: 67).¹⁸

¹⁴ Halmøyová také připomíná, že je třeba pečlivě odlišovat závěry učiněné na základě různých užití Pps a Ger; relevantní jsou podle ní následující faktory: *Dét*, řídicí člen nominální nebo verbální, syntaktická funkce, pozice vůči VF, „*incidence endophrastique ou exophrastique*" (srov. níže I.2.2.2.4) a informační přínos (ibid.). Poslední tři faktory bere Halmøyová v úvahu především u Ger, první tři pak u Pps.

¹⁵ Např. Arnavielle na základě diachronní analýzy naznačuje, že predikační potenciál tvarů na *-ant* (*prédicativité*) ve srovnání se staršími vývojovými fázemi francouzštiny vzrostl. Arnavielle tento proces dokládá na tvarech na *-ant* v „*construction attributive*" (tj. především po slovese *être*), které byly ve staré francouzštině běžné, ale současný jazyk je připouští pouze v případě, že jsou mezi sloveso *être* a tvar na *-ant* vloženy další větné členy, např. „*Le sien (=son univers) est très narcissique, égoïste, manquant de générosité [...]*". Podle Arnavielle by se totiž při bezprostřední konstrukci *être + -ant* dostal do konfliktu „*le poids prédictif trop fort de la forme en -ant, à l'époque moderne*" s predikací spony *être* (Arnavielle 2009: 54).

¹⁶ Srov. výše zmínku Halmøyové, a především výše určení verbonominálních tvarů jakožto jádra kategorie polopredikace.

¹⁷ Srov. např. Daneš et al. 1981: 44, Daneš – Grepl – Hlavsa 1987: 10.

¹⁸ Jak jsme však upozornili výše, nejde nikdy o plnou syntaktickou a sémantickou synonymii (viz výše problém s transformací SG do plné predikace v koordinačním vztahu s původní řídicí predikací);

Výhodou pojmu intence je jeho vztah k pojmu „predikátor“, který v dvourovinné valenční syntaxi, vypracované Danešem a dalšími českými lingvisty, jasně odkazuje ke skutečnosti, že „predikát“ může být realizován větně (tedy pomocí verba finita) i nevětně (tedy pomocí vyrazu verbonominálního). Společným jmenovatelem pojmů intence i valence však zůstává jejich schopnost vypovídat o (hloubkové) sémantické struktuře predikátu (nebo predikátoru), tj. o jeho lexikálně-sémantických vlastnostech (jeho „větném vzorci“, řečeno s Danešem).¹⁹

2.1.1.1 Podmětový aktant Ger

Jedním ze základních rysů Ger jakožto slovesného tvaru je schopnost VG vytvářet (implikovat) pozici podmětového aktantu,²⁰ jehož referent je následně saturován na základě kontextu.²¹ Jelikož je podmětový aktant Ger (S_{Ger}) nejčastěji koreferenční s podmětem řídící propozice,²² stanovuje většina gramatik tento rys jako

vzhledem k rozdílům v predikačním potenciálu není plná synonymie samozřejmě možná ani na opačném konci kondenzační škály, tj. u depredikačních větných členů jako jsou např. předložkové fráze.

¹⁹ Na roli valence při interpretaci významu tvarů na –ant upozorňuje také Combettes: „*Les caractéristiques de la forme en –ant rapprochent de la structure propositionnelle le syntagme dont elle est le noyau, en particulier les phénomènes de valence, ce qui lui permet de traduire des relations circonstancielles, et de jouer ainsi un rôle dans les liaisons interphrastiques, rôle qui ne peut être que difficilement assuré par le syntagme adjectival apposé, dont la fonction demeure essentiellement « descriptive ».*“ (Combettes 2003: 22). Valence tedy podle Combetta umožňuje tvarům na –ant vytvářet propozici, a tak vstupovat díky svým příslovečným významům do mezipropozičních vztahů.

²⁰ Před zavedením valenční teorie (a také pojmu *prédication seconde*) do francouzské lingvistiky vyvolávala otázka existence „podmětu“ (*sujet*) Ger velké spory; např. Bonnard prohlašuje: „*en somme, le gérondif fonctionne à la manière d'un nom d'action se rapportant au verbe ; il serait très inexact de dire qu'il a « le même sujet » que le verbe recteur : le gérondif n'a pas de « sujet », au sens grammatical du mot.*“ (Bonnard 1973: 2222; srov. také níže poznámku Weerenbeckovu). Váhání při aplikaci syntaktického termínu „*sujet*“ na sémantickou kategorii podmětového aktantu odráží i množství „etiket“, které lingvisté při popisu tohoto jevu používají: „*sujet*“ (školské a referenční gramatiky), „*support*“ (Denis – Sancier-Chateau 1994: 388 a jiní), „*contrôleur*“ (Le Goffic 1993: 37), „*apposé*“ (Wilmet 1997: 516) nebo „*agent*“ (Grevisse – Goosse 1997: 1314; avšak u *proposition absolue* používá termín „*sujet*“, op. cit.: 355).

²¹ Weerenbeck je naopak přesvědčen, že „*le gérondif n'a sujet qu'accidentellement*“ (Weerenbeck 1927: 330), protože jeho primární funkce je adverbialní doplnění slovesa, nikoli determinanční doplnění jména. Tento názor Weerenbeck dokládá pomocí příkladů „impersonálního užití“ Ger: názvy knih, hesla ve slovnících a především velké množství příkladů, v nichž Ger rozvíjí neosobní konstrukci nebo infinitiv (op. cit.: 318–324). Na těchto konstrukcích (a také na příkladech SG závislých na VF s všeobecným zájmenem *on*, op. cit.: 324) se Weerenbeck snaží dokázat, že Ger rozvíjí („*détermine*“) pouze děj řídící propozice, nikoli jméno (srov. také Weerenbeck 1916: 102). Přestože je Weerenbeckova analýza syntaktického fungování Ger přesná (SG skutečně primárně rozvíjí sloveso, jakožto CIR), závěr z ní učiněný je chybný, protože směšuje rovinu syntaktických závislostí („*sujet*“) s rovinou sémantických (valenčních) aktantů (agens/podmětový aktant).

²² Za typický rys je koreference s podmětem PP považována také u obecnělingvistické (*cross-linguistic*) kategorie *converb*, kam je řazen i francouzský Ger (viz Haspelmath 1995: 10 a níže). Analogické pravidlo bylo formulováno pro Pps v antepozici vůči řídící propozici, např. \emptyset_i *Mourant de soif, Marie, s'approcha de Paul* (Reichler-Béguelin 1995: 243).

pravidlo. „Porušování“ tohoto pravidla je však v reálném jazykovém úzu tak časté, že je třeba jej nuancovat, tj. zjistit, ve kterých případech nekoreference podmětového aktantu Ger (S_{Ger}) a podmětu řídicí propozice (S_{PP}) skutečně brání adekvátní sémantické interpretaci. Jak uvidíme níže, ve většině případů je referent S_{Ger} snadno identifikovatelný díky vlastnostem, které mu přisuzuje VG (nejčastěji rys [+hum]). Typickým příkladem může být jednoduchá disambiguace známého přísloví:

[25] L'appétit vient PRO_i **en mangeant**_i.

Sloveso *manger* implikuje v intenční struktuře na podmětové pozici spíše rys [+hum] (příp. alespoň [+anim]), kterému však neodpovídá podmět PP (*l'appétit*); podmět VG je tak identifikován jako všeobecný, např. zájmeno *on*.

1. Velmi jednoduše saturovatelná jsou S_{Ger} , jejichž referent je nějakým způsobem přítomen ve struktuře řídicí propozice, třebaže nikoli ve funkci podmětu (viz také II.2.2.4.2.1 a Halmøy 1994a). Většinou se jedná o osobní zájmena, např. ve funkci nepřímého předmětu (*me*):²³

[26] **En rentrant**, notre cité m_e parut pauvre, en retard sur son temps. (Halmøy 1982: 188)

Komplexnější příklad uvádí např. Reichler-Béguelinová (1995: 246):

[27] Les oiseaux sont de grands consommateurs de pucerons et autres insectes au jardin. **En les \emptyset invitant** dans les nids, **en les \emptyset nourrissant** en hiver, ils viendront chanter chez vous_i à la belle saison.

Sloveso *nourrir* i sloveso *inviter* vyžadují jako valenční (intenční) doplnění na pozici agentu spíše rys [+hum], avšak na pozici patientu postačuje [+anim], kterému odpovídá průběžné téma výpovědi, *oiseaux*, přítomné anaforicky jak v osobním zájmeně „*les*“ v SG, tak (především) na podmětové pozici v PP (*ils*). Referentem S_{Ger} tedy musí být zájmeno *vous* v PP, kterým se autor textu obrací ke čtenáři [+hum].²⁴

Navzdory zdánlivě komplikovaným vztahům reference však zůstávají výše uvedené příklady jednoznačné a bez potíží interpretovatelné, a měly by tedy být

²³ Často je však referent S_{Ger} obsažen také v přivlastňovacím zájmenu, viz níže [28] nebo: „**En descendant la Vue-des-Alpes, les freins de son camion lâchent.** (*L'Hebdo*, 13.1.1994),“ Reichler-Béguelin 1993: 247, zdůr. O. N.

²⁴ Větný člen umožňující disambiguaci referentu S_{Ger} se však může nacházet i přímo v SG, např.: „**Mais le remonte-skis est un peu déséquilibré en l'utilisant seule.** (*Hebdo*, annonce matrimoniale, 22. 11. 1990)“ (Reichler-Béguelin 1995: 248, zdůr. O. N.).

kodifikací považovány za gramatické. Příjemci těchto výpovědí totiž pravděpodobně používají stejné interpretační strategie jako při identifikaci referentu zájmen.²⁵

Paradoxnost striktního pravidla koreference S_{Ger} s podmětem PP dokládají naopak případy, které jej sice zdánlivě respektují, ale při bližší významové analýze zjistíme, že tomu tak není (uvádíme příklad převzatý z Halmø 1982: 190):

[28] tu te souviens de ta stupeur **en le lisant**²⁶

Dějem, jež zde SG *en le lisant* rozvíjí (ve významu RT) totiž není děj VF v PP (*tu te souviens*), ale děj (nebo spíše stav) obsažený v intenční struktuře verbálního substantiva *stupeur*.²⁷ Referent S_{Ger} je tak obsažen primárně v posesivním zájmenu *ta*, nikoli v podmětu VF. V tomto případě není nekoreference s podmětem PP (S_{PP}) dána rozdílnou identitou referentu (v obou případech jde o adresáta výpovědi – *tu*), ale odlišností časových rovin: časová rovina [*stupeur*] je zapuštěna do časové roviny [*souvenir*], která odpovídá času výpovědi.

2. Podobný přeryv mezi výpovědními rovinami vykazují také konstrukce, v nichž SG plní roli *adverbe de phrase* (modalizátoru výpovědi), často především jako *repère argumentatif* (argumentativní orientátor):

[29] **En y réfléchissant bien**, je n'étais pas malheureux. (Halmø 2003a: 116)

Na povrchové úrovni je pravidlo koreference zachováno, avšak při sémantické analýze vztahů mezi SG a PP zjistíme, že SG se ve skutečnosti vztahuje k (implicitnímu) verbu dicendi (např. *En y réfléchissant bien, je dirais que...*). Stejně jako v [28] je tedy rozdíl mezi referentem S_{Ger} a S_{PP} především časový (čas výpovědní události – čas obsahu výpovědi), protože jinak je identita mluvčího zachována (Camus).

Halmøová však uvádí příklad *adverbe de phrase*, v němž je patrná i jasná nekompatibilita mezi intenčními poli S_{Ger} a S_{PP} :

²⁵ Procedury identifikace referentu zájmen analyzuje např. teorie relevance (srov. Moeschler – Reboul 1994: 349–372 nebo Moeschler et al. 1994: 105–175); viz také Loucká 2005: 34–45.

²⁶ Jiný příklad tohoto typu (v tomto případě z produkce studenta FLE) uvádí i Reichler-Béguelinová: „*La première chose est la **garantie** de notre existence **en créant des places de travail**.*“ (Reichler-Béguelin 1995: 245, zdůr. O. N.). Tento typ nekoreference dokládá i Combettes ve střední francouzštině: „*mais en continuant sa devocion, toujours estoit sa clameur à Dieu (Pisan, 2, 185)*“ (Combettes 2003: 15).

²⁷ K otázce typů řídicích členů SG se vrátíme níže, v souvislosti s charakteristikou syntaktického fungování této konstrukce (I.2.2.1).

- [30] D'ordinaire, le poids d'un saumon adulte tourne autour de 5–10 kilos, pour une taille variant de 50 centimètres à un mètre. Les saumons transgéniques, **en extrapolant** à partir des mesures faites sur les jeunes, pourraient atteindre dix fois plus si on les laissait grandir. (Le Monde)

Vzhledem k tomu, že mentální sloveso *extrapoler* vyžaduje jako podmětový aktant [+hum], je otázka, kterou si Halmøyová klade („*Les gérondifs ‚intellectuels‘ ou... des saumons qui extrapolent?*“), pouze řečnická (Halmøy 2003a: 116). Navzdory nekompatibilitě podmětových aktantů Ger a VF je tedy tento případ opět plně gramatický.

Hraničním případem jsou lexikalizované výskyty těchto „logických artikulátorů“ (např. *en admettant que, en supposant que*, viz Halmøy 2003a: 115–116, a Halmøy 1982: 132–134), které sice podmětový aktant stále teoreticky implikují ([+hum][+mluvčí]), avšak na konkrétních výskytech je zřejmé, že jejich intenční pole může být vyprázdněné a že mohou fungovat jako spojky (srov. ale protipříklady v II.2.2.1.2.2):

- [31] **En admettant** qu'elle soit résolue, il reste cependant un autre problème, celui des contextes, extrêmement nombreux, où on peut substituer les deux mots l'un à l'autre sans que change l'orientation de la proposition. (Ducrot) (Halmøy 2003a: 115)²⁸

3. Za negramatické (nebo spíše neakceptovatelné) lze tedy považovat pouze případy, kdy je S_{Ger} (plně) kompatibilní s vlastnostmi podmětu PP (např. [+hum];[+agens]), avšak výsledná interpretace neodpovídá záměru mluvčího (přebíráme příklad z Halmøy 1982: 209):

- [32] on paye **en servant**

Společná základní charakteristika podmětových aktantů sloves *payer* a *servir* ([+hum]) naznačuje koreferenci, ale tato interpretace je v konfliktu jak s pragmatickou situací („*un texte écrit à la craie sur une ardoise, dans une buvette de fête foraine*“, Halmøy 2003a: 119), tak s dalšími významy obou sloves, které jasně přidělují podmětovému aktantu slovesa *payer* roli [*client*] a slovesa *servir* roli [*serveur*].²⁹

²⁸ Halmøyová poukazuje na to, že pokud sloveso za výrazy *en admettant que, en supposant que* není ve tvaru subjunctivu, ale indikativu, je nutno je považovat za plnovýznamové SG a nikoli za spojková sousloví (Halmøy 1982: 130–134); k této otázce se vrátíme v II.2.2.1.2.2.

²⁹ Halmøyová naopak považuje tento příklad za akceptovatelný, právě díky pragmatické situaci, která podle ní zabraňuje dvojznačnosti: „*ce n'est pas le même on qui paie et qui sert*“ (Halmøy 1982: 209).

4. Interpretačně problematictější jsou případy, kdy PP neobsahuje žádný referent odpovídající rysům S_{Ger} , nebo naopak obsahuje takových referentů více (viz bod 5).³⁰

Příkladem chybějícího referentu je PP s neosobním slovesem vyjadřujícím nějaký meteorologický jev, např. **Il neige en effaçant les routes*. Tento případ je možné společně s Bonnardem považovat za negramatický (Bonnard 1973: 2222), avšak nikoli kvůli porušení pravidla koreference, jak uvádí Bonnard, ale kvůli konfliktu mezi vlastnostmi inferovaného subjektu VG (agens) a významovou vyprázdněností jediného možného antecedentu (zájmeno *il*, které však neodráží žádnou entitu v intenční struktuře slovesa *neiger*). Podle Bonnarda nejsou neosobní konstrukce jako řídicí propozice SG akceptovatelné;³¹ Halmøyová upozorňuje na to, že pokud tato konstrukce obsahuje „*une expansion dative*“ (tj. rozvíjející větný člen v dativu; my bychom řekli obecně „antecedent kompatibilní s S_{Ger} “), nelze ji považovat za negramatickou (Halmøy 1982: 182):

[33] il lui sembla, **en se savonnant**, que ses mains avaient gardé l'odeur d'Edmonde (op. cit.: 181)³²

Podobně nepředstavují problém pro saturaci S_{Ger} ani PP s reflexivním pasivem, např.:

[34] „On peut arriver à proposer un modèle bi-ternaire, dont le schéma s'obtient **en modifiant** ainsi le tenseur binaire guillaumien. (Cervoni)“ (Halmøy 2003a: 120).

Disambiguace je zde opět zajištěna intenčními vlastnostmi S_{Ger} slovesa *modifier*, které jsou nekompatibilní s podmětem pasivní konstrukce (*le schéma*), viz také II.2.2.4.2.³³

Podle našeho názoru je však toto SG minimálně na hranici akceptovatelnosti, protože PP nabízí pouze jeden potenciální referent pro S_{Ger} , navíc (navzdory záměru mluvčího/pisatele) částečně kompatibilní s S_{Ger} .

³⁰ Specifický případ představují SG bez PP (např. v názvech knih apod.); hlavním problémem však v tomto případě není vztah k (potenciálnímu) podmětu, ale schopnost Ger implikovat (anticipovat) odpovídající VF.

³¹ **Il arrive des fermiers par toutes les rues, en poussant devant eux des bêtes magnifiques*. (Bonnard 1973: 2222).

³² Přestože tedy SG připouští inkorporaci do PP s impersonální konstrukcí (pokud je možné saturovat pozici S_{Ger}), opačná situace možná není: impersonální slovesa ve francouzštině sice tvar Ger teoreticky tvoří, ale při jejich reálném užití v této konstrukci je nutná změna jejich významu, např. směrem k metafoře. Zdá se tedy, že implikace pozice podmětového aktantu v intenční struktuře predikátu je podmínkou *sine qua non* pro vytvoření SG.

5. Sémantická interpretace SG je tedy nejednoznačná pouze v případě, že PP obsahuje více kompatibilních referentů S_{Ger} . Jedná se především o pasivní konstrukce s vyjádřeným původcem děje (*le maraudeur était poursuivi par la fermière en criant*, Bonnard 1973: 2222) a o infinitivní konstrukce se slovesy vnímání (*Il la regarda nager en souriant*,³⁴ Halmøy 1982: 208).³⁵ Základem nejednoznačnosti je zde opět kompatibilita sémantických rysů S_{Ger} s oběma potenciálními referenty (*le maraudeur – la fermière; il – elle*).³⁶

Závěr

Přestože je podmět řídicí predikace nejčastějším referentem S_{Ger} , výše uvedené příklady ukázaly, že tento typ reference není podmínkou realizace gramatické formy SG. Nekoreference s podmětem řídicí predikace nepředstavuje při dekódování významu SG (tedy při hledání referentu S_{Ger}) problém, protože vlastnosti S_{Ger} jsou zřetelně implikovány predikátem VG.³⁷ Výjimkou jsou pouze následující případy:

- 1) kontext nenabízí žádný antecedent (srov. *Il neige en effaçant les routes*);
- 2) nabízený (a potenciálně akceptovatelný) referent je v rozporu se záměrem mluvčího (*On paye en servant*);
- 3) kontext nabízí dva možné antecedenty odpovídající rysům implikovaným S_{Ger} (srov. výše případ infinitivních konstrukcí, a pasivních konstrukcí s vyjádřeným původcem děje).

³³ Le Goffic mluví v této souvislosti o „sémantické kompatibilitě“ referentu a tvaru na –ant (Le Goffic 1997: 127). Le Goffic analyzuje procedurální instrukci při interpretaci Pps a konstatuje, že identifikace referentu je výsledkem souhry principu „*saillance*“ a principu „*proximité*“. Stejně jako v případě Ger tedy nejde pouze o mechanickou aplikaci pravidla „podmět řídicího slovesa“ (op. cit.: 125).

³⁴ Halmøyová (2003a: 122) upozorňuje na to, že v některých případech pomáhají disambiguaci pragmatické znalosti: „*Je l’ai entendu parler/ronfler en dormant*.“ (Jelikož je pragmaticky přijatelnější kombinace dějů *parler/ronfler – en dormant*, než *entendre – en dormant*, je zde tedy pravděpodobnější interpretace *Je l’ai entendu PRO, parler/ronfler PRO, en dormant*.

³⁵ Halmøyová poukazuje na potenciální nejednoznačnost také u PP obsahujících faktitivní konstrukce („*Sur demande, nous vous ferons parvenir la liste de nos vins de Bourgogne et Beaujolais A.O.C. en écrivant à BOURGOGNE MOMMESSIN, La Grange St Pierre, 71000 CHARNAY-LES-MACON. Texte publicitaire, Paris-Match*.“ Halmøy 1982: 206). Díky jasně identifikovaným sémantickým rolím v kauzativních konstrukcích jsou většinou snadno dekódovatelné.

³⁶ U českého přechodníku by mohla být potenciální nejednoznačnost odstraněna shodou ve (jmenném) rodě – např. *Díval se na ni, jak plave, usmívajíc se/usmívaje se*.

³⁷ Tento názor sdílí také Wilmet (1997: 332) a doplňuje, že „[l]a seule recommandation devrait être d’éviter l’ambiguïté : p. ex. La fortune sourit aux audacieux en dormant = « sourit dans son sommeil » ou « sourit aux audacieux qui dorment »?“

Pro analýzu sémantického fungování Ger není tedy podstatná nekoreference $S_{Ger}-S_{PP}$ jako taková, ale především její typy, a korelace s jednotlivými významovými typy Ger (a také s explicitními faktory sémantické interpretace Ger, viz II.2.2.4.2).

Jak jsme upozornili výše, podle Halmøyové je zachování koreference S_{Ger} s podmětem PP konstitutivním rysem typu B (*circonstance concomitante*, Ger_{CC} , Halmøy 2003a: 104), protože vzhledem k absenci jiných (chrono)logických vztahů je koreference agentu děje jediným indikátorem sémantického vztahu mezi oběma ději (Amourettová mluví v návaznosti na Gosselina o „*co-appartenance à une même vue*“, Amourette 2006: 151). Koreference $S_{Ger}-S_{PP}$ je podle Halmøyové samozřejmě nutná také u typu B'-*manière* (*il est parti en courant*, Ger_{Hypo}), kdy SG označuje způsob realizace děje PP.³⁸ V tomto případě nejde ani tak o koreferenci agentů děje, ale o koreferenci dějů samých.

Nekoreference (tedy saturace referentu S_{Ger} pomocí jiného větného členu než podmětu PP) je podle Halmøyové typická především pro vztahy (chrono)logické anteriority, tedy G_{RT} ([35], Halmøy 2003a: 118; srov. také [26] a [28])³⁹ a Ger s významem široce kauzálním ([36], zde ve významu podmínky, op. cit.: 120; k podmínkovým nekoreferenčním SG můžeme přiřadit také výše zmíněné *adverbes de phrase*, srov. [29], [30], [31]; podmínkový význam má rovněž [27]):

[35] Ce soir, **en sortant** au village, un télégramme m'attendait [...].⁴⁰

[36] **En mettant** la lettre à la poste ce soir avant huit heures, elle arrivera demain.

Typy nekoreference $S_{Ger}-S_{PP}$ a faktory, které ovlivňují její vznik, budeme podrobněji analyzovat II.2.2.4.2, zde se zmíníme pouze o jejích možných příčinách – a důsledcích.

³⁸ Přestože i u typu A' označují SG a PP jeden děj, není zde podle našeho názoru koreference nutná, protože děje jsou spojeny vztahem logické anteriority.

³⁹ Příklad nekoreferenčního Ger_{RT} z mluvené řeči uvádí např. Reichler-Béguelinová (1993: 248): „*En me promenant hier soir /y avait une grenouille dans le champs.*“

⁴⁰ Ze 126 Ger analyzovaných v malém korpusu *Colomba* nerespektuje pravidlo koreference pouze pět konstrukcí, a všech pět má význam RT (v antepozici vůči PP), srov. např. „[...] *alors la procession funèbre se mit en marche, en ayant soin de prendre le plus long, afin de passer devant la mairie. En défilant, un idiot, qui s'était joint au cortège, s'avisait de crier vive l'Empereur!* (srov. Nádvořníková 2003: 209). I v tomto případě se uplatňují vlastnosti intenčního pole predikátu VG: *défiler* vyžaduje jako podmětový aktant skupinu lidí, a proto je referentem *procession funèbre* a nikoli *idiot*.

Jak můžeme pozorovat na výše uvedených příkladech (a jak potvrzuje také analýza našeho korpusu), většina SG, jejichž podmětový aktant má referent mimo PP (nebo alespoň mimo subjekt PP), se nachází v antepozici vůči řídicí propozici. Combettes upozorňuje, že anteponované tvary na –ant mají silný sémantický a referenční vztah k levému kontextu: sémanticky zajišťují (chrono)logickou kontinuitu děje (mají tedy vztah k PP v pravém kontextu), referenčně však implikují « *sujet* » *sous-jacent*, jehož referent je často právě v levém kontextu (Combettes 2003: 14 a 20):

[37] « Dieux, dist elle, vous mette tous en male estrine ! » Et, PRO_i **en disant** cestes paroles, le seigneur_j de Saintré, le cœur ravy de joye, prestement descendit; (Saintré, 470) (op. cit.: 16; PRO a zdůr. O. N.)⁴¹

Combettes poukazuje na to, že právě schopnost implikovat „*sujet*“ (najít v kontextu jeho referent) umožňuje tvarům na –ant vytvářet predikační vztah a dává jim status *prédication seconde* (viz I.2.1); tím se podle něj také odlišují od jiných nespojitě připojených konstrukcí (*constructions détachées*, op. cit.: 14). Tvary na –ant v antepozici vůči PP tak získávají větší autonomii, jejich funkce je primárně tematická a fungují podobně jako vedlejší věty příslovečné.⁴² Jelikož je jejich hlavní funkcí zajišťovat referenční návaznost (*continuité référentielle*), nepodléhají podle Combetta tak striktním syntaktickým pravidlům (op. cit.: 17); dodáváme: tedy pravidlu koreference s podmětem PP.

Větší autonomie a vztah k vedlejším větám příslovečným pak přinášejí podle Combetta i důsledky sémantické: tvary na –ant získávají temporální význam (Ger_{RT}), na něž se může vrstvit význam kauzální (*La marquise Griseldi, oyans les paroles de son seigneur, devint comme paumee de joye (P. de Mézières, 376)*, Combettes 2003: 13, zdůr. O. N.).⁴³ Tvar na –ant se tedy podle Combetta jiných PS liší: „*la forme en –ant, d’un point de vue sémantique, ne se limite pas, comme les autres prédications secondes, à une information simplement « descriptive » sur le prédicat principal, mais*

⁴¹ Antoine de La Sale, *Jehan de Saintré*, éd. J. Blanchard et M. Quereuil, *Le livre de poche*, Paris, 1995 (1456).

⁴² Ve staré francouzštině se podle Combetta nacházejí tvary na –ant primárně v postpozici vůči PP („*position postverbale*“), jsou v úzkém vztahu s řídicím slovesem (nejčastěji ve významu *manière au sens large*) a vyjadřují hlavní nebo sekundární réma (Combettes 2003: 8 a 10). Antepozice (a s tím spojená autonomizace) tvarů na –ant je podle Combetta typická především pro střední a preklasickou francouzštinu.

⁴³ Philippe de Mézières, *Le livre de la vertu du sacrement de mariage*, éd. J. Williamson, Catholic University of America Press, Washington, 1993 (1385).

peut jouer un rôle important dans les enchaînements chronologiques et logiques“ (ibid.).

Nekoreference $S_{Ger-SPP}$ je tedy primárně dána referenční a sémantickou (a tím i temporální) autonomií SG na PP: čím méně je SG inkorporováno do PP, tím větší je pravděpodobnost nekoreference jeho podmětového aktantu s podmětem PP. SG s významem průvodní okolnosti (Ger_{CC}), příp. způsobu (Ger_{zp} a Ger_{hypo}) jsou silně časově i referenčně začleněny do PP (primárně v postpozici), a proto je zde koreference typická; naopak Ger_{log} často tematicky odkazují k předchozímu kontextu (proto jsou většinou v antepozici, především Ger_{RT}), což jim dává větší referenční autonomii na PP.⁴⁴ Nekoreference $S_{Ger-SPP}$ tedy není „porušení pravidla“, ale důsledek komplexních tematicko-rematických vztahů, které SG navazuje se svým kontextem (k této otázce se vrátíme v I.2.2.2.4.2).

2.1.1.2 Další rysy predikátu Ger

Kromě pozice subjektu může intenční (valenční) pole VG jako predikátu (predikátoru) zahrnovat také další doplnění; na rozdíl od podmětového aktantu, který je u Ger vždy implicitní, zde však SG nemá žádná omezení. Pravovalenční doplnění mohou být omezena pouze u ustrnulých Ger (např. *dit en passant*), avšak i některá ustrnulá Ger si mohou tato doplnění zachovat (srov. např. *en admettant que...*). Naproti tomu existují (plně verbální) Ger, která rozvíjející členy nemají, protože jsou primárně monovalenční (např. *en souriant*). Základním rozlišujícím kritériem verbálnosti Ger je tedy stále jeho schopnost vytvářet predikační vztah.

V tomto ohledu se Ger liší od Pps: zatímco Ger se běžně vyskytuje i bez rozvíjejících větných členů (srov. výše typické *en souriant*) a přitom si zachovává verbální charakter, Pps (ve funkci příslovečné, nikoli čistě přívlastkové) samostatně, bez rozvíjejících větných členů, stát nemůže (Gettrup 1977a: 234).⁴⁵ K této otázce se vrátíme níže, v souvislosti s rozdílnou syntaktickou funkcí Ger a Pps (I.2.2.2.3). Z hlediska sémantické analýzy Ger (ve srovnání s Pps) je podstatná také Gettrupova

⁴⁴ Tato autonomie však může vést k úplnému referenčnímu osamostatnění SG a k jeho lexikalizaci; např. *en passant*, *en partant (de)*, *en attendant (de/que/0)*, *en allant* atd. (srov. Halmøy 2003a: 115 a zde II.2.2.4.2.2).

⁴⁵ Tento rozdíl je podle našeho názoru dán také morfologicky: Pps bez rozvíjejících větných členů je homonymní s *adjectif verbal*, zatímco Ger je díky formantu *en* zřetelně rozpoznatelný i bez pravovalenčního doplnění.

poznámka, že rozsah rozvití tvaru na –ant ovlivňuje míru informace v celé konstrukci obsažené, a tím i její schopnost fungovat jako RT (připomeňme, že Gettrup konstatoval vztah nepřímé úměry mezi schopností vyjadřovat RT a „informační hodnotou“ konstrukce na –ant).⁴⁶ Vlastnosti intenčního (valenčního) pole ovlivňují význam predikát(or)u, a proto je při sémantické interpretaci konstrukcí, které vytvářejí, musíme brát v úvahu. Tuto skutečnost si uvědomila např. také Halmøyová, a právě proto při popisu sémantického fungování Ger používá termín *syntagme gérondif* (SG), který zahrnuje jak slovesnou formu Ger, tak její doplnění.⁴⁷

Pro rozlišení plně verbálních Ger od tvarů ustrnulých má význam pozice rozvíjejících větných členů. Arnavielle (2009: 55) poukazuje na to, že adverbia rozvíjející tvary na –ant (na rozdíl od adverbií rozvíjejících Ppé) jsou systematicky v postpozici k tomuto tvaru, podobně jako u jednoduchých tvarů indikativu (srov. „*La séance se terminant aussitôt / à peine [...] en face de: Aussitôt / à peine la séance terminée,*“ Arnavielle 2009: 53). Koherenci tvaru Ger podporuje také skutečnost, že rozvíjející členy ve formě nepřízvučných zájmen (*le, lui* atd., příp. reflexivního zájmen *se*) nebo příslovečných zájmen (*en, y*) se nacházejí uvnitř této formy (tj. mezi *en* a –ant). Repertoár tvarů, které se mohou v této pozici nacházet, je velmi omezený (stejně jako u verba finita): kromě výše zmíněných forem zájmen jde o negativní partikuli *ne* a o adverbium *y*.

„Situace“ vytvářená intenčním polem predikátoru (tedy jeho participanty) je v případě VF aktualizována pomocí gramatických kategorií (času, modu atd.), v případě VG je interpretace komplikována nefinitní povahou tohoto slovesného tvaru.

Pokud jde o kategorii osoby, Ger jakožto nekongruenční forma tuto kategorii explicitně nevyjadřuje;⁴⁸ jak jsme však ukázali výše, díky jasné implikaci podmětového aktantu v intenční struktuře predikátu VG je subjekt děje jednoznačně identifikován.

⁴⁶ Dnes bychom řekli „rematičností“.

⁴⁷ Podobně Dvořák pro výklad fungování českého přechodníku zavedl termín „přechodníková konstrukce“ (TC), Dvořák 1983: 15.

⁴⁸ Český přechodník vyjadřuje shodu s řídicím jménem; nejde však o slovesnou kategorii osoby, ale o jmennou shodu v čísle, a (v sg.) ve jmenném rodě (výjimkou jsou dialekty, kde se zachovalo pouze primární rozlišení koncovek pro perfektivní a imperfektivní tvary, avšak shoda v čísle a rodě zanikla). Jak jsme se zmínili výše, podobnou shodu vykazovaly ve starších vývojových fázích francouzštiny i tvary na –ant (bez rozlišení Ger a Pps).

Co se týče vidu a času, v gramatikách se většinou uvádí, že Ger přejímá své aspektově-temporální rysy z VF; analýza aspektově-temporálních vztahů v kapitole I.1.2 však prokázala, že VG si zachovává svůj lexikální aspekt a Ger jako slovesná forma vyjadřuje primárně *aspect sécant*. Pokud jde o kategorii času, absolutní časové zařazení sice SG přejímá z VF, avšak výše uvedené analýzy temporálních vztahů mezi ději VG a VF ukázaly, že míra simultaneity je dána spíše aspektovými charakteristikami obou sloves (a aspektovou charakteristikou slovesného času VF) a logickými vztahy mezi ději. Ger také může (v omezené míře) vyjadřovat relativní čas i explicitně, pomocí složené formy (*en ayant parlé*, viz více II.2.2.1.1).

Podstatný vliv na sémantickou interpretaci SG však mohou mít modální charakteristiky VF (samotná forma Ger aktualizační kategorii modu nevyjadřuje), především rozdíl mezi ději „reálnými“ (indikativ prézenta a préterita, *il a réussi en travaillant*) a „virtuálními“ (*conditionnel, futur – il réussira/réussirait en travaillant*). Naše analýzy však naznačují, že se v tomto ohledu liší SG vyjadřující průvodní okolnost a SG s (potenciálním) významem (logické) anteriority (viz více II.2.2.1.2.2).⁴⁹ Tento rozdíl samozřejmě vyplývá ze vztahů mezi ději VG a VF: tam, kde mezi ději neexistuje (alespoň potenciální) kauzální vztah, nemůže vzniknout ani význam podmínkový. Tento jev naznačuje možnou hierarchii mezi faktory ovlivňujícími sémantickou interpretaci SG a potvrzuje rozlišení dvou základních typů Ger, které provedla Halmøyová (A x B): určující je základní vztah mezi ději VG a VF ([+log]/[-log]), modus VF může přinést pouze sekundární modifikace.

Z gramatických kategorií slovesa vyjadřuje Ger potenciálně také rod slovesný, a to jak ve formě opisné, tak ve formě reflexivní; je tedy schopen vyjádřit změnu způsobu reprezentace dějové situace (tedy diatezi); pasivní tvary Ger jsou však vzácné (viz II.2.2.1.1). Kromě toho zachovává také slovesný způsob vyjádření negace a restrikce (pomocí partikulí *ne... pas/guère/plus* atd. pro negaci, a *ne...que* pro restrikci), viz II.2.2.2.⁵⁰

⁴⁹ Srov. např. *Il aurait la guitare de L'Artisse et jouerait «Caporal Con» toute la Sainte Journée en crachant dans l'eau pour intéresser les épinoches.* (Fallet, *La Grande ceinture* 1956).

⁵⁰ Tím se liší jednak od ustrnulých tvarů Ger, které tuto schopnost ztratily (srov. **dit en ne passant pas*), a také od adverbíí (tj. plně depredikačních větných členů). Podobnou korelaci lze pozorovat u Pps: verbální (predikační) Pps zachovávají slovesnou negaci, avšak po dokončené transpozici do kategorie adjektiva mohou negaci vyjádřit pouze lexikálně.

O Ger v negaci se krátce zmiňuje Moortgatová (1978), a to v souvislosti s (potenciální) ekvivalencí s konstrukcí *sans + infinitif*, proto se k této otázce vrátíme níže, při výkladu syntaktické funkce SG a koordinačních vztahů, do nichž vstupuje (I.2.2.2.1). Fungování negace ani restriktce u Ger však dosud nebylo důkladně empiricky analyzováno, a proto se těmto jevům budeme v analýzách podrobněji věnovat, především ze sémantického hlediska (tj. typy sémantických vztahů mezi VG a VF, časté antiteze,⁵¹ role negace VF atd.; II.2.2.2.1).

Na závěr je třeba zmínit ještě schopnost Ger vstupovat do vytýkacích konstrukcí (*constructions clivées*, např. známé přísloví *C'est en forgeant qu'on devient forgeron*),⁵² která sice není typickou vlastností slovesa (naopak VF do ní mimo specifické příslovečné konstrukce nevstupují), avšak bývá zmiňována v souvislosti s rozdíly mezi Ger a Pps.⁵³ Např. podle Herslunda totiž Pps na rozdíl od Ger nemůže být zdůrazněno pomocí vytýkací konstrukce (Herslund 2000: 92).⁵⁴ Naproti tomu Rihs tento názor odmítá a prohlašuje, že i Pps může být vytčeno: *C'est traînant le pas qu'il se rend à l'école* (Rihs 2009: 206).

Otázce Ger ve vytýkací konstrukci se stručně věnovala např. Moortgatová (1978); nejčastějším významem Ger takto fokalizovaným je podle ní „*manière*“ (*C'est en traitant les morts comme des vivants qu'on leur prouve le mieux qu'ils ne nous ont pas tout à fait quittés. TROY FRONT 229*) a také „*temps*“ (*C'est en voyant Fabrice porter la main à sa joue que Benoît comprend qu'il vient de le gifler. CES VOICI 282*). Moortgatová zmiňuje také možnost použití u Ger *negativní* vytýkací konstrukci (*Ce n'est pas en restant à la ferme qu'ils pourront avoir une vie convenable*, srov. např. [261]

⁵¹ Srov. např. francouzský překlad výroku Woodyho Allena *Je ne veux pas devenir immortel par mon travail, je veux le devenir en ne mourant jamais* (Calendrier des citations 2011); *I don't want to achieve immortality through my work... I want to achieve it through not dying.*

⁵² P. Geluck a jeho *Chat* toto přísloví aktualizovali: *C'est en forgeant qu'on devient forgeron... Et c'est en saignant... qu'on devient exsangue ou professeur* (Geluck, P.: *Le Chat au Congo*. Bruxelles: Casterman, 1993, s. 48).

⁵³ Na možnost fokalizace pomocí *c'est... que* upozorňuje např. *Grammaire méthodique du français* (v parafrázi výše zmíněného přísloví): „*C'est en lisant qu'on devient liseron* (Queneau)“ (Riegel – Pellat – Rioul 2007: 432). *Grammaire méthodique* zde dává Ger do paradigmatického vztahu s dalšími CIR schopnými fokalizace: *groupe nominal ou prépositionnel* (*C'est au musée de l'Orangerie que l'on peut admirer [...]*), *adverbe* (*C'est demain que le concours aura lieu*) a *subordonnée circonstancielle* (*C'est quand/après/parce qu'il a vu Esméralda que Claude Frolo a perdu la tête*). (ibid.).

⁵⁴ Na nemožnost fokalizace Pps v absolutní konstrukci upozorňuje např. také Arnavielle (2009: 52). Naše výzkumy toto konstatování potvrdily; např. soubor románových textů publikovaných po r. 1950 obsahuje 171 výskytů Ger ve vytýkací konstrukci, u Pps jsme nenašli ani jediný výskyt (viz více II.2.2.2.2).

a [262] v II.2.2.2.2), která je podle ní synonymní s konstrukcí kladnou, obsahující antonymní VG⁵⁵ (C'est en quittant la ferme qu'ils pourront vivre.", Moortgat 1978: 154).⁵⁶ V závěru pak Moortgatová konstatuje, že použití vytýkácí konstrukce není možné u *toutGer* (jak uvidíme v II.2.2.3.2.2a, doklady této kombinace existují, jsou však velmi vzácné, protože jde o dvojí zdůraznění obsahu SG).

K otázce funkce Ger v informační struktuře výpovědi se vrátíme v I.2.2.3; nyní je však naším cílem představit způsob, jakým je predikace Ger začleněna do predikace řídicí, tj. jakou syntaktickou funkci plní SG v rámci PP a jak tato funkce ovlivňuje jeho sémantickou interpretaci.

⁵⁵ Nejedná se samozřejmě o plnou syntaktickou synonymii, protože obě slovesa (*quitter* – *rester*) pojmají situaci jiným způsobem (můžeme říci „v opačném směru“).

⁵⁶ Moortgatová však zároveň upozorňuje na to, že Ger v posledních dvou uvedených příkladech je vlastně dvojitě zdůrazněný, protože již antepozice je podle ní pro Ger vyjadřující prostředek příznaková (Moortgat 1978: 154).

2.2 Zapojení Ger do řídicí predikace

Jak jsme uvedli výše, základním předpokladem fungování polopredikativních konstrukcí (mezi něž řadíme také SG), je vytvoření predikačního vztahu a následně jeho začlenění do řídicí propozice vztahem determinačním. Ať již mluvíme o inkorporaci, nominalizaci nebo *association intégrative* (viz Kleiber v I.1.2.2.2), ve všech případech je výsledkem komplexní propozice, v níž je jedna predikace (zde SG) syntakticky závislá na druhé (PP).

Chceme-li analyzovat sémantický vztah, který touto inkorporací (integrací) vzniká, je třeba identifikovat řídicí člen, na němž je inkorporovaná konstrukce závislá (*incidence*), a následně syntaktickou funkci, kterou tato konstrukce v rámci řídicí propozice plní.

2.2.1 Řídicí člen SG (*incidence*)

Pokud jde o řídicí člen SG, výjimečně se gramatiky shodují s názorem lingvistů, kteří formu Ger analyzují podrobněji: *gérondif* je „adverbiální forma slovesná“, a jako taková se primárně vztahuje k verbu finitu řídicí propozice.¹ Přesto i zde je nutné dané tvrzení upřesnit.

Jak jsme naznačili výše, při výkladu vztahu VG k podmětovému aktantu, řídicím členem SG nemusí být nutně určité sloveso: jelikož jde primárně o vztah dvou dějů, může se SG vztahovat i k nefinitivnímu tvaru, např. k infinitivu [38] (srov. níže také [74]) nebo Ppé [39]:

[38] Il serait doux de ne pas craindre de se perdre en se donnant (Gallo, un pas vers la mer, 140) (Halmøy 1982: 91)

[39] le souvenir des délicieux spaguettis [sic!] savourés en contemplant la baie de Naples [...] (Le Monde, OH : 198) (Halmøy 1994a: 161)

Ger může rozvíjet také jiný Ger:

[40] Un homme me bouscule en montant l'escalier **en courant**. (Simenon) (Halmøy 2003a: 73)

¹ Srov. např. *Grammaire méthodique du français*: „Sur le plan syntaxique, de même que le participe est la forme adjectivale du verbe, le gérondif en est la forme adverbiale. Il équivaut à un adverbe et assume la fonction d'un complément circonstanciel [...]“ (Riegel – Pellat – Rioul 2007: 342). Podobně již v r. 1916 uvádí Weerenbeck: „Le gérondif, tout en gardant sa valeur verbale, ne fait fonction dans la phrase que comme adverbe“ (Weerenbeck 1916: 103).

Příp. může záviset také na Pps:

- [41] Tu te vois courant au-devant des mitrailleuses **en brandissant** un drapeau brésilien ? (Cavanna) (Halmøy 2003a: 72)

Avšak obrácená orientace směru závislosti (tedy Ger ← Pps; **en brandissant courant*) není možná (k této otázce se vrátíme níže).

Řídícím členem SG může být také substantivum, za předpokladu, že vytváří intenční pole (srov. výše [28]). Podobně např.:

- [42] [...] Et puis tout à coup, une légère pression des doigts, **en tournant**, et le couvercle vient tout seul ! (Duneton) (Halmøy 2003a: 75).²

Halmøyová vysvětluje tento typ výskytů pomocí „*verbe support*“ (kategoriálního slovesa), kterým je možné (verbální) substantivum doplnit (*on exerce une pression*; podobně *Demande de renseignements [...] en écrivant à [...]* transformuje jako *faites une demande* atd.). Podle našeho názoru nevzniká sémantická interpretace výše zmíněných SG doplněním kategoriálního slovesa, ale přímo interakcí mezi ději: [presser] – [tourner] nebo [demander] – [écrire]. Nedostatky přístupu, který Halmøyová používá pro analýzu syntaktické závislosti SG, se plně projeví především v případech, kdy za řídící člen SG prohlašuje neverbální substantivum [43], příslovečné určení času [44] nebo místa [45] (op. cit.: 74–75):

- [43] L'anglais en s'amusant

- [44] Le lendemain matin, en buvant son chocolat, elle relit ses notes [...]

- [45] Galerie Rollin, 17 rue de la Sorbonne, à gauche en entrant³

V prvním případě ([43]) nevstupuje význam VG [s'amuser] do významové interakce přímo s SN *l'anglais* (byl by tedy Ger neshodným přívlastkem?), ale se slovesem, které příjemce výpovědi vyvodí z pragmatické situace (reklama na jazykové kurzy), tedy [apprendre].⁴ Ve druhém případě ([44]) zaměňuje Halmøyová syntaktickou závislost za vztahy mezi postupně rozvíjejícími větnými členy: obě příslovečná určení času se vztahují k verbu finitu PP ([relire]). Poslední příklad ([45]) je nejzajímavější,

² Podobně „*La drague en chattant (Titre de Libération)*“ (Halmøy 2003a: 75)

³ Jak jsme viděli výše, podobným procesem lexikalizace prochází i jiný typ SG, u něhož je řídící PP eliptická: tzv. výpovědní modalizátory (*En admettant que...*). Pokud si však SG tohoto typu zachovávají schopnost vyjadřovat predikační vztah, je možné doplnit eliptické (ilokuční) sloveso.

⁴ Stejně je tomu u jiné reklamy, kterou Halmøyová uvádí: *Macadam music. La culture en roulant*. (Halmøy 2003a: 75) I zde je zřejmé, že SN, na kterém podle Halmøyové SG závisí, má v sémantické struktuře funkci patientu (podobně jako *l'anglais* v [43]).

protože ukazuje postupnou lexikalizaci SG ve spojení s výrazy *à gauche* a *à droite*: repertoár VG je zde velmi omezený (nejčastěji *en entrant* nebo *en sortant*), a především je zde silně oslaben predikační vztah – podmětový aktant predikátu [entrer] lze sice teoreticky doplnit z kontextu (*lorsque vous entrez*), ale spíše zde SG *en entrant*, *en sortant* fungují jako ustálená spojení (*locutions figées*) ve smyslu *à gauche de l'entrée*. Závěrem poznamenejme, že stejně jako u výše zmíněných ustrnulých SG (např. *en passant*), jde i v tomto případě původně o RT, tedy významový typ Ger, který se těší největší referenční autonomii.

Primární závislost (*incidence*) Ger na slovesu dokládají i případy názvů (knih, uměleckých děl apod.) obsahujících pouze SG bez PP. Např. v titulu *En attendant Godot* implikuje VG [*attendre*] lidský podmětový aktant [+hum] a primárně význam RT; právě množství možných *slovesných* (dějových) variant řídící predikace způsobuje enigmatičnost (a přitažlivost) tohoto titulu. Na případě názvů a titulů také nejlépe vynikne rozdíl mezi Ger a Pps: zatímco Ger se primárně vztahuje ke slovesu (implikuje nějaký děj, v jehož rámci bude fungovat jako *cirkuštant*, CIR), Pps se váže ke jménu (v různých syntaktických funkcích) a jeho funkce je tak primárně deskriptivní, charakterizační – vytváří *popis* situace nebo osoby. Právě z tohoto důvodu bývají gerundiální tituly typické především pro názvy narativních textů (srov. výše *En attendant Godot*), zatímco názvy obsahující Pps najdeme spíše v galeriích („*Tigre guettant sa proie*“, Le Goffic 1997: 130).⁵

Rozdíly v *incidence* mezi oběma slovesnými formami (tedy Pps a Ger) dokládá také již zmíněná skutečnost, že Pps nemůže rozvíjet Ger. V obou případech se sice jedná o slovesné formy s implicitním podmětovým aktantem, avšak zatímco u Ger tento fakt nepředstavuje problém, protože Ger se váže primárně k ději Pps (srov. výše [41]), v případě Pps tato skutečnost brání vytvoření vztahu závislosti, protože Ger

⁵ Halmøyová v souvislosti s Pps někdy mluví o významovém efektu „*arrêt sur l'image*“; právě tohoto jevu využil např. C. Simon ve svém románu *La Route des Flandres*, v němž pomocí hromadění tvarů Pps vytváří dojem sledu vzpomínkových „obrazů“ (viz Úvod). Na tento významový efekt Pps poukazuje také Le Goffic: Pps podle něj vytváří „*des représentations mentales*“, které nejsou nutně v přímém vztahu k VF (Le Goffic 1997: 124). Pps tak podává události „*hors-temps*“, mimo „*localisateurs spatio-temporels*“, a proto se používá v názvech obrazů (srov. výše), a analogicky také po slovesech vnímání („*J'aperçois [...]* *un tigre guettant sa proie*“, op. cit.: 130) nebo po mentálních predikátech vyjadřujících vzpomínku („*Je me souviens de Jean-Jacques faisant du patin à roulettes*“, op. cit.: 131). Sloveso *se souvenir* vytváří podle Le Goffika *mentální prostor* (*espace mental*), do něhož je zasazena jako fotografie mimočasová vzpomínka (ibid., srov. také 1.2.2.3.2).

neobsahuje explicitní nominální element, k němuž by se Pps mohlo vázat. Ze stejného důvodu nemůže Pps rozvíjet PP obsahující impersonální konstrukci nebo zájmeno *on*.⁶

Typ větného členu, který SG (nebo Pps) primárně rozvíjí, určuje samozřejmě i jeho syntaktickou funkci v rámci PP, a tím i jeho fungování sémantické.

2.2.2 Syntaktická funkce Ger v rámci řídicí predikace

Definují-li gramatiky Ger jako adverbialní formu slovesnou, pak Pps je paralelně uváděno jako jeho forma adjektivní.⁷ Toto rozlišení odráží přechodovou slovnědruhovou povahu obou forem, kterou např. Mluvnice češtiny 2 popisuje pomocí systému „slovnědruhových transpozic“ (Komárek et al. 1986: 19).⁸ Základní slovní druhy (S, V, A, C) mohou ke své „významové bázi“ připojit „funkční příznak“ slovního druhu jiného. Ger (v češtině přechodník) tak může být charakterizován jako V_c (významová báze slovesná spojená s funkčním příznakem okolnostním, tedy příznakem cirkumstantu), a Pps by odpovídalo označení V_a (tedy sloveso s funkčním příznakem adjektivním).⁹ Jak uvidíme níže, toto slovnědruhovému zařazení obou forem určuje i jejich charakteristiky syntaktické.

2.2.2.1 Ger v koordinaci s jiným větným členem

Funkci Ger (V_c) jako příslovečného určení potvrzují mj. typy větných členů, s nimiž může vstupovat do vztahu koordinace. Výčet, který uvádí ve své práci Halmøyová, jasně ukazuje, že Ger preferuje větné členy s funkcí příslovečného určení (Halmøy 1982: 73–79): adverbium nebo „*locution adverbiale*“ (např. „*pendant le long temps où il fallait aller vers elle, ou s'éloigner, ou l'attendre en tremblant ou*“).

⁶ Pps samozřejmě může takovou PP rozvíjet v případě, že se bude vázat na jiný než podmětový člen této propozice.

⁷ Podobně např. Haspelmath uvádí: „*converbs* [kam řadí i Ger a např. ruské *деепричастие*] *are verbal adverbs, just like participles are verbal adjectives*“ (Haspelmath 1995: 3).

⁸ Pro aplikaci tohoto systému na francouzštinu srov. Nádvořníková 2003: 131–133.

⁹ V češtině je situace typu V_a komplikována kategorií kongruence (tedy shody s řídicím jménem), kterou tyto tvary zachovávají; proto autoři Mluvnice češtiny 2 řadí tento typ spíše ke kategorii adjektiva (tady jako slovnědruhovou transpozici ukončenou, VA). Srov. Nádvořníková 2003: 130: „*Mluvnice češtiny uvádí tyto čtyři základní typy: VA^{ci} (dělaljící), $VA^{n(y)/t(y)}$ (udělan(y), kryt(y)), VA^{ly} (spadlý) a $VA^{sí}$ (udělavší). S adjektivy (A^o) mají společnou deklinaci, ale není možné je stupňovat. Ze slovesných kategorií zachovávají většinou rekcí (pokud nepřejdou k čistým adjektivům kvalifikačním, A^o) a částečně vid a (relativní) čas (VA^{ci} současnost vázanou na nedokonavost, VA^{ly} a $VA^{sí}$ předčasnost vázanou na dokonavost, vid a čas $VA^{n(y)/t(y)}$ „se řídí časovými důsledky vidových významů motivujících sloves“, MČ II 1986: 144). Shodou s řídicím substantivem zachovávají kategorii čísla.“ Ve francouzštině je díky pravidlu nekongruence (přestože často zpochybňovanému, viz výše) jasný rozdíl mezi V_a (tedy *participe présent*) a VA (tedy *adjectif verbal*).*

joyusement, Beckett, innommable, 171“); předložková fráze („*Avec un mouvement de recul et en éclatant de rire, il ajoute:*“);¹⁰ příp. vedlejší věta příslovečná (*En perdant son travail et alors que sa femme le quitte, un cadre prend conscience de son égoïsme et des crises que rencontre l'époque. (Le Monde), Halmøy 2003a: 81, podtržení O. N.*).¹¹

K tomuto výčtu můžeme připojit také možnost koordinace SG s absolutní konstrukcí (*construction absolue*), na niž upozorňuje např. Hanonová: „*Les paupières closes et tout en épongeant la sueur de son front, il se mit à tressauter doucement. (Chraïbi, enquête 148),*“ Hanon 1989: 187, podtržení O. N.).¹² Hanonová určuje význam *toutGer* v tomto případě jako „*une circonstance temporelle de simultanéité*“ (čímž má pravděpodobně na mysli *circonstance concomitante*, viz výše rozlišení CC a RT), a především upozorňuje na to, že je koordinace Ger s absolutní konstrukcí vzácná¹³ (na rozdíl od Pps, s nímž se tato konstrukce kombinuje často).¹⁴ Podle našeho názoru je omezená kombinovatelnost Ger s absolutní konstrukcí dána tím, že je vázána na význam CC (příklady koordinace Ger s absolutní konstrukcí v jiném významu než CC jsou u Hanonové všechny uměle vytvořené, viz Hanon 1989: 188).

Analýza koordinace může být velkým přínosem pro zkoumání sémantického fungování tohoto tvaru, protože větné členy koordinované s Ger jsou často významově

¹⁰ Naproti tomu následující koordinační spojení považujeme za příznakové, protože sice spojuje dva větné členy se stejnou syntaktickou funkcí (příslopečné určení), ale s odlišným významem (RT a CC) „*En sortant, et à mon grand étonnement, ils m'ont tous serré la main. Camus, cit. SSK [Susanne Schmidt-Knäbel], 245,*“ Halmøy 1982: 75).

¹¹ Ve vydání z roku 2003 Halmøyová dodává, že Ger může být v koordinačním vztahu také s jiným Ger (*Depuis que je suis gamin, je marche dans la rue en baissant la tête et en regardant fixement le sol comme si c'était une croûte à fendre, une écorce trop sèche. (Gavalda),*“ Halmøy 2003a: 80). Tomuto typu výskytů se rovněž věnujeme podrobněji v analýzách v II.2.2.3.1.

¹² V české tradici by pojmu *construction absolue* v tomto příkladu odpovídal termín „akuzativ vlastnosti“ (považovaný za elipsu přechodníku *maje*); Dvořák upozorňuje na možnost jeho koordinace s přechodníkem (*seděla nohu přes nohu [...], leteckou cigaretu mezi rty, zaříc platinovým účesem, Dvořák 1983: 43).*

¹³ Absolutní konstrukce a Ger se však podle Hanonové objevují v paralelních konstrukcích, např. „*Il y a des filles qui récitent les yeux au plafond, d'autres en regardant leurs pieds*“ a ve slovníkových heslech, např. „*Le nez au vent: „en flânant*“. *(Rey et Chantreau, sous l'article nez),*“ op. cit.: 189, zdůr. O. N.), a autorka rovněž cituje příklady juxtapozice, např. „*Ils avancent en se contorsionnant, bras étendus. (Goscinny – Uderzo, 12 travaux d'Astérix),*“ Hanon 1989: 190. (Stejně jako Halmøyová však Hanonová někdy prohlašuje větné členy postupně rozvíjející za juxtaponované, např.: „*Et, idiote, dit-elle en riant les larmes aux yeux. (Déon, vert 424),*“ ibid. Spojení „*les larmes aux yeux*“ je zde způsobovým určením SG „*en riant*“, nejde tedy pouze o juxtapozici.)

¹⁴ Další příklad tohoto typu koordinace přejímá Hanonová z Schmidt-Knäbelové: „*– grand Dieu! s'écria le comte en s'interrompant et ses yeux s'ouvrant à l'excès comme à la vue d'un bonheur imprévu. (Stendhal, Chartreuse de Parme, 293),*“ Schmidt-Knäbel 1971: 208, cit. Hanon 1989: 188, zdůr. O. N.).

explicitnější než samotný Ger, a mohou tak pomoci jeho interpretaci upřesnit.¹⁵ Právě z tohoto důvodu jsme v našem korpusu toto kritérium sledovali, a v analýzách na něj odkazujeme (viz také podrobněji II.2.2.3.1). Již v příkladech uvedených Halmøyovou však můžeme pozorovat např. častý výskyt *avecSN* v koordinaci s Ger,¹⁶ což potvrzuje významovou blízkost těchto dvou forem, kterou popsal Kleiber (viz I.1.2.2). Podobně spojení s předložkou *par* (příp. předložkovým souslovím *au moyen de* apod.) naznačují u koordinovaného Ger význam prostředkový, a koordinace Ger s *en* + *SN* může upozornit na časový význam, který obě spojení sdílejí (viz I.1.1):

[46] – Pour me faire chiper en classe ou en retournant à la maison (Pergaud, guerre des boutons, 166, Halmøy 1982: 76)

Mezi „předložková syntagmata s adverbialní funkcí“, která se mohou koordinovat s Ger, řadí Halmøyová také spojení *sans* + *infinitif* (*sansInf*),¹⁷ např.:

[47] les mots (...) qui sont appelés à d'autres fonctions que celle qui leur est habituelle assument leur nouveau rôle sans modifier leur forme, ou en la modifiant très peu. Frei, grammaire des fautes, 138 (Halmøy 1982: 76).

Základním významem konstrukce *sansInf* je vyjadřovat negativní (tj. nerealizovanou) průvodní okolnost. Tesnière je přesvědčen, že *sansInf* je pro Ger symetrickým negativním protějškem, protože obě konstrukce jsou výsledkem deverbální adverbialní translace (připomeňme, že podle Tesnière je Ger odvozeno od slovesa dvojitou translací, přes Pps). Jako příklad této ekvivalence uvádí Tesnière dvojici *en riant* x *sans rire* (Tesnière 1988: 504).¹⁸ *Grammaire méthodique du français*

¹⁵ Tento způsob analýzy významu Ger Halmøyová explicitně nevyužívá; spokojuje se s následujícím konstatováním: „[C]es quelques exemples montrent suffisamment que le SG, coordonné à des syntagmes divers à fonction adverbiale, a lui-même fonction adverbiale.“ (Halmøy 1982: 79).

¹⁶ Srov. např. *Ils partageraient en riant, ou avec gravité... Cardinal, vie pour deux, 312* (Halmøy 1982: 75); nebo v prostředkovém významu: „nous continuons de travailler comme on le faisait en 1780, (...) avec des crayons et des pinceaux. Non en utilisant [...] un système de reproduction par décalcomanie (op. cit.: 78).

¹⁷ Jak jsme upozornili výše, v souvislosti s Bonnardovou analýzou morfologie Ger (I.1.1), nelze považovat Ger a např. *sansInf* za spojení stejného typu, protože pouze v případě Ger je předložka součástí diskontinuitního morfému. Přestože má tedy infinitiv jakožto nefinitní slovesný tvar mnoho rysů společných s Ger (např. může být základem sekundární predikace), budeme se o něm zmiňovat pouze v případech, kdy je potenciálním konkurentem Ger, tedy např. ve významu časovém (např. *après* + *inf*), ve významu průvodní okolnosti (srov. následující odstavec), a okrajově i ve významech jiných (např. podmínkovém). Ostatní užití infinitivu však stojí mimo předmět této studie. Stručný přehled možných ekvivalencí Ger a *inf* lze najít v Pavlisková 2006: 73–76.

¹⁸ Na možnou negaci Ger pomocí *sansInf* upozorňuje také Kleiber, a uvádí ji jako jeden z argumentů pro analýzu sémantického invariantu Ger jakožto *avecSN*, protože negací *avecSN* je také *sansSN* (viz I.1.2.2.2).

však upozorňuje, že tato ekvivalence není úplná, protože *sansInf* vyjadřuje „negaci očekávané situace“, zatímco Ger pouze „negativní situaci“.¹⁹ Podobně Halmøyová konstatuje, že *sansInf* v „*dit-il sans rire*“ popírá nějaké očekávání („*on s’attend à ce que la personne en question rie*“),²⁰ kdežto Ger „nepresuponuje nic“ (Halmøy 1982: 344). Ekvivalenci *Ger_{neg} ≈ sansInf* navíc není možné vztáhnout na všechny sémantické typy Ger, srov. např.:

- [48] J’attire **en me vengeant** sa haine et sa colère
J’attire ses mépris **en ne me vengeant pas** (Corneille, Cid, I, 7; Grevisse 2007: §1041)

SG *en ne me vengeant pas* vyjadřuje logický vztah k PP, a proto není synonymní s *sans me venger*, protože konstrukce *sansInf* je schopna vyjádřit pouze negativní průvodní okolnost,²¹ zatímco negativní Ger může vstupovat do komplexní interakce s dějem PP a vyjadřovat široce kauzální vztahy:

- [49] **En n’offrant pas** une telle possibilité, l’université française – sauf la médecine – contribue, au nom de l’égalité des chances, à renforcer les privilèges des « bien-nés », qui peuplent les grandes écoles. (Le Monde) (Halmøy 2003a: 149; 1982: 346)

Halmøyová také upozorňuje na to, že je negativní Ger u významu CC vzácný (Halmøy 1982: 346), což je podle našeho názoru způsobeno právě konkurencí *sansInf* ve významu průvodní okolnosti. Ekvivalence Ger a *sansInf* bychom tedy mohli shrnout takto:

¹⁹ „Il a réussi à garder de bons rapports avec son percepteur **sans (pour autant) payer ses impôts.**“ (Riegel – Pellat – Rioul 2007: 513, zdůr. O. N.) proti „**En ne payant pas** ses impôts, il s’est attiré les foudres de son percepteur“ (op. cit.: 512, zdůr. O. N.).

²⁰ Srov. příklad „J’allumais la télé **sans la regarder** [...],“ který je v rozporu s očekáváním „si on allume la télévision, c’est en général pour la regarder“ (Halmøy 2003a: 152). Halmøyová uvádí i další příklady pragmatických presupozic: *chercher sans trouver, entrer sans frapper, écouter sans interrompre* (tyto příklady přejímá Halmøyová z Fiegenbaum, S. (1996). *Le connecteur sans*. In: Muller, C. (ed.) *Dépendance et intégration syntaxique : subordination, coordination, connexion*. Tübingen: Niemeyer, 1996. Stejně příklady cituje také Pavlisková, avšak neuvádí jejich zdroj (Pavlisková 2006: 76).

²¹ Ekvivalentem v češtině by byla vedlejší věta uvedená spojkou *aniž* (pozitivní průvodní okolnost může čeština vyjádřit pomocí spojky *příčemž*). Jelikož čeština nedisponuje systémovým ekvivalentem francouzské konstrukce *sansInf*, byl by polopredikativním ekvivalentem negativní i pozitivní průvodní okolnosti přechodník (TC). Dvořák upozorňuje, že právě význam průvodní okolnosti „bez speciálního adverbialního významu“ byl „ve všech obdobích vývoje češtiny i ve všech stylech nejčastější“ (např. „Já,“ řekl Sokrates, ušklíbaje se, Dvořák 1983: 35). Jako příklad záporné průvodní okolnosti uvádí Dvořák větu „Bubeník, nepřestáváje hrát, křikl na manekýnu“ (ibid.); podle našeho názoru zde však jde pouze o variantu kladné průvodní okolnosti, podobně jako ve francouzštině (*tout en ne cessant de + inf* (tomuto jevu se podrobněji věnujeme v II.2.2.3.2.2a).

Ger _{cc}	<i>en riant</i>	x	<i>sans rire (?en ne riant pas)</i>
Ger _{log}	<i>en me vengeant</i>	x	<i>en ne me vengeant pas</i>

Tabulka č. 2: Ekvivalence Ger a sans + infinitiv

Na ekvivalenci *sansInf* a (složeného tvaru) Ger ve významu *repère temporel* poukazuje Arnavielle, když analyzuje výrok, který André Malraux pronesl při příležitosti uložení ostatků Jeana Moulina do Pantheonu:

- [50] Avec ceux qui sont morts dans les caves sans avoir parlé, comme toi ; et même, ce qui est peut-être plus atroce, **en ayant parlé** (Journal du dimanche, 21 juillet 2002) (Arnavielle 2004: 165)

Podle Arnaviella by běžnější výraz *après avoir parlé* byl příliš „plochý“ („*frôlerait la platitude*“), a proto není vhodnou antitezí pro *sans avoir parlé* (negativní průvodní okolnost). Podle našeho názoru je rozdíl mezi složeným tvarem Ger *en ayant parlé* a tvarem *après + minulý infinitiv* v tom, že význam infinitivní konstrukce je primárně dán předložkou: *après* má čistě temporální význam vyjadřující především anterioritu vůči ději PP spojenou s přeryvem mezi ději.²² Naproti tomu tvar *en ayant parlé* (podobně jako výše analyzovaný příklad *En atteignant le sommet*, viz [23]), zahrnuje děj *mourir* do rámce děje *en ayant parlé* – tedy s vědomím toho, že promluvili...²³

Navzdory možným významovým rozdílům však všechny větné členy, které vstupují do koordinace s Ger (tj. adverbium, SP, vedlejší věta příslovečná, infinitivní konstrukce a částečně také konstrukce absolutní) plní v rámci PP stejnou syntaktickou funkci: příslovečné určení, ze sémantického hlediska tedy funkci cirkumstantu.

2.2.2.2 Ger jako *converb*

Primární fungování francouzských Ger jako *cirkumstantů* potvrzuje i obecnělingvistická kategorie *converb*, do níž je tato slovesná forma řazena jako jeden z typických reprezentantů. Definice kategorie *converb* přesně odpovídá jak výše uvedené Kleiberově teorii integrační asociace (I.1.2.2.2), tak české teorii polopredikace (I.2.1):

„A *converb* is defined here as a nonfinite verb form whose main function is to mark adverbial subordination.“ (Haspelmath 1995: 3)

²² S možnou nuancí kauzální, v závislosti na (logických) vztazích mezi ději.

²³ Sémantické fungování složeného tvaru Ger podrobně analyzujeme v II.2.2.1.1.

Converb je tedy v typickém případě nefinitní slovesná forma, která je v subordinálním vztahu ke slovesu, ve funkci *adverbial modifier* (tedy jako nevalenční doplnění, op. cit.: 4).²⁴ *Converbs* mohou vyjadřovat širokou škálu významů („temporal“, „manner“, „comparative“, „instrumental“, „causal“, „purposive“, „conditional“, „attendant (accompanying) circumstance“, „concessive“, „resultative“ atd.; König 1995: 64); vždy však jde o významy příslovečné („circumstantial relations“, ibid.). Jak je zřejmé z tohoto výčtu možných významů *converbs*, představuje výše uvedená definice pouze obecný „princip“, jehož konkrétní „parametry“ jsou však v každém jazyce definovány různě (např. francouzský Ger nemůže vyjadřovat významy účelu nebo následku, viz I.1.2.2.3).

Haspelmath (1995: 58) společně s Nedjakovem rozlišují ze sémantického hlediska tři hlavní typy *converbs*:

1) *specialized verbs* (v daném jazyce existuje více „konverbálních sufixů“ a každému z nich je přiřazen specifický význam, např. v japonštině);

2) *contextual verbs*, která jsou schopna na základě různých kontextových faktorů vyjadřovat velké množství různých významů (to je případ románských a slovanských jazyků, ale také angličtiny nebo latiny);

3) *narrative verbs* („merely express a „coordinative connection“, typically between more than two events, such that the plot is advanced“, většinou vytvářejí narativní „řetězce“, např. v tamilštině nebo v mongolštině).

Přestože se způsob interpretace těchto tří typů *converbs* liší (např. u kontextových *converbs* analyzuje König vliv faktorů gramatických, sémantických a pragmatických, srov. níže), jejich společnou charakteristikou zůstává primární syntaktický vztah ke slovesu a adverbialní sémantika.

Můžeme si tedy položit otázku, proč Herslund aplikoval termín *converb* ve francouzštině na Pps, a nikoli na Ger (srov. výše jeho článek *Le participe présent comme co-verbe*, z něhož jsme v I.1.1 zmínili jeho analýzu příkladu [1], *La sultane s'est*

²⁴ Haspelmath upozorňuje na to, že tato definice představuje ideální typ; ačkoli je tedy *converb* obecnělingvistickou kategorií, nemusejí být všechny čtyři jeho hlavní rysy (tj. *nonfinite*, *verb form*, *adverbial*, *subordination*) ve všech jazycích realizovány najednou (Haspelmath 1995: 4). Francouzský Ger, a z větší části i český přechodník však této definici odpovídají.

levée mettant fin à l'entretien). Jelikož Herslundův článek vyšel v monotematickém čísle *Langue française* věnovaném *prédication seconde*, autor na začátku uvádí příklady tří konstrukcí, v nichž forma Pps může PS vyjadřovat (Herslund v této souvislosti zmiňuje také pojem *nexus*, Herslund 2000: 86):

- [51] L'officier doit lui-même achever deux d'entre eux, **le peloton montrant** peu de zèle (Miquel *Guerre* 412)
- [52] **Entrant** dans Grandson, ils découvrent les pendus du mercredi des Cendres (Soisson *Charles* 276)
- [53] Le souffle **s'engouffrant** dans le wagon n'apportait aucune fraîcheur (Makine *Testament* 116)

Funkci Pps v prvním příkladě definuje Herslund jako „*prédicat dans une construction absolue*“, druhé Pps identifikuje jako „*attribut indirect*“ (příp. *libre* nebo *détaché*) a třetí jako *épithète*. Pouze Pps ve funkci *attribut indirect* pak podle něj může plnit funkci *co-verbe*; my můžeme doplnit, že pouze v této funkci je potenciálně v konkurenci s Ger (srov. I.2.2.2.3).²⁵

Herslund tedy odmítá tradiční identifikaci Pps v této funkci jako *épithète détachée*, a prohlašuje Pps v [52] za ekvivalentní s konstrukcí *Pierre est rentré ivre*. Herslund definuje funkci těchto větných členů takto: „*un syntagme qui se rapporte, de façon prédicative, à un constituant de la phrase, typiquement au sujet, avec le verbe principal comme médiateur*“ (Herslund 2000: 88, zdůr. O. N., v češtině by se jednalo o doplněk).

Právě na základě této syntaktické paralely Herslund postuluje, že Pps v této funkci (stejně jako adjektivum *ivre* ve větě *Pierre est rentré ivre*) je rématem, tj. „představuje hlavní informaci ve výpovědi (op. cit.: 89).²⁶ Proto i hlavní lexikální

²⁵ Termín *attribut indirect* používá pro tento typ Pps také např. Gettrup (1977a: 254), Halmøyová se však ve svém výčtu syntaktických funkcí Pps drží tradičního označení *épithète détachée* (Halmøy 2008: 45–54); Høyerová (2003) mluví o *attribut libre*. Herslund volí termín *attribut indirect* především proto, aby podpořil svou teorii ekvivalence [52] s *attribut du sujet*; tuto teorii se snaží zdůraznit také volbou spojitě připojeného Pps v [1], které je však v této funkci velmi příznakové (spojité připojení je typické pro *épithète*). V této práci budeme respektovat tradiční určení Pps jako *épithète détachée*, protože vystihuje jeho primární vztah k SN.

²⁶ Tento názor sdílí také Halmøyová, která jej přebírá od Gettrupa: „*quelle que soit sa position dans la phrase, le Ppr [Pps], comme l'a bien montré Gettrup (1977), est rhématique, il apporte toujours une information nouvelle*“ (Halmøy 2008: 52). Jak jsme se již zmínili výše, Gettrup se tímto argumentem snaží vysvětlit, proč Pps nikdy nemůže mít význam *repère temporel*. Nicméně, jak uvidíme níže, Havu a Pierrand uvádějí i příklady Pps v roli tématu, proto je třeba připustit, že tematická funkce neznamená nutně význam RT.

informace („*le poids lexical*“) je podle Herslunda obsažena právě v Pps (srov. výše *mettre fin à l'entretien*), zatímco VF je často „*un verbe assez incolore, verbe de mouvement ou de position* [srov. *se lever*], *verbe de dire, etc.*“ (op. cit.: 90). Druhým základním rysem Pps ve funkci *attribut indirect* (tradičně *épithète détachée*) je podle Herslunda již zmíněná skutečnost, že společně s VF označuje jeden děj (na rozdíl od Ger – *La sultane s'est levée en mettant fin à l'entretien*, srov. [2]).

2.2.2.3 Ger vs *participe présent*

Tento způsob sémantické interpretace Pps podrobili kritice především Havu a Pierrand (např. 2006, 2008a, 2009), kteří stejně jako např. Rihs poukazují na jedné straně na to, že děj Pps nemusí vždy koreferovat s dějem VF (Havu a Pierrand 2006: 143, I.1.1 a níže), na druhé straně na to, že i Pps může vyjadřovat sekundární doprovodnou informaci (buď jako upřesnění některého aspektu děje VF, nebo jako *topique*). Přestože se jejich analýzy týkají primárně pouze Pps, jsou přínosné i pro sémantickou analýzu Ger, protože umožňují určit „konstelace“, kde se významy obou forem (potenciálně) překrývají, a zároveň významové posuny spojené s převodem z jedné formy do druhé.²⁷ Kromě toho názorně ukazují, že interpretace implicitně predikačního tvaru na *-ant* (ať již Ger, nebo Pps) je vždy výsledkem komplexní interakce několika faktorů.

Parametry, které Havu a Pierrand berou při interpretaci Pps v úvahu, jsou především *pozice vůči VF* (antepozice nebo postpozice), *(ne)koreference mezi dějem VF a VPps* ($E1 = E2$ nebo $E1 \neq E2$; srov. u Ger typy Ger_{hypo} a Ger_{ekviv} , Tabulka 1 v I.1.2) a *informační přínos* (tj. téma nebo réma); v případě [$E1 \neq E2$] pak analyzují ještě *temporální vztah mezi ději* (tj. simultaneita nebo anteriorita, tj. „*séquence*“), a případné *logické vztahy mezi ději*.²⁸ Jelikož podobná systematická analýza dosud pro Ger provedena nebyla, bude nám tento přístup sloužit jako jedno z východisek pro analýzu faktorů ovlivňujících interpretaci této slovesné formy.

²⁷ Při analýze Pps, jehož děj je koreferenční s dějem PP, uvádějí Havu a Pierrand potenciální gerundiální ekvivalenty jednotlivých významových typů (viz I.2.2.2.3.1, Havu – Pierrand 2008a); u analýzy nekoreferenčních dějů potenciální gerundiální ekvivalenty doplňujeme (viz I.2.2.2.3.2).

²⁸ Článek Havu a Pierrand 2006 je primárně reakcí na Herslundovu argumentaci; 2008a je pak konkrétně věnován především analýze [$E1=E2$] a 2009 [$E1\neq E2$]. Zde závěry ze všech tří studií prezentujeme dohromady.

Havu a Pierrand souhlasí s Herslundem v tom, že Pps lze za určitých okolností považovat za *converb* (Havu – Pierrand 2006: 150),²⁹ avšak poukazují na to, že na rozdíl od Ger je Pps *adjektivní* formou slovesa, a proto se primárně váže k SN.³⁰ Jeho syntaktická funkce pak může být buď čistě determinační („*caractériser un N*“, viz [54] a výše [53]), nebo „*co-prédicative de description de N*“ (srov. [55] a výše [52]; Havu – Pierrand 2008a: 2519):

[54] Le parti politique **constatant** un blocage peut proposer au parlement une motion de censure.

[55] Le Premier Ministre, **constatant** un blocage, demande à ses ministres de cesser les querelles partisanses.

V prvním případě je Pps podle těchto autorů plně integrováno do hlavní predikace (tedy do SN), ve druhém případě je povinné nespojitě připojení (*détachement*), které naznačuje extrapredikační funkci Pps, tj. „[fonction] *extérieure par rapport à la structure argumentale du prédicat principal*“ (Havu a Pierrand 2008a: 2520).³¹ *Dét* je tedy v případě Pps (na rozdíl od Ger) kritériem diskriminačním (srov. naše konstatování v I.2.1), protože pouze v tomto případě může nabývat příslovečných významů a (podle Havu a Pierranda) také funkci *converb*. Naproti tomu Ger má funkci CIR a *converb* v extrapredikační i v intrapredikační pozici vůči PP.³²

Výchozím kritériem je pro autory rozlišení mezi Pps, která označují společně s VF jeden děj (můžeme je označit jako Pps_{E1}, I.2.2.2.3.1 a výše [1]), a Pps, která vyjadřují děj odlišný od děje VF (označíme je Pps_{E2}, I.2.2.2.3.2).

2.2.2.3.1 Děje *V_{ant}* a VF ve vztahu koreference (Pps_{E1})

Mezi Pps_{E1}, tedy děje Pps a VF ve vztahu koreference zahrnují Havu a Pierrand jak případy, kdy Pps a VF skutečně označují pouze dva aspekty téhož děje (např. **Marmonnant** *quelques mots incompréhensibles, il remercia ses hôtes*), tak případy, kdy Pps a VF „vyjadřují dva děje nebo stavy nezávislé, ale prezentované v jednotě místa

²⁹ Havu a Pierrand mluví o *participe présent* „*adjoind*“ (2008a) nebo naopak „*détaché*“ (2009).

³⁰ Privilegovaný vztah Pps k SN dokazuje také jeho schopnost vytvářet „*construction absolue*“, tj. propozici se samostatným podmětovým aktantem (viz Herslundův příklad [51]).

³¹ Autoři poukazují také na to, že *Dét* navíc dává Pps určitou mobilitu v rámci věty (tento rys sdílejí s jinými cirkumstanty), a zároveň i větší nezávislost na řídicí predikaci (ibid.). Právě tato nezávislost (extrapredikační pozice) podle našeho názoru umožňuje Pps vstupovat do příslovečných vztahů s PP.

³² V této souvislosti můžeme poukázat na to, že ani Herslund, ani Havu a Pierrand nekomentují skutečnost, že Pps *mettant fin à l'entretien* není od PP odděleno čárkou.

a času, tedy jako „*unité perceptuelle*“ (např. **Se levant au dessert, le premier ministre commença son discours en remerciant les organisateurs du colloque**“, Havu – Pierrand 2008a: 2523).

První typ můžeme ztotožnit u Ger s *manière stricto sensu*, tedy Typem B', který identifikovala Halmøyová a v němž je mezi ději VF a V_{ant} vztah hypo/hyperonymie (Ger_{hypo}, autoři uvádějí jako gerundiální ekvivalent tohoto typu Pps větu *Elle traversa le fleuve en nageant*, ibid.). Druhému typu odpovídá podle autorů u Ger příklad *Il la regarda (tout) en lui caressant les cheveux*. Tento příklad odpovídá výše definovanému významu průvodní okolnosti (Ger_{cc}; zejména tento typ Ger je možné zdůraznit pomocí *tout*). Ve všech případech (u Ger i u Pps) však můžeme konstatovat, že *unité perceptuelle*, v níž jsou děje pojímány, vyžaduje jednotu času („simultaneitu“, nebo alespoň těsnou návaznost dějů) a jednotu agentu děje (tedy koreferenci podmětového aktantu V_{ant} s podmětem PP).

V **antepozici** vyjadřuje Pps_{E1} (stejně jako PpsE2, srov. níže) rámeček (*cadrage*) děje PP. Tento rámeček může být podle Havu a Pierranda *deskriptivní* (pokud je Pps spíše tématem, viz [56],[E1;ante;-log]), nebo *interpretační* (pokud je Pps spíše rématem, [57],[E1;ante;+log]).

[56] Un cas supplémentaire dans la menace graduelle a été franchi hier. **S'adressant** aux attachés militaires étrangers, Sergueï Ivanov, le ministre russe de la Défense a déclaré « ne pas exclure des frappes préventives sur des bases terroristes dans n'importe quel point du monde ». (Le Figaro, 11–12.3.04/4) (Havu – Pierrand 2008a: 2525)³³

Autoři u tohoto typu PpsE1 uvádějí možnost parafráze pomocí Ger: [56] „*En s'adressant aux attachés militaires étrangers [...]*“ (op. cit.: 2526), avšak podle našeho názoru zde Ger na rozdíl od Pps vyjadřuje konkrétní RT, nikoli jen deskriptivní „rámeček“.

[57] **Défiant** le pouvoir des talibans, une gamine se fait passer pour un garçon dans *Osama*, superbe et bouleversant film afghan signé Siddiq Barmak. (Le Vif 22e année N°13) (op. cit.: 2526)³⁴

³³ Přínosem studie Havu a Pierranda je mj. také autentický jazykový materiál založený na příkladech ze současné francouzštiny (autoři se zaměřují na publicistické texty, viz definice našeho korpusu v II.1.2.1.2).

³⁴ Společně s Combettem autoři upozorňují, že Pps může v tomto případě vyjadřovat buď věcnou souvislost (*continuité*) s prekontextem (*En Afghanistan, la révolte contre les mollahs se développait*

Tento případ (na rozdíl od [56]) odpovídá Herslundově definici sémantického fungování Pps, protože jsou zde děje Pps a VF koreferenční, a zároveň je hlavní informace obsažena v Pps:³⁵ podobně jako v [1] představuje VF pouze obecný děj, avšak jeho interpretace je obsažena v Pps. Havu a Pierrand určují tento vztah jako „obrácený vztah způsobu nebo prostředku“, protože příslovečný význam není vyjádřen v sekundární predikaci (Pps), ale v predikaci hlavní.³⁶

Pravděpodobně právě z tohoto důvodu je v [57] (stejně jako v případě Herslundova příkladu [1]) parafráze pomocí Ger možná pouze za předpokladu opačné hierarchizace dějů: [57]’ *Une gamine défie le pouvoir des Talibans en se faisant passer pour un garçon...* (Ger vyjadřuje prostředek realizace děje hlavního). Tento typ Ger odpovídá významu Ger_{ekviv} (typ A’, viz Tabulka 1 v I.1.2). Na rozdíl od Pps ve vztahu ekvivalence k VF však Ger vyjadřuje děj konkrétní, zatímco hlavní predikace vyjadřuje jeho (metaforickou) interpretaci (srov. prototypický příklad Halmøyové: *Il a commis une erreur* [abstraktní interpretace] *en se mariant* [konkrétní událost]). Z informačního hlediska jsou však v obou případech (konstrukce s Pps i s Ger) ekvivalentní.

Podle našeho názoru je možné shrnout, že Pps_{E1} v antepozici vůči ději VF vyjadřuje (interpretační) rámec děje VF: pokud není mezi ději logický vztah, jde pouze o rámec deskriptivní (okolnosti, např. *s’adressant aux journalistes*... [56]), pokud je mezi ději logický vztah („*manière-moyen inversé*“, srov. [57]), vyjadřuje Pps hlavní informaci. V prvním případě vede náhrada Pps pomocí Ger k posunu významu od obecného „interpretačního rámce“ (okolností) ke konkrétnímu příslovečnému významu *repère temporel* (*En s’adressant...*, viz [56]’). Ve druhém případě je Ger schopný vyjádřit stejný logický vztah mezi ději pouze za předpokladu, že je příslovečný

parmi les femmes. Défiant le pouvoir des talibans, deux jeunes femmes étaient parties faire des études aux USA), nebo „*rupture informationnelle*“ (proti: *L’Afghanistan s’enfonçait lentement dans l’arriération et le sous-développement. Défiant le pouvoir des talibans, deux jeunes femmes étaient parties faire des études aux USA*. (Havu – Pierrand 2008a: 2524, srov. Combettes 1998: 78 a Béguelin 2000: 323).

³⁵ Podle Havu a Pierranda může být hlavní predikace tématem, ale nejčastěji prý obě predikace vytvářejí komplexní réma [+RH₁/+RH₂], Havu – Pierrand 2008a: 2526.

³⁶ Autoři uvádějí další příklad tohoto typu: „*Tranchant avec des années de rhétorique critique parisienne, l’ambassadeur français en Israël, Gérard Arnaud, a dit au Jérusalem Post qu’Israël a tenté [...]*“; které parafrázuje pomocí Ger: *L’ambassadeur a tranché avec des années de rhétorique critique en disant au Jérusalem Post...*“ (Havu – Pierrand 2008a: 2526). Ger i Pps vyjadřují děje koreferenční s dějem VF, avšak zatímco Pps vyjadřuje interpretační rámec a VF pouze sloveso obecného významu, v případě CG je naopak hlavní informace obsažena v VF, zatímco Ger vyjadřuje *prospědek* nebo *způsob*, jímž byl děj VF realizován (II.2.1.3.2.3b).

význam (tedy prostředek/způsob – *en se faisant passer...* viz [57]') obsažen v Ger; interpretace děje, tedy jeho výsledek, musí být vyjádřena v PP.³⁷

V **postpozici** může děj Pps koreferenční s dějem VF vyjadřovat buď nějaký konkrétní aspekt řídicí predikace ([58], op. cit.: 2526, [E1;post;-log]), nebo, stejně jako v antepozici (srov. výše [E1;ante;+log]) hlavní informaci ([59], op. cit.: 2527, [E1;post;+log]).

V prvním případě určují Havu a Pierrand vztah mezi Pps a VF jako způsob/prostředek:

[58] La ministre espagnole des Affaires étrangères, Ana Palacio, rappelait, en effet, dans la matinée de vendredi, les signes précurseurs qui désignaient la piste basque, **évoquant** l'arrestation de deux activistes de l'ETA à la veille de Noël [...]

Parafráze pomocí Ger patří k sémantickému typu Ger_{hypo} (typ B'), tedy *manière stricto sensu*: [58] '„La ministre rappelait les signes précurseurs [...] **en évoquant** l'arrestation de deux activistes de l'ETA“ (srov. II.2.1.3.2.3c). Podle našeho názoru jsou si zde konstrukce s Pps a Ger významově velmi blízko proto, že jsou děje VF a V_{ant} ve vztahu (alespoň částečné) hypo/hyperonymie (*rappeler/évoquer*), přičemž V_{ant} vyjadřuje *způsob realizace* VF.

V případě, že Pps_{E1} v postpozici vyjadřuje hlavní informaci („l'aspect communicationnel le plus saillant de l'événement E“, op. cit.: 2526), význam VF je stejně jako v případě [E1;ante;+log] oslaben (srov. [57]). Na rozdíl od antepozice zde však má Pps podle autorů spíše význam výsledku nebo následku:

[59] Quelques mois plus tard le même Willem Draps retouchait l'arrêté, **limitant** les effets des charges d'urbanisme aux seuls bureaux neuf [sic!] et **créant** trois tarifs en fonction des zones concernées. (Le Soir, 19.03.04)³⁸

Podle našeho názoru je rezultativní nuance významu těchto Pps dána především pozicí (pro následek/výsledek je ikonická postpozice, podobně jako pro příčinu antepozice), a také rematicností Pps, protože následek/výsledek je většinou

³⁷ Halmøyová poukazuje na to, že Ger typu A' se může nacházet jak v antepozici, tak v postpozici vůči ději VF (Halmøy 2003a: 99). [57] je tedy možné parafrázovat i pomocí anteponovaného Ger: **En se faisant passer** pour un garçon [...], une gamine défie le pouvoir des talibans.

³⁸ Podobně: Le fonds a émis des obligations à rendement garanti, **octroyant** un avantage fiscal à ses souscripteurs (Le Soir, 09.03.04) (op. cit.: 2527) → **En émettant** des obligations à rendement garanti, le fonds octroie un avantage fiscal à ses souscripteurs. Resultativní význam tohoto typu Pps by bylo možné v češtině vyjádřit pomocí spojky *čímž* (a tím).

rématem výpovědi. Gerundiální ekvivalent tohoto typu Pps, který autoři uvádějí, je problematický, protože SG v antepozici je silně tematické: má význam RT (příp. s nuancí prostředkovou): [59]’ „*En retouchant l’arrêté, W.D. limite les effets des charges s’urbanisme aux seuls bureaux neufs et crée trois tarifs*“. Vhodnějším ekvivalentem je proto stejně jako u [E1;ante;+log], tj. [57], Ger typu A’: „[...] *retouchait l’arrêté en limitant les effets [...]*“. Vzhledem k tomu, že Ger není schopen vyjádřit posterioritu vůči ději VF, nastává zde stejně jako u [57]’ významový posun směrem k způsobu/prostředku.

Vztahy ekvivalence mezi Pps a Ger, jejichž děj je koreferenční s dějem PP, je tedy možné shrnout takto:

Pps _{E1}	ANTEPOZICE	POSTPOZICE
[-log]/TH	cadre descriptif [E1;ante;-log] <i>(S’adressant aux journalistes...)</i> [56] → Ger _{RT} <i>(En s’adresant aux journalistes...)</i> [56]’	aspect particulier du PP [E1;post;-log] <i>(rappelait... évoquant...)</i> [58] → Ger _{hypo} nebo Ger _{ekviv} <i>(rappelait en évoquant)</i> [58]’
[+log]/RH	cadre interprétatif [E1;ante;+log] <i>(Défiant les talibans...)</i> [57] VPps → VF ₂ , VF ₁ → Ger _{ekviv} <i>(Elle défie... en se faisant passer pour...)</i> <i>(prostředek/způsob)</i> [57]’	résultatif [E1;post;+log] <i>(retouchait l’arrêté..., limitant...)</i> [59] → Ger _{ekviv} (manière/moyen) <i>(retouchait l’arrêté ... en limitant)</i> [59]’

Tabulka č. 3: Přehled ekvivalencí Pps a Ger označujících společně s VF jeden děj (E1)

2.2.2.3.2 V_{ant} a VF označující dva různé děje (Pps_{E2})

Pokud děje Pps a VF nejsou koreferenční (tedy neoznačují jeden děj), je třeba vzít v úvahu kromě pozice také to, zda jsou dané děje ve vztahu simultaneity nebo anteriority (Havu a Pierrand mluví o *séquence*, viz např. Havu – Pierrand 2009: 310). Stejně jako v případě Pps_{E1} se pak interpretace liší podle toho, zda mezi ději existuje logický vztah.

2.2.2.3.2a Děj V_{ant} ve vztahu simultaneity k ději VF

[E2;sim;ante;-log]³⁹ Pokud jsou děje současné, má Pps_{E2} v antepozici podobný význam jako Pps_{E1} (*cadrage descriptif*, Havu a Pierrand 2009: 307):

³⁹ Připomínáme, že faktor [log] označuje význam „logické anteriority“, který u gerundiálního typu A identifikovala Halmøyová (viz Tabulka č. 1 v I.1.2): označuje děje, které jsou v logickém vztahu k řídicímu ději (vztah široké kauzality – prostředek, příčina) a zároveň mu časově přecházejí (*anteriorita*). Jak

[60] **Visitant** les pavillons nationaux, on reste moins longtemps dans les Giardini, où sont les « vieilles » nations de l'art, [...] (*Le Monde*, 14.6.05/26) (op.cit.: 308)

Pps a VF sice označují dva různé děje (E1 a E2), avšak první z nich stejně jako v [E1;ante;-log; *s'adressant*] představuje rámec pro druhý; v tomto případě by podle našeho názoru bylo možné nahradit Pps pomocí Ger (*en visitant*), avšak význam by se stejně jako v [56] explicitně zúžil pouze na RT.⁴⁰ Význam čisté průvodní okolnosti (CC) je většinou možné u Ger v antepozici zachovat pomocí vazby *toutGer* (např. *tout en parlant...*, srov. II.2.2.3.2.2a); v [60] by však *toutGer* získalo význam spíše adverzativní.

[E2;sim;ante;+log] Druhou možností významu Pps_{E2} v antepozici (v případě simultaneity s VF) je podle Havu a Pierranda *cadrage argumentatif*, a to s významem přípustky. Autoři explicitně odkazují na Königa, který u *converbs* poukazuje na možný přípustkový význam, pokud jsou děje současné, ale jejich spojení je v rozporu s „*some general tendency*“ (König 1995: 69), můžeme říct s „pragmatickou presupozicí“:

[61] **Luttant** contre la maladie, il n'avait pas moins lancé un formidable projet pour « Blue Note », [...] (*Le Soir*, 05.03.04 / 2) (op.cit.: 308)

Ekvivalentem tohoto typu Pps je podle autorů vazba *toutGer* ([61] „*Tout en luttant contre la maladie, il n'avait pas moins lancé un formidable projet [...]*“, příp. „*Bien que luttant...*“, *ibid.*), protože umožňuje zachovat jak význam simultaneity, tak význam opozice. Podle Königa je právě vazba *toutGer* typickým příkladem vyjádření tohoto významu u *converbs* (o Pps s tímto významem se nezmiňuje). Jelikož je přípustkový význam založen primárně na inferencích (*p & q, if p pak non-q*), musí být u nefinitních tvarů většinou signalizován lexikálně (srov. v [61] *pas moins*, viz také II.2.2.3.2.1). Výhodou vazby *toutGer* je její ustálenost v tomto významu (srov. níže kapitola I.3.2 a II.2.2.3.2): zdůrazňuje simultaneitu dějů, a pokud jsou děje v rozporu, dává vznik významu opozice (s nuancí adverzativní nebo přípustkovou, viz II.2.2.3.2.2).

[E2;sim;post;-log] Pokud je Pps v **postpozici** vůči ději VF (a zároveň je s tímto dějem ve vztahu simultaneity), vyznačuje se podle Havu a Pierranda silnou

uvidíme níže, tento faktor tedy vylučuje vztahy následku/výsledku (*conséquence*), kde je sice mezi ději logický vztah, ale časově jde o *posterioritu*.

⁴⁰ Jak jsme upozornili výše, v tomto článku autoři gerundiální ekvivalenty Pps neuvádějí systematicky.

rematičnosti („une forte informativité“),⁴¹ autoři označují tento typ jako „připojení nových informací“ (Havu – Pierrand 2009: 309):

[62] A l'époque, l'affaire fit grand bruit. Quelques militants antiracistes s'étaient mobilisés, **réclamant** la démission du ministre de l'Intérieur. (*Libération*, 16.04.02 / 9)⁴²

Autoři interpretují toto Pps jako vyjádření účelu/záměru (*but/intention*). Tato interpretace je dána především volitivní sémantikou slovesa Pps (*réclamer*), které vyjadřuje zamýšlený výsledek („le résultat cherché“, Høyer 2003: 51).⁴³ Jak jsme konstatovali v I.1.2.2.3, Ger je omezen svým okolnostním (přísllovečným) významem vázaným na morfém (předložku) *en*, a proto nemůže tento význam vyjádřit. Z tohoto důvodu se po transformaci Pps v [62] do Ger význam posouvá k přísllovečnému významu CC/způsobu, který zachovává simultaneitu dějů: [62]' „[...] *s'étaient mobilisés en réclamant* [...]“ (význam slovesa *réclamer* se tak přibližuje prostému slovesu mluvení, viz II.2.1.3.2).

[E2;sim;post;+log] V případě simultaneity dějů je repertoár možných logických vztahů mezi V_{ant} a VF omezen na vztah adverzativní/přípustkový; autoři proto konstatují, že je vyjádření logických vztahů u Pps v postpozici „*extrêmement difficile*“ a musí být naznačeno explicitně spojkami nebo konektory (*mais, toutefois*, Havu a Pierrand 2009: 309–310):

[63] Sarkozy remercie Royal pour ses positions face aux délinquants, **la jugeant toutefois** « incompétente ». (fr.yahoo.com, 01.06.06)

Autoři poukazují na to, že bez konektoru *toutefois* je věta kontradiktorní; to znamená, že Pps není schopno pouze svým významem vyjádřit adverzativní vztah k VF.

⁴¹ V české terminologii by se jednalo o „vysoký stupeň výpovědní dynamičnosti“ (srov. např. Daneš – Grepl – Hlavsa 1987: 556).

⁴² Jiný příklad tohoto typu: „[...] *mais ils étaient surtout fous de vélo, généreux dans l'effort, mettant un point d'honneur à s'offrir en « boucliers humains » face à ce vent terrible.* (*Le Monde*, 27–28.05.01 / 10)“. Pps zde má podle našeho názoru spíše funkci *attribut du sujet*, což vylučuje možnost parafráze pomocí Ger, který jakožto adverbialní forma slovesná tuto funkci plnit nemůže (i v případě Pps je ostatně spojení se slovesem *être* umožněno pouze tím, že je od řídicího slovesa oddělen dalšími větnými členy, které tento vztah uvolňují směrem k významu volné průvodní okolnosti (srov. také Arnaviellova poznámka v I.2.1.1, pozn. 15).

⁴³ Høyerová uvádí následující příklady: *Ils tendirent l'oreille, cherchant à identifier le bruit* nebo *Tavernier se battit à coups de poing, tentant de protéger Hong*“ (Høyer 2003: 50–51). Høyerová následně tyto konstrukce transformuje pomocí Ger (význam se ale mění na prostředkový, protože Ger je při vyjádření logických vztahů vázán na význam CIR, tedy příčinu/prostředek/podmínku; viz I.1.2.2.3): **En tendant l'oreille, ils cherchaient à identifier le bruit** nebo **En se battant à coups de poings, Tavernier tentait de protéger Hong.**“ (Høyer 2003: 51).

Výhodou Ger je zde tedy opět forma *toutGer*, která (potenciální) adverzativní vztah automaticky aktivuje (bez ní ale ani Ger není schopen adverzativní vztah jednoznačně vyjádřit, protože jeho primární význam je *kladná* průvodní okolnost hlavního děje).

2.2.2.3.2b Děj V_{ant} ve vztahu anteriority k ději VF

Stejně jako v případě dějů ve vztahu simultaneity (příp. koreference) i zde děj Pps **v antepozici** vyjadřuje rámec (*cadrage*) pro děj VF; podle autorů se však v tomto případě nejedná o rámec deskriptivní (srov. [56]), ale temporální (bez široce kauzálních vztahů, viz níže [-log]), příp. o vztahy kauzální ([+log]).

[E2;anter;ante;-log]

[64] **Emergent** des gravats d'un immeuble, détruit par une tempête meurtrière aux Philippines, une petite fille de 3 ans fut portée devant nos yeux par ses sauveteurs. (*Le Figaro*, 11–12.12.04 / 27)

V případě vztahu anteriority mezi dějem (anteponovaného) Pps a dějem VF (bez logického vztahu) je podle Havu a Pierranda možným ekvivalentem Pps vedlejší věta příslovečná časová uvedená spojkou *après que* (příp. infinitivní konstrukce *après avoir + inf*, Havu – Pierrand 2009: 310). Tato spojka vyjadřuje explicitně vztah následnosti (*séquence*) mezi ději Pps a VF, který je vyjádřen již ikonicky pořadím dějů; kromě toho může být podle autorů zdůrazněn také významem sloves („*verbes téliques*“, op. cit.: 311), příp. pomocí složené formy Pps:

[65] **Ayant repris** une petite imprimerie en 1966, Charles Corlet emploie, trente-cinq ans plus tard, 400 salariés à Condé-sur-Noireau, un bourg de 6 000 habitants dans le Calvados. (*Le Figaro*, 09.10.02 / 8)

Výše uvedené příklady ukazují, že Pps je schopno v antepozici vyjádřit děj, který je vůči ději VF ve vztahu plné anteriority: v [64] je teoreticky možné předpokládat alespoň těsnou návaznost dějů, avšak v [65] je přeryv mezi ději jasně indikován jak složenou formou Pps (*ayant repris*), tak explicitním příslovečným určením času (*trente cinq ans plus tard*). Jak jsme uvedli v I.1.2.2.3, právě tento časový přeryv mezi ději většinou brání použití formy Ger (pokud se nejedná o děj virtuální, tedy Ger s podmínkovým významem, viz I.2.2.3.2 a II.2.2.1.2.2).

Závěr

Jak jsme viděli v I.2.2.2.3.1, Ger i Pps mohou vyjadřovat děje koreferenční s dějem PP; tato schopnost totiž není dána syntaktickými vlastnostmi obou forem, ale pragmatickými vztahy mezi oběma ději (srov. např. *défier le pouvoir des talibans ~ se faire passer pour un garçon* v [57]), případně lexikálně-sémantickými vztahy mezi predikáty (srov. *rappeler – évoquer* v [58]). Obě formy také vykazují specifické chování v antepozici (vyjadřují rámec pro děj PP, viz více I.2.2.3.2). Transformace Pps do Ger však ukázaly, že Ger má jednoznačně větší tendenci k vyjádření příslovečných okolností hlavního děje (např. RT; srov. [56] a [56]’, a [60] a [60]’); a při široce kauzálních vztazích mezi ději nemůže Ger na rozdíl od Pps vyjádřit děj následný (srov. [57] a [57]’).

Při vyjádření opozice mezi ději je ve srovnání s Pps výhodou Ger ustálená konstrukce *toutGer* (srov. [61] a [63]); naproti tomu Ger díky základní instrukci obsažené v *en* preferuje simultaneitu nebo minimálně těsnou návaznost dějů, ale Pps často vyjadřuje i děje s explicitním časovým přeryvem ([65]).

Tento rozdíl mezi Ger a Pps je podle našeho názoru dán syntaktickými vlastnostmi obou forem. Zatímco *primární* funkcí Ger jakožto cirkumstantu je vyjadřovat okolnosti hlavního děje (např. jako *repère temporel*), a pozice podmětového aktantu VG je u něj saturována již na rovině intencního pole, Pps se jakožto adjektivní forma slovesná vztahuje především k nominálnímu elementu PP (zde k subjektu). Pps s tímto nominálním elementem sice vytváří (sekundární) predikaci, která následně vstupuje do významové interakce s PP, avšak na syntaktické úrovni patří Pps do sféry SN (jako *épithète détachée*, příp. *attribut indirect*).

Tento rozdíl v syntaktickém fungování dává Pps ve srovnání s Ger větší volnost, pokud jde o sémantický vztah k PP: může vyjadřovat děje plně předčasné (bez explicitního logického vztahu nebo překrývání dějů), ale také děje následné. V postpozici k VF tak může Pps nabývat i významu „*participe narratif*“ (viz Arnavielle 2009: 56;⁴⁴ Havu a Pierrand mluví o „*addition narrative*“, Havu – Pierrand 2009: 313):

⁴⁴ Podobný příklad Pps uvádí také Arnavielle: „*Sharon, pour finir, exila son ennemi à Ramallah, l'enfermant dans la Mouqata'a, lui interdisant toute sortie. (Le Monde, 12-1-05)*“ a přirovnává jeho status k VF: „*On fera l'hypothèse que, si le participe I [Pps] est inséré dans le cursus narratif, c'est que son statut n'est pas si éloigné de celui d'un verbe personnel.*“ (Arnavielle 2009: 56).

- [66] La première vague reflue, *emportant* avec elle la plupart des gens se trouvant à la plage (TV5 11.01.05) [E2;anter;post;-log]

V komentáři k [66] Havu a Pierrand konstatují, že se jedná o „juxtapozici událostí“, kterou by bylo možné parafrázovat pomocí koordinace se spojkou *et* (op. cit.: 313). Pokud je mezi ději logický vztah, jedná se podle autorů většinou o důsledek (*conséquence*; „*addition argumentative*“, op. cit.: 314):⁴⁵

- [67] [...] Devant certains slogans [...] les syndicats et les représentants de l'Olivier – la coalition de centre gauche – on abandonné le cortège, *laissant* la rue aux militants du mouvement antiglobalisation, aux Verts et aux communistes orthodoxes de Fausto Berinotti. (*Libération*, 16.04.02 / 4) [E2;anter;post;+log]⁴⁶

Důsledkem této volnosti v sémantickém vztahu k PP je však na druhé straně u Pps ve srovnání s Ger také větší vágnost významu (a vázanost na pořadí dějů):⁴⁷ pokud není mezi ději jasný kauzální vztah (srov. níže), příp. vztah koreference (viz výše), vyjadřuje Pps pouze děj juxtaponovaný k ději PP. Děj Pps tak je sice mluvčím uveden na hierarchicky nižší úrovni (pomocí nefinitního tvaru slovesa), avšak jeho primární interpretace není na rozdíl od Ger příslovečná.⁴⁸

Právě případ *cadrage/repère temporel* je dobrou ilustrací tohoto rozdílu. Gettrup ve své definici RT jasně uvádí, že podmínkou interpretace Ger_{RT} je primární fungování jako „určení časového bodu nebo úseku, který slouží jako časový orientátor pro děj VF“ (viz I.1.2 a Gettrup 1977a: 215, srov. [3]). Pokud srovnáme [3] s Pps v [64], příp. s Gettrupovým příkladem [5], vidíme, že zatímco Ger definici RT odpovídá, Pps pouze vyjadřuje děj, který předcházal ději PP, avšak jeho primární funkcí není RT.

Parafráze Pps pomocí konstrukce *après + inf* je proto adekvátní jen zčásti ([5]’ *Après avoir pris Urbain à bout de bras, il le déposa doucement au sol*, Gettrup 1977a:

⁴⁵ Havu a Pierrand připouštějí kauzální interpretaci postponovaného Pps v případě, že VPps je *verbe „d’opinion ou de sentiment“*, které umožňuje zřetelněji kauzální význam vyjádřit: „*Quatorze ans plus tard, ruminant les allégations de son père, le fils, qui nie aujourd’hui les faits, serait-il venu se venger, croyant que l’avocat résidait toujours dans la même maison, occupée depuis par les Rousset?* (*Le Figaro*, 10.12.03 / 10) (Havu a Pierrand 2009: 314).

⁴⁶ Podobný příklad pro ilustraci vztahu „*phase finale*“ a „*sens résultatif*“ uvádí také Herslund: „*Le 12 mai, les Germano-Italiens se rendent au cap Bon, laissant aux Alliés un bon nombre de « Tigre »* (*Dreyfus Reich 318*)“ (Herslund 2000: 92).

⁴⁷ Např. Høyerová konstatuje: „*l’emploi du Ppr [Pps] permet de ne pas préciser le rapport entre les deux verbes, il est déduit a posteriori*“ (Høyer 2003: 54).

⁴⁸ Volnější sémantický vztah Pps k PP (ve srovnání s Ger) naznačuje také možnost hromadění Pps v antepozici vůči PP (srov. příklad v pozn. 56): zatímco u Pps je běžné, u Ger je spíše vzácné, protože Ger především vytváří explicitní příslovečný rámec pro děj PP (řečeno s Kleiberem, *anticipuje děj PP*, Kleiber 2009c: 222). Pro příjemce výpovědi by bylo obtížné udržet v „*diskurzivní paměti*“ rámec příliš rozsáhlý.

216): zachycuje anterioritu dějů,⁴⁹ avšak zároveň přidává příslovečnou nuanci RT, která v Pps není obsažena.⁵⁰ Právě z tohoto důvodu považuje Gettrup za vhodnější ekvivalent Pps plnou predikaci ve vztahu koordinace:⁵¹ [5]’ *Il prit Urbain à bout de bras et le déposa doucement au sol.* (ibid.).⁵²

Děje Ger i Pps tedy mohou být k PP ve vztahu parataxe, avšak Ger jednoznačně integruje daný děj do řídicí predikace na pozici CIR, zatímco Pps rozvíjí primárně SN, a jeho vztah k predikaci je pouze volný (juxtapozice dějů, srov. výše). Právě proto se Pps a Ger nejvíce blíží synonymii tam, kde vyjadřují čistou CC – tedy dva děje ve vztahu simultaneity, bez dalších příslovečných významů.⁵³ Do hry zde vstupuje i pozice daných konstrukcí: Ger může být (částečně) synonymní s Pps pouze v postpozici vůči VF, když je s VF na srovnatelné informační úrovni,⁵⁴ a tedy ve vztahu parataxe (srov. [62] a [62]’, s posunem k CC).⁵⁵ Jak jsme viděli výše, Ger v antepozici tíhne především k významu RT ([60]’ a [56]’), zatímco Pps bez logického vztahu k VF vyjadřuje spíše obecný rámeček, příp. děj ve vztahu prosté anteriority k PP, bez významu časového určení.

Pokud Ger a Pps vyjadřují děje ve vztahu anteriority, výše uvedené rozdíly v syntaktickém fungování obou forem ovlivňují především repertoár příslovečných významů, které mohou tyto tvary vyjádřit. V souvislosti s Pps bývá zmiňován především

⁴⁹ Gettrup upozorňuje na to, že vazba *après + inf* explicitně vyjadřuje a zdůrazňuje (možný) přerýv mezi ději, podobně jako složená forma Pps (*ayant pris ≠ prenant*), Gettrup 1977a: 216.

⁵⁰ Podobně záměrem mluvčího v [64] nebylo vyjádřit primárně RT, ale pouhou následnost dějů: *elle a émergé... [...] et elle fut portée... [...]*

⁵¹ Eriksson mluví u tohoto typu Pps o „fonction prédicative“, srov. „*Et fouillant dans son sac, elle en tira une petite bague ornée d’un saphir.*“ (Eriksson 1993: 139).

⁵² Gettrup ukazuje rozdíly ve fungování Pps a Ger (tedy koordinace a subordinace) také na příkladu dvou koordinovaných vět v důsledkovém vztahu vyjádřeném konektorem *donc*: pokud jsou Pps a Ger vloženy mezi tyto věty, Ger se chová jako vedlejší věta a důsledkový vztah neblokuje, vložení Pps má stejný efekt, jaký by mělo vložení jiné hlavní věty: důsledkový vztah je přerušen. Srov. *J’avais fini de travailler. Quand tu es entré, tu ne m’as donc pas dérangé.* vs **J’avais fini de travailler. Tu es entré, et tu ne m’as donc pas dérangé.* (Gettrup 1977a: 252). Právě z tohoto důvodu může být podle Gettrupa v PP, které předchází Ger, použit konektor *donc*, i když mezi ději VG a VF není důsledkový vztah (*En arrivant sur la route, elle eut donc une mauvaise surprise*): PP odkazuje „přes“ subordinovaný element k předchozí hlavní větě. Naproti tomu Pps tento vztah blokuje: **?Arrivant sur la route, elle eut donc une mauvaise surprise.* (op. cit.: 253).

⁵³ V případě ne-simultaneity dějů brání synonymii Ger a Pps časový přerýv mezi ději nebo posteriorita, které může vyjadřovat Pps (viz výše), ale především příslovečné významy, které s sebou anteriorita u Ger přináší: RT a významy prostředku/příčiny (srov. níže).

⁵⁴ Na možnost parafráze Ger typu B (tedy CC) pomocí koordinace upozorňuje také Halmøyová (Halmøy 2003a: 106).

⁵⁵ Gettrup mluví přímo o koordinaci: „*En postposition, la valeur d’information du syntagme gérondif est égale, sinon supérieure, à celle du syntagme verbal fini. Logiquement, c’est une coordination.*“ (Gettrup 1977a: 248).

význam kauzální, zejména pokud je Pps v antepozici, a je tak zachován ikonický sled dějů [E2;anter;ante;+log].⁵⁶ Havu a Pierrand upozorňují, že kromě pozice má vliv na kauzální interpretaci také aspektově-temporální charakteristika slovesa v Pps a VF (stejně jako výše u [E2;anter;ante;-log]), příp. složená forma Pps,⁵⁷ ale také scénář („script“), který příjemce sdělení aplikuje (srov. Molendijk – de Swart 1999: 254 a I.3.1). Právě proto by podle autorů článku stejné Pps v postpozici získalo význam spíše „připojení nových informací“, podobně jako [E2;sim;post;-log].

Srovnáme-li Pps v kauzálním významu (např. prototypický příklad *Voyant son embarras, l'agent se fit plus aimable*, viz také příklad v pozn. 57)⁵⁸ s „kauzálními“ Ger, vidíme, že zatímco v případě Pps je kauzální interpretace primární (a vedle anteriority většinou jediná možná), v případě Ger jde až o sekundární významový efekt, který se vrství na vztah vztah RT ([68]), příp. se prolíná s jinými široce kauzálními vztahy, např. s významem prostředkovým/způsobovým, nebo podmínkovým (viz Halmøy 1982: 242, [69]):

[68] **En l'entendant**, tout à coup, Sara se souvint de ce que Ludi avait dit d'elle. (op. cit.: 241)

[69] Alors, **en ne signant pas**, vous retardez la sépulture de votre fils d'autant. (Duras, *petits chevaux*, 192) (op. cit.: 242)

Tam, kde není jiná než kauzální interpretace možná, je Ger vyloučen, srov. např.:

[70] Léa, **ne supportant pas** le spectacle de l'accablement de son mari, se reprit la première. (Deforges, p. 44) (Høyer 2003: 54)

„Kauzální“ interpretace Ger do značné míry nezávislá na pozici vůči VF (srov. [68] a [71]), ale je téměř výlučně vázána na slovesa vnímání (SG tak vyjadřuje vjem, a PP reakci, viz Halmøy 1982: 242):

⁵⁶ Např. *Dès les premières volées de pierres, à la fin septembre 2000, les stratèges d'Israël se devaient de poser un visage sur la nouvelle Intifada. Menant chacune des manifestations dans la région de Ramallah, défilant toujours en tête de cortège, prompt à éclaircir pour la presse la stratégie apparemment confuse de la résistance palestinienne, Marwan Barghouti s'est rapidement imposé comme une figure incontournable de cette révolte. (Libération, 16.04.02/2) (Havu a Pierrand 2009: 312)*

⁵⁷ „Ayant dirigé l'enquête sur les bévues des services de renseignements et leur exploitation par le gouvernement pour justifier la guerre contre Saddam Hussein, Lord Butler sait de quoi il retourne.“ (*Le Figaro*, 11–12.12.04/5) (Havu a Pierrand 2009: 311).

⁵⁸ Mauger 1968: 265; variantu s Ger viz op. cit.: 266 (*En voyant son embarras, l'agent se fit plus aimable*, Úvod [V]).

[71] Il se tourna vers la vieille qui avait repris un air de vivante, tout à coup, **en entendant** parler de vongole. (op. cit.: 241)

[72] Les enfants criaient de joie, **en voyant** passer le bateau. (op. cit.: 241)⁵⁹

Tyto významové rozdíly mezi Pps a Ger je opět možné vysvětlit pomocí rozdílů v syntaktickém fungování obou forem: jak jsme uvedli výše, Pps syntakticky rozvíjí primárně subjekt PP, a proto vytváří v případě vztahu [E2;anter;ante;+log] vztah kauzální, který většinou implikuje právě subjekt. Naproti tomu Ger se k subjektu PP vztahuje pouze v rámci saturace referentu podmětového aktantu svého intencního pole, a základní syntaktický a sémantický vztah navazuje k predikátu PP (řídícímu ději), jakožto CIR. Z tohoto důvodu jsou v repertoáru možných interpretací Ger na prvním místě určeni časová (RT), prostředková (*moyen*), způsobová (*manière*), a v případě [-log] široce okolnostní (CC). Kauzální interpretace pak vzniká zejména v případě, že VG nějakým způsobem explicitně odkazuje na subjekt, jako je tomu např. u sloves vnímání nebo mentální činnosti.

Vrátíme-li se k úvodnímu pojmu *converb* (I.2.2.2.2), můžeme na základě výše uvedených srovnání Pps a Ger konstatovat, že jediným představitelem této kategorie ve francouzštině je Ger (jako adverbialní forma slovesná, V_c), protože Pps (adjektivní forma slovesná, V_a) plní konverbální funkce pouze sekundárně. Paradigmatické i syntagmatické vztahy, do nichž Ger vstupuje, jsou typické právě pro V_c: je možné jej parafrázovat především pomocí subordinálních konstrukcí s příslovečným významem,⁶⁰ a s podobnými konstrukcemi vstupuje také do koordinačních vztahů⁶¹ (vedlejší věty, adverbia, SP, příp. infinitivní konstrukce).⁶² Funkce cirkumstantu (ve srovnání s adjektivní formou Pps) také vysvětluje, proč je u Pps vytýkácí konstrukce tak vzácná, že ji někteří lingvisté prohlašují za vyloučenou. V informační struktuře výpovědi je totiž běžnější fokalizovat okolnosti děje než adjektivní doplnění.

Primární vztah k SN (a tím i sekundární vztah k PP) v případě Pps také potvrzuje skutečnost, že příslovečné významy ve vztahu k hlavní predikaci může tato forma vyjadřovat pouze v případě, že je od PP oddělena čárkou, příp. v mluvené řeči

⁵⁹ K vlivu nespojitého připojení SG k PP v [71] a [72] se vrátíme níže (I.2.2.2.4.1).

⁶⁰ Jak jsme uvedli výše, výjimku tvoří typ CC, který je Pps významově nejbližší.

⁶¹ Jelikož Ger a Pps nemohou vstupovat do vztahu koordinace, zůstává jediným průsečíkem jejich koordinačních vlastností absolutní konstrukce ve významu průvodní okolnosti, v níž se může ojedinele koordinovat Ger_{cc} (viz I.2.2.2.1).

⁶² Srov. výše také Kleiberova analýza *avecSN* ≈ Ger, nebo částečná ekvivalence Ger a *sansInf*.

intonační pauzou (*détachement*).⁶³ Pps tedy může vstupovat do sémantické interakce s PP pouze v extrapredikační pozici; spojitě připojená Pps zůstávají většinou plně zakotvena v SN. Naproti tomu pro Ger jakožto V_c je vztah k predikátu primární, a proto je pro něj typické spojitě připojení v postpozici vůči VF, tedy intrapredikační vztah. Právě z tohoto důvodu má na sémantickou interpretaci Ger vliv pozice vůči PP a také příp. nespojitě připojení: mění totiž jeho vztah k řídícímu větnému členu (slovesu) z intrapredikačního na extrapredikační.⁶⁴

V závěru této kapitoly věnované vlivu syntaktického fungování Ger na jeho sémantickou interpretaci se proto pokusíme shrnout vliv právě těchto dvou faktorů, tedy pozice a *Dét*.

⁶³ Herslundův příklad [1] (*La sultane s'est levée mettant fin à l'entretien*) je tedy v tomto ohledu velmi netypický.

⁶⁴ Jak uvidíme v II.2.2.5.2, ne každé nespojitě připojené Ger je v extrapredikačním vztahu k PP (*Dét* může mít i důvody stylistické aj.).

2.2.2.4 Ger jako cirkumstant (*circonstant*, CIR)

Jak jsme uvedli výše, v souvislosti s výkladem procesu saturace podmětového aktantu Ger (S_{Ger} , viz I.2.1.1.1), SG v antepozici vykazují určité specifické rysy, protože syntakticky jsou sice začleněny do řídicí PP v pravém kontextu, avšak zároveň jsou většinou referenčně spojeny s kontextem předcházejícím. Společně s Combettem jsme konstatovali, že anteponovaná SG vykazují velkou míru (referenční) nezávislosti na PP, což ovlivňuje i jejich sémantickou interpretaci (a příp. i tendenci k lexikalizaci). Závislost interpretace na míře začlenění do PP sdílejí SG s jinými cirkumstanty (*circonstants*, nadále CIR), a proto se této otázce budeme věnovat podrobněji.

Guimier ve svém příspěvku ve sborníku studií *1001 circonstants* (Guimier 1993: 129) rozlišuje závislost endofrastickou („*incidence endophrastique*“), která rozvíjí větný člen nebo vztah mezi větnými členy, a podílí se tak na vytváření větného obsahu), a závislost exofrastickou („*incidence exophrastique*“), která se vztahuje globálně a externě k celku nebo části věty.¹ V případě závislosti endofrastické rozlišuje Guimier ještě vztah *intrapredikační* (větný člen se vztahuje k predikátu) a *extrapredikační* (větný člen rozvíjí vztah subjekt–predikát).²

Jinou terminologii používá Le Goffic: Guimierovy „*circonstants endophrastiques*“ zahrnuje pod termín „*circonstants de prédicat*“ (Le Goffic 1993: 457; neboli intrapredikační podle Guimiera), a „*circonstants exophrastiques*“ jsou „*circonstants de phrase*“ (neboli extrapredikační). V této práci používáme terminologii Le Goffikovu, protože je její výklad propojen i s *détachement* (*Dét*) a s tematicko-rematickou analýzou, které jsou pro interpretaci SG podstatné. K termínům *intrapredikační* a *extrapredikační* pouze doplníme Wilmetův termín *transpredikační*, protože je podle našeho názoru důležité odlišit, zda CIR (tedy cirkumstant, v tomto případě SG) vstupuje do sémantického vztahu s *predikací* (tj. je extrapredikační) nebo s výpovědním aktem (je transpredikační):³

[73] *À mon avis* [transpredikační], *hier* [extrapredikační], *les enfants se sont couchés trop tard* [intrapredikační]. (příklad převzat z Le Goffic 1993: 457)

¹ Sem řadí Guimier mimo jiné *adverbe de phrase* (výpovědní modalizátor).

² Tuto Guimierovu terminologii přejímá také Halmøyová 2003a: 156.

³ Srov. výše zmínku o specifickém fungování nekoreference u typu *en admettant que* atd. (I.2.1.1.1) a níže II.2.2.1.2.2 a II.2.2.4.2.2.

Le Goffic s Wilmetem shodně upozorňují na to, že pro intrapredikační CIR je typická postpozice vůči řídicímu slovesu⁴ (Le Goffic 1993: 457; Wilmet 1997: 451); a ačkoli se jedná o nevalenční doplnění, většinou vyjadřují z hlediska aktuálního členění výpovědi důležitou informaci (jsou ve funkci rématu).⁵ Také z tohoto důvodu jsou v dosahu negace slovesa (příp. také otázky) a mohou být fokalizovány pomocí vytýkácí konstrukce *c'est... que* (Le Goffic 1993: 458); viz výše I.2.1.1.2.

Přestože fungování obou těchto faktorů (tj. dosah negace VF a užití vytýkácí konstrukce) obecně platí i pro Ger, náš výzkum naznačuje, že je třeba je upřesnit (např. v případě negace VF vstupuje do hry významový vztah mezi PP a SG, především rozdíl mezi Ger_{log} a Ger_{CC}), a samotné SG může také být negováno (srov. II.2.2.2.1 výše analýzu ekvivalence Ger_{CC} a *sansInf*, I.2.2.2.1). Navíc se oba faktory (tj. negace a fokalizace) mohou kombinovat (srov. výše příklad Moortgatové *Ce n'est pas en restant à la ferme qu'ils pourront avoir une vie convenable*" a kapitola II.2.2.2.2.).⁶ Úplně specifickou kategorií pak představuje Ger_{hypo} (*il est arrivé en courant; dit-il en bafouillant*, viz Tabulka 1 v I.1.2), kde je SG sémanticky začleněno do PP v takové míře, že je jejich separace (např. pomocí vytýkácí konstrukce nebo antepozice SG) velmi omezena.⁷

Intrapredikační zapojení SG do PP je pro formu Ger typické (nepříznakové) a zahrnuje více než dvě třetiny výskytů tohoto slovesného tvaru. Halmøyová konstatuje, že typy B (Ger_{CC}, tj. průvodní okolnost) a B' (Ger_{hypo}, tj. způsob založený na vztahu hypo/hyperonymie mezi VF a VG) jsou „většinou“ v postpozici,⁸ rematické (B' „vždy“) a spojitě připojené k řídicímu slovesu (Halmøy 2003a: 103–105; 1982: 291, viz

⁴ Samozřejmě bez *détachement*, které by dalo CIR extrapredikační funkci, viz níže.

⁵ Srov. např. Le Goffic: „*La fin du prédicat est la zone des circonstants et compléments accessoires, à forte valeur rhématique.*“ (Le Goffic 1993: 88).

⁶ Podobně např. Le Goffic upozorňuje, že vytýkácí konstrukce je u způsobových adverbíí na –ment nepřirozená (Le Goffic 1993: 458).

⁷ Někteří lingvisté dokonce navrhují, že by se „*compléments de manière*“ neměly považovat za součást kategorie „*complément circonstanciel*“, protože neoznačují „okolnost“ děje, ale způsob jeho realizace. Např. Golay řadí příslovečná určení způsobu k procesu „*qualification*“ (podobně jako adjektiva; např. *Il travaille mal/Il vit en paix*), zatímco ostatní příslovečná určení vyjadřují vztah determinace (např. *Il travaille ici/Il vit en Suisse*), Golay 1959: 71, srov. také níže I.3.1.

⁸ Ger_{hypo} (typ B') se může podle Halmøyové nacházet v antepozici/interpozici, pokud mu předchází adverbium *tout* (*L'homme, tout en nageant aussi, revenait droit vers elle*, Halmøy 1982: 290).

také níže Olsen 1999).⁹ V případě typu A' (ekvivalence dějů, Ger_{ekviv}) uvádí, že pozice Ger vůči VF není významově relevantní (Halmøy 1982: 284). Ve vydání z roku 2003 však svůj postoj koriguje a konstatuje, že v postpozici je tento typ Ger rematický, a naznačuje, že antepozice je příznaková: „L'ordre inverse n'est pas exclu [...] où les SG, antéposés au VF, sont thématiques.“ (Halmøy 2003a: 99). U typu A (Ger_{log}) žádné tendence ani významové rozdíly spojené s pozicí konstatovány nejsou: „le SG peut être soit antéposé soit postposé“ (Halmøy 2003a: 98).

Většina lingvistů, kteří se věnovali zkoumání Ger, se zaměřuje na (příznakovou) antepozici (srov. výše Franckel 1989, níže Herslund 2003 a 2006 aj.). Tendence v syntaktickém a sémantickém fungování Ger v postpozici tak zůstávají neprozkoumané, přestože zde SG rozhodně nepředstavuje homogenní kategorii. Např. mezi typem Ger_{CC} a Ger_{hypo}, které uvádí Halmøyová, se můžeme setkat s Ger_{zp}, kde není význam způsobu dán lexikálním vztahem mezi VF a VG (hypo/hyperonymie), ale pragmatickými zkušenostmi a kontextovými hypotézami (např. u Ger v uvozovacích větách, srov. II.2.1.3.2.3c).¹⁰ Kromě toho se intrapredikační vztah SG k PP oslabuje se zvyšující se vzdáleností od řídicího slovesa. Le Goffic upozorňuje na to, že v těchto pozicích mohou u CIR vznikat nejednoznačnosti,¹¹ nebo se může intrapredikační vztah změnit v extrapredikační. Le Goffic uvádí jako příklad potenciálně nejednoznačného vztahu i jedno SG:

[74] Les groupes de pression qui cherchent à obtenir des avantages salariaux **en refusant** d'améliorer le fonctionnement de leur entreprise... (Le Monde) : „à quoi faut-il rattacher le gérondif ?“ (op. cit.: 481)¹²

V [74] je potenciální „nejednoznačnost“ v interpretaci vztahu SG k řídicímu členu dána spíše příliš striktní aplikací gramatického pravidla, že SG se vztahuje k (jednomu) řídicímu slovesu. Jak jsme však ukázali výše, ve skutečnosti SG na sémantické úrovni vstupuje do interakce s predikát(or)em, který je v tomto případě

⁹ U Ger_{hypo} (typu B') však Halmøyová konstatuje, že může být od řídicího slovesa oddělen čárkou ze stylistických důvodů nebo pokud je před něj vložen jiný větný člen (Halmøy 2003a: 105). Jiné významové efekty *détachement* Halmøyová nezmiňuje.

¹⁰ Míra lexikálního překrývání VG a VF také určuje jednak možnost nahradit CG pomocí VF založeného na VG (srov. výše *dit-il en hurlant – hurla-t-il*), jednak způsob překladu do jiných jazyků (např. do češtiny, ale i do jiných jazyků, např. do angličtiny, srov. kapitola II.2.1.3.2.3c).

¹¹ Srov. výše problém s identifikací referentu podmětového aktantu SG, jimž předchází infinitivní konstrukce (I.2.1.1.1., bod 5).

¹² Tento příklad přebírá Le Goffic z článku V. Serafinové (ve sborníku *1001 circonstants*), kde jsou analyzovány právě nejednoznačnosti v závislosti (*incidence*) postponovaných CIR (Serafin 1993: 186).

tvořen spojením semi-modálního určitého slovesa „*chercher à*“ a významového slovesa „*obtenir*“.¹³ Jelikož je tento typ sémantického fungování Ger dosti častý, věnujeme se mu podrobněji v kapitole II.2.1.2.1.

Navzdory různé míře nejednoznačnosti, která může vlivem vzdálenosti CIR od predikátu vzniknout, Le Gofficovy analýzy jasně ukazují, že při interpretaci SG je nutné brát v úvahu nejen obecně „postpozici“, ale v rámci této kategorie i pozici *postverbální* a *finální* a jejich varianty s *détachement*.¹⁴

Poznámka – možné pozice CIR ve větě

Guimier definuje sedm možných pozic CIR (vždy na hranicích větných členů): **pozice 1** *initiale*, **pozice 2** *préverbale* (mezi podmětem a přísudkem), **pozice 3** mezi pomocným a lexikálním slovesem, **pozice 4** *post-verbale* (mezi slovesem a jeho rozvíjejícím větným členem), **pozice 5** *post-verbale finale* (CIR je jediným doplněním slovesa), **pozice 6** *finale* (CIR je posledním větným členem, za doplněními slovesa), **pozice 7** (CIR je vložen mezi rozvíjející větné členy slovesa).¹⁵ Tyto pozice je možné vyjádřit následujícím schématem:

1 <i>sujet</i> 2 <i>aux</i> 3 <i>verbe</i> 4/5. <i>complément</i> 6./7 <i>complément</i> .
--

Le Goffic definuje pouze pět pozic CIR (nezmiňuje 5 a 7), a za klíčové pro analýzu významu CIR považuje pouze tři: *initiale*, *post-verbale* a *finale*. V této práci rozlišujeme jako základní pozice 1 („antepozice“), 3 („interpozice“) a 4–7 („postpozice“; zde však bereme v úvahu i varianty s komplementy a *Dét*).

2.2.2.4.1 *Postpozice a détachement*

Při analýze *Dét* jako faktoru ovlivňujícího sémantickou interpretaci Ger je nutné nejprve zdůraznit, že užití čárky, příp. v mluveném projevu pauzy, může mít různé příčiny, nejen rozlišení intrapredikační a extrapredikační funkce. Le Goffic např. upozorňuje: „*Quand la phrase est longue, à mesure qu'on avance dans les compléments, le rattachement au verbe devient de plus en plus lointain, les circonstants tendent à être détachés (pour des raisons de souffle, de lisibilité), et la*

¹³ Sám Le Goffic konstatuje, že tento typ „nejednoznačnosti“ většinou nevzbudí pozornost a zůstává čistě teoretický (Le Goffic 1993: 481).

¹⁴ Olsenová ukazuje, že vliv na pozici SG ve větě mohou mít i faktory stylistické, např. snaha zachovat sled „*élément court – élément long*“, srov. „*Dans mon dossier, qu'il consulte, j'ai fait glisser en arrivant des photos que j'avais oublié de lui montrer, de moi à quinze ans, cherchées la veille à la hâte. (Marie Claire)*“ (Olsen 1999: 47). Význam RT se u sloves pohybu podle Olsenové zachovává nezávisle na pozici SG (viz více II.2.2.5.2).

¹⁵ Guimier 1993: 31–32. Toto rozlišení možných pozic CIR přebírá pro Ger i Halmøyová; např. Ger_{RT} *en sortant du cinéma* lze podle ní vložit na následující pozice ve větě: X Emile X a X rencontré X Léa X. V poslední pozici je podle Halmøyové *Dét* fakultativní. Jako příklad pozice 6 (*post-verbale finale*) uvádí „*Le liquide se répandait en dégoulinant*“ a v pozici 7 pak „*Certains matins, lorsque le ciel était très bas, vous aviez l'impression, en regardant au loin, qu'une hotte en bambou grimait toute seule sur le sentier [...]*“ (Halmøy 2003a: 83–84).

différence entre portée interne et externe au prédicat tend à s'estomper." (Le Goffic 1993: 477).

Mezi *Dét* a extrapredikačním charakterem Ger (nebo obecně CIR) tedy není bijektivní vztah: nespojitě připojený může být i CIR v intrapredikačním vztahu (např. protože mu předchází jiný větný člen), a naopak v extrapredikačním (příp. transpredikačním) vztahu k PP mohou být i některé CIR připojené spojitě, např. výpovědní modalizátory (*adverbes de phrase*) nebo časové orientátory (RT, viz pozn. 14). Jak konstatujeme v II.2.2.5.2, použití *détachement* může být ovlivněno také např. snahou zablokovat potenciální sekundární interpretace, které by mohly v intrapredikační pozici mezi PP a SG vzniknout.

Navzdory těmto výhradám lze však obecně konstatovat, že nespojitě připojené CIR (a tedy i SG) mají často extrapredikační charakter. Zřetelný je tento fakt především v těsně postverbální pozici, kdy je CIR vložen mezi sloveso a jeho další komplementy, např. „*J'ai compris – trop tard ! – à qui j'avais affaire.*“ (Le Goffic 1993: 468, srov. II.2.2.5.2). Pokud je SG_{Dét} (tedy nespojitě připojené SG) ve finální pozici, vztahuje se podle Le Goffika „retrospektivně“ k celé větě (op. cit.: 478), a získává tak podobné významy jako v antepozici (srov. níže).¹⁶ Avšak na rozdíl od antepozice, kde CIR otevírá rámec, v němž se následně realizuje PP (srov. níže I.2.2.3.2), CIR_{Dét} ve finální pozici je podle Le Goffika spíše zpětným omezením nebo upřesněním PP (op. cit.: 89; „*Je travaille chez moi, l'après-midi*“, op. cit.: 479). SG_{Dét} v postpozici může být tematické, jako připomenutí již známé skutečnosti (srov. výše např. [71] a [72]), ale jak upozorňuje Olsenová, může mít i funkci (sekundárního) rématu: „*Il va tenter de le prouver ce matin, en intervenant sur RTL.*“ (Olsen 1999: 71).¹⁷

Na významovou blízkost antepozice („*position initiale*“) a pozic finálních upozorňuje na základě statistické analýzy CIR Le Querlerová:

¹⁶ Podle Franckela je *Dét* v postpozici pouhou variantou antepozice, SG je tedy *repère* (např. *Je rigole toujours, en le voyant* nebo *Je me suis ridiculisé, en l'injuriant (ainsi)*, Franckel 1989: 182). Interpretace SG je podle něj zajištěna především jasným vztahem mezi významy VG a VF: „*La relation sémantique primitive entre injurier et ridiculiser est ordonnée de façon suffisamment nette, et par conséquent suffisamment contraignante, pour que la relation de consécution s'établisse sans difficulté, malgré l'inversion de l'ordre canonique.*“ (ibid.).

¹⁷ Olsenová považuje SG v tomto případě za rematické; Combettes však upozorňuje na to, že nespojitě připojené konstrukce (*constructions détachées*) jakožto sekundární predikace (konstrukce na periférii věty) nikdy nemohou být (vlastním) rématem ani tématem (Combettes 1998: 64 a 68).

1. 50 % CIR v pozici 6 a v pozici 7 je podle její analýzy možné přesunout do pozice iniciální „při minimální změně smyslu výpovědi“¹⁸ (Le Querler 1993: 162–163);
2. pro iniciální pozici je stejně jako pro pozice finální (5, 6 a 7) příznačné vysoké procento CIR s významem „časové a místní lokalizace“.¹⁹

Le Querlerová analyzovala ve své studii všechny typy CIR (např. včetně *en* a *y*), a Ger je zde proto marginální kategorií (z celkového počtu 1 100 analyzovaných CIR představuje Ger pouze asi 16 výskytů; Le Querlerová navíc uvádí, že daný korpus neobsahoval žádný Ger v antepozici, Le Querler 1993: 174). Přesto mohou její pozorování sloužit jako východisko pro srovnání sémantického fungování Ger s kategorií CIR obecně (především pokud jde o pozici ve větě).

Poznámka k reprezentativnosti korpusu skupiny ELSAP

Studie Le Querlerové je součástí sborníku analýz, které pod vedením Guimiera provedla lingvistická skupina ELSAP (*Etude Linguistique de la Signification à travers l'Ambiguïté et la Paraphrase*, viz výše Guimier, C. (éd.): *1001 circonstances*. PUC, Caen 1993) a v němž publikovali své studie o CIR také např. Gosselin, Le Goffic a Fuchsová. Jde o jednu z prvních korpusových studií ve francouzštině: základem analýz je **korpus dvanácti novinových článků z deníku *Le Monde*** (ze dne 15.9.1989), v němž členové skupiny manuálně označovali všechny CIR, celkem 1100 výskytů (jako faktory brali v úvahu syntaktickou kategorii CIR, pozici ve větě, „punctuation“, tj. *Dét* aj.).²⁰ Nejčastější pozicí CIR byla **postverbální finální**, tj. pozice 5 (28,18 %),²¹ nejčastější syntaktickou kategorií CIR byl **„groupe prépositionnel nominal“** (téměř 50 % všech výskytů CIR, viz Guimier 1993: 35–38). Ger je identifikován jako **„groupe prépositionnel**

¹⁸ „[...] au prix d'une différence sémantique assez faible et n'affectant pas fondamentalement l'interprétation de l'énoncé“. Možnost přesunu v opačném směru, tj. z pozice iniciální do pozice jiné, však Le Querlerová konstatuje pouze ve 25 % případů (Le Querler 1993: 162), protože antepozice je významově bohatší (viz I.2.2.3.2).

¹⁹ 30 % CIR v pozici 1 a 45 % v pozicích 5, 6 a 7; v pozicích 2, 3 a 4 představuje tento význam pouze 20 % CIR (Le Querler 1993: 164). CIR „s různými příslovečnými významy“ – *cause, moyen, opposition ou concession, but, comparaison, condition* představují 10 % všech výskytů (samotný význam *opposition-concession* tvoří z tohoto počtu třetinu), pět procent pak tvoří CIR ve významu „*localisation notionnelle*“ (typ „*en ce qui concerne...*“), který by bylo možné ztotožnit s transpredikačními Ger (Le Querler 1993: 163).

²⁰ Srov. popis korpusu a analyzovaných faktorů v úvodní Guimierově studii ve sborníku (Guimier 1993: 11–47).

²¹ Pozice 1, 4 (postverbální – mezi slovesem a jeho rozvíjejícím větným členem) a 6 (finální za doplněními slovesa) však vykazují srovnatelné množství výskytů CIR (všechny kolem 20 %); zbylé pozice jsou velmi málo zastoupené: 2 (mezi podmětem a přísudkem) a 3 (mezi pomocným a lexikálním slovesem) pouze kolem 3 %, a pozice 7 méně než 1 %. Lze tedy konstatovat, že CIR v daném korpusu jasně preferují finální pozici (pozice 5 a 6 představují 50 % všech výskytů analyzovaných CIR). Srov. statistiky Ger v závislosti na pozici v II.2.2.5.2.

participial“ a představuje pouze 1,53 % všech výskytů CIR (což znamená celkový počet asi 16 výskytů, viz výše).²²

Přínosem tohoto sborníku studií je především práce s autentickým jazykovým materiálem a snaha o vystižení obecných tendencí v chování dané jazykové kategorie (CIR). Získané výsledky však nelze zobecnit pro jazyk jako celek, protože korpus není reprezentativní, jednak kvůli malému rozsahu, jednak v důsledku **omezení** na publicistické texty²³ (u Ger např. Halmøyová považuje typ A', tj. Ger_{ekviv}, za typický právě pro novinový styl; a naopak prototypické užití Ger v uvozovacích větách zůstane mimo zorné pole badatelů, protože je příznačné pro beletrii). (Charakteristiky korpusu použitého v této práci a kritéria pro jeho reprezentativnost viz kapitola II.1).

2.2.2.4.2 Antepozice

Vzhledem k tomu, že má antepozice podobný efekt jako *détachement* (dává danému elementu extrapredikační – a většinou tematický – charakter, viz výše), bývá někdy považována za typ *détachement*.²⁴ V této práci však mluvíme o *Dét* pouze v postverbální pozici (oddělení čárkou nebo jiným interpunkčním znaménkem, např. pomlčkou, závorkami apod.). Anteponované CIR/SG jsou většinou od PP odděleny čárkou, avšak mohou být připojeny i spojitě, především pokud je daný element krátký. Le Goffic upozorňuje na to, že oddělení čárkou nemá v antepozici vliv na význam CIR: jeho extrapredikační charakter je dán již právě antepozicí (Le Goffic 1993: 460).

Antepozice je typická jak pro CIR/SG transpredikační (srov. [29]), tak extrapredikační.²⁵ Oba typy mají společné to, že vytvářejí *rámec* (*cadre, cadrage*, srov. výše Havu a Pierrand v I.2.2.2.3 a níže I.2.2.3.2) pro interpretaci řídicí predikace. V případě transpredikačních CIR jde o rámeček především argumentační, extrapredikační CIR vytvářejí rámeček spacio-temporální. SG nemůže vyjádřit lokalizaci místní, ale pouze

²² 72 % (tj. asi 11 Ger) z těchto 16 výskytů je ve finální pozici za doplnění slovesa (pozice 6), 22 % (tj. asi 4 Ger) jsou v pozici typické pro daný korpus CIR, tj. postverbální finální; zbytek pak v pozici 4 (mezi slovesem a jeho rozvíjejícím větným členem), viz Guimier 1993: 38. (Stejně jako autoři studie uvádíme výsledky v procentech; na tak malém vzorku výskytů jsou však procentuální údaje spíše zavádějící a nepřilíživě průkazné).

²³ Autoři se snažili toto omezení minimalizovat alespoň tematickou rozmanitostí jednotlivých článků; korpus tak zahrnuje např. literární recenzi, zprávu Mezinárodního měnového fondu, nekrolog, politickou analýzu, reportáž z nové přírodní rezervace nebo předpověď počasí.

²⁴ Efekt *Dét* a antepozice považuje u Ger za ekvivalentní např. Kleiber 2007a: 122, a také Franckel, viz pozn. 16.

²⁵ Jak upozorňuje např. Le Goffic, vložení CIR mezi subjekt a predikát PP má stejný významový efekt jako antepozice (tedy tematizace a vytvoření „rámce“), proto o těchto dvou pozicích pojednáváme společně (viz II.2.2.5.2). Le Goffic dodává, že „interpozice“ CIR je typická především pro vyšší styl (Le Goffic 1993: 467).

temporální;²⁶ na temporální vztahy se však mohou vrstvit vztahy logické (široce kauzální – podmínkové, prostředkové atd.).

Jak jsme se zmínili výše, k výzkumu vlivu antepozice na význam SG přispěl především Gettrup, když zavedl významový typ SG „*repère temporel*“ (časový orientátor, RT), pro nějž je antepozice typická (viz I.1.2).²⁷ Ger_{RT} se podle Gettrupa vyznačují nízkou mírou informace (viz [6]), a proto jsou pro tento významový typ příznačná slovesa pohybu, která jsou podle Gettrupa informačně chudá (srov. [3] a Gettrup 1977a: 223).²⁸ Sama antepozice pak podle Gettrupa oslabuje informační hodnotu dané konstrukce, zatímco postpozice naopak může „zdůraznit konstrukce, jejichž významový přínos je relativně slabý“ (op. cit.: 248). Antepozice také omezuje rozsah větných členů SG: vzhledem k tomu, že Ger „anticipuje“ děj PP (srov. níže Kleiber 2009c), je jeho rozsah omezen kapacitou bezprostřední diskurzivní paměti příjemce výpovědi.²⁹

Gettrupův pojem RT přejal Franckel (1989); připomeňme, že Franckel vychází z analýzy významu *en* jako *intérieurisant-repère*, a chápe proto význam Ger (v antepozici) především jako *localisation temporelle*, příp. *causale* (viz I.1.1). Franckel (1989: 170) zdůrazňuje, že pro interpretaci Ger je pozice faktorem klíčovým,³⁰ protože Ger v antepozici automaticky funguje jako „*repérage interpropositionnel*“ (v naší terminologii „extrapredikačně“), zatímco v postpozici nejde podle něj o *repère*

²⁶ Jak uvidíme v II.2.1.3.1.3a, pokud je základem SG sloveso pohybu, vytváří v antepozici často rámeček, který je možné charakterizovat jako *spacio-temporální*.

²⁷ Halmøyová však upozorňuje, že na rozdíl od jiných významových typů Ger je právě u Ger_{RT} pozice „*relativement libre*“, srov. výše příklad v pozn. 15 (Halmøy 2003a: 84). Olsenová konstatuje, že v antepozici má Ger_{RT} význam rámce, zatímco v postpozici je podle ní Ger_{RT} rematické, a může významem splývat s CC (pokud jsou PP a v SG stejně informačně závažné), Olsen 1999: 61–62.

²⁸ „[...] *j’ose prétendre que les verbes de mouvement ont une valeur d’information relativement faible. Ils sont, pour ainsi dire, destinés à représenter l’action secondaire.*“ (Gettrup 1977a: 223, srov. také níže I.3.1 a Fuchs a Fournier 2003).

²⁹ Jak jsme viděli výše, větší počet rozvíjejících větných členů (a tím i vyšší informační hodnota SG) může posunout význam od RT k CC (srov. výše [12] a op. cit.: 237). Příklad vlivu množství rozvíjejících větných členů na interpretaci SG (sémantickou i informační) uvádí např. Olsenová: „*Quant à mon père, il chantait tous les matins, en se rasant, avec une sorte de sabre, devant un petit miroir brisé qu’il suspendait à l’espagnolette de la fenêtre.* (Le château, p. 156),“ Olsen 1999: 95. Olsenová dává svůj autentický příklad do kontrastu s Gettrupovým příkladem [6], který je prototypem Ger_{RT}, a ukazuje, že rozsáhlá komplementace dává SG vyšší informační hodnotu, a tím i význam typu B (Ger_{CC}). Podle našeho názoru k této interpretaci přispívá také *Dét*, které u postponovaných SG posiluje syntaktickou autonomii, a tím i význam průvodní okolnosti, bez dalších příslovečných vztahů k PP (srov. II.2.2.5.2).

³⁰ „*La fonction propre du gérondif se manifeste de façon radicalement différente selon que PP est postposé ou antéposé.*“ (Franckel 1989: 170).

(orientátor), ale o „*spécifiant intrapropositionnel*“ (tedy intrapredikační). Franckel tento rozdíl ilustruje na následujícím příkladu:

[75] **En fumant**, il médite.

Nejistotu při interpretaci tohoto SG podle Franckela způsobuje právě jeho antepozice, která implikuje ikonickým sledem dějů kauzální význam („*Fumer le fait méditer, fumer est cause qu'il médite*“).³¹ Významy obou sloves (VG a VF) však naznačují podle Franckela spíše význam průvodní okolnosti (CC). Pokud bychom chtěli CC vyjádřit jednoznačně, bylo by nutné přesunout SG do intrapredikační pozice ([75]’ *Il médite en fumant*)³² nebo zablokovat kauzální interpretaci v antepozici pomocí adverbia *tout* ([75]’’ *Tout en fumant, il médite*, Franckel 1989: 172). Podle Franckela se mohou SG s kauzálním významem vyskytovat i v postpozici:

[76] Je me suis brûlé **en refermant le four**³³

Ger v postpozici jsou však podle Franckela do PP zapojena jiným způsobem (Franckel 1989: 183):

a) PP plní funkci orientátoru („*repère*“)³⁴ – [76]’ je odpovědí na otázku *Comment as-tu fait pour te brûler ainsi ?* V termínech aktuálního členění výpovědi je tedy PP tématem a SG rématem;³⁴

b) výpověď se svým obsahem vztahuje k situaci – [76]’’ je odpovědí na otázku *Que s’est-il passé ?* SG bychom tedy mohli považovat za sekundární réma.

Přestože nelze tematicko-rematickou analýzu SG zjednodušit na otázku pozice vůči PP, protože do hry vstupují další faktory (viz níže), souhlasíme s Franckelovým konstatováním, že pozice SG je primárním faktorem jeho sémantické interpretace:

³¹ „*Sans être à proprement parler mal formé, cet énoncé se caractérise par une certain [sic!] forme de flottement.*“ (Franckel 1989: 172).

³² Franckel považuje SG v tomto případě za CC (tento význam je podle něj pro postponovaný SG typický, Franckel 1989: 182). Jak však ukázala např. Moortgatová (Moortgat 1978: 164–165) a potvrdila Halmøyová (Halmøy 2003a: 102–103), lze toto SG analyzovat jako RT, pokud pojmáme [fumer] jako pravidelnou aktivitu (podobně jako Gettrupovo [se raser]). Ať již však v tomto případě určíme SG *en fumant* jako CC, nebo RT, faktem zůstává, že na rozdíl od antepozice zde nevznikají žádné kauzální inference (tedy [+LOG]).

³³ Franckel charakterizuje význam Ger v [76] jako kauzální; jak jsme ale upozornili v závěru I.2.2.2.3, Ger vyjadřuje čistě kauzální význam pouze skrze význam RT.

³⁴ [76] je možné transformovat pomocí vytýkáci konstrukce: „*c’est en refermant le four que je me suis brûlé*“ (Franckel 1989: 183; viz II.2.2.2.2), srov. také níže testy použité Olsenovou.

určuje totiž způsob jeho začlenění do děje PP.³⁵ Sémantické vztahy mezi VG a VF („*relations primitives qui s'établissent entre PG a PP*“) jsou sice základem významu CG, ale typ začlenění SG do PP tento základní vztah výrazně modifikuje.³⁶ Otázka korelace antepozice a kontextového zapojení je však pro odhalení procesu sémantické interpretace SG důležitá, a proto se jí budeme věnovat podrobněji.

2.2.3 Tematicko-rematická funkce Ger

O komplexní tematicko-rematickou analýzu Ger se pokusila Olsenová (1999): přebírá od Halmøyové sémantickou typologii Ger (RT, A, A', B, B' a *toutGer*)³⁷ a každý typ analyzuje pomocí tří testů (*manipulations*) na identifikaci rématu (vytýkácí konstrukce, otázkový test a test pomocí kontrastivní negace). Kromě toho bere u každého typu v úvahu také faktory identifikované Gettrupem – sémantický typ VG, pozici SG vůči PP, množství rozvíjejících větných členů VG a míru kontextové známosti („*degré d'acquis*“, viz I.1.2; Olsen 1999: 7–8). Její korpus tvoří úplná (manuální) excerpce čtyř románů z druhé poloviny 20. století, doplněná částečnou excerpací dvou dalších románů³⁸ a dvou publicistických textů (jedno číslo *Libération* a jedno číslo *Marie Claire*). Autorka se snaží ověřit hypotézu, že anteponovaný Ger je převážně tematický (příp. tvoří „*cadre*“, scénický rámec, viz níže), zatímco Ger v postpozici plní funkci rématu (op. cit.: 38).

Olsenová dospívá k závěru, že typy B (průvodní okolnost) a B' (způsob založený na hyponymii VG) jsou omezeny na funkci rématu a téměř vždy se nacházejí v postpozici (B' vždy, op. cit.: 136), zatímco typy RT, A (tj. v široce kauzálním vztahu k PP), A' (Ger_{ekviv}) a *toutGer* se mohou nacházet jak v postpozici (zde plní funkci

³⁵ V tomto názoru se Franckel shoduje s Olsenovou, viz níže.

³⁶ Franckel např. konstatuje, že v antepozici nabývá SG významu RT v případě, že mezi PP a SG neexistuje žádný vztah inference (srov. výše [75]) a zároveň je VF v přítomném čase nebo v imperfektu („*aspectuellement non déterminé*“, např. *En sortant les étudiants paraissaient très contents*). Pokud mezi ději existuje vztah inference, SG nabývá podle Franckela významu *repère causal* (Franckel 1989: 175). K analýze lexikální báze kauzálních vztahů mezi SG a PP (resp. mezi VG a VF) se vrátíme v I.3.

³⁷ Postupně *repère temporel* (Ger_{RT}), Ger s široce kauzálním významem (Ger_{log}), Ger ve vztahu ekvivalence k ději PP (Ger_{ekviv}), Ger s významem průvodní okolnosti (Ger_{cc}) a Ger ve vztahu hyponymie k VF (Ger_{hypo}).

³⁸ Úplná excerpce: *Le Château de ma mère* (Marcel Pagnol 1957), *La Place* (Annie Ernaux 1983), *De guerre lasse* (Françoise Sagan 1985) a *L'Amant de la Chine du Nord* (Marguerite Duras 1991); částečná excerpce *L'Écume des jours* (Boris Vian 1947) a *Les Champs d'honneur* (Jean Rouaud 1990), viz Olsen 1999: 39.

rématu),³⁹ tak v antepozici (zde mají funkci „*cadre thématique*“, op. cit.: 137). V některých případech (především u SG typu B v uvozovacích větách) může plnit funkci tématu sama PP (op. cit.: 129, srov. výše [76]). Důležité rozlišení pak přináší Olsenová u RT: v antepozici vyjadřuje Ger nejčastěji informaci známou nebo vyvoditelnou z kontextu (srov. níže „Ger jako verbální anafora“, I.2.2.3.1), avšak může vyjadřovat i informaci novou, která ale není součástí rématu výpovědi. SG tak vytváří časoprostorový rámec (scénu) pro PP (op. cit.: 57, srov. níže „Ger jako rámec pro děj PP“, I.2.2.3.2).⁴⁰

Z hlediska analýzy sémantické interpretace Ger však práce Olsenové představuje tři zásadní metodologické problémy:

1. Olsenová volí onomaziologický přístup; to znamená, že jediný (navíc nerodilý) mluvčí provádí apriorní (a nekontrolovatelné) rozčlenění výskytů, na němž jsou pak založeny všechny další analýzy a testy. Je pravda, že základní rozčlenění na výše zmíněných šest typů je většinou nesporné (i když např. přechody mezi RT a A jsou velmi nezřetelné), avšak ve chvíli, kdy autorka operuje např. s bližším určením logického vztahu mezi ději, jsou její závěry silně ovlivněné subjektivním hodnocením, a proto zpochybnitelné (v této práci proto volíme přístup sémaziologický, viz I.4);

2. její korpus není dostatečně rozsáhlý a rozmanitý,⁴¹ aby pokryl méně frekventované typy Ger (především *toutGer*) a především aby zamezil pokřivení výsledků, která mohou způsobit specifika idiolektu jednotlivých autorů⁴² (popis korpusu použitého pro analýzu Ger v této práci a kritéria jeho reprezentativnosti viz II.1);

3. autorka se nepokouší o systematizaci daných významových typů ani o určení jejich vzájemných vztahů (srov. I.4); vzhledem k absenci frekvenčních údajů o jednotlivých významových typech a faktorech s nimi spojených chybí také jejich

³⁹ Ger_{RT} ve funkci rématu jsou především slovesa pohybu (V_{mouv}); podle Olsenové mohou V_{mouv} jen velmi obtížně implikovat kauzální vztah (na rozdíl od sloves vnímání, viz I.3.1), a proto jsou schopna vyjadřovat RT jak v antepozici (jako rámec děje PP), tak v postpozici (jako réma); Olsen 1999: 59.

⁴⁰ Olsenová také upozorňuje na to, že některá adverbia mohou mít na SG rematizační vliv, např. *juste*, *même* nebo *seulement* (Olsen 1999: 138–139), srov. II.2.2.3.1.

⁴¹ Tuto skutečnost Olsenová sama konstatuje, např. také v souvislosti s Ger_{Dét} (Olsen 1999: 140).

⁴² Např. u Durasové konstatuje Olsenová časté výskyty atypické pozice SG mezi podmětem a přísudkem (*La jeune fille en pleurant sourit à sa mère*, Olsen 1999: 40), u nichž je obtížné rozhodnout, zda odrážejí konkrétní záměr autorky, nebo jen specifikum osobního stylu (op. cit.: 141).

hierarchizace, tj. určení typů (a faktorů) centrálních a periferních. Nejzřetelnější důsledky má tento přístup u typu *toutGer*, kde autorka na jakoukoli syntézu významu rezignuje a prohlašuje danou kategorii za „příliš heterogenní“ (op. cit.: 142).

Přes tyto výhrady jsou však hlavní závěry tematicko-rematické analýzy provedené Olsenovou přínosné: funkce SG v informační struktuře výpovědi závisí primárně na pozici vůči VF a na lexikálním obsazení slovesa (srov. např. výše role V_{mouv} u Ger_{RT}), jež společně s kontextovou zapojeností SG a s rozsahem rozvíjejících větných členů VG určuje míru informace, kterou SG přináší. Jelikož se Olsenová kontextovému zapojení SG systematicky nevěnuje, pojednáme o něm podrobněji v následující kapitole.

Analýzu kontextového zapojení SG naznačil již Gettrup (viz pozn. 38 v I.1.2), když rozlišil u Ger_{RT} *acquis contextuel* (viz [13]) a *acquis existentiel* (viz [6]). Podobný názor zastává Franckel: „*comme tout repère, il [Ger v antepozici] implique un préconstruit dont il constitue une forme de reprise*“ (Franckel 1989: 173). Konkrétní způsoby zapojení SG do prekontextu se pokusil analyzovat Herslund (2003 a 2006): prohlásil Ger za (verbální) anaforu.⁴³

2.2.3.1 Ger jako verbální anafora

Herslund radikálně rozlišil dva typy Ger v současné francouzštině: „jednoduchý Ger“ („*gérondif simple*“), který je „časově podřízen“ („*temporellement subordonné*“) řídícímu slovesu a vyjadřuje děj současný („*concomitant*“) s dějem VF (*Marie sort **en courant***), a proti tomu Ger_{RT} (*Marie court **en sortant***), který vyjadřuje nezávislou situaci fungující jako východisko pro děj VF (Herslund 2003: 234 a 2006: 381). Podle Herslunda mohou oba typy nabývat různých dalších příslovečných významů, avšak pouze u Ger_{RT} je možná parafráze pomocí vedlejší věty časové (Herslund 2003: 236):

[77] Une semaine plus tard la petite captive avait repris conscience. **En ouvrant** les yeux, elle avait aperçu (...) le très doux et très beau visage de son père (Mourad *Princesse* 16) ([77] 'Lorsqu'elle avait ouvert les yeux [...]') („*gérondif repère temporel*“)

⁴³ Právě na podporu své teorie Ger jako (verbální) anafory přejímá Herslund Wilmetovo a Carvalhovo pojetí Ger jako substantivní formy slovesné, tedy bimorfematickou teorii (viz I.1.1): „*l'ajout de la préposition en transforme le participe en –ant en nom*“ (Herslund 2006: 389). Pojetí Ger jako „jména“ totiž Herslundovi usnadňuje aplikaci pojmu anafora, který je jinak vázán právě na elementy nominální.

- [78] **En riant**, le jeune homme dit qu'il lui en faisait cadeau (Zola *Débâcle* 427)
(*[78]' Lorsqu'il rit, [...]) („*gérondif simple*“)

Oba typy se mohou podle Herslunda vyskytovat v antepozici i v postpozici vůči VF, avšak pro Ger_{RT} je typická především antepozice, zatímco „*gérondif simple*“ se kvůli své těsné „lexikální“ vazbě na VF nachází především v postpozici (Herslund 2003: 233).

Herslundovo sémantické členění typů Ger je velmi simplifikující: např. rozšiřuje specifické lexikální vztahy mezi VG a VF u typu Ger_{hypo} na celou kategorii *gérondif simple* ([courir] podle Herslunda „*presuponuje*“ [sortir]),⁴⁴ a zaměňuje tak vztah lexikální za vztah intrapredikační. Kromě toho nerozlišuje [+log] a [-log], a proto se v *obou* kategoriích („*repère temporel*“ i „*simple*“) setkáme bez rozlišení a hierarchie se vztahy podmínky, způsobu, prostředku atd.⁴⁵

Přínos Herslundovy analýzy tedy nespočívá ve vysvětlení vzájemných vztahů jednotlivých významů, jichž může Ger nabývat, ale v identifikaci způsobů, jimiž může být Ger kontextově zapojen, tedy jakým způsobem podle Herslunda funguje Ger jako „verbální anafora“.⁴⁶ Herslund převzal čtyři základní typy anafory, které Kleiber určil u SN (nominální anafory), a aplikoval je na Ger (Herslund 2006: 382–388):

1. *anaphore fidèle* – Ger i jeho „antecedent“ mají stejné lexikální obsazení:

- [79] Tisserand sort de son attaché-case différentes brochures en couleurs (...).
En sortant toutes ces brochures, je me demande s'il n'essaie pas d'éveiller l'attention de la jeune fille assise à sa gauche (Houellebecq, *Extension* 53)⁴⁷
- [80] Il sortit, il se mit à marcher sur le quai. Et, **tout en marchant**, il répétait... (Zola, *Thérèse* 130)

2. *anaphore infidèle* – VG je synonymem antecedentního slovesa nebo nějakého širšího výrazu; „jeho funkcí je především explicitovat a upřesňovat význam slovesa“ (Herslund 2006: 383):

⁴⁴ Herslund 2006: 381 a 2003: 237.

⁴⁵ U Ger_{RT} uvádí Herslund pouze význam kauzální, zatímco u „*gérondif simple*“ celou škálu od *manière* (il [...] **partit en courant**), přes „*instrument*“ (ils progressèrent **en se frayant** un chemin à l'aide de leur coupe-coupe) až k „*condition*“ (**En faisant** un effort, je devrais m'en souvenir, oui) a „*concession*“ (j'avais acquiescé, mais **en me promettant** in petto de n'en rien faire). Významové rozdíly mezi jednotlivými kontextově zapojenými Ger však Herslund nijak nekomentuje.

⁴⁶ V následujícím výkladu budeme systematicky mluvit o „kontextovém zapojení“, přestože se v mnoha níže uvedených případech jedná spíše o „kontextovou známost“ (např. u asociační anafory, viz níže).

⁴⁷ Herslund považuje toto SG za „*repère temporel*“; při bližší analýze referentu S_{Ger} však zjistíme, že jde spíše o vztah prostředku/způsobu (tedy vztah mezi predikáty [sortir (les brochures)] – [essayer d'éveiller l'attention]). Herslund nekoreferenci podmětového aktantu Ger s podmětem VG nekomentuje.

- [81] Pourquoi Bruno ce soir-là avait-il touché la cuisse de Caroline Yessayan, plutôt que son bras (...). **En posant la main sur** la cuisse de Caroline Yessayan, Bruno la demandait en fait pratiquement en mariage (Houellebecq, *Particules* 53)
- [82] Mme Raquin était dans les larmes, ne voyant rien autour d'elle. **Tout en pleurant**, elle songeait que Laurent était un cœur aimant et généreux (Zola, *Thérèse* 171)
- [83] Les Hongrois commirent certainement une lourde erreur (...) **en refusant** l'autonomie aux Roumains de Transylvanie (Fejtö, *Requiem* 16)⁴⁸

3. anaphore associative – VG je hyponymem antecedentu nebo nějakým způsobem rozvíjí nebo logicky uzavírá situaci vyjádřenou antecedentním slovesem (např. antecedent *téléphoner* zahrnuje fáze {*décrocher, composer le numéro, passer la communication, raccrocher*}, op. cit.: 384).⁴⁹

- [84] La sonnerie du téléphone l'arracha à un sommeil agité (...) „J'ai sans doute un peu trop bu“, pensa-t-elle **en décrochant** enfin (Deforges, *Alger* 179)

Herslund poukazuje na to, že nejčastějším typem VG/VF v tomto významu jsou slovesa pohybu (jejich častý výskyt u Ger_{RT} konstatují také Gettrup a Olsenová, viz výše); VG (*partir, sortir, traverser, arriver, rentrer* atd.) vyjadřuje jednotlivé fáze cesty:

- [85] J'étais parti pour chasser le tigre quand **en traversant** la nuit un village perdu dans la jungle, un vieil indigène m'arrête (Maurois, *Silences* 49) (Herslund 2006: 385)

Podobný příklad uvádějí Kleiber a Theissenová (2006: 183) a označují význam tohoto typu užití sloves pohybu jako „*parcours spatiotemporel*“ (tedy vyjádření sledu událostí v čase a prostoru):⁵⁰

- [86] Tôt le samedi matin je trouve un taxi place de la Gare qui accepte de me conduire aux Sables-d'Olonne.
En sortant de la ville nous traversons les nappes de brouillard successives [...]
En arrivant au bord de la mer, le temps se dégage brusquement.
(M. Houellebecq, *Extension du domaine de la lutte*, 106)

VG však může podle Herslunda označovat i *ukončení* situace vyjádřené antecedentním slovesem:

- [87] Duforget retira ses lunettes d'un geste las et frota ses yeux de myope.

⁴⁸ V [83] nejde na rozdíl od [82] nebo [81] o synonymii VF a VG, ale spíše o koreferenci (ekvivalenci) dějů SG a PP (typ Ger_{ekviv}).

⁴⁹ K této lexikální analýze VG se vrátíme v I.3.1.2 v souvislosti s pojmem scénář („*script*“, srov. níže Molendijk – de Swart 1999).

⁵⁰ Toto užití Ger se podobá jevu *encapsulation*, který Saussure popsal u *passé simple* (Saussure 2000: 43), příp. v SDRT vztahu Elaborace, viz I.3.1.2.

Bonne nuit, monsieur Tavernier..., conclut-il simplement **en les remettant** (Deforges, *Alger* 320)⁵¹

K tomuto typu bychom mohli zařadit i úvodní Herslundův příklad ([77]).⁵²

4. anaphore résomptive – tento typ je blízký asociační anafoře, VG zde však neodkazuje pouze k jedné části antecedentního děje, ale „přejímá a shrnuje celou situaci popsanou v předcházejícím kontextu“ (Herslund 2006: 387). U tohoto typu uvádí Herslund u VG především slovesa vnímání (*voir, entendre, écouter...*), která sama nebo svými rozvíjejícími větnými členy odkazují k předcházející situaci:

[88] – Elle est quand même plus jeune.
Elle rit **en entendant** cette affirmation enfantine (Deforges, *Alger* 267)

[89] – Les musulmans ne sont pas capables de décider par eux-mêmes.
Tout en écoutant son interlocuteur, François réfléchissait vite (Deforges, *Alger* 93)⁵³

5. anaphore indirecte – VG neodkazuje přímo k antecedentnímu slovesu, ale k některému jeho rozvíjejícímu větnému členu; SG tak slouží jako „*support syntaxique à une anaphore nominale*“ (Herslund 2006: 387; srov. výše také příklad [87]):

[90] Voici les cognacs_i, monsieur, dit le barman en déposant les verres_i sur le comptoir.
Tchin-tchin! fit Jeanne Pérez **en levant** le sien_i (Deforges, *Alger* 92, indexace O. N.)

[91] Merci, Papa, pour les articles_i du *Monde* et de *l'Humanité* que tu m'as découpés (...). J'ai eu un sentiment bizarre **en les**_i lisant (Deforges, *Alger* 77, indexace O. N.)

⁵¹ SG je s antecedentním slovesem propojen inferencí (*retirer* implikuje *remettre*), avšak zároveň je SG s prekontextem spojen i pronominální anaforou (*les lunettes – les*); tento fakt Herslund nekommentuje. (K fungování saturace mezi SG v uvozovací větě a přímou řečí viz II.2.1.3.2.3c).

⁵² Proces [reprendre conscience] implikuje ve své finální fázi také děj [ouvrir les yeux], a proto lze považovat SG *en ouvrant les yeux* za kontextově zapojené. Podobný příklad uvádí již Gettrup; charakterizuje jej však jako „*acquis contextuel*“: *Tout était si clair dans sa tête, qu'en levant les yeux il s'étonna de voir autour de lui des murailles de livres au lieu de l'espace infini.* (Troyat, *Geste* 40). Gettrup interpretuje toto SG jako RT, protože je kontextově zapojené (kontextem připravené): „*Le personnage en question était occupé à étudier une carte. On peut prévoir que cet acte ne se prolongera pas indéfiniment : tôt ou tard il lèvera les yeux de dessus la carte.*“ (Gettrup 1977a: 218).

⁵³ Na tomto příkladu je zřetelně patrná role *tout*: blokuje kauzální význam (nebo obecně [+log]), který by jinak anteponované SG implikovalo, zejména ve spojení se slovesem vnímání. *Tout* podle našeho názoru navíc funguje jako rematizátor, který umožňuje antepozici Ger_{CC} při zachování významu průvodní okolnosti (viz také I.3.2), podobně jako vytýkáci konstrukce, která je v Herslundových příkladech SG-anafoř také častá. (Herslund častý výskyt *toutGer* ani vytýkáci konstrukce u svých příkladů „verbální anafoř“ nekommentuje.)

Na Herslundovu teorii Ger jako anafory reagovali Kleiber a Theissenová a upozornili, že Ger není možné považovat přímo za anaforu, protože jeho význam nemusí být saturován („*complété*“) předcházejícím kontextem (např. na rozdíl od zájmen) (Kleiber – Theissen 2006: 180).⁵⁴ Přesto má podle nich Ger (v antepozici) „anaforické tendence“ („*des penchants anaphoriques*“, *ibid.*),⁵⁵ protože je různým způsobem do předcházejícího kontextu zapojen: buď přímo ([79], *op. cit.*: 180), nebo implicitně.⁵⁶ Zároveň je však Ger v antepozici podle těchto autorů obrácen také kataforicky k následujícímu kontextu, protože uvádí nový proces (*op. cit.*: 182; Kleiber mluví o „anticipaci“ děje VF, viz Kleiber 2009c: 219) a protože získává od hlavní predikace „aspektově-temporální informace a informace podmětu“ (Kleiber – Theissen 2006: 182).⁵⁷

Anteponovaný Ger tak podle Kleibera a Theissenové přejímá z kontextu nějaký děj již známý (obsažený v „diskurzivní paměti“ – „*mémoire discursive*“) a uvádí jím proces nový (PP); transformací do Ger se však původní proces začleňuje subordinačně do PP, a stává se tak „okolnostním procesem“ („*procès-circonstance*“) děje PP (*op. cit.*: 182; srov. výše např. [79] až [82]). Podle Kleibera a Theissenové je takto transformován většinou nějaký proces v bezprostředním (pre)kontextu (srov. výše uvedené příklady), avšak Ger může převzít i nějaký děj z „dlouhodobé diskurzivní paměti“ a aktivovat ho v paměti bezprostřední („*mémoire discursive immédiate*“). Kleiber a Theissenová uvádějí příklad diskurzu pohádek:

- [92] Elle bouscula Gretel et se pencha dans le four. Gretel poussa la sorcière de toutes ses forces à l'intérieur, claqua la porte du four dans un grand bang et la referma solidement.
[...]
Leur père expliqua à ses enfants que la sorcière n'était autre que leur belle-mère !

⁵⁴ „Il demande seulement une justification de la relative indépendance acquise par le détachement opéré par l'antéposition du procès dénoté.“ (Kleiber – Theissen 2006: 180).

⁵⁵ Kleiber a Theissenová se zabývají pouze Ger v antepozici; Ger v postpozici považují spíše za připomenutí známé informace („*rappel d'information*“, *op. cit.*: 180, viz I.2.2.2.4.1).

⁵⁶ „Le soir, lorsque Claude accompagna Sandoz à la gare, ce dernier lui dit : « À propos, je comptais te faire une confidence... Je crois que je vais me marier. » [...] **En attendant le train**, ils causèrent encore.“ (Kleiber – Theissen 2006: 180–181).

⁵⁷ Jak jsme ukázali výše (I.1.2), Ger nepřejímá od PP „*les informations subjectales et aspectuo-temporelles*“ automaticky: právě v antepozici je referent jeho podmětového aktantu často v prekontextu (tedy ne v PP), a aspektově-temporální charakteristiky konkrétního SG jsou dány jednak obecně významem *en...-ant* (široká simultaneita), jednak lexikálním aspektem VG a VF.

En la brûlant dans le four, Gretel avait brisé le mauvais sort qu'elle lui avait jeté et il était parti à leur recherche.⁵⁸ (Kleiber – Theissen 2006: 181–182)

SG *en la brûlant dans le four* shrnuje událost, která se nachází ve vzdálenějším kontextu, a zároveň jí dává příslovečný význam (prostředku, Ger_{moyen}/ekvivalence, Ger_{ekviv}) v nové větné struktuře (PP).⁵⁹ Ať již však Ger odkazuje k ději bezprostředně předcházejícímu, nebo reaktivuje děje z dlouhodobé diskurzivní paměti, vždy je začleňuje do PP jako CIR, ve významu časovém, prostředkovém, kauzálním, široce okolnostním aj.

Herslundova metoda analýzy kontextového zapojení SG (v jeho pojetí „verbální anafory“) tedy umožňuje popsat různé typy sémantických vztahů VG/SG s (různě vzdáleným) prekontextem – synonymie, meronymie atd. Kleiber a Theissenová v návaznosti na Herslunda navíc ukázali, že SG může fungovat jako prostředek textové koheze a koherence. Jako východisko pro sémantickou analýzu Ger je však Herslundův přístup nepoužitelný, protože nerozlišuje různé příslovečné významy, jichž může Ger v PP nabývat.⁶⁰

Chceme-li najít obecné kritérium pro sémantickou interpretaci Ger, musíme se tedy zaměřit nikoli na (eventuální) zapojení SG do kontextu, ale na způsoby jeho integrace do PP a typy významů, které tato integrace implikuje. Na základě výše uvedeného výkladu Le Goffikova, Gettrupova, Franckelova, Kleiberova i Olsenové můžeme konstatovat, že zásadní rozdíly ve způsobu interpretace vykazují Ger (a CIR

⁵⁸ P. Stevenson, « Hansel et Gretel », in *Mes contes préférés*, p. 52, cit. Kleiber – Theissen 2006: 181–182. Autoři uvádějí, že daný příklad přebírají od Halmøyové („*Cité par O. Halmøy*“), neupřesňují však konkrétní zdroj. O. Halmøyová nám potvrdila, že daný příklad nepochází z žádné její práce; zároveň však [92] velmi dobře ilustruje propojení SG s prekontextem, a proto jej zachováme, avšak s odkazem pouze na Kleibera a Theissenovou.

⁵⁹ Podobně i Herslund upozorňuje na to, že „antecedent“ může být od SG-anafory vzdálený: „*En s'enfuyant de Grandson, Charles s'arrête quelques instants à Jougne (Soisson Charles 277). Ici, l'antécédent, c'est-à-dire la description de la bataille de Grandson et de la fuite qui en est la conséquence pour les Bourguignons, se trouve plusieurs pages plus haut: entre cette description et la reprise par le gérondif, il y a en effet plusieurs pages de descriptions du butin gagné par les Suisses et le destin de ce butin. Mais le rôle du gérondif est clairement de remettre le récit principal sur les rails.*“ (Herslund 2003: 241, podtržení O. N.).

⁶⁰ Herslundova analýza může pomoci především při vysvětlení vzniku významového efektu RT (srov. výše např. [79] nebo [85]); v případě SG v postpozici v uvozovacích větách je význam RT oslaben tím, že SG je rematické (PP se slovesem mluvení je informačně chudé, srov. [84], [87] a [90]), SG je tedy možné považovat za *repère temporel-circonstanciel* (viz [11], [12]). Kromě pozice ovlivňuje interpretaci SG také potenciální koreference mezi ději (s významovým efektem ekvivalence, srov. např. [83] nebo [81]), již zmíněné adverbium *tout* a vytýkácí konstrukce, a také lexikální obsazení VG (slovesa vnímání implikují kauzální interpretaci, viz např. [88]).

obecně) v antepozici a v postpozici vůči VF (nebo obecněji v pozici extrapredikační a v intrapredikační). Postpozice je pro Ger (a pro CIR obecně, srov. výše statistiky Guimierovy) nepříznačková; platí zde tedy základní instrukce „AVEC“ identifikovaná Kleiberem (viz I.1.2.2.2). Naproti tomu příznačková antepozice přidává k této základní instrukci význam „rámce“ (*cadre*), který se pokusíme popsat níže.

2.2.3.2 Ger jako rámec pro děj řídící predikace

V předchozím výkladu jsme citovali několik příkladů významového posunu, který způsobuje změna pozice SG (tedy z postpozice do antepozice et vice versa), srov. výše např. [75]. Někdy ovlivňuje změna pozice pouze tematicko-rematickou funkci Ger, např. u Ger_{RT}:

[93] **En sortant** de prison, j'ai fait une émission de télévision. (*Marie Claire*)

[93]' J'ai fait une émission de télévision **en sortant** de prison. (Olsen 1999: 61)

Jindy však změna pozice způsobí zásadnější významový posun, např. od Ger_{RT}/*cadre* (antepozice, [94]) k prosté průvodní okolnosti (postpozice, [94]')

[94] **En fouillant** sans vergogne les bagages, je me comparais à Robinson.

[94]' Je me comparais à Robinson **en fouillant** sans vergogne les bagages. (Olsen 1999: 62)

Jak jsme však upozornili výše (srov. např. [75]), na význam RT se mohou vrstvit další logické vztahy, především kauzální:

[95] Vincent Badie, étudiant en droit à Montpellier, inscrit au barreau dès 1923, ne fut pas franc-maçon mais était inscrit au parti à dix-neuf ans et mourra **en se proclamant** homme de gauche. (REP07)

[95]' Vincent Badie, [...] et **en se proclamant** homme de gauche il mourra. (Le Querler 1993: 174)

V [95] lze SG interpretovat jako CC, příp. *manière* v širším smyslu (Le Querlerová mluví o „*circonstant concomitant*“), naproti tomu po přesunu do antepozice má toto SG význam spíše široce kauzální („*parce qu'il s'est proclamé homme de gauche*“, op. cit.: 175).

Zdá se tedy, že v antepozici získává SG bohatší příslovečné významy, které přesahují základní význam „AVEC“ (čistá průvodní okolnost, CC), který je typický pro Ger v postpozici. Tento jev se pro CIR obecně pokusil vysvětlit např. Charolles, a to

právě na příkladu konstrukce *avecSN* (srov. Kleiber v I.1.2.2.2). V postpozici má podle něj *avecSN* svůj základní (můžeme doplnit *intrapredikační*) komitativní význam:

- [96] Paul se promène **avec son chien**. (Franckel, J.J. – Paillard, D.: *Considérations sur l'antéposition des syntagmes prépositionnels*. In: Guimier, C. (ed.). *La thématization dans les langues*. Bern: Peter Lang, s. 280, cit. Charolles 2003: 14)

V antepozici však získává stejný SP význam podmínkový:⁶¹

- [96]' **Avec son chien**, Paul se promène. (*Quand il a la garde de son chien, Paul est bien obligé de se promener*). (ibid.)

Charolles upozorňuje také na důležitý fakt, že základní komitativní význam *avecSN* může být v antepozici nejen pozměněn nebo oslaben (jako je tomu v [96]'), ale i úplně potlačen ([97]) – a to do té míry, že již postpozice není možná beze změny smyslu výpovědi ([97]'), op. cit.: 14–15 (závorky O. N.):

- [97] [**Avec son chien**], [Paul doit rentrer déjeuner chez lui].

- [97]' Paul doit rentrer [déjeuner chez lui] [**avec son chien**].

Můžeme doplnit, že v [97]' je interpretace *avecSN* intrapredikační (primárně k predikátu [déjeuner]), zatímco v [97] se *avecSN* vztahuje extrapredikačně k PP jako celku.⁶² Podobný významový efekt můžeme pozorovat také u Ger, např. Kleiber uvádí jako gerundiální ekvivalent této konstrukce *avecSN* následující příklad:

- [98] **En buvant** un verre de bourbon, Paul fume un Havane (*s'il boit un verre de bourbon, Paul fume un Havane...*) (Kleiber 2007a: 118)

V postpozici by s toto SG vyjadřovalo podle Kleibera prostou průvodní okolnost:

- [98]' Paul fume un Havane **en buvant** un verre de bourbon (... *et boit un verre de bourbon*, op. cit.: 117)⁶³

Charolles (2003: 15) na základě výše uvedených příkladů s *avecSN* konstatuje, že anteponovaná příslovečná určení plní jinou funkci než obvyklé cirkumstanty (tj. CIR

⁶¹ Charolles však upozorňuje, že tento podmínkový význam je možný pouze při interpretaci děje VF jako „obvyklého“ („*habituel*“); u jednorázového děje (např. VF v *passé composé*) by byla věta neakceptovatelná: **Avec son chien, Paul s'est promené (hier)*. (Charolles 2003: 14). Na vliv aspektově-temporálních charakteristik VF při interpretaci Ger upozornili např. Gettrup (1977a) nebo Franckel (1989), viz I.1.2.2.1.

⁶² Extrémním případem tohoto významového osamostatnění *avecSN* v antepozici je podle Charolla kauzální interpretace (Charolles mluví o „desémantizaci“ CIR): „**Avec son chien**, Paul est insupportable.“ (ve významu *il nous rabat les oreilles avec son chien*, Charolles 2003: 15).

⁶³ Jak uvidíme níže, a také v II.2.2.1.2.2, přítomný čas VF může spouštět podmínkovou interpretaci i u SG v postpozici (děj VF je chápán jako neaktuální).

v postpozici, v intrapredikačním vztahu). Přestože podle Charolla anteponovaná CIR většinou vyjadřují informace již známé (srov. také výše příklady Ger jako verbální anafory), nelze je považovat za téma výpovědi (op. cit.: 45).⁶⁴ Na rozdíl od tematizovaných komplementů (např. *Cette étoile, il ne se lasse pas de la contempler*, Riegel – Pellat – Rioul 2007: 606) totiž tato anteponovaná CIR nevyjadřují „to, o čem se mluví“, ale scénický rámec (*cadre, cadrage, frame*, v němž má být interpretována PP, která následuje).

Informace, kterou tyto rámce přinášejí, může být známá, nebo nová; podstata vztahu k PP však zůstává v obou případech stejná: referenční rámec pro interpretaci PP. Podle Prévostové tak mají anteponované CIR také funkci instrukce („*fonction instructionnelle*“), protože interpretačně indexují celou následující PP, a příp. také určitý počet následujících vět⁶⁵ (Prévost 2003: 53).⁶⁶ Anteponované CIR podle Charolla také přispívají k textové koherenci a kohezi, protože jednak většinou odkazují k již zmíněným informacím (tedy do prekontextu, jako anafory), jednak vyjadřují významové vztahy mezi propozicemi, tj. *relations de discours* (podobně jako konektory).⁶⁷

Schopnost fungovat jako „instrukce“ pro interpretaci událostí vyjádřených v následujícím kontextu je u Ger velmi zřetelná např. v případě *adverbes de phrase* (výpovědních modalizátorů; srov. výše [29])⁶⁸ a můžeme ji pozorovat také u anteponovaných Ger_{RT} (srov. výše např. [3], [12], [35] nebo [93]), která vytvářejí

⁶⁴ Charolles poznamenává, že někdy mohou anteponovaná CIR vyjadřovat „*topique de discours*“ (průběžné téma výpovědi) ve smyslu „*aboutness*“ a přispívat tak k textové koherenci. Interpretace takového významu CIR však přesahuje hranice věty i bezprostředního prekontextu (Charolles 2003: 44–45, srov. výše také [92]).

⁶⁵ Příklad indexace více vět pomocí anteponovaného CIR (s významem místa) uvádí Charolles: „*En Allemagne, les choses vont de mal en pis pour Helen. Kurt lui enlève son fils Johannes. Jack découvre que Caroline continue à prendre de l'héroïne. Au Pakistan, Roquia essaie d'arrêter un important trafiquant. Mais celui-ci verse des pots de vin au juge... (présentation du film Traffik-Le sand du pavot)*“ (Charolles 2003: 42); srov. podobný jev u anteponovaných SG se slovesy pohybu (2.1.3.1.3a).

⁶⁶ Podobně charakterizuje anteponované CIR také Charolles: „*tous les adverbiaux détachés en tête de phrase sont cadratifs dans le sens où ils sont à même de porter non seulement sur la proposition en tête de laquelle ils appaissent mais sur une ou plusieurs autres figurant dans la suite. [...] Ce critère fonctionne comme une sorte d'index que le lecteur ou l'auditeur doivent garder en mémoire pour le traitement de la phrase hôte de l'adverbial et au-delà, jusqu'à l'occurrence d'indices signalant que sa portée est terminée.*“ (Charolles 2003: 43).

⁶⁷ Jak jsme se zmínili výše, na tento jev u SG upozornili Kleiber a Theissenová (2006).

⁶⁸ Tento typ můžeme většinou přiřadit k Ger s podmínkovým významem. Guimier upozorňuje na to, že výpovědní modalizátory (*adverbes de phrase*) vytvářejí polyfonní strukturu výpovědi (Guimier 1993: 179; srov. níže teorie mentálních prostorů).

temporální rámec pro celou PP, příp. i pro následující výpovědi (až k dalšímu RT).⁶⁹ Interpretační rámec však mohou vytvářet také Ger_{log}, např. ve významu RT/cause (viz výše [75] nebo [17]), především však ve významu podmínkovém (srov. výše [8d], [20], [21], [27], [36] nebo [98]). Jak jsme viděli v I.1.2.2.2u příkladu [21], právě podmínkový význam totiž umožňuje propojit dva děje, mezi nimiž je časový přerýv, a zároveň přitom zachovat jednotu časoprostoru, kterou vyžaduje význam *en* (tedy vztah *Contenant/contenu*, nebo Franckelův *intériorisant-repère*, viz I.1.1).

Podle našeho názoru lze tuto schopnost Ger v podmínkovém významu (Ger_{cond}) vysvětlit pomocí termínu „mentální prostor“ (*espace mental*), který zavedl Fauconnier. Tato teorie umožňuje především vysvětlit některé problémy při identifikaci referentu: např. ve větě *En 1929, la dame aux cheveux blancs* [x_1] *était blonde* [x_2] (Fauconnier 1984: 47) vytváří časový CIR „en 1929“ mentální prostor, v němž výchozímu elementu x_1 („déclencheur“ – „dame aux cheveux blancs“) odpovídá element x_2 („cible“ – *dame blonde*).

Fauconnier popsal různé jazykové prostředky, které mohou podobné mentální prostory vytvářet; kromě CIR (s významem časovým a/nebo prostorovým)⁷⁰ mají podobnou funkci také mentální predikáty (*verbes d'attitude propositionnelle*, např. *croire, espérer, prétendre...*), a také podmínkové věty (např. *S'il avait écouté sa mère, ce criminel* [x_1] *serait un saint* [x_2], op. cit.: 51).⁷¹ Ger v podmínkovém významu (Ger_{cond}) můžeme zařadit právě mezi tyto „hypotetické (mentální) prostory“: SG *en postant la lettre ce soir* (viz [8d]) vytváří (čas)prostor, do něhož je zasazen děj PP *elle*

⁶⁹ Postponovaná Ger_{RT} si sice zachovávají svůj význam (především s V_{mouv}), ale vztahují se pouze k VF (viz [93]).

⁷⁰ Např. *Dans l'autre appartement, le lustre est très bien* (Fauconnier 1984: 26). K tomuto typu můžeme zařadit i CIR označující různé lidské výtvary, např. obrazy (*Dans le tableau de Luc, la fille aux yeux bleus a les yeux verts*, op. cit.: 37) nebo filmy (*Dans ce film, Clint Eastwood est un traître*, op. cit.: 34).

⁷¹ Specifický prostor však mohou podle Fauconniera vytvářet i pragmatické situace, např. v situaci „restaurace“ se vytváří spojení mezi klienty a objednaným jídlem, a proto je naprosto přijatelná následující věta: *L'omelette aux champignons est parti(e) sans payer* (Fauconnier 1984: 18–19), srov. níže teorie scénářů (I.3.1.2).

arrivera demain.⁷² Právě tento autonomní časoprostor umožňuje Ger překlenout časový přerýv mezi ději.⁷³

Jak upozorňuje Halmøyová, základem logického vztahu je u podmínkového Ger vždy vztah kauzální/prostředkový, který však zůstává „potenciální“ (Halmøy 1982: 389; příp. „virtuální“ Halmøy 2003a: 95):

[99] **En revenant**, il l'aurait réveillé (Duras). (op. cit.: 96)

Podmínková interpretace Ger je tedy dána specifickými rysy VF, které implikují neaktuálnost děje: kromě kondicionálu ([99]) se jedná např. o modální konstrukce s významem možnosti (*pouvoir, il est possible de*), přítomný čas (viz [98] nebo [48]); k tomuto výčtu můžeme doplnit také sémantické ekvivalenty kondicionálu (např. *subjonctif plus-que-parfait*, viz Halmøy 2003a: 96) a futurum⁷⁴ (srov. [8d] nebo [20]).⁷⁵ Podmínková interpretace je tedy u Ger až terciárním derivátem: základem je vztah anteriority kombinovaný s (široce) kauzálním významem, k němuž je přidán příznak potenciálnosti.

Většina výše uvedených příkladů Ger_{cond} se nachází v antepozici vůči PP; Ger s podmínkovým významem však můžeme najít také v postpozici: srov. [8a] *Il réussira en travaillant*. [8a] je nutné považovat za Ger_{cond}, protože splňuje výše uvedené tři faktory této interpretace: anteriorita, kauzální vztah a potenciálnost (*il réussira*). Rozdíl mezi oběma konstrukcemi je dán jednak způsobem začlenění do PP (v postpozici vztah intrapredikační, a proto implikující spíše simultaneitu; v antepozici extrapredikační, a proto akcentující přerýv mezi ději), jednak funkcí v informační struktuře výpovědi – v postpozici spíše funkce (sekundárního) rématu, v antepozici (interpretační) rámeč (viz více II.2.2.1.2.2).

Ger s široce kauzálním významem (příčiny, prostředku, podmínky) tedy můžeme najít jak v antepozici, tak v postpozici vůči PP: antepozice sice lépe odráží

⁷² Pojem *espace mental* aplikoval na analýzu *participe présent* Le Goffic; Pps však v jeho pojetí nevytvářejí mentální prostor, ale naopak jsou často jeho součástí, např. po mentálních predikátech vyjadřujících vzpomínku (viz pozn. 5 v I.2.2).

⁷³ Symptomem této autonomie je i nekoreference podmětového aktantu Ger v [8d] nebo v [36] s podmětem PP; tento rys je však dán také antepozicí SG (viz kapitola I.2.1.1.1).

⁷⁴ Ačkoli je futurum tradičně řazeno k indikativu, vyjadřuje děj dosud nerealizovaný (pouze potenciální), a proto je kompatibilní s Ger_{cond}.

⁷⁵ Výčet některých těchto faktorů podmínkové interpretace uvádějí také König a Auwera 1990: 342 (na příkladech z angličtiny, ale v platnosti obecnělingvistické).

ikonický sled dějů (tedy anterioritu), v postpozici však může mít dané SG rematickou funkci. V obou pozicích je však (široce) kauzální interpretace zajištěna zřetelným (logickým) vztahem mezi ději SG a PP již na (hloubkové) sémantické úrovni:

a) kauzální význam může být implikován již významem samotného VG (např. u sloves vnímání, která se vážou primárně k subjektu děje, srov. výše např. [8c], [68], [71], [72]);

b) ve většině případů je kauzální interpretace založena na pragmatické zkušenosti (*connaissance partagée*): spojení dějů [travailler]–[réussir] v [8a], [cogner contre l'évier]–[casser] v [22] nebo [pisser dessus]–[éteindre (le feu)], Tabulka 1 v I.1.2] implikují nezávisle na syntaktické realizaci následnost (*succession*), na niž se vrství široce kauzální vztah (srov. níže kauzativa a scénáře v I.3.1.2);

c) někdy může být kauzální vztah nesen pouze následností dějů, bez ustáleného vztahu inference na lexikální úrovni (srov. např. [revenir]–[réveiller] v [99]); právě v tomto případě pak hraje klíčovou roli antepozice (a s ní spojený ikonický sled dějů), protože je schopná vnést kauzální interpretaci (nebo alespoň význam RT-anteriority) i mezi děje, které jinak vztah kauzální vztahy na lexikálně-sémantické úrovni neimplikují (srov. výše [fumer]–[méditer] v [75]).

Vysvětlení možných lexikálně-sémantických vztahů mezi VG a VF se pokusíme představit v I.3.1.; zde jsme pouze upozornili na rozdíl v relevanci kritéria pozice SG vůči PP v závislosti na lexikálním obsazení VG a VF.

Závěr

Můžeme tedy shrnout, že antepozice dává SG/CIR extrapredikační funkci, a tím i určitou míru referenční a významové autonomie. Jak jsme se zmínili výše, SG v antepozici odkazuje referenčně k prekontextu (srov. výše závěry Combettovy v souvislosti s identifikací referentu podmětového aktantu SG a také Herslundova analýza Ger jako verbální anafory), a zároveň vytváří časový a/nebo interpretační (argumentační) rámec pro PP, kterou uvádí (anticipuje, řečeno s Kleiberem, viz výše). Sémantická autonomie (tedy vymanění s predikačního rámce PP) také umožňuje SG/CIR vyjadřovat širší škálu významových (logických) vztahů k PP (srov. výše Charollovy příklady s *avecSN* v [96] a [97], a také varianty SG v postpozici a v antepozici

v [93] – [95]). V případě SG (jakožto predikace) je tato schopnost podpořena také ikonickým sledem dějů (SG – PP), který implikuje potenciální následnost dějů, a s tím spojenou interpretací [+log], tedy (chrono)logickou anterioritu (významy RT nebo vztahy široce kauzální).

Interpretační instrukce aktivující v antepozici široce kauzální významy ([+log]) představuje při interpretaci SG/CIR zřetelnou tendenci, avšak jak jsme konstatovali v závěru této kapitoly v souvislosti s analýzou podmínkových významů, SG může vyjadřovat široce kauzální vztahy k PP i v postpozici. Tato schopnost Ger je vázána na lexikální obsazení CG; v následující kapitole se proto pokusíme shrnout základní lexikální charakteristiky VG (SG) a možnosti vysvětlení jejich interakce s VF (PP). Zároveň představíme i externí lexikální modifikátory významu SG (adverbium *tout*, viz I.3.2).

3 FAKTORY LEXIKÁLNĚ-SÉMANTICKÉ A PRAGMATICKÉ

3.1 Faktory interní – lexikální obsazení VG/VF a jejich kombinace

Jak jsme viděli v průběhu výše uvedeného výkladu, otázce lexikálního obsazení CG¹ se okrajově věnovala řada autorů. Nejčastějšími sémantickými typy sloves uváděnými v této souvislosti jsou slovesa pohybu (V_{mouv}), slovesa mluvení (V_{dic}), slovesa vnímání (V_{perc}), příp. mentální predikáty (V_{ment}).² Kleiber a Rihs se pak věnují interpretaci SG ve vztahu ke kauzativnímu VF (v širším smyslu, nejen slovotvorném; srov. výše [22] v I.1.2.2.3 a níže I.3.1.2).

Velmi specifickou a zřetelně vymezenou skupinu CG představuje z hlediska lexikálního obsazení typ Ger_{hypo} , který identifikovala Halmøyová; připomeňme, že mezi VG a VF je zde vztah hypo/hyperonymie (srov. výše *dire-bafouiller*, *arriver-courir*, Tabulka č. 1 v I.1.2). Specifičnost tohoto typu Ger (a silnou integraci SG do PP) dokazuje i možnost sloučit v některých případech SG a PP do jediné predikace; srov. např. *dit-il en hurlant* → *hurla-t-il* (Halmøy 2003a: 105; srov. níže analýzy v II.2.1.3.2.3c). V některých cizích jazycích je proto možné nahradit francouzské analytické vyjádření pomocí výrazu syntetického, např. v angličtině [100] a v češtině [101] (srov. výše pozn. 45 v I.1.2).³

[100]⁴ He **limped** across the street.:Il a traversé la rue **en boitant**. (Vinay – Darbelnet 1971:6)

[101] Alice est arrivée **en courant**, [...] → Aube [sic] **přiběhla**, [...] (InterCorp, Camille Laurens, *L'Amour, roman*, 2003; přel. Alexandra Pflimpflová 2004; Nádvoříčková 2010a: 15)⁵

¹ CG – *construction gérondive*, zahrnující SG – *syntagme gérondif* a PP – *prédication principale*.

² Halmøyová mluví o „*prédicats intellectuels*“ (*penser, réfléchir*, Halmøy 2003a: 103, ale také *comprendre, se rendre compte*, op. cit.: 92), za podskupinu můžeme považovat slovesa vyjadřující vlastnění informace (*verbes de connaissance – savoir, connaître*, Franckel – Lebaud 1990). Encyklopedický slovník češtiny definuje V_{ment} (*verba cogitandi, putandi*) jako slovesa vyjadřující mentální stavy a děje lokalizované v mozku (*vědět, usuzovat, pamatovat si, myslet, přemýšlet...*, Karlík – Nekula – Pleskalová 2002: 520). Daneš et al. se pokoušejí definovat „predikáty mentální činnosti“ pomocí participantů situace, především „informace“ (Daneš et al. 1981: 219), podobně Levinová řadí např. sloveso *think* mezi „slovesa s predikativními komplementy“ (Levin 1993: 182).

³ Flauxová a Molinová poukazují v této souvislosti na rozdíly v konceptualizaci dějů: francouzština marginalizuje vyjádření způsobu, protože jej odsouvá mimo hlavní sloveso; proto někdy může zůstat způsob realizace děje nevyjádřený – např. *il a traversé la rivière (à la nage)*, Flaux – Moline 2009: 7 a II.2.1.3.1.3c.

⁴ Srov. podobně: *He crawled to the other side of the road: Il gagna en rampant l'autre côté de la route* (Vinay – Darbelnet 1971: 106).

⁵ Podobně *Elle est sortie en courant („vyběhla“*, Šabršula 1986: 244).

Ger tedy u typu Ger_{hypo} vyjadřuje způsob realizace děje VF, nikoli jeho (průvodní) okolnost. V předchozí kapitole jsme se zmínili, že někteří lingvisté z tohoto důvodu nepovažují kategorii „způsobu“ za příslovečné určení (*complément circonstanciel*, viz I.2.2.2.4, pozn. 7, Golay 1959).⁶ Podobně *Příruční mluvnice češtiny* poukazuje na to, že určení způsobu představují vnitřní charakteristiku děje nebo stavu, a podobají se tak přívlastku u substantiv (*spát klidně/klidný spánek*, Karlík – Nekula – Rusínová 1995: 452). Specifikem vyjádření způsobu u Ger_{hypo} je však existence tohoto vztahu již na lexikální úrovni, tzn. existence skupiny sloves, která vyjadřují „způsob pohybu“ nebo „způsob realizace řečové činnosti“ (srov. Flaux – Moline 2009: 7, Stosić 2009: 104 nebo Levin 1993: 204). Pokud jde o syntaktické rysy tohoto typu Ger, jak jsme se zmínili výše, Olsenová i Halmøyová zde konstatují nutnost postpozice SG (tedy intrapredikační pozici) a považují SG za rematické, protože má vyšší informační hodnotu než hyperonymní VF (srov. Olsen 1999: 124 a 127).⁷

U typu Ger_{hypo} je významová vyprázdňenost VF patrná především u **sloves mluvení** v uvozovacích větách (*incises*),⁸ zejména pokud VG vyjadřuje pouze základní sém V_{dic} (*dit-il, fit-il*, na rozdíl např. od *hurla-t-il* atd.):

[102] Sam, dit-elle **en chuchotant** dans l'appareil, Sam, je suis toute nue. (VAUTRIN. J, *Bloody Mary* 1979, FRANTEXT; Nádvorníková 2008: 94)

PP (VF) je v [102] významově redundantní a slouží pouze jako syntaktický podklad pro sémantický příznak vyjadřovaný SG (tedy způsob realizace řečové činnosti).⁹

⁶ Tento názor sdílí také Bonnard; poukazuje především na to, že „určení způsobu“ nemůže být pojímáno nezávisle na hlavním ději (např. *Sylvie a dansé avec grâce*, na rozdíl od příslovečných určení *avec son cousin/à la mairie*, Bonnard 1975: 3209).

⁷ U tematicko-rematické analýzy samozřejmě záleží na prekontextu; funkci rématu může plnit i celá CG (srov. [103] nebo [76]’). Samo vyjádření způsobu je sice informačně bohatší než VF, avšak podle našeho názoru vyjadřuje pouze sekundární informaci, a tedy pouze sekundární réma.

⁸ Pokud nemá VG v uvozovací větě význam V_{dic} (tj. typ Ger_{hypo}), vyjadřuje podle Halmøyové nejčastěji nějakou průvodní okolnost (CC) řečové činnosti; jak jsme již konstatovali výše (srov. I.1.2.1), Halmøyová uvádí jako nejčastější VG v této funkci slovesa pohybu, mluvení, vnímání, mentální činnosti a slovesa vyjadřující mimiku a gesta (Halmøy 2003a: 102), srov. např. [90] **en levant son verre** nebo [10c] **en riant**. Podle našeho názoru nelze tato SG považovat za čisté „průvodní okolnosti“, protože se významně podílejí na interpretaci přímé řeči, kterou CG (tedy *incise*) uvozuje (srov. II.2.1.3.2.3c a Šustrová 2010).

⁹ Na rozdíl od Ger_{hypo} nelze u koreferenčního typu Ger_{ekviv} (srov. Tabulka 1 – *Il a commis une erreur en se mariant*) pozorovat podobně jednoznačné tendence v lexikálním obsazení VG a VF, přesto i zde Halmøyová konstatuje častý výskyt V_{dic} v SG: *Ils avaient donc raison en disant que j'étais tombé* (Halmøy 1982: 281, viz II.2.1.3.2.3c). Řečová produkce (SG) je tedy nějak interpretována nebo má tedy nějaké následky (PP).

Při záměně VG za VF (tj. při přesunu hyponymního slovesa na pozici VF) vztah způsobu mizí, např. u sloves pohybu je nahrazen významem RT:

[103] Vous êtes partis **en courant**, toi et Paulo. (Duras, *L'amant de la Chine du Nord*)

[103]' Vous avez couru **en partant**, toi et Paulo. (Olsen 1999: 125)

Podobný efekt má i přesun SG do antepozice vůči VF: extrapredikační pozice děje separuje, což odporuje lexikální integraci VG do VF.¹⁰ Fixní sled (SG v postpozici) a hierarchie predikátů (VG_{hypo}) jsou dány silnou integrací tohoto typu SG do PP: jednak syntaktickou (intrapredikační vztah), jednak lexikálně-sémantickou (vztah hypo/hyperonymie). Ger_{hypo} proto podle našeho názoru představují v rámci kategorie Ger specifickou podskupinu, která odpovídá základnímu významu Ger (CC) pouze částečně: SG je začleněn do PP přímo na lexikální úrovni a nerozvíjí PP jako CIR (tedy jako externí okolnost děje), ale spíše ve vztahu kvalifikačním. Konkrétní míra integrace VG do VF však závisí na různých faktorech (komplementace VG i VF, pozice SG vůči PP, míra překrývání sémů VG a VF, *Dét* aj.), a proto jsou přechody mezi Ger_{hypo} a Ger_{zp} (vyjádření způsobu), příp. Ger_{CC} (průvodní okolnost) pozvolné.¹¹

Pokud nejsou slovesa pohybu v SG ve vztahu způsobového určení, vykazují naopak velkou mobilitu v rámci výpovědi:¹² ve funkci RT se mohou nacházet jak v antepozici, tak v interpozici nebo v postpozici (viz také I.2.2.2.4.1, pozn. 15).¹³ Jak jsme se zmínili v I.2.2.2.4.2, podle Gettrupa předurčuje V_{mouv} k funkci RT (časový orientátor) jejich slabá informační hodnota, zejména při nulové nebo omezené komplementaci.¹⁴ Slovesa pohybu totiž vyjadřují pouze lokalizaci (třebaže dynamickou), podobně jako statická slovesa.¹⁵ Podle Olsenové jsou V_{mouv} právě

¹⁰ Olsenová konstatuje, že přesun SG_{hypo} do antepozice buď vůbec není možný (věta je „bizarní“), nebo dochází k významovému posunu (Olsen 1999: 126). S tímto názorem souhlasí také Kleiber a Theissenová: „?En boitant, il marche“ (Kleiber – Theissen 2006: 178). Srov. ale *tout en nageant* v pozn. 8 v I.2.2.2.4.

¹¹ CG se slovesy pohybu a mluvení podrobně analyzujeme v II.2.1.3.1 a II.2.1.3.2.

¹² Podle Halmøyové se Ger_{RT} často kombinují s VF(V_{ment}), srov. níže, nebo s VF(V_{perc}): subjekt se tedy někde pohybuje a přitom na něco myslí (srov. níže [105]), nebo něco vidí/slyší apod. (*En approchant de la chambre, j'entendis les cris douloureux d'un homme, malgré la porte fermée*, Halmøy 2003a: 92).

¹³ Antepozice výrazně převažuje, srov. např. [3], [21], [23], [26], [35], [85] nebo [86]; pro postpozici např. [40], [45] nebo [46].

¹⁴ Na podobnost nízké informační hodnoty (*sémantisme faible*) statických a dynamických lokalizačních predikátů upozornily např. Fuchsová a Fournierová; proti nim staví slovesa vyjadřující (po)citu (*verbes de sentiment*) a psychologické stavy, která mají naopak „silnou sémantiku“ (Fuchs – Fournier 2003: 86–87).

¹⁵ Srov. výše termín „*parcours spatiotemporel*“ Kleibera a Theissenové, [86].

z tohoto důvodu velmi častá také jako VF u Ger_{CC}¹⁶ (připomeňme, že u tohoto typu vyjadřují PP a SG dva logicky nezávislé děje se srovnatelnou informační hodnotou):

[104] Louise sortit de la cuisine **en se tordant** les mains [...] (*De guerre*, Olsen 1999: 90)

Jak jsme však mohli pozorovat výše, určitou volnost pozice v rámci věty vykazují také SG se **slovesy vnímání** (V_{perc}), která jsou na rozdíl od V_{mouv} naopak informačně bohatá, protože vyjadřují kauzální vztah k PP¹⁷ (srov. výše v antepozici [17] a v postpozici [18]).¹⁸ Tuto (relativní) nezávislost na interpretačních instrukcích jinak spojených s intra/extrapredikační pozicí lze vysvětlit právě jednoznačným vztahem V_{mouv} i V_{perc} k VF na sémantické úrovni:

1) V_{mouv} mohou jen velmi obtížně implikovat nějaký logický vztah k VF¹⁹ (což je vylučuje z významů založených na kauzálních vztazích), a zároveň kvůli své informační chudosti nemohou vyjadřovat CC (průvodní okolnost), které vyžaduje děje přibližně stejné závažnosti²⁰ – jediná zbývající možnost interpretace v rámci škály příslovečných významů, které umožňuje forma Ger, je tedy RT (příp. specifický význam Ger_{hypo} při vztahu hypo/hyperonymie);

2) jak jsme viděli při srovnání Pps (*participe présent*) a Ger ([68], [71] a [72]) a jak jsme konstatovali také v závěru kapitoly I.2.2.2, slovesa smyslového vnímání (V_{perc}) naopak implikují zřetelný kauzální vztah vázaný na subjekt děje (v případě SG se tento význam vrství na RT, ale Pps se vztahuje přímo k subjektu); tvar na –ant tak

¹⁶ Olsenová zmiňuje v této souvislosti jak predikáty lokomoční (*verbes de déplacement*), telické (*traverser, arriver, venir*) i atelické (*marcher*), tak predikáty vyjadřující spíše tělesný postoj (*se tourner*).

¹⁷ Srov. výše konstatování Gettrupova (3.2.2.1.), a také příklad Halmøyové: „Je me suis brûlée. Marion a pleuré **en m’entendant** crier. [...] *L’effet de sens causal est indissociable de celui de repère temporel : c’est quand et parce que Marion l’a entendu [sic!] crier qu’elle s’est mise à pleurer.*“ (Halmøy 2003a: 95).

¹⁸ SG(V_{perc}) v kauzálním významu samozřejmě nejsou v antepozici a v postpozici plně synonymní: zatímco v antepozici vyjadřují spíše (interpretační) rámec pro PP a jsou většinou kontextově zapojena, v postpozici mají charakter spíše rematický. Kauzální vztah je zřetelnější v antepozici, protože antepozice více implikuje anterioritu děje SG, zatímco v postpozici je děj SG většinou chápán jako simultánní (viz II.2.1.3.3.3).

¹⁹ Viz také poznámku Olsenové v pozn. 39 v I.2.2.3. Úplně vyloučena však kauzální interpretace u V_{mouv} samozřejmě není: *Elle s’est mise dans son tort en partant sans prévenir*. Tento příklad Moortgatová interpretuje jako způsob (*manière*), protože jde na rozdíl od prostředku o nezáměrný důsledek (Moortgat 1978: 159). Halmøyová by přiřadila tento příklad ke koreferenčnímu typu Ger_{ekviv}, avšak ani v jednom případě nejde o RT, jinak pro V_{mouv} typické.

²⁰ Např. {V_{dic}; V_{perc}; V_{ment}} – {V_{geste/mimique corp}; V_{mouv-dépl}}, viz Halmøy 2003a: 102 (závorky O. N.).

vyjadřuje příčinu a VF reakci (Halmøy 1982: 242).²¹ Tento kauzální vztah může být dále modifikován „virtuálností“ děje VF, např. kondicionálem (viz I.2.2.3.2), zůstává však stále zřetelný.

Posledním typem sloves, který bývá v souvislosti s interpretací SG častěji zmiňován, jsou **mentální predikáty**. Podle Halmøyové je tento typ sloves (např. *penser*, *réfléchir* aj.) častý u Ger_{CC} a může se v tom případě vyskytovat jak v VF, tak v VG, především v kombinaci s V_{mouv} nebo se slovesy vyjadřujícími gesta nebo „tělesnou mimiku“ (*mimique corporelle*, Halmøy 2003a: 102).²² Kromě toho se však podle Halmøyové mentální predikáty (např. *comprendre*, *se rendre compte*) mohou na pozici VF kombinovat také s Ger_{RT}, především s VG(V_{mouv}), srov. také pozn. 12:

[105] **En rentrant [V_{mouv}]** dans la chambre, il se rendit compte [V_{ment}] qu'il n'avait été tiré d'embarras que pour un embarras plus grand encore. (Lainé) (Halmøy 2003a: 92)

Výše uvedené příklady lexikálního obsazení VG (příp. i VF) mohou pomoci identifikovat tendence nebo prototypická užití v rámci některých sémantických typů SG (např. Ger_{hypo} – V_{dic}/V_{mouv}; Ger_{RT} – V_{mouv}/V_{perc}; Ger_{cause} – V_{perc} aj.), nemohou však vysvětlit sémantické fungování Ger jako celku. O obecnou definici lexikálního obsazení Ger se pokusila Halmøyová, pomocí rozlišení predikátů statických a dynamických (Halmøy 1982: 293–320 a 2003a: 106).

3.1.1 Predikáty statické vs dynamické

Halmøyová považuje dějovost („dynamičnost“, [+dyn]) a agentivnost predikátů VG i VF za konstitutivní rys CG (Halmøy 1982: 296).²³ Typickým rysem agentu²⁴ obou

²¹ Bonnard při popisu tohoto typu kauzálních vztahů rozlišuje vědomý motiv (*motif*) a nevědomou pohnutku (*mobile*), viz Bonnard 1971: 628; v případě SG(V_{perc}) by šlo spíše o pohnutku.

²² Můžeme dodat, že mentální predikáty jsou typické také pro výpovědní modalizátory (srov. např. *en y réfléchissant...* v [29]).

²³ „Un coup d'œil rapide sur les exemples cités jusqu'à présent révèle que dans l'immense majorité des cas, le couple VP–gérondif est composé de verbes d'action ou action–procès dont le sujet est un agent.“ (Halmøy 1982: 298). Termíny *action* a *action–procès* (*process and action*) přebírá Halmøyová od Chafea (Chafe 1970: 99), viz níže. Těmito termíny a důrazem na agentivnost zde vyzdvihuje důležitost akčních predikátů, tj. predikátů vyjadřujících nějakou záměrnou činnost vykonávanou agentem; základním obecným rysem sloves v CG však podle ní stále zůstává dějovost (dynamičnost), viz Halmøy 1982: 293 a 2003a: 106. Podobně Mluvnice češtiny 3 dělí predikáty nejdříve na stavové a dějové, a ty následně na akční a neakční (viz Daneš – Grepl – Hlavsa 1987: 31–33).

²⁴ Halmøyová používá termín „agens“ bez rozlišení pro všechny levovalenční participanty; přestože je S_{Ger} (subjekt Ger) i S_{pp} (subjekt řídicí predikace) většinou právě původce děje (tedy agens), může v této funkci být také kauzátor (tj. nepersonální původce děje, např. *la pluie*), procesor (tedy nositel děje, např.

sloves je podle ní [+hum], akceptovatelné jsou příp. také entity, které k tomuto rysu alespoň nějakým způsobem odkazují, např. metonymicky (*gouvernement*),²⁵ nebo metaforicky (*l'art flaubertien*, Halmøy 1982: 297–298).²⁶ Např. predikáty označující atmosférické jevy (ať již stavy – *il fait chaud*, nebo procesy – *il pleut*) jsou proto podle Halmøyové v VF(CG) na hranici přijatelnosti, srov. výše příklad (**Il neige en effaçant les routes*, Bonnard 1973: 2222, I.2.1.1.1).²⁷ Alespoň částečně přijatelné jsou VF označující atmosférické jevy pouze v kombinaci s Ger_{RT} [106] a s výpovědními modalizátory [107] (Halmøy 1982: 307–308):

[106] Il faisait chaud en entrant.

[107] **En y réfléchissant, il pleut** sans doute aussi là-bas.

Podle našeho názoru je přijatelnost obou těchto typů Ger umožněna tím, že se SG nevztahují referenčně k (avalenčnímu) VF, protože jejich podmětový aktant je saturován jinde (viz I.2.1.1.1): u Ger_{RT} jde spíše o všeobecný podmět *on* ([106]), u výpovědního modalizátoru v [107] je agentem děje SG mluvčí výpovědi, v obou případech tedy [+hum]. Jako základ SG by však avalenční atmosférické predikáty byly jasně agramatické (**en pleuvant, *en faisant chaud*; srov. také Halmøy 1982: 307).

Toto omezení může být dáno tím, že Ger (stejně jako český přechodník) vytváří dvojpólový vztah k řídicí predikaci: na syntaktické úrovni se začleňuje do PP jako CIR (tedy ve vztahu k VF), avšak na sémantické úrovni vyžaduje vytvoření predikačního vztahu, tj. saturaci agentu (ať již v rámci PP, nebo mimo ni, srov. kapitola I.2.1 pojednávající o Ger jako o sekundární predikaci). Avalenční atmosférická slovesa tak mohou být z SG vyloučena nejen z důvodů lexikálně-sémantických (často jde o predikáty stavové, např. *il fait chaud*), ale i syntaktických (nevytvářejí

Pierre dort), proživatel (*experier*) apod. V následujícím výkladu chápeme tedy termín „agens“ v tomto širokém slova smyslu.

²⁵ Tyto abstraktní konatele označující (lidské) instituce nebo organizace můžeme podle Halmøyové najít především v publicistických textech (Halmøy 1982: 297). Podle našeho výzkumu je agens [-hum] velmi častý také v textech odborných a publicistických (viz II.2.2.4.2).

²⁶ V případě agentů jasně [-hum] pozoruje Halmøyová alespoň „vnitřní živou sílu“, která implikuje nějaký pohyb, např. *la pluie, les motos, la vaguelette* aj. Pokud agens takový rys postrádá, přináší podle ní dynamický element sloveso, např. v popisech: „un escalier qui monte en tournant un peu“ (Halmøy 1982: 300–301). Mluvnice češtiny 3 upozorňuje, že agens akčního slovesa může mít rys [-anim], pokud má schopnost způsobit nějakou mutaci (změnu), např. *Slunce vysušilo kaluže* (Daneš – Grepl – Hlavsa 1987: 33).

²⁷ Mluvnice češtiny 3 definuje tyto predikáty jako „nečleněné“, tj. pojímající děj globálně, bez participantů (Daneš – Grepl – Hlavsa 1987: 31).

valenční/intenční pozici subjektu, kterou VG potřebuje pro vytvoření predikace).²⁸ Implikace pozice levovalenčního participantu je tedy podle našeho názoru konstitutivním rysem predikát(or)u VG.²⁹

Ze stavových predikátů obsahujících levovalenční pozici analyzuje Halmøyová blíže např. *être + adj*, *avoir (tort, raison)*, *rester*, *exister*, ale také *verbes de connaissance* (predikáty vlastnění informace) *savoir* a *connaître*, a dospívá ke třem závěrům:

1. stejně jako u výše zmíněných predikátů označujících atmosférické jevy jsou i tyto statické predikáty akceptovatelné v VF(CG) pouze v kombinaci s Ger ve funkci výpovědního modalizátoru (viz [107]) nebo Ger_{RT} (viz [106])³⁰ v pozici VG se mohou vyskytovat pouze za podmínky, že dojde k významovému posunu, který dá predikátu význam dějový, např.:

[108] Donc **en étant gentil**, en essayant de parier sur ce qu'ils ont de meilleur, on n'est pas hypocrite [...] (Halmøy 1982: 312–313)³¹

Podle Halmøyové nemá SG *en étant gentil* význam statický, kvalifikační, ale dynamický, protože jej lze parafrázovat pomocí „*en faisant acte de gentillesse*“ (ibid.), tj. s významem Ger_{ekviv}.³²

2. bez významového posunu jsou podle Halmøyové statické predikáty akceptovatelné pouze ve vazbě *toutGer*:

[109] Vous êtes bien son mari? Je le suis sans l'être **tout en l'étant**. (Jean Charles, où est donc ma femme, 73) (op. cit.: 320)

Podle našeho názoru umožňuje *tout* kombinaci se statickými predikáty tím, že zdůrazňuje základní, „globalizující“ význam *en*, tj. Ger_{CC} (přívodní okolnost) a blokuje [+log], tedy široce kauzální vztahy (srov. I.3.2 a II.2.2.3.2).

²⁸ Jak jsme viděli v kapitole I.2.1.1.1, neosobní konstrukce jsou na pozici VF přijatelné, pokud nabízejí referent pro saturaci S_{Ger} ([33] *il lui sembla, en se savonnant...*); v SG by však tyto bezpodmětové konstrukce byly stejně nepřijatelné jako atmosférická slovesa (**en lui semblant...*).

²⁹ Právě nutnost saturace agentu VG může být příčinou toho, že se Ger jen velmi vzácně vyskytuje v pasivu: změna hierarchizace participantů totiž komplikuje identifikaci referentu subjektu Ger.

³⁰ „*Il n'était pas tout à fait fermé le dispensaire en arrivant.*“ (Halmøy 1982: 311).

³¹ Srov. také: *En restant à la maison, je n'ai pas du tout le sentiment d'être un poids mort*, tj. „*décider de rester*“ s významem [+log] (Halmøy 1982: 314).

³² Roli v tomto případě hraje také antepozice; např. Franckel upozorňuje, že „kompaktní“ predikáty (*compacts*, např. *injurier, fumer*, srov. [75]) se v antepozici stávají „diskrétními“ (*discrets*), a vyjadřují proto kauzální vztahy (Franckel 1989: 178).

3. nekompatibilitou se stavovými predikáty se Ger zřetelně odlišuje od konstrukcí s Pps, kde je naopak tento typ predikátů běžný (op. cit.: 309):

[110] **étant sec**, le linge est prêt à repasser

[110]' *le linge **en étant sec** est prêt à repasser

Jak jsme upozornili v závěru kapitoly I.2.2.2, tento rozdíl lze vysvětlit primární syntaktickou závislostí nominální u Pps a verbální u Ger. Predikáty vázané svým významem především na subjekt (např. V_{perc} , *verbes de sentiment*,³³ *verbes de connaissance*³⁴ aj.) jsou proto typické pro Pps.³⁵ S formou Ger jsou kompatibilní pouze tehdy, když implikují nějaký příslovečný vztah ke slovesu (např. kauzální/RT u V_{perc} , [68] nebo [71]), a mohou se tedy subordinálně začlenit do PP na pozici CIR, v souladu s Kleiberovou definicí instrukce obsažené v Ger.

Halmøyová se o vysvětlení nekompatibility Ger se stavovými predikáty nepokouší; zároveň také rezignuje na další rozlišení typů predikátů v rámci kategorie dějovosti (tedy [+dyn]), přestože i zde lze pozorovat korelace mezi sémantickými typy Ger a typy predikátů (srov. níže kauzativa).³⁶ Jak jsme se zmínili výše (srov. pozn. 15), Halmøyová vychází při své klasifikaci predikátů z Chafea (viz pozn. 23); ten rozlišuje čtyři základní typy sloves: *state*, *process*, *action* a *processes and actions*,³⁷ a zároveň bere v úvahu i sémantické participanty intenčního pole (tj. agens, patiens, proživatel atd.).³⁸ V anglosaské lingvistické literatuře je však obecněji známější klasifikace

³³ Např.: *souhaiter*, *désirer*, *douter*, *craindre*, *avoir peur* (srov. Franckel – Lebaud 1990: 117–157).

³⁴ Např. *connaissant*, *sachant*; Halmøyová poukazuje na to, že i zde *tout* zvyšuje akceptabilitu těchto predikátů v SG, především spojení *tout en sachant* je časté (Halmøy 1982: 317, I.3.2 a II.2.2.3.2). Jak jsme upozornili výše (I.2.2.2.3), výhodou *toutGer* je ve srovnání s Pps zřetelná indikace přípustkového významu.

³⁵ Halmøyová doplňuje tento výčet např. o slovesa *tenir* a *porter*, která se podle ní ve formě Ger téměř nevyskytují (viz II.2.1.3.4), zatímco v Pps jsou běžná, protože „charakterizují především subjekt, a nikoli děj“; proto je také často možné je nahradit pomocí objektové absolutní konstrukce (akuzativu vlastnosti): *le Hollandais marchait derrière elle*, ***tenant*** *à la main un panier plein de provisions* – [...] *marchait derrière elle*, ***un panier de provisions à la main*** (Halmøy 1982: 323).

³⁶ Toto opomenutí je pochopitelné, vzhledem k tomu, že již základní rozlišení kompatibility statických a dynamických predikátů s formou Ger představuje v literatuře o Ger průkopnický (a ojedinělý) čin.

³⁷ *The wood is dry./The wood dried./Michael ran./Michael dried the wood.* (Chafe 1970: 99).

³⁸ Jako speciální typ proto vyčleňuje výše zmíněná avalenční slovesa (pod pojmem „ambient“), a to jak stavy (*It's hot.*), tak procesy (*It's raining.*), Chafe 1970: 101–102.

Vendlerova, která rozlišuje stavy (*state*, např. *know*, *love*),³⁹ a tři typy predikátů dějových ([+dyn], Vendler 1957 a 1967: 97-122):⁴⁰

a) *activity* (*run*, *write*) – jde o děje dynamické [+dyn], ale neohraničené [-ohr];⁴¹

b) *accomplishments* (*run a mile*, *write a letter*) – [+dyn], [+ohr], ale ne okamžité;⁴²

c) *achievements* (*reach the summit*, *win a race*) – [+dyn], [+ohr] a [+okam].⁴³

Základními rysy, které definují jednotlivé typy predikátů, jsou tedy *dějovost*, *ohraničenost* (je možné ji ztotožnit s *teličností*, viz François 1990: 19) a *okamžitost*; za primární je možné považovat také *mutačnost* (viz Daneš – Grepl – Hlavsa 1987: 32, François 1990: 19 [+changement]; viz níže v souvislosti s *kauzativností*). Jak můžeme vidět z Vendlerovy klasifikace, Vendler stejně jako Chafe kombinuje kritéria primárně aspektová, např. ohraničenost, (a) vs (b) a (c), nebo okamžitost, (b) vs (c), s kritérii založenými na obsazení valenčního/intenčního pole, srov. (a) vs (b).⁴⁴

Francouzská lingvistika se v souvislosti s aspektovou analýzou orientuje především na charakteristiku slovesných časů (srov. např. přehled v *Grammaire*

³⁹ Testem pro tento typ predikátů je nekompatibilita s průběhovou formou (-ing), např. *I am knowing (Vendler 1957: 144), ve francouzštině pak s formou *être en train de* (François 1990: 19, [-dyn]). Mluvnice češtiny 3 definuje tento rys jako „probíhání v čase“ („dějovost“, Daneš – Grepl – Hlavsa 1987: 31).

⁴⁰ Právě na tuto klasifikaci častěji odkazují také lingvisté frankofonní (např. Gosselin 1996: 41, Saussure 2003: 58, Moeschler et al. 1994: 66 aj.), a proto ji použijeme jako východisko místo klasifikace Chafeovy. (Shrnutí Vendlerovy klasifikace podává např. také nové vydání *Grammaire méthodique du français*, Riegel – Pellat – Rioul 2009: 526–527.)

⁴¹ Pro zpřehlednění výkladu přidáváme označení rysů v hranatých závorkách; Vendler sám tento způsob záznamu nepoužívá. Je také třeba zdůraznit, že námi uvedený přehled Vendlerovy typologie predikátů je velmi zjednodušený – Vendler a jeho následovníci (např. Mourelatos) rozpracovali baterie testů a další podtypy.

⁴² Testem je nekompatibilita s otázkou *For how long?* (na rozdíl od *activity*), a naopak kompatibilita s otázkou *How long did it take?* (Vendler 1957: 145, 1967: 101).

⁴³ Tento typ je stejně jako *accomplishment* nekompatibilní s otázkou *For how long?* (je tedy ohraničený), avšak na rozdíl od předchozího typu je kompatibilní s otázkou, která identifikuje okamžitost děje (*At what time?*), Vendler 1957: 147 a 1967: 102.

⁴⁴ Kromě aspektově-valenčních klasifikací predikátů (Vendler, Chafe atd.) samozřejmě existují i jiné přístupy, např. syntakticko-sémantický (Gross 1975) nebo kognitivní, např. Jackendoff 1983 nebo Wierzbicka 1996. Přínosem kognitivních přístupů je především identifikace „sémantických primitivů“, např. DO, HAPPEN, CAUSE atd., které mohou pomoci dekomponovat významy komplexnější, např. *to kill*: DO(x) CAUSE -ALIVE(y). Výhodou těchto primitivů je totiž obecnělingvistická platnost (srov. např. Wierzbicka 1996: 13–14), která usnadňuje kontrastivní výzkum. Pro detailní analýzy sémantických interakcí VG–VF však zůstávají sémantické primitivy příliš obecné, stejně jako výše zmíněné aspektově-valenční kategorie.

méthodique du français, Riegel – Pellat – Rioul 2009: 519–520).⁴⁵ Jak jsme viděli v kapitole I.1.2, čistě aspektová charakteristika (ať již predikátů, nebo slovesných časů) umožňuje v případě Ger identifikovat především temporální vztahy mezi SG a PP (tedy rozlišit významové typy Ger založené na simultaneitě nebo na anterioritě). Zároveň jsme konstatovali, že jako výchozí kritérium pro sémantickou interpretaci Ger není tento přístup vhodný, protože se na jedné straně ztrácí v různých aspektově-temporálních konstelacích (viz I.1.2.2.1), na druhé straně poskytuje pro sémantickou analýzu pouze binární rozlišení (\pm anteriorita).

Jak jsme mohli pozorovat výše, anteriorita je pro identifikaci významu SG důležitá, protože může spouštět široce kauzální interpretaci, avšak bez konkrétnější sémantické klasifikace predikátů není možné tyto logické vztahy blíže popsat (srov. níže I.3.1.2). Aspektová charakteristika Ger/VG je navíc výsledkem působení několika faktorů: stejně jako v případě určitých slovesných tvarů ovlivňuje základní aspektový význam VG jeho komplementace, kromě toho však Ger vykazuje tři specifické faktory ovlivňující jeho výslednou aspektovou interpretaci:

1. tendence k *aspect sécant* daná významem formantu/předložky *en* (srov. I.1.1);
2. pozice vůči VF (srov. výše vliv antepozice – I.2.2.2.4.2 a I.2.2.3.2);
3. významová interakce s VF – stejné VG se stejnou komplementací ve stejné pozici vůči VF může získat úplně odlišnou aspektovou interpretaci, především v závislosti na možnosti široce kauzálního vztahu (srov. níže [125]–[127]).⁴⁶

Při analýze lexikálního obsazení VG a VF nám tedy nepůjde o komplexní a vyčerpávající teorii klasifikace predikátů, ale pouze o identifikaci rysů relevantních specificky pro Ger. Jak jsme viděli výše, kromě konkrétních typů sloves (V_{mouv} , V_{perc} , V_{ment} , V_{dic} apod.) je pro Ger zásadním kritériem rozlišení predikátů *stavových* (statických) a *dějových* ([+dyn]), a v rámci dějových predikátů je pro Ger podle Halmøyové typická *akčnost* a *agentivnost*. Jak jsme viděli již v kapitole I.1.2.2.3,

⁴⁵ Přehled anglosaských i frankofonních typologií predikátů podává např. sborník *Les Typologies de procès* (Fuchs 1991); z anglosaských klasifikací vychází také pojetí J. Françoise (François 1990).

⁴⁶ Nejedná se o to, že by Ger přejímal aspektovou charakteristiku od VF, jak tvrdí gramatiky, ale o výsledek interpretace sémantické interakce mezi oběma ději.

v souvislosti s Rihsovou a Kleiberovou analýzou anteriority u Ger, relevantním rysem predikátů v CG je také *mutačnost*, konkrétně pak mutačnost akční – *kauzativnost*. Tato slovesa totiž vytvářejí pozici pro specifikaci kauzální relace, kterou může obsadit Ger.

3.1.2 Kauzativa

Kauzativa lze definovat jako akční slovesa (*verbes agentifs*, vyžadují agens, příp. kauzátor),⁴⁷ která působí změnu na nějaké entitě (*patiens*). Může jít o vznik/zánik (*construire/démolir une maison*), změnu vlastnosti (srov. níže *osladit*) nebo změnu lokalizace (*posadit dítě na nočník*). Pro interpretaci Ger jsou kauzativa relevantní především proto, že vytvářejí pozici pro specifikaci kauzální relace (tedy pozici CIR), viz výše.

Terminologická poznámka: kauzativa vs faktitiva

Česká lingvistická tradice rozlišuje faktitiva (kauzativa slovtvorná), která jsou výsledkem derivace (srov. např. *posadit, rozplakat* nebo *osladit*) a (sémantická) kauzativa, kam je možné kromě výše zmíněných slovtvorných kauzativ řadit i obecně akční mutace (Karlík – Nekula – Pleskalová 2002: 413). Nověji se mluví pouze o kauzativech (srov. např. Daneš – Grepl – Hlavsa 1987: 32). Francouzským ekvivalentem českých kauzativ jsou často faktitivní (kauzativní) konstrukce (srov. *faire pleurer – rozplakat*, viz Hendrich – Radina – Tláskal 2001: 389–390), ale může jít i o lexématický ekvivalent (*briser – rozbít*, viz [22]).⁴⁸

Podle Mluvnice češtiny 3 vyjadřují kauzativa vždy dvě složky děje: jednak charakteristiku změny patientu (tj. výsledek děje – *káva je sladká, dům je zbořený*), jednak kauzální relaci (Daneš – Grepl – Hlavsa 1987: 32).⁴⁹ Právě na tento rys kauzativ poukázali Rihs (2009) a Kleiber (2009a) v návaznosti na Danlosovou a Pustejovského (viz I.1.2.2.3), když analyzovali možnost vyjádřit kauzální složku pomocí Ger:

[22] Paul a brisé un verre en cristal. Il l'a cogné / **en le cognant** contre l'évier

⁴⁷ Agens [+anim] *Petr rozbil vázu* vs Kauzátor [-anim] *Vítr rozbil vázu* (Karlík – Nekula – Pleskalová 2002: 413).

⁴⁸ Analýzu českých ekvivalentů španělských a italských faktitivních konstrukcí (*hacer/fare* + sloveso) provedli na paralelním korpusu InterCorp Čermák a Štichauer (2010) a dospěli k závěru, že tradičně uváděný český ekvivalent těchto konstrukcí, tj. prefigované sloveso (*rozplakat*) je v autentickém materiálu spíše marginální (pouze 4 % z analyzovaných výskytů). Převažuje jednak „sloveso synteticky vyjadřující význam kauzativní konstrukce“ (*hacer notar/far notare – upozornit*, Čermák – Štichauer 2010: 75), jednak záměna syntaktických rolí (dohromady kolem 70 %), op. cit.: 89. Pro francouzštinu nebyla tato kontrastivní analýza dosud provedena.

⁴⁹ Příruční mluvnice češtiny upozorňuje na to, že v češtině vytvářejí predikáty díky derivaci často tříčlenné „rodiny“: stav, tj. [-mutace], např. *být sladký*, prostá mutace (neakční, *patiens* je subjektem, např. *sládnout*) a akční mutace (*osladit*); podobně např. *spát – usnout – uspat* (Karlík – Nekula – Rusínová 1995: 374–375). Mutační děje pak lze vyjádřit jako přechod z jednoho stavu (*nebýt sladký*) do stavu jiného (*být sladký*).

Kauzativum [briser] tedy otevírá pozici CIR s široce kauzálním významem (příčina, prostředek, podmínka), řečeno s Kleiberem „prázdné místo“ (viz 1.1.2.2.2). Konkrétní kauzální interpretace vztahu [cogner] – [briser] je však v [22] dána pouze inferencí: na základě svých pragmatických zkušeností si tento vztah musí příjemce výpovědi vyvodit, protože není explicitně vyjádřen konektorem.⁵⁰

Logickým vztahům mezi propozicemi, resp. výpověďmi je věnována rozsáhlá literatura, srov. např. Asher – Lascarides (2003) ve formálněji zaměřené teorii SDRT (*Segmented Discourse Representation Theory*, v aplikaci na Ger viz níže Kleiber – Vassiliadou 2009), ale také analýza konektorů (viz např. Luscher 1994) nebo teorie časové reference (*référence temporelle*, viz např. Moeschler et al. 1994: 39–105 a Saussure 2000 a 2003, viz níže). Pro analýzu Ger jsou však tyto teorie využitelné jen omezeně, protože se věnují vztahům mezi plnými predikacemi, navíc často přes hranice výpovědi (srov. také níže [111]): logické a časové vztahy jsou zde indikovány významem slovesných časů obou určitých sloves a často také právě konektory. Naproti tomu Ger je nefinitní slovesný tvar, syntakticky i sémanticky integrovaný do řídicí predikace, a repertoár lexikálních prostředků pro explicitaci jeho významu je velmi omezený (srov. níže).

Některé analýzy jsou však přínosné i pro pochopení (kauzálních) vztahů VG – VF, především vysvětlení kauzální inference při neikonickém sledu výpovědí. Prototypický příklad citovaný v této souvislosti je převzatý z angličtiny:

[111] John fell [e1, α]. Max pushed him [e2, β].⁵¹

Asher a Lascarides konstatují, že sled událostí v textu nemusí vždy respektovat jejich (reálný) časový sled: např. v [111] následek [e1] předchází před vyjádřením příčiny [e2] (Lascarides – Asher 1993: 437). Vztah obsažený v [111] lze ve francouzštině vyjádřit také pomocí Ger; za předpokladu, že se v PP vytvoří pomocí faktitivní

⁵⁰ Mezi faktory ovlivňujícími interpretaci vztahů mezi ději považuje Saussure právě konektory za faktor nejsilnější; následující v hierarchii jsou „konceptuální pravidla“ (viz 1.1.2.2.3 a níže), nejslabším faktorem je interpretační procedura spojená se slovesnými časy, např. *progression temporelle* u *passé simple* (Saussure 2000: 47).

⁵¹ Viz Molendijk – de Swart 1999: 77, Saussure 2000: 41; francouzskou verzi tohoto příkladu analyzuje např. Saussure 2003: 143, Moeschler 2003: 16, Kleiber – Vassiliadou 2009: 184 aj., viz také níže. Všichni tito autoři však odkazují na (S)DRT, v jejímž rámci byl tento příklad nejprve uveden, srov. např. Lascarides – Asher 1993: 437.

konstrukce pozice pro agens (*Marie*), a tím i možnost koreference podmětových aktantů:

[112] Marie a fait tomber Jean **en le poussant**. (Moeschler 2003: 31)

V [111] i v [112] je logický vztah mezi ději implicitní (v [111] dokonce sled dvou jednoduchých minulých dějů teoreticky naznačuje následnost), přesto je v obou případech kauzální vztah zřetelný. Pro vysvětlení tohoto jevu existují minimálně tři teorie; vzhledem k tomu, že lze některé jejich závěry aplikovat i na analýzu Ger, budeme se jim věnovat podrobněji.

1. V rámci **SDRT (Segmented Discourse Representation Theory)** je vztah mezi predikáty v [111] považován za prototypický příklad diskurzního vztahu (*discourse relation*)⁵² typu **Cause/Příčina**. Vzhledem k inverznímu (neikonickému) sledu dějů v [111] však lze chápat [e2] také jako vysvětlení ex post, specifikaci [e1], což je rys typický spíše pro vztah **Elaboration** (Elaborace).⁵³

Kleiber a Vassiliadouová ve svém článku věnovaném různým definicím vztahu Elaborace poukazují na to, že se přístupy k vymezení tohoto diskurzního vztahu pohybují mezi dvěma extrémy: na jedné straně *identita dějů*, tj. $e_1 = e_2$ (e_2 je jen reformulací e_1 , příp. je k e_1 ve vztahu část-celek apod.), na druhé straně *diferenciace*, tj. $e_1 \neq e_2$: e_2 sice zůstává součástí e_1 , ale přináší nějakou novou informaci, upřesňuje e_1 (tím se blíží k pólu *Cause*, [111]). V obou případech však e_2 rozvíjí, „elaboruje“ e_1 (op. cit.: 185 a 190), je tedy v hypotaktickém vztahu.

Poznámka – typy diskurzních vztahů

Velká různost definic vztahu Elaborace je důsledkem celkové nejednoty teorií věnovaných analýze diskurzních vztahů; shoda nepanuje nejen pokud jde o jejich konkrétní definice, ale vůbec i o počet těchto vztahů. Kleiber a Vassiliadouová v úvodu svého článku např. upozorňují na to, že různí autoři operují se dvěma až s více než stovkou typů vztahů (Kleiber – Vassiliadou 2009: 183). Dalšími diskurzními vztahy jsou např. *Narace*⁵⁴ (Scherrer ve svém přehledu upozorňuje,

⁵² Ve francouzštině je možné se setkat s termíny *relation de discours*, *relations de cohérence* nebo *relations rhétoriques* (viz např. Kleiber – Vassiliadou 2009: 183).

⁵³ Podle Kleibera by vhodnějším francouzským ekvivalentem bylo „*spécification*“; v literatuře se však ustálil kalk z angličtiny *Élaboration* (Kleiber – Vassiliadou 2009: 185).

⁵⁴ „*The event described in β is a consequence of (but not strictly speaking caused by) the event described in α* “, Lascarides – Asher 1993: 440 – „*Max stood up. John greeted him.*“, op. cit.: 437.

že jde o vztah základní, Scherrer 2006: 152), ale také např. *Result (Následek)* nebo *Background (Pozadí)* atd.⁵⁵

Sám pojem Elaborace není kvůli své nejednoznačnosti pro vysvětlení sémantického fungování Ger příliš použitelný, avšak výše zmíněné extrémní póly mezi identitou a diferenciací vztahů mohou pomoci odhalit pozvolné přechody mezi jednotlivými významovými typy Ger. Na jedné straně je koreference dějů, která může být založena jednak na vztahu hypo/hyperonymie (sem by bylo možné přiřadit výše zmíněný typ Ger_{hypo}), jednak na reformulaci (takto definovala Halmøyová Ger_{ekviv}, viz I.1.1).

Přechody k nekoreferenčním dějům jsou však pozvolné, protože SG je vždy integrován do PP. Kleiber a Vassiliadouová např. uvádějí jako příklad Elaborace i jeden příklad Ger: „*Initialisez en plaçant...*“ (Kleiber – Vassiliadou 2009: 188).⁵⁶ Přestože Kleiber a Vassiliadouová nepovažují tento Ger za koreferenční s PP, je tento příklad dobrou ukázkou neostrých přechodů mezi e1=e2 a e1≠e2: prostředek/způsob realizace děje (*placer/set the stack pointer to zero*) splývá s jeho výsledkem (*Initialiser/Initialize*), podobně jako *cogner contre l'évier* znamená *briser* ([22]), *boire la ciguë* znamená *mourir* (viz níže [113]). Ačkoli tedy [111] vyjadřuje vztah čistě kauzální, jeho transformace pomocí Ger integruje e2 do e1, a posouvá tak význam směrem k Elaboraci, tj. k významu prostředku/způsobu realizace děje.⁵⁷

2. Jiným typem analýzy kauzálních vztahů mezi predikáty je **encapsulation** („zanořování“), kterým Saussure vysvětluje temporální fungování francouzského *passé simple* v případech, kdy e2 časově předchází před e1. Saussure (2000: 43) poukazuje na to, že anglický prototypický příklad [111] je při doslovném překladu do francouzštiny

⁵⁵ Viz Lascarides – Asher 1993: 440; francouzské příklady a/nebo vysvětlení viz např. Molendijk – de Swart 1999: 80 nebo Scherrer 2006: 152.

⁵⁶ Jde o překlad následujícího příkladu z angličtiny: „*Initialize. Set the stack pointer to zero, and set link variable P to ROOT. [...] [Elaboration] enriches the understanding of the listener by expressing the same thought from a different perspective.*“ (Hobbs, J.R.: Coherence and Coreference. *Cognitive Science*, 1979, 3, s. 67–90, s. 74, cit. Kleiber – Vassiliadou 2009: 188, podtržení O. N.).

⁵⁷ Kleiber a Vassiliadouová nepovažují prostředkový vztah za Elaboraci; uvádějí příklad „*Paul a éteint le feu. Il a pissé dessus*“ a poukazují na to, že [e2] není součástí [e1], protože se děje časově nepřekrývají. Jedná se tedy podle nich o dva nezávislé děje, čímž se vztah blíží vztahu *Cause* (Kleiber a Vassiliadou 2009: 200). Podle našeho názoru lze tuto analýzu přijmout pro dva juxtaponované děje vyjádřené určitým slovesem, interpretace by se však změnila transformací do Ger, srov. výše prototypický příklad Halmøyové *Il a éteint le feu en pissant dessus* (Tabulka 1, I.1.2). Ačkoli je tedy základem vztahu mezi [e1] a [e2] vztah *Cause*, transformací do Ger se [e2] stává součástí [e1], a vytváří s ním tak jednu významovou jednotku.

neakceptovatelný, protože *passé simple* obsahuje silnou instrukci k časové posloupnosti (*progression temporelle*, Saussure 2000: 41):

[111]' ? Max tomba. Paul le poussa.

Saussure však konstatuje, že v mnoha případech je inverzní sled dějů v *passé simple* akceptovatelnější:

[113] (?) Socrate mourut [e1]. Il but la ciguë [e2]. (ibid.)

[114] Robert tomba malade. Il mangea des champignons. (op. cit.: 42, Saussure 2003: 226)

Encapsulation znamená, že v [113], [114] a [111] nejde o obrácení sledu dějů, ale o začlenění jednoho děje (e2) do druhého (e1). *Encapsulation* se tak blíží výše uvedenému vztahu *Elaboration*; Saussure však přidává důležité upřesnění, že tento vztah může vzniknout pouze mezi predikáty, mezi nimiž je užší (lexikální) vazba. [e1] a [e2] tak již nepředstavují dva nezávislé děje (jako je tomu v [111]'), ale komplexní vztah, v němž [e2] rozšiřuje, obohacuje význam predikátu [e1] (Saussure 2000: 38; viz také výše Rihs – rozšíření denotace predikátu, I.1.2.2.3). Tato definice téměř přesně odpovídá Kleiberově definici fungování Ger: e2 je v subordinačním vztahu k e1 a rozvíjí jej jako CIR (v tomto případě jde o vyjádření příčiny/prostředku). Ostatně sám Saussure uvádí jako jeden z testů začlenění [e2] do [e1] možnost transformace pomocí Ger:

[113]' Socrate mourut en buvant la ciguë. (Saussure 2000: 44, Saussure 2003: 225)⁵⁸

Tento typ lexikální kompatibility predikátů je však podle Saussura omezený: zatímco [mourir] může sémanticky začlenit i příčinu smrti, synonymní predikáty tuto schopnost nemají:

[113]'' ? Socrate expira en buvant la ciguë. (ibid.)⁵⁹

V [113]'' vztah *encapsulation* nevzniká a vztah kauzální je nahrazen významem RT (časového orientátoru): „*Le participe (gérondif) présent rendrait alors compte du*

⁵⁸ Srov. *Max tomba malade en mangeant des champignons* (Saussure 2003: 226). Přibližný gerundiální ekvivalent [114] můžeme najít také u Bonnarda, *passé simple* je však nahrazeno pomocí *passé composé*: *Il est mort en mangeant des champignons*. (Bonnard 1973: 2222). Díky *encapsulation* mohou tyto výskyty Ger zachovat pravidlo těsné návaznosti dějů (viz I.1.2.2.1); Saussure také poukazuje na nutnost těsné konceptuální a časové spojitosti příčiny a následku, aby bylo možné použít Ger; právě z tohoto důvodu je neakceptovatelný následující příklad: „? *Luc tomba dans l'escalier en buvant un coup de trop*.“ (Saussure 2003: 226).

⁵⁹ Podobně neakceptovatelné by byly synonymní predikáty *trépasser*, *rendre son dernier soupir* atd. (ibid.)

fait que la mort a surpris Socrate au moment où il buvait une bonne tasse de ciguë“ (Saussure 2003: 225).⁶⁰ Omezení, která se vztahují na vyjádření kauzálně-prostředkového významu pomocí Ger, se tedy podobají omezením, která jsme konstatovali u typu Ger_{hypo}: VG musí být v hypotaktickém vztahu k VF, tj. vyjadřovat způsob/prostředek realizace hlavního děje. Avšak zatímco u Ger_{hypo} jde o lexikální vztah hyponymie, v případě široce kauzálního (prostředkového) významu typu [boire la ciguë]–[mourir] jde o vztah založený především na pragmatických encyklopedických znalostech. Zřetelnost kauzální interpretace pak závisí na míře ustálenosti, predikovatelnosti tohoto vztahu (Saussure mluví o „konceptuálních pravidlech“, Saussure 2000: 40; viz I.1.2.2.3).⁶¹

3. Analýzou interpretace implicitních vztahů mezi ději se zabývá také **teorie scénářů** (*scripts*).⁶² Tato teorie vznikla původně v rámci kognitivní psychologie jako model osvojování znalostí (*acquisition de connaissances*); vytváří schémata (scénáře) určitých stereotypních situací (např. „restaurace“) tak, že identifikuje jejich obvyklé participanty a sekvence.⁶³ Např. Moeschler transformuje výše uvedený příklad inverzního kauzálního vztahu [111] a ilustruje na něm rozdíl mezi přímou a nepřímou kauzalitou:

[111]’ Marie a poussé Jean. Déséquilibré, il est tombé et s’est blessé sérieusement à la tête. Il fallut le transporter en ambulance à l’hôpital. Là, le médecin urgentiste décida de l’opérer. (Moeschler 2003: 28)

⁶⁰ Podobný významový posun konstatovala také Halmøyová: *Virginia Wolf s’est suicidée en se noyant vs Virginia Wolf s’est noyée en se suicidant*. V prvním případě indikuje významový vztah mezi predikáty interpretaci prostředkovou; záměna predikátů způsobuje ve druhém případě podivnou interpretaci RT: „VW s’est noyée par accident alors que son intention était de se suicider par un autre moyen(?)“ (Halmøy 2003a: 103).

⁶¹ Konceptuální pravidla zahrnují podle Saussura nejen vztah *encapsulation*, ale i kauzální vztahy obecně (viz [111]), a také „stereotypní“ vztahy, které jsou součástí scénářů (viz bod 3), např. [atterrir(avion)]–[descendre(passagers)]. Jak jsme upozornili v I.1.2.2.3, logické vztahy nemusejí být podle Saussura dány jen encyklopedickými znalostmi, ale mohou být založeny také na kontextových hypotézách, které příjemce výpovědi (textu) může vyvozovat např. na základě znalosti vztahů mezi participanty děje („*Le mariage de l’aimée*“ → „*Le départ du déçu*“, Saussure 2000: 40).

⁶² Srov. např. Molendijk – de Swart 1999: 92–93, Moeschler 2003 viz níže, Saussurův „stereotyp“ (pozn. 61) aj.

⁶³ Tyto scénáře jsou většinou velmi podrobné a komplexní a mohou se také větvit podle různých alternativ – např. a) *jídlo bylo dobré – snědl jídlo – zavolal číšníka – zaplatil – odešel* nebo za b) *jídlo nebylo dobré – odešel bez placení*. Díky detailnosti zpracování pak mohou být tyto scénáře implementovány do počítačových programů, které pomáhají automaticky analyzovat smysl textů. Molendijk a de Swartová (1999: 92) poukazují na to, že v lingvistice pomáhají scénáře identifikovat „asociační anaforické vztahy“ (např. v situaci „restaurace“ označuje SN *le garçon* zaměstnance).

Podle Moeschlera je přímý kauzální vztah možný pouze u událostí (*événements*), které jsou v těsné časové návaznosti (*contiguïté*), např. mezi [pousser]–[tomber], srov. výše [112].⁶⁴ Naproti tomu u dějů s větším časovým přeryvem (např. *pousser – (faire) opérer*, srov. také pozn. 58) je podle Moeschlera kauzální vztah oslabený, jde pouze o nepřímou kauzalitu, ačkoli jsou oba děje součástí téhož scénáře (Moeschler 2003: 26–27). Pokud jde o lexikální obsazení přímého kauzálního vztahu, Moeschler konstatuje nutnost vyjádřit příčinu slovesem s významem *événement* (událost), tj. vyjadřujícím děj časově ohraničený (k *événement* řadí Moeschler Vendlerovy *accomplishments* i *achievements*, viz výše). Následek může být buď opět *événement*, nebo stav (za stavy považuje Moeschler pro účely dané analýzy jak *states*, tak *activities*, op. cit.: 19).⁶⁵

Pokusíme-li se výše zmíněné závěry aplikovat na analýzu Ger, můžeme konstatovat, že Ger inklinuje spíše k přímé kauzalitě: jelikož jde o nefinitní slovesnou formu bez explicitního konektoru, přispívá přímý kauzální vztah mezi predikáty (a s ním spojená těsná návaznost dějů) k jednoznačnější interpretaci celé konstrukce. Přímá kauzalita definovaná Moeschlerem zároveň odpovídá dvěma rysům Ger s (široce) kauzálním významem, které jsme definovali v kapitole I.1.2.2: časově ohraničený děj v VG s sebou přináší anterioritu, a přímá následnost dějů zároveň brání vytvoření časového přeryvu, který je u Ger možný pouze v podmínkovém významu (viz I.2.2.3.2). Moeschler pak stejně jako Rihs a Kleiber doplňuje, že kauzální pozici CIR vytvářejí především kauzativní slovesa, a samozřejmě také faktitivní konstrukce (srov. výše [112]).

Moeschler zároveň konstatuje (op. cit.: 36), že vyjádření příčiny (a agentu) je na rozdíl od vyjádření následku (a patientu) fakultativní: hlavní informací je [tomber(Jean)], zatímco [Marie(pousser)] je pouze jejím doplněním (srov. *Elaboration* a *encapsulation*). Toto sémantické pozorování koresponduje s výše uvedenou syntaktickou charakteristikou Ger: cirkumstant (*converb*, I.2.2.2.2), tedy doplnění fakultativní. Právě toto začlenění Ger do PP na pozici CIR však podle našeho názoru způsobuje transformaci základového kauzálního vztahu: nejedná se o čistou kauzalitu

⁶⁴ CAUSE [EVENEMENT (AGENT, PATIENT), ETAT (PATIENT)] (ibid.)

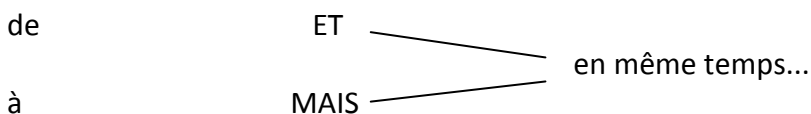
⁶⁵ Marie est malade [e1 – *état*]. Elle a trop mangé [e2 – *événement*]; Jean est tombé [e1 – *événement*]. Marie l'a poussé [e2 – *événement*] (Moeschler 2003: 21).

(viz výše [22]), ale vždy o kombinaci *RT-cause*, *moyen-cause*, *condition-cause*, příp. *manière-cause* (srov. Úvod a níže).

Logický vztah mezi predikáty tedy může být dán jejich lexikálními charakteristikami (srov. výše Ger_{hypo} nebo kauzativní slovesa), často je však určován jejich vlastnostmi pragmatickými (srov. výše *encapsulation* a scénáře), tedy obvyklostí jejich „souvýskytu“. Právě existence tohoto základního logického vztahu mezi ději umožňuje např. zachovat (široce) kauzální význam Ger i v pozici, která nerespektuje ikonický sled dějů, tj. v postpozici (srov. výše [22], [112], [113]’).⁶⁶ Tento základní vztah je však zároveň při transformaci do Ger modifikován specifickým syntaktickým vztahem k PP (CIR, viz výše proměny kauzálního vztahu), a zároveň typem začlenění do PP (intra nebo extrapredikační, a zde pak s odlišným efektem antepozice a *détachement*, viz I.2.2.2.4.2 a I.2.2.3.2). Kromě toho však může být tento komplexní význam SG modifikován i některými externími lexikálními faktory, především adverbium *tout*.

3.2 Faktory externí – adverbium *tout*

Jak jsme se zmínili v úvodní kapitole, většina gramatik soudí, že funkcí adverbia *tout* ve spojení s gerundiálním syntagmatem je „posilovat význam *en*“ (např. Riegel – Pellat – Rioul 2009: 592); v důsledku toho pak *tout* „zdůrazňuje simultaneitu dějů“ (viz např. Grevisse – Goosse 2007: 1153 nebo Le Bidois 1967: 249) a/nebo vyjadřuje „přípustku“ (*concession*), event. opozici (např. Arrivé – Gadet – Galmiche 1986: 298). Moortgatová na tomto základě definuje význam *toutGer* jako oscilaci mezi pólem ET a MAIS (Moortgat 1978: 170):

Význam *toutGer* se tedy pohybuje mezi simultaneitou (ET) a opozicí (MAIS). Toto schéma vystihuje sémantické fungování *toutGer*, je však třeba určit faktory ovlivňující vznik jednotlivých významových efektů, a zároveň vysvětlit pozici *toutGer* ve vztahu k základnímu významu Ger (CC-průvodní okolnost).

⁶⁶ Stejný jev konstatovali výše Asher – Lascarides, Saussure a Molendijk u inverzního kauzálního vztahu mezi dvěma určitými slovesy.

Máme-li správně pochopit vztah *toutGer* k Ger obecně, je třeba v úvodu zdůraznit, že tato konstrukce představuje pouze zlomek celkových gerundiálních výskytů (podle našeho výzkumu se jedná přibližně o 5 %, viz Nádvořníková 2007c: 2.2 a zde II.2.2.3.2). Na nízkou frekvenci *toutGer* upozorňuje např. Moortgatová (Moortgat 1978: 172), ale také Halmøyová (1990: 181), neuvádějí však konkrétní čísla.⁶⁷ Navzdory nízké frekvenci však žádná gramatika francouzštiny vazbu *toutGer* ve výčtu „významů“ Ger nevynechává, protože je systematicky zastoupena ve všech funkcích jazyka: jak v narativních textech, tak v textech odborných a publicistických, ale také v mluveném jazyce.⁶⁸ Podle Halmøyové je *toutGer* frekventované např. v kuchařských receptech nebo v reklamách na kosmetické přípravky.

Halmøyová se o klasifikaci jednotlivých významových typů *toutGer* pokusila na základě analýzy případů, kdy je *tout* před Ger a) vyloučené, b) fakultativní, c) obligatorní. První verze této analýzy je obsažena již v Halmøy 1982: 352–387 (viz také také Halmøy 1983a); v Halmøy 1990 je pak *toutGer* rozčleněno do pěti typů, v závislosti na výše uvedených rysech (b) a (c), ale také na pozici vůči VF, kontextovém zapojení SG, lexikálním obsazení VG a VF a na logickém vztahu mezi SG a PP (příp. VG a VF). Tato typologie je podrobně analyzována v Nádvořníková 2007c, zde proto budeme jednotlivé typy pouze komentovat, a především se pokusíme o jejich systematizaci.

Připojení *tout* k Ger je podle Halmøyové vyloučené především u Ger_{RT}, tedy u významu časového (viz [118]), ale také u obou typů, které označují společně s PP jeden děj: Ger_{ekviv} a Ger_{hypo} (např. „*il arriva *tout en courant*“, Halmøy 1982: 368).⁶⁹ Moortgatová, Bonnard a Mauger také upozorňují, že pomocí *toutGer* není možné spojit dva děje, mezi nimiž není žádný rozpor („*dissonance*“, Mauger 1966: 13):

[115] *Il écrit **tout en faisant** des lignes bien droites.⁷⁰

⁶⁷ Ve své práci věnované statistické analýze Pps a Ger Schmidt-Knäbelová konstatuje, že vazba *toutGer* je tak vzácná, že nemá cenu se jí věnovat (Schmidt-Knäbel 1971: 303–304).

⁶⁸ Jak upozorňuje Halmøyová, konstrukce *toutGer* se vyskytuje již v dokladech ze staré francouzštiny, např. „*et quant ele oï respons Yselt, ele li dist **tot en riant***“ (Halmøy 2003a: 44).

⁶⁹ Ale srov. *tout en nageant* v antepozici v pozn. 8 v I.2.2.2.4.

⁷⁰ Bonnard uvádí podobný příklad: **Elle jouait du piano **tout en s'appliquant***. (Bonnard 1973: 2222). Moortgatová kritizuje např. toto užití *toutGer*: ? *Martine pensait à ses vacances **tout en tenant** un verre dans sa main*. (Moortgat 1978: 170).

[115] naznačuje, že s *toutGer* není nekompatibilní jen vyjádření způsobu založené na lexikálním vztahu hyponymie (Ger_{hypon}), ale význam způsobu obecně. Tato nekompatibilita potvrzuje výše uvedené konstatování, že význam způsobu nelze chápat jako (externí) okolnost děje, ale jako jeho (interní) charakteristiku. Pokud tedy není možné chápat SG a PP jako dvě separované entity, je užití *toutGer* vyloučeno.

Tout je podle Halmøyové před Ger obligatorní především v případě, kdy by jinak mezi SG a PP vznikl kauzální nebo prostředkový vztah (u Halmøyové 1990 Typ I):

[116] Elle eut un geste de recul et voulut s'enfuir. Mais la vieille l'en empêchait **tout en la fixant** de ses yeux perçants. (Gettrup 1982: 18, cit. Halmøy 1990: 189)⁷¹

Bez *tout* by se v [116] význam průvodní okolnosti změnil na kauzální/prostředkový (stejný posun jsme mohli pozorovat výše u Franckelovy transformace [75]'' (*Tout*) *en fumant, il médite*). Výsledkem blokace široce kauzálních vztahů však nemusí být pouze vztah průvodní okolnosti (CC, jako je tomu v [116]), ale i vztah adverzativní, Ger_{adver} (Halmøyové Typ III); zřetelný příklad tohoto typu uvádí Moortgatová:

[117] L'objectif majeur serait dans les prochains temps de surmonter le chômage en Europe **tout en rétablissant** une politique économique stable. (Moortgat 1978: 172, viz také Halmøy 1982: 375)

Tout v [117] zdůrazňuje simultaneitu realizace obou dějů; bez *tout* by ohraničenost VG i VF implikovala naopak spíše následnost, a tím i široce kauzální význam (SG „obnovení stabilní ekonomické politiky“ by tedy označovalo *prostředek* k překonání nezaměstnanosti). K tomuto adverzativnímu typu můžeme přiřadit i výše zmíněný příklad [61]'. Jak jsme se zmínili výše, kromě široce kauzálních vztahů *tout* podle Halmøyové blokuje i vznik významu časového orientátoru (RT), především u anteponovaných kontextově zapojených SG (Halmøyové Typ II):

[118] Ils parlaient, et **tout en parlant**, ils ressentiaient tout ce qu'il y avait en eux. (Halmøy 1990: 190).

Jak jsme viděli v kapitole věnované pojetí Ger jako verbální anafory, Herslund považuje tento typ Ger za RT (srov. [80], [81] a [89], viz I.2.2.3.1). V souvislosti s kritikou Herslundova přístupu jsme již upozornili na to, že nelze každé kontextově zapojené SG považovat za RT; sdílíme totiž názor Halmøyové, že *tout* tento význam

⁷¹ Stejný efekt jako vložení *tout* by u tohoto typu mělo *détachement* (srov. kapitola II.2.2.5.2).

blokuje: SG zde neslouží primárně jako prostředek časového určení pro PP, ale je s ním postaveno na stejnou úroveň jako průvodní okolnost.⁷² Díky svému zapojení do prekontextu zároveň SG tohoto typu přispívají k textové kohezi (viz I.2.2.3.2).⁷³

V mnoha případech však podle Halmøyové *tout* žádný logický ani temporální vztah mezi SG a PP neblokuje, a je proto fakultativní (*toutGer* je tak podle ní pouhou „stylistickou“ variantou typu B, tj. CC – průvodní okolnost):⁷⁴ „*Tout exprime simplement que la concomitance des deux actions est purement fortuite, et souligne qu'il n'y a aucune interaction entre les deux.*“ (Halmøy 1990: 191, Typ IV). Tento typ charakterizuje Halmøyová především pomocí lexikálního obsazení, časté jsou podle ní kombinace např. *čtba + jídlo/chůze*⁷⁵ nebo sloveso mluvení (*parler*) + sloveso vnímání (*écouter*), a také mentální predikáty (*rêver, penser* atd.). Může se však jednat i o dvě prosté manipulace předmětem:

[119] Pousser la porte **tout en appuyant** sur le bouton (Moortgat 1978: 172; nápis na dveřích)

Také poslední typ *toutGer* (V) definuje Halmøyová pomocí lexikálního obsazení: VG je mentální predikát (*verbe de connaissance, verbe de sentiment* atd.), jehož význam je v rozporu činy subjektu, vyjádřenými VF (subjekt tedy jedná navzdory svému přesvědčení, znalostem nebo pocitům):

[120] Elle se donna à Vintimille **tout en le méprisant**. (FRANTEXT; Ormesson, *La Douane de mer* 1993; Nádvorníková 2007c: [19])

Právě pro tento typ jsou příznačné statické predikáty, které jsou jinak s Ger neslučitelné (srov. výše I.3.1.1); podle Halmøyové je zde častý především SG *tout en sachant*, ale také např. *tout en connaissant, tout en croyant* atd. Nádvorníková doplňuje, že tento typ rozporu je častý především v románových textech; postavy lžou

⁷² Halmøyová upozorňuje na to, že u tohoto typu kontextově zapojených anteponovaných SG se často vyskytují VG vyjadřující pokračování činnosti: *tout en continuant/poursuivant* atd., které je možné parafrázovat pomocí *sansInf: sans pour autant cesser de* (Halmøy 1990: 190); analýza tohoto jevu viz II.2.2.3.2.

⁷³ Nádvorníková 2007c: I.3.3.2 upozorňuje na to, že u nerozvitých SG tohoto typu se jejich nízká míra výpovědní dynamičnosti může projevit i volbou depredikačních překladových ekvivalentů v češtině; časté jsou v tomto případě především předložkové fráze: *tout en mangeant – při jídle, tout en marchant – za chůze, tout en parlant – za řeči, při těch slovech, s těmi slovy* atd.

⁷⁴ *Tout* v těchto případech podle Halmøyové blokuje (popírá) pouze všeobecně přijatý „topos“, že jedna osoba nemůže vykonávat dvě činnosti najednou (Halmøy 1990: 193).

⁷⁵ „*Je mange comme ça un morceau de gruyère tout en lisant avec un bon verre de Gigondas*“ (Halmøy 1990: 192).

nebo předstírají (*tout en feignant/prétendant/ayant l'air, paraissant, faisant semblant* atd.), avšak vypravěč je v PP usvědčuje, příp. se vypravěč v ich-formě usvědčuje sám:

[121] **Tout en feignant** d'être occupé d'autre chose que d'elle [...], je ne pensais qu'à elle. (FRANTEXT; Proust: Sodome et Gomorrhe 1922, Nádvorníková 2007c: [21])

Přínosem analýzy *toutGer*, kterou provedla Halmøyová, je jednak vymezení hranic této kategorie (nekompatibilita s významy Ger_{hypo}, Ger_{ekviv}, a také s významem RT a obecně s široce kauzálními vztahy, jednak pokus o identifikaci její vnitřní typologie, např. na základě pozice nebo kontextového zapojení SG. Halmøyová kromě toho upozorňuje i na dvě formální specifika *toutGer*: nekompatibilita s vytýkáací konstrukcí (**c'est tout en -ant*, srov. ale II.2.2.3.2), a zároveň ve srovnání s Ger významně vyšší frekvence složené formy (*tout en ayant parlé*, viz II.2.2.1.1).⁷⁶ Kromě toho je podstatné také konstatování častého výskytu statických sloves, která jsou bez *tout* v gerundiální konstrukci neakceptovatelná.

Z výše uvedeného výčtu přínosů však zároveň zřetelně vyplývá i zásadní nedostatek analýzy *toutGer*, kterou provedla Halmøyová: chybí zde *vysvětlení* těchto rysů, a to jak ve vztahu *toutGer* k Ger obecně, tak systematizace výše konstatovaných pěti typů *toutGer*:

Typ	Ger bez <i>tout</i>	→	<i>toutGer</i>	Příklad
I	příčina/prostředek	→	CC	– la vieille l'en empêchait tout en la fixant de ses yeux perçants.
II	RT (časový orientátor)	→	CC	– ils parlaient, et tout en parlant , ils ressentaient... – tout en fumant , il médite
III	příčina/prostředek	→	opposition	– surmonter le chômage en Europe tout en rétablissant une politique économique stable.
IV	CC (circonstance concomitante)	→	CC	– pousser la porte tout en appuyant sur le bouton – je mange [...] tout en lisant ...
V	CC/opposition	→	CC/opposition	– elle se donna à Vintimille tout en le méprisant .

Tabulka č. 4: Přehled významových typů *toutGer*

Výše uvedený přehled příkladů potvrzuje, že význam *toutGer* osciluje mezi významem prosté simultaneity dějů (CC) a významem opozice, tj. jak výše uvádí Moortgatová, mezi pólem „ET“ a „MAIS“. Přestože se pozice jednotlivých typů *toutGer*

⁷⁶ Podle Halmøyové je *toutGer* také častěji v negaci než Ger (Halmøy 1982: 353); Moortgatová však tvrdí opak (Moortgat 1978: 173); odpověď na tuto otázku viz II.2.2.3.2.1.

v rámci tohoto kontinua liší, nikdy jej úplně neopustí: opuštění významu „MAIS“ by znamenalo přechod k prosté průvodní okolnosti, bez adverbzivní nuance (tuto hranici představuje Typ IV), naopak opuštění významu „ET“ by znamenalo přechod k logické anterioritě (zde tvoří hranici *tout + složený tvar Ger*).

Přestože jsou tedy výskyty *toutGer* uvnitř tohoto kontinua velmi rozmanité, je možné je v rámci této škály systematizovat; jejich jednotu zajišťuje základní interpretační instrukce spojená s *en*: jak uvádějí gramatiky, *tout* zesiluje význam tohoto formantu, tj. vztah *Contenant/contenu (intériorisant/intériorisé)*, který jsme definovali v kapitole I.1.1. Tento názor sdílí také Franckel, když definuje význam *tout* jako „homogenizující“ (Franckel 1989: 340).⁷⁷ *Tout* tak explicitně potlačuje sekundární významy, které by mohly vzniknout buď na základě lexikálního obsazení VG a VF (typ I, III), nebo na základě antepozice (typ II). Dva děje proto mohou být v přímém protikladu, avšak stále tvoří jednotu (*tout*).

Potlačení potenciálního významu (logické) anteriority souvisí se zdůrazněním základní interpretační instrukce Ger (*AVEC*, viz Kleiber v I.1.2.2.2), jíž odpovídá primárně význam průvodní okolnosti (CC). Jak vyplývá z výše uvedených příkladů, funkcí *tout* v kombinaci s Ger je blokovat interpretace, které se od tohoto základního významu vzdalují; průvodní okolnost tedy můžeme považovat za významový prototyp (nebo centrální významový typ) Ger, srov. Schéma III v I.4.2. Jak jsme konstatovali u charakteristiky Ger s významem průvodní okolnosti (I.1.2.1), pro Ger_{CC} je kromě simultaneity typická postpozice a s ní spojená funkce (sekundárního) rématu. Zároveň se simultaneitou proto *tout* zdůrazňuje také obsah SG, a tím eliminuje potenciální význam RT (srov. např. typ II), který jinak posouvá hloubkový sémantický vztah mezi SG a PP k hypotaxi.⁷⁸

Tout tak funguje jako rematizátor, podobně jako další adverbia, která se mohou s Ger pojit: *même, juste, seulement*, nebo diskontinuitní partikule *rien que* atd. (viz II.2.2.3.1 a pozn. 40 v I.2.2.3). Na pólu „ET“ (simultaneity) *tout* zdůrazňuje, že oba děje

⁷⁷ Právě globalizující, homogenizující význam *tout* umožňuje kompatibilitu *toutGer* se statickými predikáty (především s *verbes de sentiment* a *verbes de connaissance*), protože jim dodává ohraničenost, kterou jinak postrádají.

⁷⁸ Tímto způsobem lze vysvětlit také nekompatibilitu *toutGer* se slovesy pohybu vyjadřujícími ohraničenost děje (viz II.2.1.3.1.3a) : jak jsme uvedli výše, V_{mouv} jsou již na lexikální úrovni předurčena vyjadřovat pozadí hlavního děje.

sice tvoří jednotu (*unité perceptuelle*, jeden děj je integrován do druhého na pozici CIR), avšak zároveň je jejich informační hodnota srovnatelná a jejich vztah je proto možné chápat jako parataktický. Jak jsme upozornili výše, právě v tomto případě je výjimečně možné (při částečném zachování významu CG) zaměnit VG za VF (srov. výše typ IV a také příklad [14]), příp. parafázovat CG pomocí dvou hlavních vět ve vztahu koordinace.⁷⁹

Právě funkce rematizátoru způsobuje, že je *toutGer* nekompatibilní s vytýkáací konstrukcí (rematizace by se tak dublovala). Postavení obou dějů (informačně) na stejnou úroveň pak vysvětluje, proč není možné *toutGer* použít u typu Ger_{hypo}: jak jsme upozornili výše, VG je zde již na lexikální úrovni v podřízeném vztahu k VF (hyponymie). Stejná úroveň závažnosti (parataxe) zároveň předpokládá, že se jedná o *dva* děje, a nikoli pouze o dva aspekty téhož děje (což vylučuje z *toutGer* nejen Ger_{hypo}, ale i Ger_{ekviv}, viz také II.2.2.3.2).

Pól „ET“, řečeno s Kleiberem „AVEC“, tedy představuje centrální typ Ger; na pólu „MAIS“ je však třeba rozlišit dva významy *toutGer*. Na jedné straně se jedná o vztah adverbzativní (Ger_{adver}), který sice vyjadřuje opozici mezi ději, ale zachovává stejně jako Ger_{CC} parataktický vztah (oba děje/stavy jsou sice v protikladu, avšak mají stejnou důležitost). Na straně druhé může být Ger ve vztahu přípustky (*concession*, Ger_{concess}), která je založena na hypotaxi. U Ger_{concess} je totiž existence děje SG pouze „připouštěna“ (*concédé*) a jeho význam je silně potlačen, buď z argumentačních důvodů (srov. níže např. přípustka argumentační), nebo protože očekávaný kauzální vztah nebyl realizován (přípustka logická). Jak upozorňuje Nádvorníková 2008: 280–281, *toutGer* je zde v komplementárním vztahu k Pps (*participe présent*):

[122] En ce qui concerne l'école polytechnique, les élèves qui, **ayant satisfait** aux examens de sortie, sont classés dans un service civil de l'état, sont autorisés à donner leur démission à l'expiration d'une année de service accomplie, [...]. [FRANTEXT, *Loi relative au recrutement de l'armée*, 1928]

[123] La même règle s'applique aux élèves de ladite école qui, **tout en ayant satisfait** aux examens de sortie, n'ont obtenu aucun des emplois de leur choix. [FRANTEXT, *Loi relative au recrutement de l'armée*, 1928]

⁷⁹ Hlubkový parataktický vztah je indikován i typem překladových ekvivalentů, které jsou u tohoto typu nejčastější: dvě hlavní věty spojené spojkou „a“, jejichž souřadící vztah bývá často zdůrazněn adverbium „přitom“ (příp. „a přitom ještě“): *Tante Amélie tricote tout en regardant la télévision. – Teta Amálie plete a přitom se (ještě) dívá na televizi.* (Hendrich – Radina – Tláskal 2001: 413; viz také II.2.2.3.2).

Jak jsme upozornili v kapitole I.2.2.2.3, Pps je schopno (především při zachování ikonického sledu dějů, viz [122]) vyjádřit kauzální vztah, avšak pro vyjádření *popření* tohoto kauzálního vztahu potřebuje (stejně jako Ger) lexikální prostředky (srov. např. [61] a [61]). Ger je na rozdíl od Pps specializovaný právě na příslovečné významy, a proto disponuje i ustálenou formou (*toutGer*), která je schopna přípustkový význam vyjádřit. Jak můžeme vidět na srovnání [122] a [123], Ger v přípustkovém významu přebírá funkci Pps, a to i v pozici, která je pro Pps typičtější než pro Ger, tj. v antepozici (srov. statistiky v II.2.2.5).

Jak jsme však upozornili výše, *toutGer* si i v přípustkovém/adverzativním významu zachovává nuanci „ET“; tuto tendenci zřetelně ilustruje klasický příklad, který uvádí např. *Grammaire méthodique du français* (globalizační význam *tout* naznačuje, že přes svou protikladnost koexistují „*dévo*t“ a „*homme*“ v jediném subjektu):

[124] **Tout en étant** dévot, on n'en est pas moins homme. (Riegel – Pellat – Rioul 2009: 592)

Typy vztahů „MAIS“ vyjadřované *toutGer* je podle našeho názoru možné dát do souvislosti se třemi typy přípustky, které identifikovala Morelová (Morel 1996: 16–20): **logická přípustka** (*Bien qu'il pleuve, il sort*, která odpovídá tradiční definici přípustky jako „popřeného kauzálního vztahu“), **rektifikační přípustka** (*Pierre n'est pas le plus grand de sa classe, encore qu'il soit relativement grand pour son âge*) a **přípustka argumentační**, která spojuje rysy obou předchozích, avšak liší se tím, že je její přípustkový argument (*prolepse*) vždy tematický (*Certes je reconnais qu'elle a grand air [...], mais je ne la trouve pas tellement inouïe que tu disais*). Argumentační přípustka se podle Morelové vždy nachází v antepozici k PP, rektifikační přípustka je naopak vždy v postpozici, a logická přípustka je pohyblivá (podobnou volnost jsme konstatovali výše u Ger ve zřetelně kauzálním vztahu k PP, především u V_{perc} , srov. např. [68] a [71]).

Rektifikační přípustka má společné rysy s *toutGer* typu III [117]: *toutGer* vyjadřuje zpětné omezení pro PP. Význam *tout* a tematická postpozice však zdůrazňuje důležitost této rektifikace, a posouvá tak celou konstrukci k vztahu adverzativnímu (tedy k parataxi, srov. níže Schéma III v I.4.2). Typ II (*tout en parlant*) má díky antepozici a tematičnosti blízko k přípustce argumentační, především tam, kde se nejedná o prostý význam CC/*cadre*, ale o argumentační rámec. Typickým příkladem jsou výpovědní modalizátory typu *tout en admettant que*, které stejně jako *certes, il est vrai*

que atd. uvádějí argument, který se mluvčí chystá vyvrátit.⁸⁰ Vzniká tak polyfonní struktura, v níž autor výpovědi promlouvá zároveň za sebe i za adresáta.

Pokud jde o přípustku logickou, její význam je s *toutGer* slučitelný pouze v omezené míře: pro tento typ přípustky je typická spojka *bien que*, která vyjadřuje silnou opozici mezi ději, což je v rozporu s globalizujícím významem *tout*. U předchozích dvou typů přípustky byla jednota CG zachována: v případě argumentační přípustky díky silné marginalizaci významu prolepse, u rektifikační (adverzativní) přípustky díky tomu, že jsou protikladné děje sloučeny do nové entity (např. [117]: *surmonter le chômage + rétablir une politique économique stable*), nebo je jednota dána jednajícím subjektem (jedna osoba vykonávající najednou dvě činnosti, [119], typ IV).

Čisté logické přípustce se tak blíží u *toutGer* pouze příklady s mentálními predikáty (viz výše *tout en sachant*), nebo se složeným tvarem Ger. V obou těchto případech je interpretace založena na negaci kauzální inference, která je pro logickou přípustku příznačná; a jak jsme mohli pozorovat výše, v obou těchto případech je Ger v komplementárním vztahu k Pps.

Závěr

Výše uvedenou polaritu mezi „MAIS“ a „ET“ je možné znázornit následujícím schématem:

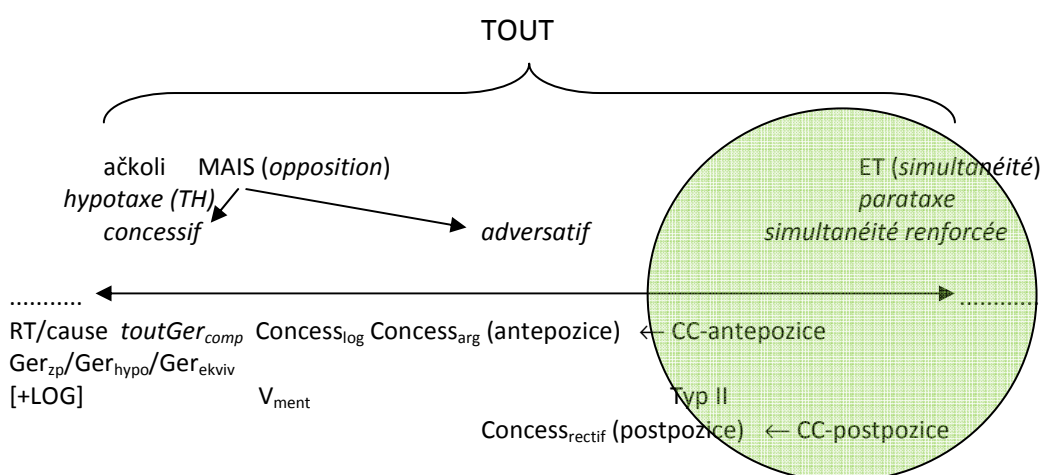

Schéma I: Polarita významových efektů *toutGer*

⁸⁰ Příbuznost tohoto typu přípustky s *toutGer* naznačuje i to, že druhá věta je nejčastěji podle Morelové uvozena spojkou *mais* (*Certes... mais*, Morel 1996: 16).

Jak vidíme, na levé straně schématu zůstávají mimo dosah *toutGer* (široce) kauzální vztahy ([+LOG], Typ A Halmøyové), protože implikují anterioritu, která je v rozporu s globalizujícím významem *tout*. Mimo zůstává také Ger_{RT} , jednak proto, že je většinou založen na anterioritě, jednak proto, že je jeho význam v rozporu s rematizujícím efektem *tout* (rezistentní vůči *toutGer* jsou pak zejména V_{mouv} s významem ohraničenosti děje, protože vyjadřují RT již na lexikální úrovni). Jak jsme viděli výše, kauzální vztahy mezi SG a PP mohou být implikovány jednak významem samotného VG, jednak sémantickými a pragmatickými vztahy mezi VG a VF, v obou případech je však v Ger kauzální vztah většinou posunut směrem k prostředkové nuanci.

Implikace kauzality přímo pomocí významu VG nastává především tam, kde je jeho význam silně spojen se subjektem (V_{perc} a V_{ment}); v tom případě je pak Ger často v konkurenci s Pps, srov. (*en*) *voyant*, (*tout*) (*en*) *sachant*.... Vztah kauzality založený na interakci VG–VF pak vzniká především tam, kde VF otevírá „pozici“ pro kauzální doplnění: faktitivní konstrukce, kauzativa aj. (srov. výše I.3.1.2). Kauzální vztah je však často založen pouze na pragmatických znalostech; a kauzální interpretace může vzniknout i mezi ději, které tento vztah neimplikují ani na pragmatické úrovni, a to pomocí antepozice SG (srov. [75]’). Pokud je (široce) kauzální vztah jednoznačně implikován již na lexikálně-sémantické úrovni, je SG většinou pohyblivé (může být v antepozici nebo v postpozici), mění se pouze jeho tematicko-rematická funkce; kauzální vztah mezi predikáty však může být zablokován jednak pomocí *détachement*, jednak právě konstrukcí *toutGer*.

Na hranici kategorie *toutGer* se tak nacházejí konstrukce vyjadřující logickou přípustku, která je založena na negaci inferovaného kauzálního vztahu. Anteponovaná (argumentační) přípustka vyjadřuje menší míru opozice mezi ději; jejím korelátem v pólu „ET“ je anteponovaná průvodní okolnost (viz Schéma I). Rozdíl mezi adverzativním a přípustkovým pólem „MAIS“ je pak možné pozorovat na přípustce rektifikační, která se již blíží parataxi spojené s „ET“, protože *toutGer* v postpozici implikuje srovnatelnou důležitost obou dějů. Jejím korelátem v „ET“ je prostá průvodní okolnost v postpozici vůči PP.

Zeleně vyznačený kruh v Schématu I představuje přechod k centrálnímu významu „AVEC“, tedy k průvodní okolnosti. Na rozdíl od prostého Ger_{CC} však *toutGer* celou SG zdůrazňuje, a s tím i aspekt parataxe (a rematicnosti). Přechody mezi adverzativním typem a prostou zdůrazněnou simultaneitou jsou však velmi pozvolné, především proto, že je míra opozice mezi ději dána především pragmatickými znalostmi. Např. konceptuální pravidlo, které slouží jako báze pro adverzativní vztah, nemusí být součástí běžných znalostí (např. v odborných textech, srov. Nádvoříková 2007c: [12] nebo výše [117]; níže kapitola II.2.2.3.2); v případě běžných činností se pak může individuálně nebo sociokulturně lišit míra nekompatibility obou dějů (např. *manger – parler*). Při analýze kompatibility dějů může podle našeho názoru pomoci také teorie scénářů (viz výše I.3.1.2), protože pomáhá odlišit kombinace obvyklé (srov. výše [115]), a tedy neslučitelné s *toutGer*, a kombinace neobvyklé (viz např. pozn. 70). Podobně pomáhá teorie scénářů při identifikaci kauzálních vztahů mezi predikáty.

Na pravé straně schématu se mimo dosah *toutGer* nacházejí významy způsobu realizace děje, a to jak v širším smyslu (Ger_{zp}), tak významy založené na vztahu hyponymie vůči VF, tedy Ger_{hypo} (u V_{dic} a V_{mouv}).⁸¹ Tím se opět potvrzuje specifčnost způsobového významu (*manière*) ve srovnání s ostatními příslovečnými významy: nejde o determinaci okolnosti hlavního děje, ale o kvalifikaci způsobu jeho realizace. Ger se zde blíží významu adverbíí na –ment.

Význam způsobu podle našeho názoru není vhodné omezit pouze na lexikální typy V_{mouv} a V_{dic} (jak je tomu v typologii Halmøyové): v rámci kategorie průvodní okolnosti (CC, Typ B Halmøyové) je nutné identifikovat případy, kdy jsou děje sice simultánní (jako je tomu v průvodní okolnosti), avšak VG vyjadřuje způsob realizace VF. Význam způsobu v širokém slova smyslu se tedy rozprostírá v intervalu, jehož pravou hranici tvoří Ger_{hypo} (způsob realizace daný lexikálně) a levou hranici *toutGer* (dva děje na stejné úrovni, což vylučuje hypotaktický vztah způsobu).

Z výše uvedeného přehledu možných typů lexikálního obsazení SG vyplývá, že (lexikálně-sémantické) typy predikátů určují bázi významu celé konstrukce: někdy víceméně jednoznačně (V_{mouv}, V_{perc} atd.), většinou je však interpretace ovlivněna

⁸¹ Jak jsme upozornili výše, mimo dosah *toutGer* se nachází i koreferenční typ Ger_{ekviv}, a to ze stejného důvodu jako u významu způsobu: *toutGer* vyžaduje dva oddělené děje.

dalšími faktory: interakcí s VF a pragmatickými inferencemi, typem a rozsahem komplementace, pozicí vůči VF, *détachement*, časem a modem VF, ale také externími lexikálními modifikátory, jako je adverbium *tout*. Právě analýza fungování konstrukce *toutGer* ukázala, jak přínosná by mohla být hlubší analýza marginálních, tedy málo frekventovaných typů Ger (kromě *toutGer* můžeme zmínit složený tvar Ger, Ger v negaci nebo ve vytýkáci konstrukci atd.). Právě tyto periferní typy totiž umožňují lépe identifikovat centrální typ Ger, tedy jeho základní význam. Zároveň tyto hraniční typy pomáhají lépe vymezit konkurenci Ger s jinými konstrukcemi, např. s Pps.

Analýza sémantického fungování *toutGer* také velmi dobře ilustruje problémy spojené s interpretací Ger obecně:

1. relevance analýz silně závisí na rozsahu korpusu (při omezeném korpusu jsou výskyty „příliš heterogenní“ a nelze z nich vyvodit žádné závěry, jak konstatovala výše Olsenová u *toutGer*, viz I.2.2.3), ale záleží také na žánrovém složení korpusu (srov. např. Ger v uvozovacích větách v literárních textech a naopak typ Ger_{ekviv} v textech publicistických);

2. přechody mezi jednotlivými sémantickými typy jsou pozvolné a dané vždy souhrou několika faktorů; konstrukce často kumuluje několik významů najednou, a proto někdy není přesné určení jejího významu možné apod. (srov. Schéma III v I.4.2).

Interpretace Ger tedy zůstává vágní, neurčitá; jak jsme však viděli v předchozích kapitolách, je možné identifikovat jednak základní význam Ger, jednak faktory, které ovlivňují jeho interpretaci. V následující kapitole se proto pokusíme shrnout možné metodologické přístupy k analýze sémantické interpretace Ger, a definovat náš přístup k dané problematice.

4 ZÁVĚR – MOŽNÉ PŘÍSTUPY K SÉMANTICKÉ INTERPRETACI GER

Podíváme-li se zpětně na výčet příkladů uvedených v předcházejících kapitolách a na významy s nimi spojené, musíme nutně získat dojem, že Ger buď žádný samostatný význam nemá, nebo jich má naopak příliš mnoho. V Úvodu této práce jsme uvedli tradiční výčet významových „nálepek“, které jsou u tvaru Ger v gramatikách obvykle zmiňovány: „simultaneita/čas“ ([II], srov. Gettrupovo upřesnění v kapitole I.1.2), „způsob“ ([III], srov. [125]), „průvodní okolnost“ ([I], CC – viz kapitola I.1.2.1, ale také I.3.2 – *toutGer*), příčina ([V], viz např. I.3.1.2), podmínka ([VI], viz I.2.2.3.2, a také paralely s *avecSN* v I.1.2.2.2), prostředek ([IV], viz I.3.1.2 a také paralely s *avecSN* v I.1.2.2.2) a přípustka/opozice ([VII], viz I.3.2). V reakci na tuto významovou variabilitu Moortgatová konstatuje, že Ger působí jako (sémantický) chameleon (Moortgat 1978: 157, viz také Úvod); a Halmøyová pro ilustraci tohoto jevu uvádí následující příklady (Halmøy 2003a: 88):

[125] Zoé est partie **en claquant** la porte.

[126] **En claquant** la porte, Zoé a réveillé son petit frère.

[127] **En claquant** la porte, elle réveillerait (aurait réveillé) son petit frère.

Tyto příklady přebírá od Halmøyové také např. Kleiber (2007a: 96–97) a identifikuje je postupně jako *manière* (způsob [125]), *cause* (příčina [126]) a *condition* (podmínka [127]).¹

Halmøyová však upozorňuje, že navzdory velké šíři repertoáru („*éventail*“)² významů není možné tvar Ger považovat za polysémní. Tento názor sdílí König a aplikuje jej na kategorii *converb* jako celek (srov. I.2.2.2.2): polysémní interpretaci těchto tvarů považuje za „*lazy man’s approach*“, protože rezignuje na snahu identifikovat základní význam („*general meaning*“) Ger a faktory, které ovlivňují vznik konkrétních významových typů (König 1995: 59–61, viz také König – Auwera 1990: 337). Stejně jako Halmøyová považuje König základní význam *converb*/Ger za vágní („*vague*“, „*unspecific*“, „*undeterminate*“, srov. níže Halmøyová, viz také Úvod),³ stejně

¹ Srov. varianty těchto příkladů také v Kleiber 2007b: 120 a 2009c: 220–221; v Rihs 2009: 199 jsou výše uvedené příklady převzaty v původní podobě.

² Halmøy 1982: 252.

³ Již v článku věnovaném obecnělingvistické analýze „participiálních“ konstrukcí (zahrnujících i Ger) König upozorňuje, že interpretace jejich vztahu k PP je vágní a nespécifikovaná („*unspecific*“); tento rys vysvětluje asyndetickým připojením k PP (König – Auwera 1990: 337). Počet možných interpretací

jako Kleiber je však přesvědčen, že lze interpretační paralelu najít u předložkových frází (např. v angličtině s předložkou *with*, König 1995: 62; srov. výše Kleiber I.1.2.2.2).⁴ König však zároveň konstatuje, že analýza syntaktických, sémantických a kontextových faktorů, které rozšiřují základní vágní význam *converb*, dosud nebyla provedena (König 1995: 59).⁵

4.1 Základní význam a pojetí Ger jako interpretační instrukce

Jak jsme ukázali v kapitole I.1.1, z morfologického hlediska má Ger strukturu „en r(V) –ant“: ke slovesnému základu je připojen diskontinuitní morfém *en ...–ant*. Přikláníme se tedy k monomorfematické teorii zastávané Kleiberem, Halmøyovou, Gettrupem aj.⁶ Zároveň jsme však společně s Halmøyovou a *Grammaire méthodique du français* konstatovali, že *en* není úplně významově vyprázdněný morfém, ale zachovává si některé rysy spojené s interpretační instrukcí předložky *en* (viz např. I.1.1, pozn. 36): Franckel poukázal na fungování Ger jako *intériorisant-repère*, a podobně Kindtová analyzovala vztah Ger a PP jako *contenant/contenu* (I.1.2.2.2).

Podle našeho názoru může právě tento přístup pomoci vysvětlit silnou tendenci Ger k vyjadřování simultaneity dějů. Analýza Ger založená na významu předložky *en* by však vyžadovala systematickou komparaci s *en + SN* (viz také I.1.1, pozn. 26), která přesahuje záměr této práce. Proto jsme přijali pojetí G. Kleibera, který definuje instrukci obsaženou v Ger jako integrační asociaci: integruj na základě subordinačního vztahu (CIR) děj SG do děje PP (viz závěr kapitoly I.1.2.2.2).⁷ Tendenci Ger k vyjadřování

mohou podle něj omezit spojky (např. v angličtině *when*), adverbia a předložky (u Ger ve francouzštině *tout a en*, op. cit.: 343).

⁴ König uvádí proti polysémií interpretaci *converb* i jeden argument obecnělingvistický – polysémie je většinou jazykově specifický jev, zatímco významově neurčité kategorie nacházejí svůj zřetelný protějšek v mnoha jazycích (třebaže se šíře jejich interpretačního repertoáru může lišit); *converb* jakožto jasně obecnělingvistická kategorie proto patří k „*vagueness*“, nikoli k polysémii (König 1995: 62).

⁵ Podobně *Le Bon usage* uvádí, že sám tvar Ger nevyjadřuje žádný význam a že jeho interpretace závisí na „kontextu“: „*On dit souvent, par ex., que le gérondif marque ici le temps, là la cause, ailleurs encore l'opposition ou la condition, tout cela sans changer de forme. Cela prouve que le gérondif ne suffit pas à indiquer ces différentes valeurs et donc qu'il n'en indique en soi aucune. C'est le contexte, la situation qui font établir entre les faits une relation logique qui n'est pas exprimée grammaticalement.*“ (Grevisse – Goosse 1997: 1629, srov. také Nádvorníková 2003: 146).

⁶ Ger tedy není tvořen spojením předložky *en* s Pps, jak tvrdí většina gramatik; a zároveň také není spojením předložky *en* se „substantivním“ tvarem slovesa, jak tvrdí na základě diachronních argumentů např. Carvalho nebo Wilmet (viz I.1.1).

⁷ Díky definici základní interpretační instrukce (*en*/CIR) také bylo možné vysvětlit omezení spojená s temporálními vztahy mezi SG a PP: tendence k simultaneitě dějů, nebo alespoň k jejich těsné návaznosti (srov. I.1.2.2.1) a s tím související překlenování potenciálního přeryvu mezi ději pomocí

simultaneity dějů (srov. závěr kapitoly I.1.2) jsme tak společně s Kleiberem přisoudili základnímu významu Ger založenému na paralele s *avecSN*.

Přestože je základní význam Ger identifikovaný Kleiberem velmi obecný, výhodou jeho přístupu je pojetí Ger jako instrukce pro interpretaci vztahu mezi zúčastněnými ději, a tím vysvětlení zdánlivé polysémnosti této konstrukce. Ger totiž pouze vydává pokyn k cirkumstanciální interpretaci SG (srov. pojetí *Ger/TC/converb* jako *V_c*, I.2.2.2), konkrétní interpretace je však dána jednak lexikálním obsazením VG a VF, jednak dalšími kontextovými faktory. „Příčina“, „způsob“ nebo „přípustka“ tedy nepředstavují „význam“ (*signification*) Ger, ale pouze jeho okazionální realizace (*sens/effets de sens*) v konkrétní výpovědi.⁸

Jak jsme ukázali v I.2.2.2.4, Kleiberovu obecnou definici instrukce Ger jako CIR (a jeho paralelu s „AVEC“) je třeba rozšířit o upřesnění *způsobu* integrace SG do PP, protože intra/extra/transpredikační zapojení mění interpretaci vztahu mezi ději (srov. Franckel 1989, Gettrup 1977a, Le Goffic 1993, Kleiber 2009a,c). Antepozice SG implikuje ikonické (chrono)logické vztahy (I.2.2.2.4.2) a SG/CIR v této pozici většinou funguje jako časový nebo interpretační rámec pro PP (I.2.2.3.2; Charolles 2003, ale také Le Querler 1993 a Olsen 1999). Na základě kombinace základní instrukce CIR s faktorem „pozice“⁹ můžeme definovat čtyři základní typy integrace Ger/CIR do PP: CIR[intra], CIR[trans], CIR[extra;ante] a CIR[extra;post]:

1. (základní instrukce)

2. (pozice)

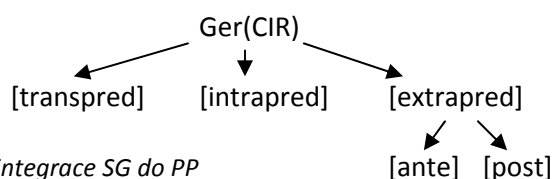

Schéma II: Základní typy integrace SG do PP

Jak jsme viděli v I.3.1.2, instrukce obsažená v Ger je schopna modifikovat i základní sémantický vztah mezi predikát(or)y VG a VF: (široce) kauzální významy často posouvá směrem k významu prostředkovému (srov. výše [22]), CIR[extra;ante] navíc

rozšíření denotace predikátu (Rihs, I.1.2.2.3), příp. u podmínkových vztahů pomocí mentálního prostoru (srov. I.2.2.3.2).

⁸ Pojetí fungování Ger jako (interpretační) instrukce zároveň přibližuje Ger ke kategorii konektorů a prepozic, jejichž základním „významem“ je rovněž pouze instrukce k propojení dvou jazykových obsahů. Na paralelu mezi Ger a *mais* jsme upozornili v kapitole (I.3.2); na podobnost mezi interpretací *Ger/converb* a prepozic poukázal již König; podrobně pak Franckel a Kleiber (srov. výše).

⁹ Pro zjednodušení budeme toto sekundární rozlišení označovat jako „pozice“.

podle Franckela „diskretizuje“ stavové predikáty (viz Franckel u [75]) a dává jim široce kauzální nuanci, tj. konkrétní cirkumstanciální význam.

V I.3 jsme ukázali, že pouze některé typy VG jsou spjaty s konkrétním významem (např. V_{perc} s významem kauzálním a V_{mouv} s významem RT). Ve většině případů záleží na interakci $VG \leftrightarrow VF$ (resp. $SG \leftrightarrow PP$), jednak sémantické (srov. Ger_{hypo} nebo kauzativa, I.3.1.2), jednak aspektově-temporální (srov. I.1.2). Tento základní vztah mezi predikátory (např. *réussir – travailler*) je dále modifikován např. slovesným časem a modem VF, negací (VG nebo VF), adverbiem *tout* atd. Lexikální obsazení VF/VF tedy tvoří bázi významu SG(CG), avšak nemůže být použito jako jediné kritérium výzkumu Ger, protože základní vztah mezi predikáty je následně ovlivněn dalšími faktory.

Nedílnou součástí analýzy sémantické interpretace Ger tedy musí být identifikace těchto kontextových faktorů: je nutné určit jejich frekvenci (a tím i pozici v kontinuu centrum – periférie Ger) a především jejich vzájemné kombinace a korelace ve vztahu k jednotlivým významovým typům Ger. Má-li však být tato analýza proveditelná, je třeba nejprve definovat a klasifikovat oba její extrémní póly: na jedné straně kontextové faktory, na straně druhé významové typy Ger.

4.2 Významové typy Ger a možnosti jejich identifikace

Jak jsme viděli v I.1.2 (Tabulka 1), Halmøyová na významovou rozrůzněnost sémantických interpretací Ger (viz např. výše [125], [126] a [127]) reagovala tak, že zobecnila tento repertoár na základě logicko-temporálních vztahů mezi propozicemi do dvou základních typů:¹⁰ typ A – (chrono)logická anteriorita (v našem pojetí označený jako Ger_{log}) a typ B – průvodní okolnost (Ger_{cc}). Všechny ostatní významy se pak podle Halmøyové řadí k jednomu z těchto dvou typů:¹¹ k typu B (průvodní okolnosti) řadí Halmøyová podtyp B' (způsob v užším smyslu, Ger_{hypo}), a typ A zahrnuje tradiční významy příčiny, prostředku, podmínky a přípustky. Jak jsme ukázali v úvodu kapitoly I.1.2, poněkud stranou tohoto základního členění zůstává význam časového

¹⁰ Jak jsme upozornili výše, přínosem Halmøyové je mj. také zavedení termínu gerundiální syntagma (SG), které chápe sloveso ve tvaru Ger (VG) jako predikátor, a tím zahrnuje do interpretace také jeho valenční/intenční pole. SG je pak Halmøyovou zařazen do širšího kontextu CG (*construction gérondive*), která zahrnuje SG a řídicí predikaci (viz např. Halmøy 2003a: 87).

¹¹ Jak jsme však viděli na příkladu *toutGer* (Schéma I v Závěru I.3), přechody mezi oběma mohou být velmi nezřetelné.

orientátoru (RT), který je v případě anteriority bází významů typu A (široce kauzálních vztahů), ale může zahrnovat i děje simultánní, stejně jako typ B (průvodní okolnost).

Významové typy Ger shrnuté v úvodu této kapitoly charakterizuje Halmøyová jako významové efekty („*effets de sens*“); pokud však jde o význam samotného tvaru Ger, Halmøyová stejně jako König prohlašuje, že je tento slovesný tvar významově „neurčitý“ („*indéterminé*“), „neutrální“, „nepříznakový“ („*non marqué*“), srov. např. Halmøy 2003a: 87 nebo 1982: 272 a 252.¹² Halmøyová poukazuje především na to, že snaha o přiřazování jednoznačných sémantických „nálepek“ jednotlivým výskytům Ger je zbytečná; pro toto konstatování uvádí tři hlavní argumenty:

1. gramatiky se neshodují ani ve výčtu jednotlivých sémantických typů Ger (viz např. Halmøy 2003a: 90, a také Úvod této práce), ani v jejich vymezení (např. nejsou definovány hranice mezi pojmy „simultanéité“, „*temps*“ a „*circonstance concomitante*“, nebo mezi prostředkem a příčinou); s tím souvisí také bod 2;

2. mezi jednotlivými sémantickými typy neexistují přesné hranice, protože se významy často překrývají; např. významy široce kauzální a Ger_{ekviv} (viz Halmøy 2003a: 100),¹³ ale také příčina – čas (srov. Gettrup 1977a: 221), příčina – prostředek (srov. I.3.1.2 nebo Halmøy 2003a: 95), přípustka – opozice aj. (I.3.2; ukázkovým příkladem nejednoznačnosti interpretace Ger je [69], který spojuje významy časové, příčinné a podmínkové, a možnost parafráze pomocí vedlejších vět se spojkami *quand*, *parce que* nebo *si*);¹⁴

3. explicitace významu Ger pomocí určitého slovesa často vůbec není možná (srov. výše typ Ger_{hypo}), nebo způsobuje významový posun (srov. výše [69] nebo substituce Ger pomocí VF v koordinačním vztahu k původní řídící predikaci, která způsobuje změnu hierarchizace dějů);¹⁵ parafráze SG pomocí vedlejší věty navíc může

¹² Halmøyová přímo konstatuje, že forma *en r(V)ant* (tj. Ger) sama nijak nenaznačuje významový vztah mezi procesy (Halmøy 1982: 252). V našem pojetí Ger/en jako instrukce toto radikální konstatování upřesňujeme, protože jsme přesvědčeni, že forma Ger (především na základě významu „en“) omezuje repertoár možných interpretací (např. vylučuje významy rezultativní nebo účelové, které mohou jiná *converbs* vyjadřovat, srov. König 1995: 64).

¹³ Srov. v I.1.2 Tabulka č. 1, typ *Il a commis une erreur en se mariant*.

¹⁴ Někdy dokonce není možné daný výskyt Ger přiřadit k žádnému tradičnímu příslovečnému významu; to je právě případ typu Ger_{ekviv} (srov. také Halmøy 2003a: 90).

¹⁵ Jak jsme ukázali v I.1.2.1, substituce Ger pomocí VF v koordinačním vztahu k původní PP je teoreticky možná především u významu CC (průvodní okolnosti), kde se Ger nejvíce blíží Pps (srov. také Gettrupův příklad [5] a také závěr I.2.2.2.3). U CC bývá uváděna také možnost záměny VG za VF; tyto testy

zůstat stejně nejednoznačná (vágní) jako Ger (viz Halmøy 1982: 242 nebo 2003a: 90),¹⁶ např. Ger_{RT} je možné parafrázovat pomocí vedlejší věty se spojkou *quand* (viz Gettrup 1977a: 217–221, a také Kleiber 2007a: 95), ale sama spojka *quand* může uvádět vedlejší věty nejen s významem časovým, ale také např. podmínkovým aj.

Z výše uvedeného výčtu problémů při určování významového typu Ger je zřejmé, že cílem analýzy sémantické interpretace Ger nemůže být přiřazení jednoznačné „nálepky“ každému výskytu, ale pouze identifikace základních rysů jednotlivých významových typů. Tyto rysy jsou určeny jednak lexikálním obsazením SG(CG), jednak kontextovými faktory (srov. níže I.4.3). Na základě předchozího výkladu se pokusíme prezentovat alespoň pracovní definici těchto významových typů, a zároveň hypotézu jejich vzájemných vztahů (srov. níže Schéma III).

1. Průvodní okolnost (Ger_{CC-circonstance concomitante): *Il a éteint le feu en siffloquant* CIR[+sim]} Vyjdeme-li z Kleiberovy definice základního významu Ger a z interpretační instrukce spojené s *en*, můžeme předpokládat, že prototypickým významem celku Ger je průvodní okolnost („*AVEC du verbe*“). Tento primární význam je však zároveň i informačně nejchudší: rovná se pouze realizaci základní instrukce obsažené v tvaru Ger (integrační asociace), bez další významové specifikace. Ger v tomto případě tedy slouží pouze pro hierarchizaci dějů (Kleiberovo „subordinační začlenění“), které jsou na sémantické úrovni v parataktickém vztahu. Tento význam odpovídá „typu B“ (*circonstance concomitante*) v pojetí Halmøyové, a jeho základním rysem je čistá simultaneita dějů SG a PP (s možností zdůraznění pomocí *tout*), přičemž SG je nejčastěji v postpozici a ve funkci sekundárního rématu (viz např. I.2.2.2.4.1). V případě rozporu mezi ději a zdůraznění jejich simultaneity pomocí vazby *toutGer* pak může význam CC nabývat nuance **adverzativní** ([117], Ger_{adver}, CIR[+sim;+adver]).

(manipulace) je však problematické vyhodnocovat, protože se zde mění několik faktorů najednou, v souvislosti se změnou základního vztahu mezi predikáty (srov. např. [14] a [14]’, [15] a [15]’).

¹⁶ Ger se však vzpírá i jiným lingvistickým testům, než je substituce: např. Olsenová konstatovala v případě Ger potíže spojené s aplikací tradičních testů pomocí otázky, negace a vytýkáci konstrukce (Olsen 1999: 131). Identifikace významu Ger pomocí otázky je rovněž problematická, protože např. odpovědi na otázku *comment?* zahrnují Ger ve významech prostředku, způsobu, příčiny i podmínky (viz Kleiber 2007a: 95 nebo Gettrup 1977a: 104).

2. Způsob (Ger_{hypo} a Ger_{zp}): dit-il en bafouillant / elle est sortie en pleurant¹⁷

Jak jsme ukázali v I.1.2, Halmøyová vyhradila termín *způsob* (*manière*) pouze pro úzkou skupinu sloves mluvení a sloves pohybu, kde je význam způsobu realizace děje dán již na lexikální úrovni, Ger_{hypo} (**CIR[sim;hyponymie]**). Ze závěru analýzy *toutGer* však vyplynulo, že je třeba kategorií „způsobu“ v širším slova smyslu zachovat, třebaže jsou její hranice s CC nezřetelné. Jako „způsobový“ (*manière*, Ger_{zp}) určuje význam Ger např. Kleiber v [125] (Kleiber 2007a: 97) a tuto kategorii používá také většina gramatik (viz Úvod): bází významu je sice CC (tedy simultaneita dějů), avšak na základě pragmatických inferencí je možné děj SG považovat za způsob realizace děje PP, tedy za potenciální klíč k jeho interpretaci (**CIR[+sim;+způsob]**). Časově je tedy „prásknutí dveřmi“ průvodní okolností odchodu ([125]), avšak zároveň implikuje na základě kontextových hypotéz mentální stav odcházející osoby, a tím i interpretaci PP. Právě tento význam specifikace hlavního děje posouvá SG od parataxe typické pro CC k hypotaxi.

Všechny čtyři výše zmíněné významové subtypy Ger mají společný rys čisté simultaneity, daný aspektově-temporálními charakteristikami VG a VF (predikáty procesuální,¹⁸ *activity*, srov. Vendler v I.3.1.1, příp. stavové predikáty v kombinaci s *toutGer*). Rozdíly mezi jednotlivými typy jsou dány jednak lexikálně (Ger_{hypo} vs Ger_{CC}), jednak encyklopedickými znalostmi, které určují pragmatické inference (Ger_{zp}) a umožňují srovnání s obvyklými „scénáři“ (Ger_{adver} vs Ger_{CC}). Ger_{adver} a Ger_{zp} zároveň představují přechod k významům spojeným s anterioritou: posunem k hypotaxi se Ger_{adver} blíží logické přípustce (viz [123], Schéma I a také níže Ger_{cause}) a způsob realizace děje (Ger_{zp}) může být někdy chápán také jako prostředek (srov. významovou blízkost českých spojkových výrazů *tak, že a tím, že* a také níže).¹⁹

3. Časový orientátor – *repère temporel* (Ger_{RT}): je chante en me rasant

CIR[±sim;RT] Jak jsme se zmínili výše, význam RT se může vrstvit jak na vztah simultaneity, tak na vztah následnosti mezi ději, protože v souladu s Gettrupovou definicí je určujícím rysem RT jeho nízká míra výpovědní dynamičnosti, a s tím spojená

¹⁷ Viz Kleiber 2007b: 118.

¹⁸ Srov. přehled typů v Daneš et al. 1981: 83 a také výklad u jednotlivých typů predikátů v II.2.1.3.

¹⁹ Na tuto blízkost poukazuje např. Příruční mluvnice češtiny: „Potrestali ho tím // tak, že ho nepozvali na party.“ (Karlík – Nekula – Rusínová 1995: 453).

primární funkce časového orientátoru (viz I.1.2).²⁰ Gettrup zároveň ukázal, že přechody mezi CC a RT jsou velmi nezřetelné (viz [11], [12]), což je způsobeno především problematičností exaktního určení míry kontextové zapojenosti SG. Gettrup i Halmøyová zároveň konstatovali, že i jen náznak anteriority dějů SG a PP (tedy přechod od RT_{sim} k RT_{anter}) může spustit kauzální interpretaci (viz [18]).

4. *Příčina* (Ger_{cause}) *Il a rougi en la voyant*

CIR[-sim;+log] V případě Ger je vztah anteriority, a tím i tendence ke kauzální interpretaci dán především aspektově-temporálními vztahy mezi ději (viz I.1.2), avšak může být výrazně posílen také ikonickým sledem dějů, tedy antepozicí Ger (srov. I.2.2.2.4.2). Jak jsme konstatovali v Úvodu, některé gramatiky kauzální význam u Ger vůbec neuvádějí (např. Le Goffic 1993 nebo Hendrich – Radina – Tláskal 2001), nebo explicitně konstatoují, že Ger tento význam na rozdíl od Pps nevyjadřuje (Togebly 1982: 62). V předchozí kapitole jsme ukázali, že Ger je schopen vyjádřit čistý kauzální vztah pouze v omezené míře proto, že jeho silná závislost (*incidence*) na řídicím predikátu mění hloubkový kauzální vztah mezi ději na prostředkový (viz I.3.1.2).²¹ Kauzální vztah bez prostředkové nuance se tedy projevuje především tam, kde je predikát VG již svým lexikálním významem vázán na subjekt PP, tj. u sloves vnímání a myšlení (srov. [V] v Úvodu).²² Právě v tomto případě pak může význam Ger přejít také ke klasické **logické přípustce** (Ger_{concess}) – **CIR[-sim;+log;-log]** (viz I.3.2, [123]).

5. *Prostředek* (Ger_{moyen}) *il a éteint le feu en pissant dessus*

CIR[-sim;+log] Jak jsme se zmínili výše, příklady typu [22] je podle našeho názoru možné chápat jako (široce) kauzální, avšak při bližší interpretaci se projeví výše

²⁰ V I.2.2.3.1 jsme však ukázali, že ne každé kontextově zapojené (příp. kontextově známé) SG je možné chápat jako RT.

²¹ V této souvislosti poukazuje Nazarenko na rozdíl mezi Ger a Pps: zatímco Ger se kombinuje s různými příslovecnými významy (kromě příčiny uvádí Nazarenko také prostředek, přípustku a způsob), v případě Pps je podle ní příčina významem centrálním (event. v kombinaci s významem časovým, přípustkovým nebo komparativním, viz Nazarenko 2000: 111–114).

²² Prototypickým příkladem kauzálních vztahů jsou také jevy přírodní. Zde je omezená kompatibilita s Ger dána jednak nutností koreference subjektů (a tendencí k [+hum]), a možná také nutností zachovat vztah těsné časové návaznosti dějů. Ger_{cause} se slovesy vnímání a myšlení je naopak možné chápat jako vyjádření motivu (u Daneše „motivace“, příp. důvod, podnět, popud, Daneš 1985: 180; viz také Bonnard 1971: 628 v pozn. 21 v I.3.1). V závěru kapitoly I.2.2.2 jsme však ukázali, že i zde zůstává základní podmínkou užití Ger podkladový význam RT (srov. [68] až [72]).

zmíněná úzká vazba Ger na predikát, a tím i prostředkový význam.²³ Tuto interpretaci potvrzují i ekvivalenty Ger_{moyen} v cizích jazycích, např. v angličtině gerundium uvozené předložkou *by*²⁴ nebo v češtině vedlejší věta prostředková (*tím, že*), příp. nominální fráze v instrumentálu. Na pólu anteriority představuje prostředkový význam prototypické užití Ger, mj. také proto, že koresponduje s prostředkovým významem AVEC (viz I.1.2.2.2). Jeho centrální pozici dokazují také přechodové vazby k ostatním kauzálním typům Ger: jeho bázi zůstává vztah příčiny (viz výše), ale v případě koreference dějů přechází k typu Ger_{ekviv}, a v případě virtuálnosti děje PP k významu podmínkovému (Ger_{cond}).

Jak bylo zmíněno výše, Ger_{moyen} je rovněž úzce spjat s významem způsobovým (viz také Úvod): otrušík může být zároveň prostředkem i způsobem sebevraždy ([113]).²⁵ Jak jsme ukázali v kapitole I.3.1.2, právě u kauzativ je obtížné odlišit způsob realizace děje od prostředku/příčiny, protože pozici pro určení příčiny obsahují již na lexikální úrovni, podobně jako hyperonymní VF obsahuje pozici pro hyponymní VG. Děj VG je tak v podstatě obsažen v ději VF, a rozdíl mezi anterioritou a simultaneitou se do značné míry stírá. Úder o dřež je tak zároveň způsobem, prostředkem i v širokém smyslu příčinou rozbití karafy ([22]).

Určitou možnost rozlišení těchto významů nabízí Moortgatová, když prostředku přisuzuje nuanci záměrnosti (*intention*, srov. výše *il a éteint le feu en pissant dessus*). Význam prostředku je proto v této práci charakterizován navíc rysem [+intention]; pokud není možné tento rys posoudit, jsou Ger přisouzeny významy oba, tedy prostředek i způsob. Právě rys [+intention] také většinou odlišuje Ger_{moyen} od Ger_{cause} (viz výše).

6. *Ekvivalence* (Ger_{ekviv}) *il a commis une erreur en se mariant* (A')

CIR[-sim;+log;+koref] Jak ukázala Halmøyová, děje v tomto typu CG jsou sice koreferenční, ale nelze je na rozdíl od Ger_{hypo} řadit k simultaneitě, protože zde vzniká

²³ Diskurzni vztah *Cause* se tak posouvá ke vztahu *Elaborace*, viz I.3.1.2.

²⁴ Např. König a Auwera překládají vazbu *rien que + Ger* v prostředkovém významu (*Il sait [...] arrêter la débâcle rien qu'en jetant ce gros mot dans la balance*, Halmøy 1981[1982]: 163, cit. König – Auwera 1990: 344) pomocí konstrukce (*only*) *by + -ing* (*He knows how to revive courage... only by throwing this big word into the balance*).

²⁵ Blízkost obou významů potvrzuje i skutečnost, že oba jsou odpovědí na otázku *comment?*, srov. pozn. výše a Van de Velde 2009 v II.2.1.3.3).

kauzální vztah, byť pouze na rovině interpretace. Hlavní predikace (*commettre une erreur*) tedy představuje abstraktní reinterpetaci konkrétního děje (SG – *se marier*).²⁶ Kauzální vztah váže Ger_{ekviv} k významu příčiny/prostředku, avšak koreference dějů jej naopak sblíží s významem způsobu.²⁷ Jak poznamenává König, koreference dějů je v tomto případě identifikovatelná pouze na základě pragmatických znalostí (König 1995: 75), a nikoli pomocí lexikálních vztahů mezi predikáty, jako je tomu u koreferenčního typu Ger_{hypo}.

7. Podmínka (Ger_{cond}) En postant la lettre ce soir, elle arrivera demain

CIR[-sim;+log;-aktual] Jak jsme ukázali v I.2.2.3.2, SG s významem podmínky vytvářejí vlastní časoprostor, který jim umožňuje překlenout časový přerýv mezi dějem VG a dějem VF, a zachovat tak základní instrukci Ger/*en* (srov. [99]), která požaduje, aby se děj PP realizoval v temporálních limitech děje SG. Ger_{cond} je společně s Ger s významem logické přípustky (Ger_{concess}) typologicky nejvzdálenější od základního významu Ger, protože k rysům anteriority a kauzality (viz Ger_{moyen} nebo Ger_{cause}) se přidává ještě terciární rys – virtuálnost děje u Ger_{cond} (a negace implicitního kauzálního vztahu u logické přípustky, srov. výše). Jak jsme viděli na příkladech [96]’ nebo [98], podmínkovou interpretaci usnadňuje antepozice SG; primárně však závisí na virtuálnosti děje VF. Oba tyto faktory ale zůstávají u Ger bez podrobnější analýzy.²⁸

Jak vidíme, jednotlivé významové typy Ger vytvářejí kontinuum, jehož hranice jsou vymezeny základní interpretační instrukcí Ger – subordinační začlenění SG do PP na pozici CIR, tedy *integrační asociace* obou dějů, spojená primárně s významem CC, průvodní okolnosti (*AVEC*). Přečody mezi jednotlivými typy uvnitř tohoto kontinua jsou velmi pozvolné, přesto je možné jejich kombinace pomocí prototypů naznačit následujícím schématem:

²⁶ Jako test pro identifikaci tohoto typu Ger uvádí Halmøyová možnost vložení adverbia *ainsi/aussi* (Halmøy 2003a: 99–100).

²⁷ Tuto oscilaci odrážejí i nejčastější typy českých překladových ekvivalentů tohoto typu Ger: vedlejší věty uvozené spojkami *tím, že* nebo *tak, že*.

²⁸ Při analýze tohoto typu Ger může být velkým přínosem srovnání s českým překladem, protože v češtině je třeba kvůli absenci systémového ekvivalentu Ger významový vztah vyjádřit explicitně (viz níže).

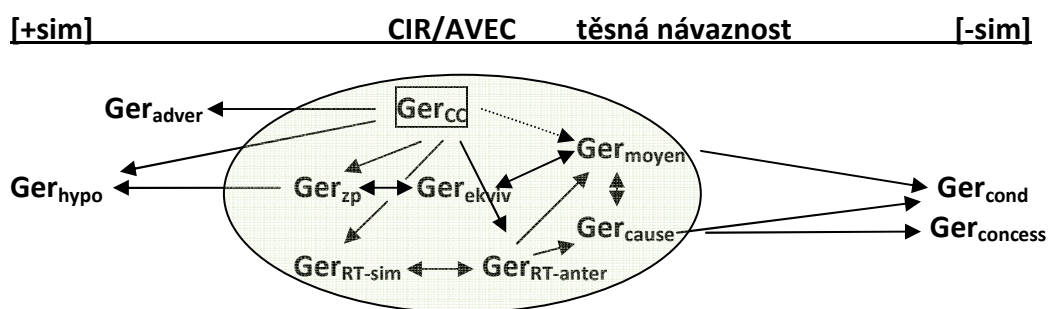

Schéma III – Předpokládané vztahy mezi významovými typy Ger

Horizontální osu výše uvedeného schématu tvoří základní rozlišení simultaneity a anteriority: na periferním pólu simultaneity je Ger_{hypo}, které je do VF/PP integrováno i lexikálně; opačný periferní extrém tvoří Ger_{cond} a Ger_{concess}, které mohou zahrnovat časový přerýv mezi ději. Na přechodu mezi simultaneitou a anterioritou jsou pak vztahy RT, které zahrnují různou míru překrývání dějů (Ger_{RT-sim} a Ger_{RT-anter}). Překrývání je možné také u Ger_{moyen} a Ger_{cause}, které jsou na Ger_{RT-anter} založeny; pro všechny tři typy je však většinou závazná alespoň těsná návaznost dějů (*contiguïté*, viz I.1.2.2.1). Spojení mezi základním významem Ger_{CC} a široce kauzálním Ger_{moyen} (přerušovaná čára) pak tvoří diskurzvní sémantický vztah *Elaborace* (příp. *encapsulation*, viz I.3.1.2).

Jednoduché šipky značí vztah superpozice (derivate) mezi významy – jak jsme např. viděli výše, základem Ger_{adver}, Ger_{hypo}, Ger_{zp} a Ger_{RT-sim} je vztah Ger_{CC}, podobně je základem Ger_{cond} vztah Ger_{RT-anter} a zároveň vztah kauzální nebo prostředkový. Všechny (široce) kauzální významy, tj. Ger_{cause}, Ger_{moyen}, Ger_{ekviv}, Ger_{cond} a také Ger_{concess} jsou však se základním významem CC/AVEC spojeny skrze vztah časový (Ger_{RT-anter}). Dvojitě šipky pak značí těsnou propojenost významů (tedy opět nezřetelné hranice, avšak na rozdíl od superpozice významů propustné oběma směry): na přechodu mezi simultaneitou a anterioritou jde o vztahy časové (Ger_{RT-sim} ↔ Ger_{RT-anter}) a způsobové-prostředkové (Ger_{zp} ↔ Ger_{moyen}), na pólu anteriority pak o rozlišení vztahu prostředkového a čistě kauzálního (Ger_{cause} ↔ Ger_{moyen}). Těsné a nezřetelné přechody mezi jednotlivými typy v rámci významového kontinua Ger zároveň naznačují, že pro popis sémantického fungování Ger není možné použít onomaziologické východisko, ale je nutné vyjít od identifikace a analýzy explicitních faktorů, které tuto interpretaci utvářejí (srov. I.2.2.3).

4.3 Přehled faktorů sémantické interpretace Ger

Jak jsme se zmínili v Úvodu, gramatiky se o faktorech ovlivňujících sémantickou interpretaci Ger téměř vůbec nezmiňují; výjimkou je pouze konstrukce *toutGer*, ale i zde je uváděn pouze přehled významů s ní spojených, nikoli *vysvětlení* jejího fungování. V předchozích kapitolách jsme viděli, že studie a monografie pojednávající o Ger se některým faktorům sémantické interpretace Ger věnovaly, zejména antepozici (srov. např. Franckel 1989 nebo Kleiber 2009a a 2009c), příp. kontextové zapojenosti (Herslund 2006), nebo *toutGer* (Halmøy 1982: 352–387 aj.). Tyto analýzy jsou přínosné, většinou však prezentují daný faktor izolovaně, bez vztahu k faktorům ostatním a k sémantickému fungování Ger jako celku.²⁹

O obecnělingvistickou analýzu faktorů ovlivňujících význam *converb* se pokusil König (viz König 1995: 73–91): rozlišuje faktory „gramatické“ (sem řadí jednak pozici *converb* vůči řídicí predikaci, jednak jeho tematicko-rematickou funkci), „sémantické“ (explicitní konektory a adverbia, modální, aspektové a temporální rysy VF, především v souvislosti s podmínkovou interpretací, a „Aktionsart“, tj. lexikální aspekt VG a VF) a faktory „pragmatické“, tedy znalost světa, která umožňuje interpretovat např. vztahy kauzální (a tím i prostředkové nebo přípustkové), vztahy způsobové (*manner*) nebo vztahy „elaborace“ (tj. koreference dějů).

V předchozích kapitolách jsme se pokusili shrnout analýzy všech faktorů, které jsou v souvislosti s Ger uváděny: v I.1.2 jsme představili vliv **aspektově-temporálních charakteristik VF/VG**,³⁰ v I.2.1 **základní rysy VG jako predikát(or)u** a s tím spojené faktory **(ne)koreference** podmětového aktantu VG s podmětem PP, ale také schopnost VG vytvářet pozice pro **pravovalenční doplnění** a vstupovat do **pasiva, vytýkáci konstrukce a negace**,³¹ v I.2.2.2.1 jsme naznačili, že indikátorem významu SG může být typ větného členu, s nímž je SG ve vztahu **koordinace**; v I.2.2.2.4 jsme pak shrnuli

²⁹ Jak jsme uvedli v I.1.2, výjimku představuje jednak Franckel 1989, který propojuje faktor pozice s vlivem lexikálního obsazení a aspektově-temporálních charakteristik VF, jednak Gettrup 1977a, který bere kromě aspektově-temporálních rysů VF a VG v úvahu také kontextovou známost SG, lexikální obsazení CG, ale také např. rozsah komplementace VG (právě na jeho přístup navázala Olsenová 1999, srov. I.2.2.3). Také Halmøyová se snaží některé faktory propojovat, zejména faktor pozice a tematicko-rematické funkce Ger (Halmøy 2003a).

³⁰ V závěru kapitoly I.2.2.3 jsme poukázali na to, že zásadní vliv na interpretaci SG má také virtuálnost (ne-aktuálnost) děje VF.

³¹ V této souvislosti jsme také zmínili konkurenci mezi Ger v negaci a sans + Inf (viz I.2.2.2.1).

zásadní vliv **typu začlenění SG do PP** (intra/extra/transpredikační) a s tím související **výpovědní dynamičnost SG** (I.2.2.3, srov. Herslundův pojem verbální anafory); v závěru jsme se pak pokusili představit některé základní významové tendence dané **lexikálním obsazením CG** (zde jsme konstatovali, že zásadní vliv na význam SG mají také **faktory pragmatické**, I.3.1), a rovněž některé **externí lexikální faktory** (*tout*, I.3.2).³²

Kromě těchto faktorů určujících význam SG je však třeba zmínit také faktory, které mohou mít vliv na volbu Ger v konkurenci s jinými jazykovými prostředky, ať již plně predikačními (VF ve vedlejší nebo hlavní větě), polopredikačními (Pps nebo infinitivní konstrukce) nebo depredikačními (např. předložkové fráze). Jak jsme viděli výše, s těmito prostředky Ger může být částečně synonymní, nikdy však nejde o synonymii úplnou, protože dochází např. ke změně hierarchizace dějů (např. v případě parafráze CG pomocí koordinace dvou VF), k významovému posunu (např. při explicitaci vztahu některou podřadící spojkou nebo při parafrázi pomocí infinitivní konstrukce; srov. *après + inf* vs Ger, [50]), příp. také k posunu stylistickému (např. Pps je považováno za knižní, Ger naopak za neutrální až mluvený jazykový prostředek).³³

Volbu Ger v konkurenci s jinými prostředky tak může ovlivnit také ráz komunikátu (soukromý vs veřejný), stylová sféra komunikátu (kód mluvený vs psaný); dominance určitého významového typu Ger pak může být ovlivněna **typem textu/žánrem** (srov. typy *toutGer* v odborných a narativních textech), příp. i **typem textové sekvence** (srov. dominanci Ger_{CC}, kterou konstatovala Halmøyová u uvozovacích vět (*incises*), Halmøy 2003a: 103, srov. I.1.2.1).³⁴

Analýza vztahů **konkurence** Ger s jinými jazykovými prostředky může pomoci lépe identifikovat vlastnosti některých významových typů Ger (srov. např. již zmíněná konkurence mezi Ger_{CC} s *sansInf*, I.2.2.2.1), a zároveň tak lépe definovat pozici Ger v jazykovém systému (jeho hodnotu – *valeur*). Konkurence s plně predikačními

³² Otázce řídicího členu SG jsme se krátce věnovali také v kapitole I.2.2.

³³ Nádvorníková (2003) upozorňuje, že kvůli těmto rozdílům je sice možné považovat plně predikační, polopredikační a depredikační konstrukce pouze za funkční synonyma, ale že je vhodnější o nich pojednávat jako o (syntaktických) konkurentech, příp. ekvivalentech (Nádvorníková 2003: 155).

³⁴ Volbu Ger však mohou ovlivnit i faktory čistě stylistické, např. snaha o eufonii nebo o „elegantní“ vyjadřování (např. Moortgatová charakterizuje Pps ve srovnání s Ger právě jako „elegantní“, Ger má podle ní naopak výhodu významové zřetelnosti, „*expressivité*“; Moortgat 1978: 69).

a depredikačními prostředky zároveň umožňuje zasadit Ger do kontextu stupnice predikační sevřenosti výrazu, tedy tzv. kondenzační stupnice (srov. „sevřenost výrazu“ v Bečka 1992: 234–237, „prédication serrée“ v Šabršula 1990: 96–98, „syntaktická kondenzace“ v Karlík – Nekula – Rusínová 1995: 752–760). Repertoár jazykových prostředků, které mohou odpovídat formě Ger, velmi dobře ilustrují následující příklady převzaté z korpusu COLOMBA.³⁵

Jazykové prostředky		[...] <i>et il <u>acheva de l'enthousiasmer pour la Corse en lui décrivant l'aspect étrange, sauvage du pays</u>, [...]</i> (P. Mérimée, <i>Colomba</i>)
Plně predikační	koordinace	<i>Pak jí líčil zvláštní pohled na ostrov [...], <u>čímž roznítil její touhu po Korsice</u></i> ³⁶
	subordinace ³⁷	<i>a <u>nakonec ji nadchl pro Korsiku tím, že jí popsal</u> podivný, divoký ráz té země</i>
Polopredikační (converb, v češtině přechodník)		<i>a <u>na konec jí [sic] uvedl v nadšení pro Korsiku, popisuje jí</u> zvláštní, divoký vzhled ostrova, [...]</i> ³⁸
Depredikační		<i>a <u>podářilo se mu nadchnout ji pro Korsiku</u> vyličením zvláštního divokého vzhledu země, [...]</i> ³⁹

Tabulka č. 5: Příklad stupnice sevřenosti výrazu v českých překladových ekvivalentech Ger⁴⁰

Stupnice kondenzační sevřenosti nabízí také francouzština, srov. např. *Cet enfant réussira. Il aime l'étude.* (juxtapozice), *...car il aime l'étude* (koordinace), *...parce que / qui aime l'étude* (subordinace), *Aimant l'étude, ...* (Pps, polopredikace), Šabršula 1990: 96–97.⁴¹ Tento příklad zároveň ilustruje důležitou skutečnost, že jednotlivé typy

³⁵ Viz Nádvořníková 2003: 153–154; připomínáme, že jde o paralelní korpus založený na osmi různých českých překladech novely Prospera Mérimée *Colomba*.

³⁶ Překladatelka zde mění výchozí prostředkový vztah mezi propozicemi na důsledkový, který respektuje ikonický sled dějů (Věra Linhartová, 1920); změna sledu dějů také možná vedla překladatelku k volbě nedokonavého slovesa (*líčil*), která ale nemění základní kauzální vztah mezi predikáty; chybu v překladu objektového doplnění Ger ponecháváme bez komentáře, protože nemá vliv na překlad VG.

³⁷ J. Čermák (1975) významový vztah plně explicituje pomocí prostředkové spojky *tím, že*; jiný překladatel, V. Cibula (1951) však volí spojku *když*, která potvrzuje úzké propojení časových a (široce) kauzálních vztahů.

³⁸ Jak upozorňujeme v Nádvořníková 2003: 154, výhodou přechodníku jako ekvivalentu Ger je zachování hierarchizace dějů a také implicitnosti významových vztahů propozic; jeho nevýhodou je však silná stylistická příznakovost (zastaralost až archaičnost, v případě přechodníku minulého) a ve výše uvedeném příkladu navíc homonymie s tvarem indikativu přezenta.

³⁹ Kromě verbálního substantiva (*vyličení*), které zvolili jako ekvivalent Ger Jan a Marie Holických (1975), je však možné použít i ekvivalent plně depredikační, a to substantivum deverbativní (*a docela ji nadchl pro Korsiku **popisem*** [...]), R. Bartocha 1920).

⁴⁰ Cílem této tabulky je pouze ilustrovat možnosti kondenzační stupnice odpovídající v češtině francouzskému Ger, proto v této chvíli ponecháváme stranou jak otázky kvality nebo stáří překladu, tak obecně metodologii kontrastivního výzkumu na paralelních korpusech (k tomu více viz II.1.2.3).

⁴¹ Jak jsme viděli na příkladu Ger, kondenzátory ponechávají některé syntakticko-sémantické vztahy a významy implicitní (např. subjekt nebo slovesný čas); tyto zvýšené nároky na kognitivní zpracování (*effort*) jsou však vyváženy větší koherencí sdělení. Kondenzátory jsou totiž prostředky jazykové ekonomie, a zároveň hierarchizace obsahu sdělení. Vachek mluví v návaznosti na Mathesia o jevu „komplexní kondenzace“ a na základě analýzy překladů z češtiny do angličtiny a opačně konstatuje

polopredikačních konstrukcí (V_c , V_a a V_s , tedy Ger/přechodník, Pps, infinitiv) zakládají různé kondenzační stupnice,⁴² jejichž prostředky se protínají pouze v případech, kdy významové typy těchto konstrukcí vstupují do konkurence (srov. např. výše zmíněnou konkurenci Ger_{cc} a Pps).⁴³

Fungování kondenzace v různých jazycích tedy představuje samo o sobě širokou oblast potenciálního výzkumu; v následujících analýzách se pokoušíme odkazovat alespoň na některé případy konkurence Ger s jinými konstrukcemi, jednak polopredikačními (Pps a infinitiv), jednak depredikačními (předložkové fráze). Kromě toho využíváme také faktu, že je kondenzace stejně jako kategorie *converb* jev obecnělingvistický, a v závěru Analýz naznačujeme kontrastivní analýzu české a francouzské „adverbiální formy slovesné“ (V_c , tj. Ger a přechodníkové konstrukce, viz II.2.2.6).

Vzhledem k tomu, že český *converb* (přechodník) již není součástí běžného úzu, může být analýza českých překladových ekvivalentů Ger velkým přínosem také pro výzkum významové typologie této francouzské slovesné formy – překladatelé totiž musí volit prostředky významově explicitnější (plně predikační nebo depredikační, viz Tabulka 5 a také Úvod).⁴⁴ Pro identifikaci rysů určujících významové prototypy Ger je tedy možné využít nejen faktory jednojazyčné (morfologické, syntaktické, lexikální, stylistické atd.), ale také faktory **kontrastivní** (převládající typy překladových ekvivalentů).

Výše uvedené faktory sémantické interpretace Ger jsou tedy značně heterogenní: některé z nich v různé míře **modifikují přímo význam SG/CG**, např. modotemporální rysy VF, negace VF nebo VG nebo kontextová zapojenost; jiné jsou pouze **externím indikátorem** významu Ger (např. typ koordinovaného větného členu)

v češtině silnou tendenci k plně predikačnímu vyjádření, a v angličtině naopak tendenci k vyjádření nominálním, a to jak v textech narativních (Vachek 1955: 64), tak odborných (op. cit.: 67).

⁴² Tomuto problému jsme se podrobněji věnovali v Nádvořníková (2003), kde jsme analyzovali tvary Ger i Pps.

⁴³ Toto konstatování rovněž naznačuje, že se může lišit repertoár kondenzační stupnice také v rámci jednoho polopredikačního tvaru, např. Ger_{cc}, založené primárně na vztahu parataxe, bude inklinovat spíše k ekvivalentům koordinacním, zatímco Ger_{log} spíše k vyjádření subordinačnímu (vedlejší věty příslovečné).

⁴⁴ Výsledky této kontrastivní analýzy jsou však použitelné pouze při zachování striktních metodologických omezení – je třeba brát v úvahu jednak strukturální rozdíly mezi oběma jazyky (srov. výše rozdíly v konceptualizaci pohybu, viz I.3.1), jednak omezení tzv. překladového jazyka nebo možností identifikace „překladového ekvivalentu“ (viz II.1.2.3).

nebo **sekundárním symptomem** vázaným na některý z rysů primárních (např. nekoreference s podmětovým aktantem PP je často důsledkem antepozice a kontextového zapojení SG).⁴⁵ Navíc se liší také dosah jednotlivých faktorů – některé se týkají Ger jako celku (viz výše faktor „pozice“, který jsme začlenili do základní instrukce Ger), jiné jsou silně marginální, třebaže mohou být výsledky jejich analýzy přínosem pro Ger jako celek (např. Ger ve vytýkáci konstrukci nebo složený tvar Ger).⁴⁶

Právě tato heterogenost však může být paradoxně výhodou, protože výzkum korelace výše uvedených faktorů nám umožňuje analyzovat dvě oblasti Ger, které dosud nebyly řádně prozkoumány: gerundiální „centrum“, identifikované pomocí nejčastějšího lexikálního obsazení této konstrukce (viz II.2.1), a v kontrastu s ním gerundiální „periferii“ (např. složený tvar Ger, negaci nebo externí lexikální modifikátory Ger, viz II.2.2), danou příznakovými variantami kontextových faktorů sémantické interpretace Ger.⁴⁷ Úvodem k těmto dvěma ústředním kapitolám (II.2.1 a II.2.2) je pak vymezení použitých korpusů, jejich reprezentativnosti a metodologie jejich zpracování a vytěžování.

Výhodou výše uvedených faktorů je jejich explicitnost; jsou tedy objektivně pozorovatelné a kvantifikovatelné. V mnoha případech může být jejich identifikace problematická (srov. např. níže problémy spojené s určením míry kontextové zapojenosti SG, viz II.2.2.41), avšak ve srovnání s vyhodnocováním testů a manipulací (viz výše) nebo s pokusem o přímou sémantickou klasifikaci Ger (srov. Olsenová 1999) nabízejí spolehlivý nástroj pro analýzu významových typů Ger a jejich vzájemných vztahů.⁴⁸

⁴⁵ Podobně nelze říci, že typ textové sekvence „ovlivňuje“ význam SG, třebaže lze pozorovat jednoznačné korelace s některými významovými typy Ger.

⁴⁶ Také u těchto marginálních typů Ger lze samozřejmě argumentovat, že se jejich určující faktor teoreticky týká celku Ger, např. [+clivé] vs [-clivé]. Z praktického hlediska však tato opozice nemá na nepříznakový, centrální typ Ger vliv.

⁴⁷ K těmto základním faktorům připojujeme systematický zřetel k faktorům „transversálním“ – tendence v typech českých překladových ekvivalentů a korelace s typem textu, příp. textové sekvence.

⁴⁸ Sémantickou typologii Ger by samozřejmě bylo možné zkoumat rovněž pomocí dotazníků a elicitace (dostatečného souboru) rodilých mluvčích; tato metoda však podle našeho názoru není nejvhodnější pro nerodilého mluvčího, který naopak může vnést do výzkumu přidanou hodnotu kontrastivní. Výše zmíněné dotazníky by navíc bylo nutné zaměřit buď především na (ne)akceptabilitu různých manipulací (a pak analyzovat její příčiny; např. při přesunu SG do antepozice), nebo v duchu kognitivní lingvistiky přímo na způsob konceptualizace dějů, např. pomocí obrázků, schémat (např. výběr různě se překrývajících časových os) nebo krátkých videosekvencí. Zaměření přímo na způsob konceptualizace dějů by navíc mohlo sloužit i jako báze pro další výzkum kontrastivní (lze analyzovat jazykové prostředky,

Mají-li však být výsledky této analýzy přínosné, je třeba se vyhnout dvěma metodologickým nedostatkům, které dosud výzkum Ger omezovaly (viz také Úvod): zaměření na analýzu pouze jednoho faktoru (např. antepozice) a nereprezentativnost použitého korpusu. První nedostatek může být odstraněn kvantifikací jednotlivých faktorů, což umožní určení jejich pozice na ose centrum–periférie Ger; řešení druhého nedostatku nabízejí moderní metody současné korpusové lingvistiky, jejíž nástroje dosud nebyly při analýze Ger využity.

Jak ukážeme v úvodu následující kapitoly (II.1.1), reprezentativnost korpusu je definována jeho rozsahem, složením a vyvážeností (viz podrobněji Čermák 1995: 119 nebo Nádvorníková 2003: 30–31). Zásadním přínosem (elektronických) korpusů je pak především jejich schopnost poskytnout pro lingvistickou analýzu velké množství autentických výskytů v reálných kontextech, a většinou také programové nástroje pro jejich třídění a vyhodnocování (viz níže II.1).

V následujících analýzách se proto pokusíme maximálně využít nástrojů, které nám současná korpusová lingvistika nabízí: rozsah korpusu nám umožňuje postihnout základní tendence v lexikálním obsazení CG (II.2.1) a další kontextové faktory ovlivňující její interpretaci (II.2.2); vyvážené složení a identifikovatelné zdroje výskytů umožňují odhalit specifika jednotlivých typů textů (a příp. autorských idiolektů); a nejnovější paralelní korpusy pak poskytují materiál pro analýzu kontrastivní.

Závěr

V naší práci vycházíme z předpokladu, že francouzský tvar gérondivu funguje jako (interpretační) instrukce, která je součástí širší interpretační procedury založené na explicitních kontextových faktorech. Bází významu je vztah mezi predikát(or)y VG a VF na sémantické (a pragmatické) úrovni, avšak konkrétní realizace tohoto vztahu je ovlivňována specifickou kombinací kontextových faktorů. Vzhledem ke značné heterogenosti těchto faktorů jsme rozlišili faktory centrální (typ zapojení Ger do řídicí predikace), periferní (vytvářejí marginální typy Ger, jejichž analýza je však přínosná pro pochopení Ger jako celku) a faktory transversální (neovlivňují význam Ger, ale jsou s ním v korelaci). Při výběru metodologie jsme se rozhodli využít explicitní povahy

kterými mluvčí různých jazyků popisují stejnou situaci, srov. tento přístup pro konstrukci *être en train de* Leclercq 2007).

většiny zkoumaných faktorů a zvolili jsme analýzu na základě rozsáhlých elektronických korpusů. Tento přístup nám umožňuje jednak na autentickém materiálu popsat reálné fungování jednotlivých faktorů sémantické interpretace Ger, jednak identifikovat kombinace rysů (faktorů) určujících významové prototypy této slovesné formy. Doplněním výzkumu je pak naznačení analýzy kontrastivní (francouzsko-české), na základě korpusů paralelních.

II KORPUSOVÁ ANALÝZA FAKTORŮ SÉMANTICKÉ INTERPRETACE GER

1 VYMEZENÍ KORPUSU A ANALYZOVANÉHO MATERIÁLU

Jak jsme upozornili v závěru předcházející kapitoly, zásadním předpokladem úspěšnosti každé korpusové analýzy je důkladné zvážení reprezentativnosti vybraného korpusu (příp. korpusů). Otázce reprezentativnosti korpusu je v oboru korpusové lingvistiky věnována rozsáhlá literatura (viz např. Biber 1993a, Čermák 1995, Šulc 2001, McEnery – Xiao – Tono 2006: 13–22 aj.); většinou je však zaměřena především na reprezentativnost tzv. referenčních korpusů – tedy těch, jejichž ambicí je odrážet fungování daného jazyka jako celku (jako je např. *British National Corpus* nebo *Český národní korpus*, ČNK). Jelikož jsou tato kritéria z větší části aplikovatelná i na definici reprezentativnosti našeho pracovního korpusu, představíme je podrobněji.

1.1 Kritéria reprezentativnosti korpusu

Jak upozorňuje např. Habert (2000), (jazykový) korpus je možné ze statistického hlediska chápat jako vzorek (*échantillon*) určité populace (srov. také Volín 2007: 18, *základní a výběrový soubor*).¹ Populací může být jazyk jako celek, ale také specificky jazyk literární, mluvený nebo odborný; v každém případě však musí být daný vzorek (tj. korpus) vůči populaci reprezentativní (Habert 2000: 8). Biber 1993b: 219–220 ukazuje, že při konstituování korpusu mohou vzniknout dva základní druhy chyb: *random error* (náhodná chyba), pokud vyslovujeme závěry o populaci na základě příliš malého vzorku, a *bias error* (systematická chyba), pokud se vlastnosti vzorku systematicky liší od vlastností cílené populace (např. pokud je korpus výrazně deformován idiolektem jednoho autora, nebo pokud zobecňujeme analýzy jednoho typu textů, např. publicistiky, na celek psaného jazyka, tj. např. i texty odborné a literární; srov. výše korpus ELSAP, I.2.2.2.4.1).

Základním kritériem reprezentativnosti korpusu je proto dostatečný **rozsah** (viz *random error*) a **vyvážené složení** odpovídající cílené populaci (viz *bias error*). V Nádvníčková (2003: 8) jsme k těmto základním kritériím připojili dva praktické

¹ K obecné definici (jazykového elektronického) korpusu viz např. Čermák 1995: 119, Habert 2000: 4, Nádvníčková 2003: 30 nebo McEnery – Xiao – Tono 2006: 4–5.

aspekty ovlivňující *využitelnost* daného korpusu: dostupnost² a možnosti vyhledávání, třídění a exportu výskytů (tedy úroveň korpusového manažeru).³

Pokud jde o **rozsah**, referenční korpusy v současné době obsahují minimálně 100 milionů slovních tvarů (srov. např. BNC a ČNK, ale také např. korpusy polské, španělské aj.). Tento velký rozsah je nutný zejména pro lexikální výzkumy, protože polovinu výskytů v textech tvoří hapax legomena. Vzhledem k tomu, že část naší analýzy je věnována právě lexikálním aspektům Ger (viz II.2.1), potřebujeme tedy korpus srovnatelné velikosti. Nároky na rozsah korpusu v našem případě zvyšuje také fakt, že naším cílem není jen identifikace tendencí v lexikálním obsazení VG, ale také v *kombinacích* VG a VF.

Prubířským kamenem reprezentativnosti korpusu je však jeho **složení**: zatímco v případě rozsahu je často možné se řídit heslem „čím větší, tím lepší“,⁴ u definice složení korpusu je třeba brát v úvahu minimálně tři faktory: stáří textů (určit časovou hranici synchronního výzkumu), komunikační situaci a oblast (především kód mluvený nebo psaný, „*register*“, a žánrové složení), a konečně vyváženost, tj. poměr zastoupení jednotlivých typů textů.

Pokud jde o určení časové hranice akceptovatelnosti textů pro **synchronní výzkum**, neexistuje v korpusové lingvistice žádné absolutní kritérium (a pokud je nám známo, dosud ani žádný systematický výzkum tohoto problému). Hranice synchronnosti se totiž může lišit podle zkoumané problematiky (srov. např. neologismy

² Např. většina korpusů francouzštiny není volně dostupná a slouží pouze pro interní výzkum v rámci dané instituce, navíc jde většinou o korpusy pouze dílčí, budované pro konkrétní výzkum; přehled korpusů francouzštiny a korpusových projektů viz např. Nádvořníková 2003: 11–27 nebo Nádvořníková 2007a: 182–188. Některé korpusy francouzštiny jsou dostupné na CD-ROM, Habert však trefně poukazuje na to, že se koncepce jejich složení podobá spíše vyklízení půdy (*vide-grenier*), protože základním kritériem zařazení textů do korpusu byla jejich dostupnost (korpusy Parole, SILFIDE a AUPELF-UREF, Habert 2000: 12). Definici referenčního korpusu se proto navzdory všem svým omezením nejvíce blíží korpus FRANTEXT (srov. níže). Vysokoškolské instituce v ČR mají přístup k FRANTEXTu díky asociaci Gallica.

³ Pokud jde o možnosti vyhledávání, korpus by měl nabízet možnost vyhledávat pomocí regulárních výrazů a morfologických značek; při analýze výsledků (konkordancí) by mělo být samozřejmostí minimálně třídění podle KWIC (*Key Word in Context*), podle levého a pravého kontextu, příp. pokročilejší statistické funkce.

⁴ Toto pravidlo samozřejmě neplatí absolutně – např. tzv. monitorovací korpusy (viz Nádvořníková 2003: 32) jsou sice největší, avšak jejich využitelnost pro praktický výzkum je pouze omezená; podobně Kennedy (1998: 67) upozorňuje na to, že množství analyzovatelných výskytů je omezeno i prostými fyzickými schopnostmi badatele (zde samozřejmě výrazně pomáhají funkce korpusového manažeru usnadňující třídění a vyhodnocování konkordancí).

vs Ger), podle analyzovaného jazyka (např. rozdíl mezi současným jazykem a jazykem 19. století je větší v češtině než ve francouzštině), ale také podle typu textu (např. publicistické texty zastarávají rychleji než texty literární). BNC stanovil jako hranici synchronnosti pro „imaginativní“ texty rok 1960, pro texty „informativní“ rok 1975; v ČNK je hranicí obecně rok 1950, resp. 1945 (tento rok byl jako limit přijat i pro paralelní korpus InterCorp), pro texty publicistické byl v ČNK z historických důvodů stanoven jako limit rok 1990 (ČNK však nabídku systematicky aktualizuje, viz SYN2005 a SYN2010).⁵

Podle našeho názoru je možné ve francouzštině pro výzkum syntaktických jevů (mezi něž patří rovněž Ger) přijmout hranici roku 1950 (pro texty literární a odborné), u textů publicistických by však stejně jako v ČNK neměl být překročen limit roku 1990 (srov. II.1.2). Vzhledem k tomu, že je toto kritérium víceméně arbitrérní a založené spíše na intuici, bereme v analýzách rok publikace textu systematicky v úvahu a rovněž jej uvádíme jako součást příkladů.⁶

Pokud jde o **žánrové složení** korpusů, jak již bylo řečeno, referenční korpusy se snaží pokrýt co nejvíce komunikačních situací daného jazyka, a reflektovat tak co nejvěrněji danou „populaci“.⁷ V anglosaské korpusové lingvistice se většinou primárně rozlišuje „*register*“ (můžeme říci jazykový kód, tedy jazyk mluvený a jazyk psaný), a v tomto rámci pak jednotlivé „*genres*“. Většina referenčních korpusů v současné době zahrnuje korpusy mluveného jazyka, avšak vzhledem k pracnosti a finanční náročnosti jejich vytváření zůstávají těžištěm korpusového výzkumu texty psané.⁸

⁵ Tato hranice platí i pro texty odborné; a rovněž v oblasti krásné literatury se ČNK snaží upřednostňovat díla novější, vzniklá po roce 1990 (viz Kocek – Kopřivová – Kučera 2000: 13).

⁶ Rok publikace textu se samozřejmě může lišit od data vzniku textu (poněkud stranou v tomto ohledu stojí publicistika); v našem výzkumu jsme však vycházeli z údajů uvedených u konkrétních literárních a odborných děl ve FRANTEXTu a případný rozdíl mezi datem vzniku a publikace textu jsme neověřovali.

⁷ Tuto snahu vykazují např. koncepce BNC, která ovlivnila i vznik ČNK; jak jsme však ukázali v Nádvořníková (2007b), celkové zaměření ČNK i Ústavu Českého národního korpusu jako takového v tomto ohledu zřetelně navazuje také na tradice PLK a na cíle vyjádřené v *Tezích*, kde je „*synchronní výzkum jazyka ve všech jeho funkcích*“ na prvním místě (srov. složení ČNK); následuje *péče o jazykovou kulturu* (s tím souvisí dostupnost ČNK i pro běžné uživatele jazyka a také seznam publikací ÚČNK, zahrnující i popularizační příručky) a *interdisciplinární spolupráce* (v ÚČNK především mezi jazykovědci a informatiky).

⁸ V BNC tvoří korpus mluveného jazyka 20 % (polovinu texty spontánní, druhou polovinu texty čtené), v ČNK byl v r. 2010 k dosavadním čtyřem mluveným korpusům připojen nový korpus SCHOLA (korpus vyučovacích hodin, viz přehled <http://www.korpus.cz/struktura.php>); pro francouzštinu bylo nedávno zpřístupněno vyhledávání v *Corpus de la parole*, který zahrnuje varianty francouzštiny i různé jazyky na

Typologie textů obecně představuje složitou problematiku (viz níže Poznámka); v korpusové lingvistice však obecně platí, že referenční korpusy by měly obsahovat minimálně texty „publicistické“, „beletristické“ a „odborné“ (používáme terminologii ČNK, srov. např. <http://www.korpus.cz/syn2010.php>). Toto základní dělení je samozřejmě z hlediska textové typologie terminologicky sporné (např. místo termínu „publicistické texty“ by bylo vhodnější používat termín „texty mediální sféry“), mezi jednotlivými typy nejsou ostré hranice (např. ČNK řadí literaturu faktu k „beletrii“) a dané kategorie zahrnují velmi heterogenní texty (jak jsme např. viděli na korpusu ELSAP, „publicistika“ může zahrnovat literární recenzi, ekonomickou nebo politickou analýzu, nekrolog, reportáž i předpověď počasí, viz I.2.2.2.4.1).⁹ Některé typy současné psané produkce navíc zůstávají mimo toto základní členění – kam např. zařadit (e-mailovou) osobní korespondenci, chaty, reklamy, sms zprávy, blogy apod.?¹⁰

Poznámka – problematika typologie textů

V návaznosti na práce J.-M. Adama francouzská lingvistika většinou rozlišuje pojmy *diskurz* a *text*. Komunikační situace určuje cíle konkrétního **diskurzu** (např. vědeckého, literárního nebo reklamního), v jehož rámci je možné identifikovat jednotlivé **žánry** (např. román nebo úvodník), které jsou dány sociokulturní tradicí (Adam 2005: 28).¹¹ Vedle toho rozlišuje Adam „**types de textes**“: *description, narration, explication, argumentation, injonction, prédiction, conversation a rhétorique*.¹²

Pro korpusovou typologii textů je Adamovo členění příliš jemné; z hlediska analýzy Ger v konkrétních kontextech je však důležité jeho konstatování, že každý text se skládá z **textových sekvencí** většinou různého typu (např. bajka *Le Loup et l'Agneau* obsahuje sekvence narativní a dialogické/konverzační), které

území *métropole* i mimo ni (<http://corpusdelaparole.in2p3.fr/spip.php>); malý mluvený korpus francouzštiny zpracovala také např. Kate Beeching z University of West English (150 000 slov; korpus je dostupný jednak ve formátu pdf <http://www.llas.ac.uk/resourcedownloads/80/mb016corpus.pdf>, jednak v rámci korpusového manažeru Lextutor (http://www.lexutor.ca/concordancers/concord_f.html). Velmi rozsáhlý je např. rovněž korpus CLAPI (transkripce 148 hodin, http://clapi.univ-lyon2.fr/analyse_requete.php); a na FF MUNI vzniká pod vedením A. Polické specifický korpus textů francouzských rapových písní (plánovaný rozsah je cca 300 000 slov, texty jsou lemmatizované, označované morfologicky i speciálními atributy pro identifikaci neologismů; ve finální fázi se plánuje i propojení se zvukovými soubory (<http://is.muni.cz/do/phil/Pracoviste/URJL/rapcor/index.html>).

⁹ Podobně BNC řadí např. do „informativních“ textů „*natural & pure science, applied science, social science, world affairs, commerce & finance, arts, belief & thought, leisure*“ (srov. http://www.natcorp.ox.ac.uk/docs/URG/BNCdes.html#body.1_div.1_div.4_div.1).

¹⁰ Díky iniciativě Fr. Čermáka jsou však součástí ČNK „efemera“, např. nápisy ve výtahu (srov. výše příklady Moortgatové [119] a Halmøyové [32], které by do této kategorie spadaly také).

¹¹ *Příruční mluvnice češtiny* mluví o „textových vzorech“ (Karlík – Nekula – Rusínová 1995: 671), které lze podle našeho názoru přirovnat k výše zmíněným scénářům (*scripts*) aplikovaným v každodenních komunikačních situacích (viz I.3.1.2).

¹² V českém pojetí by se přibližně jednalo o slohové postupy; např. *Příruční mluvnice češtiny* rozlišuje podle slohového postupu texty deskriptivní, narativní, expozitivní (analyzující problém a syntetizující řešení), argumentativní a instruktivní (návodné), viz Karlík – Nekula – Rusínová 1995: 671.

mohou být začleněny jedna do druhé (*enchâssés*, Adam 2005: 187).¹³ Ger tedy může být z hlediska makrostruktury součástí literárního diskurzu (a žánru románu), z hlediska mikrostruktury však může být začleněn např. do deskriptivní textové sekvence, jež může sama být součástí sekvence dialogické atd. (viz níže kapitola II.2).

Problémy spojené s korpusovou klasifikací textů je podle našeho názoru možné vyřešit přesným vymezením a popisem použitého pracovního korpusu (viz níže II.1.2): je-li např. termín „odborné texty“ příliš vágní, je třeba přesně popsat, jaké typy textů tento použitý subkorpus obsahuje, a příklady systematicky uvádět včetně údaje o zdrojovém textu. Kromě toho je vhodné pracovat s žánrovými subkorpusem odděleně, tj. pokud možno homogenizovat daný vzorek populace, tak aby lépe vynikly případné rozdíly mezi nimi.

Poslední otázka spojená s reprezentativností korpusu se týká jeho **vyváženosti**, tj. poměru mezi jednotlivými žánry. BNC a ČNK vycházejí z principu recepce textů uživateli jazyka: např. SYN2010 proto obsahuje 40 % „beletrie“, 33 % „publicistiky“ a 27 % „odborné literatury“ (<http://www.korpus.cz/syn2010.php>). Stejně jako u kritéria rozsahu korpusu je však třeba konkrétní pracovní korpus přizpůsobit danému výzkumnému záměru (viz II.1.2.3): v našem případě jsme zvolili jeden žánr (romány) jako základní (viz níže II.1.2.2.1), výskyty Ger v odborných a publicistických textech pak posuzujeme ve srovnání s ním (viz II.1.2.2.2 a II.1.2.2.3).

1.2 Vymezení korpusu

Jak jsme uvedli výše, pro náš výzkum explicitních faktorů sémantické interpretace Ger (mezi něž řadíme i tendence v lexikálním obsazení CG), potřebujeme korpus rozsáhlý, zahrnující minimálně tři základní korpusové žánry (publicistiku, beletrii a odborné texty), ale zároveň v těchto žánrových subkorpusech pokud možno homogenní.

Velký **rozsah** korpusu je nutný jednak pro analýzy lexikálního obsazení (viz výše), jednak pro vyhodnocování vzájemných závislostí jednotlivých faktorů: při malém počtu korelovaných výskytů se totiž zvyšuje riziko statistické chyby (např. vlivem idiolektu autora apod.). **Žánrové subkorpusem** potřebujeme pro srovnání Ger alespoň

¹³ Podobně jako Jakobson v případě poetické funkce i Adam konstatuje, že výsledný typ textu je dán *dominantou* (Adam 2005: 186–187).

v hrubě rozčleněných komunikačních oblastech publicistiky, beletrie a odborných textů. **Homogenost** těchto subkorpusů je pak podmínkou spolehlivosti výsledků výzkumu; zajišťuje totiž, že se k souboru analyzovaných faktorů nepřidá množství dalších, víceméně nekontrolovatelných proměnných.¹⁴ Ze stejného důvodu by texty měly respektovat určitou hranici **synchronnosti**, aby se omezil vliv změn daných vývojem jazyka. Pro analýzu překladových ekvivalentů Ger (a příp. pro začátek kontrastivní analýzy) pak potřebujeme pokud možno rozsáhlý a vyvážený korpus **paralelní**.

Kromě velkého rozsahu, homogenosti a synchronnosti však musí korpus nabízet také **pokročilé funkce korpusového manažeru**, aby bylo možné provádět vyhledávání a vyhodnocování daných faktorů pokud možno automaticky, tedy na maximálním možném souboru dat. Jak uvidíme níže, některé zkoumané faktory zůstávají úplně mimo dosah automatické analýzy (srov. např. klíčový faktor pozice SG vůči PP, srov. II.2.3),¹⁵ a musejí tedy být zpracovány ručně. U mnoha faktorů však běžné korpusové manažery automatickou analýzu umožňují, a to buď plně (např. vazba *toutGer* pomocí utřídění levého kontextu), nebo alespoň částečně (KWIC pro lexikální obsazení VG, viz pozn. 3 a II.2.1).

Výše uvedené rysy vytvářejí ideální konstrukt, který je nyní nutné konfrontovat s realitou současné francouzské korpusové lingvistiky.

V úvodu je třeba konstatovat, že pro francouzštinu referenční korpus typu BNC nebo ČNK neexistuje. V Nádvoříková (2007a: 187) jsme vyjádřili názor, že tato situace je způsobena jednak extrémně striktním autorským právem, a tím i neochotou francouzských nakladatelství na korpusovém projektu spolupracovat,¹⁶ jednak nedostatkem spolupráce mezi jednotlivými univerzitními a výzkumnými pracovišti. Existuje tedy velké množství speciálních korpusů pro interní účely (viz pozn. 2), ale chybí zde centrální projekt typu ČNK, který by soustřeďoval personální a finanční prostředky nutné pro realizaci referenčního korpusu.

¹⁴ Úplné homogenosti subkorpusu samozřejmě dosáhnout nelze: i texty jediného autora se liší datem vzniku, tematikou, stylizací atd. (viz také níže).

¹⁵ Část anteponovaných Ger lze vyhledat zohledněním velkého nebo malého písmena u „en“; mnoho Ger se však samozřejmě nachází uvnitř souvětí/věty, a proto začínají „en“ s malým písmenem, stejně jako Ger v postpozici.

¹⁶ Tento názor vyjadřuje také Habert a mluví o „*misère de la philologie*“ (Habert 2000: 10).

Jelikož však mnozí francouzští (a frankofonní) lingvisté chtějí pracovat na autentickém materiálu v reálných kontextech a statisticky jej vyhodnocovat, hledá si korpusová lingvistika jiné cesty.¹⁷ Jedním z paradoxně pozitivních důsledků celkově špatné situace francouzské korpusové lingvistiky byl např. prudký rozvoj korpusů mluvených (srov. výše pozn. 8), jejichž data nejsou vázána na spolupráci s nakladateli. S rozvojem nástrojů TAL(N) (*Traitement automatique des langues/du langage naturel*) vznikají pokusy více využít jako zdroj korpusových dat internet (srov. např. poslední číslo *Le Discours et la Langue*, Calabrese 2011); a často se jako zdroj dat využívají texty novinové, kde je vydavatelská politika vstřícnější.¹⁸

Mnoho korpusových projektů zahrnujících francouzštinu také vzniká mimo Francii, např. v Kanadě (viz Nádvořníková 2003: 18–19) nebo v Belgii (Louvain nebo Louvain-la-Neuve, korpus VALIBEL). Kromě toho jsou lingvisté nabádáni, aby si co nejvíce osvojili technické nástroje TAL (např. segmentace, značkování, parsing atd.), tak aby si mohli potřebné korpusy vytvořit sami (takto technicky je zaměřeno např. monotematické číslo *Le Français moderne* z r. 2004, Fuchs – Habert 2004; a také např. velká část sborníku Bilger 2000).¹⁹

V této situaci zůstává nejbliže definici referenčního korpusu již zmíněný FRANTEXT, přestože není vyvážený ani po stránce žánrového složení, ani z hlediska požadavků synchronního výzkumu. Právě kvůli této nevyváženosti většina lingvistů nemluví o FRANTEXTu jako o (referenčním) korpusu, ale jako o „textovém archivu“ (Williams 2005: 14) nebo „textové bance“ (srov. Petitjean 2008: 418, Habert 2000: 4).

¹⁷ Na tuto výhodu korpusů poukazuje např. Jacquesová (Jacques 2005: 21, 24 a 29) a dodává, že ve srovnání s dosavadním introspektivním přístupem vnáší korpusová lingvistika do výzkumu opět reálného mluvčího (op. cit.: 24).

¹⁸ Např. *Université Paris Diderot* má pro interní účely k dispozici „korpus“ deníku *L'Est républicain* a při výzkumech se předpokládá, že data v něm obsažená odpovídají mentálnímu slovníku současných francouzských mluvčích (150 milionů slov). Častým zdrojem jazykových dat je také „korpus“ *Le Monde*, dostupný na CD-ROM (jeden ročník však stojí přes 300 euro), příp. *Le Monde diplomatique*. Habert upozorňuje, že je dostupnost dat z tohoto deníku důsledkem novátorské politiky tiskové skupiny (société de presse) *Le Monde* pokud jde o přístup k informacím; kromě toho je podle něj *Le Monde* většinou implicitně uznáván jako vzor v otázce jazykové úrovně textů (Habert 2000: 12). Jak jsme však upozornili výše, navzdory rozsahu a rozmanitosti jazykových dat nemůže *Le Monde* ani jiný deník, jakkoli rozsáhlý, nahradit skutečně vyvážený referenční korpus.

¹⁹ Celkovou situaci velmi dobře odrážejí sborníky z korpusových konferencí, které se od r. 2001 konají na *Université de Rennes*. Např. ve sborníku z roku 2005, publikovaném pod vedením G. Williamse, zaujímají hlavní část otázky technické a analýzy mluvených korpusů. Kromě mluvených korpusů jsou zdrojem dat malé korpusy paralelní (čtyři příspěvky kontrastivní: fr – ang/niz/it) a speciální studijní korpusy (*learners' corpora*), zaměřené na analýzy didaktické (4 příspěvky). Úvod pak tvoří studie epistemologické, obhajující a definující korpusovou lingvistiku jako obor (viz Jacques 2005 a Rastier 2005).

Zásadní výhodou FRANTEXTu je však jeho velký rozsah (248 milionů slov) a zároveň možnost definovat na základě různých kritérií vlastní pracovní korpus, reprezentativní pro daný výzkumný účel.

Právě tento přístup doporučuje Rastier (2005: 33) a také Petitjean (2008: 423): v rámci „textového archivu“ (tedy celku FRANTEXTu, viz níže II.1.2.1.1) je podle nich potřeba definovat „referenční korpus“, tj. soubor textů, vůči nimž budeme vztahovat „pracovní korpus“ („*corpus d'étude*“, Rastier 2005: 33), daný konkrétním výzkumným záměrem. Jednotlivé analýzy jsou pak prováděny na pracovních subkorpusech, které obsahují právě zkoumané výskyty (např. jména vyjadřující city a pocity, Rastier 2005: 33). V našem výzkumu jsme Rastierův termín „referenční korpus“ nahradili termínem „**základní korpus**“ (s odkazem na „základní soubor dat“), protože termín „referenční korpus“ je v korpusové lingvistice často používán pro označení (národního) reprezentativního korpusu. (Tento základní korpus textů a výskytů Ger je popsán v II.1.2.2). Termín „**pracovní (sub)korpus**“ jsme vyhradili pro užší výběr výskytů Ger, na nichž byla provedena podrobná analýza **faktorů sémantické interpretace Ger** (viz II.1.2.3).

Pokud má však náš základní korpus obsahovat výše zmíněné minimum žánrů (beletrii, odborné texty a publicistiku), pouze s FRANTEXTem si nevystačíme, protože v něm **publicistika** vůbec není zahrnuta. Pro náš výzkum jsme proto použili korpus „cizojaz_fr“, který je součástí nabídky ČNK a obsahuje 3,2 milionu slov (deníky *Le Monde* a *Le Figaro* z let 2007–2008, viz níže II.1.2.1.2). Ve srovnání např. s výše zmíněnými novinovými korpusy na CD-ROM nebo s volně dostupným Glossanetem nebo Webcorpem není tento korpus příliš rozsáhlý, jeho výhodou je však aktuálnost, alespoň částečná homogenita (samozřejmě v rámci rozmanitosti novinových textů) a také pokročilé možnosti vyhledávání, třídění a vyhodnocování výskytů, které nabízí korpusový manažer ČNK (Bonito).²⁰

²⁰ **Glossanet** (<http://glossa.fltr.ucl.ac.be>, viz více např. Nádvořníková 2003: 16 nebo Nádvořníková 2007a: 183) je on-line concordancer obsahující aktuální verze deníků ve 12 jazycích; francouzština je zastoupena 30 tituly. Jeho nevýhodou je občasná nespolehlivost vyhledávání, omezené možnosti třídění konkordancí (výsledek vyhledávání je zaslán e-mailem) a statistického vyhodnocování dat (vzhledem k proměnlivosti korpusu chybí údaje o rozsahu korpusu, z něhož data pocházejí). **Webcorp** (<http://www.webcorp.org.uk>) je založen především na zpracování dat z internetu, je však možné omezit vyhledávání na některé francouzské noviny; při třídění a exportu konkordancí se však občas setkáme

Pokud jde o doplňkový **kontrastivní** výzkum, jeho materiálovou základnou je francouzsko-česká část již zmíněného korpusu InterCorp (srov. příklad [101]). Tento korpus není zatím příliš rozsáhlý (viz blíže II.1.2.1.3) a výzkumy na něm prováděné podléhají větším metodologickým omezením než korpusové výzkumy jednojazyčné (viz II.1.3), představuje však jedinečný zdroj autentických kontrastivních dat.²¹

1.2.1 Použité korpusy

1.2.1.1 FRANTEXT

Historii a celkovou koncepci korpusu FRANTEXT jsme podrobně představili v Nádvorníková (2003: 11–12 a 2007a: 181–182), zde pouze připomeneme, že FRANTEXT (www.frantext.fr) původně vznikl jako textová databáze pro vytvoření slovníku *Trésor de la langue française* (<http://atilf.atilf.fr/tlf.htm>). Základní výhodou FRANTEXTu je jeho velký rozsah (přibližně 248 milionů slovních tvarů v 4084 textech).²² Jeho základní nevýhodou je pak již zmíněná nevyváženost, tedy charakter „textového archivu“:²³

1. pokud jde o **stáří textů**, FRANTEXT obsahuje texty od 16. do 21. století;²⁴ největší část představují texty 20. století (43 % slov, tj. celkem 106 723 759 slov, viz Graf č. 1), následují texty 19. století (29 % slov), 18. století (14 %), 17. století (9 %)

s podobnými problémy jako u WebCorpu. Kromě toho je volně dostupné vyhledávání např. také v jednom ročníku deníku *Le Monde* (1998, 1,1 milionu slov, http://www.lexutor.ca/concordancers/concord_f.html). Tento výčet volně dostupných korpusů však samozřejmě není vyčerpávající.

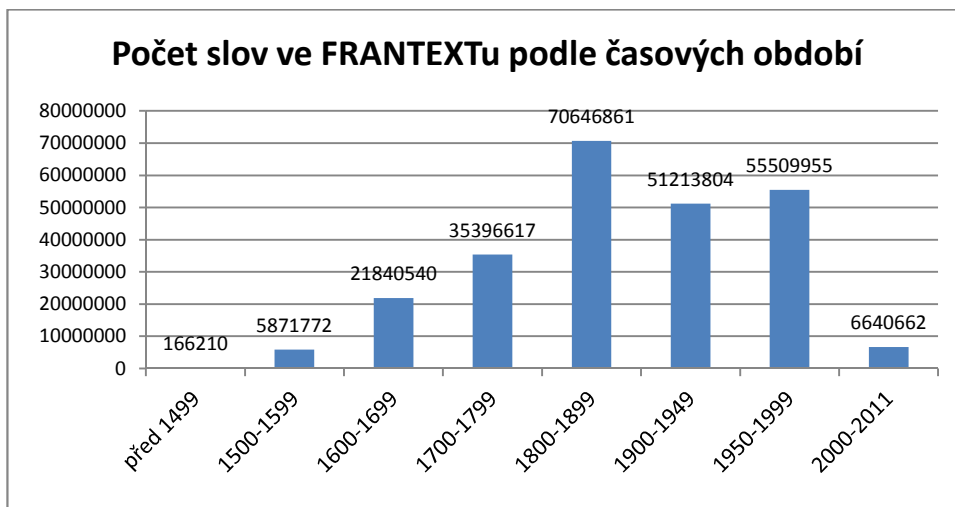
²¹ Francouzsko-českých paralelních korpusů vzniklo zatím velmi málo a jejich rozsah je velmi omezený; např. základem fr-cs a cs-fr části InterCorpu je paralelní korpus, který vytvořil M. Svášek pro svou doktorskou práci (Svášek 2007); specifický korpus COLOMBA je založený na osmi různých překladech téhož textu (viz Nádvorníková 2003). Paralelní texty z oblasti evropského práva analyzují pod vedením J. Radimského studenti na FF Jihočeské univerzity (http://eamos.pf.jcu.cz/amos/kat_rom/externi/kat_rom_0422/index2.htm); volně dostupné je pak vyhledávání v korpusu OPUS, který nabízí paralelní verze např. Evropské ústavy nebo PHP manuálu (<http://opus.lingfil.uu.se/>), viz více Nádvorníková 2003: 37). Volně dostupné jsou také korpusy textů *acquis communautaire* (srov. např. <http://langtech.jrc.it/JRC-Acquis.html>) a soubor *Europarl* a *Eurolex*; v tomto ohledu však sdílíme názor Fr. Čermáka, který poukazuje na speciální a jednostranné zaměření jazyka těchto textů (viz např. Čermák 2010: 14) a nesouhlasí s jejich zařazením do korpusu národního jazyka.

²² Poslední ověřování v listopadu 2011; korpus byl naposledy rozšířen o několik textů v březnu 2011.

²³ Někdy se mluví o FRANTEXTu poněkud pejorativně jako o „zásobárně příkladů“ a někteří lingvisté tak FRANTEXT skutečně používají: nejde jim o systematický výzkum daného jevu na základě přesně definovaného pracovního korpusu, ale pouze o nalezení (zdokumentovaných) příkladů jevu, který je zajímavý (srov. např. Halmøy 2006b).

²⁴ Součástí FRANTEXTu je však také několik textů starších, např. *Roman de Renart* nebo texty Ch. de Troyes.

a texty 16. století 2 % (např. Ronsard nebo Rabelais). Texty z 21. století představují zatím pouze 3 % korpusu (v absolutních číslech to však znamená 6 640 662 slov):

Graf č. 1: Počet slov ve FRANTEXTu podle časových období

2. z hlediska **žánrového složení** je možné omezit vyhledávání podle deseti kategorií – většinu (40 %) představují romány, následují texty odborné (*traités/essais*, 28 %),²⁵ zbylé kategorie, tj. paměti, divadelní hry, korespondence, poezie a cestopisy pak zauímají zbylých 32%.²⁶ Výše uvedené procentuální poměry se však nevztahují k celkovému počtu slov ve Frantextu, nýbrž pouze k vzájemným poměrům jednotlivých pracovních subkorpusů, které vzniknou výběrem dané žánrové kategorie. Určení *přesného* poměru jednotlivých žánrů je totiž v podstatě nemožné, protože při definování žánru jednotlivých textů tvůrci korpusu většinou použili několik kritérií najednou, např. *traité/essai*, a zařadili tak daný text do *dvou* (příp. více) kategorií zároveň.

V původním formuláři pro definici pracovního korpusu je v základním nastavení předpoklad, že daná žánrová identifikace *obsahuje* požadovaný typ textu (nikoli *rovná*

²⁵ FRANTEXT žánrové kategorie explicitně nedefinuje; většinou jsou intuitivní (srov. „divadelní hry“ nebo „poezie“); „*traités*“ obsahují např.: M. Foucault: *Les Mots et les choses* (1966), „*essais*“ zahrnují např.: G. Lipovetsky: *L'Empire de l'éphémère : la mode et son destin dans les sociétés modernes* (1987). Z hlediska praktického vyhledávání však rozlišení na *traité* a *essai* nemá příliš význam, protože kategorie *traités* je téměř úplně podmnožinou kategorie *essais* (srov. níže II.1.2.2.2).

²⁶ Údaje jsou uvedeny podle počtu slov, nikoli podle počtu textů. Výše uvedené údaje jsou výsledkem našeho výzkumu na FRANTEXTu, prezentovaného např. na konferenci v Krakově (*Ecole doctorale de l'Université Jagellonne*, Krakov, říjen 2006) nebo v manuálu určeném pro členy sdružení Gallica. Mimo jiné také touto absencí statistických údajů o složení se koncepce FRANTEXTu liší od ČNK nebo BNC, u nichž jsou tyto informace běžnou součástí úvodní prezentace korpusu/ů (v ČNK navíc ve formě barevných koláčových grafů).

se); tato informace však nikde není explicitně uvedena. Při „omezení“ pracovního korpusu např. na *traité* (bez časového omezení) tak získáme soubor 52 748 349 slov, u *essai* soubor 65 682 099 slov, ale při zadání *traité* a *essai* bude výsledný pracovní korpus obsahovat pouze 68 749 218 slov (a nikoli předpokládaný součet 118 430 448 slov).²⁷ Výše uvedené informace o poměrech žánrového složení FRANTEXTu jsou tedy pouze orientační, protože neodrážejí přesně vymezené žánrové skupiny, ale pouze informaci o tom, s jak rozsáhlými pracovními korpusy může badatel počítat, pokud vymezí vyhledávání podle základních žánrů.

Jak uvidíme v II.1.2.2.1, pro náš výzkum tato nedůslednost v popisu korpusu nepředstavuje zásadní problém, protože ponecháváme stranou marginální žánrové kategorie typu *récit de voyage* nebo *mémoires*, u kterých hrozí riziko překrývání s jinými žánry, a zaměřujeme se na dominantní žánry románů a odborných textů. Jelikož jsme náš základní korpus vytvářeli ještě na starém formuláři, obsahuje naše kategorie „romans“ i texty s určitou specifikací (např. *roman*, *autobiographie*); vzhledem k dominantnosti románového typu to však nepředstavuje problém. Nezřetelné přechody mezi *traité* a *essai* jsme vyřešili spojením těchto dvou kategorií do jedné („odborné texty“).

Pracovní korpus lze tedy ve FRANTEXTu definovat podle datace textu a podle žánru; kromě toho také podle konkrétního autora nebo díla. **Syntax dotazu** umožňuje použití regulárních výrazů (např. „en &q(0,2) &lant“), ale také morfologických značek (např. „&e(g=Ger)“). Této druhé možnosti jsme však v našem výzkumu nevyužili, protože morfologicky označováno je pouze asi 60 % korpusu a novější texty označované vůbec nejsou. Forma Ger je navíc velmi dobře formálně vymezena, takže šумы ve výskytech nejsou příliš časté a lze je snadno eliminovat.²⁸ Tím se dostáváme k poslednímu zásadnímu omezení FRANTEXTU: třídění a následné vyhodnocování konkordancí. FRANTEXT totiž nabízí třídění výskytů pouze chronologicky podle data vzniku díla, nebo abecedně podle jména autora nebo díla. Třídění podle KWIC nebo

²⁷ Situaci bohužel neřeší ani nový formulář, kde je sice možné vybrat, zda se může dané žánrové kritérium kombinovat s jinými („contient“ vs „est“), protože ve hře jsou ještě další žánrové specifikace (např. *roman*, *autobiographie*).

²⁸ Výjimkou je vyhledávání marginálních případů Ger obsahujících tři elementy mezi morfémem „en“ a tvarem na –ant (např. *en ne me la donnant pas*); zde je míra šumu vyšší, ale tyto konstrukce jsou velmi vzácné (v románech vydaných po r. 1950 pouze jeden výskyt, v odborných textech ze stejného období dva, ale oba ve variantě s restriktivní negací, viz II.2.2.2.1, pozn. 10).

kontextu úplně chybí, a proto je pro další zpracování nutné výskyty exportovat a konvertovat do jiného formátu, např. tabulky Excel (viz níže).²⁹

1.2.1.2 Korpus Le Monde – Le Figaro (cizojaz_fr ČNK)

Jak již bylo řečeno, tento korpus je součástí nabídky ČNK v programu Bonito a obsahuje přibližně 3,2 mln slovních tvarů (3,8 milionu korpusových pozic a 158 000 vět, podle údajů z programu Bonito). Ve srovnání s výše zmíněnými korpusy publicistiky (např. Glossanet nebo WebCorp) jde tedy o korpus relativně malý, jeho výhodou jsou však možnosti vyhledávání a spolehlivé údaje o počtu obsažených slovních tvarů, což umožňuje srovnávací frekvenční analýzy s ostatními žánrovými subkorpusy.³⁰

Výsledky vyhledávání z doplňkových publicistických zdrojů by samozřejmě bylo možné exportovat, upravit a zpracovávat např. v korpusovém manažeru WordSmith (srov. Nádvořníková 2003: 96–97), podle našeho názoru však korpus *Monde-Figaro* ČNK svým rozsahem, homogenním složením, aktuálností, dostupností a možnostmi vyhledávání plně vyhovuje a postačuje danému výzkumnému záměru (viz níže II.1.2.2.3). Na rozdíl od FRANTEXTu (II.1.2.1.1 a II.1.2.2.1) a InterCorpu (viz níže) však budeme tento koherentní korpus využívat jako celek, nikoli pouze jeho část.

1.2.1.3 InterCorp

Projekt *InterCorp* jsme podrobně prezentovali např. v Nádvořníková (2010a: 9–11 a 2010b: 85–86), zde proto pouze připomeneme jeho základní koncepci a uvedeme aktuální údaje o jeho složení.

InterCorp je projekt paralelních korpusů, který je součástí projektu Českého národního korpusu (VZ MSM 0021620823, viz www.korpus.cz/intercorp) a jeho cílem je vytvořit mnohojazyčný korpus (*multilingual corpus*), který bude sloužit pro

²⁹ Autorem konverzního programu je Vojtěch Nádvořník, kterému tímto děkuji za ochotu a pomoc. FRANTEXT umožňuje při exportu do Excelu vyčlenění údajů o autorovi, názvu díla a roku vydání; výskyt hledaného slova s kontextem však zůstává nečleněný. Konverzní program umožnil vyčlenit do samostatných sloupců deset kontextových pozic vlevo a vpravo od KWIC, a především KWIC sám (viz níže II.1.2.3). Data by bylo teoreticky možné následně převést do databáze (např. v programu Access), pro naše účely však funkce Excelu postačovaly (třídění výskytů je možné provádět na základě až šesti faktorů najednou; v praxi postačovaly tři, např. tak můžeme najít kontextově zapojená (1) antepovaná (2) Ger s významem pohybu (3) atd.

³⁰ Oba vyhledávače se navíc svou povahou blíží spíše korpusům monitorovacím, protože se jejich obsah každý den mění.

lingvistický kontrastivní výzkum (srov. např. analýzu faktitiv v I.3.1.2), lexikografii (vytváření překladových slovníků), translatické analýzy, ale také např. studentské práce (srov. např. výstupy projektu využití InterCorpu ve vysokoškolských kurzech francouzštiny na ÚRS FF UK, ÚTRL FF UK a ÚRJ MUNI, Nádvorníková – Polická – Šotolová – Vurm 2010).³¹ V souladu s celkovou koncepcí ČNK však zůstává InterCorp otevřený také široké veřejnosti.³²

Pokud jde o **celkovou koncepci a rozsah korpusu**, základem jsou paralelní texty, tj. páry překlad – originál, které jsou zarovnány na úrovni vět.³³ Pivotním jazykem je čeština (každý text tedy musí mít českou verzi), projekt však podporuje vznik tzv. společného jádra korpusu, tj. textů existujících v mnoha jazykových verzích.³⁴ InterCorp zahrnuje 22 jazyků a celkem 92 290 000 slov.³⁵ Velikost jednotlivých jazykových sekcí se však samozřejmě liší: největší je subkorpus španělštiny (přibližně 14 milionů slov) a němčiny (12 milionů slov); francouzská sekce má podobný rozsah jako sekce anglická, chorvatská, nizozemská, polská nebo švédská, tedy 5 až 7 mln slov.³⁶ Na začátek roku 2012 se však plánuje další rozšíření korpusu, tj. zařazení nově zpracovaných textů, což by mělo francouzskou část zdvojnásobit (podrobněji viz II.1.2.2.1).

Základní výhodou InterCorpu jsou stejně jako v případě *Monde – Figaro* a ČNK obecně **možnosti vyhledávání a vyhodnocování dat**. InterCorp je lemmatizovaný a většina textů je morfologicky označována (francouzština pomocí programu TreeTagger). Funkce korpusového manažeru InterCorpu (Park) jsou ve srovnání s Bonitem zatím omezené, ale základní třídění podle KWIC, filtry podle slov v kontextu nebo zobrazení bibliografických údajů jsou samozřejmostí.

³¹ Příkladem možného využití mnohojazyčných korpusů je např. sborník Botley – McEnery – Wilson 2000; konkrétně v případě InterCorpu pak Čermák – Kocek 2010, Čermák – Corness – Klégr 2010 a Čermák (ed.) 2011.

³² Jak připomíná Čermák, InterCorp je využitelný také jako prostředí pro vytváření a testování počítačových nástrojů v oblasti automatického překladu nebo sémantické dizambiguace (*word-sense disambiguation*) (Čermák 2010: 16).

³³ Tím se InterCorp liší od tzv. srovnávacích korpusů (*comparable corpora*), které jsou tvořeny originálními texty v různých jazycích ze stejné komunikační oblasti (např. medicíny).

³⁴ V současné době drží prvenství romány Milana Kundery: *Nesnesitelná lehkost bytí* (jazykové verze: da de en hr lt no pl ru sl sv sy; francouzská verze bude doplněna na začátku roku 2012) a *Žert*, který je v InterCorpu zastoupen v deseti jazykových verzích: cs de en es fi fr hr no pl ru sv.

³⁵ Údaj pochází ze září 2011, bude se však měnit, protože korpus se stále rozšiřuje, a to jak v počtu textů, tak jazyků. Česká část obsahuje 46 milionů slov (tak velký rozdíl je dán tím, že mnoho textů je v korpusu ve více cizojazyčných verzích). V r. 2012 bude korpus rozšířen o texty *acquis communautaire*, které zahrnují i jazyky, které jinak součástí InterCorpu nejsou (maltština, řečtina a estonština).

³⁶ Graf rozsahu všech jazykových sekcí viz <http://www.korpus.cz/intercorp/?req=page:info>.

Základem **složení** InterCorpu jsou texty literární (především romány); součástí korpusu jsou však i paralelní texty publicistické.³⁷ projekt *Syndicate* (www.project-syndicate.org: cs, de, en, es, fr, ru) a *Presseurop* (www.presseurop.eu: cs, de, en, es, fr, it, nl, pl, pt, ro), celkem přes 3 miliony slov.³⁸ Podíl publicistických textů se v každé jazykové sekci liší (ve francouzské tvoří např. více než dvě třetiny celého subkorpusu); jejich praktická využitelnost je však omezena tím, že není možné identifikovat jazyk originálu, a tedy ani směr překladu a jméno překladatele.³⁹ Jak uvidíme níže (viz II.1.3), tento údaj je pro kontrastivní výzkum klíčový, a proto budeme používat publicistickou část InterCorpu pouze pro orientační doplňkové sondy.

Základní zdroj dat pro kontrastivní analýzy tedy tvoří v InterCorpu texty literární, a to především část francouzsko-česká.⁴⁰ Vzhledem k malému rozsahu těchto dat v době zpracování této práce (700 000 slov ve francouzské části, viz II.1.2.2.1) představují tyto analýzy pouze první krok budoucího hlubšího kontrastivního výzkumu.⁴¹

1.2.2 Základní korpus

V předchozí kapitole jsme popsali obecné vlastnosti použitých korpusů; nyní je třeba přesněji popsat subkorpus vyčleněný z použitých korpusů v souladu s konkrétním výzkumným záměrem. Jak jsme uvedli výše, v naší práci jsme se omezili na synchronní analýzu Ger v psaném jazyce, a to v diskurzích tří základních komunikačních oblastí: literárním (II.1.2.2.1), odborném (II.1.2.2.2) a publicistickém (II.1.2.2.3).

³⁷ Texty odborné nejsou v InterCorpu téměř vůbec zastoupeny; ve francouzské sekci však právě zpracováváme např. knihy *Raisons pratiques* (P. Bourdieu) nebo *Le français dans tous les sens* (H. Walter) a při nejbližším rozšiřování korpusu bude zpřístupněn text G. Dubyho *Dames du XIIe siècle* (1. díl).

³⁸ Oba výše zmíněné projekty nabízejí paralelní jazykové verze článků z předních světových deníků nebo časopisů, v *Syndicate* je francouzština zastoupena např. deníkem *Le Figaro* nebo týdeníkem *Le Nouvel Économiste*, ale také např. belgickým deníkem *La Libre* aj., čeština deníky *Hospodářské noviny*, *MF Dnes* a týdeníkem *Ekonom*.

³⁹ Určitým vodítkem může být jméno autora článku (tento údaj je možné v InterCorpu zobrazit), toto kritérium však samozřejmě není příliš spolehlivé.

⁴⁰ Část česko-francouzskou jsme využili pouze pro ověření hypotéz ohledně fungování některých typů Ger (srov. např. *dit-il en souriant – sourit-il* v II.2.1.3.2.3c).

⁴¹ Stejně tak ponecháváme stranou velmi zajímavou možnost mnohonásobného kontrastivního výzkumu, který InterCorp nabízí, např. srovnání Ger s jeho ekvivalenty v angličtině nebo v jiných románských jazycích. Tento výzkum přesahuje rozsah a záměr této práce, a zároveň dosud chybí dostatečně rozsáhlá kontrastivní data.

1.2.2.1 Literární subkorpus (FT_R a IC_R; Ger_R a Ger_{IC})

Základním zdrojem dat pro literární subkorpus je FRANTEXT, doplněný kontrastivní sondou do beletristické francouzsko-české části InterCorpu. Jak jsme uvedli výše, časově je náš referenční korpus ohraničen rokem 1950; pokud jde o žánrové složení, v případě FRANTEXTu jsme v zájmu homogenosti dat byli nuceni omezit literární žánry pouze na romány. Toto rozhodnutí bylo vedeno jednak snahou snížit počet proměnných, které mohou mít vliv na faktory sémantické typologie Ger, jednak zřetelnou dominancí románových textů ve FRANTEXTu. Omezení na románové texty navíc usnadňuje srovnání s InterCorpem, který jiné literární žánry neobsahuje.⁴²

Ačkoli bylo rozhodnutí omezit zkoumaný korpus na románové texty vedeno snahou o homogenitu dat, je zřejmé, že sám korpus 291 románů od 174 různých autorů, publikovaných v rozmezí let 1950–2010, představuje již sám o sobě útvar značně heterogenní.⁴³ Jazyk jednotlivých děl (a tím i užívání Ger) je totiž ovlivněn nejen dobou vzniku/publikace jednotlivých románů, ale samozřejmě také specifickým idiolektem autorů (srov. v 1.2.2.3 poznámku Olsenové k idiolektu Durasové, nebo níže Toussaint a Makine).

Kromě toho představuje jedinečné jazykové specifikum každý román zvlášť. Určujícím faktorem může být např. tematika (např. historické romány a s nimi spojená jazyková stylizace), experimentálnost (např. v románu *La Disparition* G. Pereka není žádný Ger, protože *e* zmizelo),⁴⁴ typ vypravěče (ich-forma nebo tradiční vševědoucí vypravěč a s tím spojené jasné členění na pásmo postav a pásmo vypravěče) apod.⁴⁵

⁴² Rozhodnutí omezit zkoumaný korpus na románové texty naprosto neznamená, že bychom jiné literární žánry nepovažovali pro výzkum fungování Ger za zajímavé, naopak – např. Ger v didaskaliích by si zasloužil samostatnou studii, a podobně také např. eufonické využití Ger v poezii (a příp. srovnání s Pps).

⁴³ Ze souboru zkoumaných textů jsme vyřadili román *La chasse au météore* J. Verna, který byl zařazen podle nového data vydání (1986), avšak vznikl již v roce 1901; pseudonymy zařazujeme pod skutečného autora.

⁴⁴ Žádný Ger není ale ani v jeho románu *Les Revenentes*, který je založen na opačném principu (což vylučuje pro změnu tvary na –ant). V korpusu jsou však zahrnuty i experimentální romány Robbe-Grilleta (např. *Les Gommages*) nebo Butora (např. *La Modification*), ale také C. Simona.

⁴⁵ Pokud bychom chtěli postihnout všechny faktory, bylo by třeba v návaznosti na genderové studie brát v úvahu např. také pohlaví autora. Autorky zastoupené v FT_R jsou např. M. Duras, F. Sagan, M. Yourcenar, A. Ernaux, S. de Beauvoir, Ch. Rochefort, S. Germain nebo J. Kristeva, ale také např. odborová bojovnice Claire Etcherelli nebo Albertine Sarrazin, která ve svých románech čerpá ze svého života prostitutky a kriminálnice. Také si můžeme položit otázku, jakým způsobem ovlivňuje specifický styl autora psaní pod pseudonymem (korpus obsahuje např. „díla“ E. Ajara a Sally Mary Raymondové).

Každý román se navíc vyznačuje odlišným poměrem typů textových sekvencí, např. dialogických, deskriptivních, narativních atd. (viz výše Poznámka – problematika typologie textů).

Reprezentativnost korpusu lze v této situaci paradoxně zajistit pouze co největším rozsahem daného subkorpusu, aby idiolekt jednoho autora (příp. specifikum jednoho díla) nezkresloval výsledky. Kromě toho je třeba přesně popsat složení korpusu a u jednotlivých příkladů vždy uvádět údaje o zdrojovém textu a autorovi.⁴⁶

1.2.2.1.1 Subkorpus románů ve FRANTEXTu (FT_R) a výskyty Ger (Ger_R)⁴⁷

Jak bylo uvedeno výše, náš základní korpus románů ve FRANTEXTu obsahuje texty publikované po r. 1950, tj. soubor 291 textů od 174 různých autorů (a autorek); korpus má rozsah 24 649 396 slov. Tento rozsáhlý soubor děl a autorů se zároveň vyznačuje velkou rozmanitostí: vedle uznávaných a známých jmen (Le Clézio, Durasová, Clavel, Japrisot, Echenoz, Robbe-Grillet, Queneau, Gracq, Tournier, Pennac, Toussaint, Ormesson aj.) zahrnuje korpus i díla autorů méně známých nebo marginálnějších, např. román pro mládež André Dhôtela *Le pays où on n'arrive jamais*, antimilitaristický román Yvese Gibeaua (*Allons z'enfants*) nebo román *Tombeau pour cinq cent mille soldats* P. Guyotata,⁴⁸ který byl v 60. letech zakázán po obvinění z pornografie.⁴⁹ Většina autorů je zastoupena pouze jedním nebo maximálně dvěma texty; pouze 16 autorů je zastoupeno čtyřmi a více texty (maximálně však šesti texty: Durasová,

⁴⁶ Vzhledem k velké rozmanitosti děl obsažených v FT_R jsou samozřejmě některé výskyty Ger velmi příznakové a/nebo na hranici akceptovatelnosti, ať již v důsledku chyby autora, experimentů s jazykem nebo stylizace (např. Ajar – *La vie devant soi*). Tyto výskyty (resp. texty) jsme však z analýzy nevyloučili; „neutralizace“ korpusu ve stylu *le bon usage* je totiž jednak metodologicky velmi problematická (kde vést hranici?), jednak jde přímo proti základnímu principu korpusové lingvistiky, která se snaží postihnout reálný úzus ve všech jeho podobách.

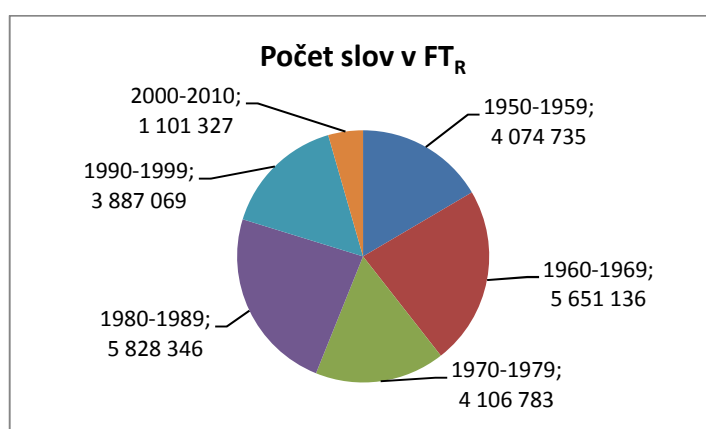
⁴⁷ Mluvíme-li nadále o daném korpusu *textů*, používáme pro odkaz zkratku jeho zdroje (tj. FT – FRANTEXT, IC – InterCorp), se specifikací subkorpusu (např. FT_R, tedy subkorpus románů ve FRANTEXTu, nebo FT_{SPEC}, tedy subkorpus odborných textů ve FRANTEXTu; subkorpus francouzské publicistiky v ČNK označujeme jako *Monde – Figaro*). Pojednáváme-li však o souborů *výskytů Ger* v těchto korpusech, mluvíme o Ger_{SPEC} a Ger_R, Ger_{IC} a Ger_{PUBL}.

⁴⁸ Tento autor je však v korpusu zastoupen i novějším textem, autobiografickým příběhem *Formation* (2007).

⁴⁹ Korpus obsahuje také díla frankofonních autorů: P. Chamoiseau (Martinik), Y. Kateb (Alžír), Cheik Hamidou Kane (Senegal) nebo J.-Ph. Toussaint (Belgie). Díla těchto autorů jsme z analýzy nijak nevyřazovali, protože tvoří součást literatury ve francouzském jazyce. Jak uvidíme níže, jazykově problematictější mohou být díla autorů, kteří přijali francouzštinu jako vyjadřovací jazyk až v pozdějším věku (např. A. Makine, srov. II.1.2.2.1.2).

Sabatier, Tournier a Yourcenarová).⁵⁰ Výjimku tvoří pouze G. Perec, z jehož díla najdeme ve FRANTEXTu dokonce deset textů (včetně dvou výše zmíněných textů experimentálních).

Nejvíce textů pochází z 80. let (77 textů), nejméně pak z 21. století (pouze 14 textů, nejnovější z r. 2010), zbylá desetiletí jsou zastoupena každé průměrně padesáti texty. Pro korpusové výzkumy je však určující počet slov. Jak můžeme pozorovat na následujícím grafu, desetiletí v rozmezí 1950–1989 mají srovnatelné zastoupení (průměrně pět milionů slov), v 90. letech je počet slov o něco nižší (3,8 milionu) a nejméně zastoupeny jsou pak texty nejnovější (1,1 milionu slov).⁵¹

Graf č. 2: Počty slov v základním korpusu románů (FT_R, texty 1950–2011)

Z celku tohoto korpusu bylo extrahováno celkem 38 444 výskytů Ger, které tvoří Ger_R, tj. konkordanci (soubor) gerundiálních tvarů v (synchronním) románovém subkorpusu FRANTEXTu (viz níže).⁵²

⁵⁰ Pěti texty jsou zastoupeni: Ormesson, Clavel, Queneau (z toho jeden text pod pseudonymem Raymondová); čtyřmi texty: Simon, Saganová, Perec, Manchette, Guibert, Gracq, Gary (z toho 2 texty pod pseudonymem Ajar), Benoziglio a Bazin.

⁵¹ Nejrozsáhlejší je text B. Schreiberova *Un silence d'environ une demi-heure* (674 030 slov); román S. de Beauvoir *Les Mandarins*, který je pokud jde o počet slov na druhém místě, má rozsah poloviční. Hranici 200 000 slov přesáhly také texty: Genevoix – *Ceux de 14*, Chandernagorová – *L'Allée du Roi* a *L'Enfant des Lumières*, Perec – *La Vie mode d'emploi*, Oldenbourgová – *Les Cités charnelles ou l'histoire de Roger de Montbrun*, již zmíněný román P. Guyotata *Tombeau pour cinq cent mille soldats : sept chants*, Ormesson – *Au plaisir de Dieu* a *La Douane de mer*, a Kessel – *Les Cavaliers*. (Průměrný počet slov textů v FT_R je 84 706.)

⁵² Vyhledávání ve FRANTEXTu je nestabilní, pokud má operovat s více než pěti tisíci výskytů najednou, proto jsme rozdělili korpus do „pětiletok“ (např. 1950–1954 atd.) a výskytů jsme exportovali a konvertovali separovaně (nejprve pro sekvenci *en &q(0,2) &lant*, odděleně pro sekvenci *en &q(3,3) &lant*, tak abychom co nejvíce omezili šum). Jednotlivé soubory výskytů jsme následně zpracovali konverzním programem, suplujícím některé funkce korpusového manažera (zejména vyčlenění KWIC aj., viz pozn. 29). Z celkového počtu 44 374 nalezených sekvencí bylo při konverzi 5 % poškozeno, a nebylo proto možné je zařadit do dalšího zpracování. Výsledný soubor po konverzi obsahoval tedy 42 114

Poznámka – hraniční případy gerundiálních sekvencí

Vedle jasných případů šumových sekvencí „*en ...-ant*“ typu „*de plus en plus important*“ (viz také pozn. 52) bylo nutno analyzovat i hraniční případy ustrnulých nebo potenciálně ustrnulých Ger. Jednalo se především o konstrukci *aller (en) -ant* a o již zmíněné předložkové, spojkové a adverbialní vazby typu *en attendant, en admettant que* nebo *en passant par* (viz I.2.1.1.1 a níže II.2.2.4.1). Jelikož jsou tyto případy lexikalizace Ger předmětem naší analýzy, rozhodli jsme se nevylučovat je a priori ze zkoumaného korpusu, a věnujeme se jim uceleně v kapitole pojednávající o lexikálním obsazení Ger (*aller (en) -ant*, viz II.2.1.3.1.3a), a také v kapitole analyzující typy nekoreference podmětových aktantů SG a PP (II.2.2.4.1). Právě přechody mezi plně predikačním Ger a tvary ustrnulými totiž odhalují důležité aspekty syntaktického a sémantického fungování této slovesné formy.

Jak jsme se zmínili výše, konverze do excelové tabulky nám umožňuje suplovat některé funkce korpusového manažeru, které FRANTEXT postrádá, např. třídění podle KWIC nebo pravého a levého kontextu.⁵³ Tento přístup nám také umožňuje vypočítat průměrný výskyt slovesné formy Ger v románových textech, určit směrodatnou odchylku, a tak identifikovat texty, které jsou z hlediska frekvence Ger specifické. (Údaj o průměrném výskytu Ger nám zároveň umožňuje posoudit specifičnost textů v InterCorpu, viz níže.)

Průměrný počet Ger v jednom textu FT_R je 135 výskytů. Je však třeba upozornit na to, že počet Ger může variovat v absolutních číslech od nula (dva zmíněné Perekovy experimentální romány)⁵⁴ až k šesti stům výskytů (Beauvoir *Les Mandarins* 628 výskytů nebo Clavel *La Maison des autres* 570 výskytů). Tato absolutní čísla však samozřejmě nemají příliš velkou vypovídací hodnotu, a proto je musíme upřesnit. Výchozím bodem pro nás může být průměr: z hlediska relativní frekvence představuje průměrný výskyt Ger v textu 0,16 %. Při těchto výpočtech se však většinou používají údaje v jednotkách

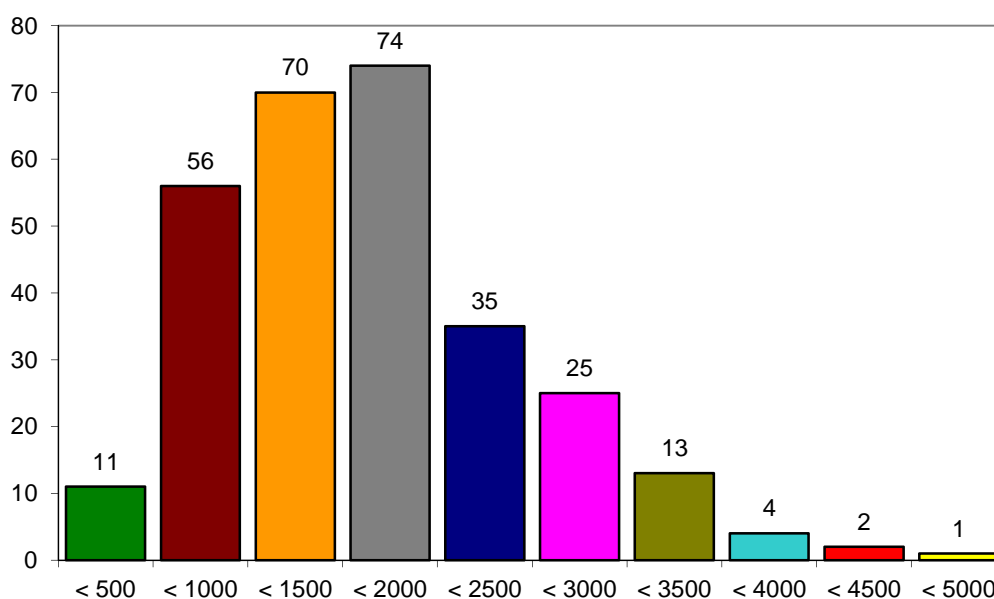
položek, z nichž bylo manuálně vyřazeno 3 670 negerundiálních sekvencí (tedy 9 % z původního počtu; např. „*en dira aut^{ant}*“ nebo „*il s'en souvient mainten^{ant}*“). Analýzy prezentované v následujících kapitolách (II.2.1 a II.2.2) vycházejí z reálně zpracovaných výskytů, tedy z výše zmíněného počtu 38 444 Ger (Ger_R). Ztráta 5 % původních výskytů však způsobuje, že níže uvedené údaje o relativní frekvenci Ger v jednotlivých textech nemusejí být vždy úplně přesné; průměrný výskyt Ger na základě těchto údajů však plně odpovídá údaji, který získáme po započítání výskytů Ger ztracených při konverzi k základnímu souboru 38 444 Ger, tedy 0,16 % (1 640 pm, viz níže). Vzhledem k tomu, že v analýzách (viz II.2) nás primárně nezajímají *absolutní* frekvence jednotlivých typů Ger, ale jejich vzájemné *poměry* (viz např. Příloha č. 3), nepředstavuje ztráta 5 % původních výskytů zásadní problém. Výsledný soubor 38 444 Ger je stále dostatečně rozsáhlý.

⁵³ Stejnou metodu extrakce výskytů jsme pak ve FRANTEXTu použili u textů odborných (viz pozn. 68 v II.1.2.2.2).

⁵⁴ Pokud nejsou Ger z textu vyloučena, nejnižší pm je 241 (tj. 241 Ger na milion slov): Céline *Rigodon*, 1961, 26 výskytů (241 pm), a také Durasová *L'Amant*, jen 9 výskytů, 246 pm.

pm (*per million*), s nimiž se lépe operuje; v případě Ger by se jednalo o průměrně 1 640 výskytů pm.⁵⁵

Jak ale ukazují výše zmíněná absolutní čísla, naše data mají vysoké variační rozpětí, a proto je třeba jednoduchý údaj o průměru doplnit směrodatnou odchylkou, která pro populaci činí 815 pm (bez výše zmíněných dvou románů s nulovým výskytem Ger se jedná o 798 pm); interval \pm průměr tedy tvoří přibližně 400 pm, což je dosti vysoké číslo. Bližší představu o rozložení dat nám může poskytnout následující histogram (osa x určuje výskyt Ger v pm a osa y počet textů, v nichž výskyt Ger odpovídá danému intervalu):

Graf č. 3: Histogram relativní frekvence Ger (pm) v románech (FRANTEXT)

Vidíme tedy, že se jedná o normální rozdělení spíše s kladnou šikmostí, což je dáno faktem, že medián je nižší než průměrná hodnota (viz pozn. 55).

1.2.2.1.2 Ger v subkorpusu románů v InterCorpu (Ger_{IC})

Jak jsme uvedli výše (II.1.2.1.3), francouzská část InterCorpu sice zahrnuje více než pět milionů slov, ale literární texty ve francouzštině představují z tohoto počtu

⁵⁵ Medián činí 1 530 Ger pm (tvoří jej již zmíněný text Y. Gibeaua *Allons z'enfants*, 1952), tedy o něco nižší než výše uvedený aritmetický průměr 1 629 pm. Maximální hodnota je 4 538 pm (Sabatier *Les Allumettes suédoises*, 1969); dalšími romány s velmi vysokou relativní frekvencí Ger jsou *Testament français* A. Makina (1995, 4 443 pm, srov. také níže InterCorp), *Qu'as-tu fait de tes frères ?* C. Arnauda (2010, 4 322 pm) a *Monsieur J.-Ph. Toussainta* (1986, 3 773 pm, srov. také níže InterCorp). I další texty Toussainta a Sabatiera, ale také Echenoze a Clavela se nacházejí na prvních třiceti pozicích, a vykazují tak stabilní tendenci těchto autorů k častému užití Ger.

pouze 1,5 milionu slov (přibližně 700 000 slov francouzské originály, 400 000 slov překlady z češtiny a zbytek tvoří překlady z třetího jazyka).⁵⁶ Pro výzkum překladových ekvivalentů Ger jsou klíčové především texty přeložené z francouzštiny do češtiny; tato část korpusu však tvoří pouze 13 % z francouzské sekce InterCorpu (ale polovinu z literárních textů).⁵⁷ Česko-francouzskou část InterCorpu jsme využili jen pro jednotlivé srovnávací sondy (viz např. II.2.1.3.2.3c nebo v Závěru srovnání s přechodníkem), protože je ještě méně rozsáhlá než část francouzsko-česká (tato část korpusu obsahuje v současné době pouze 6 textů, 400 518 slov).⁵⁸

Níže uvedená tabulka představuje přehled francouzsko-českých textů dostupných v současné době v InterCorpu.⁵⁹ Jak vidíme, výhodou tohoto omezeného souboru patnácti textů je ve srovnání s FRANTEXTem alespoň dominance textů nejnovějších.⁶⁰ (Předností tohoto malého korpusu je pak také silné zastoupení kvalitních překladatelů, např. Š. Belisová, V. Jamek nebo J. Šotolová.)

⁵⁶ Jak vidíme z níže uvedené Tabulky č. 6, francouzská část InterCorpu obsahuje mezi překlady z francouzštiny také dva krátké texty nerománové: Camusovy *Zápisníky II* (jde o deníkové záznamy) a Saint-Exupéryho *Dopis rukojmímu* (esej). Pro nejbližší rozšiřování korpusu je ale připraven i text čistě odborný, a to Dubyho *Vznešené paní z 12. století* (viz výše pozn. 37).

⁵⁷ Překlady z češtiny do francouzštiny jsme použili především pro kompletaci tohoto základního výzkumu; stranou ponecháváme tzv. překlady z třetího jazyka, které jsou v současné verzi InterCorpu rovněž k dispozici (Coelho – *Alchymista* a *Veronika se rozhodla zemřít*, a Rowlingová: *Harry Potter a ohnivý pohár*). Na začátku roku 2012 bude tato nabídka rozšířena např. o další tři díly *Harryho Pottera* (tyto texty jsou v InterCorpu zastoupeny každý 15–16 jazykovými verzemi) a o *Pána prstenů* J.R.R. Tolkiena (cs be bg de en es fr hr it nl no pl pt sr uk). Vysoké zastoupení textů Rowlingové může být problematické; i tyto texty však umožňují zajímavé analýzy – srov. např. Čermáková – Fárová 2010.

⁵⁸ Pro listopadové rozšíření korpusu je však připraveno osm paralelních textů: J. Hašek: *Osudy dobrého vojáka Švejka*, B. Hrabal – *Obsluhoval jsem anglického krále*, M. Kundera: *Nesmrtelnost* a *Nesnesitelná lehkost bytí* (postupně 13 a 17 jazykových verzí), K. Legátová: *Jozova Hanule*, P. Šabach: *Babičky*, L. Vaculík: *Český snář* a M. Viewegh: *Výchova dívek v Čechách*. Možnosti kontrastivního výzkumu se tak podstatně rozšíří.

⁵⁹ Na začátku roku 2012 bude tato nabídka rozšířena o 20 textů: Céline: *Cesta do hlubin noci*, *Od zámku k zámku* a *Sever*, již zmíněný text Dubyho *Dames du XIIe siècle*, Gavalda – *Prostě spolu*, Japrisot – *Příliš dlouhé zásnuby* a *Dáma v autě s brýlemi a puškou*, Nothombová – *Vrahova hygiena* a *Antikrista*, Saint-Exupéry – *Malý princ*, Sartre – *Slova*, Vian – *Naplívu na vaše hroby*, Werber – *Mravenci*, dvě historické popularizační knížky pro děti (*Alexandr Veliký* a *Marco Polo*), a pět dílů komiksu *Asterixe* (ruční přepis).

⁶⁰ Výběr konkrétních textů však nebyl řízen nějakou ucelenou koncepcí: základem jsou texty zpracované M. Sváškem v jeho již zmíněné disertační práci (Svášek 2007), např. Assouline, Laurensová, Tournier (jde o překlad pouze některých povídek z francouzského souboru) nebo Sarnová; u dalších textů bylo rozhodnutí o zařazení do korpusu vedeno často tím, že český překlad již byl dostupný v ČNK (např. Chamoiseau, Camusovy *Zápisníky*, Saint-Exupéryho *Dopis rukojmímu* a další texty nyní připravené pro rozšiřování korpusu). Dva z patnácti francouzských textů v InterCorpu jsou rovněž součástí FRANTEXTu: Makinův *Francouzský testament* a Tournierův *Tetřev hlušec*. Tournier je však ve FRANTEXTu zastoupen i dalšími pěti texty; další autoři ve FRANTEXTu pak alespoň jedním textem (Chamoiseau *Texaxo* 1992, Mandiargues *Le Lis de mer* 1956 a Toussaint *La Salle de bain* 1985 a *Monsieur* 1986).

Francouzské originální texty v InterCorpu						
Č.	Autor	Titul	Rok	Překlad	Rok	Překladatel
1	Assouline, Pierre	<i>Double vie</i>	2000	<i>Dvojí život</i>	2004	Šárka Belisová
2	Assouline, Pierre	<i>La Cliente</i>	1998	<i>Zákaznice</i>	2000	Lubomír Martínek
3	Beigbeder, Frédéric	<i>99 francs</i>	2000	<i>99 franků</i>	2003	Markéta Demlová
4	Camus, Albert	<i>Carnets II</i>	2001/ 1942	<i>Zápisníky II</i>	1999	V. Dufková, J. Mlejnek
5	Chamoiseau, Patrick	<i>Solibo le Magnifique</i>	1988/ 2005	<i>Solibo Ohromný</i>	1993	Růžená Ostrá
6	Laurens, Camille	<i>L'Amour, roman</i>	2003	<i>Láska, román</i>	2004	Alexandra Pflimplová
7	Leiris, Michel	<i>L'âge d'homme</i>	1939/ 1973	<i>Věk dospělosti</i>	1994	Kateřina Vinšová
8	Makine, Andreï	<i>Le Testament français</i>	2000/ 1995	<i>Francouzský testament</i>	2002	Dufková, Vlasta
9	Mandiargues, André P.	<i>Le Soleil des loups</i>	1979	<i>Vlčí slunce</i>	1992	Ladislav Šerý
10	Nothomb, Amélie	<i>Stupeur et tremblements</i>	1999	<i>Strach a chvění</i>	2004	Jarmila Fialová
11	Saint-Exupéry, Antoine	<i>Lettre à un otage</i>	1942/ 1999	<i>Dopis rukojmímu</i>	2000	Zdeňka Stavínohová
12	Sarn, Amélie	<i>Elle ne pleure pas, elle chante</i>	2002	<i>Nepláče, zpívá</i>	2004	Andrea Prošková
13	Tournier, Michel	<i>Le Coq de bruyère</i>	1991 / 1978	<i>Tetřev hlušec</i>	1984	Václav Jamek
14	Toussaint, Jean-Philippe	<i>Faire l'amour</i>	2002	<i>Milovat se</i>	2004	Jovanka Šotolová
15	Tristan, Frédéric	<i>Les Tribulations héroïques de Balthasar Kober</i>	1987	<i>Hrdinné útrapy Baltazara Kobera</i>	2003	Oldřich Kalfiřt

Tabulka č. 6: Přehled francouzských originálních textů v InterCorpu (stav k 13. 11. 2011)

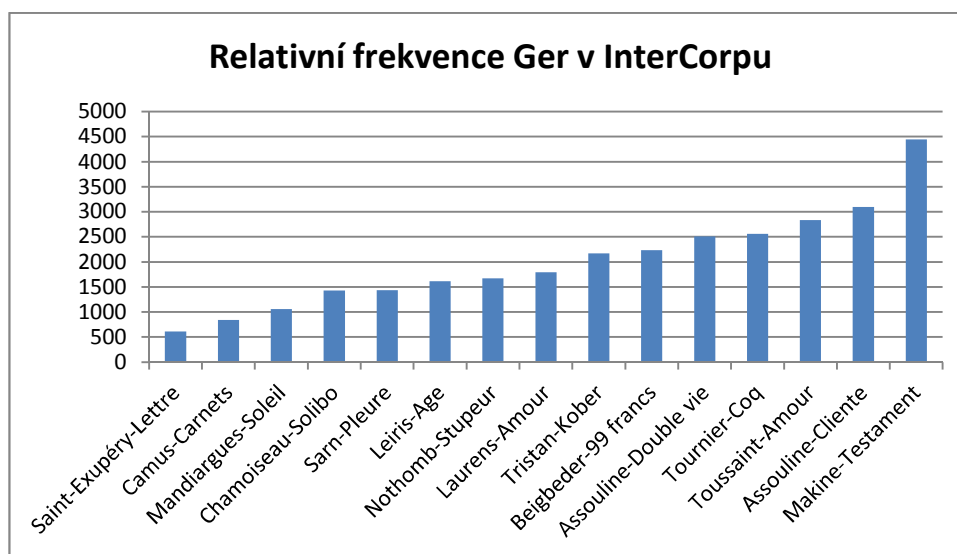
Omezený počet textů dostupných v InterCorpu však zároveň zvyšuje nebezpečí vlivu autorského idiolektu nebo textových specifik zmíněných výše (tematika, stylizace atd.), proto je třeba uvést u každého textu relativní frekvence Ger, a již předem tak alespoň tímto způsobem odhalit potenciální anomálie (díky srovnání s referenčními daty z FRANTEXTu):

Číslo textu	Text	Počet slov	Počet Ger	Rel. frekv. (pm)
1	Assouline–Double vie	56 546	108	2506
2	Assouline–Cliente	43 100	175	3095
3	Beigbeder–99francs	56 874	127	2233
4	Camus–Carnets	60 552	51	842
5	Chamoiseau–Solibo	49 066	70	1427
6	Laurens–Amour	65 866	118	1792
7	Leiris–Âge d'homme	55 036	89	1617
8	Makine–Testament	80 631	414	5135
9	Mandiargues–Soleil	46 199	49	1061
10	Nothomb–Stupeur	27 467	46	1675
11	Saint-Exupéry–Lettre	6 554	4	610

12	Sarn–Pleure	27 876	40	1435
13	Tournier–Coq	44 537	114	2560
14	Toussaint–Amour	32 486	92	2832
15	Tristan–Kober	65 493	142	2168
Celkem		718 283	1639	Průměr: 2066

Tabulka č. 7: Počty slov a výskyty Ger ve francouzských originálních textech v InterCorpu

Jak vidíme, stejně jako v případě FRANTEXTu je velké rozpětí mezi extrémními hodnotami výskytů Ger. Nízký výskyt Ger vykazují především texty nerománové (srov. také níže FT_{SPEC}; II.1.2.2.2), tj. Saint-Exupéryho *Lettre à un otage* (text spíše esejistický) a Camusovy *Carnets* (forma spíše deníkových záznamů). Naopak extrémní frekvenci Ger můžeme pozorovat u A. Makina, což potvrzuje data získaná z FRANTEXTu.⁶¹ Jak ale ukazuje Graf č. 3, většina textů v InterCorpu se víceméně pohybuje kolem průměru daného souboru (pro celek IC činí průměr výskytu Ger 2 066 pm, bez extrémního textu Makinova se však blíží hodnotám získaným z FT_R, tj. 1 846, srov. 1 629 pm ve FRANTEXTu).⁶²

Graf č. 4: Relativní frekvence Ger v románech (InterCorp)

⁶¹ Podle našeho názoru je takto vysoká frekvence Ger u Makina pravděpodobně důsledek interference s jeho rodným jazykem (ruštinou). Přestože Makine již před emigrací intenzivně francouzštinu studoval a psal básně nejen rusky, ale i francouzsky, ve Francii začal žít až ve třiceti letech. Tuto hypotézu by však bylo potřeba ověřit jednak na dalších Makinových textech psaných francouzsky, jednak kontrastivní analýzou s ruským přechodníkem.

⁶² Z jazykového hlediska jsou však silně specifické i jiné texty z daného souboru, např. *Solibo le Magnifique* obsahuje pasáže v kreolštině, Assoulinův román *Double vie* se vyznačuje vysokou frekvencí milostných scén, Beigbederův román se odehrává v prostředí reklamní agentury, a obsahuje proto mnoho anglicismů a neologismů, a román Nothombové pro změnu odkazuje na specifické prostředí japonské kultury.

Jak můžeme vidět, výskyt Ger ve většině textů v InterCorpu se pohybuje kolem 2 000 pm, tedy přibližně kolem průměru. Výjimkou jsou především Makine a Toussaint, u nichž jsme konstatovali vysokou frekvenci Ger již ve FRANTEXTu (výskyt Ger u Toussainta je však o třetinu nižší než u Makina). Vyšší frekvenci Ger vykazuje také Assoulinův román *La Cliente*; druhý román téhož autora je však plně v normě. Na opačném konci škály se nachází např. román tematizující lidové vypravěčství v kreolské kultuře (*Solibo*), ale také surrealistický text P. de Mandiargues.

Heterogenost InterCorpu a jeho omezený rozsah nám tedy neumožní vyvozovat definitivní závěry pokud jde o sémantické fungování Ger v korelacích s jeho českými ekvivalenty, dovolí nám pouze naznačit některé kontrastivní tendence. Vytěžování IC tedy v této práci není založeno primárně na obecném statistickém vyhodnocování dat, ale soustředí se na analýzu konkrétních výskytů – teprve na tomto základě se pokusíme definovat některé souvislosti s významovými typy Ger. Vliv specifik jazyka jednotlivých autorů a textů se pak pokoušíme vyvážit především systematickým uváděním příkladů od různých autorů; a samozřejmostí jsou informace o autorovi i překladateli (srov. II.1.3).

1.2.2.2 Subkorpus odborných textů (FT_{SPEC} a Ger_{SPEC})

Ve FRANTEXTu je možné odborné texty analyzovat pod kategoriemi „*essais*“ nebo „*traités*“; jak jsme však uvedli výše (viz pozn. 25), v praxi není rozlišení těchto dvou kategorií relevantní, protože „*traités*“ jsou z větší části podmnožinou kategorie „*essais*“.⁶³ Přesné vymezení kategorie odborných textů (příp. *essais/traités*) jako takových je ostatně velmi obtížné (srov. výše výčet kategorií v BNC, pozn. 9 v II.1.1). Např. ČNK volí termín „odborná a další specializovaná literatura“ a řadí do této kategorie vědeckou i populárně-naučnou literaturu (včetně profesních a zájmových časopisů), ale také učebnice, encyklopedie i administrativní texty.⁶⁴

Podobně heterogenní složení má daná kategorie i ve FRANTEXTu: vedle odborných pojednání o kvantové fyzice (Louis de Broglie), makromolekulární chemii

⁶³ V původním designu korpusu byl pravděpodobně obsažen záměr tyto kategorie odlišovat; v konfrontaci s reálnými texty však bylo nutné na toto kritérium rezignovat, a proto je většina textů tohoto typu zařazena jako „*traité/essai*“. Za informaci o překrývání žánrových kategorií děkuji paní Pascale Bernardové z ATILF.

⁶⁴ Viz např. <http://www.korpus.cz/syn2010.php>.

nebo revmatologii zde můžeme najít příručky o speleologii, muzeologii, meteorologii, chemických hnojivech, říční i námořní dopravě, sklářství nebo kaučukářském průmyslu, ale také o lesnictví, pivovarnictví nebo stavebnictví (*Ciments et bétons*). Kromě toho však FRANTEXT obsahuje i stěžejní díla z oblasti věd humanitních, např. *Anthropologie structurale* Lévi-Strausse, *De la grammatologie* J. Derridy, ale také díla Lipovetského, Barthese, Hagège, Jankélévitche, Le Corbusiera nebo Sarrautové (*L'air du soupçon*). Kromě toho jsou zde zastoupeny i administrativně-právní texty týkající se např. správy nemocnic, vojenské legislativy nebo školství.⁶⁵

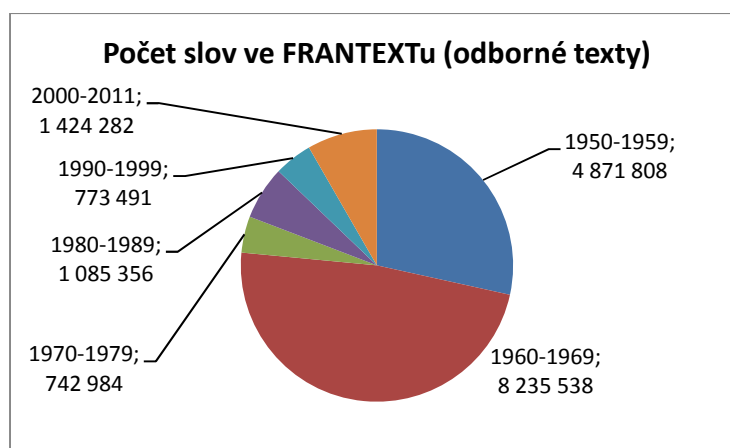
Je zřejmé, že se všechny tyto texty liší nejen datem vzniku, tematikou nebo autorem (v případě administrativních textů navíc často není uveden), ale také potenciálním adresátem a převládajícími typy textových sekvencí (viz výše): v čistě odborných textech budou převládat textové sekvence argumentační a deskriptivní, v popularizačních příručkách se přidají sekvence explikativní, v historických pojednáních se setkáme se sekvencemi narativními (podobně jako v románech) a např. návody pro kutily, ale také administrativně-právní texty budou obsahovat pasáže injunktivní (instruktivní).⁶⁶

Navzdory této rozmanitosti jsme přesvědčeni, že je vhodné zachovat daný referenční subkorpus jako celek. Je totiž obtížné vést přesnou dělicí čáru mezi jednotlivými subkategoriemi (např. odborné a popularizační texty), v potenciálních subkategoriích bychom byli konfrontováni s nutností dalšího členění (např. podle tematiky) a v rámci těchto minikorpusů by o to více vyvstala specifika jednotlivých textů. Stejně jako v případě FT_R lze proto podle našeho názoru heterogenost subkorpusu částečně vyvážit jeho rozsahem (viz níže), a především systematickým uváděním informací o zdrojovém textu. Specifika jednotlivých textových sekvencí pak můžeme stejně jako u FT_R brát v úvahu u konkrétních analýz v pracovním korpusu (viz níže).

⁶⁵ Korpus však obsahuje např. také příručku o fotbalu nebo soubor článků a textů Ch. de Gaulla.

⁶⁶ Určitou možnost analýzy velmi homogenního subkorpusu odborných textů představuje korpus AFNOR, který obsahuje pouze technické normy vydané *Association française de normalisation* (např. norma EN 12952-9 : *Chaudières à tubes d'eau et installations auxiliaires / Partie 9 : Exigences pour les équipements de chauffe pour combustibles pulvérisés de la chaudière*). Výhodou korpusu je plná formální (i když nikoli tematická) homogenita, navíc je volně přístupný (<http://atilf.atilf.fr/afnor-recherche.htm>). Pokud se však chceme alespoň pokusit zachytit rysy fungování Ger v odborných textech obecně, není možné korpus tímto způsobem omezit. Stejně jako v případě výše zmíněných divadelních her nebo poezie však tento korpus představuje velmi cenný zdroj pro další výzkum.

Pokud jde tedy o konkrétní **složení a rozsah** FT_{SPEC} , zahrnuje stejně jako FT_R texty publikované po r. 1950, je však v počtu slov téměř o třetinu menší (17 133 459 oproti 24 milionům slov v FT_R), třebaže počtem textů je FT_{SPEC} dokonce o jednu položku větší (292 vůči 291 v FT_R). Z hlediska datace textu však starší texty v FT_{SPEC} jednoznačně převažují: téměř polovinu tvoří texty z 50. let (103 textů) a čtvrtinu texty z let šedesátých; zbylá tři desetiletí jsou dohromady zastoupena pouze čtyřiceti devíti texty (nejnovější pochází z r. 2007).⁶⁷ Poměry zastoupení jednotlivých časových období v FT_{SPEC} shrnuje následující graf:

Graf č. 5: Počty slov v základním korpusu odborných textů (FT_{SPEC} texty 1950–2009)

Vidíme tedy, že ve srovnání s FT_R je FT_{SPEC} nejen výrazně menší, ale také z chronologického hlediska méně vyvážený. Tento rozdíl se samozřejmě odráží také na rozsahu a složení základního korpusu Ger_{SPEC} : 18 786 výskytů, přičemž čtvrtinu tvoří výskyty z textů z 50. let a polovinu výskyty z let šedesátých.⁶⁸ Při vytváření pracovního

⁶⁷ 70. léta 15 textů (např. Barthes – *Nouveaux essais critiques*), 80. léta 14 textů (např. Hagège *L'Homme de paroles*), 90. léta 11 textů a ve 21. století 15 textů; v těchto třech desetiletích ve srovnání s předchozími obdobími výrazně dominují texty z oblasti humanitních věd, často esejistického charakteru, nebo na hranici čistě narativních textů, srov. např. (pseudo)autobiografické texty J. Roubauda.

⁶⁸ Z původního souboru bylo vyřazeno 3 042 negerundiálních sekvencí, např. „*la paix en Indochine étant rétablie*“ (srov. podobný jev v Ger_R , pozn. 52). Dotazem *en &q(3,3) &lant* byl základní korpus doplněn o dva výskyty se třemi elementy mezi *en* a *–ant* (např. *Le métayage, auquel on reproche de paralyser les initiatives de l'exploitant en ne lui en réservant qu'une partie des profits, est accessible au paysan dépourvu d'avances importantes*. Gurvitch, *Traité de sociologie*, 1967). Stejně jako v případě Ger_R byly některé výskyty poškozeny při exportu a konverzi; vzhledem k někdy nestandardnímu značení autora byly ztráty v Ger_{SPEC} relativně vyšší než v Ger_R (téměř 1 500 konkordančních řádků, tj. při obvyklém zastoupení negerundiálních tvarů jde o ztrátu přibližně 1 300 výskytů Ger). Z tohoto důvodu může být výpočet průměrného výskytu Ger v odborných textech pouze přibližný: předpokládáme-li, že počet negerundiálních sekvencí představuje v Ger_{SPEC} 16 % celku konkordančních řádků (viz výše), musíme k celku 18 786 výskytů Ger v FT_{SPEC} přidat 1 260 výskytů (84 % z 1 500 poškozených); výsledný počet Ger v Ger_{SPEC} by pak byl 20 046, což představuje 1 169 pm, tedy nižší číslo než v FT_R (srov. v Grafu č. 4 nižší

korpusu výskytů (viz níže) by samozřejmě bylo možné pokusit se tuto disproporci v časovém složení referenčního korpusu vyvážit posílením počtu výskytů extrahovaných z novějších textů. Tento přístup by však zvýšil riziko dominance některého idiolektu (v souborech textů z posledních tří desetiletí jsou totiž často někteří autoři zastoupeni více texty, např. tři texty ze čtrnácti textů z 80. let pocházejí od J. Gracqa).⁶⁹ Z tohoto důvodu jsme se rozhodli i u tohoto subkorpusu zachovat pravidelnou distribuci extrahovaných výskytů (viz níže).

1.2.2.3 Subkorpus publicistických textů (*Le Monde – Le Figaro* a Ger_{PUBL})

Jak jsme uvedli výše, vybraný korpus *Monde – Figaro* ČNK obsahuje pouze 3,2 milionu slovních tvarů (3 192 374 slov), je tedy ze všech tří subkorpusů zdaleka nejmenší. Ve srovnání s FRANTEXTem (FT_R a FT_{SPEC}) je však jeho výhodou vysoká aktuálnost (texty z let 2007–2008) a zejména možnost vyhledávání, třídění a vyhodnocování výskytů v prostředí korpusového manažeru Bonito. Korpus byl konstituován z iniciativy Fr. Čermáka, především pro interní účely ÚČNK. Jeho základem nejsou celá vydání daných novin, pouze vybrané delší texty dostupné na internetových stránkách obou deníků (mírně nadpoloviční část zaujímají texty z *Le Monde* (1 800 782 *Le Monde* a 1 391 592 slov *Le Figaro*).

Přestože jde tedy o korpus malý, poskytuje díky své časové a žánrové homogenitě dostatečný zdroj pro vytvoření základního souboru výskytů Ger_{PUBL}.⁷⁰ Tato minimální sonda do publicistického žánru je nutná např. kvůli gerundiálnímu typu Ger_{ekviv}, který identifikovala Halmøyová právě na tomto typu textů. Subkorpus Ger_{PUBL} obsahuje 3 979 výskytů Ger,⁷¹ přičemž 1 767 pochází z *Le Figaro* a 2 212 z *Le Monde*

výskyt Ger v esejistických textech). Tento výsledek by však bylo třeba ověřit výpočtem směrodatné odchylky po manuálním doplnění poškozených výskytů Ger do základního souboru Ger_{SPEC}.

⁶⁹ Jeden z těchto textů obsahuje formu Ger už v názvu: *En lisant, en écrivant* (J. Gracq 1980).

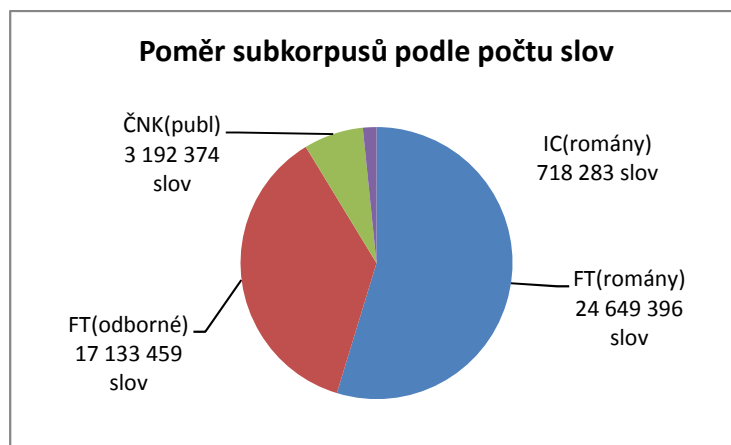
⁷⁰ K těmto základním výskytům lze samozřejmě přidávat výskyty z již zmíněných korpusů Glossanet, Webcorp a *Le Monde* 1998; a v omezené míře také kontrastivní data z SYNDICATE a Presseurop (rozsah SYNDICATE je 2 969 882 slov a rozsah Presseurop je 875 068 slov). Presseurop nabízí texty v devíti jazycích. Nevýhodou těchto dvou paralelních korpusů je již zmíněná nemožnost identifikovat zdrojový text překladu (většina textů však pochází z angličtiny).

⁷¹ Z celkového počtu 5 179 Ger nalezených pomocí regulárního výrazu [word="[eE]n"] []{0,2} [word=".*ant"] bylo třeba vyřadit 827 negerundiálních výskytů. 373 výskytů bylo poškozeno, takže nebylo možné je dále zpracovávat; započítali jsme je však alespoň do celkové statistiky výskytů Ger v Ger_{PUBL}. Pokud tedy bereme jako východisko 4 352 výskytů Ger, pak je relativní frekvence této formy v Ger_{PUBL} 1 363 pm, tedy mezi údajem z FT_R (1 640 pm, viz II.1.2.2.1.1) a FT_{SPEC} (1 169 pm, viz II.1.2.2.2, pozn. 68). Tyto údaje je však třeba brát s velkou rezervou, vzhledem k značným rozdílům v rozsahu obou

(v korpusu lze zobrazit údaje o zdrojovém textu s uvedením konkrétní datace).⁷² Zdánlivá žánrová homogenost korpusu složeného ze dvou deníků však samozřejmě skrývá variabilitu obsažených rubrik a tematik, stejně jako v korpusu ELSAP (zprávy z oblasti ekonomiky, sportu, kultury atd.). Ve srovnání s FT_{SPEC} a FT_R se však jedná o korpus nejvíce homogenní.

Závěr

Porovnáme-li celkové zastoupení jednotlivých žánrů ve výše popsaném základním korpusu, vidíme dominanci textů románových (k nimž se přidávají ještě analýzy na románových textech InterCorpu, dohromady 57 % celku korpusu). O něco více než třetinu korpusu tvoří texty odborné, a malý publicistický korpus představuje pouze 7 % z celku korpusu.

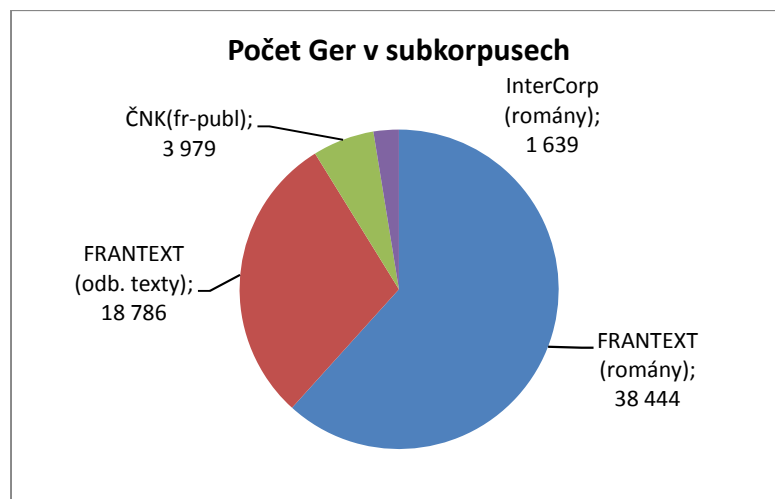

Graf č. 6: Zastoupení analyzovaných subkorpusů podle počtu slov

Tomuto žánrovému složení odpovídají také počty výskytů Ger v jednotlivých konkordančních seznamech: z celkového počtu 62 848 analyzovaných Ger představují výskyty z FT_R dvě třetiny (62 %) a Ger_{SPEC} je zastoupen 29 %; naopak výskyty z malého korpusu současné francouzské publicistiky (3 979 Ger) představují pouze 6 % základního korpusu. Kontrastivní data z InterCorpu pak tvoří pouze 3 % (1 639 Ger).

korpusů a rozdílné metodě výpočtu. Tyto rozdíly mezi žánry se však mohou stát předmětem dalšího výzkumu.

⁷² V korpusu *Monde – Figaro* nebyl identifikován žádný výskyt Ger obsahující tři elementy mezi „en“ a „-ant“ (tedy [word="[eE]n"] []{3,3} [word=".*ant"]).

Graf č. 7: Zastoupení analyzovaných subkorpusek podle počtu Ger

Výše uvedené složení základního korpusu rovněž určuje dominantní zaměření analýz: v centru pozornosti je fungování Ger v textech románových (s přihlédnutím k překladovým ekvivalentům), protože Ger_R a Ger_{IC} tvoří dohromady tři čtvrtiny základního korpusu. Analýzy textů publicistických a odborných představují pouze doplněk k tomuto základnímu výzkumu, protože umožňují identifikovat některá specifika fungování Ger v závislosti na žánrové kategorii.⁷³ Tato koncepce pak definovala také poměry počtu výskytů extrahovaných pro podrobnější analýzu faktorů sémantické interpretace Ger (srov. níže II.1.2.3).

Stejně jako v případě opuštění výzkumu Ger v mluveném jazyce, poezii, divadelních hrách, reklamách, kuchařských receptech, návodech, pokynech ke gramatickým cvičením, nápisech, policejních protokolech, zprávách o pojistných událostech, politických projevech, citátech, komiksech, chatech, horoskopech, synopsích filmů, seznamkách, rapových písních atd. bylo i rozhodnutí zaměřit výzkum na jednu žánrovou oblast (romány) vedeno snahou o co největší relevanci výsledků. Absolutní vyváženost zastoupení jednotlivých žánrů v referenčním i pracovním korpusu by sice teoreticky zvýšila srovnatelnost výsledků analýz, ale vzhledem k interním rozdílům mezi jednotlivými žánrovými subkorpusek (složení, aktuálnost, možnosti vyhledávání atd.) by tato srovnatelnost byla stejně pouze zdánlivá.

⁷³ Důraz klademe zejména na texty odborné, jejichž zastoupení je v základním souboru Ger pětkrát vyšší než zastoupení Ger_{PUBL}.

V pracovním korpusu, na němž byla provedena podrobná manuální analýza faktorů sémantické interpretace Ger, tedy dominují texty románové. V následující kapitole shrneme vlastnosti tohoto pracovního korpusu a možnosti korpusové analýzy jednotlivých faktorů.

1.2.3 Pracovní korpus a popis analyzovaných faktorů

Jak jsme konstatovali v I.4.3, kontextové faktory sémantické interpretace Ger jsou velmi heterogenní; jejich identifikace a analýza je však pro pochopení fungování Ger podstatná, protože právě kontext (v interakci se základním lexikálním obsazením) určuje výsledek interpretační procedury, kterou tvar Ger spouští.⁷⁴ Při výzkumu těchto faktorů je potřeba zkoumat jednak jejich frekvenci, a tím identifikovat gerundiální „centrum“ a „periferii“ (viz Úvod), jednak jejich kombinace (korelace), příp. jejich hierarchii v interpretační proceduře. Jak jsme viděli v oddílu I, pokud se badatelé kontextovým faktorům Ger vůbec věnovali, často zanedbávali právě tyto dva aspekty: faktory byly většinou analyzovány izolovaně a nebyla definována jejich relevance z hlediska Ger jako celku.

Toto opomenutí je však dáno dosavadní metodou výzkumu Ger: z omezeného a často neautentického materiálu nebylo možné vyvozovat spolehlivé závěry ohledně tendencí uvnitř Ger, a badatelé, kteří na autentickém materiálu přece jen pracovali (Halmøyová, Olsenová, Arnavielle aj.) na statistické závěry rezignovali. Východiskem jejich analýzy totiž nebyly objektivní a explicitně identifikovatelné faktory, ale již předem subjektivně určené sémantické skupiny výskytů Ger, jejichž kvantifikace je nespolehlivá.

Jak znovu připomeneme v závěru této kapitoly, introspekce a detailní analýza jednotlivých výskytů zkoumaného jevu jsou pro každý lingvistický výzkum nezbytné; korpusové nástroje však umožňují podložit tyto subjektivní závěry objektivně pozorovanými fakty na rozsáhlém materiálu. Tyto nástroje však umožňují nejen identifikovat a popsat rysy „centra“ daného jevu, ale (jak upozorňují např.

⁷⁴ Samozřejmě si můžeme položit otázku, zda je možné všechny výše uvedené morfologické, syntaktické, lexikální a pragmatické faktory řadit do kategorie „kontextu“. Např. faktory pozice SG vůči VF, modotemporální rysy VF nebo výskyt adverbíí specifikujících význam Ger (např. *tout*) jsou zřetelně „kontextové“, naproti tomu některé morfologické nebo syntaktické rysy přímo tvaru Ger (např. složená forma nebo negace) jsou z tohoto hlediska problematičtější. Pro zjednodušení však mluvíme i nadále o „kontextových“ faktorech sémantické interpretace Ger.

Habert – Fuchs 2004: 91) dovolují vyvozovat závěry i tam, kde je introspekce nespolehlivá, tj. naopak u jevů velmi málo frekventovaných (např. faktory negace nebo vytýkací konstrukce u Ger).

V přehledu faktorů sémantické interpretace Ger v I.4.3 jsme rovněž uvedli, že se tyto faktory liší nejen dosahem (srov. např. univerzální vliv pozice Ger a naopak malý dosah morfologické varianty složeného tvaru Ger), zaměřením (faktory morfologické, syntaktické, lexikální, pragmatické), ale rovněž typem vlivu na význam Ger: některé faktory působí přímo (např. *toutGer* nebo *détachement*), jiné jsou vázané na některý z faktorů základních (např. nekoreference a kontextové zapojení často na antepozici Ger, viz II.2.2.4). Kromě toho jsme identifikovali faktory externí, které sice neovlivňují přímo význam Ger, ale mohou být s tímto významem v korelaci: typ textové sekvence a typ překladového ekvivalentu (faktor kontrastivní).

Je zřejmé, že počítačové nástroje, které nabízí korpusová lingvistika, nebudou schopny všechny tyto heterogenní faktory vyhodnocovat stejnou měrou:⁷⁵ některé je možné analyzovat plně automaticky, především faktory lexikální (např. lexikální obsazení VG nebo vazbu *toutGer*), jiné se automatické analýze úplně vymykají (např. kontextová zapojenost SG, a především klíčový faktor řídicího členu SG, a s tím spojené určení pozice SG).⁷⁶ Z tohoto důvodu jsme v rámci výše definovaného základního souboru výskytů Ger vymezili korpus pracovní (vzorek), na němž byla provedena podrobná manuální analýza čtrnácti faktorů.

V souladu s výše uvedeným zaměřením na analýzu románových textů představují hlavní část pracovního korpusu výskytů extrahované z FT_R a z InterCorpu: z FT_R bylo rovnoměrně rozloženou extrakcí vybráno 1 000 výskytů Ger (tj. přibližně každý 39. výskyt). Tento základní pracovní korpus (Ger_r) byl doplněn o sondy do textů publicistických (300 výskytů, Ger_{publ}) a odborných (rovněž 300 výskytů, Ger_{spec}), celkem tedy 1 600 výskytů. U Ger_{IC} jsme analyzovali daný soubor jako celek; základem byla snaha o identifikaci typu překladového ekvivalentu (viz také níže), a dále pozice, *Dét*, *toutGer* a lexikálního obsazení VG. Další faktory jsme brali v úvahu pouze v případě, že

⁷⁵ To ostatně není ani naším cílem, vzhledem k tomu, že jsou dané faktory různě závažné.

⁷⁶ Mluvíme-li o „automatické analýze“, nemáme samozřejmě na mysli konkrétní sémantickou analýzu výskytů, ale pouze jejich automatické vyhledání v korpusu (a tím poskytnutí údaje o frekvenci, který může sloužit jako základ pro korelaci s jinými faktory).

vykazují nějakou specifickou souvislost se sémantickým fungováním Ger (např. z faktoru „typ textové sekvence“ jsme zaznamenávali pouze uvozovací věty).

Přehled analyzovaných faktorů sémantické interpretace Ger

1 – **détachement** – tento faktor je v základním korpusu částečně analyzovatelný také automaticky (při konverzi byl vyčleněn speciální sloupec pro interpunkční znaménko před Ger), jak ale uvidíme v II.2.2.5.2, konkrétní fungování tohoto faktoru je nutné analyzovat manuálně (ne každé *Dét* dává automaticky SG extrapredikační funkci);⁷⁷

2 – **pozice** SG vůči VF (antepozice, postpozice a interpozice; v úvahu jsme brali i příp. vložení Ger mezi VF a COD, viz výše klasifikace Guimierova, I.2.2.2.4, podrobně viz níže kapitola II.2.2.5);

3 – **toutGer** (viz II.2.2.3.2); tento faktor je samozřejmě možné vyhledávat automaticky v celku základního souboru, v pracovním korpusu jsme však tento údaj uváděli explicitně, aby bylo možné jej vyhodnocovat ve vzájemných závislostech s jinými faktory, např. s pozicí;

4 – **lexikální obsazení VF** (tj. lemma; lexikální obsazení VG je určeno pomocí KWIC); pokud bylo VF modální, kategoriální nebo např. faktitivní sloveso, byla uvedena celá lexikálně-sémantická jednotka (např. *faire travailler, réussir à désorienter* nebo *avoir faim* apod., viz více II.2.1.2.1);⁷⁸

5 – **modotemporální charakteristiky VF** (pokud je přítomno) – např. *passé simple, passé composé, conditionnel présent* atd. Pokud to bylo možné, pokusili jsme se identifikovat také typ použití daného času nebo modu (např. kondicionál v souslednosti časové nebo např. typy imperfekta), viz II.2.1.2.2 a II.2.2.1.2.1;

6, 7 – **typ lexikálního obsazení VF a VG** (viz II.2.1) – tyto dvě kategorie byly z terminologického i metodologického hlediska nejproblematictější; kromě základních

⁷⁷ Takto vyčleněné výskyty však mohou samozřejmě zahrnovat i Ger, která se vztahují k VF v následujícím kontextu, ale jsou součástí širšího větného celku, od něhož jsou oddělena interpunkčním znaménkem – proto bylo nutné toto kritérium vyhodnocovat ručně.

⁷⁸ Některé případy byly samozřejmě problematické, protože řídicí jednotka může být např. tvořena modálním slovesem, fázovým slovesem (*verbe aspectuel*) vyjadřujícím např. počátek nebo pokračování činnosti a plnovýznamovým slovesem (srov. [134]). V těchto případech jsme se snažili zachytit jak typ VF, tak typ lexikálního obsazení infinitivu, protože právě s ním vstupuje predikát(or) VG na sémantické úrovni do interakce, viz více II.2.1.2.1.

kategorií uvedených v I.3 (stavová slovesa, V_{dic} , V_{perc} , V_{ment} , V_{mouv} , V_{sent} ,⁷⁹ kauzativa, změna stavu apod.) jsme se snažili blíže určit především častější typy sloves potenciálně relevantní pro interpretaci Ger (např. manipulace předmětem, mimika, gesta, fyzický kontakt apod.), ale také např. lexikální presupozice daného predikátu;⁸⁰

8 – **rozsah rozvíjejících větných členů**⁸¹ – jak jsme viděli v I.2.1.1.2, Gettrup (1977a) a v návaznosti na něj např. Olsenová (1999) spojili tento faktor především s mírou výpovědní dynamičnosti SG; přítomnost a typ komplementace má vliv také na určení typu predikátu (srov. Vendlerova klasifikace v I.3.1.1). Oba tyto aspekty (tj. výpovědní dynamičnost a lexikálně-sémantický typ predikátu) jsou však pouhou kvantifikací rozsahu komplementace nepostižitelné.⁸² Ze sémantického a syntaktického hlediska mohou podle našeho názoru hrát roli pouze extrémní případy, tj. Ger bez komplementace nebo naopak s komplementací extrémně dlouhou (často např. ve formě přímé nebo nepřímé řeči); jinak vyhodnocujeme typy komplementace v souvislosti s konkrétními typy predikátů;⁸³

9 – **koordinace**⁸⁴ – jak jsme ukázali v I.2.2.2.1 (a jak konstatovala rovněž Halmøyová), koordinované větné členy mohou být významným indikátorem významu

⁷⁹ Postupně slovesa mluvení, vnímání, mentální predikáty, slovesa pohybu a slovesa vyjadřující city a pocity.

⁸⁰ Pro bližší klasifikaci těchto sloves jsme se částečně inspirovali velmi podrobnou referenční taxonomií Levinové (Levin 1993); mnoho sloves však bylo jen obtížně zařaditelných, především abstraktní slovesa (např. *prendre responsabilité*), častá zejména v odborných textech (např. *céder aux usages de son temps*). Jelikož naším cílem nebyla vyčerpávající klasifikace sloves, ale pouze identifikace hlavních tendencí potenciálně relevantních pro interpretaci Ger, řadili jsme tato slovesa do kategorie „*abstrait*“, příp. s určitou specifikací významu (např. *gérer les capitaux: abstrait – argent*).

⁸¹ Tento faktor lze částečně vyhodnocovat automaticky, protože při konverzi do Excelu byly vyčleněny jako speciální sloupce elementy mezi „en“ a tvarem na –ant (např. „*en la lui donnant*“).

⁸² O charakteristiku Ger (a Pps) v závislosti na délce komplementace se pokusila např. Schmidt-Knäbelová (1971: 255): počítala průměrný počet slabik. Jediný závěr, k němuž na základě této podrobné analýzy dospěla, však bylo konstatování, že rozvití Pps je většinou rozsáhlejší než u Ger (srov. také Moortgat 1978: 189).

⁸³ V analýzách proto odkazujeme především na tyto dva extrémní případy, tj. „*expansion*“ 0 (nula) nebo 10 (maximální). Ostatní případy jsme řadili subjektivně na různých stupních této škály; počet slabik jsme na rozdíl od Schmidt-Knäbelové nepočítali (viz pozn. 82).

⁸⁴ Tento faktor lze částečně analyzovat i automaticky (a rozšířit tak repertoár koordinovaných větných členů identifikovaných v pracovním korpusu): vyhledáním koordinačních spojek v bezprostředním levém kontextu (pozice L1), např. „X [*et, ou* atd.] Ger“ (viz II.2.2.3.1). Tento dotaz však samozřejmě ponechává stranou jednak případy, kdy je Ger prvním koordinovaným členem, jednak např. případy prosté juxtapozice.

Ger, proto na ně v průběhu práce systematicky odkazujeme.⁸⁵ K faktoru koordinace jsme v této kategorii během analýz přidali také informaci o přítomnosti dalších tvarů na –ant v bezprostředním kontextu (tím je možné identifikovat idiolekty nebo textové sekvence, pro něž jsou tvary na –ant příznačné);

10 – **typ textové sekvence** – k tomuto faktoru přihlížíme pouze výběrově; základními typy jsou v románech především sekvence narativní, v odborných textech např. deskriptivní a argumentační; z hlediska fungování Ger se však ukázal jako relevantní v podstatě pouze typ *incise* (tj. uvozovací věty k přímé řeči, viz II.2.1.3.2.3c), příp. Ger jako součást přímé řeči (mluvenostní stylizace) nebo mentálního prostoru. Jak jsme se však zmínili výše, určení textové sekvence, která je pro Ger relevantní, nemůže být vždy jednoznačné, protože jsou textové sekvence zapuštěny jedna do druhé;

11 – **typ podmětového aktantu** a otázka **(ne)koreference** – původně jsme se chtěli věnovat pouze otázce nekoreference, v průběhu analýz se však ukázala jako potenciálně relevantní také informace o převládajícím typu podmětového aktantu (především [+/-hum], viz II.2.2.4.2), a v případě [+hum] pak informace o slovesné osobě (např. Ger vztahující se k VF v 1. osobě vykazují jiné tendence než u 3. osoby);⁸⁶

12, 13 – **negace** a **vytýkací konstrukce** – tyto faktory byly v použitém pracovním korpusu velmi vzácné; v průběhu analýz jsme tyto faktory identifikovali jako potenciálně relevantní nejen u Ger, ale také u VF; kromě toho jsme k faktoru negace přidali také restrikcii (*ne... que*); viz II.2.2.2.1;

14 – **kontextové zapojení** (viz I.2.2.3) – jak jsme se zmínili výše, tento faktor není vůbec možné automaticky analyzovat; kromě toho právě tento faktor ukazuje metodologické hranice korpusového výzkumu: kontext dané výpovědi a jedné výpovědi předcházející totiž často neumožňuje s jistotou určit, zda daný SG je, nebo není známý z kontextu (srov. výše [92]). Tento problém je obzvlášť patrný u textů odborných, kde jsou jednak věty obecně delší než v románech, jednak je zde i silnější

⁸⁵ Dostí častá jsou především dvě koordinovaná Ger; tento případ je důležitý také z formálního hlediska, protože morfém „en“ v tom případě může být přítomen jen u prvního koordinovaného členu (viz II.2.2.3.1).

⁸⁶ Jen ze zvědavosti jsme zachycovali v rámci 3. osoby i informaci o rodu (*il/elle*); statisticky tento údaj samozřejmě není příliš využitelný, protože bychom potřebovali srovnávací data o frekvenci těchto zájmen (a obecně postav daného rodu) v jednotlivých textech, přesto jsou tyto údaje zajímavé (např. ženy častěji vaří, pláčou nebo se červenají).

textová koheze. Na tento faktor v analýzách odkazujeme průběžně, shrnutí viz II.2.2.4.1.

Vedle těchto objektivních faktorů jsme pak vyhradili dva sloupce pro subjektivní určení významového typu Ger (CC, RT, prostředek atd., viz výše). Dva sloupce jsme pro tento údaj vyhradili proto, že význam Ger je většinou nejednoznačný.⁸⁷

15 – v případě paralelních textů jsme se zaměřili především na **typ překladového ekvivalentu**, např. *en pleurant – s pláčem*, SP(s). Jak jsme se zmínili výše, tato analýza je přínosná dvojnásobem: 1) vzhledem k absenci předpokládaného systémového ekvivalentu Ger (přechodníku) mohou tendence v typu překladového ekvivalentu naznačovat blízkost určitých sémantických typů Ger (srov. výše SP(s) a význam CC/způsob), 2) analýzy překladových ekvivalentů Ger mohou sloužit jako východisko pro širší analýzu kontrastivní. K posledně zmíněnému bodu se vrátíme v závěru této kapitoly; zde se pouze pokusíme blíže vymezit problémy spojené s termínem „překladový ekvivalent“.

Poznámka – problematika překladového ekvivalentu

Základní problém představuje již sám termín „překladový ekvivalent“, protože jeho definice se zdá být kruhová:⁸⁸ „ekvivalent“ je jednotka v cílovém textu, která odpovídá dané jednotce ve zdrojovém textu, ale má-li této jednotce odpovídat, musí být ekvivalentní. Problematická je však i delimitace hranic „ekvivalentu“, tedy identifikace jednotky překladu:⁸⁹ např. v SG je základem konstrukce jako lexikální jednotka tvar Ger, ale díky jednotě intenčního pole vstupuje SG do procesu překladu jako celek.⁹⁰ A právě jako celek může být Ger(SG) při překladu modifikován různými překladovými postupy, např. modulací, transpozicí, *dépouillement* aj. (srov. např. Vinay – Darbelnet 1971: 109 nebo Šabršula 1990: 32–39).⁹¹

Jelikož v naší práci nešlo primárně o translatologickou analýzu, zaměřili jsme se v Ger_{IC} především na jednoznačné a frekventované typy překladových ekvivalentů, u nichž je možné díky vyššímu počtu výskytů odhadovat korelace s výše uvedenými explicitními faktory sémantické interpretace Ger, a následně s konkrétními významovými typy Ger. Je zřejmé, že tato snaha o kvantifikaci a

⁸⁷ Závěrečný sloupec byl pak věnován případným poznámkám, např. ohledně specifik idiolektu, tematiky apod.

⁸⁸ Za toto upozornění děkuji T. Dubědovi z ÚTRL FF UK.

⁸⁹ Této otázce jsme se věnovali podrobně také v Nádvořníková 2003: 71–94. Daný jazykový jev je nutné posuzovat minimálně v kontextu konkrétní věty, častěji však v kontextu širším (srov. faktor kontextového zapojení); obecně pak může být jednotkou překladu celý text.

⁹⁰ V úvahu je třeba brát také ekvivalenci pragmatickou; příp. omezení daná územím v daném jazyce (např. CG *dit-il en souriant* by teoreticky mohlo odpovídat spojení *řekl s úsměvem*, a často tomu tak skutečně v Ger_{IC} je, v češtině je však možné V_{dic} vypustit a použít Ger jako VF uvozuující přímou řeč: *usmál se* (viz II.2.1.3.2.3c).

⁹¹ Stranou ponecháváme případy chybných nebo chybějících překladů.

postížení základních tendencí v typech překladových ekvivalentů představuje simplifikaci komplexního procesu převodu jedinečného literárního textu z jednoho jazyka do jiného, a tedy z jedné kulturní, dobové a žánrové normy do jiné. Jak ale ukazují některé novější publikace (srov. např. Olohan 2004, Ballard 2007, Laviosa 2002 nebo Granger – Lerot – Petch-Tyson 2003), translologie a korpusová lingvistika si k sobě postupně nacházejí cestu, a to ku prospěchu obou disciplín.

Závěr

Je zřejmé, že téměř každý z výše uvedených patnácti faktorů představuje sám o sobě specifickou problematiku hodnou samostatného výzkumu. V našich analýzách v rámci pracovního korpusu nám však šlo především o vytvoření operativních pracovních kategorií, které by nám pomohly identifikovat hlavní tendence potenciálně relevantní pro interpretaci Ger. Právě proto jsou některé kategorie často velmi heterogenní, např. „typ lexikálního obsazení“ zahrnuje specifikace velmi obecné – např. „stavové sloveso“ i detailní, např. „mimika“, které jsou podstatné pro identifikaci typů Ger. Jednotlivé faktory se také v různé míře hodí pro kvantifikaci: např. faktor pozice nebo *toutGer* je kvantifikovatelný velmi snadno, vyčerpávající kvantifikace např. typu textové sekvence nebo typu lexikálního obsazení by však vzhledem k časté nejednoznačnosti jednotlivých výskytů byla značně problematická.⁹²

Právě z tohoto důvodu jsme museli rezignovat nejen na původní záměr provést analýzu vztahů jednotlivých faktorů pomocí (multi)faktorové analýzy (srov. např. Volín 2007: 295–319 nebo Oakes 1998: 96–108), ale nakonec i na korelační testy. Problém nepředstavuje pouze nejednoznačnost mnohých hodnot v naší analýze (někdy např. typ predikátu, ale především význam Ger),⁹³ ale zejména řádové rozdíly ve frekvenci mnohých faktorů.⁹⁴ Na rozdíl od sociolingvistiky, lexikologie (lexikometrie) nebo

⁹² Jak jsme se zmínili výše, u některých faktorů by kvantifikace byla sice možná (rozsah komplementace), ale její výstupy by měly jen nízkou informační hodnotu pro analýzu sémantického fungování Ger.

⁹³ Statistické vyhodnocení jednotlivých významových typů je možné, ale je problematické, protože se tyto hodnoty většinou v našich analýzách nevyskytují izolovaně, a bylo by tedy nutné vyhodnocovat jejich *kombinace* (nejčastější jsou např. CC-způsob, ekvivalence-prostředek, RT-příčina, ale také příčina-RT atd.).

⁹⁴ Jak uvidíme v II.2.2, frekvence faktoru *negace*, vytýkáci konstrukce nebo složeného tvaru Ger většinou nepřesahuje 1 % výskytů Ger, frekvence *toutGer* je sice několikanásobně vyšší, ale stejně se pohybuje v průměru pouze kolem 5 %, zatímco klíčový faktor antepozice tvoří téměř pětinu výskytů Ger. Kromě dvou posledně jmenovaných příznakových typů Ger se tak v manuálně zpracovaných korpusech, obsahujících všechny faktory, vyskytují téměř všechny ostatní periferní typy pouze ve velmi omezeném počtu, který rozhodně neumožňuje spolehlivou korelační analýzu.

fonetiky, kde jsou korelační a multifaktorové analýzy s úspěchem využívány, sémanticko-pragmatická analýza Ger není pro použití tohoto přístupu vhodná.⁹⁵

Vzájemné souvislosti mezi faktory lze tedy odhalit i prostým porovnáním procentuálních poměrů jejich výskytu (např. trojnásobně nadprůměrný výskyt adverbia *tout* u procesuálních V_{mouv} typu *en marchant*, II.2.1.3.1), úkolem našeho výzkumu je však pokusit se na konkrétních příkladech daný jev *vysvětlit* a příslušnou souvislost tak prokázat (zablokování sekundárních významů, např. RT) a vztáhnout k dalším relevantním faktorům (kontextová zapojenost a příp. antepozice umožňující vyjádřit pokračování předchozího děje, viz II.2.1.3.1.3).⁹⁶

V případě analýzy na InterCorpu se k výše uvedeným problémům přidává jednak obecně problematika identifikace překladového ekvivalentu (viz výše Poznámka), jednak metodologická omezení spojená obecně s kontrastivním výzkumem na paralelních korpusech. Ponecháme-li stranou, zda je vůbec možné porovnávat dva strukturně odlišné jazykové systémy, stále zůstává otázka, do jaké míry jazyk překladů reálné fungování daného jazykového systému odráží. Translatologické analýzy paralelních korpusů totiž ukázaly, že kromě interferencí s výchozím jazykem vykazuje jazyk překladů obecně určitá specifika, a že tedy existuje jakýsi „třetí kód“, *translationese*.⁹⁷ Např. Bakerová konstatuje, že překladový jazyk má ve srovnání s jazykem autorským tendenci k simplifikaci, explicitaci a normalizaci, tj. užívání jazykových prostředků nepříznakových, centrálních.⁹⁸

⁹⁵ Výhodou faktorové analýzy je možnost automatického vyhodnocování potenciálních závislostí mezi všemi faktory najednou; při neparametrických a navíc většinou nejednoznačných vstupních datech je však její provedení velmi problematické (výstup z faktorové analýzy navíc většinou představuje nikoli řešení problému, ale spíše vodítko pro daný výzkum – explikaci, Volín 2007: 298). Korelační analýza je komputačně jednodušší (v našem případě by se jednalo o Spearmanův korelační koeficient, viz Oakes 1998: 32), výběr ze 14¹⁴ možných kombinací faktorů by však stejně bylo nutné provést na základě odhadu a znalosti problematiky, a s problémem nejednoznačnosti a nevyváženosti dat bychom byli konfrontováni stejně jako u faktorové analýzy.

⁹⁶ Pojem „korelace“ tedy v této práci používáme nikoli pro označení výsledku statistické analýzy pomocí korelačního koeficientu, ale ve významu „vzájemná souvislost“.

⁹⁷ Problematiku metodologie kontrastivního výzkumu na paralelních korpusech jsme prezentovali např. na konferenci SLAV2 na *Université Libre de Bruxelles* v září roku 2009 (*Pros and cons of parallel corpora : question of methodology*); základní metodologické principy shrnuje také Šotolová in Nádvoříková – Polická – Šotolová – Vurm 2010: 235–238.

⁹⁸ *Simplification, explicitation, normalisation, levelling out* (Baker 1996: 176–177, a také Olohan 2004: 91–104).

Navzdory těmto omezením paralelní korpusy poskytují cenná data, jež nelze získat jiným způsobem. Mají-li však být tato data využitelná pro kontrastivní závěry, je nutné dodržovat některá základní metodologická pravidla. Především je vždy třeba brát v úvahu (a explicitně uvádět) směr překladu, tj. jednoznačně identifikovat originál a překlad. Kromě toho je třeba zohlednit autorský přínos překladatele, příp. další faktory, např. dobu vzniku originálu a překladu. Při uvádění příkladů z InterCorpu je proto v naší práci směr překladu jednoznačně identifikován sledem výskytů a šipkou (originál → překlad); kromě toho vždy uvádíme údaje o autorovi, překladateli, názvu textu a dataci.⁹⁹

Jelikož je náš výzkum zaměřen primárně na francouzštinu (Ger), analyzujeme překlady z francouzštiny do češtiny (viz výše II.1.2.2.1.2), vliv „třetího kódu“ se však snažíme omezit sondami do překladů v opačném směru. Vzhledem k omezenému rozsahu paralelního korpusu však naše analýzy nepředstavují regulérní kontrastivní výzkum Ger, pouze jeho začátek; v dalších fázích bude nutné ověřit naše závěry jednak na rozsáhlejších kontrastivních datech (srov. výše avizované rozšíření InterCorpu), jednak na jednojazyčných korpusech.¹⁰⁰

Výzkum na paralelních korpusech pak samozřejmě musí počítat i s metodologickými omezeními a pravidly, která platí pro korpusový výzkum obecně. Korpus neposkytuje negativní důkaz (*negative evidence*), tj. pokud nějaký jev v korpusu není, nelze automaticky prohlásit, že daný jev je v jazyce vyloučen. S tím souvisí také otázka rozsahu a reprezentativnosti korpusu (viz výše II.1.1) a rovněž technická omezení daná funkcemi korpusového manažeru.¹⁰¹ Při respektování základních metodologických pravidel však mohou korpusy, ať již jednojazyčné nebo paralelní, poskytnout badateli data, která jsou jiným způsobem nedostupná. Jejich konkrétní analýzu a vyhodnocování však musí badatel provádět sám: naplňuje se tak Fillmoreovo přání, aby korpusový lingvista a lingvista pracující s introspekcí („*armchair linguist*“) ideálně existovali v jedné osobě (Fillmore 1992: 35).

⁹⁹ Toto pravidlo často není v pracích založených na paralelních korpusech dodržováno (srov. např. Čermák – Corness – Klégr 2010 aj).

¹⁰⁰ Jak ukazuje také srovnání Ger a Pps, kontrastivní výzkum Ger nelze provádět pouze analýzou dvou jazykových jednotek (např. pouze Ger a přechodník), ale v kontextu celého participiálního systému (viz ZÁVĚR).

¹⁰¹ Mezi tato omezení je třeba počítat také rozsah zobrazovaného kontextu.

2 ANALÝZA FAKTORŮ SÉMANTICKÉ INTERPRETACE GER

2.1 LEXIKÁLNÍ BÁZE VÝZNAMU CG

V I.3 jsme konstatovali, že lexikální obsazení VG a VF, tedy predikátorů v CG, určuje sémanticko-pragmatický vztah, který je základem významu celé konstrukce. Zároveň jsme však uvedli, že tento základní vztah je následně v různé míře modifikován kontextovými faktory, které vstupují do hry během interpretační procedury. Přestože lze tedy pozorovat některé zřetelné korelace mezi typem VG/VF a významem CG (srov. např. níže slovesa vnímání a kauzální interpretace), nelze výlučně na základě lexikálního obsazení predikovat význam celé konstrukce. Z metodologického hlediska pak představuje problém rovněž skutečnost, že při interpretaci CG nelze brát v úvahu lexikální obsazení VG a VF odděleně (srov. výše [125], [126] a [127]), ale vždy jejich interakci.¹

Lexikální obsazení VF a VG tedy vytváří *bázi* významu CG, a proto jej nelze považovat za „kontextový“ faktor sémantické interpretace Ger (na rozdíl např. od pozice, kontextového zapojení nebo *toutGer*, viz II.2.2). Z tohoto důvodu vydělujeme faktor lexikálního obsazení CG od ostatních faktorů sémantické interpretace Ger (srov. II.2.1 a II.2.2) a rozdílů mezi nimi přizpůsobujeme rovněž použitou metodologii výzkumu: zatímco v II.2.1 se snažíme identifikovat základní, „centrální“ typy Ger (na základě nejčastějšího lexikálního obsazení), v II.2.2 postupujeme opačně: obecné fungování Ger se pokoušíme vymezit kontrastem s jeho příznakovými, periferními realizacemi. Oba přístupy se tak vzájemně doplňují.

Pokud jde o konkrétní kategorie použité při klasifikaci, snažili jsme se postihnout především různé aspekty potenciálně relevantní pro interpretaci Ger, a proto jsou z teoretického hlediska jednotlivé klasifikační kategorie značně heterogenní. Jak jsme se zmínili v přehledu analyzovaných faktorů (viz II.1.2.3), kromě základních sémantických typů identifikovaných v kapitole I.3 (V_{dic} , V_{ment} , V_{mouv} , V_{perc} , kauzativa aj.) jsme brali v úvahu i sémantické kategorie podrobnější (např. mimika nebo slovesa vyjadřující manipulaci předmětem, V_{manip}), ale také velmi obecné (např.

¹ V I.3 jsme zároveň naznačili, že sám pokus o vyčerpávající klasifikaci predikátů v CG může představovat problém, protože existuje velké množství přístupů a teorií, z nichž většina je navíc zaměřena z velké části na aspektovou charakteristiku predikátů, nikoli na charakteristiku sémantickou, která je pro podrobnější klasifikaci typů CG klíčová.

„stavová slovesa“). Jako sémanticky relevantní se také ukázala skupina sloves s pozitivní i negativní lexikální presupozicí (např. *réussir à* nebo *éviter*).² Povahu vztahu mezi predikátory pak samozřejmě určují také slovesa modální (např. *pouvoir* ve vztahu k podmínkovému významu), fázová (*commencer à*, *continuer à* atd.), faktitivní aj., a proto jsme tyto kategorie brali rovněž v úvahu (viz také II.1.1 pozn. 80).

Výše uvedené kategorie samozřejmě nepostihují všechny možné typy predikátů v CG (na další budeme upozorňovat v průběhu analýz). Kromě toho se uvedené kategorie mohou překrývat, např. slovesa vyjadřující manipulaci předmětem lze chápat také jako kauzativní, podobně např. modální slovesa lze řadit mezi predikáty statické aj. Navzdory tomu jsme mohli ve většině případů určit základní sémantický typ predikátu (někdy pomocí více rysů, např. *emporter*: $V_{\text{manip}} + V_{\text{mouv}}$). Mnohem problematičtější však byla klasifikace predikátů s velmi abstraktním významem, především v odborných textech. Často se jednalo o různé typy mentálních predikátů, příp. manipulace s abstraktními koncepty; v některých případech jsme však byli nuceni od bližší sémantické klasifikace daného predikátu upustit a charakterizovat jej pouze obecně např. jako *activity* nebo „*abstrait*“ (viz níže).³

V případě váhání pokud jde o označení typu predikátu jsme využívali také sémantickou klasifikaci představenou Levinovou (Levin 1993). Výhodou této monografie je rozsáhlá exemplifikace (index obsahuje přes 3 000 sloves) a zároveň velmi striktní metodologie založená na syntaktických charakteristikách jednotlivých predikátů (především na argumentové struktuře).⁴ Levinová vychází v podstatě z podobného principu jako např. Gross (1975), tj. z klasifikace predikátů na základě jejich syntaktických vlastností, avšak na rozdíl od Grosse systematicky zaměřuje svůj výzkum na identifikaci sémantických rysů, které sdílejí predikáty stejného typu.⁵

² Viz např. Yule 1996: 28–30 nebo pro češtinu Hirschová 2006: 87–89.

³ Právě kvůli obtížím spojeným s jednoznačnou klasifikací predikátů jsme v této kapitole rezignovali na pokus o kvantifikaci jednotlivých typů SG/CG jako celku a spokojujeme se pouze s určením základních tendencí, na rozdíl např. od faktoru pozice, kde se snažíme postihnout fungování Ger ve všech analyzovaných výskytech.

⁴ Také z těchto důvodů slouží publikace Levinové jako referenční zdroj pro sémantický tagging.

⁵ Zatímco u Grosse je identifikace sémantických typů predikátů spíše jen „vedlejší efekt“ („*Certaines tables se révèlent sémantiquement homogènes*,” Gross 1975: 218), u Levinové je sémantická klasifikace součástí výchozí hypotézy: „*If the distinctive behavior of verb classes with respect to diathesis alternations arises from their meaning, any class of verbs whose members pattern together with respect to diathesis alternations should be a semantically coherent class: its members should share at least some aspect of meaning.*“ (Levin 1993: 14).

Publikace Levinové samozřejmě nemůže pokrýt všechny predikáty a data jsou založena na angličtině, nikoli na francouzštině, jako reference pro pracovní klasifikaci predikátů v našem korpusu však může sloužit velmi dobře.⁶ V konkrétních analýzách rovněž hojně odkazujeme na výzkum fungování typů predikátů představený v Daneš et al. (1981).

Poznámka – aspektová charakteristika predikát(or)ů

Základní vztah mezi predikátory je zásadním způsobem určován rovněž jejich aspektovou charakteristikou (srov. analýzy Gettrupovy v I.1.2, nebo základní členění Halmøyové na Ger Typu A – anteriorita a Typu B – simultaneita, viz Tabulka 1). Jak jsme však uvedli v I.3, nevýhodou aspektové analýzy CG je omezení na binární informaci. Konkrétní aspektová charakteristika např. VG navíc závisí nejen na jeho základních vlastnostech predikátoru (tj. i na jeho komplementaci), ale také na jeho pozici vůči VF a významové interakci s ním. Z hlediska sémantické interpretace CG kromě toho není aspektová charakteristika predikátů u všech významových typů stejně relevantní, např. u sloves vnímání vykazují tendenci ke kauzální interpretaci jak predikáty událostní, tak procesuální (třebaže v různé míře, srov. II.2.1.3.3). Z tohoto důvodu jsme se rozhodli brát aspektové rysy predikátorů v úvahu nikoli plošně, ale vždy v rámci konkrétních sémantických skupin (srov. např. níže V_{mouv} telická a atelická).

Při analýzách řídicího členu SG jsme se však kromě potíží s určením typu predikátu setkali také s problémem, jak určit predikát samotný. Jak jsme upozornili v I.2.1.1.1 a I.2.2.2, predikátor totiž nemusí mít formu určitého slovesa (např. [28]), nebo může být úplně eliptický (např. v názvech nebo v uvozovacích větách). Na druhé straně pak může být někdy kandidátů na řídicí člen SG příliš mnoho, a to v případě predikátů analytických (viz výše pozn. 80 v II.1.1 a níže II.2.1.2.1). Kromě toho jsme byli při určování řídicího větného členu SG konfrontováni také s problémem specifickým pro korpusové analýzy: ani maximální zobrazovaný kontext totiž např. v případě velmi dlouhých vět nemusí být dostatečný, a řídicí člen tak nelze identifikovat. K tomuto problému se znovu vrátíme v úvodu kapitoly II.2.1.2.

Posledním metodologickým omezením, které je třeba v souvislosti s vyhodnocováním lexikálního obsazení CG zmínit, je absence dostatečných referenčních (srovnávacích) dat. Jedním z důsledků neexistence skutečně reprezentativního francouzského korpusu, a s ním spojeného projektu lingvistického výzkumu, je totiž skutečnost, že francouzština postrádá moderní frekvenční slovník,

⁶ Jelikož se Levinová soustřeďuje především na analýzu možností diateze jednotlivých predikátů, pojednává především o predikátech, které mají jako argument nominální nebo předložkovou frázi, a ponechává tak stranou např. většinu predikátů s propozičním doplněním (Levin 1993: 18).

s jehož daty by bylo možné výstupy z lexikální analýzy Ger porovnat. V našich analýzách tendencí v lexikálním obsazení VG a VF proto odkazujeme alespoň na starší frekvenční slovník vytvořený pod vedením P. Imbse (Imbs 1971), na menší slovník Juillandův (*Frequency Dictionary of French Words*, 1970) a slovník Gougenheimův (1964), vytvořený však za jiným účelem. Zároveň se snažíme získané údaje relativizovat vzájemným porovnáním dat z našich tří žánrových subkorpusů.⁷

2.1.1 Lexikální obsazení VG

Jak jsme konstatovali v úvodu, základem pro analýzu Ger je FT_R, tedy korpus románů publikovaných po r. 1950 (viz II.1.2.2); proto nejprve představíme výsledky analýzy lexikálního obsazení provedené na Ger_R, tj. na souboru všech výskytů Ger v FT_R (viz II.1.2.3). Díky konverzi do programu Excel bylo možné vyhodnotit lexikální obsazení všech 38 444 výskytů Ger, jelikož však nelze v Ger_R brát v úvahu lemmata, byly statistické analýzy prováděny na základních tvarech zakončených na –ant (např. jen *sortant* nebo *levant*). Níže uvedené seznamy nejfrekventovanějších tvarů na –ant tedy nerozlišují např. tranzitivní a intranzitivní varianty slovesa *sortir*, nebo reflexivní *se lever* od nereflexivního apod.⁸ Pokud však spojíme takto získané výsledky s bližší analýzou jednotlivých převládajících typů lexikálního obsazení Ger (viz II.2.1.3), je podle našeho názoru možné využít i tyto hrubé statistiky.

Například údaje o lexikálním obsazení Ger v románových textech jasně ukazují dominanci již zmíněných sloves pohybu, sloves mluvení a sloves vnímání, ale také sloves vyjadřujících mimiku a manipulaci předmětem. Na základě 38 444 Ger (*tokens*) bylo v Ger_R identifikováno 2 272 jednotlivých typů (*types*); od *abaissant* a *abandonnant* až po *zozotant* a *zyeutant*. Z tohoto počtu se 743 typů vyskytuje pouze jednou (tj. přibližně 33 %), např. *décodant* nebo *témoignant*.⁹ Počet hapax legomena (tj. tvarů

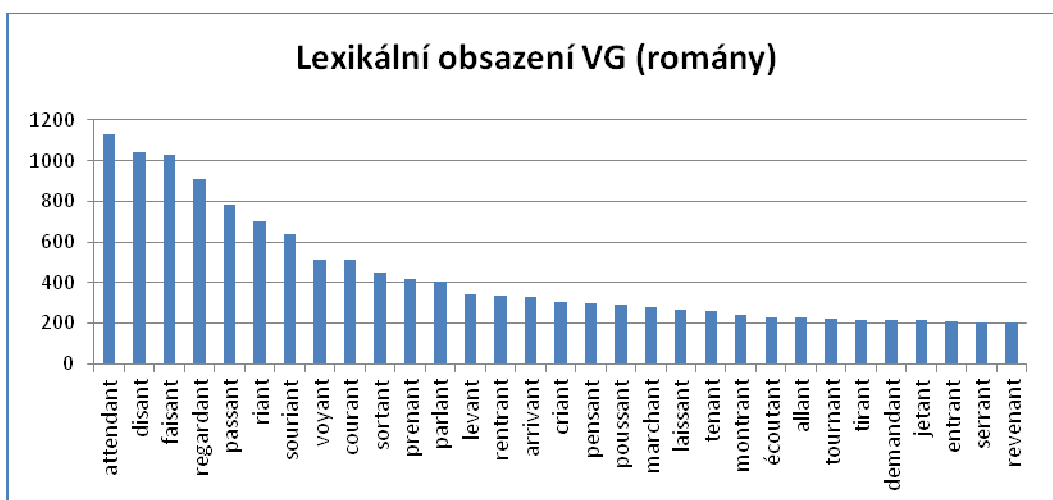
⁷ FRANTEXT sice umožňuje vyhledávání gramatické kategorie „sloveso“ (v morfologicky označovaném subkorpusu), ale není možné následně zjišťovat frekvenci jednotlivých lemmat.

⁸ Ve FRANTEXTu není možné exportovat konkordanci včetně lemmatu nebo morfologických značek (navíc téměř polovina korpusu není označovaná vůbec). V Excelu by bylo teoreticky možné zachovat alespoň informaci o (ne)přítomnosti reflexivního zájmena *se*, jelikož však zájmeno většinou nemění příslušnost daného slovesa k obecnému sémantickému typu (srov. *(se) lever*, které v obou variantách zahrnuje pohyb), vyhodnocovali jsme pouze základní tvar na –ant. Pro sémantickou typologii predikátů je podstatnější informace o komplementaci, tento faktor však nebylo možné bez lemmatizace automaticky vyhodnocovat (komplementaci, a tedy i podrobnější typy predikátů, analyzujeme níže).

⁹ Ale také např. *badigeonnant*, *baragouinant*, *glouviassant*, *murrmmurrrant*, *pafsant*, *pique-assiétant*, *rempant* [sic!], *replanquouzant*, *tututant*, *tourniquotant* aj.

vyskytujících se pouze jednou) je zde tedy nižší, než bývá při lexikálních výzkumech běžné (obvykle se konstatuje, že v korpusu představují hapax legomena 50 %). Toto srovnání tedy naznačuje, že lexikální obsazení Ger je koherentnější, tj. méně variabilní než lexikum neomezené touto slovesnou formou.

Konkrétní tendence v lexikálním obsazení Ger pak můžeme konstatovat na základě níže uvedeného grafu, který představuje seznam 31 V_{ant} , jejichž výskyt v VG přesahuje 200. Celkově pak pouhých prvních šestnáct položek z tohoto seznamu pokrývá více než 25 % výskytů Ger v románech.¹⁰ V případě prvního lexému (*en attendant* (1 128 výskytů) je vysoká frekvence samozřejmě dána silnou lexikalizací této vazby (srov. níže). U dalších lexémů může jejich vysokou frekvenci ovlivňovat také jejich potenciální užití jako (polo)pomocného nebo kategoriálního slovesa (srov. *prenant*, 419 výskytů, *tenant*, 263 výskytů, nebo potenciální faktitiva *faisant*, 1 028 výskytů, a *laissant*, 268 výskytů). Většina sloves v uvedeném seznamu však patří k dosti jednoznačnému sémantickému typu, a mohou tak naznačovat skutečné tendence vázané na lexikální obsazení Ger.

Graf č. 8 Tendence v lexikálním obsazení VG (romány)

¹⁰ Bez silně lexikalizované vazby *en attendant*, která sama o sobě představuje celých 2,9 % výskytů Ger, by čtvrtinu všech výskytů Ger pokrylo prvních 19 tvarů na $-ant$ (V_{ant}). Výskyty *en attendant* jsme se rozhodli navzdory jeho časté lexikalizaci nevyřazovat ze základního korpusu, protože na rozdíl od ustrnulých gerundiálních vazeb typu *argent comptant* nebo *à (mon) corps défendant* závisí míra jeho lexikalizace na konkrétním kontextu, především na vztahu k podmětovému aktantu. K této otázce se vrátíme v II.2.2.4.2.2, V základním korpusu tedy *en attendant* ponecháváme, a míru jeho lexikalizace posuzujeme u konkrétních výskytů v korpusu pracovním.

Jak vyplývá z výše uvedeného grafu, celkově nejsilnější zastoupení mají **slovesa pohybu** (V_{mouv}), viz níže II.2.1.3.1, a to jak telická (např. *sortir* nebo *rentrer*, *arriver*, *entrer*, *revenir*), tak atelická (*marcher*, *courir*). Ačkoli mohou mít některá tato slovesa tranzitivní i intranzitivní realizaci, v obou případech si zachovávají sém [mouv], tedy pohyb.¹¹ K těmto základním slovesům pohybu (*verbes de mouvement*, slovesa lokomoce) můžeme připojit také slovesa, která sice vyjadřují tělesný pohyb, ale na jednom místě, protože jde pouze o změnu polohy (*se lever* nebo *se tourner*).¹²

Druhou nejfrekventovanější skupinou predikátů jsou v daném výběru **slovesa mluvení** (V_{dic}), viz níže II.2.1.3.2. Nejvíce zastoupeno je samo neutrální sloveso *dire* (*en disant*); pokud ponecháme stranou silně lexikalizovaný tvar *en attendant*, právě *en disant* představuje v Ger_R nejčastější lexikální obsazení Ger vůbec (2,7 % z celkového počtu výskytů).¹³ Další dvě frekventovaná V_{dic} jsou *en parlant* (1,1 %, 12. pozice v seznamu), V_{dic} vyjadřující způsob realizace řečového projevu (*en criant*, 0,8 %, 16. pozice v seznamu) a V_{dic} *en demandant* charakterizující typ řečového aktu (otázka; 0,6 %, 27. pozice v seznamu). Celkem tedy tato čtyři V_{dic} pokrývají 5,1 % z celkového počtu výskytů Ger v románech.

Stejně jako v případě V_{mouv} však můžeme najít další V_{dic} těsně pod hranicí dvou set výskytů, např. *en hurlant* (39. pozice), *en chantant* (43. pozice) nebo *en répétant* (51. pozice). Na rozdíl od V_{mouv} , která se mohou překrývat např. se slovesy vyjadřujícími manipulaci předmětem (srov. *en levant*), V_{dic} lze většinou velmi dobře identifikovat již na základě základního tvaru na *-ant*. Jako hraniční by bylo možné k V_{dic} přiřadit velmi frekventovaný mentální predikát *en pensant* (0,8 % z celkového počtu VG; 17. pozice v seznamu): oba typy sloves (V_{dic} a V_{ment}) totiž sdílejí propoziční typ komplementace.

¹¹ Pokud bychom nebrali v úvahu možné realizace nezahrnující sém pohybu (např. *se passer de qch.*), představovalo by devět nejfrekventovanějších V_{mouv} celých 8,6 % z celkového počtu výskytů Ger . Další (potenciální) V_{mouv} se však skrývají jednak v různých výskytech vysoce frekventovaných kategoriálních sloves nebo se nacházejí těsně pod hranicí dvou set výskytů, kterou jsme stanovili pro Graf č. 8, např. *en (se) quittant* (199), *descendant* (184), *suivant* (155), *retournant* (152) nebo *partant* (149 výskytů); celkové zastoupení V_{mouv} v Ger_R je proto samozřejmě vyšší.

¹² Jejich nereflexivní podoby (*lever* a *tourner*) vyjadřují podobně jako tranzitivní formy *sortir* nebo *rentrer* manipulaci předmětem (srov. níže), ale opět zahrnují sém pohybu.

¹³ Jak můžeme vidět v přehledu v Příloze č. 3, sloveso *dire* (příp. v češtině *řict*) se nachází mezi nejčastějšími slovesy i v obecných frekvenčních seznamech sloves (hned po potenciálně pomocných slovesech *être*, *avoir* a *faire*).

Podobně zřetelně vymezená jako V_{dic} jsou také **slovesa vnímání (V_{perc})**, viz níže II.2.1.3.3. V základním seznamu VG s počtem výskytů nad 200 jsou sice pouze tři (*en regardant*, *en voyant* a *en écoutant*), ale představují 4,3 % z celkového počtu výskytů Ger.¹⁴ K frekventovaným VG patří také *en entendant* (0,5 % výskytů, 36. pozice); jako hraniční pak můžeme přiřadit VG *en lisant* (0,4 %, 46. pozice), které často vykazuje podobné sémantické fungování jako V_{perc} (jeho komplementace vyjadřuje podnět, který způsobuje nějakou reakci u proživatele, srov. např. [28] nebo [91]).

Jednoznačný význam mají také VG *en souriant* a *en riant*, která se ve výše uvedeném frekvenčním seznamu nacházejí obě velmi vysoko a těsně vedle sebe (postupně 6. a 7. pozice, 1,8 % a 1,7 % z celkového počtu výskytů Ger, tedy celkem 3,5 %). *En souriant* sice vyjadřuje mimiku a *en riant* zvuky, ale obě vyjadřují **projevy neverbální komunikace** a především sdílejí velké množství syntaktických a sémantických rysů. Jelikož se obě tato slovesa nejčastěji vyskytují v kombinaci s $VF(V_{dic})$, analyzujeme je podrobněji v II.2.1.3.2.3c, podobně jako slovesa vyjadřující gesta (viz níže).¹⁵

Nejméně zřetelně vymezenou skupinu predikátů představují slovesa vyjadřující **manipulaci předmětem (V_{manip})** a s nimi související **slovesa vyjadřující gesta (V_{gest})**, např. *en prenant la main de q.*, *en levant son verre*, [90]). Těmto predikátům nebývá v literatuře o Ger věnována pozornost (pouze např. Halmøyová konstatuje, že V_{gest} často doprovázejí $VF(V_{dic})$ v uvozovacích větách, Halmøy 2003a: 102). Čistě na základě základního tvaru na *-ant* samozřejmě není možné tato slovesa jednoznačně identifikovat, protože většina z nich patří mezi potenciální kategoriální slovesa (*prenant*, 1,1 %, 11. pozice, *poussant*, 0,8 %, 18. pozice, *tenant* 0,7 %, 21. pozice, *tirant* 0,6 %, 26. pozice a *jetant* 0,6 %, 28. pozice).¹⁶ Silné zastoupení V_{manip} v VG a také jejich

¹⁴ Postupně 2,4 %, 1,3 % a 0,6 % z celkového počtu výskytů Ger (pozice 5, 9 a 24).

¹⁵ *En souriant* i *en riant* představují z frekvenčního (ale také z diachronního) hlediska prototyp Ger. Halmøyová poukazuje na jejich výskyt již v *Chanson de Roland* (např. *Dist a sun uncle belement en riant*, Halmøy 1982: 43); a jejich základní význam průvodní okolnosti zároveň potvrzuje Combettovo konstatování, že další příslovečné významy se k Ger přidaly až v pozdějších vývojových fázích francouzštiny (viz pozn. 42 v I.2.1.1.1).

¹⁶ Přestože tato slovesa často nevyjadřují konkrétní manipulaci předmětem, i v případě jejich užití jako kategoriálního slovesa někdy zůstává tento základní význam zachován, např. jakožto manipulace s abstraktním konceptem (např. *tirer une conclusion*). Další potenciální V_{manip} , příp. V_{gest} se nacházejí těsně pod hranicí dvou set výskytů (např. silně kategoriální sloveso *mettre*, 33. pozice, ale také

význam pro sémantickou typologii Ger však potvrzují i podrobné analýzy v korpusu pracovním, proto se této skupině sloves věnujeme podrobněji v kapitole II.2.1.3.4.

Jak jsme se zmínili výše, **slovesa s významem gesta (V_{gest})** s V_{manip} úzce souvisejí; např. výše uvedená V_{manip} mohou vyjadřovat tento význam (srov. *en tendant la main a en tendant une enveloppe*). Jednoznačný význam ostenze pak má *en montrant* (0,6 % výskytů, 22. pozice); častý je v tomto významu také tvar *en serrant* (např. *en serrant la main, les poings* atd., 0,5 %, 30. pozice). Jelikož tyto predikáty často doprovázejí $VF(V_{dic})$ a silně se podílejí na interpretaci výpovědi, kterou V_{dic} uvádí, věnujeme se jim podrobněji v II.2.1.3.2.3c (viz také Šustrová 2010).

K těmto základním sémantickým typům predikátů by samozřejmě bylo možné doplnit další skupiny, např. slovesa vyjadřující různé **fyzické procesy** (např. *en buvant*, 50. pozice nebo *en mangeant*, 71. pozice;¹⁷ ale frekventované je také např. *en fumant*, 64. pozice) nebo slovesa **implikující úsilí** (*effort*, srov. *en essayant*, 34. pozice). Kromě toho je pak klasifikace především u V_{mouv} a u V_{manip} v tuto chvíli pouze velmi hrubá (základní tvar na *-ant* není schopen jednoznačně určit typ slovesa). Navzdory těmto omezením však podle našeho názoru výše uvedené typy predikátů odrážejí skutečné tendence v lexikálním obsazení VG, a mohou proto sloužit jako východisko další analýzy.

Výše uvedené závěry jsou navíc z větší části potvrzeny i podrobnými analýzami jednotlivých výskytů Ger provedenými **v korpusu pracovním** (Ger_r , srov. II.1.2.3). Pokud jde o zastoupení konkrétních tvarů na *-ant*, prvních pět položek seznamu se shoduje plně (*attendant – disant – faisant – regardant – passant*) a většina (23) V_{ant} ze základního seznamu Ger_R je v Ger_r rovněž zastoupena – někdy na podobné pozici (např. *parlant* 12.–13. pozice, nebo *souriant* 6.–7. pozice), jindy s posunem (např. *riant* ze 6. na 11. pozici). Některá slovesa se pak v Ger_r posouvají mimo základní seznam (především ta, která se nacházela na 20. a vyšší pozici, např. *allant, demandant* nebo *écoutant*), naopak jiná se v základním seznamu objevují nově (např. místo *écoutant* se na stejné pozici objevuje *entendant*). Tyto rozdíly samozřejmě odrážejí nutné posuny

zřetelnější *ouvrir* nebo *donner*, postupně 35. a 37. pozice; k V_{gest} pak často patří výskyty *tendre*, 42. pozice).

¹⁷ Levinová mluví o *eat* a *drink* jako o specifické podskupině „sloves zažívání“ (*ingesting*, Levin 1993: 213–214).

spojené s výběrem vzorku populace: vzorek je vždy jen přibližným odrazem populace.¹⁸ (Celkový seznam nejčastějších typů lexikálního obsazení VG v Ger_R, Ger_r, Ger_{SPEC} a Ger_{PUBL} uvádíme v Příloze č. 3; pro srovnání přidáváme seznam nejčastějších sloves ve dvou frekvenčních slovnících – Imbs 1971 a Gougenheim 1964, a pro češtinu v ČNK, viz komentáře níže.)

Analýzy našeho vzorku však vykazují podobné tendence v lexikálním obsazení VG jako v základní populaci, tj. v Ger_R: opět převažují postupně V_{mouv}, V_{dic}, V_{manip}, V_{perc} a částečně také slovesa vyjadřující mimiku. Důležité však je, že jsou tyto hrubé tendence založené pouze na V_{ant} potvrzeny také konkrétními analýzami jednotlivých výskytů Ger. Ponecháme-li pro tuto chvíli stranou problémy při pokusu o jednoznačnou identifikaci typu predikátu (srov. již zmíněné kombinace např. V_{mouv} + V_{manip}, např. *emporter*) a soustředíme-li se pouze na hlavní tendence, zjistíme, že V_{mouv} a V_{dic} mají v Ger_r podobné zastoupení (kolem 15 % z celkového počtu analyzovaných výskytů).

Pokud bychom však k V_{mouv} započítali také tělesné pohyby na místě (*en se levant*, srov. níže), V_{mouv} by stejně jako v Ger_R představovaly jednoznačně nejfrekventovanější skupinu (24 %). Podobně by se zvýšilo procentuální zastoupení V_{dic}, pokud bychom k nim přidali obecně zvuky produkované lidmi (2 %, např. *en chantant*) a slovesa určující primárně způsob realizace řečového projevu (2 %, např. *en murmurant*).¹⁹

Dvě následující zřetelně vymezené skupiny jsou pak v Ger_r pouze V_{manip} (přibližně 13 % výskytů, viz II.2.1.3.4) a V_{perc} (přibližně 9 %, viz II.2.1.3.3).²⁰ Slovesa vyjadřující mimiku (nejen *en (sou)riant*) představují jen přibližně 3,9 % výskytů;²¹ zbylé skupiny však již nejsou tak jednoznačně vymezené ani frekventované. Např. „gesta“ (2,2 %) jsou na hranici V_{mouv}, ale také V_{manip}; jejich společným rysem je pouze konvencionalizovaný komunikační význam.

¹⁸ Soubor VG v Ger_r obsahuje pouze 694 tokens a 324 types.

¹⁹ Slovesa vyjadřující způsob realizace řečového projevu (*chuchotant*, *criant* atd.) samozřejmě tvoří přirozenou součást kategorie V_{dic}; uvedením jejich procentuálního zastoupení odděleně jsme pouze chtěli naznačit vnitřní složení této kategorie.

²⁰ Pokud bychom k V_{manip} přidali také obecně kauzativa, dosáhlo by jejich celkové zastoupení přibližně 15 %, podobně jako u základní skupiny V_{dic} a V_{mouv}.

²¹ Silné zastoupení zde samozřejmě mají tvary *en souriant* a *en riant*; *en riant* jsme ponechali v této skupině vzhledem k podobnému fungování jako *en souriant*, z čistě sémantického hlediska by však bylo třeba tento predikát řadit spíše ke zvukům produkovaným lidmi (jako *en chantant*), nebo k „fyzickým procesům“ (3,1%, jako např. *en rougissant*).

Z hlediska obecné sémantické charakteristiky predikátů potvrzuje výše uvedený seznam nejfrekventovanějších typů lexikálního obsazení Ger v románech (jak v Ger_R, tak v Ger_r) závěry, které ohledně lexikálního obsazení CG učinila Halmøyová (viz I.3). Všechna uvedená slovesa jsou totiž dějová (není mezi nimi ani jedno statické sloveso, ta můžeme najít ve frekvenčním seznamu níže,²² a téměř všechna předpokládají podmětový aktant s rysem [+hum], nebo minimálně [+anim], především slovesa vnímání (např. *écouter*).²³

Relativnost těchto závěrů však odhaluje analýza frekvenčních seznamů VG v textech odborných. Jak můžeme pozorovat v Grafu č. 8, často lexikalizovaný Ger *en attendant* je v odborných textech rovněž velmi frekventovaný, nenachází se však na první příčce seznamu;²⁴ zde byl nahrazen (potenciálně) faktitivním a/nebo kategoriálním *en faisant*.²⁵ Stejně jako v románech mají vysokou frekvenci Ger *en passant* a *en disant*, ale v odborných textech se *en passant* posunulo z 5. příčky na druhou (2,3 % výskytů Ger), a naopak *en disant* kleslo z 2. pozice na šestou (1,4 %).²⁶

Vysokou frekvenci *en passant* může stejně jako v románech určovat potenciální lexikalizace (viz II.2.1.3.1 a II.2.2.4.2.2), ale výrazně nižší frekvence *en disant* zřetelně naznačuje rozdíl v tendencích lexikálního obsazení VG v odborných textech ve srovnání s romány. Ustupuje zprostředkování řečové komunikace (např. prototypická Ger *en riant* a *en souriant*, tradičně doprovázející V_{dic}, se v Ger_{SPEC} posouvají až do druhé stovky výskytů v seznamu), a méně zastoupena jsou také slovesa pohybu (v Grafu č. 8 najdeme pouze *en passant* a *en partant*, obě potenciálně lexikalizovaná). Mezi nejfrekventovanějšími Ger se naopak nově objevují predikáty (potenciálně) **statické** (*étant*, 11. pozice, 1 % z výskytů; a *ayant*, 21. pozice, 0,6 %, *restant*, 19. pozice, 0,6 %,

²² První potenciálně jednoznačně statický predikát se v Ger_R nachází až na 61. pozici (*ayant*), sloveso *étant* najdeme až na 81. pozici.

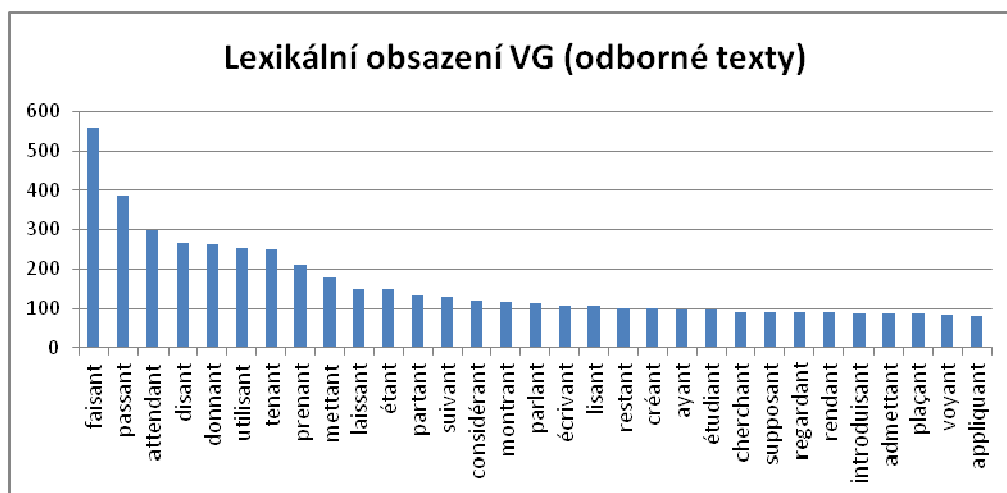
²³ Z hlediska lexikálního aspektu převažují slovesa perfektivní (např. telická V_{mouv}, jako *arriver* nebo *entrer*, ale také V_{dic} *dire*); mezi nejfrekventovanějšími však můžeme najít i slovesa imperfektivní, jako V_{mouv} *marcher*, V_{dic} *parler* nebo V_{perc} *regarder*. Konkrétní aspektová charakteristika těchto predikátů však samozřejmě závisí na jejich komplementaci a interakci s VF.

²⁴ Pro bližší analýzu *en attendant* viz komentář k [142] v II.2.1.2.2 a zejména II.2.2.4.2.2.

²⁵ Jak jsme upozornili v II.1.2.2.2., korpus odborných textů (Ger_{SPEC}) je o polovinu menší než Ger_R; seznam prvních 31 nejfrekventovanějších VG tedy odkazuje k nižším absolutním frekvencím (od 558 na 1. pozici k 81 výskytům na 31. pozici v seznamu).

²⁶ Na nižší příčky v seznamu se posouvají také V_{perc}: *en regardant* ze 4. pozice na dvacátou, a *en voyant* z 8. pozice na dvacátou druhou. Naopak se zvyšuje frekvence predikátů mentálních (viz níže).

viz II.2.2.1.1 a II.2.2.3.2)²⁷ a predikáty mentální (*en considérant*, 14. pozice, 0,5 % a potenciálně lexikalizované *en supposant*, 24. pozice, 0,5 %, viz II.2.2.1.2.2).²⁸

Graf č. 9 Tendence v lexikálním obsazení VG (odborné texty)

Nejvýraznější změnou ve srovnání s lexikálním obsazením VG v románech je nicméně silný vzestup frekvence V_{manip} ; „předmět“, jímž je manipulováno, však může být jak konkrétní (jako je tomu většinou v románech, srov. II.2.1.3.4), tak abstraktní, myšlenkový (tím se V_{manip} blíží k V_{ment} , viz pozn. 27). Ponecháme-li stranou často kategoriální *en donnant*, *en tenant* a *en mettant* (5., 7. a 9. pozice), zřetelně k typu V_{manip} patří např. *en utilisant* (6. pozice, srov. [204] a [205]),²⁹ ale také *en introduisant* nebo *en plaçant* (27. a 29. pozice, obě 0,5 % z celku výskytů Ger, viz výše I.3.1.2).

S vysokou frekvencí V_{manip} pak souvisí také častý výskyt kauzativ, např. verbum efficiendi *en créant* (20. pozice, 0,5 %), příp. obecně predikátů vyjadřujících změnu stavu, ať již akční, nebo neakční (např. *en (se) multipliant*, *réduisant*, *changeant*, *augmentant*, *modifiant*, *diminuant*, mezi 40. a 71. pozicí).³⁰ Některé predikáty vyjadřují

²⁷ Velmi vysoko v seznamu najdeme také V_{ment} *en sachant* (56. pozice, 0,3 %; v románech 99. pozice, 0,2 %; viz II.2.2.3.2).

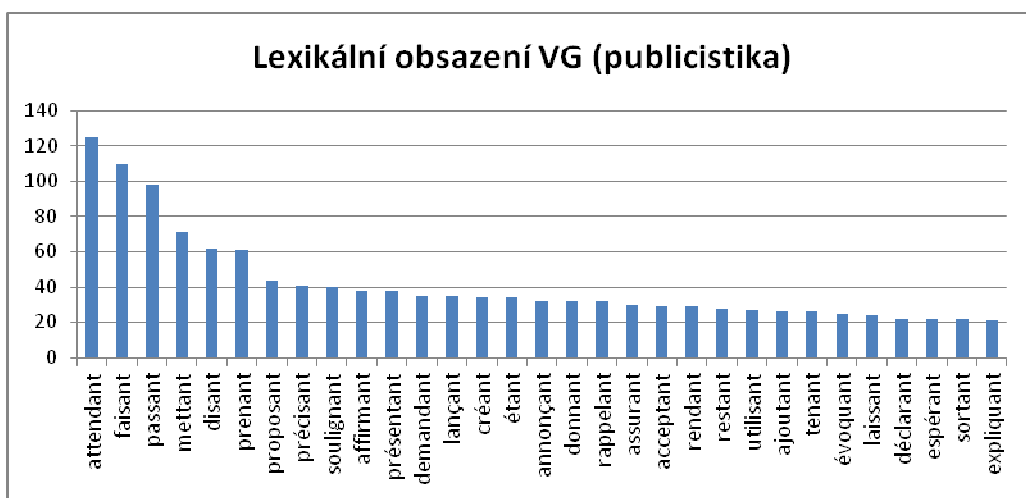
²⁸ K těmto mentálním predikátům můžeme doplnit také frekventované *en cherchant*, pokud by nevyjadřovalo konkrétní fyzickou činnost, ale zaměření na abstraktní koncepty (např. *en cherchant la réponse*). Mentální predikáty je také obtížné jednoznačně odlišit od V_{perc} (viz výše poznámka Wierzbické), příp. i od V_{manip} ; např. V_{ment} *en considérant* + SN má blízko k rovněž frekventovanému *en étudiant*, *en examinant* nebo *en observant* (22., 54. a 76. pozice). Blízkost V_{perc} a V_{ment} konstatuje na základě obecnělingvistické analýzy také Wierzbicka (1996: 25): některé jazyky sémantické primitivy HEAR a THINK nerozlišují (např. v jednom australském jazyce je sloveso *kulini* podle Wierzbické polysémní, protože označuje oba koncepty, a rozlišení je dáno až kontextem).

²⁹ A jeho synonyma *en (se) servant* nebo *en employant* mimo základní seznam (35. a 58. pozice).

³⁰ Neakční mutaci vyjadřuje *en devenant* (44. pozice); ke slovesům vyjadřujícím akční mutaci je možné doplnit některé realizace predikátu *rendre* (celkově 26. pozice) s komplementy SN + adj (např. *il a rendu*

naopak zachování daného stavu (*procès préservateurs*, Gosselin – François 1991: 49), např. *en conservant*, 42. pozice, nebo *en gardant* 64. pozice (viz II.2.2.3.2.2a). Jak ukazují naše analýzy, V_{manip} a kauzativa obecně vykazují zřetelnou tendenci k prostředkovému (příp. široce kauzálnímu) významu, a proto se jim věnujeme podrobněji v II.2.1.3.4 (srov. také I.3.1.2).

Závěrem se můžeme pro srovnání podívat na tendence v lexikálním obsazení VG v Ger_{PUBL}. Jak můžeme konstatovat z Grafu č. 10, Ger_{PUBL} sdílí některé rysy s Ger_{SPEC} (nízké zastoupení V_{mouv} a naopak přítomnost V_{manip} , např. *lançant*, *utilisant*, a statických predikátů *restant*, *étant*, a také ve srovnání s Ger_R vyšší zastoupení lexikalizovaných tvarů *en attendant* a *en passant*). Hlavním specifikem Ger_{PUBL} je však jednoznačná dominance V_{dic} (tvary *disant*, *proposant*, *précisant*, *soulignant*, *affirmant*, *demandant*, *annonçant*, *rappelant*, *assurant*, *ajoutant*, *déclarant*, *évoquant*, *expliquant* tvoří dohromady téměř 11 % z celkového počtu výskytů VG v Ger_{PUBL}). Ke specifickému užití V_{dic} v Ger_{PUBL} se vrátíme v II.2.1.3.2.3b).³¹

Graf č. 10 Tendence v lexikálním obsazení VG (publicistika)

Je zřejmé, že při absenci srovnávacích frekvenčních seznamů lexikálního obsazení sloves jako celku odrážejí výše uvedená konstatování do značné míry prostě obecné rozdíly mezi žánry (např. slovesa doprovázející řečovou činnost v románech

l'instruction primaire vraiment nationale en la rendant gratuite, obligatoire et laïque. (Collectif, *Recueils de textes d'histoire*, 1965).

³¹ Vzhledem k malému rozsahu Ger_{PUBL} (ve srovnání v Ger_R i s Ger_{SPEC}, srov. Graf č. 7) je však třeba počítat s tím, že níže uvedené tendence odrážejí menší absolutní čísla: např. nejčastější *en attendant* je zastoupeno pouze 125 výskytů a poslední položka v seznamu 31 nejčastějších VG (*en expliquant*) pouze 21 výskytů.

a naopak slovesa vyjadřující široce kauzální a prostředkové vztahy Ger_{SPEC}), příp. obecné tendence v jazyce (viz vysoká frekvence u lexikalizovaných tvarů). Z hlediska analýzy faktorů sémantické interpretace Ger však mohou být tato pozorování přínosná, protože pomáhají korigovat některá dosavadní tvrzení, založená primárně na analýze literárních textů (např. přesvědčení o nekompatibilitě Ger se statickými predikáty, viz II.2.1.3.2.3b).³² Výše uvedené frekvenční analýzy nám však především umožnily identifikovat čtyři „centrální“ typy lexikálního obsazení VG, jejichž fungování budeme podrobněji analyzovat v II.2.2: slovesa pohybu (V_{mouv}, typická zejména pro romány, II.2.1.3.1), slovesa mluvení/řečové činnosti (V_{dic}, typická pro romány a publicistiku, II.2.1.3.2), slovesa vnímání (V_{perc}, častá v románech, s významovým posunem k abstraktnímu významu však také v odborných textech, viz II.2.1.3.3) a slovesa vyjadřující manipulaci předmětem (typická zejména pro odborné texty, viz II.2.1.3.4).³³ Nejprve však uvedeme přehled základních tendencí v lexikálním obsazení řídicího členu SG, protože výsledná sémantická interpretace Ger vzniká právě v interakci s ním.

2.1.2 Lexikální obsazení řídicího členu Ger

Jak jsme se zmínili výše, analýzu lexikálního obsazení řídicího členu gerundiálního syntagmatu je možné na rozdíl od analýzy VG provádět pouze na omezeném pracovním korpusu (Ger_r, Ger_{spec} a Ger_{publ}). Jak jsme viděli výše, podrobnější lexikální analýzy jsou na rozsah korpusu citlivé, a proto se soustředíme pouze na určení hlavních tendencí, a přejdeme k analýzám konkrétních kombinací lexikálního obsazení VG a VF. Kromě omezenějšího korpusu je nutné v některých případech řešit také již zmíněný **problém dosahu kontextu**, který nemusí zahrnovat řídicí člen. Např. v níže uvedeném příkladu z románu J. Gracqa *Les eaux étroites* můžeme usoudit, že SG je vůči svému řídicímu členu v antepozici, a můžeme

³² Jak jsme konstatovali výše, statické predikáty *étant*, *ayant* nebo *restant* se nacházejí v Ger_{SPEC} mezi nejčastějšími VG (třebaže v polovině případů v kombinaci s adverbium *tout*, viz II.2.2.3.2.2c); ze srovnání s obecnými frekvenčními seznamy sloves však vyplývá i jednoznačnější specifikum Ger, a to velmi nízká frekvence modálních sloves: v základních seznamech nejčastějších VG všech tří žánrů se nenachází ani jedno modální sloveso, zatímco obecně jsou *pouvoir*, *savoir*, *vouloir* nebo *falloir* mezi deseti nejčastějšími slovesy (viz více II.2.2.6).

³³ O dalších typech predikátů bude pojednáno v rámci těchto základních kapitol (např. o V_{gest} v II.2.1.3.2.3c) aj.

předpokládat, že jeho podmětový aktant nebude koreferenční s tímto řídicím členem, řídicí člen SG však vzhledem k velkému rozsahu věty chybí.³⁴

[128] [...] objet flottant à la silhouette indéfinissable, qui tient à la fois du dais de la Fête-Dieu et d'une pagode de Lilliput, est en vue, amarré à demeure à la rive ; **en approchant**, le bordé très bas qui rase l'eau, le tendelet de zinc ajouré qui abrite la nacelle quadrangulaire, les traînées savonneuses qui s'allongent parfois à [*la surface de l'èvre, font ressentir sa destination modestement utilitaire*] (Gracq, *Les Eaux étroites*, 1976)

Případy nedostatečného kontextu pro identifikaci řídicího členu jsou častější v odborných textech (5/300) než v románech (5/1000), protože v odborných textech jsou věty průměrně delší než v románech. Může se jednat o Ger v antepozici, např. lexikalizovaný tvar s rozsáhlou komplementací (srov. *en admettant que*), nebo několikanásobný, např.:

[129] [...] m'accablait, c'était que l'étendue du désastre dépassait mes appréhensions et mes prévisions ; qu'**en m'espérant** lucide et me voulant patient, en me croyant politique, en prétendant avancer par étapes et en agissant « de l'intérieur », en attendant d'avoir entraîné avec nous une masse importante de camarades [*abusés, je n'étais parvenu qu'à me trouver complice malgré moi, et parfaitement inefficace dans mon souci naïf d'efficacité*] (C. Roy, *Somme toute*, 1976, Ger_{spec}).

Kontext však může chybět i u Ger v postpozici:

[130] [*– la conduite de la machine s'effectue* : – d'une part, en agissant sur la vitesse du moteur Diesel qui, grâce à un dispositif de régulation, peut tourner à un certain nombre d'allures différentes bien déterminées au choix du conducteur ; – d'autre part, en réglant l'intensité du courant d'excitation de la génératrice principale au moyen de résistances en nombre variable insérées dans le circuit d'excitation de cette] génératrice, ainsi que dans celui de la génératrice auxiliaire, ce qui a pour effet de faire varier la tension aux bornes des moteurs de traction ; – enfin, **en shuntant**, le cas échéant, les inducteurs des moteurs de traction. Sur certaines machines, la conduite est d'ailleurs assurée à l'aide d'une commande unique agissant (Bailleul, *Notions de matériel roulant des chemins de fer*, 1951, Ger_{spec})

Nahromadění Ger v [130] znemožnilo zobrazení VF *s'effectue* a potvrzení hypotézy o prostředkovém/způsobovém významu Ger. Tento příklad, stejně jako [129] a [128] však ukazují zajímavý fenomén: navzdory absenci řídicího členu lze pouze na základě lexikálního obsazení VG, jeho pozice a kontextu formulovat solidní hypotézy o významu SG: VG(V_{mouv}) *en approchant* časové určení, tj. RT (viz II.2.1.3.1),

³⁴ V hranatých závorkách je uveden dodatečně dohledaný kontext.

VF(kauzativní/V_{manip}) prostředek, viz II.2.1.3.4, negativní lexikální význam a akčnost spojené s VF *accabler* umožňují v [129] anticipovat význam prostředkový/široce kauzální, příp. Ger_{ekviv}. Tento jev potvrzuje silný vliv lexikálního obsazení VG na význam dané konstrukce (srov. I.3), jak však uvidíme níže, tento základní význam může být kontextovými faktory výrazně modifikován.

Přestože jsou případy chybějícího řídicího členu závažné, v celku analyzovaných výskytů nepředstavují zásadní položku (průměrně méně než 2 %), a proto jsme je při vyhodnocování tohoto faktoru ponechali stranou a bereme v těchto případech v úvahu pouze faktory, jež na základě daného kontextu identifikovat lze (např. typ VG, *toutGer*, koordinované členy atd.).³⁵ Chybějící řídicí člen SG však může být součástí záměru autora, tj. může jít o **elipsu**, např. VF(V_{dic}):

[131] mais non, il voulait tout examiner, tout voir. » Il me suffit de reprendre ces mots tout voir pour qu'il enchaîne. « Oui, jusqu'à... jusqu'à mon sexe. » Puis, en riant nerveusement : « Décidément, très curieux, cet homme. (Pontalis, *L'enfant des limbes*, 1998, Ger_{spec})

Řídicí člen se také může nacházet **v prekontextu** a být od Ger oddělen hranicí věty, příp. hranicí repliky, např.:

[132] [Vous] n'allez rien tenter ? – Tenter quoi ? – Mais de la trouver, cette ferme ! Vous n'allez pas vous en tenir à ce que racontent ces idiots ! – La trouver comment ? – **En cherchant, en circulant** dans la région. En entrant dans les fermes. En partant du matin jusqu'au soir. [...]“ (Schreiber, *Un silence d'environ une demi-heure*, 1996, Ger_R).

V Ger_r se žádný případ tohoto typu neobjevil; v Ger_R jsme však identifikovali čtyři případy, kdy je SG odpovědí na bezprostředně předcházející otázku; ve všech případech šlo o tázací příslovce *comment* a význam prostředku/způsobu (viz [132]).³⁶ Elipsa PP umožňuje zachovat Griceovu maximu kvantity, neopakovat tedy již známou informaci, a soustředit se na réma (SG). Výlučnost otázky s *comment* v těchto

³⁵ Jak uvidíme níže, zásadnější problém pro určení tendencí v sémantické interpretaci Ger představují CG, v nichž sice řídicí člen nechybí, ale dosah kontextu nedovoluje jednoznačně určit významový vztah mezi SG a PP.

³⁶ V odborných textech je však tento jev častější, a to jak relativně, tak absolutně (7 případů v Ger_{spec}), např. „[...] *Si l'échange est nécessaire et s'il n'est pas donné, il faut donc le construire. Comment ? En appliquant aux corps isolés, seuls présents, une source d'énergie qui opère leur synthèse.* [...]“ (Lévi-Strauss, *Introduction à l'oeuvre de Marcel Mauss*, 1950). Řídicím členem Ger *en appliquant* je tedy složený predikát *il faut... construire*, avšak zprostředkovaně přes tázací adverbium *comment*. Na rozdíl od románů však není v Ger_{spec} *comment* použito jako skutečná otázka, ale jako otázka řečnická, která umožňuje silněji rematizovat SG.

případech pak znovu potvrzuje dominantní postavení Ger s významem prostředku mezi významovými typy Ger s široce kauzálním významem (Ger např. nikdy není odpovědí na otázku *pourquoi ?*).³⁷ Absence jiných tázacích slov uvozujících Ger však může být v tomto případě dána také tím, že Ger_{moyen} nemá na rozdíl např. od Ger_{RT} nebo Ger_{cause} výrazný finitní konkurent ve vedlejší větě příslovečné uvozené podřadicí spojkou (*quand* nebo *parce que*).³⁸

Vztah VG–VF přes hranice věty se samozřejmě nemusí týkat pouze SG uvozených tázacími výrazy; stylistického efektu segmentace informace využívají např. také novináři pro zdůraznění nějaké informace nebo pro vytvoření dojmu spontánnosti projevu (dodatečně přidaná informace), např.:

[133] EXCELLENTE soirée pour les Bleus hier à Nantes. Ils ont fait leur travail et ont battu la Lituanie (2–0). Peut-être plus difficilement que prévu, peut-être **en ayant** beaucoup **raté** avant de marquer dans le dernier quart d'heure ; mais qu'importe. (Le Figaro 18. 10. 2007, Ger_{PUBL})

V [133] je SG *en ayant (beaucoup) raté* dodatečnou specifikací způsobu, jakým francouzský fotbalový tým porazil Litvu (srov. juxtapozici se způsobovým adverbium na –ment, podobně jako níže [134]). Segmentace výpovědi umožňuje jednak zdůraznit způsobová určení, jednak navázat závěrečným shrnujícím hodnocením „*mais qu'importe*“. [133] zároveň ukazuje, že navzdory nízké frekvenci je složený tvar Ger stále živý a plně funkční i v běžné současné francouzštině (viz II.2.2.1.1).³⁹

Všechny výše uvedené případy potíží s identifikací řídicího členu Ger (tj. chybějící kontext, elipsa nebo vztah přes hranice věty) jsou sice zajímavé, ale v celku analyzovaných výskytů představují zanedbatelnou položku. Obecnějším jevem jsou naopak případy, kdy se SG vztahuje ke složenému predikátu (např. modální sloveso + plnovýznamové sloveso). Jelikož některé typy složených predikátů vykazují zřetelné

³⁷ *Comment* však může vyjadřovat i jiné významy, viz Van de Velde 2009 a II.2.1.3.4.

³⁸ Jak uvidíme níže, situace je jiná v češtině, která naopak postrádá polopredikativní vyjádření prostředku (vzhledem k tomu, že přechodník není součástí běžného úzu), ale hojně užívá vedlejších vět uvozených spojkovým souslovím *tím, že* (nebo *tak, že*), viz např. II.2.1.3.4.

³⁹ Mluvčí využívá především schopnosti složeného tvaru Ger jasně vyjádřit anterioritu (v kontrastu k navazující infinitivní konstrukci *avant de marquer...*, která uvádí děj následný) a zároveň pojmut děj VF nejen jako čistě následný (jako je tomu v případě konstrukce *après + inf*), ale jako zahrnutý do globalizujícího časoprostoru vytvořeného tvarem Ger (především díky instrukci spojené s předložkou *en*, srov. [20] a [50]). Právě zahrnutí děje VF (*battre la Lituanie*) do perspektivy děje VG (*en ayant beaucoup raté*) umožňuje chápat SG jako vyjádření *způsobu* realizace děje VF, navzdory potenciálnímu časovému přerývu mezi ději.

korelace s určitými významovými typy Ger, budeme se jim věnovat poněkud podrobněji.⁴⁰

2.1.2.1 Složený predikát jako řídicí člen SG

Zásadní otázkou, kterou je při analýze vztahu mezi SG a PP třeba vyřešit, je určení větného členu, s nímž SG (příp. VG) vstupuje do sémantické interakce. Pro interpretaci SG je primární interakce s plnovýznamovým predikátorem, ať již je jeho realizace plně predikační (VF), depredikační ([28]), nebo polopredikační (infinitiv, Pps atd.). V případě složených predikátů však může finitní sloveso vnášet do tohoto základního vztahu zásadní modifikace, např. virtuálnost děje v případě modálního slovesa *pouvoir* a s ní spojený význam podmínky/předpokladu (viz II.2.2.1.2.2). Jak jsme se zmínili výše, kromě modálních sloves mohou interpretaci ovlivňovat také slovesa fázová (*verbes aspectuels*, např. *se mettre à*) nebo faktitivní ([112]), ale také čistě pomocná (např. *être* v pasivní konstrukci) nebo slovesa s negativní nebo pozitivní presupozicí (např. *réussir à + inf*).

Míru komplexnosti interpretace navíc zvyšuje fakt, že se jednotlivé typy predikátů mohou kumulovat, přičemž dosah interakce VG s predikáty, do nichž je zapuštěn, se může lišit případ od případu:

[134] Il fallait continuer à travailler patiemment, **tout en guettant** en lui-même les symptômes de sa métamorphose. (Tournier, *Vendredi ou les Limbes du Pacifique*, 1967)

V [134] se Ger_{CC} *tout en guettant* vztahuje primárně jako postupně rozvíjející větný člen k infinitivu *travailler* (stejně jako způsobové adverbium *patiemment*);⁴¹ tento základní vztah je však modifikován jednak aspektově (*continuer à*, které vyjadřuje pokračování děje, podobně jako *toutGer*) a dále modálním slovesem *falloir*, které jednak vyjadřuje objektivní modalitu (nutnost), jednak přináší aktualizační kategorie VF.

Posledním faktorem, který může ovlivnit interpretaci predikátoru PP a tím i jeho interakci s SG, je negace, ať již explicitní (diskontinuitní částice *ne...pas* a její varianty,

⁴⁰ Jak jsme viděli v I.2.1.1.1, SG se může vztahovat také k větným členům polopredikačním (infinitiv, Pps nebo *participe passé* atd.) nebo úplně depredikačním.

⁴¹ Tento vztah je částečně uvolněn nespojitým připojením Ger k PP (*Dét*), což umožňuje chápat jako základní nikoli vztah *travailler – guetter*, ale celek predikátoru *travailler(falloir, continuer) – guetter*. Na výsledné interpretaci (CC) se však v tomto případě nic nemění.

viz II.2.2.2.1), nebo daná lexikální presupozicí. Stejně jako výše uvedené modifikátory dané modalitou, aspektem, diatezí atd. se i tyto faktory mohou kumulovat:

[135] *Tâche au moins de ne pas nous noyer. Tout en faisant voler la barque de mes rames, je ne pouvais [neg] m'empêcher [neg], à mesure que nous entrions dans son ombre qui me glaçait le dos, de me laisser pénétrer de la solitude [et de l'hostilité de cette Cythère morne vers laquelle j'entraînais.]* (Gracq, *Le rivage des Syrtes*, 1951)

Stejně jako v [134] je výslednou interpretací *toutGer* průvodní okolnost (CC) s adverzativní nuancí (viz I.3.2), interpretace predikátoru v PP však vychází z odlišné kombinace sloves: základní permissivní konstrukce *se laisser pénétrer de* je zapuštěna do modálního slovesa *pouvoir* v negaci; tato negace je však neutralizována negativní lexikální presupozicí slovesa bránění (verbum timendi) *s'empêcher de*, takže výsledná interpretace celku predikátoru je kladná, s významem CC. Pokud však není negativní presupozice podobným způsobem vyvážena, má podobný efekt jako negace samotná:

[136] *elle s'est toujours abstenue de nous offenser en fermant le moindre tiroir à clef.* (Bazin, *Cri de la chouette*, 1972)

Negativní lexikální presupozice slovesa bránění *s'abstenir de* má podobný efekt, jaký by měla negace samotná (*elle ne nous a pas offensés*), a tím se základní prostředkový vztah mezi *offenser* a *fermer* modifikuje na virtuální. VF s negativní lexikální presupozicí se proto věnujeme nejen v II.2.2.2.1, ale také v II.2.2.1.2.2.

Pokusíme-li se vliv všech typů pomocných, modálních, polomodálních nebo fázových (aspektových) složených predikátů usoustavnit vzhledem k sémantickým typům Ger, můžeme identifikovat tři základní typy interakce:

1. **fázová slovesa** (VF) označující začátek nebo konec procesu (inchoativa *commencer à*, *se mettre à*, nebo terminativum *terminer de* atd.) většinou nemají na sémantickou interakci plnovýznamového slovesa a VG zásadní vliv:

[137] *[...] || s'est mis à faire les cent pas, en jetant de fréquents coups d'oeil au cadran de l'horloge. [...]* (Robbe-Grillet, *Les Gommages*, 1952)

Jak jsme viděli výše, slovesa vyjadřující **pokračování procesu** se často kombinují s *toutGer* (současnost dějů pak může být zdůrazněna i fázovým slovesem v VG, např. *en continuant de, en ne cessant de + inf* atd., viz kapitola II.2.2.3.2);⁴²

2. zásadní vliv na interpretaci SG má však pojetí děje PP jako **virtuálního**, protože může spouštět podmínkovou interpretaci SG. Jak jsme se zmínili výše, virtuálnost děje může být dána modálním slovesem *pouvoir*, ale také negací VF nebo negativní lexikální presupozicí (srov. [136]), nebo různými polopomocnými slovesy typu *risquer de, permettre de* apod. Prototypem je však VF ve tvaru kondicionálu, a proto se této otázce věnujeme v II.2.2.1.2.2;

3. Modální slovesa vyjadřující (objektivní) nutnost daného děje rovněž nemají na interpretaci SG zásadní vliv (srov. výše [134]), avšak slovesa vyjadřující modalitu **voluntativní** naopak vykazují silnou korelaci SG s významem prostředkovým, protože zahrnují sém [intention], viz I.4.2. Jde jednak o modální sloveso *vouloir*, a především o polomodální slovesa *tenter, essayer, s'efforcer de* a slovesa s lexikální presupozicí úsilí, např. *réussir à, parvenir à* atd. Jelikož se tento typ VF často kombinuje s VG(V_{manip}), příp. obecně s kauzativy, pojednáváme o něm v II.2.1.3.4. Zde rovněž shrnujeme vliv faktitivních konstrukcí na sémantickou interpretaci CG, protože také často kombinují s významem prostředkovým. Jak jsme viděli v [22] v I.3, faktitivní konstrukce v VF otevírá pozici pro CIR(moyen/cause), frekventované SG *en faisant* (viz II.2.1.1) pak díky svému významu akční mutace často vyjadřuje právě význam prostředku/způsobu (srov. [209] a [210]).

VF vyjadřující **modalitu jistotní** (např. *sembler* v [138]) většinou neovlivňují základní interpretaci vztahu plnovýznamového slovesa s VG, ale interpretaci celku CG:

[138] [...] un déficit de l'ordre de 300000 tonnes d'aliments concentrés apparaît. Ce léger déficit semble facile à combler, sans recourir aux importations, **en appliquant** les mesures suivantes : i réserver aux porcs, chevaux et volailles la majorité des aliments concentrés, particulièrement les graines ; [...] (SANS MENTION D'AUTEUR, *Quelques aspects de l'équipement agricole en France. 2. L'Amélioration de la production animale, 1951*)⁴³

⁴² Vzácně se objevuje jako řídicí člen SG také perifráze *aller + inf* nebo *venir de + inf*; ani v těchto případech však temporální charakteristika VF zásadním způsobem nemodifikuje sémantickou interpretaci SG.

⁴³ Jak upozorňuje Reichler-Béguelinová, významový vztah Ger ke konkrétnímu plnovýznamovému slovesu zůstává zřetelný i u anteponovaných Ger rozvíjejících vedlejší větu vztahující se k modálnímu VF;

Jak ukázal Fauconnier (viz I.2.2.3.2), slovesa jako *croire, songer, rêver* atd. mohou vytvářet mentální prostor pro paralelní možný svět; celá CG tak může být do tohoto mentálního prostoru zapuštěna a nabývat tak virtuální, nereálné interpretace:

[139] Un instant, je songeai à le suivre dans la nuit, à le séduire, à le méduser, à m'endormir en gardant ma tête enfouie contre son ventre doré. Un instant – et je ne doutais pas qu'il fût blond – je désirai follement tenir sa tête bouclée contre la mienne. (Nimier, *Le Hussard sur le toit*, 1950)⁴⁴

Na interpretaci SG však tato sekundární interpretace celé CG nemá vliv: jakožto CIR vytváří SG vztah především se svým bezprostředně nadřazeným větným členem. Např. v [139] je sice celá konstrukce začleněna do (virtuálního) mentálního prostoru VF *je songeai*, ale základní vztah mezi řídicím predikátem (*m'endormir*) a VG se tím nemění (průvodní okolnost s nuancí způsobu).⁴⁵ Jak uvidíme v II.2.2.1.2.1, podobně je sémantická interpretace SG imunní vůči většině posunů v časové referenci děje VF(PP): kromě aspektových rysů, které určují zásadní distinkci [\pm sim], nehraje časová reference VF(PP) ve vztahu VF–VG zásadní roli. (Celek CG tedy může být vůči hlavní časové linii ve vztahu anteriority, simultaneity nebo následnosti, interpretace sémantického vztahu SG k PP, přesněji řečeno k plnovýznamovému slovesu se tím nemění.)⁴⁶

Celkově tedy můžeme shrnout, že pro interpretaci SG je primární jeho vztah s plnovýznamovým predikátem v PP: tento predikát může být eliptický ([131]), nefinitní (viz I.2.1.1.1) nebo složený (viz výše), většinou se však jedná o VF dané řídicí predikace.

2.1.2.2 Základní tendence v lexikálním obsazení VF

Na rozdíl od VG, kde máme k dispozici celek analyzované populace, může být lexikální obsazení VF zkoumáno výlučně na manuálně zpracovaném pracovním

modální VF tak plní pouze funkci modalizátoru (*En faisant la grève de la faim, je crois/je doute/je suis sûr qu'il cherche seulement à montrer sa ténacité*, Reichler-Béguelin 1995: 249).

⁴⁴ Zapuštění SG může být několikanásobné, např. „*Il y a potentiellement une dévalorisation* [1] *pour les marques qui donnent ainsi l'impression* [2] *d'aller contre la volonté du gouvernement* [3] *d'augmenter le pouvoir d'achat* [4] *en favorisant la baisse des prix, affirme pour sa part Omblin Ancelin, avocate au cabinet Lovells.*“ (Le Figaro 31. 10. 2007). Kromě dvou predikací vyjadřujících jistotní modalitu (1, 2) je SG zapuštěn také do nefinitní predikace (3) s modalitou voluntativní; primárně však vytváří vztah s kauzativem (akčně mutačním predikátem) *augmenter* a upřesňuje prostředek realizace jeho děje (*en favorisant la baisse des prix*). Celá CG je pak jakožto přímá řeč zapuštěna do uvozovací věty (*incise*).

⁴⁵ Naše analýzy však ukázaly, že SG může naopak získat virtuální interpretaci nezávislou na celku CG, a to pomocí adverbua *comme* (*comme* + Ger), viz [266] v II.2.2.3.1.

⁴⁶ Výjimku tvoří již zmíněné případy VF ve tvaru futura, které vyjadřuje děje virtuální, tedy spouštějící většinou podmínkovou interpretaci.

subkorpusu (Ger_r , Ger_{spec} a Ger_{publ}). Stejně jako u VG jsou i analýzy VF silně ovlivněny jednak obecnými tendencemi v jazyce (srov. výše vysoké zastoupení obecně frekventovaných sloves *dire*, *faire* nebo *donner*), jednak charakteristikami jednotlivých žánrů (srov. výše dominanci V_{mouv} a V_{dic} v Ger_R a naopak V_{manip} v Ger_{SPEC}).⁴⁷ Jakákoli interpretace významu VF pak musí kromě základního významu predikátoru (a jeho variant)⁴⁸ brát na rozdíl od nefinitního VG v úvahu také aspektové charakteristiky dané konkrétní slovesnou formou VF. Z těchto důvodů se v této chvíli spokojíme pouze s popisem hlavních tendencí lexikálního obsazení VF, ale jinak se budeme tomuto faktoru věnovat především v analýzách konkrétních konstelací s VG (např. II.2.1.3) a přehledově rovněž v II.2.2.1.2.1.

Z hlediska **typu lexikálního obsazení VF** v Ger_r stejně jako u VG dominují V_{dic} a V_{mouv} , postupně 21 % a 17 %, celkem tedy téměř 40 % celku VF(CG).⁴⁹ Jak ale uvidíme níže (II.2.1.3.1 a II.2.1.3.2), lexikální obsazení těchto typů sloves v VG a VF se liší převažujícími lemmaty.⁵⁰ Další skupiny sloves jsou výrazně méně zastoupeny: hranici 5 % překonaly pouze V_{manip} (např. *ouvrir*) a V_{perc} (*regarder*), na rozdíl od VG ale také mentální predikáty (především *penser*)⁵¹ a některá obecně procesuální slovesa (*activity* podle Vendlera, např. *travailler* nebo *jouer*).⁵²

Pokud jde o tendence v **lexikálním obsazení VF podle lemmat**, jednoznačně na prvním místě se v Ger_r nachází sloveso *dire* (téměř 8 % z celkového počtu analyzovaných VF). Většina (přes 80 %) těchto výskytů však patří ke stejnému typu

⁴⁷ Na základě Ger_r s rozsahem 1 000 výskytů je možné pro VF stanovit alespoň nějaké lexikální tendence; v Ger_{spec} a Ger_{publ} jsou však při rozsahu 300 výskytů výsledky samozřejmě pouze orientační.

⁴⁸ Např. reflexivních, tranzitivních a intranzitivních, ale také VF jako kategoriální sloveso, podobně jako u VG.

⁴⁹ Podobně v odborných textech (Ger_{spec}) dominují u VF stejně jako u VG kauzativní slovesa (tj. akční mutace), celkem přibližně 23 % analyzovaných výskytů; na rozdíl od VG je zde však menší podíl konkrétních V_{manip} a naopak vyšší zastoupení obecně kauzativ, ať již konkrétních, nebo abstraktních.

⁵⁰ Zatímco u VG je nejčastější sloveso vyjadřující způsob realizace děje, *courir*, viz výše a Příloha č. 3, u VF jsou na první pozici slovesa vyjadřující ohraničenost děje (*partir*, příp. také *passer*).

⁵¹ Připomeňme, že v VG(Ger_r) je sice sloveso *penser* zastoupeno mezi třiceti nejfrekventovanějšími tvary na $-ant$, ale představuje mezi nimi jediný V_{ment} ; v Ger_r pak celkově zastoupení typu V_{ment} nepřesáhlo 3 % výskytů.

⁵² Podobně se v Ger_{spec} v lexikálním obsazení VF objevují nově na druhém místě semi-modální a modální slovesa, především sloveso *pouvoir* (často v kombinaci s kauzativy, srov. např. [204]). Naopak v VG se sloveso *pouvoir* v celém Ger_R objevuje pouze desetkrát, z čehož 5x ve vazbě *toutGer*, 2x v negaci (*en ne pouvant*), 1x v koordinaci s jiným Ger (*en servant ou pouvant servir*) a pouze dvakrát v nepříznačkovém Ger (v obou případech v prostředkově-kauzálním významu, např. *l'état souverain, qui était au-dessus de la loi en pouvant la réformer ou la créer* (Belorgey, *Le Gouvernement et l'administration de la France*, 1967)).

konstrukce: *dit X + Ger (incise)*; dalších 10 % pak pokrývají uvozovací věty v antepozici (typ *X dit + Ger: discours direct*, např. „*Elle dit en se rapprochant de lui :*“, Sabatier, *Les Fillettes chantantes*, 1980). Podrobnější analýze této konstrukce se věnujeme v II.2.1.3.2.3c .

Další položku v seznamu představuje obecně frekventované sloveso *faire* (4 %), třetinu z těchto výskytů VF(*faire*) však tvoří opět *incises* (typ *fit X + Ger*, např. „*Excusez-nous, monsieur, fit le brigadier en saluant*“, Fallet, *La Grande ceinture*, 1956), viz II.2.1.3.2.3c.⁵³ Další slovesa jsou podstatně méně frekventovaná; nad limit deseti výskytů se dostala pouze *mettre, être, demander, regarder, voir, donner* a *penser*, tedy slovesa, která jsou mezi nejfrekventovanějšími také u VG. Jako VF(CG) mohou fungovat také statická slovesa; Halmøyová u statických predikátů v VG konstatovala významové posuny směrem k dějovosti (srov. [108]) a podobnou tendenci můžeme pozorovat u těchto sloves i na pozici VF. Např. u slovesa *être* v VF(PP) v pasivních konstrukcích převažuje vyjádření změny stavu (*passé simple* nebo *passé composé*), většinou jde o vyjádření emocionální reakce na nějaký podnět z VG(V_{perc}), např.:

[140] Je me demande pourquoi elle a été effrayée à ce point **en voyant** mon sac de cheveux. (Tournier, *Le Roi des Aulnes*, 1970)⁵⁴

Pokud je sloveso *être* v imperfektu, stejně jako u VG je možné jej parafrázovat pomocí slovesa dějového, např. v [141] pomocí slovesa *devenir*:

[141] Heureusement, j'avais l'école, **en grandissant** j'étais plus libre de mes mouvements [...] (Ollivier, *L'Orphelin de mer*, 1982)

Prostě mutační Ger *en grandissant* vyjadřuje časové určení (RT), spojené také díky antepozici s nuancí kauzální; následkem je změna stavu (tedy [+dyn]) *j'étais plus libre*, naznačená také komparativem. Se slovesem *être* v čistě statickém významu se tak v našem korpusu častěji pojí zejména lexikalizovaný Ger, např. *en attendant* („*on verra ça plus tard, en attendant votre nom est juif*, Simon, Shimon, Chalom, tout ça c'est pareil, Assouline, *La Cliente*, 1998; viz více viz II.2.2.4.2.2). Tento tvar Ger však

⁵³ Další výskyty slovesa *faire* v VF tvoří často např. faktitivní konstrukce (*faire q. travailler* aj.) nebo verbonominální sousloví, např. s významem pohybu (*faire demi-tour* apod.).

⁵⁴ Podobně např. *Car si, en vous revoyant, j'ai été pris d'un trouble charnel, il ne faut en accuser que la fatigue et le désordre de mes sens.* (Oldenbourg, *Les Cités charnelles ou l'histoire de Roger de Montbrun*, 1961).

v kombinaci se slovesem *être* na pozici VF může být i plnovýznamový (nejen lexikalizovaný):

[142] le « Cap Saint-Jean » était amarré le long du wharf **en attendant** son chargement, les travaux de la nouvelle poste n'ont guère avancé depuis plus de trois mois, [...] (Robbe-Grillet, *La Jalousie*, 1957; viz také Gettrupův komentář v I.1.2.1, pozn. 54)⁵⁵

Ve vzorku Ger_{spec} pak statické predikáty na prvních místech seznamu VF naopak převažují: již zmíněné modální sloveso *pouvoir* (většinou v přítomném čase, ale v kombinaci s kauzativy, tedy [+dyn]),⁵⁶ a slovesa *être* a *avoir*. Pro srovnání s Ger_r můžeme uvést dva příklady VF v pasivní konstrukci s *être*: [143] vyjadřuje podobně jako [140] význam dějový, [144] naopak podobně jako [142] význam statický:

[143] La plante à utiliser doit être prise sur le bord d'une rivière, dans un carrefour, à la pleine lune, à minuit, avec deux doigts, avec la main gauche, en l'abordant par la droite, après avoir fait telle et telle rencontre, sans songer à ceci ou à cela, etc. (Mauss, *Sociologie et anthropologie*, 1950)

[143] jsme v celkových statistikách sice řadili k VF *devoir*, zde jsme jej však uvedli proto, že ilustruje nejen fungování slovesa *être* v VF(CG), tj. dějovost nesenou plnovýznamovým slovesem *prendre*,⁵⁷ ale také extrémní škálu koordinačních možností SG (viz také II.2.2.3.1).⁵⁸ Naopak v [144] je se čistě statický predikát *être* (VF) poji s lexikalizovaným Ger; z významového hlediska lze tento výskyt Ger *en allant* charakterizovat jako *étouffement* („skladebné výplně“, viz Radina 1977: 139):

[144] Dans chaque tableau les mutations concernant les militaires à solde spéciale / solde et alimentation / sont inscrites en bleu en allant du haut vers le bas, celles concernant les militaires à solde spéciale progressive / alimentation seule / sont inscrites en rouge en allant [...] (Lubrano-Lavadera, *Législation et administration militaires*, 1954)⁵⁹

⁵⁵ Podobně např. *Elle était agenouillée sur le foin auprès de lui, en attendant qu'il meure.* (Bianciotti, *Sans la miséricorde du Christ*, 1985).

⁵⁶ Tato kombinace je častá také v Ger_{publ}; kromě toho zde však na pozici VF najdeme často také V_{dicr}, stejně jako v Ger_r. Ger_{publ} tedy opět spojuje rysy obou žánrů.

⁵⁷ Sloveso *prendre* také odráží dominanci V_{manip} v Ger_{spec} (srov. v Ger_r naopak sloveso vyjadřující změnu emocionálního stavu – *être effrayée* v [140]).

⁵⁸ Koordinovaná CIR v [143] samozřejmě nepředstavují normální úzus, protože Mauss chce tímto výčtem ilustrovat arbitrérnost okolností, za nichž je třeba provádět sběr rostlin pro magické rituály; přesto je tento příklad poučný, protože sice začíná CIR s významem místa, který je s (polopredikačním) SG nekompatibilní, ale pokračuje určením času a SP s významem prostředku/nástroje (Kleiberovo *avec*, srov. I.1.2.2.2), z druhé strany pak již polopredikačními infinitivními konstrukcemi s významem časovým (*après + složený infinitiv*) a okolnostním (*sans + infinitiv*). Samo SG má pak význam způsobový.

⁵⁹ Specifickým typem užití *être* v VF(CG) je vazba *s'en être (il s'en fut)*, řazená k V_{mouv}, a vazba *être en ...-ant*, která má stejný význam progresivního děje jako konstrukce *aller (en) ...-ant* (viz II.2.1.3.1.3a), srov.

Celkově můžeme tedy shrnout, že na prvních pozicích v lexikálním obsazení VF se až na ojedinělé výjimky (srov. *être*) objevují podobná slovesa jako v VG (v souvislosti s obecnými tendencemi v jazyce a v jednotlivých žánrech), konkrétní interpretace významu těchto VF však bude dána teprve v kombinacích s konkrétními VG.

Závěr

Výsledky analýzy tendencí v lexikálním obsazení VG a VF jsou silně ovlivněny jednak obecnými tendencemi v jazyce (na prvních pozicích se objevují obecně frekventovaná slovesa *dire, faire, voir*, v Ger_{spec} také *être* a další statické predikáty, a také tvary v různé míře lexikalizované, např. *en attendant* nebo *en passant*, viz Příloha č. 3), jednak žánrovými specifiky subkorpusů (převaha sloves pohybu a mluvení v narativních textech a naopak v textech odborných dominance kauzativ). Kromě toho jsou uvedené tendence pouze orientační, protože některé silně frekventované tvary zahrnují několik typů predikátů (např. *en pregnant*),⁶⁰ ale i konkrétní výskyty lze často řadit k několika typům sloves zároveň (srov. *en emmenant*, které patří zároveň k V_{mouv} a k V_{manip}).⁶¹

Navzdory těmto omezením umožňuje daná analýza učinit některé přínosné závěry:

1. první pozice v seznamech lexikálního obsazení VG a VF jsou sice ovlivněny obecnými tendencemi v jazyce, ale specifikum Ger je možné určit na základě *absence* některých obecně frekventovaných sloves (např. sloveso *être* je ve francouzštině i v češtině obecně na prvních příčkách seznamů sloves, u VG v románech je však až na 81. pozici), nebo naopak *přítomností* některých sloves, která jsou obecně méně frekventovaná (srov. vysokou frekvenci *en riant* a *en souriant*), viz Příloha č. 3;

2. žánrová specifika subkorpusů mohou být přínosem, protože umožňují srovnat fungování stejného typu sloves v různých typech textů (např. V_{manip}); srovnání žánrů navíc umožňuje relativizovat některé závěry, které byly až dosud získávány

např.: „C'est pourquoi les puissances d'armement des usines ont été toujours **en s'accroissant**“ (Thaller, *La Houille blanche*, 1952, Ger_{spec}).

⁶⁰ Jeden sémantický typ je však většinou dominantní, např. V_{manip} u *en pregnant* ať již ve významu konkrétním, nebo přeneseném.

⁶¹ Při analýze VF navíc situaci komplikují složené predikáty (viz výše); také VG může být složený (např. *en continuant à + inf*, viz II.2.2.3.2), ale repertoár (polo)pomocných sloves je u VG omezenější.

především z narativních (literárních) textů: např. nízký výskyt statických predikátů neplatí pro Ger_{SPEC};

3. určení základních tendencí v lexikálním obsazení Ger nám umožnilo identifikovat čtyři základní sémantické typy sloves, které jsou v CG nejčastější (V_{mouv} , V_{dic} , V_{perc} a V_{manip} , příp. obecně kauzativa), a u nichž je proto vhodné provést podrobnější analýzu vnitřního fungování: konstelace s jinými nebo stejnými typy sloves, extra/intrapredikační zapojení do PP, kombinace s kontextovými faktory, a v závislosti na tom tendence v sémantické interpretaci.

2.1.3 Typické konstelace lexikálního obsazení VG a VF

V této kapitole představíme postupně analýzu čtyř sémantických tříd predikátů, které jsme výše identifikovali jako příznačné pro lexikální obsazení Ger: V_{mouv} , V_{dic} , V_{perc} a V_{manip} (příp. obecně kauzativa). V úvodu každé kapitoly se pokusíme přesněji definovat danou třídu, vymezit ji z hlediska sémantického fungování v CG vůči jiným sémantickým třídám predikátů a určit prototypické predikáty, a příp. kombinace s VF. Následně shrneme korelace dané třídy s hlavními kontextovými faktory sémantické interpretace Ger (pozice, *Dét*, *tout*, kontextové zapojení, typ textové sekvence, rozsah komplementace VG atd.) a pokusíme se určit jejich interakci se základní interpretační tendencí danou lexikálním obsazením.

2.1.3.1 Slovesa pohybu (V_{mouv})

Jak jsme uvedli v předchozí kapitole, slovesa pohybu představují v narativních textech typické lexikální obsazení jak v VG, tak v VF.¹ Mezi nejfrekventovanější VG(V_{mouv}) v Ger_r i Ger_R patří postupně *en passant*, *en courant*, *en marchant*, *en entrant*, *en rentrant*, *en sortant*, *en allant* a *en arrivant*, v Ger_r je mezi nejčastějšími navíc také *en glissant*.² V Ger_R jsme v seznamu nejčastějších sloves pohybu uvedli také slovesa, která sice obsahují sém pohybu, ale vyjadřují spíše změnu tělesného postoje (pozice) nebo manipulaci předmětem: *en (se) levant* a *en (se) tournant*. V VF(CG) je seznam nejčastějších V_{mouv} obdobný: *sortir*, *passer*, *aller*, *partir*, *marcher*, *revenir*. Ve srovnání s VG tedy na prvních pozicích VF(V_{mouv}) chybí sloveso *courir*, které vyjadřuje primárně způsob pohybu, nikoli přemísťování (srov. II.2.1.3.1.3c).³

2.1.3.1.1 Bližší vymezení kategorie V_{mouv}

Výše uvedený seznam V_{mouv} je velmi heterogenní. Pokud tedy máme být schopni identifikovat korelace tohoto sémantického typu sloves s některými explicitními faktory sémantické interpretace Ger a následně s významovými typy Ger,

¹ V Ger_{SPEC} a Ger_{PUBL} jsou V_{mouv} mnohem méně frekventovaná než v textech narativních; absolutní počet jejich výskytů navíc omezuje menší rozsah korpusu. Vzhledem k tomu, že analyzované výskyty V_{mouv} v Ger_{SPEC} a Ger_{PUBL} vykazují podobné tendence jako v Ger_r, bude základem této kapitoly především analýza Ger_r a Ger_R, tedy románových (narativních) textů.

² Jak upozorňujeme v pozn. 14, většina výskytů *en glissant* má význam spíše V_{manip} ; jeho fungování jako V_{mouv} však vykazuje podobně specifický vztah k levovalenčnímu participantu jako V_{mouv} *tomber*, a proto se o něm zmíníme v rámci této kapitoly (viz níže).

³ Tato absence neznamená, že je *courir* v VF(CG) úplně vyloučeno, ale naznačuje určitou tendenci, kterou budeme dále podrobněji analyzovat.

musíme danou kategorii přesněji vymežit, a to jak externě, tj. odlišit vlastní V_{mouv} od sloves s jinými sémantickými příznaky, tak interně, tj. určit sémantické rysy V_{mouv} , které mohou ovlivnit interpretaci Ger.

Pokud jde o metodologii výzkumu, při analýze V_{mouv} propojujeme výstupy z Ger_R a z Ger_r a snažíme se tak vyvážit výhody a omezení těchto dvou subkorpusů. V_{mouv} v Ger_r jsou výsledkem podrobné ruční analýzy v konkrétních kontextech a patří tedy jednoznačně k danému sémantickému typu, nevýhodou tohoto korpusu je ale malý počet výskytů u jednotlivých lemmat: např. „6 %“ z $\text{VF}(V_{\text{mouv}})$ u slovesa *passer* představuje v Ger_r pouze 7 výskytů. Naopak Ger_R nabízí velké množství výskytů (např. *en passant* sice představuje pouze 2 % z celkového počtu Ger v Ger_R , to ale odpovídá absolutnímu počtu 753 výskytů); nevýhodou je již zmíněná absence lemmatizace (753 výskytů *en passant* tak zahrnuje nejen *en passant devant (la loge)*, ale také *en lui passant (le whisky)* apod.).

Na základě propojení dat z obou těchto subkorpusů jsme tedy stanovili základní seznam deseti V_{mouv} , která se pokusíme klasifikovat a analyzovat podrobněji: ***passer, courir, sortir, rentrer, arriver, marcher, aller, entrer, revenir*** a ***partir***.⁴ K těmto základním slovesům pak přidáváme sondy do výskytů méně frekventovaných sloves, která buď vykazují podobné sémantické fungování (srov. II.2.1.3.1.3c – slovesa vyjadřující způsob realizace pohybu), nebo naopak rozdíly (např. *tomber*). V průběhu výkladu navíc systematicky uvádíme kontrastivní příklady z Ger_{IC} (tedy z paralelního korpusu), protože jednak pomáhají ilustrovat daný významový typ Ger (srov. níže rozdíl mezi českými ekvivalenty telických a atelických VG), jednak v některých případech odhalují systémové rozdíly mezi jazyky (Ger_{hypo}).

Stranou pro tuto chvíli ponecháváme jiná slovesa implikující pohyb, především V_{manip} (*en ouvrant, en fermant, en levant son verre* atd., viz II.2.1.3.4), ale také slovesa vyjadřující pohyby částí těla (*en levant la tête, en frappant l'air d'un coup de poing maladroit* aj.) nebo změnu pozice těla, avšak na místě (*en se penchant, en se levant, en*

⁴ Tento seznam zahrnuje jedenáct nejfrekventovanějších V_{mouv} v Ger_R ; nepočítáme-li (*se*) *lever* a (*se*) *tourner* (viz níže), jsou v něm obsažena nejčastější V_{mouv} v VF i v VG (s výjimkou *en glissant*, které má příliš nízkou frekvenci v Ger_R). Všechna tato slovesa přesahují v Ger_R 200 výskytů; výjimkou je *en partant* (149 výskytů v Ger_R), které jsme zařadili kvůli jeho frekvenci v Ger_r .

se *tournant vers q.*, *en s'asseyant* atd.),⁵ příp. vnitřní tělesné pohyby (*en tremblant*, *en frémissant* atd.). K některým těmto slovesům se vrátíme v závěru této kapitoly, kde se snažíme popsat přechod mezi Ger_{hypo} a Ger_{zp} , především však v kapitole pojednávající o slovesech mluvení, protože většina těchto pohybů těla hraje důležitou roli při interpretaci přímé nebo nepřímé řeči, kterou VF(V_{dic}) uvádí, viz II.2.1.3.2.3c.⁶

Daneš poukazuje na to, že vymezit vlastní slovesa pohybu je komplikované, protože většina lidských činností je spojena s pohybem (např. *česat*, *míchat* aj.), a proto i většina dějových sloves pohybový komponent obsahuje. Daneš proto definuje V_{mouv} jako slovesa (lépe: predikátory), u nichž je pohyb *dominantním* významovým komponentem⁷ a která ve svém intenčním poli zahrnují minimálně jeden participant pro pohyb typický (především východisko a/nebo cíl).⁸ Doplňujícím omezením je tzv. samostatnost pohybu, což znamená, že levointenční participant (procesor, někdy agens) přemísťuje sám sebe, nikoli jiné participanty, ať již [+anim], nebo [-anim],⁹ viz Daneš et al. 1981: 88–89.¹⁰

Ve svém kognitivním experimentu zaměřeném na kategorizaci sloves dospěli Kekenboschová et al. k závěru, že sémantický typ vlastních sloves pohybu je definován také obligatorním rysem [+*contrôle interne*], což znamená, že pohybující se subjekt má nad daným pohybem kontrolu (prototypy V_{mouv} jsou zde *traverser*, *venir*, *parcourir*, *avancer*, *se déplacer*, *aller*; Kekenbosch et al. 1998: 57).¹¹ Tímto způsobem vymezují

⁵ Levinová mluví o „*verbs of assuming a position*“, např. *bend*, *bow*, *kneel*, *lean*, *rise*, *sit*, *stand* atd. (Levin 1993: 262).

⁶ Tělesné pohyby ale také implikují zaměření pozornosti daného subjektu, např. *en se penchant*, *en se (re)tournant vers*, *en se baissant*, ale také např. *en levant la tête* atd., a proto se často kombinují s VF(V_{perc}), srov. *le train stoppa en rase campagne*. **En se penchant**, *Rufus vřít une gare inachevée* (Duvignaud, *L'Or de La République*, 1957).

⁷ Proto slovníky uvádějí u těchto sloves pohyb jako definiční sémantický rys (Daneš et al. 1981: 88).

⁸ Dalšími participanty mohou být např. dráha (*kudy?*), locus (*kde?*), způsob pohybu (*jak?*), časová určení, prostředek pohybu (*čím?* např. *autem*) a účel (např. *pro pivo*), viz Daneš 1981: 91–92.

⁹ Tímto posledním omezením vyloučil Daneš ze skupiny vlastních V_{mouv} slovesa typu *nést*, *vést* atd. vyjadřující přemísťování nějaké entity; Daneš je stejně jako my řadí k V_{manip} („*slovesa manipulování*“, Daneš 1981: 88).

¹⁰ Daneš řadí k V_{mouv} také slovesa vyjadřující změnu pozice (*vstát*, *sednout si*, *zvednout se*, *položit se*, *obrátit se* aj.), o nichž my pojednáváme II.2.1.3.2.3c; specifikem těchto sloves je semi-kauzativní konstrukce (procesor se mění na agens, který vykonává změnu sám na sobě), Daneš et al. 1981: 101.

¹¹ Tento experiment jsme představili v Nádvořníková (2010a: 16), zde pouze připomeneme, že východiskem experimentu byl seznam 172 nejfrekventovanějších francouzských akčních sloves, který byl předložen sedmi respondentům, jejichž úkolem bylo tato slovesa klasifikovat podle příbuznosti významu. Kekenboschová et al. následně data zpracovali multidimenzionálními statistickými metodami a určili osm základních skupin sloves, tedy „sémantických primitivů“ (*mouvement*, *déplacement*, *possession*, *changement de propriété*, *assemblage*, *dissociation de tout en parties*, *agression*

Kekenboschová et al. V_{mouv} vůči slovesům typu *emmener*, (*em*)*porter*, *soulever*, *déplacer* atd. (tedy v našem pojetí V_{manip}), kde je přemísťující se entita ovládána externě (ibid.).

Podle našeho názoru by ale bylo možné rys [+*contrôle interne*] použít také pro vymezení V_{mouv} vůči predikát(or)ům, v nichž je levovalenční participant *patientem* děje, např. *tomber*, *glisser* apod.; [Pat(V_{mouv})].¹² Levinová upozorňuje, že slovesa typu *roll* (*rouler*) nebo *slide* (*glisser*) mohou mít realizace kauzativní, ale že v tom případě je pohybující se entita ovládána externě (srov. *Bill rolled the ball down the hill* a *The ball rolled down the hill*, Levin 1993: 264).¹³ Pokud sloveso *glisser* vyjadřuje nezáměrný děj, tj. jde o VG[Pat(V_{mouv})], připouští (široce) kauzální interpretaci, což je význam, který je u VG(V_{mouv}) velmi vzácný. V tomto kauzálním významu je typické sloveso *tomber* (v kombinaci s VF s významem změny stavu, příp. s významem kauzativním):¹⁴

[145] Plus simplement, il se pourrait qu'il glisse sur le macadam mouillé, ou sur une peau de banane, pourquoi pas, et se rompre les vertèbres cervicales en tombant en arrière. Un terroriste pourrait le prendre pour cible, ou un fou, et l'abattre d'une balle dans le foie. (Le Clézio, *Le Procès-verbal*, 1963)

Jak jsme upozornili v závěru kapitoly I.2.2.2.3 (viz [68] až [72]), základem kauzálního významu je u Ger vždy vztah časový, jak však upozornila Nazarenko (pozn. 29 v I.4.3), příjemce výpovědi se automaticky snaží najít kauzální vztahy mezi ději (tj. zvýšit kognitivní efekt dané výpovědi).¹⁵ Na základě svých pragmatických zkušeností tak doplní logický vztah mezi [tomber] a [se casser les vertèbres cervicales].¹⁶ Jelikož však

a *processus*). Právě skupina vlastních sloves pohybu vykazuje ve srovnání s ostatními nejvyšší míru koheze (viz Kekenbosch et al. 1998: 51).

¹² Kekenboschová et al. se těmito slovesy nezabývali, protože jejich výzkum byl zaměřen na *akční* predikáty, v nichž je subjekt vždy agens (viz výše).

¹³ Sloveso *fall* (padat) však Levinová řadí ke slovesům pohybu vyjadřujícím směr pohybu a nerozlišuje jejich (ne)agentivnost; spojujícím rysem je pouze implikace výchozího nebo cílového bodu, příp. trasy (*source*, *goal* a *path*). Členy skupiny jsou *advance*, *arrive*, *ascend*, *?climb*, *come*, *?cross*, *depart*, *descend*, *enter*, *escape*, *exit*, *fall*, *flee*, *go*, *leave*, *plunge*, *recede*, *return*, *rise*, *tumble* (Levin 1993: 264).

¹⁴ Výskyty *glisser* v Ger_r jsou buď tranzitivní (např. *glisser un bon pourliche à q.*), nebo jsou v kombinaci s VF(V_{mouv}), a vyjadřují proto spíše způsob realizace pohybu (viz níže). Tyto dvě hlavní významové tendence se u *glisser* projevují i v Ger_R, ale vyskytují se zde i *glisser* s významem kauzálním (např. *risquer en glissant de faire une mauvaise chute*), jsou však spíše výjimečná (z 79 výskytů *en glissant* pouze přibližně tři).

¹⁵ Bázi časového významu mohou odrážet i české ekvivalenty vazby *en tombant*, např. *S'était-elle blessée en tombant ?* (Assouline, *La Cliente*, 1998) – *Nezranila se při pádu?* (Martínek 2000).

¹⁶ Z 84 výskytů *en tombant* v Ger_R jsme podrobněji analyzovali 30; ponecháme-li stranou frazeologismy typu *en tombant dans les pommes*, představují čistě kauzální *en tombant* dvě třetiny výskytů. Obvyklým „scénářem“ jsou právě různé nehody (zlomené ruce, nohy, vaz, rozbitá kolena atd.); pacient však může být i [-anim], např. odřený čajník. U výskytů se slabší kauzální interpretaci se čtyřikrát objevilo spojení

Ger integruje děj VG(SG) do hlavní predikace (PP) na pozici cirkumstantu (CIR), původní hloubkový kauzální vztah se posouvá k významu prostředkovému (Ger není odpovědí na otázku *Pourquoi ?*, ale *Comment ?*, srov. výše [132]). Jelikož však prostředek implikuje záměrnost děje (srov. výše definici prostředku [+intention]), může být VG[Pat(V_{mouv})] charakterizován také jako „příčina“ (k této otázce se vrátíme u sloves vnímání, viz II.2.1.3.3).

Vlastní slovesa pohybu, v nichž je subjekt procesorem, v případě Ger převážně agentem děje, tj. VG[Ag(V_{mouv})], a pohyb vykonává sám na sobě a kontroluje ho, většinou kauzálně interpretovat nelze. Jak jsme se zmínili v I.3.1, je totiž velmi obtížné najít „scénář“, v němž by pouhé přemístění agentu vyvolalo nějaký důsledek (jako je tomu v případě „*se casser les vertèbres cervicales*“). Případy VF(V_{mouv}) s kauzální interpretací jsou ojedinělé, srov. např. [103], a některé patří spíše k typu Ger_{ekviv} (srov. příklad Moortgatové pozn. 19 v I.3.1).¹⁷

2.1.3.1.2 Korelace V_{mouv} s explicitními faktory sémantické interpretace Ger

Omezíme-li tedy kategorii V_{mouv} na predikátory, v nichž agens/procesor (nikoli Pat) vykonává pohyb sám na sobě (srov. V_{manip}) a nejde o pohyb na jednom místě (srov. změny pozice typu *en se tournant*), můžeme se pokusit zjistit, zda tato skupina VG vykazuje ve srovnání s celkem Ger nějaké specifické tendence v kombinacích s explicitními faktory sémantické interpretace tohoto slovesného tvaru. Jelikož se jednotlivým faktorům věnujeme podrobně a souhrnně v II.2.2., zde pouze naznačíme hlavní rysy potenciálně relevantní pro vymezení vztahu VF(V_{mouv}) s konkrétními významovými typy Ger.

Velmi zřetelný rozdíl vykazuje VF(V_{mouv}) především v centrálním **faktoru pozice**, který jsme vzhledem k jeho závažnosti integrovali do základní interpretační instrukce Ger (srov. I.4): zatímco v celku analyzovaných Ger představuje antepozice pouze průměrně 17 % konstrukcí (viz II.2.2.5), u VG(V_{mouv}) je v antepozici více než 25 % Ger.¹⁸

[tomber]–[faire le bruit] (např. *le bruit mat que fait le corps en tombant*) a 2x [tomber]–[dire merde]. Obecně lze konstatovat, že kauzální interpretaci *en tombant* posiluje antepozice SG vůči PP.

¹⁷ *Elle s'est mise dans son tort en partant sans prévenir.* (Moortgat 1978: 159); jde tedy o reinterpretaci děje SG.

¹⁸ Poměr anteponovaných Ger se může u jednotlivých autorů (někdy dokonce i jednotlivých děl stejného autora) velmi lišit; např. v románu *Double vie* P. Assoulina (InterCorp) je v antepozici 25 % Ger,

[146] j'ai ramassé ma monnaie sur la table et je suis partie voir la mer. Oh, je ne me suis pas avoué cela tout de suite. Je suis un as pour pactiser avec moi-même. **En remontant** dans la voiture, j'ai pensé seulement que ça n'avait pas d'importance si je la gardais une heure ou deux (Japrisot, *La Dame dans l'auto*, 1966)¹⁹

Jak jsme uvedli v I.2.2.2.4.2, s antepozicí jsou pak spojeny další tendence, především častější **kontextová zapojenost** SG a ve srovnání s celkem Ger také častější referent podmětového aktantu Ger v prekontextu (tedy **nekoreference** s podmětovým aktantem PP). Jak jsme se zmínili v II.1.2.3, kontextová zapojenost/známost SG se jen obtížně kvantifikuje, jednak kvůli již zmíněnému omezení zobrazeného kontextu v korpusových manažerech, jednak kvůli různorodosti typů a míry realizace tohoto rysu. I pokud pro tuto chvíli omezíme faktor kontextové zapojenosti výlučně na jednoznačné případy, identifikovatelné s některým typem Herslundovy „verbální anafory“ (srov. I.2.2.3.1), zjistíme, že u VG(V_{mouv}) je kontextová zapojenost dvakrát častější než v celku analyzovaných Ger.

Pokud jde o typy „anafory“, ve srovnání s Ger_r je u VG(V_{mouv}) méně častá *anaphore indirecte* (viz [90] nebo [91]), typická spíše pro Ger v uvozovacích větách (viz níže), a silně převažuje *anaphore associative*, která podle Herslunda logicky rozvíjí nebo uzavírá situaci vyjádřenou antecedentem (viz I.2.2.3.1). Např. v [146] odkazuje SG o čtyři odstavce výše, kdy hlavní hrdinka románu vystoupila z kabrioletu a vyrazila na procházku; i bez znalosti kontextu románu je však kontextová známost SG *en remontant dans la voiture* zřejmá, díky prefixu *re-*. Stejný významový efekt vytvářejí i ostatní telická slovesa, protože východisko (resp. cíl) pohybu presuponují (*rentrer, entrer, arriver, revenir, remonter (au château)* atd., ale také *sortir a partir*), srov. také Daneš et al. 1981: 98. Právě silná kontextová známost způsobuje, že jsou u VG(V_{mouv}) ve srovnání s celkem Ger_r dvakrát častější výskyty bez jakékoli **komplementace** (38 % vs 17 % v Ger_r):

a v románu *La Cliente* stejného autora dokonce 42 %. V tomto ohledu představuje výhodu velká rozmanitost složení Ger_r – jednotlivé idiolekty se mohou vyrovnávat, takže uvedený údaj o procentu antepozicovaných Ger je dosti spolehlivý. Naše výsledky navíc potvrzují i analýzy provedené Moortgatovou (1978) a Schmidt-Knäbelovou (1971), viz II.2.2.5. Jen pro srovnání můžeme uvést, že v korpusu COLOMBA, kde byla provedena analýza všech výskytů Ger (136), představuje antepozice 20 % (Nádvořníková 2003: 192–193).

¹⁹ Predikát *(re)monter/descendre* (+dopravní prostředek) je sice omezen na vyjádření pohybu z a do dopravního prostředku, ale sdílí s ostatními V_{mouv} základní rysy: agentivnost, teličnost a s tím spojené vyjádření cíle/východiska pohybu (tato informace však může zůstat implicitní, pak je doplněna z kontextu/situace) a především stejné významové tendence v VG, tedy primárně vyjádření časového určení (RT).

[147] – Olivier, tu as vu l'heure? Où étais-tu? – à la bibliothèque, ma tante, et **en rentrant**, y'avait du ciné dans la vitrine du coiffeur, un Charlot, et même qu'il laissait tomber une glace dans le cou d'une grosse dondon, et que... (Sabatier, *Trois sucettes à la menthe*, 1972)

V dialogu [147] vyplývá cíl pohybu mluvčího ze situace (*à la maison*); jeho explicitní doplnění by naopak porušilo Griceovu maximu kvantity.²⁰ Absence rozvíjejících větných členů je u VG(V_{mouv}) často předstupněm lexikalizace, srov. níže např. *en passant* (II.2.2.4.2.2).²¹ Právě sloveso *passer* je pak typickým představitelem jiného typu užití VG(V_{mouv}), a to *parcours spatiotemporel* (časové osy, srov. výše Kleiber – Theissen 2006: 183, příklad [86]). Sám Herslund ostatně poznamenává, že právě slovesa pohybu jsou pro asociační anaforu příznačná a že v tom případě vyjadřují jednotlivé fáze cesty (srov. [85]). Typickým českým ekvivalentem tohoto typu VG(V_{mouv}) je *cestou*, ať již s vyjádřením východiska (*en rentrant de l'école – cestou ze školy*),²² cíle (*en revenant vers le canal – cestou ke kanálu*)²³ nebo trasy:

[148] **En passant par** le Bois de Boulogne, tu t'arrêtes pour acheter une fellation sans capote. (Beigbeder, *99 francs*, 2000) → **Cestou přes** Bouloňský lesík se zastavíš, aby sis koupil jednu felaci bez kondomu. (Demlová 2003)

Jak upozornil Combettes (Combettes 2003: 14, viz závěr I.2.1.1.1), antepozice dává CIR větší referenční a sémantickou autonomii, jejímž příznakem je u Ger právě často **nekoreference** podmětových aktantů SG a PP (viz výše např. [147], [26] a [35], nebo níže [150]).²⁴ Navzdory silnějšímu zastoupení antepozice však i pro VG(V_{mouv})

²⁰ Za pozornost v tomto případě stojí také mluvenostní stylizace projevu mluvčího; této stylizaci také odpovídá nekoreference podmětového aktantu Ger s podmětem PP (tím je impersonální konstrukce *y avait*). Navzdory neautentičnosti fikčního dialogu přítomnost VG(V_{mouv}) naznačuje, že tento typ Ger může být častý také v autentických mluvených projevech. Případná analýza mluvených korpusů by se proto mohla zaměřit právě na tento jev.

²¹ Klíčovým ukazatelem je však predikační potenciál daného Ger, tedy vztah k podmětovému aktantu (viz I.2.1.1.1), srov. níže ustrnulou vazbu *en passant par* nebo spojení *en admettant que*.

²² **En rentrant de l'école**, je me souvins que jamais encore, en racontant à mes camarades l'histoire du Président amoureux, je n'avais parlé de son guet muet près de la fenêtre noire de l'Elysée. (Makine, *Testament français*, 1995) → **Cestou ze školy** mě napadlo, že ještě nikdy jsem se při líčení příběhu zamilovaného prezidenta spolužákům nezminil o jeho mlčenlivém vyhlížení černým oknem Elysejského paláce. (Dufková 2002).

²³ **En revenant vers le canal**, je repassai à proximité du sanctuaire Heian enveloppé d'obscurité, la couleur rouge orangée du portique s'était maintenant comme atténuée de nuit. (Toussaint, *Faire l'amour*, 2002) → **Cestou od** [sic!] kanálu jsem prošel blízko kolem svatyně Hejan zahalené tmou, oranžovočervená barva portiku byla teď v noci jako ztlumená. (Šotolová 2004).

²⁴ Poměr nekoreferenčních Ger je v souboru VG(V_{mouv}) dvojnásobný než v Ger_r, tento údaj je však velmi nespolehlivý, protože sama nekoreference není příliš častá: v Ger_r 2,7 %, v korpusu VG(V_{mouv}) 6 %. Otázku typů nekoreference podmětových aktantů SG a PP analyzujeme podrobněji v II.2.2.4.2.

zůstává stejně jako pro celek Ger typická pozice intrapredikační, tj. postpozice bez *Dét.*²⁵ I v postpozici je však VG(V_{mouv}) často kontextově známý:

[149] Mais le baiser coupable, délicieux, qu'ils se sont donné **en se quittant**, surpris par Lol, n'affleure-t-il pas lui aussi un peu à sa mémoire ? (Duras, *Le ravissement de Lol V. Stein*, 1964)²⁶

Všechny výše uvedené faktory typické pro VG(V_{mouv}), tj. tendence k antepozici (vytváření spaciotemporálního rámce, viz 1.2.2.3.2), silné kontextové zapojení (a s tím spojená příp. nekoreference podmětových aktantů), a častá nulová nebo velmi omezená komplementace potvrzují Gettrupův předpoklad, že slovesa pohybu v Ger jsou předurčena pro vyjádření *repère temporel*, tedy časového určení (viz 1.2.2.2.4.2, Gettrup 1977a: 223).²⁷ Jak jsme se zmínili v II.3.1, právě na základě „*sémantisme faible*“ připodobnily Fuchsová a Fournierová pohybové predikáty k predikátům statickým (Fuchs – Fournier 2003: 86–87).

Příbuznost V_{mouv} se statickými predikáty vyjadřujícími lokaci je samozřejmě do značné míry dána jejich lokalizační komplementací (např. *Il rentre de l'école*, tj. subjekt se nachází mezi „*école*“ a „*maison*“, *en passant par la forêt de Boulogne* atd.), telická slovesa, vyjadřující změnu stavu, však obsahují lokalizaci i přímo ve svém lexikálním obsahu (např. sloveso *sortir* zahrnuje ve svém lexikálním obsahu výchozí stav *être là* a cílový stav *ne pas être là*, srov. níže Klein 1994 a II.2.1.3.1.3a, typ *en entrant*). Gettrupův termín *repère temporel* by proto podle našeho názoru bylo možné u VG(V_{mouv}) změnit na *repère spatiotemporel*. Význam RT vykazuje téměř polovina výskytů VG(V_{mouv}) v Ger_r (viz např. [3], [26] nebo [35]);²⁸ výjimkou jsou atelická slovesa

²⁵ I zde však VG(V_{mouv}) vykazuje větší nezávislost na PP, protože je trochu častěji než jiné typy Ger vložen mezi VF a jeho komplementy, je tedy pohyblivější než většina Ger; tento jev ale může souviset s výše zmíněnou omezenou komplementací.

²⁶ Tento příklad kromě významu RT odkazujícího do prekontextu zároveň ilustruje možnost několikanásobného zapuštění Ger: základní vztah sice navazuje s VF *donner*, CG má však formu vztažné věty, která je sama zapuštěna do řečnické otázky. Jak jsme však upozornili v II.2.1.2.2, tyto vyšší úrovně zapuštění nemají na Ger jakožto CIR většinou žádný vliv, pouze komplikují určení typu textové sekvence, jíž je Ger součástí: jde o naraci (*se donner un baiser*), deskripci/charakterizaci (vztažná věta), nebo přímou řeč (otázka)? Vzhledem k tomu, že VG(V_{mouv}) na rozdíl od VG(V_{dic}) nevykazuje v tomto ohledu žádné relevantní tendence, ponecháváme faktor textové sekvence u subkorpusu VG(V_{mouv}) stranou. (Většina V_{mouv} je totiž součástí nepříznakové textové sekvence narace.)

²⁷ Tuto tendenci potvrzují i typy větných členů, s nimiž je VG(V_{mouv}) ve vztahu koordinace, juxtapozice nebo postupného rozvíjení (např. *Le lendemain matin, en descendant chercher le courrier, Carento le découvrit en bas de l'allée, ivre mort [...]*, Clavel, *Le Coeur des vivants*, 1964).

²⁸ Tento údaj je samozřejmě pouze přibližný, vzhledem k subjektivnosti a časté nejednoznačnosti sémantické interpretace, srov. např. výskyt *Elle dit en se rapprochant de lui:*“ (Sabatier, *Les Fillettes*

pohybu (tedy predikáty procesuální), která většinou vyjadřují buď průvodní okolnost děje PP (typ *en marchant*, viz II.2.1.3.1.3b), nebo v kombinaci s VF(V_{mouv}) způsob realizace děje PP (typ *arriver en courant*, viz II.2.1.3.1.3c). Tendence k významu CC je u procesuálních VG(V_{mouv}) zřetelná zejména v konstrukci *toutGer* (viz I.3.2), např.:

[150] **Tout en marchant**, les mêmes questions se précipitent : « Et Robert ? – Il est blessé. Une balle dans l'épaule. – Et Jean ? – Il est mort. » (Genevoix, *Ceux de 14*, 1950)

K roli *toutGer* se vrátíme v II.2.2.3.2, zde pouze konstatujeme, že z 276 výskytů *en marchant* v Ger_r patří 17 % právě k *toutGer*, což představuje více než čtyřnásobek průměru pro Ger_r (ten činí 4 %). Procesuální VG(V_{mouv}) fungují jako CC (průvodní okolnost) zejména proto, že na rozdíl od telických (událostních) VG(V_{mouv}) typu *en entrant* nevyjadřují ohraničenost děje. Díky antepozici a kontextové zapojenosti (viz [150]) se však může význam posouvat k RT-CC (srov. Gettrupův příklad [12]).

Výše uvedené tendence v korelacích s kontextovými faktory sémantické interpretace Ger (antepozice, kontextové zapojení, význam RT atd.) tedy platí především pro slovesa telická, která jsou v Ger_r nejvíce zastoupena. Pokud bychom v korpusu VG(V_{mouv}) ponechali stranou právě slovesa atelická, některé z těchto tendencí by samozřejmě byly ještě výraznější, např. v antepozici by se nacházela téměř polovina Ger.²⁹ Považovali jsme však za vhodné analyzovat nejprve subkorpus VG(V_{mouv}) jako celek, protože základní tendence z něj vyplývají stejně a protože apriorní štěpení subkorpusu na základě dalších sémantických kritérií zvyšuje riziko pokřivení výsledků vlivem idiolektů, hraničních případů apod. Lexikálně-aspektové charakteristiky VG(V_{mouv}) proto budeme brát v úvahu podrobněji teprve v následující kapitole.

2.1.3.1.3 Významové korelace VG(V_{mouv})

Jak jsme upozornili v I.3, faktor teličnosti (*télicité*) se pojí nejen s V_{mouv}, ale obecně s Vendlerovými kategoriemi *accomplishment* a *achievement*. Za synonymum

chantantes, 1980), který jsme zařadili k CC (faktory: postpozice a funkce sekundárního rématu, viz Gettrupova konstelace IV, I.1.2.2.1), ale který by teoreticky bylo možné řadit i k RT, pokud bychom VG(V_{mouv}) chápali primárně jako časové určení VF(V_{dic}).

²⁹ Jak ale můžeme pozorovat na příkladu [150], nekoreference podmětových aktantů se vyskytuje i u sloves atelických; jak uvidíme níže, vyloučena je pouze u atelických sloves vyjadřujících způsob realizace pohybu.

lze považovat ohraničenost děje (viz I.3.1.1); např. Melis (1983: 75) však považuje při analýze sémantických typů predikátů termín *télicité* za vhodnější, protože se zřetelně pojí s lexikálním aspektem, nikoli s rysy slovesných časů (*tiroirs verbaux*). Při konfrontaci s praktickou analýzou se však termín „teličnost“ ukáže jako problematický: není zřejmý vztah mezi „teličností“ a perfektivitou,³⁰ a stírají se rozdíly ve fungování sloves vyjadřujících východisko/cíl pohybu (*source/goal*), nebo trasu (dráhu, *path*), viz Daneš et al. 1981: 91 a Levin 1993: 264.

Rozlišení různých složek pohybu totiž umožňuje vymezit predikáty, které sice implikují cíl (telos, *endpoint*) pohybu, tj. jeho ohraničenost, ale na rozdíl od primárně perfektivních sloves typu *sortir, entrer* akcentují spíše průběh pohybu, a to buď přímo trasu (např. *passer par, traverser*), nebo směr (např. *aller vers/à*). Vzhledem k tomu, že u těchto sloves je ohraničenost dána především komplementací, na rozdíl od *source–goal* sloves, kde je přímo součástí lexikálního významu (*lexical content*), představují tato slovesa přechod ke slovesům atelickým, u nichž lze také pomocí komplementace specifikovat např. směr pohybu (*marcher vers*).

Alternativu vágnímu termínu teličnosti nabídl např. Klein (1994: 81–95), rozlišením tří základních typů predikátů podle lexikálního obsahu: *0-state* (prostý stav), *1-state* (předpokládají „*pretime*“ a „*posttime*“ daného stavu, ale jejich hranice nejsou součástí lexikálního významu predikátu) a *2-state* („*source state*“ a „*target state*“, tj. výchozí a cílový stav, jsou součástí lexikálního obsahu predikátu).³¹ Výhodou Kleinovy klasifikace je zřetelnost a jednoduchost (především zdůraznění interní změny stavu u *2-state* predikátů), při konkrétní analýze V_{mouv} je však nutné ji doplnit o bližší určení fáze pohybu.

V této práci proto použijeme termín „teličnost“ pouze pro základní orientační rozlišení V_{mouv} ($V_{\text{mouv_tel}}$ a $V_{\text{mouv_atel}}$); v analýzách však budeme odkazovat na podrobně exemplifikované analýzy Danešovy (V_{mouv} událostní a procesuální, Daneš et al. 1981: 88–120) a na taxonomii Levinové (1993: 263–270). Ze sekundárních rysů sloves

³⁰ Tento rozdíl mění význam konstrukce, ale explicitně se projevuje především v jazycích, které lexikalizují aspekt, např. v češtině.

³¹ Např. *Burton left Mecca* zahrnuje stavy „*be in Mecca*“ a „*not be in Mecca*“ (Klein 1994: 86). Klein poukazuje na to, že zatímco u *1-state* predikátů jde o *externí* časový kontrast (*Burton was in Mecca*, op. cit.: 83), *2-state* predikáty tento kontrast přímo obsahují.

pohybu se pro sémantickou interpretaci Ger ukázalo jako relevantní zejména výše zmíněné rozlišení složek pohybu (především *východisko/cíl* proti *dráha*, viz výše Klein 1994), a u telických (procesuálních) sloves pak podskupina V_{mouv} vyjadřujících způsob realizace pohybu (typ *arriver en courant*, V_{mouv_zp} , viz II.2.1.3.1.3c; Levin 1993: 264–267).

Jelikož jsme většinu hlavních rysů telických sloves v VG uvedli výše (antepozice, kontextové zapojení, význam RT atd.), zaměříme se v této kapitole pouze na sondy do nejčastějších VG(V_{mouv}) tohoto typu a na jejich významovou a temporální interakci s VF.

2.1.3.1.3a Typ *en entrant / en passant par*

Vrátíme-li se k úvodnímu seznamu nejfrekventovanějších V_{mouv} v gerundiálních konstrukcích (*passer, courir, sortir, rentrer, arriver, marcher, aller, entrer, revenir* a *partir*), vidíme, že právě telická slovesa převažují. Slovesa vyjadřující *východisko* (*source*) a *cíl* (*goal/target*) pohybu tvoří homogennější skupinu, protože u všech jde primárně o význam *achievement* (srov. rys okamžitost v I.3.1.1, [okam]), a ohraničenost děje vyjadřují inherentně (právě to jim umožňuje tak vysoký výskyt bez komplementace).³² Tento primární význam je však modifikován základní instrukcí Ger (a morfému *en*), pozicí a především interakcí s aspektovými a temporálními rysy VF. Ger je sice syntakticky a sémanticky integrován na pozici CIR do PP (viz I.1.2.2.2), morfém (předložka) *en* si však zachovává svou základní instrukci, a proto musí být děj PP *zahrnut* (*contenu*) do děje PP (viz I.1.1).³³ Okamžitý (momentální) význam VG tedy musí být adaptován tak, aby do sebe mohl děj PP pojmout.

Ve francouzštině se tyto významové posuny predikátoru VG formálně neprojeví, představují však problém při překladu do češtiny, protože jak jsme se zmínili výše, polopredikační potenciální systémový ekvivalent Ger, tedy přechodník, je pocítován jako zastaralý. Ve francouzštině tedy mohou zůstat aspektově-temporální vztahy mezi SG a PP vágní, neurčité (srov. v I.4 König 1995 a Halmøy 1982), v češtině je však nutné

³² Klein (1994: 86) poukazuje na to, že Vendlerův význam *achievement* není přímo součástí lexikálního obsahu predikátu, ale vyplývá z našich pragmatických zkušeností ohledně (obvyklého) trvání dějů, např. *find* (*a nugget*) je chápáno jako momentální (okamžité), zatímco *eat* (*a steak*) jako *accomplishment* (kromě případu, kdy by onen steak byl opravdu *velmi* malý, dodává Klein).

³³ Připomeňme, že tím se z významů Ger vyloučí posteriorita dějů, tj. významy následku, účelu atd., a také časový přerýv mezi ději následnými (s výjimkou podmínky, viz II.2.2.1.2.2).

je vyjádřit explicitně, většinou pomocí vidu VF/VG, příp. pomocí významu předložek a pádů.

Jak ukazují příklady [146] a [147], děj PP může být do děje SG zapuštěn plně (srov. Gettrupova konstelace IV, I.1.2.2.1). Ger_{RT} s významem simultaneity je pak v češtině obvykle vyjádřen buď pomocí vedlejší věty časové s imperfektivním VF (většinou se spojkou *když*, srov. překlad [146]),³⁴ nebo pomocí nominálních nebo předložkových frází s průběhovým významem (srov. [148] *cestou*). Nejčastější předložkou s tímto významem je v našem korpusu *při*:³⁵

[151] « Allons, dit Cammerschulze **en entrant** dans la geôle, qu'est-ce que j'apprends ? » (Tristan, *Tribulations héroïques*, 1987) → „No tak, co jsem to slyšel?“ řekl Kammerschulze **při vstupu** do místnosti. (Kalfiřt, 2003)³⁶

Právě *en entrant* však velmi dobře ilustruje dva důležité jevy spojené s některými telickými slovesy v Ger:

1. **přechody mezi simultaneitou a anterioritou** jsou velmi pozvolné: děj PP může být plně zapuštěn do SG (viz konstelace IV v I.1.2.2.1, [147]), více či méně koincidovat ([146] a [151], konstelace II a III), ale také následovat po ději SG (konstelace I):

[152] **En arrivant** en bas, ces sphères se brisent en mille miettes, avec un grand fracas. (Leiris, *L'âge d'homme*, 1973) → Ty se **při dopadu** rozbíjejí za velkého rachotu na tisíc kousků. (Vinšová 1994)³⁷

Všechny námi analyzované příklady však potvrzují pravidlo, že mezi ději musí být minimálně těsná návaznost (*contiguïté*, viz Gettrup v I.1.2.2.1; [129], [151]), nebo

³⁴ Variantou této nejčastější časové spojky je např. *až*: *Ses parents le trouveront en rentrant de chez les amis où ils passent la soirée.* (Tournier, *Le Coq de bruyère*, 1978) → *Rodiče ho najdou, až se vrátí od známých, kam šli večer na návštěvu.* (Jamek 1984).

³⁵ Výše uvedené jazykové prostředky jsou samozřejmě pouze kvantifikační simplifikací širokého repertoáru překladových postupů, které překladatelé mohou použít; v daném korpusu jsou však v těchto významech jednoznačně dominantní a slouží nám jako prostředek pro ilustraci sémantického fungování Ger. Ze specifických případů stojí za zmínku např. *dépouillement: En sortant de l'hôpital, je suis venue directement ici.* (Sarn, *Elle ne pleure pas, elle chante*, 2002) → *Z nemocnice jsem jela rovnou sem.* (Prošková 2004).

³⁶ Jak uvidíme níže, Ger ve vztahu simultaneity k PP, ale s významem CC, nejčastěji odpovídá předložka *za* (*tout en marchant – za chůze, tout en parlant – za řeči* atd.).

³⁷ Anterioritu může vyjádřit v češtině také explicitně předložka *po*, např. *Les premiers jours, Charlotte, en rentrant, tombait morte sur son grabat, les mains couvertes d'ampoules éclatées.* (Makine, *Testament français*, 1995) → *První dny Charlotte po návratu vždycky padla na kavalec jako mrtvá, ruce plné popraskaných puchýřů.* (Dufková 2002).

musí být možné rozšířit denotát VG tak, aby byl schopen pojmut děj PP³⁸ (viz Kleiber a Rihs v I.1.2.2.3). V případě telických sloves, která patří mezi slovesa mutační, tedy implikující stav výchozí a finální, může být toto rozšíření denotátu dáno jednoduše zdůrazněním výsledného stavu děje (např. *en arrivant chez moi – quand je serai chez moi*).³⁹ Výsledná temporální interpretace je dána jednak aspektově-temporálními rysy VF, především však potenciálními inferencemi vzešlymi z interakce mezi VG a VF (srov. také bod 2 v I.1.2.2.3). Těsná návaznost dějů, příp. možnost rozšíření denotace predikátu VF totiž není jen umělé pravidlo, ale zajišťuje *relevanci* SG pro PP.

Inference pomáhají vytvářet kauzální vztah mezi změnou stavu vyjádřenou v VF (PP) a dějem SG, a zvyšují tak kognitivní efekt SG ve vztahu k PP, a tím i celé CG (viz I.1.2.2.3 a I.3.1.2); srov. např. změnu stavu subjektu [-hum] v [152] (*briser*). Vzhledem k tomu, že většina podmětových aktantů SG v románech má rys [+hum] (viz více II.2.2.4.2), jedná se většinou o změnu *emocionálního* stavu (srov. níže [153]). Důležitou roli při interpretaci vztahu SG a PP však hrají také kontextové hypotézy (viz I.1.2.2.3, Saussure 2000: 40). Tyto kontextové hypotézy se většinou týkají interpretace vztahů mezi participanty dané situace, především v kombinaci s VF(V_{dic}), srov. [151], ale také se slovesy vyjadřujícími gesta nebo fyzický kontakt (srov. [149], a také níže).⁴⁰ Kontextové hypotézy i inference jsou zřetelnější v antepozici než v postpozici;

2. Jak jsme se zmínili výše, pro VG(V_{mouv}) je příznačný prostý význam RT, **antepozice** je však uvolňuje ze sevřeného rámce intrapredikační pozice a dává jim větší významovou volnost (srov. Charolles v I.2.2.3.2). Anteponovaná VG(V_{mouv}) mohou nabývat kauzálních nuancí především v kombinaci s mutačními VF (viz bod 1), zejména

³⁸ Toto pravidlo potvrzují i případy, kdy děj PP *předchází* ději SG: *Je fixai Don Avelino, guettant sa réponse. En entrant dans la pièce, il avait retiré son pardessus, il portait son éternelle veste de tweed, une chemise bleu pâle dont le col paraissait froissé. [...]* (Del Castillo, *La Nuit du décret*, 1981). Jak jsme viděli na v závěru I.1.2.2.3, do významové interakce s SG v tomto případě nevstupuje předčasný děj PP, ale pouze výsek zahrnutý (*contenu*) do *en ...-ant*, zde výsledný stav (nemá na sobě kabát), který se stává součástí popisu postavy.

³⁹ *En arrivant chez moi, j'les fais tous encadrer : le Brevet de Préparation militaire, [...]* (Gibeau, *Allons z'enfants*, 1952). Tímto způsobem lze vysvětlit i Kleiberův příklad *En atteignant le sommet, ils s'assirent et saussiconnèrent* (viz výklad u [23] v I.1.2.2.3): výsledný stav mutačního slovesa *atteindre* (*le sommet*) implikuje *être sur le sommet*.

⁴⁰ Právě gesta, nebo slova pronesená *en partant*, *en sortant* nebo *en se quittant* jsou často silně interpretačně zatížena; v případě [149] jde např. o scénu klíčovou pro celý román.

s perfektivními V_{ment} a s slovesy vyjadřujícími city a pocity, např. *en entrant dans la chambre, il se rendit compte que..., en (r)entrant, je fus surpris de trouver...* apod.:⁴¹

[153] Faute de mieux, il se rendit chez Cruyt, qui accepterait peut-être pour une petite somme de l'héberger dans son atelier. **En entrant, il fut pris d'un saisissement.** Les presses avaient été martelées, pilées, aplaties ; des manivelles cassées ou des courroies coupées et tordues s'emmêlaient (Yourcenar, *Un homme obscur*, 1982)

Je zřejmé, že kauzální vztah nevzniká přímo mezi $VG(V_{mouv})$ a VF, ale mezi implicitním V_{perc} a VF vyjadřujícím změnu stavu, tedy *entrer – (voir) –* reakce. Anteponovaná $VG(V_{mouv})$ však tento vztah spouští, protože umožňují vyjádřit „změnu scény“, přeryv ve vyprávění, posun – otevírají **nový spaciotemporální rámec**, a to z hlediska subjektu děje.⁴² Jak poukazuje Kleiber (2009c: 220–221), Ger v postpozici odkazují anaforicky k referenčnímu a temporálnímu rámci vytvořenému předcházející PP; Ger_{RT} v postpozici může tento rámec jen částečně modifikovat (vyjádřit časové určení).⁴³ Naproti tomu extrapredikační, anteponovaná Ger zahrnují do svého spaciotemporálního rámce často nejen následující PP, ale i další věty až do následujícího přeryvu (Prévost 2003: 53, I.2.2.3.2). Právě tím se liší dvojice příkladů, které uvedla Olsenová: v [93]' je SG odpovědí na otázku *kdy?* (*když jsem vyšel z vězení*) a teoreticky je možné předpokládat situaci, kdy mezi „vězením“ a „natočením televizního pořadu“ není žádná souvislost a *en sortant de prison* slouží pouze jako RT. Naproti tomu totéž SG v antepozici ([93]) spouští širší interpretační proceduru, která řečeno s Kleiberem (2009c) „anticipuje“ i vztah kauzální: *protože jsem vyšel z vězení, kvůli své zkušenosti z vězení* atd.

Díky této potenciální kauzální bázi významu pak může i $VG(V_{mouv})$ v antepozici vyjádřit i nuanci podmínkovou (srov. Kleiberův příklad [21]), nebo hypotetickou:

⁴¹ V kombinaci s $VG(V_{mouv})$ se často vyskytují na pozici VF mentální predikáty, slovesa vyjadřujících (po)city a také V_{perc} (II.2.1.3.3): subjekt se tedy někam pohybuje a přitom na něco myslí (srov. níže [105]), nebo něco vidí/slyší apod. (**En approchant de la chambre, j'entendis les cris douloureux d'un homme, malgré la porte fermée**, Halmøy 2003a: 92).

⁴² Právě z tohoto důvodu můžeme v [153], ale i v jiných případech anteponovaných $VG(V_{mouv})$ pozorovat pasivum v VF, které umožňuje zachovat koreferenci, přestože je subjekt „patientem“ dané změny stavu.

⁴³ Srov. např. *Je n'avais pas allumé la lumière en entrant dans la pièce, et deux sources de clarté contradictoires venaient se disputer la relative obscurité des lieux, [...]* (Toussaint, *Faire l'amour*, 2002) → *Nerozsvítil jsem, když jsem vešel, a o relativní temnotu místa se teď přely dva protichůdné zdroje světla, [...]* (Šotolová 2004). Zde na rozdíl od [153] vytváří základní rámec pro následující děj nikoli *en entrant*, ale VF; Ger pouze specifikuje časové určení (*když jsem vešel*).

[154] **En entrant** dans la salle où tout le monde l'attend depuis trois quarts d'heure, il ne doit surtout pas s'excuser mais dire plutôt : « Bonjour je n'ai que trois minutes à vous consacrer. » (Beigbeder, *99 francs*, 2000) → **Když vstupuje** do sálu, kde na něj všichni už tři čtvrtě hodiny čekají, rozhodně se nemá omlouvat, ale spíše říct: „Dobrý den, mohu vám obětovat jenom tři minuty.“ (Demlová 2003)⁴⁴

Můžeme tedy shrnout, že telická slovesa inherentně vyjadřující ohraničenost pohybu (srov. výše Klein 1994) jsou prototypem Ger_{RT} (srovnej Gettrupův příklad [3]), jednak protože jsou svou příbuzností se statickými slovesy a silnou kontextovou zapojeností předurčena k vyjádření sekundárního děje, jednak protože vyjadřují ohraničený děj, a tím i zřetelný časový úsek, v jehož rámci se realizuje PP.⁴⁵ V antepozici je však tento základní význam obohacen o významy spojené se spaciotemporálním rámcem. Podobným způsobem fungují v VG také V_{MOUV}, která vyjadřují ohraničenost děje nikoli inherentně, ale pomocí komplementace (především slovesa *passer*, *aller* a *traverser*), můžeme zde však pozorovat silnou tendenci k vyjádření nikoli východiska nebo cíle pohybu, ale „dráhy“ (Daneš et al. 1981: 100; *path*). Typickou konstrukcí je *en passant par* (srov. výše [148]).

Jak jsme upozornili v II.2.1.2.2, *en passant* je celkově mezi tvary na –ant v Ger_R na 5. místě a mezi V_{MOUV} je pak tvarem nejčastějším; tato vysoká frekvence však do značné míry souvisí s tendencí k lexikalizaci.⁴⁶ Jak ale uvidíme v II.2.2.4.2.2, lexikalizované tvary *en passant* ztrácejí sém pohybu, ale zachovávají si částečně alespoň sém směrový (viz [294]).⁴⁷ Třetina výskytů *en passant* je bez komplementace;

⁴⁴ Aspekt virtuálnosti děje je zde dán modálním slovesem v negaci a hypotetický význam lze explicitovat jako *Vstupuje-li* nebo *Pokud vstupuje...* Stejně jako u Charollova příkladu *Avec son chien...*, i zde by změna pozice změnila význam konstrukce ([97] a [97]´). SG *en partant* s virtuální (a proto podmínkovou) interpretací uvedl také Kleiber (viz [21] a níže II.2.2.1.2).

⁴⁵ Jak ukázal Gettrup, tento časový úsek může být samozřejmě vymezen nikoli konkrétním kontextem, ale díky pragmatickým znalostem, např. ohledně opakovaných činností (*en se couchant*, *en mangeant*, *en se rasant*, viz [6] atd.). Bez této pragmatické inference však daná slovesa vyjadřují prostou průvodní okolnost.

⁴⁶ Připomeňme, že v odborných textech (Ger_{SPEC}) je *en passant* dokonce na druhém místě v seznamu nejfrekventovanějších Ger (386 výskytů z 18 786, tj. 2 %), v Ger_{PUBL} pak na 3. místě; převážná část z těchto výskytů je však v různé míře lexikalizovaná (viz II.2.2.4.2.2), podobně jako výskyty druhého V_{MOUV}, které se v Ger_{SPEC} dostalo mezi nejčastější VG, tj. *en partant* (viz Příloha č. 3).

⁴⁷ I některá tranzitivní *en passant* však samozřejmě mohou vyjadřovat pohyb subjektu, např. *en passant la porte/le seuil* atd. Výskyty *en passant* úplně bez sému pohybu (např. *en se passant de qch.*) jsou pouze ojedinělé. Podobnou tendenci můžeme pozorovat také u dalších frekventovaných polysémních V_{MOUV}, např. *en sortant*, *en rentrant* atd.: většinu výskytů tvoří slovesa vyjadřující pohyb subjektu, tranzitivní realizace jsou mnohem méně časté (a zachovávají si sém pohybu), někdy je tvar lexikalizovaný (např. některé výskyty *en partant*). Přestože jsou tedy úvodní statistiky lexikálního obsazení VG na základě Ger_R

část z těchto výskytů představují tvary lexikalizované, např. *soit dit en passant*, většinou jde ale stejně jako u *en entrant* nebo *en sortant* o elipsu rozvíjejícího členu, který lze doplnit z kontextu/situace:⁴⁸

[155] Lortier et Valdès étaient restés debout, prêts à partir. – **En passant**, ouvrez donc la cabane où j'ai mis Cora, demanda Cardoni. (Moinot, *Le Sable vif*, 1963)⁴⁹

Základ výskytů VG *en passant* v Ger_R však tvoří konstrukce vyjadřující právě trasu pohybu (*path*), a to ve spojení s předložkami *par* (18 % výskytů *en passant*) a *devant* (17 %).⁵⁰ Konstelace s VF jsou podobné jako u *en sortant* nebo *en entrant*, tj. VF(V_{ment}, V_{perc}, především *voir*) a slovesa vyjadřující sociální kontakt (*rencontrer*, *croiser* atd., viz teoreticky také [148]); a v sémantické interpretaci rovněž dominuje RT (srov. výše *když* nebo *cestou*). Zdůraznění trasy pohybu (a nikoli jejího cíle nebo východiska) však vede k tomu, že jsou tato slovesa většinou interpretována imperfektivně (srov. *když tě míjel, jak šel kolem* atd.). Význam RT je však jednoznačný, protože děj je chápán jako ohraničený (na rozdíl od *marcher*, srov. níže). *Endpoint* sice není primárním významem (na rozdíl od *en sortant* atd.), ale je ve významu obsažen: *passer par la forêt* nebo *traverser la forêt* implikuje, že z lesa jednou vyjdeme (třebaže primární je to, co se nám na cestě stane).

V tomto ohledu se liší sloveso *aller*, kde jsou sice cíl, východisko nebo trasa pohybu obligatorně obsaženy v komplementaci, ale samo sloveso vyjadřuje podobně jako atelická V_{mouv} *marcher*, *courir* aj. pouze pohyb, proces (*jít*, *go*).⁵¹ Cíl pohybu je většinou vyjádřen předložkovou frází, v Ger_R nejčastěji *à* (*en allant à l'école*) a *vers* (*en allant vers Paris*), ale také infinitivem (*en allant voir/chercher/ouvrir...*). V našem korpusu nebylo žádné VG *en allant* bez komplementace, zajímavé jsou však případy, kdy se *aller* bez rozvíjejících větných členů vyskytuje v VF(CG): jde totiž o vidovou perifrázi ***aller (en) –ant***, vyjadřující progresivní (průběhový) aspekt.

bez lemmatizace velmi hrubé (viz II.2.1.1), v podstatě přesně odrážejí hlavní tendence (po lemmatizaci by se trochu zvýšil podíl V_{manip}).

⁴⁸ V [155] jde spíše o „situaci“, třebaže fikční, protože Ger je součástí přímé řeči.

⁴⁹ Podobně: ***En passant***, *il t'a jeté un regard et il t'a dit* : (Laurens, *L'Amour, roman*, 2003) → ***Když tě míjel***, *loupl po tobě pohledem a řekl ti* : (Pflimplová 2004).

⁵⁰ Frekventovaný tvar *en passant par* můžeme najít i ve známé písničce *En passant par la Lorraine...*, na niž názvem svého článku odkazuje také Kleiber: *En passant par le gérondif avec mes (gros) sabots* (Kleiber 2007a). Tato písnička ostatně odráží i jednu z nejčastějších konstelací VG(V_{mouv}), a to VF vyjadřující kontakt a/nebo sociální interakci (*rencontrer trois capitaines*).

⁵¹ O významové vyprázdněnosti *en allant* svědčí také možnost překladu této konstrukce pomocí *dépouillement* (srov. výše [144]).

Jak upozorňuje Gougenheim (1929: 3), ale také Veenstra (1946: 51), Arnavielle (1997: 69) nebo Riegel – Pellat – Rioul (2007: 253), ve staré francouzštině byla vazba *aller (en) –ant* velmi frekventovaná, a to již od *chansons de geste* (především v bojových scénách, viz Gougenheim 1929: 4).⁵² Vazba měla průběhový význam (podobně jako dnešní *être en train de + inf*, op. cit.: 2 a Riegel – Pellat – Rioul 2007: 253), mohla být ale i prostým ekvivalentem přítomného času, s potenciální nuancí intenzifikační nebo opakovací (Arnavielle 1997: 197).⁵³ Ve tvarech na *–ant* se používala jednak slovesa pohybu, která označovala způsob jeho realizace (např. *aler courant/galopant/fuiant*, Gougenheim 1929: 3, viz také níže), ale i slovesa jiná, např. *aler disant* (op. cit.: 4) nebo *il va dormant* (Riegel – Pellat – Rioul 2007: 253).⁵⁴

Do současné francouzštiny se podle Arnavielle zachovaly pouze vazby, v nichž je progresivní aspekt vyjádřen také lexikálně, významem slovesa ve tvaru na *–ant* (*La situation va s'aggravant*), příp. výskyty s intenzifikačním významem opakování (*Il va répétant sans cesse ses mises en garde*, Arnavielle 1997: 179).⁵⁵ *Grammaire méthodique du français* považuje celou vazbu za archaizující, a doplňuje variantu se slovesem *s'en aller* (*Cet homme s'en va mourant*, Riegel – Pellat – Rioul 2007: 253; ve významu *il est en train de mourir*).⁵⁶

Naše analýzy potvrzují, že vazba *aller (en) –ant* je v současné francouzštině velmi vzácná: v Ger_R (tedy v románech publikovaných po r. 1950) jsme našli pouze 27 výskytů *aller en –ant* a 67 výskytů *aller –ant* (přibližně pouze 4 pm).⁵⁷ V odborných textech je zastoupení této vazby sice vyšší, a to jak relativně, tak absolutně (46 výskytů

⁵² Vzhledem k tomu, že ve staré francouzštině nebylo užívání předložky v Ger ustáleno, je obtížné jednoznačně odlišit „*gérondif*“ a „*participe présent*“, proto zde pojednáváme o výskytech s předložkou i bez ní. Kromě toho bylo možné nahradit sloveso *aller* slovesem *venir* (viz Veenstra 1946: 64–67, Arnavielle 1997: 70, Gougenheim 1929: 16–19), nebo slovesem *être* (Šabršula 1986: 318).

⁵³ Johannesen definuje aspektový význam vazby *aller en –ant* jako progresivní (součást aspektu durativního), s nuancí intenzifikační (Johannesen 1977: 325).

⁵⁴ Arnavielle právě z tohoto důvodu odmítá mluvit plošně o „*périphrase verbale*“, protože míra významové vyprázdněnosti (tj. „*auxiliarisation*“) slovesa *aller* se liší případ od případu (Arnavielle 1997: 179).

⁵⁵ Stejného názoru je Šabršula (1986: 319): ve významu kontinuativním je vazba archaická (*L'impôt allait pesant sur une terre toujours plus pauvre*, viz také Moortgat 1978: 77), neutrální jsou významy „distributivní“, podle našeho názoru spíše iterativní nebo opakovací (*Et certains vont disant que...*) a „postupnosti (progrese)“ (*Le mal va empirant. „Nemoc se stále zhoršuje“*).

⁵⁶ Veenstra poukazuje na to, že vazbu *aller (en) –ant* považoval za zastaralou („*elle n'est plus en usage*“) již Vaugelas, kromě případů kombinace dvou sloves pohybu (Vaugelas Rem. II, p. 313, cit. Veenstra 1946: 51).

⁵⁷ Reálně je však třeba u *aller –ant* počítat pouze s 39 výskyty, protože zbytek tvoří výskyty z románu *Disparition* (G. Percec, 1969), kde autorovi tato perifráze umožňuje vyhnout se grafému *e*, který zmizel...

aller en –ant a dokonce 80 výskytů *aller –ant*), ale v rámci celku výskytů Ger stále velmi nízké (pouze 7 pm). Vyšší výskyt této konstrukce v Ger_{SPEC} může být dán jednak jejím významem (v odborných textech je často třeba vyjádřit progresivní změny stavu/situace), jednak jejím stylovým zabarvením (odborné texty jsou v syntaxi i v lexiku obecně konzervativnější než texty literární).⁵⁸ Podíváme-li se na dané výskyty blíže, zjistíme, že silněji zastoupena je pouze vazba *aller (en) –ant* s významem progresivní změny stavu, ostatní významové typy jsou méně časté, příp. jsou součástí archaizující nebo jiné stylizace.⁵⁹

V Ger_R je velmi ojedinělý zejména *intenzifikační význam* (3 výskyty, viz např. [156]); v Ger_{SPEC} však představuje přibližně třetinu výskytů *aller –ant*.⁶⁰ Tento význam je v našem korpusu spojen výlučně s konstrukcí bez *en*; a opakování (intenzifikace) může být vyjádřeno také lexikálně, významem tvaru na *–ant*, např.:⁶¹

[156] Les plus ironiques, en se frottant les mains, **allaient répétant** qu'il se formerait une nouvelle milice et, de mon côté, je ne savais [...] (Nimier, *Le Hussard bleu*, 1950)⁶²

V Ger_R jsou častější případy, kdy se *aller* kombinuje s jiným V_{mov}, vyjadřujícím *způsob pohybu* (9 výskytů); tento typ lexikálního obsazení je typický pro narativní textové sekvence, v Ger_{SPEC} jsou proto tyto výskyty vzácné.⁶³ I zde dominuje tvar bez *en*

⁵⁸ V korpusu *Monde – Figaro* jsme identifikovali pouze dva výskyty, vzhledem k malému rozsahu tohoto korpusu však není možné na základě těchto dat vyvozovat konkrétní závěry.

⁵⁹ Arnavielle (1997: 196) považuje zánik této kdysi tak frekventované konstrukce za překvapivý; podle našeho názoru je však možné jej vysvětlit stejným způsobem, jakým sám Arnavielle později (2009: 54, viz pozn. 15 v I.2.1.1) vysvětluje zánik konstrukce *être + –ant*: tvary na *–ant* (Pps i Ger) získaly v průběhu vývoje jazyka větší predikační potenciál, který je nekompatibilní s jejich začleněním do vidových opisů (slovesných tvarů), v nichž by základní predikační kategorie měly spočívat na pomocném slovesu (ať již *être*, nebo *aller*).

⁶⁰ Časté je spojení např. se slovesy mluvení: *Après cela, des esprits "positifs et critiques" peuvent bien aller disant que la génération nouvelle, moins candide que l'ancienne, ne croit plus à un avenir et à un perfectionnement du monde.* (Teilhard, *Le Phénomène humain*, 1955); srov. také [156].

⁶¹ Intenzifikace však může být navíc vyjádřena i opakováním slovesa *aller*: [...] *mannequin impossible qui va, va répétant comme un perroquet détraqué... – Casse-toi, petit con, casse-toi, casse-toi...* (Degaudenzi, *Zone*, 1987).

⁶² Dva výskyty tohoto typu však pocházejí z historického románu, a mohou tedy být součástí archaizující stylizace (Oldenbourg, *Les Cités charnelles ou l'histoire de Roger de Montbrun*, 1961), např. *par toute la cité de Carcassonne, les catholiques vont criant au pardon et disent que mieux vaut encore être sujets du roi de France que pâtée à corbeaux.*

⁶³ Srov. např. v narativní sekvenci autobiografického textu: *Après le déjeuner, nous allâmes en flânant jusqu'au Musée, et dans la seconde salle, je tombai sur la toile de l'Annonciation d'Aix.* (Roy, *Somme toute*, 1976).

([157]), někdy s variantou *s'en aller –ant* (*le petit capitaine songeur s'en va trottant dans l'hiver et le mistral*, Chaix, *Les Lauriers du lac de Constance*, 1974):⁶⁴

[157] Au fond de la tranchée s'étaient des mares bourbeuses où mes poilus **vont pataugeant**, lamentables et résignés. Braves types ! Ils ont de pauvres visages, pâles de froid. (Genevoix, *Ceux de 14*, 1950)

Jelikož samo sloveso *aller* bez komplementace vyjadřuje pouze proces, *aller –ant* v [157] vyjadřuje prostě průběhový děj, kde *aller* má funkci pomocného slovesa. *En*, tedy dnešní gerundiální tvar, by bylo možné doplnit pouze v případě, že by se ke slovesu *aller* přidal sém směru pohybu (*s'en aller*). Tyto výskyty jsou dosti časté a vykazují stejné chování jako jiná VF(CG) s inherentně vyjádřeným *endpointem* (podobně jako *partir*, *sortir* atd.), nelze je však již řadit k aspektové perifrázi *aller (en) –ant*, např. *Félix remercia et s'en alla en titubant légèrement*. (Perry, *Vie d'un païen*, 1965).

Základním typem výskytu konstrukce *aller (en) –ant* zůstává v obou korpusech význam *progresivní změny stavu*: v Ger_R 12 výskytů *aller en –ant* a 19 výskytů *aller –ant*, v Ger_{SPEC} dokonce 42 výskytů *aller en –ant* a 46 výskytů *aller –ant*. Lexikálním obsazením V_{ant} jsou prostě mutační slovesa vyjadřující přibývání nebo ubývání nějaké vlastnosti; adjektivní derivační báze V_{ant} může někdy navíc obsahovat hodnocení daného děje (zejm. negativní: *s'empirant*, *se dégradant*, ale možné je také *se perfectionnant* aj.).⁶⁵ Mezi nejčastější tvary patří *augmentant*, *croissant*, *s'accroissant*, *décroissant*, *s'amenuisant*, *s'accentuant*, *diminuant*, např.:

[158] La pénurie de bois de pâte résineux a été jusqu'ici la plus angoissante et tout permet de penser qu'elle **ira en augmentant**. (SANS MENTION D'AUTEUR, *La Forêt française : la forêt en France et dans les territoires d'Outre-Mer*, 1955, Ger_{SPEC})

⁶⁴ Také (*s'en aller (en) voguant*, *volant*, *flânant*, *cahotant*, *gambadant* aj. Ze sloves nevyjadřujících pohyb je častější pouze *chantant*, pravděpodobně proto, že v podstatě vyjadřuje také způsob, třebaže vázaný na emocionální stav subjektu (srov. [7] nebo [19]).

⁶⁵ V InterCorpu jsme nenašli žádný výskyt této konstrukce; v Ger_{PUBL} pouze pět výskytů *aller –ant* (např. *le poids du vote évangélique ira diminuant*, *Le Monde* 4. 2. 2009) a dva výskyty *aller en –ant*: *la menace va aller en s'amplifiant* a *la connaissance qu'a l'AIEA des activités de l'Iran va en se réduisant*. Tento nízký výskyt v Ger_{PUBL} je samozřejmě dán malým rozsahem korpusu; vazba *aller (en) –ant* by si zasloužila podrobnější analýzu na velmi rozsáhlých korpusech publicistických textů, protože právě zde by bylo možné určit skutečně živé a dominantní výskyty. Náš přehled je proto pouze orientační sondou do dané problematiky. (Další příklady této konstrukce viz také Moortgat 1978: 77–79 a Halmøy 1982: 303–305).

Alternace tvarů *s en* a bez *en*, tedy ze synchronního hlediska tvarů participiálních a gerundiálních, je v konstrukcích vyjadřujících progresivní změnu stavu podle našeho názoru možná díky tomu, že se význam tvaru na *-ant* vztahuje přímo k vlastnostem subjektu (*zmenšuje se, zvětšuje, zhoršuje* atd.).⁶⁶ Podobný jev můžeme pozorovat u sloves vnímání a u mentálních predikátů, protože jsou svým významem rovněž se subjektem těsně spjaté. Pps charakterizuje přímo subjekt (u *aller -ant* podobně jako jmenný přísudek, *attribut du sujet* typu *il est de plus en plus grand*), Ger rozvíjí primárně predikát (způsob realizace děje), díky silné významové vyprázdněnosti slovesa *aller* jsou však nuance mezi oběma konstrukcemi minimální.⁶⁷ Právě úzká lexikální vazba na subjekt vysvětluje vyšší frekvenci konstrukce bez *en* (tedy *aller -ant*).

Navzdory své nízké frekvenci je vazba *aller (en) -ant* pro analýzu sémantického fungování Ger přínosná: jednak ukazuje někdy nezřetelné hranice mezi Ger a Pps (viz také níže), jednak odhaluje fungování sloves pohybu v CG. Při kombinaci dvou sloves pohybu (v VG a v VF) totiž většinou tvar na *-ant* vyjadřuje způsob realizace pohybu (viz II.2.1.3.1.3c) a vypuštění *en* v konstrukci *aller (en) -ant* je pak dáno tím, že VG(V_{mouv}), např. *pataugeant*, je do VF(aller) integrováno již na lexikální úrovni. Pokud jde o samotné *aller* v VF, tvar na *-ant* s významem progresivní změny do jisté míry nahrazuje jeho komplementaci vyjadřující směr pohybu (třebaže jde o pohyb pouze v přeneseném slova smyslu).

2.1.3.1.3b Typ *en marchant*

Jak jsme konstatovali výše, v seznamu nejfrekventovanějších VG(Ger_R) jsme identifikovali pouze dvě atelická slovesa: *courir* (9. pozice) a *marcher* (19. pozice), viz Příloha č. 3. Obě tato slovesa se liší od sloves telických tím, že většinou nemohou vyjadřovat RT, protože jejich lexikální obsah nezahrnuje ohraničenost děje; jejich tendence v korelacích s významem Ger se však radikálně liší: *en courant* vyjadřuje

⁶⁶ Moortgatová poukazuje na důležitou skutečnost, že „subjekt“ konstrukce *aller (en) -ant* je vždy [+anim]; nelze tedy říct „**Ma fille va (en) grandissant*“ (Moortgat 1978: 77). Toto omezení lze podle našeho názoru vysvětlit významovým vyprázdněním (*auxiliarisation*) slovesa *aller*, což způsobilo ztrátu základního sému [mouv hum], které jinak *aller* sdílí např. s *marcher* aj. Z původního významu *aller* tak zbývá pouze dynamičnost.

⁶⁷ *Aller (en) -ant* však nemusí vyjadřovat pouze reálnou změnu stavu, ale stejně jako jiná V_{mouv} pouze dynamizovat popis; typická jsou zde zejména V_{ant} se speciálním významem: *s'élargissant, se rétrécissant, s'amincissant*, např. v popisu míchy: *Logée dans ce canal, la moelle épinière apparaît comme un petit cordon blanc qui va en s'amincissant vers l'arrière et mesure environ 3 cm de long.* (Camefort – Gama, *Sciences naturelles : classes de philosophie, mathématiques et sciences expérimentales*, 1960).

primárně způsob realizace děje (typ Ger_{hypo}), a naopak *en marchant* se pojí především s významem CC (průvodní okolnost). Tento rozdíl je samozřejmě silně vázán na typ lexikálního obsazení VF: pokud se *en courant* pojí s VF bez významu pohybu, může vyjadřovat prostou průvodní okolnost (stejně jako typ *en marchant*),⁶⁸ a naopak pokud se *en marchant* váže na VF(V_{mouv}), nabývá významu Ger_{hypo}.⁶⁹ Jednoznačná dominance CC u *en marchant* a naopak Ger_{hypo} u *en courant* nám však dovoluje použít tyto tvary jako prototypické příklady daných užití Ger.

Podíváme-li se blíže na 276 výskytů ***en marchant*** v Ger_R, zjistíme, že v některých korelacích s explicitními faktory sémantické interpretace Ger zachovávají společné rysy s výše popsanými slovesy telickými (V_{mouv_tel}), u některých rysů se však kvůli ateličnosti zásadně liší. Hlavním společným rysem telických a atelických sloves vyjadřujících primárně pohyb a nikoli způsob jeho realizace, je tendence k antepozici (srov. výše [150] nebo [80]).⁷⁰ Zde pak vykazují V_{mouv_atel} stejně jako telická slovesa tendenci ke kontextovému zapojení (např. v [80] jde o *anaphore fidèle*), a v důsledku referenční autonomie potenciálně i nekoreferenci s podmětovým aktantem PP (srov. [150]).

Navzdory těmto společným rysům však základní významový rozdíl přetrvává: neohraničenost děje je nekompatibilní s významem RT, a proto i v antepozici tato slovesa vyjadřují spíše průvodní okolnost (s možnou nuancí RT-CC) stejně jako v pozici intrapredikační:

[159] « parce qu'elle ne l'aime plus, disait Julien ***en marchant*** à grands pas sur la scène (Laurens, *L'Amour, roman*, 2003) → „protože už ho nemiluje,“ vysvětloval Yves [sic!]⁷¹ a ***přecházel*** dlouhými kroky po jevišti (Pflimplová, 2004)

[159] je obdobou prototypického příkladu CC, který uvádí Halmøyová ([14] a [14]'): ⁷² jde o dva současné děje bez logického (kauzálního) vztahu, spojené pouze

⁶⁸ Tento význam je však u *en courant* velmi vzácný; srov. např. *elle sourit en bâillant, en courant* (Chabrol, *La Folie des miens* 1977).

⁶⁹ Např. *c'est ici qu'elle entre, en marchant lentement et sans bruit sur le parquet* (Le Clézio, *Désert* 1980).

⁷⁰ Stejně jako u telických sloves to však neznamená *převahu* antepozice, u *en marchant* přibližně 25 % výskytů v antepozici. Na rozdíl od telických sloves je však minimálně třetina anteponovaných *en marchant* ve formě *toutGer* (srov. výše [150] a [80]). V Ger_R např. není ani jeden výskyt *tout + arrivant* nebo *en entrant*; a tři výskyty *tout en sortant* nepatří k V_{mouv}, ale k V_{manip}.

⁷¹ Rozpory ve vlastních jménech v originálu a překladu tohoto textu nejsou chybou překladatelky, ale vznikly tím, že pro skenování originálu byla použita jiná verze textu než ta, jež sloužila jako východisko pro překlad (osobní sdělení překladatelky); srov. také [101].

jednajícím subjektem (tím je dána percepční jednota, *unité perceptuelle* dané situace).⁷³ Na základní význam CC se může vrstvit nuance způsobová, která je často dána také komplementací: na rozdíl od telických sloves, kde je obsahem komplementace zejména určení cíle/východiska/trasy, u *en marchant* dominuje v rozvíjejících větných členech určení způsobu pohybu (viz v [159] *à grands pas*, ale také *lentement*, *à pas vifs*, *au pas*, *à grandes enjambées*, *d'un pas de montagne/rapide*, *à tâtons*, *sur la pointe des pieds*, ale také pomocí absolutních konstrukcí určujících postoj, např. *la tête haute*).⁷⁴

Jak jsme upozornili v I.1.2.1, CC představuje pouze základní spojení dvou dějů (Kleiberovo „AVEC“); příjemce výpovědi však předpokládá maximální relevanci tohoto spojení, a proto se při interpretaci snaží maximalizovat kognitivní efekt vytvářením kontextových hypotéz např. ohledně psychického stavu subjektu (např. rozčilení v [158]). SG v postpozici však stále zůstává intrapredikačně integrováno do PP a vzhledem k ateličnosti VG jsou jeho hranice určeny primárně časovými charakteristikami VF (viz schéma Kindtové [19] a Gettrupova konstelace VI v I.1.2.2.1).

Situace se však radikálně změní v antepozici: bez intrapredikačního rámce nemá děj anteponovaného SG s atelickým VG žádné ohraničení (kromě základní instrukce spojené s formantem *en*), což je nekompatibilní s fungováním anteponovaných CIR jakožto rámce (*cadre*) pro řídící predikaci (srov. I.2.2.3.2). Právě z tohoto důvodu je podle našeho názoru *toutGer* tak frekventované u *en marchant* i jiných atelických VG

⁷² [14] Le chef faisait les cent pas **en fumant** sa pipe en bambou (Daj Sije) a [14]' Le chef fumait sa pipe en bambou **en faisant les cent pas**.

⁷³ [159] a [14] zároveň ilustrují tendenci Ger_{CC} ke kombinaci s VF ve tvaru *imparfait*, který koresponduje s jejich ateličností (tedy neohraničeností děje). Pokud však PP vyjadřuje jednorázový děj (typicky řečovou činnost), mohou být časové vztahy PP–SG podobně vágní jako u sloves telických; např. pouze částečné překrývání dějů: « *Et quel est cet autre ouvrage qui ose se dresser en face de mes commentaires ?* » *interrogea le prélat en avançant majestueusement vers le marbre où travaillait notre ami*. (Tristan, *Tribulations héroïques*, 1987) → „Jaké jiné dílo se opovažuje soupeřit s mými komentáři?“ *zeptal se prelát a důstojně přistoupil ke kameni, u kterého pracoval náš přítel*. (Kalfiřt, 2003), srov. výše [151].

⁷⁴ Možná je ale také komplementace lokalizační; nevyjadřuje však většinou směr pohybu, na rozdíl od sloves telických (např. *en entrant dans (la salle)* nebo *en passant par*), ale prostou lokalizaci, např. *en marchant dans Paris, dans les rues, au milieu des champs enneigés, le long (des allées)* atd. Jak ale upozorňuje Gettrup, hranice mezi CC a RT jsou i při simultaneitě dějů velmi neostré (viz I.1.2.1), zejména pak v antepozici (srov. [12]) a při kontextovém zapojení SG, srov. např. *sur un chemin pierreux qui montait à flanc de coteau. Il faisait gris et orangeux. Aimée parcourut quatre ou cinq cents mètres. Elle se tordait les chevilles en marchant sur les pierres. Elle transpirait*. (Manchette, *Fatale* 1977). Děje jsou simultánní, ale SP rozvíjející *en marchant* odkazuje do prekontextu, a podporuje tak možnou interpretaci SG jako RT (s potenciální nuancí kauzální).

v antepozici: specifikuje totiž jejich význam na CC a dodává tak atelickému VG určitou ohraničenost, nutnou pro jeho fungování jako rámce pro PP (srov. [80] a [150]).⁷⁵ Částečnou ohraničenost však může atelickým V_{mouv} dodávat také kontextová známost SG (srov. pozn. 76) a/nebo jeho komplementace, alespoň pokud vyjadřuje směr pohybu:

[160] D'abord, sors de là, et viens un peu près de moi, qu'on cause. Elle a obéi, mais **tout en avançant vers moi**, ses yeux s'agrandissaient de façon étonnante, (Simonin, *Touchez pas au grisbi*, 1953)

[160] ilustruje všechny tři možnosti přidání částečné ohraničenosti anteponovanému $V_{\text{mouv_atel}}$ (*tout*, směrová komplementace a kontextové zapojení), avšak ani v tomto případě není možné mluvit o plném významu RT.⁷⁶ Ve srovnání s telickými slovesy mají navíc $V_{\text{mouv_atel}}$ tu nevýhodu, že vyjadřují jen prostý pohyb (někdy se specifikací jeho způsobu, srov. *marcher*), ale bez přidané informační hodnoty konkrétního směru, přesněji řečeno pravé hranice změny stavu. Prosté *en marchant* nebo *en avançant* v antepozici tak většinou slouží pouze jako prostředek koheze: transformuje předchozí děj (pohyb) do CIR a uvádí jím děj nový:

[161] je revenais à la maison pour que ça sente le bonheur. **En marchant** je rêvais aux batailles de fleurs à Nice et aux forêts de mimosas qui poussent en grand nombre autour de cette ville toute blanche [...] (Ajar, *La Vie devant soi*, 1975)⁷⁷

Tendenci atelických sloves k vyjádření průvodní okolnosti odrážejí i převažující typy jejich českých překladových ekvivalentů: kromě již zmíněné předložkové fráze s předložkou *za* (*za chůze* atd., viz pozn. 37) jde především o koordinaci dvou VF

⁷⁵ Jak jsme upozornili výše, z 276 výskytů *en marchant* v Ger_R je 17 % v *toutGer* (čtyřikrát více, než je průměr), což představuje 47 výskytů; z tohoto počtu je pak více než třetina (17 výskytů) v antepozici. Tento poměr se může zdát vysoký, jak ale uvidíme v II.2.2.3.2, *toutGer* obecně silně koreluje s antepozicí (téměř polovina *toutGer* v Ger_r se nachází v antepozici).

⁷⁶ Tuto nuanci odrážejí i převládající typy českých ekvivalentů v těchto případech: na rozdíl od postpozice, kde je nejčastějším ekvivalentem SG určité sloveso v koordinačním vztahu k původní PP (srov. [159]), u anteponovaných atelických sloves v Ger je častější vedlejší věta časová; na rozdíl od SG s telickými slovesy, kde dominuje v češtině spojka *když* (srov. výše [154]), však u atelických SG převládá spojka *jak*, vyjadřující spíše jen prostou simultaneitu; srov. *Au retour, en marchant au milieu des champs enneigés, Charlotte se disait qu'une nouvelle langue était en train de naître dans ce pays.* (Makine, *Le Testament français*, 1995) → *Cestou domů, jak tak kráčela mezi zasněženými poli, říkala si Charlotte, že v téhle zemi právě vzniká nový jazyk.* (Dufková 2002).

⁷⁷ Podobným způsobem však může fungovat i nerozvité *marcher* ve funkci VF, srov. např. *Je marchais en pensant à cette sacoche que ma soeur et moi appelions, du temps de notre enfance, « le sac du Pont-Neuf »* [...] (Makine, *Le Testament français*, 1995) → *Za chůze jsem myslel na kabelu, které jsme se sestrou jako malí říkali "taška z Pont – Neuf"* [...]. (Dufková 2002). Na častý výskyt VF(V_{mouv}) v kombinaci s Ger upozorňuje také Olsenová (srov. [104]).

pomocí spojky *a*, někdy ve spojení s adverbium *přítom*, které zdůrazňuje simultaneitu dějů. Jak ukázala Halmøyová a také Kleiber, základem Ger_{CC} je skutečně parataktický vztah, který je možné explicitně vyjádřit pomocí koordinace, zároveň však dochází k zásadnímu posunu v hierarchizaci dějů. Např. v [158] je tím v češtině potlačen význam průvodní okolnosti, který je ve francouzštině dán interpretační instrukcí Ger, integrující subordinačně SG do PP na pozici CIR (viz I.1.2.2.2); oba děje jsou tak na stejné hierarchické úrovni. Pokud je děj atelického VG vyjádřen v češtině vedlejší větou časovou, nejedná se o spojku *když*, typickou pro slovesa telická, ale o spojku *jak* (srov. pozn. 78).

Pokud však jde o kombinace s typy VF, atelická VG se podobně jako telická kombinují především s V_{dic} (srov. [151] a [154]), a také s V_{ment} ([146] a [161]). Na rozdíl od VG(V_{mouv_tel}) zde však má VF častěji formu *imparfait* nebo přítomného času, tj. slovesných forem (*tiroirs verbaux*) vyjadřujících nedokonavý vid (*aspect inaccompli*).⁷⁸ Na rozdíl od VG(V_{mouv_tel}), která se díky své mutační povaze často kombinují s jinými mutačními slovesy (srov. [152] nebo [153]), VG(V_{mouv_atel}) doprovázejí často procesuální VF, např. predikáty vyjadřující obecně zvuky produkované lidmi (např. *chanter, siffloter, fredonner*), fyzické procesy (*manger, boire, faire l'amour, mâcher, mastiquer, déféquer*, ale také *fumer*, srov. [14]), příp. *lire* (bez komplementace, tedy jako *activity*).

Zásadní rozdíl mezi telickými a atelickými slovesy pohybu však spočívá v tom, že při konstelaci VF(V_{mouv}) – VG(V_{mouv}), která vyjadřuje pohyb (VF) se specifikací jeho způsobu (VG), se až na některé výjimky nacházejí ve funkci VF telická slovesa. Způsob realizace pohybu totiž vyjadřují již zmíněná hyponymní V_{mouv_atel}, tedy slovesa, u nichž je vyjádření způsobu pohybu hlavní součástí lexikálního obsahu (typ *il est arrivé en courant*). Právě o nich tedy krátce pojednáme v následující kapitole.

⁷⁸ Tento rozdíl je zvláště patrný u VF(V_{perc}): zatímco VG(V_{mouv_tel}) se často pojí např. se slovesy *découvrir, entendre, trouver, voir* (v *passé simple* nebo v *passé composé*), VG(V_{mouv_atel}) se kombinují spíše s VF *regarder, écouter* apod. v *imparfait*. Podobně z mentálních predikátů jsou u VG(V_{mouv_tel}) častější slovesa *se rendre compte de, prendre conscience de, penser* (v *passé simple/composé*, viz [146]), a naopak u VG(V_{mouv_atel}) najdeme často *songer, rêver, chercher* (ve významu „přemýšlet“), *penser* (v *imparfait*) aj. U VF(V_{dic}) pak v kombinaci s VG(V_{mouv_atel}) najdeme častěji *imparfait* (srov. [159]) a také slovesa *parler, raconter* atd., ve srovnání s častou konstrukcí *dit/fit-il en partant, sortant* atd. (viz také II.2.1.3.2).

2.1.3.1.3c Typ (*il est arrivé*) *en courant*

Jak upozornila Halmøyová (viz Halmøy 2003a: 105, a také zde I.1.2), pokud je VG a VF stejného typu a VG je hyponymem k VF, je děj SG integrován do děje PP natolik, že dohromady vyjadřují děj jediný (srov. prototypické příklady *il est arrivé en courant*, a *dit-il en bafouillant*, Tabulka č. 1).

Poznámka – troponyma

Stosić (2009: 105–106) v návaznosti na Fellbauma a Millera⁷⁹ poukazuje na to, že pro vztahy mezi slovesy není vhodné používat termín „hyponymum“, protože vztah např. mezi *se déplacer* a *courir* není stejný jako např. *un animal* a *un chat* (tj. nelze říci „**courir c'est une sorte de se déplacer*“, ale je nutné říci „*courir est une manière de se déplacer*“). Místo termínu „hyponymum“ je proto podle těchto autorů vhodnější používat termín „troponymum“, které odkazuje na význam způsobu. S tímto názorem souhlasíme, ale po zjednodušení budeme nadále používat zavedený termín „hypo/hyperonymum“.⁸⁰

V II.2.1.1 jsme konstatovali, že právě VG *en courant* patří v Ger_R mezi nejfrekventovanější (9. pozice v seznamu GerR, 532 výskytů). Jak jsme upozornili výše, v Ger_{SPEC} a Ger_{PUBL} jsou V_{MOUV} méně frekventovaná než v Ger_R, a tato tendence platí také pro *en courant*: např. v Ger_{PUBL} jsme identifikovali pouze 6 výskytů a v Ger_{SPEC} pouze 32 výskytů. Většina výskytů v Ger_{SPEC} pochází z narativních sekvencí např. autobiografických textů;⁸¹ ve skutečně odborných textech jde např. o popis nějaké fyzické aktivity (např. sportovní pravidla).⁸² Dalším troponymům (kohyponymům) s významem pohybu se budeme věnovat níže, nejprve se ale blíže podíváme na fungování VG *en courant*.

Výskyty *en courant* vykazují naprosto jednoznačnou tendenci ke kombinaci s VF(V_{MOUV}) a k vyjádření způsobu realizace pohybu (Ger_{HYPO}): přibližně 90 % výskytů

⁷⁹ Miller, G. – Fellbaum, C.: Semantic Networks of English. In: Levin, B. –Pinker, S. (eds). *Lexical & Conceptual Semantics*. Oxford: Blackwell, 1992, cit. Stosić 2009: 105–106. (Autoři článku jsou tvůrci lexikální databáze WordNet.)

⁸⁰ Na termín „troponymes“ odkazují ve svém článku v souvislosti s klasifikací sloves pohybu také Le Pesant – Mathieu-Colas (1998: 19).

⁸¹ Např. *Je me souviens, le souvenir est net, d'être monté en courant au deuxième étage*. (Roubaud, *Poésie : Récit*, 2000).

⁸² Ale také následující příklad z knihy *La Danse sacrée en Indochine et en Indonésie* (Cuisinier 1951): [...] *mais encore aux positions accroupies, agenouillées puis debout des exécutants, s'ajoute la partie finale de la performance qui est exécutée en courant à un rythme de plus en plus désordonné*. Tento příklad je zároveň ilustrací častého výskytu impersonálního subjektu u Ger v Ger_{SPEC} (zde v důsledku pasiva v VF), viz II.2.2.4.2.

z celku 532 *en courant* v Ger_R má jako řídící sloveso jiné V_{mouv.}⁸³ Mezi těmito řídícími slovesy pak jednoznačně převažují telická slovesa, především sloveso *partir* (s variantou *repartir*), které představuje 15 % z celku výskytů *en courant* (viz také [103]):

[162] Personne n'entraît. Il commanda un autre pastis. On entendit : « Fils de pute ». Un bruit sec. Les regards se tournèrent vers le couple. Un silence. La femme partit en courant. L'homme se leva, laissa un billet de cinquante francs et sortit après elle. (Izzo, *Total Khéops*, 1995)

[162] zároveň ilustruje prototypické rysy Ger *en courant* (ale také dalších Ger s významem Ger_{hypo}): postpozice bez *Dét* a bez dalších vložených větných členů, koreference podmětových aktantů, absence rozvíjejících větných členů, včetně modifikace adverbium *tout*. Jak uvidíme níže, žádný z těchto rysů nepředstavuje absolutní pravidlo, tj. Ger_{hypo} se může nacházet v antepozici nebo být oddělen od VF čárkou apod.; tyto případy jsou však výjimečné (např. *toutGer* představuje u *en courant* pouze 1,6 % výskytů, proti 4 % průměrně a 17 % u *en marchant*).

Na druhém místě pokud jde o frekvenci kombinace s Ger *en courant* je sloveso *arriver* (viz výše [101], 5 % výskytů *en courant*). U dalších sloves v kombinaci s *en courant* však jednoznačně převažuje význam východiska pohybu (*source*), nikoli cíle (*goal*), jako je tomu u *arriver*: *sortir, s'enfuir, s'éloigner, s'en aller, filer, foutre le camp, se casser, se barrer, se tirer, se sauver, s'échapper* aj.⁸⁴ Silnou integraci Ger_{hypo} do PP/VF potvrzuje i skutečnost, že ve většině případů je Ger k VF připojen bezprostředně. Pokud má tedy VF nějaké rozvíjející větné členy, většinou následují až po Ger, a VF–VG tak tvoří velmi kompaktní lexikální jednotku (srov. také příklad v pozn. 83):

[163] Dès que la bonne femme [est repartie en courant] vers le magasin, en laissant son caddie derrière le coffre de sa caisse, Alix a couru, a ouvert la porte de la voiture, en passant a pris une bouteille [...] (Pouy, *La Clef des mensonges*, 1988, zázorky O. N.)

Určení směru *vers le magasin* se v [163] nevztahuje pouze k VF nebo k VG, ale k celému spojení *repartir en courant*, které zahrnuje význam východiska a způsobu

⁸³ Výjimky představují často opět slovesa obsahující také sém pohybu, např. *emmener, entraîner, emporter* atd., např. *Madeleine l'emportait en courant le long de la galerie*. (Chandernagor, *L'Enfant des Lumières*, 1995), příp. V_{dic} (*crier, hurler*), ale také *rire*. U VF(V_{manip}) se sémem pohybu vyjadřuje *en courant* rovněž způsob pohybu, stejně jako u *arriver en courant*, v kombinaci s VF(V_{dic}) jde však spíše o průvodní okolnost.

⁸⁴ VF(V_{mouv}) *sortir* a *partir* jsou v kombinaci s *en courant* nejčastější také v Ger_r.

pohybu. Ani pravidlo bezprostředního připojení Ger_{hypo} k VF však samozřejmě není absolutní (srov. např. *il revint vers nous en courant*), protože záleží také na typu a rozsahu komplementace apod. Bezprostřední připojení pak většinou vylučují také tranzitivní VF(V_{mouv}), vyjadřující většinou pohyb vertikálním směrem (nahoru nebo dolů), např. *descendre, dégringoler* (často *l'escalier*), *monter, grimper, gravir* (*la colline, six étages*) atd. (srov. např. [40]), ale také *traverser* (srov. [169]). Ve všech těchto případech následuje Ger *en courant* až za přímým předmětem VF.

Je zřejmé, že výše uvedený výčet VF je velmi ovlivněn specifickým sémem [rychlost], který je ve slovesu *courir* obsažen (*filer, s'enfuir, dégringoler* atd.); na základě Ger_r a jiných zdrojů (srov. výše Kekenbosch 1998 nebo Levin 1993) ale můžeme tento seznam rozšířit např. o VF *avancer, marcher, parcourir, se déplacer, se (r)approcher, reculer* aj.⁸⁵ Rozsáhlejší je však především seznam VG obsahujících ve svém významu způsob realizace pohybu: kromě *en courant* bývá v souvislosti s Ger zmiňováno také např. *en nageant* (v konkurenci s *à la nage*), *en rampant, en volant, en titubant, en boitant* aj., ale také *en marchant*.

O systematizaci V_{mouv} obsahujících sém způsobu realizace pohybu (V_{mouv_zp}) se pokusil Stosić, a to na základě deseti parametrů: „*vitesse*“ (rychlost, *courir*), „*allure*“ (tělesný postoj, *tituber*), „*force*“ (síla, *jaillir*), „*absence de but locatif*“ (absence cíle pohybu, *errer*), „*forme (de la trajectoire) du déplacement*“ (trajektorie, *zigzager*), „*moyen*“ (prostředek, *chevaucher*),⁸⁶ „*degré d'effort déployé lors du déplacement*“ (míra úsilí, *gravir*), „*milieu servant de support au déplacement*“ (prostředí pohybu, *nager*), „*extension du déplacement par rapport à l'entité parcourue*“ (rozsah pohybu ve vztahu k danému území, *arpenter*) a „*caractère discret ou furtif du déplacement*“ (skrytý, nenápadný způsob pohybu, *se dérober*), Stosić 2009: 111. Při srovnání se seznamem VG(V_{mouv_zp}) však můžeme konstatovat, že některá výše uvedená slovesa vyjadřující způsob pohybu jsou s Ger spíše nekompatibilní, a jiná naopak převažují.

⁸⁵ Prototypické sloveso pohybu *aller* je v VF(CG) méně časté než obecně (viz Příloha č. 3), srov. také konstrukce *aller (en) –ant* v II.2.1.3.1.3a.

⁸⁶ Stosić upozorňuje na to, že ve srovnání s angličtinou je ve francouzštině tento typ V_{mouv_zp} mnohem méně častý (Stosić 2009: 116), např. Levinová uvádí u tohoto typu v angličtině kolem 40 sloves (např. *bike, jeep, ski* atd.). V našem korpusu je poněkud častější pouze *en roulant*, jiná slovesa tohoto typu (*patinant, chevauchant, trottant, ramant, canotant* aj.) se ojediněle vyskytují, ale nikoli ve významu Ger_{hypo}. (Např. *en skiant*, srov. Rihsův příklad v I.1.2.2.3, se v Ger_R neobjevilo ani jednou; jeden výskyt má pouze *en slalomant*, ale nikoli ve významu „lyžovat“).

Do Ger_{hypo} obtížně vstupují především slovesa vyjadřující alespoň částečně východisko nebo cíl pohybu, tedy ohraničenost děje, např. *fuir* (**il est parti en fuyant*) nebo *percuter, heurter, jaillir, s'abattre* aj. (typ „force“), ale také např. *gravir* („effort“). Jak jsme totiž uvedli výše, pro vyjádření způsobu realizace pohybu pomocí Ger jsou typická slovesa atelická (*en courant*).⁸⁷ S Ger_{hypo} jsou však částečně nekompatibilní také silně atelická slovesa typu *errer, se balader, vagabonder, divaguer* aj. (typ „absence de but locatif“).⁸⁸ Podle našeho názoru je absence těchto sloves v Ger_{hypo} dána především nekompatibilitou s telickými slovesy, která jsou pro VF u tohoto významu typická (srov. výše *partir en courant*). Telická slovesa totiž (většinou) inherentně vyjadřují cíl nebo východisko pohybu, ale slovesa typu *errer* jsou založena právě na *absenci* tohoto sému.⁸⁹

Vydeme-li z lexikálního obsazení VG v Ger_{hypo}, v našem korpusu je nejčastější již zmíněné sloveso *courir* vyjadřující primárně rychlost pohybu, a na význam Ger_{hypo} je specializované také *en titubant* (75 výskytů, viz také níže, s významem tělesného postoje, tedy *allure*).⁹⁰ Velmi frekventované je rovněž VG *en roulant* (*je suis revenu à Marseille en roulant lentement*) a *en traînant* (*les pieds, la patte, ses semelles, la jambe* aj., rovněž typ „rychlost“).⁹¹ Tato Ger však vyjadřují i jiné významy (srov. tranzitivní *en traînant* v [13]).⁹² Podobně je tomu u častého VG *en glissant* (80 výskytů), kde většinu případů tvoří tranzitivní formy tohoto slovesa (srov. např. již zmíněné *glisser un bon pourliche*), které nemají význam Ger_{hypo}. Ale i v případě, že *en glissant* vyjadřuje skutečně pohyb proživatele a kombinuje se s VF(V_{mouv}), je třeba rozlišit

⁸⁷ Jak jsme viděli výše, slovesa telická jsou specializovaná na význam časového určení (RT).

⁸⁸ V jiných významových konstelacích jsou však tato slovesa ve VG samozřejmě možná, např. *Regarde un peu ce que j'ai trouvé en me baladant* (Djian, 37^e2 *le matin*, 1985).

⁸⁹ Jak jsme ale viděli výše, úplně tato kombinace VG a VF vyloučena není, srov. výše pozn. č. 64, příklad *nous allâmes en flânant jusqu'au Musée*. Stosić však řadí sloveso *flâner* primárně k rysu *vitesse* (tedy rychlost), stejně jako *courir*, a nikoli k typu „pohyb bez cíle“.

⁹⁰ Podobný význam má také *en chancelant*, které je ale šestkrát méně frekventované než *en titubant* (např. *On peut imaginer le receveur, enceint de sa sacoche de cuir, qui marche en chancelant entre les rangées de banquettes [...]* (Mertens, *Les Éblouissements*, 1987). Ke stejnému významovému typu patří také *en trébuchant* (*Je marche en trébuchant un peu*), srov. také výše *pataugeant* v [157].

⁹¹ *Et dans ce rectangle je vis apparaître Tino qui traversait la cour ; il marchait de biais en traînant les pieds ; il n'était pas maître de ses mouvements, comment dire ?, il bégayait de tous ses membres.* (Bianciotti, *Sans la miséricorde du Christ*, 1985). *En traînant les pieds/la jambe* atd. má tedy podobný význam jako *boiter, boitiller* atd.

⁹² Např. pokud není předmět *en traînant* součástí těla (alespoň jako obuv), mění se význam spíše na V_{manip} (srov. [13]); podobně *en roulant* vyjadřuje často význam „za jízdy“, tedy CC, stejně jako v historických románech *en trottant*.

případy, kdy je procesor patientem (podobně jako u *en tombant* v [145]), a kdy je naopak agentem a má nad pohybem kontrolu (srov. výše Kekenbosch et al. 1998, II.2.1.3.1.1).⁹³

Vydeme-li z lexikálního obsazení **VF**(Ger_{hypo}), můžeme konstatovat podobné tendence, např. *sortir + en courant, en titubant, en rampant, en traînant (les godasses), en voletant (les oiseaux sortaient en voletant)*, ale také *en marchant*. V případě *en marchant* je však v VG(Ger_{hypo}) povinná komplementace přinášející specifikaci způsobu pohybu (např. *Je suis sorti **en marchant doucement** devant sa chambre*, Sollers, *Le Coeur absolu*, 1987). Bez této informace by totiž bylo spojení *sortir + marcher* tautologické, protože *sortir* většinou předpokládá podmětový aktant [+hum], tedy pohyb vykonávaný člověkem, což je zároveň i význam *marcher*.

U jiných VF(V_{mouv}) než *sortir* je rovněž většinou nejčastější *en courant*, ale další VG jsou variabilnější; např. *entrer en boitant, clopinant, sautillant, se dandinant* aj. Subjekt je většinou [+hum], ale může být i jen [+anim], srov. výše *oiseaux*, nebo dokonce [-anim], např.:

[164] On retrouva Nicolas, le matin, recroquevillé dans le couloir au pied de la fenêtre ouverte par où entraient **en voltigeant des flocons de neige**. (Carrère, *La Classe de neige*, 1995).

Jak ale ukazuje náš pracovní korpus Ger_r, kombinace VF(V_{mouv}) a VG(V_{mouv}) mohou být mnohem rozmanitější, např. *gagner (un lieu) en sautillant* nebo *en se faufilant (le long de qch.)*, *fuir en rasant les murs*, *avancer en rampant* aj. Základem vztahu mezi VG a VF však stále zůstává, že VF vyjadřuje primárně pohyb a VG specifikuje jeho způsob realizace, ať již jde o rychlost (*en courant, en traînant les pieds*), tělesný postoj (*en titubant, en trébuchant, en chancelant, en boitant, en pataugeant*,⁹⁴ *en sautillant, en gambadant*, ale také *en rampant*), prostředí (*en volant*,

⁹³ Např. *Quelques hommes jettent leur cigarette dans le ruisseau et s'en vont vers l'avenue, en glissant comme des ombres*. (Le Clézio, *Désert*, 1980). V tomto případě patří *en glissant* spíše k parametru „skrytý, nenápadný způsob pohybu“.

⁹⁴ Stosić řadí toto sloveso do kategorie „míra úsilí“ a „prostředí“; podle našeho názoru je však možné kategorii „úsilí“ přiřadit jako podmnožinu „tělesnému postoji“ (srov. např. *boiter* nebo *tituber*, která rovněž implikují namáhavý pohyb). Srov. také výše příklad [157], s tvarem bez *en*.

en voletant, en voltigeant, en planant, en crawlant)⁹⁵ nebo snahu o skrytý pohyb – *en (se) glissant, en se faufilant, en rasant les murs*.

Z typologického a kontrastivního hlediska je toto konstatování důležité, protože naznačuje způsob konceptualizace pohybu ve francouzštině. Jak konstatovaly Flauxová a Molineová, separace způsobové složky pohybu mimo VF do značné míry tento význam marginalizuje a umožňuje francouzštině vyjádřit často pohyb i bez specifikace způsobu jeho realizace (Flaux – Moline 2009: 7, srov. také I.3.1). V tomto ohledu je většinou francouzština dávana do kontrastu s angličtinou, která naopak vyjadřuje způsob pohybu přímo v VF; směr pohybu je pak specifikován pomocí partikule (*particle*), např. *swim across* (ibid.), srov. také příklad Vinaye a Darbelneta [100] (*He limped across the street.: Il a traversé la rue en boitant.*, viz také Daneš 1981: 96).

Čeština a další slovanské jazyky vyjadřují směr pohybu většinou pomocí prefixu; způsobová složka pohybu je pak stejně jako v angličtině součástí slovesného základu, srov. v [101] prototypický příklad *elle est arrivée en courant* → *přiběhla* (viz také Talmy 2000: 102, Šabršula 1986: 18, Nádvorníková 2010a: 18–19).⁹⁶

Poznámka – typologie jazyků na základě typu vyjadřování způsobu pohybu

Talmy (2000) založil na rozdílu vyjadřování způsobu pohybu svou typologii jazyků. Rozlišuje *satellite-framed languages* (např. angličtina, ale také slovanské jazyky), které vyjadřují způsob realizace pohybu ve slovesném základu/kořeni, a směr je pak specifikován pomocí „satelitů“ (částice jako *across* nebo ve slovanských jazycích prefixy, viz Talmy 2000: 102); Stosić uvádí příklad *The dog ran out of the house* (můžeme doplnit český ekvivalent *Pes vyběhl z domu*, Stosić 2009: 108). Představitelem druhého typu jazyků (*verb-framed languages*) jsou podle Talmyho právě jazyky románské, ale také např. japonština, tamilština aj. Tyto jazyky vyjadřují pohyb a jeho směr naopak v VF, přičemž způsob realizace pohybu je fakultativně specifikován pomocí adverbálních doplňků (např. právě Ger, Talmy 2000: 222); *Le chien est sorti de la maison (en courant)* nebo *Jean traverse la rivière à la nage*. (Stosić 2009: 108).⁹⁷

Vzhledem k malému rozsahu našeho paralelního korpusu máme pouze málo dokladů kombinace VF(V_{mouv}) – VG(V_{mouv}), přičemž pouze asi osm výskytů přesně

⁹⁵ *Une nageuse arrivait en crawlant*. (Droit, *Le Retour*, 1964).

⁹⁶ Přehled prefixů a jejich francouzských ekvivalentů (alespoň přibližných) je pak možné najít např. v Millet 1958, např. pro kořen –běh– na str. 187–188; a samozřejmě také ve všech učebnicích češtiny pro frankofonní cizince, srov. např. Slabochová 2010: 84; obecně pro slovanské jazyky srov. přehled v Talmy 2000: 105–106.

⁹⁷ Na tento jev upozorňuje také Šabršula svým klasickým příkladem *les hannetons entrent (dans la pièce)*, kde musí čeština specifikovat způsob pohybu: *chrousti vletí do místnosti (had se vplazí, chodec vejde...)*, viz Šabršula 1986: 244.

odpovídá výše uvedenému prototypu.⁹⁸ Kromě [101] můžeme uvést např. také příklad s rovněž častým Ger *en titubant*:

[165] Visiblement , cela n'avait rien d'étonnant pour notre Atlantide : n'avions-nous pas déjà vu l'oncle de Charlotte sortir en titubant du fiacre, l'oeil trouble, le bras emmailloté dans un foulard ensanglanté – il venait de se battre en duel, dans la forêt de Marly, en défendant l'honneur d'une dame... (Makine, *Le Testament français*, 1995) → Pro naši Atlantidu na tom očividně nebylo nic divného: cožpak jsme už nebyli svědky, jak Charlottin strýček **vyvrávorat z drožky**, zrak zkalený, paži ovinutou zkrvaveným šátkem – právě v marlijském lese v souboji obhájil čest jisté dámy... (Dufková 2002)⁹⁹

Nízký výskyt Ger_{hypo} v Ger_{IC} není překvapivý; např. i v Ger_r totiž tento významový typ představuje pouze asi čtvrtinu z výskytů VG(V_{mouv}), tj. přibližně pouze 4 % z celkového počtu Ger. Po rozšíření korpusu InterCorp bude možné doplnit další výskyty, a příp. také kontrastivní data z jiných jazyků, např. z angličtiny.¹⁰⁰ Pro tuto chvíli však můžeme alespoň naznačit několik hypotéz a upřesnění sémantického fungování daného typu Ger.

1. Význam Ger_{hypo} je vázán primárně na postpozici (*Dét* je možné, viz Nádvořníková 2010a: 21). Tuto tendenci konstatovala jak Halmøyová, tak Olsenová a Kleiber s Theissenovou (viz I.3.1): vyjádření způsobu následuje po VF. Ve výjimečných případech antepozice je sice VG(V_{mouv_zp}) nadále lexikálně integrováno do VF, ale syntakticky je v pozici extrapredikační:

[166] Puis **en titubant**, il se dirigea vers la porte, tentant de se redresser en un semblant de dignité. (Tristan, *Tribulations héroïques*, 1987) → **Vravoravým krokem** namířil ke dveřím, snažil se jít zpřímá a vypadat důstojně. (Kalfiřt 2003)

2. Hyponymum se musí nacházet v VG; v opačném případě se význam mění na RT, podobně jako v [146], [147] a [148], viz také rozdíl mezi [103] a [103]':

⁹⁸ Většina příkladů kombinace dvou sloves pohybu navíc pochází z problematického textu Makinova, kde potenciálně hrozí interference s ruštinou (srov. výše).

⁹⁹ Srov. v podobném významu *en vacillant*, *en claudiquant*, *en clopinant*: Je quittai la salle de contrôle en vacillant, j'avais la tête qui tournait. (Toussaint, *Faire l'amour*, 2002) → **Vypotácel jsem se** z kontrolní místnosti, motala se mi hlava. (Šotolová, 2004); Son disciple le suivait en claudiquant car il commençait d'être fatigué. (Tristan, *Tribulations héroïques*, 1987) → **Žák za ním pokulhával**, protože začínal cítit únavu. (Kalfiřt, 2003); Il approcha d'eux en clopinant. (Tristan, *Tribulations héroïques*, 1987) → **Příbelhal se k nim**. (Kalfiřt, 2003). Podobně např. Je traversai le plateau, en glissant entre les couples comme si je marchais sur de la glace, et sortis. (Makine, *Le Testament français*, 1995) → **Prosmýkl jsem se** přes parket mezi páry, jako bych šlapal po ledu, a vyšel ven. (Dufková 2002).

¹⁰⁰ Kromě toho bude třeba doplnit také výskyty z česko-francouzské části InterCorpu a srovnat výsledky analýzy s referenčním korpusem ČNK.

[167] **En repartant**, je titubais, résolument vide. (Assouline, *La Cliente*, 1998) → **Cestou zpět jsem se potácel!** a cítil se dokonale vyprázdněný. (Martínek 2000).

3. Překlad VG(Ger_{hypo}) do češtiny pomocí prefigovaného slovesa podléhá mnoha omezením; sloučení („amalgamizaci“ VF a VG) může blokovat např. další specifikace způsobu pohybu, např. pomocí distributivního sufixu (srov. výše [164] *les flocons entraient en voletant*, ale také pomocí větných členů rozvíjejících pouze Ger. Např. v [168] bychom potřebovali slovesný základ vyjadřující pohyb po ruku:

[168] Certes, personne ne m'avait vue parcourir les bureaux toute nue, **en marchant** sur les mains, ni rouler un patin à un honnête ordinateur.¹⁰¹ (Nothomb, *Stupeur et tremblements*, 1999, Ger_{IC}).

Kromě těchto omezení je třeba zmínit také některá pozorování upřesňující tradiční popis fungování VG(V_{mouv}) s významem způsobu realizace pohybu:

1. Není tak docela pravda, že čeština vyjadřuje směr pohybu pouze prefixem; většinou je totiž specifikován pomocí rozvíjejících větných členů také cíl nebo východisko pohybu, a to prostřednictvím konkrétní předložky nebo příp. také adverbia, srov. např.:

[169] Nous pressâmes le pas pour descendre les quelques mètres du chemin privé de l'hôtel, et traversâmes₁ la rue₂ **en courant**₃ la main dans la main₄, [...]. (Toussaint, *Faire l'amour*, 2002) → Přidali jsme do kroku, abychom překonali těch několik metrů vyhrazené cesty k hotelu, chytli se za ruce₄ a **přeběhli**₁₊₃ přes₁ ulici₂, [...]. (Štolová 2004)¹⁰²

2. Tradičně uváděný příklad *swim across – přeplavat – traverser (la rivière) en nageant* není pro ilustraci fungování Ger s významem způsobu realizace pohybu ve francouzštině příliš vhodný, protože právě zde Ger silně podléhá konkurenci SP à la nage. V Ger_R jsme identifikovali pouze 8 výskytů *en nageant* a žádné z nich nebylo

¹⁰¹ Překlad u tohoto příkladu neuvádíme, protože zásadním způsobem mění význam dané CG: *Ovšem, nikdo mě neviděl běhat nahou po psacích stolech, chodit po rukách ani líbat počestný počítač.* (Fialová 2004).

¹⁰² Tento jev jsme analyzovali také v Nádvořníková 2010a: 22–23; přínosné jsou v tomto ohledu příklady z korpusu COLOMBA, který nabízí několik variant překladu, např. *La femme Pietri, ayant laissé son fardeau, monta₁ le sentier₂ en courant₃, et trouva le colonel della Rebbia baigné dans son sang, percé de deux coups de feu, mais respirant encore.* → A) Pietriová položila své břemeno, **vyběhla**₁₊₃ **po stezce**₂ a našla plukovníka della Rebbia zbroceného krví; měl dvě rány v těle, ale ještě dýchal. B) Když Pietriová zanechala své břemeno na místě a **vyběhla**₁₊₃ **po stezce**₂ **nahoru**₁, našla plukovníka della Rebbiu zbroceného krví, s dvěma průstřely, avšak ještě dýchal.

v kombinaci s VF *traverser*.¹⁰³ Naproti tomu ve stejném korpusu můžeme najít 50 výskytů *à la nage*, z nichž se 22, tj. téměř polovina, kombinuje s VF *traverser* (např. *Et on traversait le port à la nage*, Izzo, Chourmo, 1996). Podle našeho názoru může užití Ger v tomto případě znevýhodňovat tranzitivní povaha slovesa *traverser*: Ger je od VF separován přímým předmětem a jeho integrace do VF jako způsobového určení není tak zřetelná. Odděleně od VF tak může *en nageant* implikovat i význam průvodní okolnosti, na rozdíl od SP *à la nage*, které vyjadřuje význam způsobu jednoznačně (především díky své depredikační povaze). Tuto hypotézu by však bylo nutné ověřit na dalších podobných konstrukcích.

3. Většina příkladů uváděných v souvislosti s Ger ve významu způsobu realizace pohybu obsahuje na pozici VF telické sloveso, které inherentně vyjadřuje ohraničenost děje (srov. výše Talmy, Šabršula, Daneš aj.). Ger však může vyjadřovat způsob realizace pohybu i v kombinaci s atelickými VF, např. podle Ger_r (*s'*)*avancer, marcher, parcourir, défiler, s'éloigner, longer, rôder (en faisant des détours)* aj. (srov. také [168]):

[170] Sa voix était sourde, essoufflée, presque inaudible encore. Ils détachèrent les bêtes ; ils avançaient en titubant, avaient des gestes de somnambules. (Germain, *Jours de colère*, 1989)¹⁰⁴

Podobně může být atelické VF *marcher* blíže specifikováno pomocí Ger *en louvoyant, en chancelant, en trébuchant, en boitant, en se dandinant, en tanguant, en frôlant le sol, en rasant les murs, en traînant les pieds*, ale také *en s'appuyant sur (une canne, un bâton* atd., podobně jako *en boitant*) aj. Atelická slovesa neobsahují sém směru, ale většinou pouze jednoduchý sém pohybu, a proto je jejich význam v podstatě obsažen v VG (můžeme tedy říci *il titubait* nebo *il boitait*, místo *il avançait en boitant*). Dekompozice do VF(V_{mouv_atel}) – VG(V_{mouv_zp}) však podle našeho názoru umožňuje akcentovat dynamičnost děje (pohyb) a naopak marginalizovat způsob jeho realizace (srov. výše poznámku Flauxové a Molineové).

Výše uvedený výčet atelických sloves v VF(CG) zároveň ukazuje, že slovesa vyjadřující způsob realizace pohybu nemusejí být vázána pouze na VG, ale mohou sama

¹⁰³ Jak jsme se zmínili v úvodu, korpus samozřejmě nemůže poskytnout negativní důkaz; přesto je při rozsahu 38 444 výskytů Ger toto číslo dosti průkazné.

¹⁰⁴ Podobně *Une épaisse couche de nuages sombres avançe en roulant, [...]* (Dormann, *La Petite main*, 1993) nebo *avancer en rampant* (např. v Ger_{SPEC} tvoří všech osm výskytů tohoto spojení název hry „*s'avancer en rampant*“, v knize J. Roubauda *La Boucle*, 1993).

přijímat další způsobová doplnění ve formě Ger.¹⁰⁵ Takto může fungovat dokonce i sloveso *courir*, které je jinak prototypem $V_{\text{mouv_zp}}$:

[171] *J'ai couru en titubant* dans le bureau, j'ai ouvert un tiroir et j'ai mis mon verre vide dedans. (Manchette, *Morgue pleine*, 1973)

Pokud je však $V_{\text{mouv_zp}}$ ve funkci VF (např. *courir*, *marcher*), akcentuje se stejně jako u $V_{\text{mouv_atel}}$ spíše obecně jeho význam pohybu (tedy základní význam *se déplacer*), a způsobová složka je částečně marginalizována. Podobný význam mají tato slovesa také v kombinaci s VF jiného typu než V_{mouv} (srov. výše [150], [159], [160], [161] a [168]).¹⁰⁶ Pokusíme-li se shrnout vzájemnou kombinabilitu V_{mouv} v CG, můžeme konstatovat, že pozice VF může být obsazena slovesy telickými (*sortir*, *partir*, *entrer* atd., $V_{\text{mouv_tel}}$) nebo obecně atelickými (*avancer*, *marcher* atd., $V_{\text{mouv_atel}}$), VG pak atelickými slovesy s významem způsobu realizace děje ($V_{\text{mouv_zp}}$). Kombinace mezi prostými $V_{\text{mouv_tel}}$ a $V_{\text{mouv_atel}}$ však není možná, protože jak jsme konstatovali výše, bezpříznakový sém pohybu je obsažen i ve slovesech telických, a konstrukce by byla tautologická.¹⁰⁷ Šipky v následujícím schématu naznačují vztah $VF \rightarrow VG$:

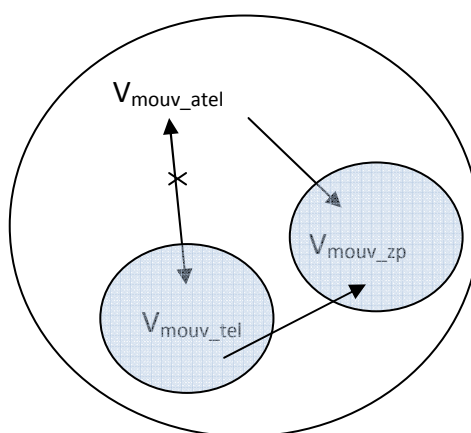

Schéma IV – Kombinatorika typů V_{mouv} pro vyjádření způsobu realizace pohybu

¹⁰⁵ Na toto hierarchické uspořádání hyponym sloves pohybu upozorňují např. Le Pesant a Mathieu-Colas (1998: 19) a také Stosić 2009: 106.

¹⁰⁶ Jak jsme konstatovali výše, vzhledem k významové chudosti (*sémantisme faible*) je většinou sloveso *marcher* specifikováno rozvíjejícími větnými členy.

¹⁰⁷ Kombinace těchto sloves je samozřejmě možná, pokud je u slovesa *marcher* akcentován sém způsobu (např. výše *Je suis sorti en marchant doucement devant sa chambre*). V některých případech však může významová vyprázdňenost *en marchant* vést k tomu, že funguje jen jako *étouffement*, viz např. *on entre dans la mer en marchant sur des pontons de bois, [...]* (Laurens, *L'Amour, roman*, 2003) → *Večere se konala v Rosa Nautica, restauraci zbudované na pilotech, v Miraflores – vycházíte do moře po dřevěném můstku, [...]* (Pflimplová, 2004).

V závěru této podkapitoly věnované VG($V_{\text{mouv_zp}}$) je pak třeba upřesnit samotný význam „způsobu“, který tato slovesa v CG vyjadřují. Podíváme-li se totiž zpětně na výše uvedené příklady, zjistíme, že jen část z nich vyjadřuje opravdu jen prostý způsob pohybu (tedy pouze charakteristiku děje). Význam způsobu realizace pohybu je dominantní zejména u $V_{\text{mouv_zp}}$ specifikujících parametr „prostředí“, např. *en rampant*, *en volant*, *en planant*, *en crawlant* aj., většina $V_{\text{mouv_zp}}$ však může iniciovat kontextové hypotézy týkající se např. psychického nebo fyzického stavu subjektu. V tomto významu je příznačné *en titubant* (srov. výše [165] pro stav spíše fyzický, a [166] pro stav pravděpodobně psychický), ale i prototypické sloveso *en courant* může implikovat silný pozitivní nebo negativní emocionální stav (srov. výše [162]).¹⁰⁸

Tyto sekundární interpretace spouštějí často $V_{\text{mouv_zp}}$ vyjadřující pohyb namáhavý, např. (*en*) *pataugeant* (viz [157]), *en trébuchant*, *en chancelant*, *en boitant*, *en clopinant* a samozřejmě již zmíněné *en titubant*, a především slovesa vyjadřující primárně buď pohyb na místě (*en sautillant*, *en gambadant*, *en tanguant*, *en se dandinant*, většinou pro pocity pozitivní), nebo obecně tělesné stavy (*en tremblant*, *en frémissant*).¹⁰⁹ Stejně jako *marcher en chantonnant* nebo *partir en claquant la porte*, také *marcher/partir en sautillant* implikuje určitý emocionální stav subjektu. Od vlastního způsobu daného lexikálním vztahem hypo/hyperonymie mezi VG a VF (Ger_{hypo}) se tak dostáváme k obecnějšímu významu Ger_{zp} .¹¹⁰ Jak uvidíme níže, tuto tendenci vykazují i jiné typy sloves.

Závěr

Jak jsme konstatovali v II.2.1.1, slovesa pohybu (V_{mouv}) patří v románových textech jednoznačně k nejčastějšímu lexikálnímu obsazení Ger. Obvykle bývají spojována především s významem časového určení (RT, srov. Gettrup 1977a v I.1.2), bližší analýzou se však ukázalo, že tento význam vyjadřují pouze slovesa zahrnující význam ohraničenosti pohybu (slovesa telická). Prototypická jsou v této funkci

¹⁰⁸ I slovesa implikující naopak pomalost pohybu (*en flânant*, *en traînant les pieds*) mohou spouštět kontextové hypotézy (srov. výše příklad v pozn. 64). A slovesa vyjadřující Stosićův parametr „skrytý, nenápadný způsob pohybu“ vyjadřují záměr subjektu (*en se faufilant*, *en rasant les murs* atd.).

¹⁰⁹ Pocity a emocionální stav subjektu však mohou být vyjádřeny i přímo – např. *entrer en hésitant*, srov. také níže VG vyjadřující gesta a mimiku (II.2.1.3.2).

¹¹⁰ Právě možnost přidávání sekundárních interpretací nám však připomíná, že se stále pohybujeme především v narativním (románovém) diskurzu, kde se nejedná o situace reálné, ale fikční, jejichž interpretace je do značné míry ovládána záměry autora.

především V_{mouv} vyjadřující ohraničenost inherentně (*sortir, entrer, partir* atd.), ale stejným způsobem mohou fungovat také slovesa, u nichž je ohraničenost dána především komplementací (*traverser, passer, aller* atd.).¹¹¹ Slovesa vyjadřující trasu pohybu (*path*) pak častěji vyjadřují děj simultánní s dějem PP, naopak V_{mouv} s významem východiska nebo cíle pohybu mohou být ve vztahu těsné návaznosti (tedy anteriority).

V souvislosti s částečným překrýváním dějů a příp. s jejich těsnou návazností jsme také konstatovali, že francouzština často ponechává díky formě Ger tyto časové vztahy vágní; naproti tomu při překladu do češtiny je nutné tyto vztahy vyjádřit (nejčastěji pomocí SP s předložkou *při* a nebo vedlejší větou se spojkou *když* a následně videm VF). Zároveň jsme upřesnili Rihsův termín *élargissement de la dénotation du prédicat* (rozšíření významu predikátu, I.1.2.2.3), kterým Rihs vysvětluje případy absence překrývání dějů SG a PP. Podle našeho názoru je totiž možné začlenit děj PP do děje SG díky mutační povaze VG (srov. výše Klein 1994); výsledný stav VG pak koinciduje s dějem PP. Právě pomocí mutační povahy telických sloves jsme také vysvětlili jejich fungování jako spaciotemporálního rámce: v antepozici vyjadřují změnu scény, přerýv ve vyprávění.

Atelická slovesa s prostým významem pohybu (V_{mouv_atel}) mohou rovněž vyjádřit v antepozici rámec pro následující PP, na rozdíl od telických sloves jde však spíše o vyjádření pokračování předchozího děje, nikoli o změnu scény. Důležitým omezením V_{mouv_atel} v antepozici je to, že nevyjadřují ohraničenost děje, která je s funkcí rámce obvykle spojována, a proto jim musí být tento význam přidán externě – pomocí komplementace a/nebo *toutGer*. Tím se liší od V_{mouv_tel} , která se s *toutGer* kombinují pouze výjimečně: V_{mouv_atel} totiž primárně vyjadřují průvodní okolnost (CC), a mohou proto někdy vstupovat s hlavním dějem do konfliktu, naproti tomu V_{mouv_tel} jakožto časová určení jsou jednoznačně pozadím hlavního děje.¹¹²

¹¹¹ U sloves vyjadřujících ohraničenost děje inherentně jsme konstatovali také častý výskyt bez rozvíjejících větných členů; smysl je totiž jasný z kontextu.

¹¹² Nejčastějšími překladovými ekvivalenty V_{mouv_atel} s významem CC bylo buď VF v koordinačním vztahu k původnímu VF, nebo SP s předložkou *za* (*za chůze*), příp. v antepozici vedlejší věta časová se spojkou *jak*.

$V_{\text{mouv_atel}}$ a $V_{\text{mouv_tel}}$ však sdílejí obecnou tendenci ke kontextové zapojenosti (jak v antepozici, tak v postpozici, většinou pomocí asociační anafory), s čímž se pojí jejich častý výskyt v antepozici a rovněž nekoreference s podmětovým aktantem PP, protože referent podmětového aktantu VG je součástí prekontextu. Pokud jde o typy VF, s nimiž tato slovesa vstupují do interakce, konstatovali jsme obecnou převahu V_{dic} a V_{ment} ; $V_{\text{mouv_tel}}$ však více tíhnou ke kombinaci s jinými mutačními nebo obecně událostními slovesy, naopak $V_{\text{mouv_atel}}$ jsou častější jako průvodní okolnost jiných procesuálních sloves (*activity*).

Specifický významový efekt jsme pak konstatovali při kombinaci dvou sloves pohybu: atelické, nebo častěji telické VF se kombinuje s $VG(V_{\text{mouv}})$ specifikujícím některý aspekt způsobu realizace pohybu ($V_{\text{mouv_zp}}$). U tohoto typu jsme konstatovali naprosto jednoznačnou tendenci k intrapredikační pozici, což souvisí s integrací VG do VF i na lexikální úrovni. U tohoto typu jsme naznačili teoretické základy kontrastivní analýzy, celkově jsme však museli konstatovat nedostatek dat pro její prohloubení.¹¹³

¹¹³ Celkově lze konstatovat, že V_{mouv} s významem RT tvoří přibližně polovinu všech výskytů $VG(V_{\text{mouv}})$, čtvrtinu pak představují V_{mouv} s významem CC a zbytek pak V_{mouv} s významem způsobu realizace děje. Tyto údaje jsou však samozřejmě jen velmi přibližné, jednak proto, že jsou založeny pouze na jednom subjektivním hodnocení, jednak proto, že např. právě kategorie CC a RT lze často jen velmi obtížně odlišit.

2.1.3.2 Slovesa řečové činnosti (V_{dic})

V II.2.1.1 jsme konstatovali, že V_{dic} (slovesa mluvení, nebo obecně řečové činnosti) představují v Ger_R druhé nejčastější lexikální obsazení VG, hned po V_{mouv} (v Ger_r je poměr obou typů přibližně vyrovnaný, každý typ kolem 15 %).¹ U Ger_{PUBL} jsme pak shledali naprostou dominanci tohoto typu VG (v seznamu 31 nejčastějších VG jde o jedenáct sloves, která pak dohromady představují téměř 11 % všech výskytů Ger v Ger_{PUBL} , viz Příloha č. 3).²

Pokud jde o konkrétní tvary, typické je především neutrální sloveso *dire* (*en disant*), které je např. v Ger_R vůbec nejčastějším lexikálním obsazením VG (pokud ponecháme stranou silně lexikalizované *en attendant*), jde celkem o 1 045 výskytů.³ Dalšími častými VG jsou pak v románových textech *en parlant* (405 výskytů) a *en criant* (305 výskytů). Tato tři V_{dic} nacházíme v seznamu nejfrekventovanějších VG jak v Ger_R , tak v Ger_r ; čtvrté nejčastější VG je však v Ger_R *en demandant* a v Ger_r *en murmurant*. Jak jsme uvedli v II.2.1.1, další V_{dic} nacházíme v Ger_R mezi nejčastějšími také mimo základní seznam, např. *en hurlant* nebo *en répétant*.

2.1.3.2.1 Bližší vymezení kategorie V_{dic}

Vidíme tedy, že v Ger_R můžeme najít na jedné straně nepříznaková V_{dic} , ať již událostní (*dire*), nebo procesuální (*parler*), na straně druhé ale i typy akcentující způsob řečového projevu (především jeho intenzitu: *crier*, *hurler*, *murmurer*, $V_{dic_{zp}}$) nebo komunikační funkci (*demandeur*). Naproti tomu v Ger_{PUBL} mezi nejčastějšími VG úplně chybí $V_{dic_{zp}}$, a naopak dominují V_{dic} akcentující význam „předávání informace“ (srov. níže Daneš et al. 1981 a Nemcová 1990). Vedle neutrálních deklarativních sloves (*en déclarant*, *en annonçant*) zde najdeme také slovesa zdůrazňující vysokou míru jistoty mluvčího, pokud jde o platnost sdělované informace (*affirmer*, *assurer*), nebo fázi

¹ Čísla uvedená pro Ger_R jsou samozřejmě pouze orientační, protože jsou založena jen na seznamu třiceti nejčastějších VG.

² Tuto tendenci potvrzuje i Ger_{publ} , zastoupení $VG(V_{dic})$ je zde dokonce ještě vyšší (kolem 20 %); tento údaj však vzhledem k malému rozsahu vzorku není příliš spolehlivý. V Ger_{SPEC} jsou V_{dic} mnohem méně frekventovaná než v Ger_{PUBL} a Ger_R (mezi nejčastějšími VG se objevuje pouze *en disant*), a proto se zde soustředíme především na texty románové a publicistické. V Ger_{SPEC} můžeme najít těsně pod hranici základního seznamu např. *en ajoutant* (49 výskytů), ale pouze několik výskytů má význam V_{dic} , většina patří k V_{manip} . Časté je také *en admettant*, ale vzhledem k jeho silné lexikalizaci o něm pojednáváme až v II.2.2.4.2.2, a také v II.2.2.1.2.2.

³ Jak ale můžeme pozorovat v Příloze č. 3, sloveso *dire* je velmi frekventované obecně, i mimo tvar Ger .

řečového projevu (*ajouter*). Některá slovesa mohou také zdůrazňovat sdělovanou informaci nebo její část (*souligner, préciser*), ale např. slovesa *expliquer* nebo *rappeler* přidávají k základnímu informačnímu významu také zřetel k adresátovi.⁴

Výše uvedený výčet samozřejmě není vyčerpávající a ponechává stranou mnoho typů V_{dic} (např. celou skupinu performativních sloves);⁵ zároveň ale odhaluje značnou heterogenost kategorie V_{dic} , protože ukazuje, že je možné tato slovesa klasifikovat na základě velmi rozmanitých kritérií.

Základním faktorem je u V_{dic} jejich valenční/intenční struktura, která rozlišuje na jedné straně predikátory, jež vyjadřují prostě řečovou činnost (typ *parler*, Vendlerovy *activity*, v Danešově pojetí procesy), na straně druhé pro V_{dic} typické predikátory obsahující valenční pozici pro předávanou informaci (typ *dire*, u Vendlera *accomplishments*, u Daneše události). Do první skupiny řadí Daneš především slovesa *mluvit* a *vyprávět* (v bezpředmětovém užití), ale také V_{dic_zp} , např. *šeptat, huhňat, koktat, žvanit* (Daneš et al. 1981: 164–165).⁶ K této skupině můžeme přiřadit také skupinu „*chitchat verbs*“ (Levin 1993: 208–209), která vyjadřují pouze řečovou činnost a participanty, ale nikoli předávanou informaci (podobně ve francouzštině *bavarder*).

Predikátory vyjadřující předávanou informaci jsou centrálním typem V_{dic} , právě sem patří prototypické sloveso *dire* (říci/říkat). Daneš poukazuje na to, že vyjádření předávané informace s sebou automaticky nese i pozici pro příjemce (adresáta) této informace (Daneš et al. 1981: 162). Naproti tomu Hirschová v Encyklopedickém slovníku češtiny uvádí i přechodovou skupinu sloves bez vyjádření příjemce, např. *Petr*

⁴ Výše uvedené rozdíly mezi Ger_R a Ger_{PUBL} samozřejmě souvisejí s rozdílnou komunikační funkcí textů v nich obsažených: publicistické texty akcentují funkci sdělovací, zatímco v rámci estetické funkce dominantní v románech se autor snaží vytvářet (fikční) simulace reálných komunikačních situací, a postihnout tedy co nejvíce jejich aspektů, včetně např. emocionálního stavu mluvčího (srov. také níže).

⁵ Např. Vives nabízí možnost řadit k V_{dic} také slovesa „mlčení“ („*prédicats de NE PAS DIRE*“, Vives 1998: 63), podobně Encyklopedický slovník češtiny řadí sloveso „mlčet“ k V_{dic} jako „negativní pendant“ k základním slovesům „říci, mluvit“ (Karlík – Nekula – Pleskalová 2002: 519). V Ger_R jsme našli pouze 4 výskyty *en se taisant*, ale tři z nich tuto ekvivalenci potvrzují, protože je teoreticky možné je nahradit pomocí Ger v negaci *en ne parlant pas* (srov. také II.2.2.2.1), např. *Il déteste mentir et avoir à se perdre dans ses mensonges. En se taisant, il reste maître de la situation, il préserve l'intérieur de sa bille.* (Bienne, *Les Jouets de la nuit*, 1990). Tento typ Ger lze přiřadit k významu Ger_{ekviv} .

⁶ Levinová uvádí u kategorie „*verbs of manner of speaking*“ více než 70 sloves (např. *cry, growl, mumble, purr* nebo *snarl*) a poukazuje na to, že mnoho z nich je používáno také jako označení zvuků vydávaných zvířaty (Levin 1993: 206; srov. např. české *za/vrčet*). Podobně např. ve francouzštině: *Noisetier, vert de colère, alla chercher la balle au fond des filets en grondant à l'adresse de son équipier : – Tu recommences tes conneries ?* (Fallet, *Le Tripoteur*, 1951). Zde je však *gronder* užito předmětově, na rozdíl např. od *la tempête s'est éloignée en grondant*.

mluví jen o syntaxi (Karlík – Nekula – Pleskalová 2002: 519). Tento typ je však podle našeho názoru možné přiřadit k Danešovým procesům. K událostem pak mohou patřit sekundárně také V_{dic_zp} , pokud vyjadřují i předávanou informaci.

Kromě základního významu předávání informace však mohou V_{dic} vyjadřovat také specifickou komunikační funkci projevu, srov. výše *demander*, ale také *annoncer*, *admettre*, *prier*, *proposer* atd. Ve formě Ger jsou však tato ilokuční slovesa transformována do funkce CIR, a jejich užití tak může nabývat např. významu prostředkového, příp. Ger_{ekviv} (srov. také [83]):⁷

[172] **En prénomnant** leur fils Raphaël, en le plaçant sous la protection tutélaire de l'archange le plus aérien et le plus mélodieux, les époux Bidoche commençaient peut-être à relever inconsciemment le défi. (Tournier, *Le Coq de bruyère*, 1978) → **Tím, že dali** svému synovi jméno Rafael, a světili ho tak pod strážnou perut' nejvzdušnějšího a nejlíbivějšího z archandělů, manželé Čurdovi možná podvědomě začínali odpovídat na tuto výzvu. (Jamek 1984)⁸

Ilokuční aspekt V_{dic} vnáší do jejich významu pragmatickou složku, odkazující ke komunikační situaci.⁹ V_{dic} však mohou být specifikována i pomocí čistě sémantických aspektů, založených na různých způsobech realizace řečového projevu (srov. výše Stosićovy parametry pro klasifikaci V_{mouv_zp} , II.2.1.3.1.3c). Nejčastějším parametrem je intenzita hlasového projevu (srov. výše *hurlant*, *criant* nebo naopak *murmurant* nebo *chuchotant*, viz [102]). Specifikačním parametrem ale může být také hlasitost a tempo

⁷ Význam Ger_{ekviv} však mohou mít i jiná V_{dic} , včetně prototypického *en disant*, srov. příklad Halmøyové: *Ils avaient donc raison en disant que j'étais tombé* (Halmøy 1982: 281). Tento význam má v následujícím příkladu také nonfaktové Ger *en prétendant*: *Nos profondeurs n'étaient pas blindées. Encore moins divines. En prétendant le contraire dans Diary, nous mentionnons.* (Schreiber, *Un silence d'environ une demi-heure*, 1996). Ger *en prétendant*, vyjadřující nonfaktovou presupozici, se v Ger_R vyskytlo 26x; podobný význam má ale např. také *en prétextant* (14 výskytů). V Ger_{PUBL} jsme našli pět výskytů *en prétendant*, což vzhledem k menšímu rozsahu korpusu představuje relativně vyšší poměr ve srovnání s Ger_R, např. *Cette campagne de publicité fait l'apologie de l'anorexie en prétendant la dénoncer.* (Le Monde, 10. 10. 2007). Jelikož *prétendre* jakožto kontrafaktový predikát presuponuje rozpor mezi sdělovanou informací a realitou, je často možné doplnit tvar *tout* (viz II.2.2.3.2), srov. také *tout en feignant* v [121] a *tout en reconnaissant* v [277].

⁸ Podobně fungují např. také Ger *en pardonnant*, *en se parjurant* aj.: tyto řečové akty způsobují konkrétní následky (*enchaîner q.*, *faire tort à q.* atd.). Podobně v Ger_{PUBL}: *L'UEFA [...] avait surpris son monde en désignant, pour accueillir l'Euro 2012, la Pologne et l'Ukraine.* (Le Monde, 22. 11. 2007). Srov. také níže [176].

⁹ Právě na polaritě mezi „informačními“ a „pragmatickými“ aspekty významu V_{dic} založila svou klasifikaci těchto sloves Nemcová (1990: 25–29).

řeči, tón, ale také specifika výslovnosti (ať již záměrná, např. *en détachant les syllabes*, nebo nezáměrná, např. *bégayer*, *zozoter*, příp. nějaký regionální přízvuk).¹⁰

Jelikož VF(V_{dic_zp}) fungují především v konstelacích s hyperonymními VF(V_{dic}), především se slovesem *dire*, budeme se jim podrobněji věnovat v II.2.1.3.2.3c, kde analyzujeme různé významy Ger v postponovaných uvozovacích větách (*incises*). V souvislosti s typem *en disant* (II.2.1.3.2.3b) pojednáme také o slovesech z Ger_{PUBL}; procesuální V_{dic} jsou předmětem kapitoly II.2.1.3.2.3a. Nejprve však stručně představíme základní faktory sémantické interpretace Ger, které jsou s kategorií V_{dic} spojeny.

2.1.3.2.2 Korelace V_{dic} s faktory sémantické interpretace Ger

Jak jsme mohli konstatovat výše, vnitřní klasifikace kategorie V_{dic} je obdobná jako u V_{mouv} : typ *en parlant* může být obdobou atelického *en marchant*, typ *en disant* paralelou telického *en entrant*, a obě kategorie sloves rovněž zahrnují významnou skupinu predikátů vyjadřujících způsob realizace daného děje. Pokud však jde o explicitní faktory sémantické interpretace Ger, a s nimi spojené významové korelace, V_{dic} je v podstatě protipólem V_{mouv} .

Většina rozdílů je spojena s obecnou tendencí V_{dic} k **intrapredikační pozici**: pouze 12 % VG(V_{dic}) v Ger_r se vyskytuje v antepozici vůči PP, proti 25 % u V_{mouv} (průměr je 17 %).¹¹ Tendence k intrapredikační pozici je pak znatelná i v postpozici: pouze 9 % VG(V_{dic}) je od PP **odděleno čárkou**, proti 13 % u V_{mouv} (to je i průměr v Ger_r). Se silnou intrapredikační pozicí souvisí také absence **nekoreference** podmětových aktantů VG a VF (srov. výše Combettův příklad ze střední francouzštiny, [37]) a velmi nízký výskyt podmětových aktantů [-hum], viz II.2.2.4.2. Intrapredikační pozice s sebou také nese tendenci k **rematické funkci** v informační struktuře výpovědi, což je často posíleno také rozsáhlou **komplementací**. Jelikož je primárním doplněním V_{dic} sdělovaná informace, má tato komplementace často podobu vedlejší věty obsahové nebo přímé řeči: zatímco u celku Ger_r představuje přímá řeč jako doplnění VG pouze méně než 5 %, u VG(V_{dic}) je to 31 %. Naproti tomu V_{dic} úplně bez rozvíjejících větných členů jsou velmi

¹⁰ Způsob výslovnosti může charakterizovat danou postavu, např. – *Virzile Zauvage ! s'écria-t-il en zozotant* (Jardin, *Bille en tête*, 1986).

¹¹ Jak jsme konstatovali u V_{mouv} , pokud bychom omezili V_{mouv} pouze na telická slovesa, pak by poměr antepozice dosahoval téměř poloviny výskytů.

vzácná (valenční doplnění u typu *dire* jsou obligatorní), u V_{mouv} jsme naopak konstatovali téměř 40 % výskytů úplně bez doplnění (II.2.1.3.1.2).

Specifickým faktorem u V_{dic} je rovněž převažující **typ textové sekvence**: zatímco V_{mouv} se vyskytovala především v nepříznakových narativních sekvencích (60 %), u V_{dic} se objevuje časté užití v uvozovacích větách (*incises* 8 % a anteponované uvozovací věty 29 % V_{dic} , především díky vysoké frekvenci *en disant*, viz II.2.1.3.2.3b).¹² Výše uvedené faktory pak jednoznačně korelují především s **významem průvodní okolnosti** (postpozice, funkce /sekundárního/ rématu, koreference, rozsáhlá doplnění, málo častá kontextová zapojenost atd.).¹³ Zatímco u V_{mouv} tedy dominuje vyjádření časového určení (RT), $SG(V_{dic})$ většinou vyjadřují děj srovnatelné informační závažnosti jako PP. Jak jsme se však zmínili výše, V_{dic} může vyjadřovat podobně jako V_{mouv_zp} také způsob realizace děje (přibližně 4 %) i vztahy široce kauzální (Ger_{moyen}/ Ger_{ekviv} , srov. [172]).¹⁴ Řečovou činností je tedy možné někdy měnit stav reality.

2.1.3.2.3 Významové korelace jednotlivých typů V_{dic}

2.1.3.2.3a Typ *en parlant*

Sloveso *parler* vykazuje ve formě Ger podobné tendence jako *marcher* u V_{mouv} : obě vyjadřují primárně průvodní okolnost hlavního děje, a to jak v postpozici, tak v antepozici. V češtině postponovanému *en parlant* stejně jako *en marchant* většinou odpovídá VF ve vztahu koordinace k PP (srov. [159]):

[173] Vos filles qui courent sur la plage en parlant philo, c'est trop intello, c'est bien pour le Café de Flore, mais la consommatrice lambda elle y pigera que dalle ! (Beigbeder, *99 francs*, 2000) → Ty vaše holky, co běží po pláži a vedou

¹² Jak uvidíme níže, v rámci analýzy Ger v *incises*, V_{mouv} mohou také fungovat jako doplnění V_{dic} uvozujícího přímou řeč, dokonce jsou v této pozici o něco častější než V_{dic_zp} (11 % u V_{mouv} proti 8 % u V_{dic}). Vzhledem k absenci participantu „informace“ však samozřejmě nemohou na rozdíl od *en disant* samy přímou řeč uvozovat (až na hraniční případy, srov. níže Rosierová, pozn. č. 59), a především mají v kombinaci s VF(V_{dic}) jiný význam: zatímco VG(V_{dic}) v kombinaci s VF stejného typu vyjadřuje způsob řečového projevu, tedy Ger_{hypo} (podobně jako při kombinaci dvou V_{mouv}), VG(V_{mouv}) u VF(V_{dic}) má význam RT/CC (srov. výše [151]).

¹³ Tento význam posiluje také málo častá kontextová zapojenost $SG(V_{dic})$, ve srovnání s $SG(V_{mouv})$, kde je naopak typickým rysem (u V_{mouv_tel} by se jednalo téměř o polovinu výskytů).

¹⁴ Pokud jde o faktor *toutGer*, jeho vyšší výskyt u V_{dic} (6,7 % ve srovnání s 4 % průměru Ger_R) je dán především kombinacemi s *en parlant* v antepozici (srov. [118]), kde *toutGer* dodává slovesu ohraničenost, podobně jako tomu bylo výše u *tout en marchant* ([150]).

filozofické řečičky, to je moc intošské, to se hodí tak do Café de Flore, ale zákaznice XY tomu bude houby rozumět! (Demlová 2003)¹⁵

Stejně jako *en marchant* se také *en parlant* vyskytuje nadprůměrně často v konstrukci *toutGer* (téměř polovina výskytů *en parlant* v Ger_R, konkrétně 185), srov. [150].¹⁶ Významové nuance se jsou dány především mírou kompatibility řečové činnosti s dějem PP. Pokud jsou děje kompatibilní (jde o obvyklé „scénáře“, např. V_{dic} – V_{mouv}, viz [174]), význam je stejně jako u [173] spíše CC; pokud jsou však děje nekompatibilní, význam se posouvá k opozici (viz II.2.2.3.2).¹⁷

[174] Il me paie donc le tramway jusque-là et, abandonnant l'avenue centrale, nous commençons à errer tout en parlant linguistique. Ou plutôt je le laissais monologuer. (Sally Raymond/Queneau, *Les Œuvres complètes de Sally Mara*, 1962)

Nuance mezi [173] a [174] je podle našeho názoru dána tím, že v [174] jde díky *toutGer* jednoznačně o dva samostatné děje, zatímco v [173] je SG teoreticky možné chápat nejen jako CC, ale také jako určení způsobu realizace děje (podobně jako např. v *Il travaille en chantant*, viz [19] a také Kleiberův výklad v I.1.2.2.3).¹⁸ Jak jsme totiž konstatovali v I.3.2, *tout* globalizuje, homogenizuje celek CG, a zdůrazňuje tak primární význam CC, tedy Kleiberovo AVEC (I.1.3.2.2.2). Tato nuance se při překladu do češtiny může projevit přidáním adverbia *přítom*.

V antepozici je (*tout*) *en parlant* stejně jako (*tout*) *en marchant* většinou známé z kontextu a slouží pouze jako prostředek textové koheze, zejména pokud nemá rozvíjející větné členy, srov. [80] a [118]. V obou zmíněných příkladech představuje SG *anaphore fidèle* (viz Herslundovy příklady [79] a [80]): přejímá z prekontextu stejný lexém (*parler*) a pouze ho transformuje do CIR (průvodní okolnost). Významovou vyprázdněnost tohoto typu Ger mohou naznačit i české překladové ekvivalenty, které

¹⁵ Podobně např. *Mettons-nous à table, Messieurs.* » *Nous dînons, en échangeant de vaines paroles.* (Genevoix, *Ceux de 14*, 1950). Tento typ VG by bylo možné přiřadit k typu *chitchat verbs* Levinové (viz výše).

¹⁶ Na rozdíl od *en marchant* je však podmětový aktant *en parlant* koreferenční s podmětem PP.

¹⁷ Komunikace většinou předpokládá zaměření pozornosti (a tedy i pohledu) mluvčího na posluchače. Jednoznačný význam opozice pak může být dán např. negativním lexikálním významem VG(V_{dic}) nebo jeho doplnění, např. *Chaque fois, Anselmo nous avait loyalement couverts, tout en marquant sa désapprobation.* (Del Castillo, *La Nuit du décret*, 1981), srov. také [120]. Mezi oběma ději je rozpor (ostatně následná reakce jedné z postav to potvrzuje: *Cette attitude me semblait digne, mais elle faisait enrager Garcia.* « *Il cherche à se couvrir, voilà tout, lâchait-il avec mépris*), *tout* je však homogenizuje, globalizuje do jednoho celku (viz I.3.2). (Je třeba dodat, že děj *marquer sa désapprobation* je teoreticky možné vyjádřit i neverbálně, např. mimikou nebo neartikulovanými zvuky.)

¹⁸ Srov. také [7] a [10a], Kleiberovu analýzu v I.1.2.2.3 a Kleiber 2007a: 122.

lze omezit na prosté adverbium „přítom“. Ze dvou výskytů anteponovaných (*tout*) *en parlant* v Ger_{IC} nebyl žádný přeložen tímto způsobem, proto uvádíme pro ilustraci příklad z korpusu COLOMBA, včetně alternativního překladu pomocí SP:

- [175] **En parlant**, il ouvrait la malle et en retirait quelques robes, un châle et d'autres objets à l'usage d'une jeune personne. (P. Mérimée, *Colomba*)
[175]' **Při těch slovech** otevřel kufr a vytáhl z něho několikery šaty, šál a jiné předměty, které se hodily za dar mladé dívky. (Bartocha 1920)¹⁹
[175]'' **Přítom** otevřel zavazadlo a vytáhl z něho několikere šaty, šál a jiné věci vhodné pro mladou ženu. (Čermák 1970) (viz také Nádvorníková 2003: 242)

Vidíme tedy, že význam průvodní okolnosti může být redukován na samotný časový základ tohoto významu (*přítom*), a daná konstrukce se tak může blížit významu RT-sim (časovému určení s významem simultaneity). Opět se tedy potvrzuje Gettrupovo konstatování, že při simultaneitě dějů je často obtížné jednoznačně odlišit CC a RT (srov. I.1.2.1, [12]). Posun od CC k RT usnadňuje jednak kontextová známost SG, jednak právě antepozice, která posouvá význam směrem k spaciotemporálnímu rámci (často posílenému o *tout*). Kromě toho ale může být posun k RT dán stejně jako u *tout en marchant* komplementací, která dodá procesuálnímu ději ohraničenost (např. *une Anglaise qui se mit à pleurer doucement en parlant de ses enfants*, Déon, *La Carotte et le bâton*, 1960).²⁰

Navzdory výše uvedeným podobnostem, daným především procesuálností děje (*activity*), však typ *en parlant* vykazuje ve srovnání s typem *en marchant* zásadní rozdíl v sémantickém fungování, a to častý výskyt (široce) kauzální interpretace, především v kombinaci s mutačním VF. Např. v náhodně vybraném vzorku třiceti *en parlant* (Ger_R) jsme identifikovali 7 výskytů s možností této interpretace, zatímco ve vzorku *en marchant* nebyl ani jediný (a v celku Ger_r byl velmi ojedinělý). Možnost kauzální interpretace jsme výše konstatovali jako obecný rozdíl mezi V_{dic} a V_{mouv} (II.2.1.3.2.2);

¹⁹ Srov. např. z Ger_{IC}: **Tout en parlant**, *Charlotte continuait à reprendre le col dentelé d'un chemisier*. (Makine, *Le Testament français*, 1995) → **Při svém povídání** *Charlotte nepřestala spravovat krajkový límeček u halenky*. (Dufková 2002). SP s předložkou *při* má podobný význam RT jako výše zmíněné *při vstupu do místnosti* ([151]); význam simultaneity je zde však posílen i pomocí VF *continuer à* (v češtině po modulaci *nepřestala*). Význam RT může být vyjádřen i časovými spojkami s významem simultaneity, např. *zatímco*: **Tout en me parlant**, *elle s'empessa de ranger dans le tiroir ventral un paquet frappé d'un caducée*. (Assouline, *La Cliente*, 1998) → **Zatímco na mne mluvila**, *spěšně zastrčila do zásuvky stolu balíček nesoucí odznak lékařského stavu*. (Martínek 2000).

²⁰ Základním typem doplnění je u typu *en parlant* stejně jako u typu *en marchant* způsob realizace děje, např. *doucement*, *avec douceur*, *bas*, *fort*, ale také vedlejší větou uvozenou spojkou *comme* (viz II.2.2.3.1).

konkrétně u *en parlant* je možné upřesnit, že pomocí řečové činnosti můžeme posluchače *dégoûter, déprimer, faire de la peine, acculer au désespoir*, ale také *calmer, lui donner courage*, a sám mluvčí si za řeči může něco uvědomit (*se mettre à comprendre*), ale také *se rendre désagréable* apod.²¹

Kauzální (po převodu do Ger pak prostředkový) význam je většinou dán komplementací Ger (např. *Il avait renvoyé une jeune femme suicidaire qui le déprimait en lui parlant de la mort de son ami toxicomane*, Ceccaty, *L'Accompagnement*, 1994), ale výsledku/následku lze dosáhnout i prostou řečovou činností, srov. příklad z Ger_{PUBL}:

[176] "Le basket de rue est un jeu où l'honneur est important, analyse Craig Robinson. Il n'y a pas d'arbitres, donc tout dépend de ton honnêteté. Si tu perds, essaye-tu de déconcentrer ton adversaire **en lui parlant**, ou en trichant ? (Le Monde, 9. 1. 2008)

Kauzální (prostředkový) význam Ger pak může být v češtině vyjádřen jednak vedlejší větou prostředkovou (*tím, že*), nebo např. pomocí SN ve tvaru instrumentálu:

[177] C'est donc **en discourant** sur le peu de réalité de ce monde que notre Balthasar reprit pied sur terre. (Tristan, *Tribulations héroïques*, 1987) → Baltazar zase získal pevnou půdu pod nohama **diskusí** o tom, že svět je neskutečný. (Kalfiří 2003)²²

Jak uvidíme níže, podobné oscilace mezi CC – RT a kauzálními významy vykazuje také událostní typ *en disant*.

2.1.3.2.3b Typ *en disant*

Jak jsme konstatovali výše, pokud nepočítáme částečně lexikalizované *en attendant*, Ger *en disant* je v románových textech nejčastějším lexikálním obsazením VG; ve zbylých dvou korpusech patří rovněž mezi nejčastější (srov. Příloha č. 3). Ve srovnání s typem *en parlant* je však zřetelná především jeho jednoznačnější tendence k intrapredikační pozici (v Ger_r ani jeden výskyt v antepozici, v Ger_R pouze tři

²¹ S možností kauzální interpretace je spojena také schopnost VG(V_{dic}) vstupovat do negace (srov. také výše pozn. 5); např. *Il disait qu'en ne parlant plus il avait cru se racheter, mais il le comprenait finalement : c'était trop tard, le mal qu'il avait fait était irréparable* (Bataille, *L'Abbé C*, 1950); srov. výše [48] a [50] v I.2.2.2.1 a níže II.2.2.2.1.

²² Ger je v [177] zdůrazněn vytýkáací konstrukcí (podobně jako v prototypickém příkladu *c'est en forgeant qu'on devient forgeron*); kauzální interpretaci však primárně spouští mutační povaha VF (*reprendre pied sur terre*).

z náhodného vzorku třiceti výskytů),²³ a s tím související především nižší výskyt *toutGer* (pouze 6,5 % v Ger_R).²⁴

Intrapredikační pozice a s tím související funkce (sekundárního) rématu je dána především participantem „informace“, který je vyjádřen vedlejší větou obsahovou (přibližně čtvrtina výskytů v Ger_R), ve většině případů však přímou řečí (v Ger_R přibližně polovina výskytů).²⁵ Specifikem CG s *en disant* je pak především to, že fungují jako protipól tradičních postponovaných uvozovacích vět (*incises*) typu *dit-il en ...-ant* (srov. výše [151] a níže II.2.1.3.2.3c).²⁶ Stejně jako v [151] může být v češtině ekvivalentem *en disant* určité sloveso v koordinačním vztahu k PP, např. *je me suis rassise en disant : quoi ?* → *zas jsem si sedla a řekla : „copak ?“* (Laurens, *L'Amour, roman*, 2003, Pflimpfllová 2004). Často však bývá *en disant* v češtině elidováno a nahrazeno slovesem vyjadřujícím právě okolnost řečového projevu (tuto tendenci můžeme pozorovat i u *incises*, srov. níže).²⁷

V *incises* jsou V_{dic} ve formě určitého slovesa a Ger vyjadřuje okolnosti daného řečového projevu; v anteponovaných uvozovacích větách je naopak řečový akt vyjádřen v Ger: *en disant*, *en précisant*, *en ajoutant*, *aboyant*, *annonçant*, *avouant*, *bafouillant*, *bouffonnant*, *bougonnant* (*haussa les épaules en bougonnant*), *en bredouillant*,²⁸ výše zmíněné *en criant* (64 výskytů),²⁹ *demandant*, *expliquant*, *grognant*

²³ Vzácné případy *en disant* v antepozici fungují podobně jako anteponovaná *en parlant*, tj. především jako prostředky textové koheze: *C'est grâce à toi tout ce qui m'arrive... en disant cela, elle montre du doigt la couverture de Elle, une photo de Jean-Marie Périer sur laquelle elle sourit avec en titre : « Tamara : la Maigrelette au Beur. (Beigbeder, 99 francs, 2000) → To díky tobě mě to všechno potkalo...” (Při těch slovech ukáže prstem na obálku Elle, na fotografii od Jeana-Marie Périera, na které se usmívá s titulkem: "Tamara: Maigrelette s arabskou příchutí. (Demlová 2003). (Srov. výše [175]).*

²⁴ V Ger_{PUBL} je výskyt *tout en disant* dvakrát vyšší, ale polovinu tvoří *tout en se disant* ve významu *tout en se proclamant* nebo *tout en prétendant*, tedy význam opozice mezi ději (pól MAIS, srov. I.3.2), např. *Le président américain, tout en se disant attentif aux aspirations du peuple iranien à la démocratie, a multiplié dimanche, dans son discours, les reproches envers Téhéran : (Le Monde, 15. 1. 2008). ToutGer odkazuje k základnímu nebo původnímu postoji dané osoby nebo organizace, PP pak vyjadřuje jednání, které je s tímto postojem v rozporu. (V publicistické části InterCorpu se tento tvar nevyskytl.)*

²⁵ V Ger_{SPEC} je tento poměr obrácený, to však souvisí s nižším zastoupením narativních sekvencí, pro něž je přímá řeč příznačná; a naopak s vyšším zastoupením logických (kauzálních) vztahů mezi SG a PP (včetně typu Ger_{ekviv}).

²⁶ Česká terminologie nerozlišuje anteponované a postponované (příp. interponované) uvozovací věty; ve francouzštině se však pro posledně jmenované ustálil termín *incise*, který budeme používat i zde.

²⁷ Jak ale ukazuje příklad [131], elize VF(V_{dic}) je samozřejmě možná i ve francouzštině.

²⁸ VG typu *en bredouillant*, *en bouffonnant*, *en bougonnant* však mohou v anteponovaných uvozovacích větách fungovat nejen jako vlastní V_{dic} (události, viz výše Daneš, s doplněním „informace“), ale také jako procesy, tedy primárně V_{dic_zp} (viz dále).

(např. *il sort en grognant* :), *grommelant*, *hurlant*,³⁰ *lançant*, *maugréant*, *murmurant*, *répétant*, *ricanant*, *ronchonnant*, *soufflant*, *soupirant* aj.³¹ Okolnosti řečové činnosti jsou pak většinou vyjádřeny ve finitním tvaru, např. pohyb mluvčího (*sortir*), gesta (*hausser les épaules*) aj.³²

Při interpretaci významu Ger v anteponované uvozovací větě záleží na typu VF: pokud nejde o VF(V_{dic}), je VG(V_{dic}) událostí, viz výše uvedený příklad *...haussa les épaules en bougonnant* :, kde VF vyjadřuje prostou okolnost děje a celkový význam je možné chápat jako CC. Pokud je však VF sloveso mluvení, pak Ger vyjadřuje způsob realizace řečového projevu. Patří-li VG(V_{dic}) ke skupině sloves inherentně vyjadřujících tento význam (tj. V_{dic_zp}), jako *crier*, *murmurer* atd., pak vzniká analogicky jako u V_{mouv} význam Ger_{hypo} (např. *il ne savait que répéter en bougonnant* :). VG(V_{dic}) zde tedy není událostí, ale pouze specifikací VF(V_{dic}). Naše data však naznačují, že vztah hypo/hyperonymie (nebo troponymie, srov. výše) navazují V_{dic_zp} primárně s vlastními slovesy mluvení (jako *répéter*, *ajouter* apod.).

Přímá řeč však může být doplněním nejen VF(V_{dic}), ale také VG(V_{dic}), např. „*s’excuser en bredouillant* :“ (omluvně zabrebtat) nebo „*réclamer (son magnéto) en hurlant* :“ apod. VG(V_{dic_zp}) zde funguje jako událost, tj. reprodukováný řečový projev je jeho doplněním. Tato Ger mají pak význam široce způsobový, tj. na přechodu mezi Ger_{hypo} a Ger_{ekviv} (srov. Schéma III v I.4.2): ilokuční sloveso tak vyjadřuje nějaký cíl komunikace, a SG (s přímou řečí) doplňují způsob dosažení tohoto cíle.³³ Na rozdíl od Ger_{hypo} pak vstupují do VG v tomto významu i V_{dic}, která nevyjadřují primárně způsob realizace řečového projevu, tj. i neutrální *dire (demander en disant* :).

²⁹ V Ger_R 75 výskytů tohoto Ger v uvozovacích větách, dohromady s variantou *en s’éciant* pak 79. Např. *Une unique bougie y est pudiquement plantée. Je la désigne en m’éciant* : – *C’est gentil, mais c’est prématuré : je n’ai pas encore un siècle.* (Dorin, *Les Vendanges tardives*, 1997). Celkově je Ger *en criant* třetí nejčastější V_{dic} v Ger_R (17. pozice, 305 výskytů).

³⁰ Někdy s VF vyjadřujícím gesta nebo pohyby s významem hněvu nebo rozčilení – *secouer q.*, *jeter qch. par terre*, *agiter les poings*, *lever les bras* atd.

³¹ Podtržené tvary přesáhly v Ger_R limit dvaceti výskytů v anteponované uvozovací větě.

³² VF však může mít význam i čistě fázový, např. *elle a terminé en disant* : (nakonec řekla).

³³ V češtině je pak toto neutrální sloveso často elidováno, např. *il te défendait en disant* : (Sarn, *Elle ne pleure pas, elle chante*, 2002) → *zastával se tě* : (Prošková 2004). Podobně např. *écrire en disant que* – *napsat, qualifier en disant* – *vystihovat* apod., nebo v Ger_{SPEC}: *Nous avons énoncé, comme on le fait souvent, la loi générale de probabilité en disant* : "la probabilité pour qu'une grandeur A ait pour valeur..." (Broglie, *Étude critique des bases de l'interprétation actuelle de la mécanique ondulatoire*, 1963). Tendence k elizi hyperonyma je však obecná, a netýká se pouze kombinace s ilokučním VF. (Způsoby citace a autocitace v odborných textech by si však zasloužily samostatnou analýzu; srov. také Rosier 2008: 111–115.)

Kombinace VF(V_{dic}) a VG(V_{dic}) s široce způsobovým významem, nebo s významem Ger_{ekviv} je příznačná zejména pro publicistické texty. Na rozdíl od Ger_{SPEC} a především od Ger_R se zde antepoňované uvozovací věty s přímou řečí vyskytují pouze výjimečně a převažují řeči nepřímé, většina přímých řečí je uvozena pomocí *incises*.³⁴ Oba typy se však často kombinují:

[178] "Si la résolution qui a été votée en commission (mercredi 10 octobre) est adoptée par la Chambre des représentants, nos relations dans le domaine militaire avec les Etats-Unis ne seront plus jamais les mêmes", a-t-il souligné, **en précisant** : "Les Etats-Unis sont clairement un allié important (pour la Turquie). Mais un pays allié ne se comporte pas d'une telle façon." (Le Monde, 16. 10. 2007)

Právě v těchto konstrukcích se často objevují výše uvedená VG z prvních příček frekvenčního seznamu (viz Příloha č. 3); můžeme tedy najít spojení *riposter en affirmant que; saluer (la First Lady de la télévision), réagir, dire (à la télévision) en assurant que; nuancer son propos en précisant que; réagir en demandant que; démentir, protester, assurer, illustrer son propos en disant que* atd. Přesně odlišit široce způsobový význam od koreferenčního vztahu Ger_{ekviv} je nemožné; obecně však platí, že dvě slovesa stejného typu (např. kohyponyma *nuancer son propos – préciser*) vyjadřují spíše vztah Ger_{ekviv}. Odlišení obou významů je podle našeho názoru obtížné také proto, že užití těchto sloves je v mnoha případech dáno prostě jen snahou vyhnout se stereotypnímu *dire*.³⁵

Konkrétní významové korelace typu VG(V_{dic}) je však možné pozorovat u významu široce kauzálního; zde totiž často vystupují slovesa vyjadřující vysokou míru jistoty, pokud jde o platnost daného sdělení. Např. *en déclarant que* vyvolává často negativní reakce, např. *provoquer des remous, envenimer les relations* nebo *faire scandale; en affirmant que* může *susciter de vives réactions*, ale také *rassurer les investisseurs* apod.³⁶ Jak jsme ale konstatovali výše, schopnost vyjadřovat široce kauzální významy, ať již záměrné, tj. prostředkové, nebo nezáměrné, tj. kauzální sensu stricto, je vlastní kategorii VG(V_{dic}) obecně (srov. výše [177]).

³⁴ Výjimkou jsou různá krátká hesla nebo výkřiky: *En milieu de matinée, les étudiants brandissaient des livres au nez des forces de l'ordre en scandant* : "Des bouquins, pas des matraques !" (Le Figaro, 12. 11. 2007). VF zde však nepatří k V_{dic}, ale V_{manip}.

³⁵ Oba významy by bylo možné zahrnout do kategorie *Elaborace*, představené v I.3.1.2.

³⁶ Např. *le groupe MBIA (+11.03 %) a rassuré les investisseurs en affirmant qu'il n'aurait pas de problème de liquidités malgré une perte record au quatrième trimestre*. (Le Figaro, 1. 2. 2008).

Základní rozdíl mezi Ger_R a Ger_{PUBL}, pokud jde o reprodukci přímé řeči, pak spočívá v tom, že uvozovací VG(V_{dic}) v publicistických textech se zaměřují především na objektivní postoje a záměry mluvčího (míra jistoty, ilokuční funkce, zdůraznění některé části sdělení apod.). V románových textech jde naproti tomu většinou o zprostředkování stavů emocionálních – srov. vysokou frekvenci VG(V_{dic_zp}) – a dalších okolností komunikační situace (pohyb mluvčího, manipulace předměty a gesta, apod.), a o kontextové hypotézy s nimi spojené. V anteponovaných uvozovacích větách jsou okolnosti většinou vyjádřeny v VF (srov. výše *il haussa les épaules en disant :*), v *incises* jsou však vyjádřeny pomocí Ger.

2.1.3.2.3c Typ *dit-il en ...-ant*

Typy Ger v postponovaných uvozovacích větách jsme analyzovali v Nádvořníková 2008; kromě toho v roce 2011 vznikla na toto téma podrobná diplomová práce, založená na datech z FRANTEXTu (Šustrová 2010).³⁷ Zde se proto pokusíme především shrnout obecné rysy sémantického fungování Ger v těchto konstrukcích.³⁸

Úvodem je třeba upozornit, že *incises* obecně jsou spjaty především s románovými (narativními) texty; zejména s těmi, kde je zřetelně odděleno pásmo postav a pásmo vypravěče.³⁹ Konkrétní počet *incises* (a tím i Ger s nimi spojených) se tedy v jednotlivých textech může velmi lišit.⁴⁰ Kromě toho je třeba vzít v úvahu, že

³⁷ Ved. práce Mgr. O. Nádvořníková, garant PhD. A. Polická. Šustrová ve své práci analyzovala pracovní korpus 894 Ger v *incises* extrahovaný z románových textů ve FRANTEXTU z let 1960–2007 (vyčerpávající excerpt).

³⁸ Problematice Ger v *incises* se krátce věnovala také Halmøyová (2003a: 167–168), jde však pouze o výčet příkladů, bez analýzy typů významů Ger.

³⁹ Jak jsme viděli na příkladu [178], *incises* jsou využívány pro reprodukci prvotních výpovědí také v publicistických textech; zároveň jsme však konstatovali, že sémantické fungování Ger je v těchto konstrukcích jiné než v románech, protože více než na okolnosti (CIR) děje je kladen důraz na postoje mluvčího.

⁴⁰ Kromě toho se ale může lišit i forma *incise*: vedle kanonické podoby s inverzí subjektu je možné se při mluvenostní stylizaci textu setkat také se formami bez inverze, např. « *Ouais ouais...* » *j'fais en soupirant*. (Lasaygues, *Vache noire, hannetons et autres insectes*, 1985). Sám jev *incise* představuje komplexní problematiku; jelikož se zaměřujeme především na sémantické fungování Ger, ponecháváme v tuto chvíli stranou nejen otázku příčin inverze subjektu (srov. např. Bonnard 2001: 204 oproti Le Goffic 1993: 242), ale také pozici (možná je např. interpozice), způsob grafického značení (např. čárky, pomlčky atd., srov. také Rosier 2008: 82–83), ale také její polyfonní charakter, příp. konkurenci s jinými formami reprodukce prvotních výpovědí.

základem *incises* mohou být nejen přímo V_{dic} (prototypická *dit-il* a *fit-il*), ale také mentální predikáty s participantem informace (např. *pensai-je*).⁴¹

Přestože z hlediska typu textové sekvence tvoří *incises* pouze 7 % výskytů Ger v Ger_r, představují podle našeho názoru prototypické užití Ger; nejen proto, že právě Ger v *incises* jsou doloženy již od nejstarších vývojových fází francouzštiny (např. v *Chanson de Roland*, viz Halmøy 2003a: 43), ale především proto, že zřetelně ilustrují výrazové možnosti této slovesné formy. Principem románových *incises* je totiž snaha alespoň částečně napodobit (nebo zachytit) reálnou komunikační situaci, v níž zároveň (tj. *simultánně*) vstupují do hry jevy verbální, paraverbální i nonverbální. Lineární povaha jazyka je však tomuto úsilí na překážku, a právě Ger se svou schopností vyjádřit kondenzovaně okolnosti hlavního děje umožňuje tuto překážku částečně překonávat.⁴²

Autoři románových textů využívají v *incises* také další vlastnosti Ger, o níž jsme se zmínili výše: díky nefinitní formě zůstává vztah SG k PP vágní (*unspecific*, viz I.4), ale díky základní instrukci se integruje do PP na pozici CIR, a automaticky tak předpokládá *relevanci* dané okolnosti k hlavnímu ději. Jelikož se příjemce dané výpovědi (v tomto případě čtenář románu) snaží maximalizovat kognitivní efekt daného sdělení, přidává k základnímu významu Ger (AVEC, CC) sekundární interpretace. Tento jev jsme konstatovali již u V_{mouv} (viz II.2.1.3.1.3), u Ger v *incises* je však mnohem výraznější, protože zde SG vstupuje skrze $VF(V_{dic})$ do interakce nejen s přímou řečí, kterou *incise* uvozuje, ale s celou (simulovanou, fikční) komunikační situací, jejíž jádro $VF(V_{dic})$ tvoří.⁴³ Halmøyová tedy sice plošně řadí Ger v *incises* k „Typu B“, tj. průvodní okolnosti (CC), podle našeho názoru je třeba tuto kategorii nuancovat podle typu významových vztahů, které SG vytváří s celkem PP (včetně přímé řeči).⁴⁴

⁴¹ – *Que les cornes viennent aux chiens, pensai-je en me réveillant sur un lit d'hôtel borgne, si je me rappelle pour le pied de quelle créature encore me voilà tout nu dans ces draps sales !* (Mandiargues, *Le Soleil des loups*, 1979) → *At' psům narostou rohy, pomyslel jsem si po probuzení v posteli jakéhosi pochybného hotelu, jestli si vzpomenu, pro kterou nožku jsem se to zase ocitl nahý v těchto špinavých prostěradlech.* (Šerý 1992).

⁴² Možnosti vyjádření simultánních dějů v *incise* zvyšuje koordinace Ger s jinými typy okolnostních určení, např. adverbia, objektové absolutní konstrukce, SP, a nejčastěji další SG, např. – *Il est un peu fou, dit Mme Lorque en souriant et en le suivant des yeux.* Manchette, *Fatale*, 1977. (Viz také Nádvorníková 2008: 94.)

⁴³ Jak jsme viděli u typu *en disant*, v anteponovaných uvozovacích větách může být tímto jádrem samo $VG(V_{dic})$.

⁴⁴ Je třeba upozornit na to, že $VF(V_{dic})$, k němuž se SG primárně vztahuje (např. *dit-il*), lze většinou považovat za redundantní, vzhledem k tomu, že přítomnost přímé řeči v bezprostředním prekontextu

Jak jsme viděli na příkladech [10c], [90], [102] nebo [151], SG v *incise* může vyjadřovat velmi rozmanité okolnosti řečového projevu, např. projevy neverbální komunikace (*en riant*, [10c]), gesta a manipulace předměty ([90]),⁴⁵ způsob realizace řečového projevu (*en chuchotant*, [102]) nebo pohyby mluvího ([151]). V Nádvořníková 2008 jsme jednotlivé typy Ger v *incises* rozčlenili do šesti významových skupin, vzestupně podle míry jejich integrace do řečového aktu: **V_{mouv}** (*en entrant*, *en partant*, *en se quittant*, *en grim pant à bord*, *en revenant du Casino* aj.), **tělesný postoj** a jeho změny (*en se levant*, *en s'installant sur le canapé* aj.), **gesta a pohyby rukou obecně** (*en se frottant les mains*, *en lui serrant la main*, ale také *en remplissant les tasses* atd.), **mimika** a **oční kontakt** (v mimice zejména prototypické *en souriant*, dále např. *en levant/haussant les sourcils*; *en biglant bien fixe Marcel*, *en jetant un coup d'oeil à* aj.), **paraverbální rysy řečového projevu** (tón, intenzita hlasu, srov. výše *en chuchotant* [102], ale také výslovnost, např. *en martelant les syllabes*).⁴⁶

Podíváme-li se blíže na fungování těchto typů Ger při vytváření obrazu (fikční) komunikační situace, zjistíme, že postupují od obecného spaciotemporálního rámce až po vnitřní emocionální stavy mluvího, vždy jsou však s celkem komunikační situace v různé míře v interakci.⁴⁷ Slovesa pohybu mohou vyjadřovat vstup mluvího do komunikace (srov. [151]), nebo naopak její opuštění:

jednoznačně indikuje, že jde o řečovou činnost. VF(V_{dic}) tak většinou pouze slouží jako podklad pro vyjádření participantů a okolností řečové činnosti; zejména pokud jde o neutrální, hyperonymní slovesa *dire* a *faire*; v korpusu Šustrové tvořila tato slovesa dvě třetiny výskytů. Naše data z Ger_R tento poměr potvrzují (ostatně náš korpus Ger v sobě korpus Šustrové zahrnuje), ale naznačují v novějších textech tendenci k ústupu těchto neutrálních sloves ve prospěch sloves specifitějších (např. *hurla-t-il*, *bafoilla-t-il* atd.). Tuto tendenci by však bylo nutné ověřit podrobnějším statistickým výzkumem, navíc neomezeným jen na *incises* s Ger.

⁴⁵ Tento Herslundův příklad *anaphore indirecte* zároveň ilustruje komplexní procesy saturace referentů, které fungují mezi *incise* (především SG) a přímou řečí. V [90] je referent posesivního zájmena *le sien* v SG saturován SN *les verres* v přímé řeči; většinou je však směr saturace opačný, např. saturace *deixe* v přímé řeči: – *Et mon frigidaire, il est là; ! proclamait Paulette en se tapant sur [le ventre à la coopé], devant les autres bonnes femmes.* (Roche fort, *Les Petits enfants du siècle*, 1961), viz také Nádvořníková 2008: 95.

⁴⁶ Šustrová spočítala, že nejčastějším typem gerundiálního doplnění VF(V_{dic}) v *incises* jsou Ger s významem mimiky (především *en souriant*) a tělesných pohybů, ať již postojů a jejich změn, nebo pohybů částí těla (především gesta). Tyto dvě skupiny tvoří dohromady polovinu výskytů Ger v *incises*; za nimi následují slovesa vyjadřující manipulaci předmětem a slovesa pohybu. Naopak slovesa s významem způsobu realizace řeči (*verbes paralinguistiques*), tedy typ Ger_{hypo}, tvoří u Šustrové pouze 5 % z analyzovaných Ger. Tyto tendence potvrdila i naše analýza; k jejich vysvětlení se vrátíme níže.

⁴⁷ Dokonce i všední úkony jako *verser le café* nebo *s'habiller/se déshabiller* nabývají po začlenění na pozici CIR v *incise* např. významu úvodního gesta pohostinnosti nebo ukončení/zahájení komunikace (podobně jako *en se levant/en s'asseyant*).

[179] Ah non vraiment, je n'en peux plus, répétait-elle en quittant la pièce, un mouchoir pressé sur ses lèvres. (Tournier, *Le Coq de bruyère*, 1978). → Tohle ne, to už je na mě moc, to už je na mě opravdu moc!" opakovala a s kapesníkem přitisknutým ke rtům **opustila** místnost. (Jamek 1984)⁴⁸

Podobně fungují i některá V_{mouv} vyjadřující lokomoci, ale změnu postoje, především *en s'asseyant* (nebo např. *en s'affalant sur un tabouret*), anebo naopak *en se levant*.⁴⁹ Jak jsme se zmínili výše, slovesa vyjadřující změnu tělesného postoje jsou však většinou spojena s významem proxemiky a kontaktu, především frekventované *en se tournant (vers)* a *en se penchant*, např. – *Alors, Valentin, comment marche le commerce ? demanda Chantal avec désinvolture en se tournant vers lui.* (Queneau, *Le dimanche de la vie*, 1951).⁵⁰ Význam kontaktu mezi participanty komunikace je však především doménou VG vyjadřujících pohyby rukou (např. *en serrant son bras*, *en posant une main maladroite sur les cheveux de son fils* aj.) a pohled a oční kontakt (*en tournant les yeux vers lui* apod.).⁵¹

Pohyby rukou jsou spojeny jednak s prostou manipulací předměty, která většinou saturuje referenty v přímé řeči nebo jinak přímou řeč kompletuje (viz pozn. 45),⁵² jednak s gesty.⁵³ O. Müllerová v Encyklopedickém slovníku češtiny uvádí, že pomocí ruky a paže je možné vyjádřit až 700 000 komunikačních znaků (Karlík – Nekula – Rusínová 2002: 152); navíc jsou jednotlivá gesta silně polysémnní a často kulturně vázaná. Kulturní podmíněnost je výrazná především u gest symbolických (*en posant un*

⁴⁸ Jak jsme konstatovali v II.2.1.3.1.3b, u atelických sloves je naopak význam spaciotemporálního rámce slabší, proto se v těchto případech SG více blíží prostému CC, a může naopak změnu rámce připravovat: – *qu'est-ce que c'est que tout ça ? Répéta Lortier, en se glissant de buisson en buisson aussi près qu'il le pouvait.* (Moinot, *Le Sable vif*, 1963). Význam CC je zde posílen také postpozicí SG, danou formou *incise*.

⁴⁹ Jak jsme ukázali v Nádvořníková 2008, ukončení komunikace může být vyjádřeno i explicitně pomocí VF(V_{dic}) s významem fáze řečového projevu, např. – *De toute façon, nous nous voyons demain, conclut Verdier en se levant.* (Droit, *Le Retour*, 1964), viz také kapitola *Verbes de structuration* v Šustrová 2010: 63–67.

⁵⁰ Jak ale poukázal Gettrup, některá slovesa vyjadřující změnu tělesného postoje, pokud jsou spojena s pravidelnými činnostmi, mají na základě pragmatických zkušeností význam spíše RT (např. *en se couchant*). U Gettrupova prototypického příkladu *en se rasant* [6] se však např. v Ger_R nepotvrdilo jednoznačné časové určení (ráno), protože většina výskytů *en se rasant* odkazuje spíše obecně na danou činnost, a nikoli na konkrétní denní dobu (nejčastější spojení je *se couper en se rasant*, 7 výskytů z dvaceti).

⁵¹ Kontaktním prostředkem je ale také úsměv (*en souriant*); právě tento výraz mimiky je však velmi polysémnní.

⁵² Častý je v tomto významu např. *Ger en ouvrant*: – *Je t'emmène, dit Paul en ouvrant la portière de sa voiture.* (Monesi, *Nature morte devant la fenêtre*, 1966).

⁵³ Kromě různých pohybů ruky, ale i jejích částí (např. *en pointant le doigt*), jsou časté pohyby ramenou a hlavy (ustálená spojení *en haussant les épaules* a *en hochant/secouant la tête*), např. – *C'est des gens qui ont le vice au corps, fit Gourcuff en hochant la tête.* (Gracq, *Un balcon en forêt*, 1958).

doigt sur ses lèvres), jejich význam v dané komunitě je však většinou jednoznačně konvencionalizovaný, srov. např. velmi frekventované *en serrant la main à q.* (z dvou set výskytů tvaru *en serrant* v Ger_R tvoří toto spojení pětinu).⁵⁴

Silně polysémní je však i mimika, především prototypické *en souriant* (tento tvar představuje přibližně 7 % z Ger v *incises*, tyto výskyty však tvoří pouze 20 % z celkového počtu 640 výskytů *en souriant* v Ger_R).⁵⁵ Interakcí s přímou řečí a s pretextem však lze okruh významů mimiky vyjádřené pomocí SG alespoň částečně omezit, srov. např.:

[180] La fille a pris le flacon de kirsch, a dévissé le bouchon métallique et s'est envoyé la moitié du liquide au goulot. – Bahhhh ! a-t-elle déclaré **en fronçant le nez**. (Manchette, *Morgue pleine*, 1973)⁵⁶

Společným rysem mimiky a zvukových projevů neverbální komunikace je ve srovnání s tělesnými pohyby především silná tendence k vyjadřování emocionálních stavů mluvčího, příp. jeho postojů k obsahu nebo participantům daného komunikačního aktu. Ze zvukových projevů neverbální komunikace je časté zejména již zmíněné *en riant*, stejně jako v případě *en souriant* tvoří jeho výskyty v *incises* pouze menší část z celkového počtu sedmi set výskytů v Ger_R (– *Menteuse! Tu le jurerais pas*», *qu'il a répliqué en riant gentiment*. Seguin, *L'Arme à gauche*, 1990).⁵⁷

Právě emocionální stavy mluvčího pak často vyjadřují výše zmíněná V_{dic_zp} *en hurlant* (182 výskytů) a *en criant* (305 výskytů). Podíváme-li se však blíže na typy jejich

⁵⁴ Konkrétní význam většiny gest zprostředkovaných pomocí Ger je však nutné vyvodit z kontextu a (fiktivní) situace, podobně jako v [179], např. *Bonsoir, a répondu Marcelle en tortillant entre ses doigts une boucle de cheveux près de l'oreille*. (Laurens, *L'Amour, roman*, 2003) → „Dobrý večer,“ odpověděla Marcelle **a kroutila si přítom v prstech pramen vlasů u ucha**. (Pflimpflová, 2004). Kromě toho může být význam mimiky nebo gesta upřesněn přímo v doplnění Ger, např. *me lança-t-elle en se tordant la bouche de dégoût*.

⁵⁵ I mimo *incises* se však *en souriant* často pojí s VF(V_{dic}), ať již v uvozovacích větách k nepřímé řeči, nebo v anteponovaných uvozovacích větách k řeči přímé (např. *il me demandait en souriant* :). *En souriant* se však často pojí také s VF vyjadřujícím pohyby hlavy (*hocher, lever, secouer la tête en souriant*) a především s VF(V_{perc}) *regarder* (viz II.2.1.3.3).

⁵⁶ Na mimice se však mohou podílet i další části obličeje, např. *en haussant un sourcil hostile, en serrant les dents* atd.

⁵⁷ Emocionální stavy a postoje mluvčího ale vyjadřují i jiné zvukové projevy nebo fyzické procesy, ať již záměrné, nebo nezáměrné. Typické je zejména *en chantant* (161 výskytů, 43. pozice v seznamu Ger_R); toto Ger se však na rozdíl od níže uvedených většinou nekombinuje s VF(V_{dic}), ale s jinými typy sloves (viz např. [7] nebo [19]). Další zvukové a fyzické projevy jsou např. *en reniflant, en soupirant* (77. pozice, 99 výskytů v Ger_R, viz [181]), *en bâillant* (viz pozn. 56 v I.1.2.1), *en pleurant, en sanglotant* aj. Mezi vůlí neovládané projevy emocí lze řadit také *en rougissant*. Výskyt tohoto slovesa by si zasloužil podrobnější analýzu z hlediska vývoje frekvence a také důvodů červenaní; naše data naznačují, že se v novějších textech jeho výskyt snižuje.

užití, zjistíme, že většinou fungují jako události v anteponovaných uvozovacích větách (především k přímé řeči, ale také k nepřímé) a s VF(V_{dic}) v *incises* se kombinují jen výjimečně.⁵⁸ V_{dic_zp} vyjadřující naopak slabou intenzitu hlasu (např. *en baissant la voix*) se sice s VF(V_{dic}) kombinují častěji (např. *elles échangent quelques mots en chuchotant*), ale i tato slovesa jsou jako doplnění VF(V_{dic}) v *incise* vzácná (např. z 26 výskytů *en chuchotant* v Ger_R pouze 2 výskyty).⁵⁹ Stejnou tendenci můžeme pozorovat také u V_{dic_zp}, která akcentují spíše způsob výslovnosti, např. *en bafouillant, en bougonnant, en marmonnant*, ale také *en murmurant* (ve srovnání s *en chuchotant*). Tato slovesa pak díky participantu informace mohou být použita i jako VF(V_{dic}), např. *bafouilla-t-il* nebo v antepozici *il s'était repris en bafouillant* : atd. Zatímco u sloves pohybu jsme tedy konstatovali, že význam Ger_{hypo} představuje čtvrtinu výskytů VG(V_{mouv}), u V_{dic} tento poměr nepřesáhl 5 %.⁶⁰

Nízké zastoupení významu Ger_{hypo} u VG(V_{dic}) je dáno tím, že VF(V_{dic}) dominují na rozdíl od V_{mouv} neutrální hyperonymní slovesa (*dire*, příp. *faire*), jejichž význam se omezuje na základní sém „řečový projev“ ([dic]), jenž je plně obsažen také v V_{dic_zp} (podobně jako *marcher – boiter*).⁶¹ Jelikož je pak v případě přímé řeči význam [dic] většinou vyjádřen i graficky, může se na pozici neutrálního VF(V_{dic}) posunout některé sloveso vyjadřující buď způsob realizace řečového projevu, nebo některou z jeho průvodních okolností. Přijatelnost těchto posunů je pak dána mírou integrace významu daného slovesa do specifikace řečové činnosti (viz výše přehled od V_{mouv} po V_{dic_zp}).⁶²

⁵⁸ Příklad událostního *en hurlant* uvozujícího nepřímou řeč: *Avec moi chaque dispute se terminait aussi comme ça : il partait en claquant la porte et en hurlant qu'il allait se tuer.* (Monferrand, *Les Amies d'Héloïse*, 1990).

⁵⁹ Přejechod k události tak z větší části vylučují zejména verbonominální spojení, která přinášejí nějaké velmi specifické upřesnění, např. *en martelant les mots/syllabes* (po pěti výskytech v Ger_R), *en haussant brusquement le ton, en faisant traîner les syllabes d'une façon presque faubourienne* atd. Specifikace výslovnosti však není omezena na *incise*, srov. např. – *J'entends encore ma tante Grancéola me dire, en roulant les r comme une chouette roule les yeux* : « *La posture, cher, la posture !* (Matzneff, *Ivre du vin perdu*, 1981) nebo "*Aâne, ââne!*" *en prolongeant le "â"*. Přejechody od primárního procesuálního významu V_{dic_zp} k významu události by však vyžadovaly hlubší analýzu.

⁶⁰ Ke stejnému závěru dospěla také Šustrová (2010: 61).

⁶¹ U V_{mouv} však většinou VF(V_{mouv}) obsahuje sém teličnosti, takže jej nelze vypustit (viz např. [163]).

⁶² Např. Rosierová upozorňuje na možnost použití jako uvozovacího slovesa pro přímou řeč nejen slovesa vyjadřující mimiku (*sourit-il*), ale také neverbální zvuky (*se racla-t-il la gorge*), Rosier 2008: 66–67, ale také gesta nebo pohyby („*Je la retiens par la main. – Ce n'est pas grave.*“ nebo „*Format se lève d'un bond* : – *J'en ai marre [...]*“, op. cit. 57). Nahrazení V_{dic} je přijatelnější v anteponované uvozovací větě (v podstatě jde o elizi explicitního V_{dic} *en disant*); Rosierová ale poukazuje hlavně na to, že jsou tyto posuny nekompatibilní zejména s nepřímou řečí (**Il sourit que*, op. cit.: 66), přestože např. *il soupira que* je doloženo (op. cit.: 58).

Zřetelné posuny okolností do funkce VF(V_{dic}) však lze pozorovat především na překladech do češtiny. Tyto posuny jsou dány jednak typologickými rozdíly mezi oběma jazyky (srov. výše konstatování, že francouzština má tendenci vyjadřovat způsob realizace děje analyticky, II.2.1.3.1.3c),⁶³ jednak rozdíly v úzu (v českých beletristických textech se považuje příliš časté opakování neutrálního uvozovacího V_{dic} *řekl/a* za stylistický prohřešek).⁶⁴

Při konstelaci VF(V_{dic}) – VG(V_{dic_zp}) je tedy v češtině nutné způsob realizace děje buď přesunout na pozici VF (viz [181]), nebo jej jednoznačně vyjádřit pomocí SN nebo SP s významem způsobu ([182]):⁶⁵

[181] « Mes pauvres amis, dit-il en soupirant, vous arrivez à Nuremberg en un fort mauvais moment ! (Tristan, *Tribulations héroïques*, 1987) → „Přátelé moji neboží, teď zrovna není nejhodnější doba k cestě do Norimberku!“ **povzdechli si**. (Kalfiřt, 2003)⁶⁶

[182] Puis, penchée vers l'écran qu'elle touchait presque des lèvres, elle a ajouté en chuchotant d'un air entendu : (Laurens, *L'Amour, roman*, 2003) → Pak se nachýlila k obrazovce, až se jí skoro dotýkala rty, a **šeptem dodala** jakoby spiklenecky : (Pflimplová, 2004)⁶⁷

V případě, že VG není V_{dic_zp} , je okolnost v českých překladech nejčastěji vyjádřena buď určitým slovesem ve vztahu koordinace k PP (srov. výše [179]), nebo SP s předložkou s (tedy komitativní význam odpovídající základní instrukci AVEC, I.1.2.2.2). Jak jsme ale konstatovali už u V_{mouv} , v případě převodu Ger do VF v češtině musí být

⁶³ Toto konstatování je sice uváděno většinou v souvislosti s V_{mouv} (srov. výše Talmyho typologii jazyků), ale stejný princip funguje i u V_{dic} .

⁶⁴ Druhý důvod samozřejmě souvisí s prvním: oba odrážejí tendenci ke konkrétnějšímu, specifičtějšímu vyjádření. Mnoho synonym *řekl* je sémanticky neutrální (v Ger_{IC} můžeme jmenovat např. *pravil* nebo *pronesl*, srov. také [159]), ale jak ukázal např. P. Corness při analýze tohoto jevu na překladech z angličtiny do češtiny, ve většině případů je význam [dic] v češtině nějak specifikován – ať už pomocí posunu gesta do funkce uvozovacího slovesa („*Fine*,“ *Rooie said, shrugging* – „*Fajn*,“ *pokřčila rameny.*), nebo např. specifikací emocionálního stavu mluvčího ([...] *Gary said* – [...] *vyhrkl Gary*), Corness 2010: 166. Analýza tohoto jevu na francouzsko-českém pralením korpusu dosud nebyla provedena.

⁶⁵ Plnou integraci VF(V_{dic}) do VG(V_{dic}) můžeme pozorovat také na následujícím příkladu, kde VG vyjadřuje strukturaci dialogu: – *Tu es malade ou quoi ? dit-elle en me coupant la parole de ce ton un peu nasal avec lequel les filles sur la Montagne de joie rabrouaient les importuns.* (Makine, *Le Testament français*, 1995) → „*Seš normální?*“ **přerušila mě tím maličko nosovým tónem, jímž dívky na Veselé hoře dokázaly odpálkovat nepříjemné dotěry.** (Dufková 2002). VF(V_{dic}) však může nahradit v češtině i např. sloveso s významem ostenze (– *Écoute les oiseaux, ajouta-t-elle en lui montrant un moelleux cyclone d'hirondelles de mer [...]*) (Mandiargues, *Le Soleil des loups*, 1979) → „*Slyšíš ty ptáky?*“ **ukázala na ladnou smršť mořských vlaštovek [...]** (Šerý, 1992).

⁶⁶ K transformaci typu *dit-il en soupirant* do *soupira-t-il* viz také Moortgatová (1978: 167).

⁶⁷ [182] představuje příklad anteponované uvozovací věty; fungování vyjádření způsobu realizace řečového projevu je však stejné jako v *incises*.

vágní aspektově-temporální vztah mezi SG a PP explicitně vyjádřen, jako anteriorita ([179]), nebo simultaneita (s možností zdůraznění pomocí adverbia *přítom*):

[183] Il pose sa main sur son visage **en murmurant** : (Beigbeder, *99 francs*, 2000) →
Položí jí ruku na tvář **a přítom šeptá** : (Demlová 2003)

Ve srovnání s převodem pomocí VF ve vztahu koordinace ([183], [179]) je výhodou předložkové fráze s předložkou *s* jednak zachování hierarchizace dějů (integrace na pozici CIR), jednak čistý význam průvodní okolnosti (CC). Přesto není jisté, zda v originálních českých textech nepřevažuje v uvozovacích větách syntetický výraz *usmál se* (podobně jako v [181] *povzdechl si*) a zda tedy není překlad pomocí SP důsledkem interference (tj. analytického vyjádření průvodní okolnosti ve francouzštině).⁶⁸

Závěr

Ať již v češtině převládají konstrukce syntetické, nebo analytické, obecně lze konstatovat, že se oba jazyky snaží v uvozovacích větách při vyjádření okolností řečové činnosti postihnout nejrůznější aspekty dané (fikční) komunikační situace: proxemiku, fyzický i oční kontakt mezi participanty, gesta a manipulaci předměty, mimiku i specifické rysy zvukové neverbální komunikace. Pivotním slovem je ve francouzštině většinou neutrální V_{dic} (*v incisives* VF, v anteponovaných uvozovacích větách typ *en disant*); toto sloveso však může být nahrazeno slovesem specifikujícím např. fázi komunikace (*conclure, terminer, ajouter, enchaîner* atd.), způsob řečového projevu (*hurler, crier, murmurer*) nebo některou z jeho okolností (např. *soupira-t-il*). Jak

⁶⁸ InterCorp nám vzhledem k svému malému rozsahu nedokáže poskytnout jednoznačnou odpověď: z devíti výskytů *en souriant* v originálních francouzských textech bylo sedm přeloženo pomocí *s úsměvem* (ne vždy v kombinaci s $VF(V_{dic})$), ale integrace významu $VF(V_{dic})$ a VG *en souriant* stejně nebyla možná, protože v daných případech $VF(V_{dic})$ neobsahují jen základní sém [dic] (*répondre, se dire, lire* atd.). Při zpětném ověření na překladech z češtiny do francouzštiny jsme sice našli dokonce 100 výskytů *en souriant*, ale 87 z nich pochází z *Spalovače mrtvol* L. Fukse, kde převažují uvozovací spojení *usmál se* (*pan Kopfrkingl*). Zbývající výskyty jsou variabilnější (zajímavý je zejména problém překladu *zazubit se* nebo *ušklíbnout se*), ale vyskytují se zde všechny tři typy vyjádření okolnosti, např. ve Škvoreckého *Zbabělcích*: ... **zazubil se** farář (**dit le curé en souriant**) / řekl jeden **a zazubil se** (**dit l'un d'eux en souriant**) a v Kunderově *Žertu*: *A Vlasta mi s úsměvem řekla* : / *Et Vlasta me dit en souriant* . Potenciální vliv „třetího kódu“, tedy překladového jazyka (viz závěr II.1.2), bude ale nutné ověřit na jednojazyčných korpusech.

poukázala Rosierová, substitute V_{dic} pomocí některé okolnosti je více omezena u nepřímé řeči než v *incise* nebo anteponované uvozovací větě (Rosier 2008: 57).⁶⁹

Konstelace a způsoby vyjádření okolností řečového projevu se tedy mohou lišit, výhodou Ger však v těchto konstelacích zůstává schopnost vyjádřit je kondenzovaně, a nezatěžovat tak uvozovací větu. Jak jsme upozornili výše, díky předpokladu *relevance* dané okolnosti pro interpretaci daného řečového projevu forma Ger také spouští implikatury týkající se postojů, záměrů a emocionálních stavů mluvčích (a jejich vztahů s ostatními participanty).⁷⁰ Právě díky těmto komplexním vztahům je SG v uvozovacích větách tak silně integrováno do PP: intrapredikační pozice dominuje jak v *incises*, tak v anteponovaných uvozovacích větách, a také další explicitní faktory nezávislosti SG na PP jsou velmi vzácné (nekoreference, *toutGer* aj.). Možné významové nuance jsou jednak RT (většinou však jde o RT-CC, srov. [151]), jednak Ger_{hypo} (ve srovnání s V_{mouv} ale velmi vzácně), srov. Schéma III v I.4.2.

Specifikem $VG(V_{dic})$, jak událostních (typ *en disant*), tak procesuálních (typ *en parlant*) je však schopnost vyjádřit také významy (široce) kauzální.⁷¹ Tento význam se objevuje u obou typů (*en parlant* i *en disant*), zejména v kombinaci s mutačními (kauzativními) řídicími slovesy (srov. např. [176] nebo [177]).⁷² Typ *en disant* v anteponovaných uvozovacích větách zároveň ukazuje schopnosti Ger hierarchizovat děje a přispívat k textové kohezi. Srovnáme-li např. prototypické spojení *dit-il en se levant* s konstrukcí *il se leva en disant*, vidíme, že přesunem děje [se lever] do VF se z okolnosti stává primární děj, který může navazovat na bezprostřední kontext, a řečová činnost se díky pozici CIR (*en disant*) stává specifikací tohoto primárního děje (a na ni může plynule navázat další replika nebo reakce posluchače).⁷³ Hlubkové vztahy mezi ději [dire+přímá řeč] – [se lever] sice zůstávají [primární děj] – [okolnost],

⁶⁹ $VF(V_{dic})$ však může být i úplně elidováno, srov. [131]; pro analýzu tohoto jevu při překladu z angličtiny do češtiny viz např. Corness 2010: 163. V Ger_{ic} jsme identifikovali také podobný výskyt s Ger *en soupirant*: *Et elle, en soupirant* : « *Bien, fils de Pierre, alors cheminons encore.* » (Camus, *Carnets II*, 1942) → *Ona, s povzdechem* : „Dobře tedy, Petroviči, půjdeme dále.“ (Mlejnek, Dufková 1999).

⁷⁰ Je však třeba znovu upozornit, že se jedná o „mluvčí“ fikční, fungující v rámci možného světa vytvářeného vypravěčem/autorem.

⁷¹ Pokud $VG(V_{dic})$ nespecifikuje některý z aspektů komunikační situace a zároveň nemá nuanci kauzální, vyjadřuje jen jakousi „pseudookolnost“, která se blíží prostě juxta pozici dvou dějů, a je tak na hraně kombinovatelnosti se základní instrukcí Ger (AVEC na pozici CIR), srov. zejména [178].

⁷² Jak uvidíme v následující kapitole, u typu *en voyant* je tento význam naopak dominantní.

⁷³ Např. *Il y eut un léger coup de sifflet. Carento se leva en disant* : – *C'est bien eux.* (Clavel, *Le Coeur des vivants*, 1964).

ale forma Ger umožňuje variace jejich vyjádření při výstavbě konkrétní výpovědi v textu.

2.1.3.3 Slovesa smyslového vnímání (V_{perc})

Jak jsme uvedli v II.2.1.1, seznam nejčastějších typů lexikálního obsazení VG obsahuje v Ger_R pouze tři slovesa smyslového vnímání (V_{perc}), a to *en regardant* (911 výskytů), *en voyant* (514 výskytů) a *en écoutant* (232 výskytů).¹ Tvar *en regardant* však představuje čtvrté nejčastější lexikální obsazení VG v románových textech, po silně lexikalizovaném *en attendant*, často kategoriálním nebo polopomocném *en faisant* a po *en disant*, představeném v předcházející kapitole.² Naopak v odborných textech (Ger_{SPEC}) se tvar *en regardant* nachází až na 20. příčce seznamu (*en voyant* pak na 23. pozici a *en écoutant* mimo základní seznam, na 46. pozici). V Ger_{PUBL} jsou mimo základní seznam všechna V_{perc} : *en regardant* na 39. pozici a *en voyant* až na 84. pozici frekvenčního seznamu (viz Příloha č. 3).

Tyto rozdíly mohou samozřejmě být dány odlišným rozsahem jednotlivých žánrových korpusů (srov. Graf č. 6), pravděpodobně však souvisejí s tím, že pravovalenční participant V_{perc} je primárně subjektivní (vjem se nachází v mysli proživatele/vnímatele, zejména u typu *en voyant*).³ Naproti tomu u V_{dic} je participant informace objektivně zaznamatelný a reprodukovatelný, a proto jsou tato slovesa tak častá v Ger_{PUBL} (viz II.2.1.3.2.3b a [178]). V Ger_{SPEC} vykazují V_{perc} v narativních sekvencích podobné chování jako v Ger_R , např. význam CC-RT,⁴ v čistě odborných

¹ K těmto základním tvarům by samozřejmě bylo možné připojit některé verbonominální konstrukce s rovněž frekventovanými kategoriálními slovesy *en jetant (un coup d'œil)*, *en mettant (son regard sur)* apod.

² V tomto ohledu je zajímavé srovnání s obecnými frekvenčními seznamy všech slovesných tvarů uvedenými v Příloze č. 3: nejčastějším slovesem vnímání je obecně sloveso *voir* (u Imbse 7. pozice, u Gougenheima 6. pozice; v SYN2005 12. pozice, sloveso *vidět*), a sloveso *regarder* se naopak posouvá do dolní části seznamu (u Imbse 29. pozice, u Gougenheima a v SYN2005 se vůbec mezi třiceti nejčastějšími slovesy nevyskytuje). Jak uvidíme níže, tento rozdíl souvisí jednak s aspektovou charakteristikou obou predikátů, jednak s konkurencí Ger a Pps. (Přítomnost slovesa *regarder/dívat se* ve slovníku vytvořeném pod vedením P. Imbse a naopak jeho nepřítomnost ve zbylých dvou slovnících je dána odlišným žánrovým složením výchozích korpusů: Imbsův frekvenční slovník je stejně jako Ger_R založen na literárních textech ve FRANTEXTu, zatímco Gougenheim vychází z přepisů mluveného jazyka a v SYN2005 představují literární texty pouze 40 % korpusu, zbytek tvoří texty odborné a publicistika, viz Příloha č. 3).

³ Podnět (stimul) je sice objektivně pozorovatelný, ale V_{perc} jej podávají z hlediska vnímatele/proživatele (zejména sloveso *voir*; u slovesa *regarder* lze pozorovat alespoň zaměření pohledu).

⁴ *Je me souviens des émissions de cuisine de Raymond Oliver... Je me souviens même que, quand j'allais encore à l'école, je faisais mes devoirs en regardant la télévision. Je passais ma vie devant la télévision, généralement avec ma grand-mère, qui habitait à la maison.* (Grenier, *La vie possible de Christian Boltanski*, 2007). (Jedná se o biografii založenou na rozhovorech s umělcem.)

textech však většinou slouží jako argument, tedy objektivně pozorovatelná skutečnost, která napomáhá k pochopení výkladu:

[184] L'intérêt appartient ici, comme on le voit, aux coûts. **En regardant** cette équation / 3 / on peut facilement découvrir l'influence des changements du taux d'intérêt. (Collectif, *L'Univers économique et social*, dir. François Perroux, 1960)

Na tuto argumentační funkci se pak specializovalo ustálené spojení *en (y) regardant de (plus) près/bien*, které často navazuje na spojení *à première vue* zmíněné v prekontextu. Jak poukazuje např. Lenepveuová (2010), spojení *à première vue* uvádí provizorní tvrzení a anticipuje jeho následné vyvrácení (podobně jako *Certes* s argumentační přípustkou, viz I.3.2).⁵ Z 88 výskytů *en regardant* v Ger_{SPEC} tvoří toto ustálené spojení 8 %, např.:

[185] Mais, **en y regardant de plus près**, la structure économique du monde occidental, pour ne parler que d'elle, n'est pas exempte d'une certaine complexité, [...] (Benoist – Pettier, *Les Transports maritimes*, 1961)

Stejně jako *en (y) réfléchissant* v [29], také *en y regardant* funguje jako výpovědní modalizátor a vztahuje se primárně k implicitnímu VF (V_{dic} , např. *on peut dire/constater*, nebo V_{perc} jako v [184]).⁶ Fungování V_{perc} v odborných textech by si zasloužilo hlubší analýzu, jelikož se však tento typ VG(V_{perc}) vyskytuje především v textech románových, soustředíme se v následujícím výkladu na korpus Ger_R.⁷

2.1.3.3.1 Bližší vymezení kategorie V_{perc}

Daneš upozorňuje na to, že bližší klasifikaci V_{perc} lze např. založit na rozlišení smyslových orgánů, kterými se vnímání děje (*cítit* pro hmat a čich, *slyšet* pro sluch a *vidět* pro zrak, Daneš et al. 1981: 210). Pro sémantické fungování Ger se však jako

⁵ Lenepveuová pracuje s daty z FRANTEXTu; kromě *en (y) regardant bien* a *en y réfléchissant* uvádí v této funkci také infinitivní konstrukce: *à mieux regarder*, *à y regarder de plus près*, *à bien y réfléchir* aj. Rozdíl mezi Ger a infinitivními konstrukcemi v těchto spojeních spočívá v tom, že Ger získává podmínkový význam teprve v interakci s PP (srov. např. v [184] modální sloveso *pouvoir*), protože základní význam je RT (srov. Schéma III v I.4.2); naproti tomu infinitivní konstrukce s předložkou *à* je na tento význam specializovaná.

⁶ Právě tento jev vysvětluje nekoreferenci podmětových aktantů VG a VF v [185]; nejednoznačnost ale nehrozí, protože VG(V_{perc}) implikuje ve své intenční struktuře subjekt [+hum], nebo minimálně [+anim] (viz Daneš et al. 1981: 208), tyto rysy podmět „la structure économique du monde occidental“ postrádá.

⁷ Kromě výše uvedených specifik je v Ger_{SPEC} zajímavá také skutečnost, že jsou zde častá V_{perc} a V_{ment} vyjadřující pečlivé a objektivní zkoumání nějaké skutečnosti (ať již konkrétní, nebo abstraktní), např. *en considérant*, *en étudiant*, *en comparant*, *en examinant*, *en observant* atd. Tyto predikáty samozřejmě mohou být polysémní (např. u *en considérant* převažuje význam *juger*), ale sém [perc] si většinou uchovávají.

relevantní ukazuje především intenční struktura VG(V_{perc}), zejména povaha levovalenčního participantu. Porovnáme-li totiž např. dvojici *voir* – *regarder* (příp. *entendre* – *écouter*, příp. *sentir* – *toucher*) můžeme konstatovat, že levovalenční participant prvního členu dvojice lze charakterizovat jako *proživatel*, zatímco u druhého členu jde o *agens*. Právě z tohoto důvodu řadí Daneš ke kategorii „predikáty smyslového vnímání“ pouze *vidět*, *slyšet*, *cítit*, a naopak predikáty *dívat se*, *poslouchat* (ale také *pozorovat*, *sledovat* aj.) řadí do skupiny „predikátů mentální činnosti“ (Daneš et al. 1981: 208–223).

Rozdíly však můžeme pozorovat i u pravovalenčních participantů těchto predikátů: jak ukazuje Franckel ve své analýze rozdílu mezi *voir* a *regarder*, v prvním případě jde o stimul (podnět), zatímco ve druhém o cíl (*cible*), viz Franckel 1989: 409 a 412. Tento rozdíl je však pouze odrazem výše zmíněného rozdílu ve fungování subjektu; jak trefně shrnuje Franckel: „*on est maître de ce que l'on regarde, non de ce que l'on voit*“ (op. cit.: 407).⁸ Sloveso *regarder* tedy implikuje záměrnou, vůli ovládanou činnost, zaměřenou na nějaký objekt pozornosti (*cible*), zatímco u *voir* subjekt *prožívá* nějaký vjem, ať již dobrovolně, nebo nikoli.⁹

Jinými slovy lze rozdíl mezi *voir* a *regarder* popsat také tak, že *regarder* vyjadřuje směr subjekt → externí svět, zatímco u *voir* je princip opačný (z externího světa přichází k proživateli vjem).¹⁰ Právě z tohoto důvodu lze říci *Je regarde, mais je ne vois pas*, ale nikoli opačně (op. cit.: 411).¹¹ Různá užití V_{perc} ilustruje následující příklad z Ger_R:

[186] Finalement, [...] il a pris la voiture de sa... de cette femme. Il allait, il venait, et comme elle fait pas beaucoup de bruit, la voiture, tantôt **en regardant** par la fenêtre je le **voyais** rentrer alors que **je l'avais pas vu partir**, tantôt **je le voyais partir** et j'avais beau **tendre l'oreille** [...] (Winckler, *La maladie de Sachs*, 1998)¹²

⁸ „Jsme pány toho, na co se díváme, ale nikoli toho, co vidíme.“

⁹ Tento rozdíl ilustruje Franckel na příkladu *Tu ne me regardes jamais*, tj. záměrně se vyhýbáš pohledu na mě, neexistuji pro tebe (Franckel 1989: 409), zatímco *tu ne me vois pas* implikuje nějakou objektivní překážku daného vjemu. (Podobně srov. *je n'ai pas vu/regardé tout le film*, op. cit.: 408.)

¹⁰ Jak poukazuje Franckel, tyto sémantické rozdíly mají i důsledky syntaktické: předmět pozornosti (*regard*) je přesně vymezen, a proto je možné jej členit a kvantifikovat, např. do verbonominálních spojení *jeter un coup d'œil*, *un bref regard* atd. (ale nikoli *jeter une vue*), Franckel 1989: 410–411.

¹¹ Podobně Daneš: *Poslouchala za dveřmi, co si povídají, ale nic neslyšela*. (Daneš 1981: 218).

¹² Podobně: – *La suite dépendra de ce que je verrai en la regardant*. (Manchette, *Morgue pleine*, 1973).

Z hlediska sémantického fungování Ger jsou však podstatné také aspektově-temporální rozdíly mezi oběma typy predikátů: *en regardant* má význam procesuální (podobně jako *en marchant* a *en parlant*, viz výše),¹³ zatímco *en voyant* je inchoativní, protože implikuje moment kontaktu mezi stimulem (podnětem) a proživitelem.¹⁴ Právě z tohoto důvodu se (typ) *en regardant* nejčastěji pojí s významem průvodní okolnosti, zatímco u (typu) *en voyant* převažuje význam kauzální: stimul (příčina) vyvolává reakci (následek). K těmto vztahům se vrátíme v II.2.1.3.3.3, nejprve se však pokusíme krátce shrnout základní korelace V_{perc} s explicitními faktory sémantické interpretace Ger.

2.1.3.3.2 Korelace V_{perc} s faktory sémantické interpretace Ger

Podobně jako V_{mouv} (ale na rozdíl od V_{dic}) přesahuje výskyt $VG(V_{perc})$ v antepozici průměr, třebaže méně výrazně (20 % výskytů, proti 17 % průměru a 25 % u V_{mouv} ; viz např. [16], [17] nebo [68]).¹⁵ Na rozdíl od V_{mouv} se však slovesa vnímání velmi málo vyskytují v konstrukci *toutGer*: v Ger_r se jednalo pouze o jediný výskyt (*tout en zyeutant*) a v celém souboru 514 *en voyant* se vyskytly pouze dvě konstrukce *toutGer*.¹⁶ V případě *en regardant* (911 Ger) je výskyt *toutGer* o něco častější, ale stále těsně pod průměrem (3,9 %), srov. např. [89] s Ger *tout en écoutant* nebo [116] *tout en la fixant de ses yeux perçants* (naproti tomu u procesuálního *en marchant* je výskyt *toutGer* čtyřikrát vyšší).

Nižší výskyt *toutGer* u $VG(V_{perc})$ je dán pravděpodobně tím, že percepce většinou není v rozporu s dalšími činnostmi, právě naopak (srov. níže). *ToutGer* tak u $VG(V_{perc})$ spíše naznačuje pokračování předchozí činnosti (u kontextově zapojených V_{perc} , srov. [89]), *toutGer* s adverbativní nuancí mohou být použita zejména v případě,

¹³ Procesuální význam *regarder* ilustruje Franckel na možnosti spojení s konstrukcí *être en train de* s průběhovým významem (podobně jako Vendlerův test na *activity* pomocí tvaru na -ing, viz I.3.1.1). *Regarder* tedy na rozdíl od *voir* vyjadřuje primárně děj neohraničený. Právě tento rozdíl podle našeho názoru vysvětluje Franckelovo konstatování, že lze vyjádřit záměr „*d’aller voir un film au cinéma*“, a nikoli „*d’aller regarder le film au cinéma*“ (Franckel 1989: 412).

¹⁴ Viz Franckel 1989: 412; Franckel ale samozřejmě nepojednává o těchto predikátech ve tvaru Ger.

¹⁵ Připomeňme, že průměr antepozice v Ger_r je 16 %, u V_{dic} bylo v antepozici 12 % výskytů, a u V_{mouv} naopak 25 % (u telických sloves pak téměř polovina). Z hlediska pozice nevykazuje typ *en regardant* a *en voyant* zásadní rozdíly (připomeňme, že např. u V_{dic} je naopak typ *en parlant* téměř v polovině případů v antepozici, zatímco rematické *en disant* se téměř vždy nachází v intrapredikační pozici; II.2.1.3.2.3b).

¹⁶ Pokud jde o *détachement*, $VG(V_{perc})$ nevykazují žádná specifika (13 % stejně jako průměr Ger_r).

že V_{perc} vyjadřuje výhradní zaměření pozornosti (*fixer, beugler, zyeuter* aj.)¹⁷ a/nebo když je třeba zablokovat kauzální interpretaci (srov. [116]).

S tendencí k antepozici také stejně jako u V_{mouv} souvisí častá kontextová zapojenost $SG(V_{perc})$: téměř polovina $VG(V_{perc})$, při omezení pouze na typ *en voyant* jsou kontextově zapojeny tři čtvrtiny výskytů. Může jít stejně jako u V_{dic} o anaforu nepřímou (kontextově zapojen je zejména přímý předmět V_{perc} , srov. např. [8c], [17], [28], [68]), ale také o anaforu asociační, podobně jako u V_{mouv} , nebo o prostou vyvoditelnost z prekontextu.¹⁸

[187] Je cavale comme un fou et voilà-t-y pas qu'à l'étage en dessous, je tombe nez à nez avec une femme nue qui pousse un cri d'horreur **en m'apercevant**, me coiffe du peignoir qu'elle avait à la main et grimpe vers le pont, me laissant, aveuglé, rouler jusqu'en bas et atterrir dans le salon (Déon, *Le Balcon de Spetsai*, 1961)¹⁹

Tendence k antepozici a kontextovému zapojení pak také vede k tomu, že stejně jako u V_{mouv} převládají kratší doplnění $VG(V_{perc})$: naprostá většina nepřesahuje jeden nebo dva větné členy (často se jedná o osobní zájmeno).²⁰ Pokud jde o podmětový aktant $VG(V_{perc})$, jsou jeho typy rozmanitější než např. u $VG(V_{dic})$, kde jednoznačně dominuje koreference s podmětem ve třetí osobě: kromě *on* najdeme u $VG(V_{perc})$ také případy pasivních konstrukcí v PP (srov. výše [140]), a především nadprůměrný výskyt první osoby (24 % proti průměru 14 %). Tento vyšší výskyt první osoby souvisí s perspektivou proživatele.²¹

¹⁷ Srov. např. Robert Chifflet *bourra sa pipe refroidie tout en me fixant des yeux*. (Assouline, *La Cliente*, 1998) → Robert Chifflet *si nacpal dýmku a přitom si mne úkosem prohlédl* [sic]. (Martínek 2000).

¹⁸ Ve výše uvedených příkladech je většinou kontextově zapojen také tvar Ger, např. *en l'apercevant, en la voyant* odkazuje asociační anaforou k předchozímu ději; právě z tohoto důvodu fungují tato SG jako RT (*když ji uviděl...*). Přímý předmět Ger však může být kontextově zapojen i v případě, že není vyjádřen zájmenem, zejména pokud se antecedent nenachází v bezprostředně předcházejícím kontextu (srov. např. [140]).

¹⁹ Kontextovou zapojenost však může stejně jako u [146] naznačovat prefix re- vyjadřující opakovanost (srov. *en vous revoyant* v II.2.1.2.2, pozn. 54).

²⁰ Na rozdíl od V_{mouv} se však $VG(V_{perc})$ nevyskytují bez komplementace, protože stejně jako u V_{dic} je pravovalenční participant obligatorní. U *voir* může užití bez doplnění označovat prostou schopnost, srov. Franckel 1989: 409: *le cas de l'aveugle s'écriant à Lourdes : Je vois !*, nebo může mít význam *je comprends*. Ve formě Ger jsme však žádný případ tohoto typu neidentifikovali. Rozsáhlá propoziční doplnění (infinitivní konstrukce) nejsou vyloučena, jsou pouze velmi vzácná, zejména v antepozici, kde silně zatěžují bezprostřední diskurzivní paměť příjemce výpovědi.

²¹ V Ger_r tvoří $VG(V_{perc})$ 8,7 % analyzovaných výskytů, což při celkovém počtu 1 000 výskytů v Ger_r představuje soubor pouze 87 Ger. Veškeré výše uvedené tendence jsou tedy orientační, a správnost daných pozorování musí být ověřena podrobnější analýzou jednotlivých výskytů, potvrzením a vysvětlením korelací jednotlivých faktorů a doplněním analýzy o sondy do Ger_r (viz níže).

2.1.3.3.3 Významové korelace jednotlivých typů V_{perc}

Pokud jde o korelace významové, $VG(V_{perc})$ vykazuje stejně jako $VG(V_{mouv})$ silnou tendenci k významu časového určení (přes polovinu výskytů $VG(V_{perc})$, zejména typ *en voyant*, podobně jako u typu *en entrant*), ale také k významu průvodní okolnosti (CC), asi 40 % výskytů (typ *en regardant*, podobně jako *en marchant* a *en parlant*). Na rozdíl od V_{mouv} se však na význam RT většinou váže význam kauzální, a to čistě kauzální, nikoli prostředkový, který je jinak po převodu kauzálního vztahu do Ger typický (srov. výklad u [22] v I.3.1.2). Jak uvidíme níže, kauzální význam je příznačný zejména pro typ *en voyant* (II.2.1.3.3.3a), ale v kombinacích s některými typy VF není vyloučen ani u typu *en regardant* (II.2.1.3.3.3b).

2.1.3.3.3a Typ *en voyant*

Typ *en voyant*, tedy vlastní predikáty smyslového vnímání, tvoří v souboru $VG(V_{perc})$ přibližně třetinu výskytů. Kromě *en voyant* zde můžeme najít zejména *en (s')apercevant* (viz např. [17]), *en entendant* (srov. také [68], [71] a [88]), ale také *en decouvrant* nebo *en revoyant*.²² Jak jsme upozornili výše, společným rysem vlastních sloves vnímání je neagentivnost.²³ Stejně jako nemá proživatel kontrolu nad vjemem (podnětem), neovládá většinou ani reakce na něj. Tyto reakce jsou vyjádřeny v PP:²⁴

a) Nejčastější reakce na smyslový vjem je emocionální; může být vyjádřena přímo, srov. *elle a été effrayée* [140], *avoir peur*,²⁵ nebo *avoir le sentiment de* [17], *j'ai eu un cafard monstre*), nebo nepřímo, pomocí fyzických projevů, především zvuky (*crier de joie* [72], ale také *de peur; rire* [88], *(elle) poussa des grognements enthousiastes*), mimikou a výrazy obličeje (*elle a repris un air de vivante* [71], *il a rougi*

²² K těmto slovesům by bylo možné doplnit také *en apprenant* (*ces nouvelles, le roi décida de convoquer ses barons*) z Gettrupova příkladu [16]: jde sice primárně o predikát získávání informace (viz Daneš et al. 1981: 204–205), ale předpokládá smyslový vjem, v tomto případě pravděpodobně sluchový, u *en lisant* (viz [28]) pak zrakový.

²³ Mluvnice češtiny 3 poukazuje na to, že predikáty smyslového vnímání stojí také mimo protiklad akčnosti a neakčnosti, podobně jako predikáty označující vnitřní fyzické procesy, nad nimiž nemá subjekt kontrolu: *žít, růst, dýchat, snít, stonat*, ale také *plakat, usnout* atd. (Daneš – Grepl – Hlavsa 1987: 33).

²⁴ Vzhledem k tomu, že smyslový vjem způsobuje změnu stavu subjektu (proživatele), je VF většinou ve tvaru *passé composé* nebo *passé simple*, ale *imparfait* ani jiné slovesné časy nejsou vyloučeny (srov. např. [72]).

²⁵ Podtržené výrazy přesáhly v souboru *en voyant* čtyři výskyty.

[8c] a často sourire), nebo tělesnými postoji a pohyby (implicitně *stupeur* [28]; často se lever, příp. také *s'arrêter, tomber à genoux* aj.).²⁶

b) Slovesa vnímání se často kombinují rovněž s VF(V_{dic}), zejména v *incises* (viz II.2.1.3.2.3c): postava tedy něco (většinou někoho) vidí, a reaguje na to nějakým řečovým projevem, např. – *C'est le grand soir? dit-elle en me voyant rentrer.* (Mordillat, *Vive la Sociale !*, 1981). Kombinace VG(V_{perc}) s VF(V_{dic}) v *incise* jsou velmi časté, zejména s typem *en regardant*, viz níže; v Ger_r dokonce tvoří pětinu výskytů Ger v *incises*.²⁷

c) Častá VF v kombinaci s VG(V_{perc}) jsou však také událostní mentální predikáty: *se rendre compte, comprendre, se souvenir* [68], penser aj., typičtější jsou však V_{ment} spíše pro typ *en regardant* (srov. níže).

Neagentivnost proživatele VG(V_{perc}) se projevuje zejména tím, že v PP můžeme najít jak pasivní konstrukce (srov. výše [140]), tak případy jednoznačné nekoreference.²⁸

[188] Sept ans plus tôt, elle m'avait expliqué qu'elle n'avait jamais ressenti un tel sentiment avec personne, une telle émotion, une telle vague de douce et chaude mélancolie qui l'avait envahie en me voyant faire ce geste si simple, si apparemment anodin, de rapprocher très lentement mon verre à pied du sien pendant le repas [...] (Toussaint, *Faire l'amour*, 2002) → Před sedmi lety mi vykládala, že ještě nikdy s nikým nezažila tolik citu, takové pohnutí, takovou něžnou a teplou zádušnost, jako **když mě viděla** učinit ono tak jednoduché gesto, tak zdánlivě bezvýznamné, když jsem při jídle velmi pomalu přiblížil svou sklenici na nožičce k její [...] (Šotolová, 2004)²⁹

Čistě syntakticky se Ger *en voyant* vztahuje k PP s podmíněním ve formě vztažného zájmena *qui*, jež odkazuje k těsně předcházející nominální frázi označující vnitřní pocit proživatele, přítomného v PP ve formě osobního zájmena. Nekoreference ale nijak neruší, jednak proto, že podmět PP má rys [-anim], nekompatibilní

²⁶ Ale také *se redresser, reculer (avoir un mouvement de recul), se raidir, ralentir le pas, sursauter* atd. Nejčastější je VF *se lever*: Např. *Elle se leva en le voyant approcher, car il ne convient pas qu'une femme parle assise à un homme.* (Tournier, *Le Coq de bruyère*, 1978) → **Když viděla**, že se přibližuje, vstala, jelikož se nesluší, aby žena mluvila s mužem vsedě. (Jamek, 1984).

²⁷ VG(V_{mouv}) představují 11 % (viz např. [151] nebo [179]) a VG(V_{dic}) 8 % (viz [102] nebo [182]).

²⁸ V obou případech je však levovalenční participant VG(V_{perc}) patientem: v [140] pouze na sémantické úrovni, v [188] i na úrovni syntaktické.

²⁹ Podobně v Ger_R: *elle n'oubliait pas qu'elle lui devait la vie tout comme elle lui devait de ne pas mourir de faim –, une sourde angoisse l'étreignait en voyant Don Avelino assis dans le fauteuil, près du poêle.* (Del Castillo, *La Nuit du décret*, 1981).

s levovalenčním participantem predikátu *voir* (srov. podobný jev v [27] a [30]), jednak proto, že celá CG je zapuštěna do nadřazeného predikátu *ressentir un (tel) sentiment*. Podobné případy nekoreference a pasivních konstrukcí v PP jsme však konstatovali také u VG(V_{mouv}) v antepozici, kdy SG vyjadřuje změnu spaciotemporálního rámce: v [26] je podmětový aktant Ger saturován nepřímým předmětem v PP, v [153] (*en entrant, il fut pris d'un saisissement*) je podmětový aktant v pasivu.

Jak jsme se zmínili v souvislosti s interpretací [153], změna (emocionálního) stavu vyjádřená v PP předpokládá implicitně fázi percepce – sám vstup do místnosti tuto změnu nepůsobí. Kauzální vztah tedy nevzniká mezi PP a VG(V_{mouv}), ale mezi PP a (implicitním) V_{perc} (*r/entrer – voir – réaction*). Tento významový efekt je však spojen především s antepozicí SG: postponované konstrukce v intrapredikační pozici jsou více integrovány do PP, a to temporálně i významově.

Anteponovaná VG(V_{mouv}) tak mají většinou jednoznačně význam RT (zejména V_{mouv_tel}), s možnou nuancí anteriority díky lineárnímu sledu dějů, naproti tomu v postpozici se více posouvají k významu průvodní okolnosti, příp. RT-sim (srov. [151]).³⁰ Podobně se liší význam VG(V_{perc}) v závislosti na pozici: anteponovaná VG(V_{perc}) mají kromě základního významu RT většinou také význam kauzální (vytvářejí interpretační rámec pro PP), srov. [16], [17] nebo [68]; naproti tomu v intrapredikační pozici jsou začleněna do časového rámce PP, a mají proto blíže k významu RT-sim (srov. např. [8c], [88], [140] nebo výše [187] a [188]).³¹

Při převodu do češtiny se ale tyto nuance nijak neprojeví, protože dominantním překladovým ekvivalentem vlastních sloves vnímání je vedlejší věta časová uvozená spojkou *když* (srov. např. [188]).³² Tento výrazový prostředek převažuje u všech vlastních sloves vnímání v Ger_{IC}: *en voyant, en (s')apercevant*,³³ *en entendant, en*

³⁰ Jak konstatoval již Gettrup, postpozice (přesněji intrapredikační pozice) může „zdůraznit konstrukce, jejichž informační přínos je relativně slabý“ (1977a: 248), viz 1.2.2.2.4.2.

³¹ Interpretační nuanci v postpozici však vytváří *détachement* (srov. II.2.2.5.2).

³² Nuanci lze částečně zachovat respektováním původního sledu SG a PP, tedy antepozice nebo postpozice. Variantou může být spojka *jakmile*, zdůrazňující těsnou návaznost dějů: **EN VOYANT LA CRÈME DESSERT AU CHOCOLAT, LES TROIS RASTAMEN SE LÈVENT INSTANTANÉMENT EN CHANTANT LA CHANSON DE BOB MARLEY: « GET UP, STAND UP. »** (Beigbeder, 99 francs, 2000) → **JAKMILE TI TŘI RASTAMENI VIDÍ SMETANOVÝ DEZERT S ČOKOLÁDOU, OKAMŽITĚ SE ZVEDNOU A PŘITOM ZPÍVAJÍ PÍSNÍČKU BOBA MARLEYHO : „GET UP, STAND UP.“** (Demlová 2003).

³³ – *Les femmes déportées entrant en Suisse et qui éclatent de rire en apercevant un enterrement : « C'est comme ça qu'ils traitent les morts ici. »* (Camus, *Carnets II*, 1942) → *Koncentračnice po příjezdu*

apprenant, en revoyant aj. Převaha časové spojky *když* je jednak její polysémností, až vágností (stejně jako francouzské *quand* může vyjadřovat různé temporálně-kauzální nuance), jednak tím, že základem kauzálního významu je u Ger vždy význam časový (viz závěr I.2.2.2.3).

Tato jednoznačná báze temporálního významu vynikne zvláště ve srovnání s *voir* ve tvaru Pps: jak jsme upozornili v I.2.2.1, Pps se primárně váže k nějaké nominální frázi v PP (pokud je v antepozici, pak většinou k podmětu, jinak se může vztahovat i k jinému větnému členu), a příslovečné významy na rozdíl od Ger vyjadřuje teprve sekundárně. V Ger_{IC} jsou proto typy českých překladových ekvivalentů Pps *voyant* mnohem rozmanitější než v případě Ger, protože odrážejí rozdíly v syntaktických vztazích.

Kromě vedlejší věty časové se spojkou *když* (stejně jako u Ger)³⁴ zde tedy můžeme najít např. vedlejší větu přívlastkovou (*Certains badauds, l'apercevant en route, crurent y rencontrer l'amorce d'un cortège de cette journée carnavalesque* → *Někteří z čumilů, kteří ji cestou viděli, ji považovali za začátek průvodu toho karnevalového dne*; Chamoiseau, *Solibo le Magnifique* 1988, Ostrá 1993), ale také VF v koordinačním vztahu k PP (*L'homme en vert, voyant dans quelle hésitation Balthasar se tenait, reprit autrement son discours* : → *Muž v zeleném si všiml Baltazarových rozpaků a vzal to z druhého konce* ; Tristan, *Tribulations héroïques*, 1987, Kalfiřt 2003).³⁵

Kromě větší rozmanitosti typů překladových ekvivalentů můžeme na tomto omezeném vzorku Pps *voyant* pozorovat také jednoznačnou tendenci k antepozici, příp. interpozici (srov. statistiky v II.2.2.5). Tato pozice totiž umožňuje Pps jednak

do Švýcar *vyprsknou smíchy, když vidí pohřeb*: „Tady se tedy s mrtvými nadělá.“ (Dufková, Mlejnek 1999).

³⁴ VOYANT LE JEUNE HOMME A L'INTÉRIEUR, ELLE OUVRE LE HUBLLOT ET LUI SOURIT. (Beigbeder, 99 *francs*, 2000) → KDYŽ UVNITŘ UVIDÍ MLADÉHO MUŽE, OTEVŘE DVÍŘKA A USMĚJE SE NA NĚJ. (Demlová 2003).

³⁵ Jako varianta se vyskytl dokonce i přechodník, který umožňuje díky kongruenci zachovat (podobně jako vedlejší věta přívlastková, viz výše) jednoznačnou vazbu na řídicí jméno: *Quand tu étais enceinte de Philippe, ta mère, voyant monter ton angoisse, te donnait les conseils qu'elle tenait elle-même de sa grand-mère et de sa mère* : (Laurens, *L'Amour, roman*, 2003) → *Když jsi byla těhotná s Philippem, matka, vidouc tvou úzkost, ti radila totéž, co jí radily její babička a její matka* : (Pflimpflová 2004). V jednom případě se jako ekvivalent Ger slovesa smyslového vnímání (*en entendant*) vyskytl dokonce i archaický přechodník minulý (*uslyšev*), zde může jít ale o stylizaci spojenou s daným historickým románem (Tristan, *Tribulations héroïques de Balthazar Kober*).

zůstat v bezprostřední blízkosti řídicího SN, jednak zachovat ikonický sled dějů, a tím jednoznačněji vyjádřit logicko-temporální vztahy (naproti tomu u Ger stále převažuje postpozice, protože Ger vyjadřuje začlenění na pozici CIR již ve své základní instrukci).³⁶

Konkurenci Pps podléhá Ger zejména tam, kde je záměrem mluvčího vyjádřit primárně vztah k subjektu PP (příp. jinému nominálnímu členu), bez báze příslovečného (časového) určení, tedy CIR. Pps tak funguje v paradigmatickém vztahu s jinými *épithètes détachées* (nespojité připojenými přívlastky), např. adjektivním *Furieux, Jean est parti* (viz I.2.1). Jednoznačně pak Pps převládá zejména u predikátů, jejichž děj lze jen velmi obtížně pojmout jako CIR, tedy u vlastních mentálních predikátů, které Daneš definuje jako „predikáty vlastnění informace“ (např. *savoir, connaître*), Daneš et al. 1981: 198–199 (k této otázce se vrátíme v II.2.2.3.2).

Právě konkurencí s Pps tedy lze vysvětlit téměř dvojnásobně nižší frekvenci *en voyant* ve srovnání s jeho agentivním a procesuálním protějškem *en regardant* (911 proti 514 výskytům): zatímco *en voyant* primárně charakterizuje stav subjektu (proživatele), *en regardant* vyjadřuje záměrnou činnost agentu, kterou lze chápat jako CIR, především jako průvodní okolnost k PP.

2.1.3.3.3b Typ *en regardant*

Jak jsme upozornili v úvodu, samotný Ger *en regardant* představuje čtvrté nejčastější lexikální obsazení VG v románových textech. K tomuto základnímu tvaru pak můžeme přidat jednak různě stylově zabarvená synonyma (např. *en biglant, en examinant, en lorgnant, en zyeutant, en contemplant*, viz [39], *en fixant des yeux qch/q.*, viz např. [116], ale také např. *en considérant* nebo *en reluquant* aj.)³⁷ a verbonominální konstrukce vyjadřující zaměření pohledu (např. *en adressant un*

³⁶ Poměr zastoupení tvarů Ger a Pps je však např. u slovesa *voir* v románových textech publikovaných po r. 1950 (FRANTEXT) přibližně stejný: 1147 výskytů tvaru „*voyant*“ zahrnuje 586 Pps a 561 Ger (rozdíl 47 výskytů mezi tímto údajem a výše uvedeným počtem *en voyant* v Ger_R je dán poškozením některých výskytů při konverzi do excelové tabulky, viz pozn. 52 v II.1.2.2.1.1). Tato konkurence Ger a Pps však vyžaduje podrobnější analýzu (např. u sloves *entendre* a *apercevoir* v IC naopak jednoznačně převažují tvary Ger nad Pps).

³⁷ *Il grimaçait en se tenant le coude droit, et plus encore en considérant l'état de son sexe.* (Assouline, *Double vie*, 2000) → *Držel se za pravý loket a šklebil se, a posléze ještě víc, když zkoumal stav svého pohlaví.* (Belisová 2004).

regard, en tournant son regard vers, jeter un/des coup/s d'œil sur, srov. např. [137]).³⁸ Podobné fungování jako *en regardant* má pak také sloveso *écouter* (232 výskytů v Ger_R), srov. např. [89].

Ve srovnání s *en voyant* je hlavním rysem typu *en regardant* agentivnost (agens vědomě zaměřuje pozornost na nějaký objekt) a procesuálnost.³⁹ Tyto dva rysy také určují typy (a slovesné časy) VF, s nimiž vstupují do interakce, a tím také výsledné interpretace celé konstrukce.

1. Díky své procesuální povaze se VG typu *en regardant* často kombinují s procesuálními (a agentivními) VF; jsou to prototypické případy **průvodní okolnosti** (*circonstance concomitante*), kdy jeden agens vykonává zároveň dvě činnosti bez jakékoli logického (kauzálního) vztahu (srov. definici Halmøyové v I.1.2.1 a její příklady v [10]). Procesuálnost VF je pak většinou zdůrazněna také tvarem *imparfait*:⁴⁰

[189] Il était un peu plus de cinq heures du matin, et nous buvions des capuccinos sous l'auvent de bois d'une échoppe d'artisan, **en regardant** la neige tomber devant nous dans la ruelle. (Toussaint, *Faire l'amour*, 2002) → Bylo něco po páté hodině ráno a my jsme pili kapucino pod dřevěnou stříškou stánku nějakého řemeslníka, **dívali se**, jak před námi v uličce padá sníh. (Šotolová, 2004)⁴¹

Ve většině případů se stejně jako v [189] jedná o popisné scény odpočinku nebo klidu (např. *bronzer au soleil en regardant les oiseaux, rôder en écoutant meugler les vaches nostalgiques*, a časté VF *fumer: il fuma en écoutant la musique; Ils fument tous les deux lentement, en regardant devant eux la mer*).⁴² Právě v tomto užití se vztah SG a PP nejvíce blíží parataxi; v pojetí Halmøyové jde o *circonstance fortuite* (viz I.1.2): vztah mezi oběma ději není „orientovaný“ (tj. kauzálně spojený) a hierarchizaci dějů by

³⁸ Tyto verbonominální opisy však vyjadřují na rozdíl od *en regardant* (a jeho synonym) děje jednorázové, příp. iterativní ([137]), a s procesuálním typem *en regardant* tak sdílejí v podstatě jen agentivnost.

³⁹ Predikát *voir* je z hlediska ohraničenosti nebo neohraničenosti, příp. z hlediska rozlišení událostí a procesů obtížné jednoznačně klasifikovat; minimálně levou hranici děje však obsahují (viz výše konstatování inchoativnosti *voir* u Franckela).

⁴⁰ Děj VF však může být pojat také jako ukončený, např. při sledu dějů: – *allons ailleurs. Il m'emmena dans un bowling où nous avons bu de la bière en regardant tomber des quilles, et dans une taverne où cinq pianos mécaniques ont martelé à tour de rôle une musique poussiéreuse, et dans un aquarium [...]* (Beauvoir, *Les Mandarins*, 1954).

⁴¹ Vzájemná nezávislost obou dějů může být zdůrazněna pomocí *tout*: *Gaston s'était couché non loin du véhicule et succit une herbe tout en regardant le ciel à travers les rameaux délicats d'un tremble.* (Tournier, *Le Coq de bruyère*, 1978) → *Gaston se rozvaloval na zemi poblíž auta, cucal stéblo a díval se spleť osikových halouzek do nebe.* (Jamek, 1984).

⁴² Nečinnost však může být vynucená – velmi často se *en regardant* kombinuje s VF *attendre* (*elle attend en regardant les mouettes grises qui volent dans le ciel gris*).

bylo možné změnit bez zásadní modifikace významu celé CG (např. *regarder la mer en fumant lentement*), viz také viz [14] a [14]' v I.1.2.1.⁴³ Tento významový vztah odrážejí i české ekvivalenty, mezi nimiž je v těchto případech nejčastější koordinace, příp. juxta pozice s PP (srov. [189]).⁴⁴

2. Procesuální slovesa vnímání ale často doprovázejí také VF(V_{dic}) v *incises*; časté je zejména *en regardant*, protože umožňuje vyjádřit kontakt mezi účastníky komunikace (podobně jako gesta, tělesné postoje apod., viz výše). Cílem (*cible*) pohledu zde tedy není předmět, ale osoba; při upřeném nebo naléhavém pohledu pak zejména oči:⁴⁵

[190] Puis elle poursuivit son texte **en regardant** les téléspectateurs droit dans les yeux : "Mon secret c'est ... (Beigbeder, *99 francs*, 2000) → Pak pokračuje ve svém textu **a přitom se dívá** televizním divákům přímo do očí: *Moje tajemství je ... (Demlová 2003)*⁴⁶

Stejně jako u [189] se jedná o průvodní okolnost (CC), implikací různých vztahů mezi účastníky komunikace (nebo záměrů mluvčího, srov. [116]) však může *en regardant* a jeho synonyma nabývat sekundárních významů (podobně jako Ger v *incises*, II.2.1.3.2.3c).⁴⁷

3. Procesuální typ *en regardant* může nabývat i významů **kauzálních**, pokud vstupuje do interakce s VF s významem změny emocionálního (nebo obecně mentálního) stavu mluvčího. Stejně jako v případě typu *en voyant* zde tedy subjekt reaguje na nějaký (vizuální nebo sluchový) podnět: své zaměření pozornosti ovládá (*en regardant* zůstává agentivní), ale jeho reakce na tento podnět je spontánní. Reakce může být v VF opět vyjádřena přímo (*être émerveillé, stupéfait, reconnaissant, se consoler*, příp. mentálním predikátem *penser*, srov. [11] a [18], *songer à, se souvenir*,

⁴³ Jak ale ukázala na příkladu *s fumer en priant a prier en fumant* Moortgatová (Moortgat 1978: 165, viz I.1.2.1), záměny VG za VF často význam modifikují, zejména k směrem k významu RT.

⁴⁴ Současnost dějů může být v češtině zdůrazněna adverbium *přitom*: *Elle la portait à ses lèvres et buvait par minuscules gorgées en écoutant la radio.* (Sarn, *Elle ne pleure pas, elle chante*, 2002) → *Zdvihla ho vždy ke rtům a upijela maličkými doušky, přitom poslouchala rádio.* (Prošková, 2004), viz také [190].

⁴⁵ Doplnění typu *en regardant* však může vyjadřovat i *absenci* předmětu (cíle) pohledu, např. *en zyeutant le plafond* nebo *en regardant nulle part*.

⁴⁶ Podobně např. [...] *il lui avait dit, en la regardant dans les yeux : – Alors..., vous aussi. Jessica avait rougi violemment.* (Ormesson, *Tous les hommes sont fous*, 1986).

⁴⁷ Doplnění *en regardant* však mohou také saturovat referenty v přímé řeči, podobně jako doplnění Ger s významem ostENZE (*en montrant*, viz výše) nebo manipulace předmětem (*en lui tendant*, viz [194]): *La fenêtre était grande ouverte. Il s'y accouda et dit en regardant la chaîne des montagnes : – C'est vraiment beau.* (Beck, *Léon Morin, prêtre*, 1952).

comprendre aj.),⁴⁸ nebo nepřímo, pomocí mimiky nebo zvuků, např. *gémir, pleurer (je pleurais en le regardant partir), soupirer, se mordre les lèvres*, a zejména *rire* a *sourire*. Do těchto kombinací však na rozdíl od typu *en voyant* nevstupují VF(V_{mouv}), protože nejsou schopna vyjádřit emocionální stav subjektu přímo, ale pouze inferencí.⁴⁹

[191] **En l'observant** tirer sur sa pipe, **en l'écoutant** réécrire l'histoire à grand renfort de lois et de décrets, je fus pris de nausée. (Assouline, *La Cliente*, 1999) → **Když jsem se díval**, jak potahuje z dýmky, **když jsem ho poslouchal**, jak za silné podpory paragrafů a dekretů přepisuje historii, zvedl se mi žaludek. (Martínek 2000).⁵⁰

Obecně lze konstatovat, že kauzální interpretaci typu *en regardant* spouští zejména lexikální obsazení VF (mutační sloveso s významem změny stavu subjektu), především ve tvaru *passé composé* nebo *passé simple*.⁵¹ VG(V_{perc}) v antepozici pak mohou vytvářet také interpretační rámec pro PP (srov. [191]). Naopak intrapredikační pozice (postpozice) a VF ve tvaru *imparfait* přispívají spíš k neutrální interpretaci CC:

[192] Le père et la fille se regardaient puis posaient les yeux sur le disque. Ils s'émerveillaient comme on le faisait encore **en écoutant** la T.S..F., en téléphonant, en voyant voler un aéroplane. (Sabatier, *David et Olivier*, 1985)

Při jakékoli z těchto konstelací je však základem interpretace procesuální význam V_{perc}, a tím i význam CC a s tím spojená simultaneita dějů (podobně jako u *en marchant*, viz konstelace VI v I.1.2.2.1). Kauzální interpretace proto není nikdy tak zřetelná jako u typu *en voyant*, který svou inchoativností implikuje alespoň částečnou anterioritu. Např. podle Franckela je *en regardant* v antepozici nekompatibilní se spontánní (vůlí neovládanou) reakcí (?? *En le regardant, j'ai souri*, Franckel 1989: 415–416). Jak jsme viděli v [191], taková kombinace není vyloučena, její přijatelnost v [191] však zajišťuje pasivum v VF, které jednoznačně identifikuje podmět jako

⁴⁸ Jelikož se agens Ger mění v VG na proživatele dané reakce, může se stejně jako u *en voyant* objevit nekoreference: *elle se mit à me parler de ce désir violent d'avoir un enfant qui venait de la saisir **en regardant** couler la Save*. (Paysan, *Les Feux de la Chandeleur*, 1966).

⁴⁹ Např. pokud bychom ve výše zmíněném příkladu *Elle se leva en le voyant approcher* (viz pozn. č. 26) nahradili *en voyant* pomocí *en regardant*, význam by se posunul k CC a kauzální interpretace by byla potlačena.

⁵⁰ Kromě vedlejší věty časové se spojkou *když* může být význam RT stejně jako u VG(V_{mouv}) vyjádřen v češtině také SP s předložkou *při*: **En fixant** leurs yeux exorbités, j'ai eu une idée de ce que pouvait être la détresse la plus nue. (Assouline, *La Cliente*, 1999) → **Při pohledu** do jejich zapadlých očí jsem pochopil, co znamená obnažená úzkost. (Martínek 2000).

⁵¹ Pokud VF vyjadřuje záměrný, vůlí ovládaný děj, může kauzální význam *en regardant* nabývat nuance prostředkové, srov. příklad z Ger_{SPEC}: [...] *trois apprentis ou apprenties à qui il « montrait » le métier, comme on disait en ce temps où un métier s'enseignait en le montrant, et s'apprenait en le regardant*. (Genette, *Bardadrac*, 2006).

proživatelé. Nepřijatelnost (nebo alespoň neobvyklost) *En le regardant, j'ai souri* totiž spočívá v tom, že anteponované agentivní VG(V_{perc}) anticipuje rovněž agentivní VF (např. ***En regardant partir la fille Cerisy, je chuchote à Matou*** :, Guibert, *L'incognito*, 1989; srov. také úvodní příklad z Ger_{SPEC} [184]).⁵²

Kauzální interpretace je tedy je tedy u procesuálního typu *en regardant* slabší než u vlastních sloves smyslového vnímání (srov. [187] nebo [188]); právě z tohoto důvodu bývá někdy příčina reakce vyjádřené v VF explicitně vysvětlena v následujícím textu, např.:

[193] Au bout de trois semaines, Octave a ri plusieurs fois **en regardant** les schizophrènes grimacer dans le jardin : ce spectacle lui a rappelé l'agence. (Beigbeder, *99 francs*, 2000) → Po třech týdnech se Octave několikrát zasmál, **když se díval na** schizofreniky, jak se pitvoří v zahradě: tato podívaná mu připomněla agenturu. (Demlová 2003)⁵³

Kromě toho je možné Ger (a s tím i potenciální kauzální interpretaci) zdůraznit pomocí vytýkácí konstrukce (viz II.2.2.2.2) nebo pomocí partikule *rien que* (viz II.2.2.3.1) s podobným efektem.⁵⁴ Stejně jako v případě *en voyant* však zůstává bázi významu Ger časové určení, zde s významem simultaneity (RT-sim), srov. v českých překladech vedlejší větu časovou se spojkou *když* ([191] a [193]).⁵⁵ Jakýkoli náznak kauzální interpretace naopak potlačuje vazba *toutGer* (srov. [116] nebo [89] pro *en écoutant*).

Závěr

Rozdíl mezi typem *en voyant* a *en regardant* tedy spočívá zejména v tom, že vlastní slovesa vnímání již svým základním významem implikují ohraničenost děje (podobně jako telická V_{mouv}), a naproti tomu procesuální typ *en regardant* vyjadřuje podobně jako atelická V_{mouv} primárně neohraničenou průvodní okolnost hlavního

⁵² Většina anteponovaných *en regardant* se pojí právě se slovesy mluvení, nebo pak s V_{ment} (***En regardant son garçon, il pensait surtout aux mois qu'ils avaient passés à l'attendre, la mère et lui***, Clavel, *Les Fruits de l'hiver*, 1968). Anteponované SG je stejně jako u typu *en marchant* nebo *en parlant* kontextově zapojené, a převodem do Ger (CIR) lze navázat tím, jak postava danou situaci prožívá nebo jak na ni reaguje. Bázi však stejně jako v postpozici zůstává díky procesuálnímu významu *en regardant* význam CC (stejně jako anteponované *tout en écoutant* v [89]), příp. RT-sim.

⁵³ Srov. např. také ***En écoutant le grand-père parler de Redouane, cela s'était mis insensiblement en place dans ma tête. Je m'étais alors souvenu de ce que m'avait confié Anselme***. (Izzo, *Chourmo*, 1996).

⁵⁴ Např. ***C'est en le regardant que Lola avait trouvé. Ils étaient semblables***. (Page, *Tchao pantin*, 1982) a ***Rien qu'en écoutant Bréhal, on avait l'impression de devenir quelqu'un***. (Kristeva, *Les Samourais*, 1990).

⁵⁵ Interpretaci Ger jako RT podporuje jednak antepozice, jednak kontextová zapojenost Ger nebo jeho rozvíjejících větných členů.

děje.⁵⁶ Na rozdíl od VG(V_{mouv}) se však u sloves vnímání může na základní časový význam vrstvit význam kauzální – díky svému silnému vztahu k (prožívajícímu) subjektu jsou VG(V_{perc}) snadno interpretována jako percepční stimul, který vyvolává reakci vyjádřenou v PP (zejména pomocí mentálních predikátů nebo sloves vyjadřujících city a pocity). V důsledku neagentivnosti typu *en voyant* se pak mohou vyskytnout různé formy nekoreference podmětového aktantu VG (proživatele) a podmětu PP.

Kauzální interpretace spojená obecně s VG(V_{perc}) je slabší u procesuálního typu *en regardant*, který vyjadřuje primárně průvodní okolnost hlavního děje (podobně je význam RT slabší u typu *en marchant*). U procesuálních VG(V_{perc}) může kauzální interpretaci posílit jednak antepozice (vytváří interpretační rámec pro PP), jednak kombinace s událostním VF, zejména s významem změny stavu. V tomto ohledu fungují VG(V_{perc}) stejně jako VG(V_{manip}), o nichž pojednáme v následující kapitole; agentivnost VG(V_{manip}) však na rozdíl od VG(V_{perc}) mění základní kauzální vztah na prostředkový.

⁵⁶ Gettrupovo tvrzení, že V_{perc} vždy zdůrazňují kauzální složku významu (viz Gettrup 1977a: 242, I.1.2.2.1 a [17]) je tedy třeba korigovat a omezit především na událostní slovesa vnímání (typ *en voyant*).

2.1.3.4 Slovesa s významem manipulace předmětem (V_{manip}) a kauzativa

2.1.3.4.1 Bližší vymezení kategorie V_{manip}

Daneš definuje „slovesa manipulování“ (V_{manip}) velmi obecně jako slovesa vyjadřující nějakou záměrnou činnost, jejímž cílem je působit, aby se s něčím něco stalo (Daneš et al. 1981: 120). Jde tedy většinou o akční slovesa, v nichž vykonavatel děje (agens) působí nějakou změnu na zasahovaném objektu (mnoho z nich patří mezi kauzativa). V_{manip} lze vnitřně členit podle různých kritérií, např. podle typu zasahovaného „objektu“ ($[\pm\text{hum}]$, viz níže), nebo podle typu změny, kterou predikát způsobuje. Jak jsme se zmínili v úvodu kapitoly pojednávající o slovesech pohybu (II.2.1.3.1), vymezení dané skupiny navíc komplikuje také skutečnost, že většina těchto predikátů obsahuje v různé míře také složku pohybovou (viz II.2.1.3.1.1), a překrývají se tedy částečně s V_{mouv} .

Daneš člení V_{manip} na tři základní skupiny (Daneš et al. 1981: 120–148):

1. „predikáty s výraznou složkou pohybovou“ – sem patří jednak slovesa vyjadřující přemísťování věcí (objekt [-anim], např. *při-/od-/nést – ap-/em-/porter*, příp. *táhnout – tirer, traîner*, viz [13]), nebo „živých bytostí schopných chůze“ (*do-/při-/vést*, např. *děti do školy – em-/a-/mener* apod.),¹ jednak slovesa vyjadřující pouze změnu polohy nebo lokace objektu, bez přemísťování agentu děje (*položit, postavit, dát, poslat, zvednout* atd., ve francouzštině např. *mettre, envoyer*, příp. varianta *poster*, viz [8d] a [20], *lever*, viz [90], ale můžeme doplnit také např. *tourner – o/točit*, viz [42], příp. *mávat něčím – brandir* [41] aj.);²

2. „predikáty změny přináležitosti a souvýskytu“ – do této skupiny patří zejména slovesa s různými variantami významu „změny předmětného vlastnictví“, a to jak

¹ Např. sloveso *emmenner* se v lexikálním obsazení VG v Ger_R vyskytlo pouze třináctkrát (např. *Tout comme chaque matin je lui dis, en l'emmenant à l'école : [...]*, Brisac, *Week-end de chasse à la mère*, 1996). Většinu výskytů tohoto slovesa však tvoří kombinace s VF(V_{mouv}), kde VG *en emmenant* slouží pouze jako *étouffement*, a jeho komitativní význam by bylo možné vyjádřit pomocí předložky *avec* (v češtině *s*), např. *Je ne vais quand même pas repartir en emmenant ton miel, ce serait du vol !* (Weyergans, *Macaire le Copte*, 1981). Podobný jev konstatovala Halmøyová u sloves *tenir* a *porter*, kde je Ger možné nahradit pomocí objektové absolutní konstrukce a předložkové fráze *à la main* (viz I.3.1.1, pozn. 35).

² Základní rozdíl mezi oběma typy predikátů je v tom, že v prvním případě se přemísťuje také sám vykonavatel činnosti, zatímco ve druhém případě pouze objekt. Právě díky složce [mouv] mají slovesa typu *emmenner, apporter* atd. tak blízko k vlastním predikátům V_{mouv} (srov. shrnutí výzkumu Kekenboschové v II.2.1.3.1.1).

z hlediska původního vlastníka (*dát – donner*, ale také *offrir*, viz [49]; *prodat*), tak z hlediska vlastníka nového (*dostat, získat, koupit, vzít/brát – prendre*), příp. také slovesa s negativním lexikálním významem *zbavit, připravit (o)*. Predikáty změny souvýskytu zahrnují např. *chytit, podat (tendre)*, ale také např. *dotknout se (toucher), hodit, vrátit (rendre)* apod., můžeme doplnit také *stisknout (appuyer, srov. [119])*, příp. *strčit – pousser* ([112]) nebo *sortir – vyndat/vyjmout*, viz např. [79].

3. Poslední typ je nazván velmi obecně „*predikáty změny vlastnosti*“, typickým příkladem jsou predikáty *otevřít – ouvrir* (viz např. [77]) a *zavřít* (srov. např. [136]), viz Daneš et al. 1981: 145–148.

Výše uvedené Danešovy kategorie představují samozřejmě pouze orientační typy, protože mnoho predikátů není možné jednoznačně zařadit, např. *shunter – paralelně zapojit, přemostit* (viz [130]) nebo *cogner* (viz [22]). Kromě toho může zařazení predikátu (jeho valenční strukturu) měnit také faktitivní konstrukce, srov. např. [4] nebo [135].³ Zásadní změnu sémantického fungování predikátu však způsobuje zejména typ pravovalenčního participantu, tedy „objektu“ činností zasahovaného. Kromě výše zmíněného rozdílu [\pm anim] tvoří specifickou skupinu zejména slovesa, jejichž doplnění představují části těla: jak jsme totiž viděli v II.2.1.3.2.3, pohyby vykonávané např. rukama mají často význam kontaktný nebo význam gesta; tohoto významu ale mohou nabývat i manipulace předmětem, srov. *en levant (son verre)* v [90]. Původní, nepříznakový význam si tak $VG(V_{manip})$ v *incises* zachovávají zejména tam, kde saturují deixi v přímé řeči (srov. níže II.2.1.3.4.3a), např.:

[194] Lambert me traîne dans la merde dit Henri avec un sourire. – S'il n'y traînait que toi ! – Tenez, dit Dubreuilh **en tendant** le journal à Henri. (Beauvoir, *Les Mandarins*, 1954)⁴

Při korpusové analýze sémantického fungování Ger hraje důležitou roli také skutečnost, že většina nejčastějších V_{manip} funguje zároveň jako kategoriální slovesa (např. *donner, mettre, prendre* aj., viz II.2.1.1), takže je jejich kvantifikace v VG pouze

³ Např. v Ger_r představuje VF *faire* pouze 5 % z analyzovaných výskytů, a z tohoto počtu je pouze pětina ve funkci faktitiva, viz např. [208]; převládají spíše užití slovesa *faire* ve významu V_{dic} *fit-il* + Ger.

⁴ $SG(V_{manip})$ v *incises* jsou však velmi často od $VF(V_{dic})$ oddělena čárkou (*Dét*), viz níže [179] a II.2.1.3.4.3a. Jak uvidíme v II.2.3.1.1, *Dét* posiluje význam CC a potlačuje sekundární interpretace.

prostřednictvím tvaru na –ant vyloučena.⁵ Popis sémantického fungování V_{manip} ve formě Ger je tedy třeba založit na manuálně zpracovaných subkorpusech. Na základě celkových frekvenčních seznamů jsme však alespoň mohli konstatovat, že tendenci k vyššímu výskytu V_{manip} vykazují zejména texty odborné (Ger_{SPEC}, viz II.2.1.1 a Příloha č. 3).

Manuálně zpracované subkorpusy toto konstatování potvrzují: v Ger_{spec} představují VG s lexikálním obsazením V_{manip} 27 % analyzovaných výskytů, zatímco v Ger_r pouze 13 % a v Ger_{publ} je jejich zastoupení ještě nižší. Jak ale uvidíme níže, z hlediska sémantické interpretace VG(V_{manip}) hraje zásadní roli typ VF, a to silněji než u ostatních typů sloves. I v tomto ohledu vykazují zejména odborné a románové texty zásadní rozdíly: zatímco v Ger_r jsou nejčastější VF(V_{dic}), viz např. [194], v Ger_{spec} převládají jednoznačně VF(V_{manip}), příp. obecně kauzativa (viz [195], a také [130]); často ve spojení s modálními nebo polomodálními slovesy s významem voluntativním (*essayer, tenter de, chercher à* aj., viz II.2.1.2.1 a také Halmøy 1982: 265), tj. s rysem [intention], viz I.4.2.⁶ Kromě záměrnosti děje PP však může interpretaci VG(V_{manip}) ovlivnit také jeho *potenciálnost*, vyjádřená např. VF ve tvaru kondicionálu (viz více II.2.2.1.2.2); SG pak nabývá významu podmínky/předpokladu:

[195] **En employant** des condenseurs par contact, dans d'autres centrales que celle d'Abidjan, l'eau de condensation fournirait des volumes énormes d'eau douce (Romanovsky, *La Mer, source d'énergie*, 1950)

Kromě VG(V_{manip}) jsme však v Ger_{SPEC} identifikovali také silné zastoupení obecně kauzativ (akčních mutačních sloves, viz I.3.1.2), např. *en multipliant, en réduisant, en changeant, en augmentant, en modifiant, en diminuant* aj. (viz II.2.1.1). Jelikož sama V_{manip} většinou patří k akčním mutačním slovesům a jelikož oba typy vykazují podobné

⁵ Podobně polysémní je také již zmíněný tvar *en faisant*, který se objevuje ve všech třech korpusech na prvních místech frekvenčního seznamu (stejně jako v seznamech obecných, viz Příloha č. 3).

⁶ VF(V_{manip}) jsou častá také v Ger_r, hned po VF(V_{dic}), ale zastoupena jsou také VF(V_{mouv}), např. *Un homme très grand et très blond [...] marchait vers nous, en s'appuyant sur une canne* (Modiano, *Villa Triste*, 1975). V tomto příkladu vyjadřuje VG(V_{manip}) způsob realizace pohybu vyjádřeného v PP, tedy Ger_{hypo} (viz typ *arriver en courant/boitant* v II.2.1.3.1.3b); VG(V_{manip}) však v kombinaci s VF(V_{mouv}) často vyjadřují význam Ger_{zp} založený na kontextových hypotézách, srov. prototypické *sortir/partir en claquant la porte* (viz [125] a níže II.2.1.3.4.3b).

tendence v sémantickém fungování v Ger, budeme nadále o obou skupinách sloves pojednávat dohromady.⁷

2.1.3.4.2 Korelace V_{manip} s faktory sémantické interpretace Ger

Ve většině analyzovaných faktorů vykazuje kategorie $VG(V_{manip})$ tendenci k průměrným hodnotám, bez zásadních výkyvů: např. v **antepozici** se tato slovesa vyskytují v 17,5 % případů, tedy méně často než u $VG(V_{mouv})$ a $VG(V_{perc})$, ale častěji než $VG(V_{dic})$, viz více II.2.2.5.1. Ani faktory **Dét** nebo **toutGer** se nijak zásadně neliší od průměru (viz více II.2.2.5.2 a II.2.2.3.2). Ger_r a Ger_{spec} se liší ve faktorech analyzujících **rozsah doplnění** (v odborných textech jsou doplnění delší než v románech) a **typ textové sekvence** (srov. v II.2.1.3.4.3a V_{manip} v *incise*), ale zde jde spíše o obecné rozdíly mezi oběma žánry, nikoli o specifikum $VG(V_{manip})$. Určitá specifika tak vykazuje pouze faktor **koordinace**: $VG(V_{manip})$ a obecně kauzativa se totiž často vyskytují ve vztahu koordinace, nejčastěji k jinému Ger (viz II.2.2.3.1). Tento rys je typický zejména pro odborné texty (srov. např. [130]), ale s $VG(V_{manip})$ ve vztahu koordinace se můžeme setkat také v románech:

[196] ce n'est pas dramatique, je te mettrai un peu de fond de teint et de la poudre. Maintenant tu te rases, tu te laves les cheveux, je te les sèche à la brosse **en les tirant** et **en rentrant** la pointe vers l'intérieur, tu gardes le pantalon que tu as, il est très bien, je te prête une chemise... (Delay, *Le Aïe Aïe de la corne de brume*, 1975)

V [196] obě koordinovaná Ger tvoří příslovečné určení způsobu, jež se vztahuje k mutačnímu predikátu *sécher*; zároveň jsou ale ve vztahu postupného rozvíjení k předložkové frázi s významem prostředku/nástroje (*à la brosse*), srov. také [132].⁸ Velmi jednoznačnou korelaci s významem SG jinak vykazuje zejména faktor

⁷ Jak jsme se zmínili výše, dalším specifikem pokud jde o lexikální obsazení VG a VF představuje v Ger_{spec} ve srovnání s Ger_r vyšší míra abstrakce; zatímco tedy např. u VG **en prenant** (419 výskytů v Ger_r) převažuje komplementace typu *en prenant (son) café, thé, journal* nebo *en prenant le bras/la main de q.* (příp. *en (le) prenant dans ses bras*), tedy manipulace konkrétními předměty a kontakt, v Ger_{spec} (212 výskytů) převládá např. *en prenant comme/pour (axiome, élément de référence, base atd.)*, příp. *en prenant l'exemple de*, ale také verbonominální spojení s významem V_{ment} (*en prenant en considération, en compte, en prenant conscience, connaissance de*) nebo s významem obecně abstraktním (*en prenant des précautions* nebo naopak *des risques*). Podobnou tendenci k abstraktním doplněním (nebo k verbonominálním spojení) můžeme pozorovat také v Ger_{publ} .

⁸ K přechodům mezi způsobovým a prostředkovým významem se vrátíme níže.

kontextového zapojení v kombinaci s antepozicí: stejně jako u typu *en entrant* (srov. II.2.1.3.1.3a) zde převládá význam časového určení (RT):⁹

[197] Un bout de parchemin était prêt pour la quittance : « Signez ! » Le jeune homme le fit sans prendre la précaution de lire. **En rendant** l'acquit, ses yeux par hasard accrochèrent une ligne. (Yourcenar, *Un homme obscur*, 1982)

VG(V_{manip}) v [197] navazuje asociační anaforou (a zároveň skrze svůj přímý předmět anaforou nepřímou) na předchozí kontext, a současně tak vytváří rámec pro děj PP (když vracel stvrzenku).¹⁰ Referenční autonomie spojená s antepozicí kromě toho umožňuje spojit podmětový aktant VG s podmětem PP pouze metonymicky, odkazem na část těla (*ses yeux*), podobně jako u VG(V_{mouv}) v [160].¹¹ V postpozici se význam kontextově zapojených VG(V_{manip}) v souvislosti s intrapredikační pozicí mění spíše na RT-CC, stejně jako u typu *en entrant* v [151] (např. – *Téléphone à tes amis. – Lesquels ? demanda Wolf en décrochant*, Vian, *L'Herbe rouge*, 1950; srov. také Herslundův příklad [84]).¹² V češtině odpovídá těmto Ger s významem RT stejně jako u jiných typů VG jednak předložková fráze s předložkou *při* (srov. např. [151]),¹³ jednak vedlejší věta časová se spojku *když*:

[198] **En disposant** le sac grisâtre dans une cuvette, le docteur Lélonette remarque Pilon et Bouaffesse : (Chamoiseau, *Solibo*, 1988) → **Když** ten šedavý pytlík **ukládal** do mísy, všiml si doktor Lélonette Pilon a Bouaffesse: (Ostrá 1993)

Nicméně jak uvidíme níže, na rozdíl od V_{mouv} nejsou u V_{manip} zásadní významové korelace spojeny s kontextovým zapojením, ale s logickými (inferenčními) vztahy mezi oběma ději. V následující kapitole se proto pokusíme definovat různé významové typy

⁹ Na rozdíl od V_{mouv} se však poměr kontextově zapojených VG(V_{manip}) nijak nevymyká obecnému průměru v Ger_r (přibližně 30 %, počítáme-li dohromady všechny typy „verbální anafory“, viz I.2.2.3.1 a níže II.2.2.4.1).

¹⁰ Nepřímá anafora je častější v uvozovacích větách (*incises*), viz např. [90], příp. také [194].

¹¹ Saturaci podmětového aktantu Ger napomáhá také identifikátor *ses* (posesivní zájmeno). S podobným typem nekoreference jsme se setkali již v [153], kde je VF v pasivu a podmětový aktant VG je pacientem emocionální změny (*il fut pris d'un saisissement*); podobně v [197] vyjadřuje PP vůlí neovládanou percepci, stejně jako u predikátů *voir* nebo *s'apercevoir* (viz výše II.2.1.3.3). Nezáměrnost je v PP [197] vyjádřena i explicitně (předložkovou frází *par hasard*).

¹² SG s významem RT však může odkazovat také k průběžnému tématu výpovědi; tak je tomu často v odborných textech: *D'autre part, on dit à quoi sert le rite manuel, et pour qui il est fait ; on inscrit ou on prononce sur les poupées d'envoûtement le nom de l'enchanté ; en cueillant certaines plantes médicinales, il faut dire à quoi et à qui on les destine. Ainsi, le charme oral précise, complète le rite manuel qu'il peut supplanter.* (Mauss, *Sociologie et anthropologie*, 1950).

¹³ Např. **En retirant** la sangle d'une vieille chemise particulièrement poussiéreuse, j'ai pu déchiffrer son intitulé, « Dossier psychologique ». (Assouline, *La Cliente*, 1998) → **Při rozvazování** tkaničky jednoho obzvlášť zaprášeného spisu se mi podařilo rozluštit nadpis: *Psychologická složka*. (Martínek 2000). I zde následuje stejně jako u [197] VF s významem percepcce.

VG(V_{manip}), příp. obecně kauzativ podle míry jejich významové (logické) interakce s PP: od nulové (čistý význam CC, II.2.1.3.4.3a) až po maximální (významy kauzální/prostředkové, II.2.1.3.4.3d).

2.1.3.4.3 Významové korelace jednotlivých typů V_{manip}

2.1.3.4.3a Typ *dit Gabriel, en remettant son mouchoir dans sa poche* (Ger_{CC})¹⁴

Jak jsme uvedli v I.1.2.1 v návaznosti na Halmøyovou a Moortgatovou, vztah čisté průvodní okolnosti bez dalších významových nuancí, např. časových, způsobových, adverzativních aj., je v Ger vzácný (srov. např. [14] a [14]' nebo [15] a [15]'). Jak totiž upozornila Moortgatová (1978: 164, viz také pozn. 55 v I.1.2.1), oba děje musí přinášet přibližně stejnou míru informace (jde o hloubkový vztah parataxe), protože v opačném případě by se význam posunul buď k časovému určení (u kontextově zapojených SG, viz [197]), nebo k významu způsobu realizace děje (viz níže). Pro zachování významu průvodní okolnosti musí být oba děje rovněž plně simultánní, protože i při částečné anterioritě se význam posouvá ke vztahům (široce) kauzálním, viz I.1.2.2 a Gettrupův komentář k [18].¹⁵

V případě VG(V_{manip}) se význam čisté průvodní okolnosti objevuje v Ger_r buď v *incises* (srov. prototypický příklad II.2.1.3.4.3a nebo [194]), nebo v situacích fyzického kontaktu (rvačky a milostné scény).¹⁶ V Ger_{spec} se pak s VG(V_{manip}) ve významu průvodní okolnosti setkáme v popisech různých fyzických úkonů, např. v návodech nebo pokynech (srov. také [119]), většinou ale tato Ger získávají nuanci způsobovou (viz níže).¹⁷ Sekundární interpretace (způsobové, RT nebo kauzální) mohou být zablokovány jednak pomocí *détachement* (srov. výše *dit Gabriel...*), jednak pomocí

¹⁴ – *Barbouze de chez Fior. – Tout juste, dit Gabriel, en remettant son mouchoir dans sa poche. Un parfum d'homme.* (Queneau, *Zazie dans le métro*, 1959).

¹⁵ Připomeňme, že Halmøyová mluví v tomto případě o vztahu „orientovaném“ (Halmøy 2003a: 94, viz také I.1.2); jde o její typ A (příp. A'), viz Tabulka č. 1 v I.1.2.

¹⁶ Stejně jako VG(V_{mouv}), srov. např. [274], umožňují i VG(V_{manip}) vyjádřit simultánní realizaci několika činností, např. *J'ai remonté un genou entre ses jambes et je lui ai caressé les hanches tout en lui suçant les seins.* (Djian, *37°2 le matin*, 1985). Význam CC je zde zdůrazněn také pomocí *toutGer*.

¹⁷ Význam čisté průvodní okolnosti může v češtině velmi dobře vyjádřit také přechodník přítomný (příp. doplněný adverbium *přítom*): – *Tiens, tiens, tiens, tiens, chantonna le baron en tournant activement la manivelle de son sertisseur.* (Tournier, *Le Coq de bruyère*, 1978) → „Ale ale ale ale,“ *zaspíval si, otáčeje přítom živě klikou u zakružovačky.* (Jamek 1984). Podle Dvořáka byl právě význam CC, tedy „druhotný děj bez speciálního adverbialního významu“ u přechodníku vždy nejčastější (Dvořák 1983: 34). Výhodou tohoto slovesného tvaru jako ekvivalentu Ger_{CC} je zachování hierarchizace dějů, nevýhodou je však stylistický příznak zastaralosti, a někdy také homonymie s tvarem 3. osoby sg. ind. prez.

toutGer (viz níže [199]). Zejména u SG v antepozici forma *toutGer* činí význam jednoznačným, protože právě anteponovaná SG mají tendenci fungovat jako interpretační rámec pro PP (viz I.2.2.3.2) a anticipovat kauzální vztahy (srov. také [75]). I v případě, že je SG v antepozici kontextově zapojené, *toutGer* vrací jeho interpretaci k základnímu významu CC (viz I.3.2 a níže II.2.2.3.2):

[199] Elle sentit que, **tout en maniant** sa taille sous la blouse, il la poussait en avant, et elle se mit en marche avec docilité dans la direction voulue, [...] (Mandiargues, *Le Lis de mer*, 1956)¹⁸

SG ve významu průvodní okolnosti odpovídá základní instrukci Ger, jak ji identifikoval Kleiber (AVEC, I.1.2.2.2). Jak jsme však upozornili např. v I.1.2.1, příjemce výpovědi se snaží o maximální kognitivní efekt, a proto inferuje na základě vztahu SG a PP další významy. Tyto sekundární interpretace mohou být založeny nejen na sémanticko-pragmatických vztazích mezi predikáty (viz I.3.1.2), ale také na kontextových hypotézách, např. ohledně psychického stavu subjektu (srov. Saussure 2000: 40 v I.1.2.2.3 a příklady Ger v *incises* v II.2.1.3.2.3c). Právě díky těmto kontextovým hypotézám se význam VG(V_{manip}) posouvá od prosté průvodní okolnosti k Ger_{zp}.

2.1.3.4.3b Typ *elle est partie en claquant la porte* (Ger_{zp})

Na příkladech [125], [126] a [127] Halmøyová ukázala, že SG *en claquant la porte* může nabývat v závislosti na modotemporálních charakteristikách VF různých významů, které Kleiber identifikuje postupně jako způsob ([125]), příčinu ([126]) a podmínku ([127]), viz I.4. Ani Halmøyová, ani Kleiber však nekomentují skutečnost, že základní významové rozdíly mezi [125] na jedné straně, a [126] a [127] na straně druhé (viz II.2.1.3.4.3d) jsou dány primárně inferencemi, které vycházejí jednak z lexikálního obsahu obou zúčastněných predikátů, jednak z pragmatické zkušenosti.

V [126] a [127] je VF akční mutační sloveso, tedy kauzativum (*réveiller q.*), které stejně jako např. *briser* analyzované v I.1.2.2.3 a v I.3.1.2 ([22]), nebo faktitivní konstrukce *faire tomber* v [112] otevírá ve své struktuře pozici (prázdné místo, viz I.1.2.2.2) pro explicitní doplnění příčiny. Tento kauzální vztah může být modifikován

¹⁸ Podobně např. *Elle s'était mise à ce travail non parce qu'il pressait, mais uniquement pour pouvoir surveiller la grille. Tout en arrachant l'herbe, elle voyait, au bord de ses yeux, la façade claire de la maison de Mlle Marthe.* (Clavel, *Celui qui voulait voir la mer*, 1963).

modalitou (srov. VF ve tvaru kondicionálu v [127] a níže II.2.2.1.2), příp. nabývat díky formě Ger spíše nuance prostředkové (odpověď na otázku *comment?* a nikoli *pourquoi?*), zůstává však základem všech těchto Ger s široce kauzálním významem.

Lexikální obsah slovesa *partir* v [125] (*Zoé est partie en claquant la porte*) má sice rovněž komplexní strukturu (srov. 2-state predicates v II.2.1.3.1.3), nejedná se však o kauzativum, a proto mají Ger s ním spojená většinou význam spíše způsobový, nikoli (široce) kauzální.¹⁹ Jak jsme viděli v II.2.1.3.1.3c, význam způsobu může být vázán přímo na lexikální obsah VG (Ger_{hypo}, typ *il est parti en courant*), příklad [125] však ukazuje, že způsobový význam může vznikat i na základě kontextových hypotéz.²⁰ Ger *en claquant la porte* totiž extrahuje z predikátu *partir* jednu (potenciální) fázi, tj. manipulaci s dveřmi,²¹ a její specifikací (*claquer*) umožňuje vytvářet hypotézy o psychickém stavu subjektu, podobně jako mimika, gesta, postoje a další tělesné pohyby. Stejně jako většina gest je však i *en claquant la porte* polysémní a silně závislé na znalosti (většinou velmi širokého) kontextu:²²

[200] Sans rien dire, elle se leva, sortit **en claquant** la porte, revint, arracha une des couvertures dans laquelle j'étais à moitié enroulé, sortit **en claquant** la porte et redescendit au salon. (Benoziglio, *Tableaux d'une ex*, 1989)²³

¹⁹ Ve Vendlerově klasifikaci by toto sloveso patřilo mezi *achievements*, podobně jako *sortir*, *entrer*, *atteindre*, *trouver* aj., jak ale ukázal Klein (1994: 81–95, viz II.2.1.3.1.3), rozdíl mezi *achievements* a *accomplishments* je dán spíše pragmatickou zkušeností než reálnými rozdíly v lexikálním obsahu predikátů. Komplexní strukturu konstatuje u těchto predikátů také Van de Veldeová (viz Van de Velde 2009: 57).

²⁰ Na základě kontextových hypotéz fungují také další konstelace typů VF – VG, např. s VG(V_{mouv}), viz [159], nebo s VG(V_{perc}), viz např. [193], ale také další spojení dvou procesuálních predikátů, jako je tomu v [159], srov. např. *se raser en chantant* v [7] nebo *travailler en chantant* v [19]).

²¹ Ze 196 spojení Ger + *la porte* v Ger_R představuje třetinu právě *en claquant la porte*, 40 % pak V_{manip} *en ouvrant*, *en refermant*, *en poussant* a *en fermant*; na rozdíl od *en claquant* však tato Ger fungují většinou podobně jako VG(V_{mouv}) *en sortant* nebo *en entrant*, tedy jako RT (např. **En ouvrant la porte du bureau, mon regard se heurta à celui, limpide, de Clara** :, Del Castillo, *La Nuit du décret*, 1981). Podobnost fungování zde potvrzuje i možnost nekoreference podmětových aktantů, která je typická právě pro V_{mouv}.

²² Obecný význam tohoto gesta je samozřejmě spojen s negativními emocemi (hněv apod.); *příčiny* těchto negativních emocí je však nutné interpretovat na základě kontextových hypotéz.

²³ Typ „*claquer la porte*“ může samozřejmě nabývat různých podob, význam však zůstává stejný (identifikace emocionálního stavu subjektu, a tím způsobu realizace děje), srov. např. v Ger_{IC}: *Puis d'un pas rageur, il décrocha son chapeau, lança sa cape de loden sur ses épaules et **sortit en faisant lourdement retomber le portail pour que nul n'en ignore.*** (Tournier, *Le Coq de bruyère*, 1978) → *Pak vztekle popadl klobouk, přehodil si přes ramena lodenový plášť a vyrazil ven, **příčemž** s rámussem **přibouchl** vrata, aby to nikdo nepřeslechl.* (Jamek, 1984). Bází vztahu mezi SG a PP i zde zůstává průvodní okolnost (srov. v češtině spoju *příčemž*), kognitivní efekt je však vyšší.

Ze 169 výskytů Ger *en claquant* v Ger_R představují dvě třetiny právě manipulace s dveřmi (příp. *portière* apod.), zbytek pak většinou gesta, např. *en claquant les talons, des doigts, des dents* atd.²⁴ Spojení *en claquant la porte* se pak v polovině případů kombinuje s VF(V_{mouv}), častější než *partir* je ale *sortir* (viz [200]). Druhou polovinu případů tvoří spojení s VF(V_{dic}), což potvrzuje příbuznost *en claquant la porte* s gesty a umožňuje ztotožnit jejich významové fungování např. s typem (*dit-il*) *en haussant les épaules*.²⁵

Význam Ger_{zp} založený na kontextových hypotézách ohledně emocionálního stavu subjektu je u Ger obecně velmi častý (srov. výše zmíněné kombinace dvou procesuálních sloves v [7] a v [19] a zejména Ger v *incises*), v rámci VG(V_{manip}) však představuje spíše marginální kategorii. Většinu výskytů VG(V_{manip}) totiž tvoří SG s významem CC (viz výše II.2.1.3.4.3a), a především prostého způsobu (na základě lexikálně-sémantických vztahů mezi predikáty, viz níže II.2.1.3.4.3c) a prostředku (Ger_{moyen}, II.2.1.3.4.3d).²⁶ Význam Ger_{CC} je častý zejména v románech; významy způsobu/prostředku naopak převažují v odborných textech (srov. níže [209] nebo [211]). Pro texty publicistické je pak příznačný význam Ger_{ekviv} (viz výše [9]), o němž pojednáváme v II.2.1.3.4.3d společně s Ger_{moyen}.

2.1.3.4.3c Typ *il ouvrir la porte en la soulevant un peu* (Ger_{zp})

Tento typ spojuje s předchozím typem význam způsobu, protože v obou případech Ger specifikuje („elaboruje“, viz I.3.1.2) význam VF, ale v tomto případě kontextové hypotézy ustupují do pozadí a primární je lexikálně-sémantický vztah mezi predikáty VF a VG. Stejně jako u významu průvodní okolnosti (CC) je zachována simultaneita dějů, ale díky způsobovému významu se Ger jednoznačně posouvá k hypotaxi (srov. Schéma III v I.4.2):

²⁴ V Ger_{ic} se tvar *en claquant* nevyskytl.

²⁵ Častější výskyt *sortir* ve srovnání s *partir* je způsoben pravděpodobně tím, že *partir en claquant la porte* implikuje spíše definitivní odchod.

²⁶ Z dalších SG typu *en claquant la porte* můžeme zmínit např.: *J'entre en serrant le livre contre moi.* (Winckler, *La Maladie de Sachs*, 1998). I zde jde však spíše o výjimku, většinu Ger *en serrant* představují tvary s doplněním ve významu „část těla“ (*en serrant les dents* apod.). Podobný význam mohou mít ale i objektové absolutní konstrukce, srov. např. v [179] *répétait-elle en quittant la pièce, un mouchoir pressé sur ses lèvres.*

[201] Il ouvrit la porte en la soulevant un peu pour empêcher les gonds de grincer et, dès qu'elle fut refermée, il s'immobilisa pour écouter. (Clavel, *Malataverne*, 1960)

Rozdíl mezi [201] s významem způsobu realizace děje (Ger_{zp}), a Ger s významem prostředkovým (srov. prototypický příklad Halmøyové *il a éteint le feu en pissant dessus*, Tabulka 1 v I.1.2) spočívá v tom, že „prostředek“ (Ger_{moyen}) je podmínkou *sine qua non* pro realizaci děje PP: bez [pisser dessus] se oheň neuhásí (srov. níže [203]), zatímco dveře lze v [201] příp. otevřít i bez jejich nadzvednutí.²⁷ Oba významy (Ger_{zp} a Ger_{moyen}) však k sobě mají velmi blízko, což naznačuje i možnost použít u obou typů otázku *Comment ?* Van de Veldeová ve své analýze tohoto tázacího adverbia konstatuje, že význam prostředku („*moyen*“) lze od významu způsobu („*manière*“) odlišit v podstatě pouze na základě lexikálně-sémantických vlastností predikátu (význam prostředku vyžaduje akční mutační sloveso, tedy kauzativum, viz Van de Velde 2009: 57). Naopak význam způsobu je inherentní charakteristikou kvality děje (viz Daneš – Grepl – Hlavsa 1987: 494 a také Golay 1959: 71 v I.2.2.2.4), a může být proto založen na lexikálním vztahu hypo/hyperonymie mezi predikáty (viz II.2.1.3.1.3c a II.2.1.3.2.3c).

Tento typ Ger_{zp} je velmi častý (srov. výše příklady také u V_{dic} [177], příp. V_{mouv} [132]); v případě $VG(V_{manip})$ jde většinou o specifikaci nějakých (často pracovních) úkonů, nebo komplexnějších pohybů rukou (srov. [196]). Ger tak určuje nějaký konkrétní aspekt daného procesu, srov. např. také [elle] *commença à agiter le bâton d'un mouvement rectiligne **en donnant** au liquide onctueux des chocs rapides* nebo *elle étale [la feuille de papier] **en la tenant** à deux mains*.²⁸ Vztah Ger_{zp} zde vzniká díky sému [manip], který VG i VF sdílejí.

Jak jsme se zmínili v I.3.1.1 (pozn. 35), Halmøyová uvádí, že sloveso *tenir* se ve tvaru Ger téměř nevyskytuje; toto konstatování vysvětluje tím, že *en tenant* charakterizuje především subjekt (staticky), a je tak v konkurenci s Pps (Halmøy 1982:

²⁷ Vyjádření způsobu funguje v [201] stejně jako u $V_{mouv_{zp}}$: VF a VG vytvářejí jednu významovou jednotku (jeden děj), a následující komplementace se vztahuje právě k ní (srov. stejný jev u *partir en courant* v [163]).

²⁸ Součástí popisu pracovního postupu je i SG v následujícím příkladu: *Cela formait de petits boudins aux extrémités amincies qu'il posait devant Julien. Julien les alignait sur de grandes plaques noires **en leur donnant la forme** de croissants. Le second et le chef travaillaient avec une telle rapidité qu'il y eut bientôt devant Julien un gros tas de croissants.* (Clavel, *La Maison des autres*, 1962).

323).²⁹ Frekvenční seznamy prezentované v II.2.1.1 a v Příloze č. 3 však ukázaly, že je třeba toto tvrzení korigovat: sám tvar *en tenant* se totiž nachází v Ger_R v základním seznamu nejčastějších typů lexikálního obsazení VG (celkem 263 výskytů).³⁰ Více než polovinu výskytů *en tenant* tvoří Ger s jiným významem než manipulace předmětem,³¹ přesto zůstává *en tenant* ve vlastním významu V_{manip} časté. Objevuje se především tam, kde je způsob „manipulace“ nějak příznakový, a specifikuje tak způsob realizace děje (vztahuje se tedy primárně k predikátu, nikoli k subjektu, jak tvrdí Halmøyová). Tato tendence je zřetelná zejména v kombinaci s VF *emporter*, které samo obsahuje také sém [manip], stejně jako *tenir*:

[202] Après ce bain tellement humiliant, la demoiselle au tablier blanc avait emporté ses vêtements **en les tenant entre le pouce et l'index** : – Madame a bien raison : un clochard n'en voudrait pas... (Sabatier, *Trois sucettes à la menthe*, 1972)³²

Podobně např. *il buvait sa bière en tenant le bock à deux mains; elle court en tenant la casserole pleine de poix devant elle, à bout de bras; Marie s'éloigna vers la cuisine en tenant la bouilloire à deux mains; En tenant mon volant de la main gauche, j'ai fermé les yeux; l'enfant faisait rouler la bicyclette, maladroitement, en tenant le guidon par les poignées de caoutchouc rayé* apod.³³ Pokud není způsob manipulace předmětem příznakový, dochází v překladu do češtiny většinou k *dépouillement*, např. [...] *voyager dans un carrosse en tenant, sur leurs genoux, la tête coupée de leur bien-*

²⁹ Připomeňme příklad Halmøyové, který jsme uvedli v I.3.1.1: „*le Hollandais marchait derrière elle, tenant à la main un panier plein de provisions*“ – „[...] *marchait derrière elle, un panier de provisions à la main*“ (Halmøy 1982: 323). Tvar *tenant* je v prvním případě redundantní, a to dvojnásobně: [manip] je vyjádřeno jednak explicitně pomocí SP *à la main*, jednak implicitně typem předmětu (košík se většinou drží v ruce).

³⁰ V Ger_{PUBL} tvoří většinu výskytů Ger *en tenant* spojení *en tenant compte de* (např. *de la forte demande des ménages*); v Ger_{SPEC} není tento tvar součástí základního frekvenčního seznamu.

³¹ Jde o tvary s významem tělesného postoje (*en se tenant debout, en se tenant le ventre* apod.) a především kontaktu, podobně jako *en prenant* (viz výše pozn. 7): *en tenant q. par le bras/la main/le coude/la taille* atd.

³² Předmět manipulace může mít ale i rys [+hum], ale i zde může být manipulace příznaková: *Le blessé qu'ils traînaient comme un sac, en le tenant par le col, gémissait avec une grimace enfantine ; il laissait après lui une rigole rouge aussitôt bue par la terre.* (Rimbaud, *La Bataille*, 1997). I zde je způsobový význam SG naznačen také předcházejícím SN se spojkou *comme* (viz více II.2.2.3.1).

³³ Příznakový nemusí být jen způsob manipulace předmětem, ale také typ předmětu; např. dřeváky se obvykle nosí na nohách: *j'étais sorti tout doucement de l'étable en tenant mes sabots à la main* (Lanzmann, *Le Têtard*, 1976). Způsobový význam je zde specifikován také adverbiiem na –ment (*doucement*).

aimé (Makine, *Testament français*, 1995) → *přejížděly v kočáře s uříznutou hlavou miláčka na klíně* (Dufková 2002).³⁴

Analýza *Ger en tenant* s významem V_{manip} potvrzuje, že Ger_{zp} sice přináší novou informaci (dominuje zde intrapredikační pozice), jde však o informaci sekundární (specifikace nějaké inherentní kvality děje), stejně jako u V_{mouv_zp} a V_{dic_zp} ve významu Ger_{hypo} . V tomto ohledu se liší Ger_{zp} od Ger_{moyen} : jak jsme upozornili výše, Ger_{moyen} je založen na (široce) kauzálním vztahu k PP, a jako takový většinou přináší informaci zásadní pro pochopení PP.³⁵ Přejechy mezi oběma typy (tedy způsob-prostředek) jsou však velmi pozvolné, a to ze tří důvodů:

1. chápání kauzálních vztahů je založeno na pragmatické zkušenosti (srov. [éteindre le feu] – [pisser dessus]), která nemusí být sdílena všemi uživateli jazyka stejným způsobem, nebo ve stejné míře (např. v odborných textech může být pochopení kauzálních vztahů bez znalosti dané problematiky obtížné);

2. kauzální vztahy jsou založeny na časovém vztahu mezi příčinou a následkem (viz *contrainte temporelle* v Nazarenko 2000: 5; Gettrup 1977a: 242 v I.1.2.2.1 a „logická anteriorita“ u Halmøyové),³⁶ proto je jejich identifikace nejzřetelnější při spojení dvou událostí (viz Moeschler 2003: 28, I.3.1.2, [111]’); při spojení proces–událost, nebo proces–proces se význam posouvá k Ger_{zp} ³⁷ (srov. výše poznámku Van de Veldeové, že význam prostředku vyžaduje akční mutační predikáty, Van de Velde 2009: 57);

3. jak jsme konstatovali v I.3.1.2 v souvislosti s [22]’, transformace kauzálního vztahu do *Ger* a jeho integrace na pozici CIR dává ději nuanci prostředkovou (díky silné vazbě na řídicí predikát); právě proto je Ger_{moyen} , přestože je založen na kauzálním vztahu, odpovědí na stejnou otázku jako Ger_{zp} : *comment ?* (viz [132], a níže Van de

³⁴ Podobně funguje také výše zmíněný *Ger en emportant* v kombinaci s VF(V_{mouv}): *J’habitais chez mon maître, le vénéré Abel Töppfer, et il est parti en emportant la clé !* » (Tristan, *Tribulations héroïques*, 1987) → *Bydlel jsem u svého pána, ctihodného Ábela Töppfera, ale on je pryč i s klíčem!* (Kalfiřt, 2003).

³⁵ V obou případech se však ze syntaktického hlediska jedná o fakultativní doplnění, jelikož *Ger* je integrován do PP na pozici CIR.

³⁶ Typ A, Halmøyová 1982: 167–174 a 2003a: 92–100, viz I.1.2.

³⁷ Srov. např.: *oncle Rafour, frère de ma grand-mère, un laborieux venu de sa Bresse natale en sabots, comme on disait alors, et qui avait à Paris gagné ses premiers francs en déchargeant des péniches de chaux lors de la construction de l’usine à gaz de Gennevil* (Simonin, *Confessions d’un enfant de la Chapelle*, 1977).

Velde 2009), a nikoli *Pourquoi ?* (tím se liší od Pps, viz Gettrup 1977b: 104 a níže). Při rozlišování způsobového a prostředkového významu tedy záleží především na tom, jak děj SG pojmáme: pokud jej interpretujeme primárně ve vztahu k výsledku (následku), jedná se o Ger_{moyen} (srov. v bodu 2 spojení událost–událost); klademe-li však důraz na jeho průběh, bude dominovat Ger_{zp}. Tuto ambivalenci odrážejí v češtině také spojková sousloví *tím, že* a *tak, že*, která sice vykazují tendenci postupně k významu prostředkovému (Daneš – Grepl – Hlavsa 1987: 499) a způsobovému (op. cit.: 495), ale je možné je v mnoha případech považovat za synonymní (ibid.), viz níže.³⁸

2.1.3.4.3d Typ *renforcer* [...] *l'armée en lui rendant les deux divisions* (Ger_{moyen})

SG s významem prostředku lze definovat jako záměrné děje (srov. rys [intention] u Moortgatové, 1.4.2), jejichž cílem je dosažení nějaké změny stavu, vyjádřené většinou mutačním VF (srov. níže [203] a [204]). *Mluvnice češtiny 3* poukazuje na to, že vedlejší věta prostředková vyjadřuje stejný hloubkový vztah mezi propozicemi jako věta účelová, pouze jej pojmá z opačného pohledu (*Pomstil se mu tím, že ho okradl* ↔ *Aby se mu pomstil, okradl ho*, Daneš – Grepl – Hlavsa 1987: 499). Účelový význam v sobě zahrnuje jak vztah (široce) kauzální, tak rys záměrnosti děje ([intention]); vzhledem k tomu, že francouzština na rozdíl od češtiny nemá k dispozici vedlejší větu prostředkovou (viz explicitně Bonnard 1975: 3506), zůstává Ger základní možností pro vyjádření tohoto vztahu.

S Ger_{moyen} se můžeme setkat v románech ([203]), typický je však tento význam zejména pro odborné texty ([204], srov. také [138]):

[203] il faut donc renforcer la droite de l'armée de Sambre-et-Meuse **en lui rendant** les deux divisions passées sous les ordres du général Moreau. (Simon, *Les Géorgiques*, 1981)³⁹

[204] Le pourcentage d'utilisation immédiate de l'énergie de la Rance peut être amélioré soit **en décalant**, certains jours, d'une ou deux heures, le début de la production d'énergie sans s'écarter outre mesure de la production maximum, soit **en utilisant** les turbines en pompes pendant les phases d'attente en

³⁸ Těsné a nezřetelné přechody mezi *manière* a *moyen* naznačují také klasifikace příkladů Ger v gramatikách: oba významy jsou často spojovány do jediné kategorie (*manière-moyen*), viz např. Mauger 1968: 266 (Úvod).

³⁹ Podobně např. *Comme les conquérants qui se sont tant bien que mal adaptés en prenant les moeurs et le vêtement du pays conquis, [...]* (Gracq, *La Presqu'île*, 1970).

empruntant l'énergie à l'extérieur. (Romanovsky, *La Mer, source d'énergie*, 1950)⁴⁰

V [203] i v [204] je děj CG pouze potenciální, protože je uvozen modálními slovesy (*falloir* a *pouvoir*), prostředkový vztah však vzniká mezi plnovýznamovým kauzativním slovesem *renforcer/améliorer* a VG(V_{manip}), příp. obecně kauzativy. [204] zároveň ilustruje typické rysy Ger v odborných textech: častý výskyt pasiva a modálních sloves (především slovesa *pouvoir*) v VF, jednoznačný prostředkový význam (v Ger_{spec} jsou případy informačně chudých Ger_{cc} vzácné) a rozsáhlá souvětí, obsahující často dvě a více Ger ve vztahu koordinace (srov. také [130] aj.), příp. i další kondenzační prostředky (např. infinitivní konstrukce, srov. také [138]); a typické je i lexikální obsazení *en utilisant* (7. pozice v Ger_{spec}, viz Příloha č. 3).

V souvislosti s častým Ger *en utilisant* si můžeme položit otázku, zda může Ger kromě významu prostředkového vyjádřit také význam „nástroj“ (*instrument*), jako je tomu v předložkových frázích *à la hache, avec un marteau* (viz Kleiber 2007a: 116, I.1.2.2.2). Jak upozorňuje Van de Veldeová, oba významy, tj. „moyen“ a „instrument“ jsou úzce propojeny (odpovídají také na otázku *comment ?*, Van de Velde 2009: 53) a jak jsme viděli výše, Ger může být s těmito SP ve vztahu koordinace (nebo alespoň postupného rozvíjení, viz [196]). Polopredikační Ger samozřejmě ve srovnání s depredikačními SP vyjadřuje dějovost, přesto je možné mnohá SG k významu „nástroj“ přiřadit, protože jejich VG vyžadují doplnění s tímto významem.⁴¹ Do této skupiny by patřily již zmíněné tvary *en utilisant, en se servant de, en s'aidant de, en*

⁴⁰ V Ger_{spec} jde často o popis nějakých výrobních nebo jiných postupů, díky nimž je dosaženo určitého výsledku; jde stále o změnu stavu (kauzativa), ale význam se více blíží významu *verba efficiendi*, protože jde o vytvoření dané entity: *Le mélange : azote-hydrogène peut cependant être obtenu d'une autre façon, par voie électrique. En effet, on peut extraire l'azote en liquéfiant l'air, et en distillant le produit.* (SANS MENTION D'AUTEUR, *L'Industrie française des engrais chimiques. 1. Engrais phosphatés et engrais azotés*, 1954).

⁴¹ *Mluvnice češtiny 3* pojednává o vlastním prostředkovém významu jako o „nástroji“ (Daneš – Grepl – Hlavsa 1987: 499) a poukazuje na to, že je možné vedlejší věty prostředkové (*tím, že*) nahradit příslušným dějovým substantivem v instrumentálu (nástrojovém), např. **Tím, že zkrátí opravy** [...] → **Zkrácením oprav** [...] (op. cit.: 500). Právě (nástrojový) instrumentál je často ekvivalentem Ger_{moyen} (příp. Ger_{ekviv}, viz níže) v češtině: *La vie est trop brève pour qu'on la gâche en remettant continuellement ses pas sur d'anciennes traces.* (Assouline, *La Cliente*, 1998) → *Život je příliš krátký, aby jej člověk promarnil prošlapáváním starých stezek.* (Martínek 2000).

employant, příp. také *en s'appuyant sur (une canne, ale také des données nebo la méthode)*.⁴² Tento typ Ger je častý zejména v odborných textech:

[205] La mesure de l'épaisseur doit se faire en tout point situé à plus de 40 mm des rives. Pour les produits de largeur inférieure à 80 mm, la mesure de l'épaisseur doit être effectuée dans l'axe longitudinal de la tôle. Cette mesure doit être effectuée **en utilisant un palmer** d'une précision de 1/100 mm. (FA022073/AFNOR /EN 10265 : *Matériaux magnétiques / Spécification des tôles en acier à caractéristiques mécaniques et perméabilité magnétique garanties /1997*)⁴³

V [205] by bylo možné Ger *en utilisant* nahradit předložkovou frází *avec (un palmer)*, stejně jako bychom mohli teoreticky vynechat Ger v [206] a ponechat pouze předložkovou frází *s avec*. Možnost těchto transformací potvrzuje správnost Kleiberovy paralely mezi Ger a *avecSN* (viz I.1.2.2.2). Problematictější jsou tato nahrazení nebo vypuštění pouze v případech, kdy u Ger převládá nikoli pouhý význam nástroje (*avec un palmer*, [205]), ale význam dějový (prostředkový, např. u „*turbines en pompes*“ v [204]).

Ger_{moyen} se často kombinují s **VF vyjadřujícími voluntativní modalitu**, protože tím je explicitně vyjádřen rys [+intention]. Jak jsme konstatovali výše, můžeme se zde setkat zejména s polomodálními slovesy *essayer/tenter de/chercher à* (viz [206] nebo [74]), a se slovesy obsahujícími lexikální presupozici úsilí, a tím i záměrnost děje (*parvenir/réussir/arriver à*, viz II.2.1.2.1):

[206] mais les murs étaient sans doute trop épais. Il tenta d'élargir le creux entre les pierres **en grattant** le long des fentes, avec tous les objets durs qu'il avait sur lui : agrafes, boucle de ceinture, boucles d'oreilles [...] (Oldenbourg, *Les Cités charnelles ou l'histoire de Roger de Montbrun*, 1961)

S Ger_{moyen} se můžeme setkat i v **antepozici**; na rozdíl od VG(V_{mouv}), kde je antepozice často spojena s kontextovou zapojeností SG, v [207] vyjadřuje Ger_{moyen} stejně jako PP informaci novou (přesunem prostředku do antepozice a zachováním ikonického sledu dějů se pouze klade důraz na výsledek děje, tedy na PP):

⁴² VG může specifikovat způsob použití daného nástroje (podobně jako *en s'appuyant sur une canne*): *Une quinzaine de jours après, quand le médecin m'arracha les points de suture en faisant levier avec une lame de canif, je ne bronchai pas, bien que la douleur me fit jaillir les larmes des yeux.* (Leiris, *L'âge d'homme*, 1939) → *O čtrnáct dní později, když mi lékař vyndával stehy a páčil je ostrým nožem, jsem ani nemukl, přestože mi bolesti vyhrkly slzy do očí.* (Vinšová, 1994).

⁴³ Podobně v příručce na opravu automobilů (poněkud staršího data): *La vérification de la batterie est aisée / son de l'avertisseur ou phare /, celle du démarreur plus difficile. Essayer de dépanner en donnant, avec une clé ou un marteau, quelques coups secs sur le corps du démarreur, ce qui facilite le contact des balais.* (Chapelain, *Cours moderne de technique automobile*, 1956).

[207] dès le lendemain de son crime, le 12 juin 1953, elle avait pris à Torquay un bateau pour les îles Anglo-normandes : **en grattant** la première lettre de son nom sur son récépissé de perte de passeport, elle avait réussi à s'inscrire sous le nom de Véronique Ambert (Perec, *La Vie mode d'emploi*, 1978)⁴⁴

Kauzativa (a obecně VF obsahující rys [intention]) vytvářejí tak silné očekávání (anticipaci) kauzálního doplnění, že se mohou pojit nejen s VG s významem událostním, ale i procesuálním, a přitom zachovat u Ger význam prostředku-příčiny. Právě takto je možné interpretovat prototypický příklad *il réussira en travaillant* (srov. např. [8a]): VG *travailler* vyjadřuje (neohraničený) proces, ohraničenost (a tím i prostředkovou interpretaci) mu však dává spojení s jednoznačně událostním VF *réussir*, jež rovněž anticipuje široce kauzální doplnění (*comment*). Pravá hranice děje [travailler] tak splývá s bodem realizace děje [réussir], čímž je zachována následnost dějů nutná pro kauzální interpretaci.⁴⁵ Jak jsme ale viděli na příkladech [50], [123] a [133], anterioritu je možné vyjádřit také explicitně, pomocí složeného tvaru Ger (kauzální vztah je však již otázkou interpretace vztahu dějů na základě pragmatické zkušenosti; v [50] a [133] jde spíše o vztah způsobový; v [123] nabývá SG díky vazbě *toutGer* významu přípustkového).⁴⁶

Kromě kauzativ a VF vyjadřujících voluntativní modalitu jsou však s prostředkovým významem SG často spojeny také obecně **kauzativní (faktitivní) konstrukce**, a to jak v VF, tak v VG. V I.3.1.2 jsme ukázali, že díky faktitivní konstrukci je možné spojit pomocí Ger dva děje, mezi nimiž sice existuje kauzální vztah, ale v nichž je jeden děj nazírán z hlediska agentu, a druhý z hlediska patientu (viz např. [112]). Faktitivní konstrukce umožňuje pojmout oba děje z hlediska agentu, a zároveň otevírá pozici pro kauzální-prostředkové doplnění, které může obsadit Ger:

[208] Non mais je rêve. Et moi sapée lucette. Miss Cambrousse chez les pingouins. Si Charlie m'avait fait flipper **en pelotant** mes copines Mehdi lui charmait allumait sans éteindre pour ça mais de quoi fatiguer la gisquette déjà épuisée par un coup de grisou malchanceux. (Hanska, *J'arrête pas de t'aimer*, 1981)

⁴⁴ Pro VF *parvenir* à srov. např. v Ger_{spec}: [...] *la théorie de la seule connaissance historique, il me suffira de rendre compte de la compréhension des documents relatifs au passé ; j'y parviendrai en montrant qu'elle n'est pas différente, d'un point de vue logique, de la compréhension des signes et des indices qui nous rendent possible la connaissance d'autrui* (Marrou, *De la connaissance historique*, 1954).

⁴⁵ Na stejném principu je založena i prostředková-způsobová interpretace SG ve známém přísloví *c'est en forgeant qu'on devient forgeron*: VF *devenir* vyjadřuje (prostou) mutaci, jejíž realizace vytváří pravou hranici děje SG *en forgeant*. Vytýkáci konstrukce pak zdůrazňuje výlučný vztah mezi ději, viz II.2.2.2.2 a Úvod.

⁴⁶ K analýze sémantického fungování složených tvarů Ger viz více II.2.2.1.1.

Jak jsme konstatovali v úvodu, Ger *en faisant* představuje ve všech třech subkorpusech jedno z nejčastějších lexikálních obsazení (v Ger_R se nachází na třetí pozici frekvenčního seznamu VG, v Ger_{PUBL} na druhé pozici, a v Ger_{SPEC} dokonce na první; viz II.2.1.1 a Příloha č. 3). Faktitivní konstrukce sice představují pouze menší část z těchto výskytů, často však díky významu (záměrné) změny stavu vyjadřují právě prostředek realizace děje.⁴⁷ Např. v Ger_{SPEC} jde mnohdy o popis postupu realizace nějakého pokusu nebo procedury, díky níž je možné dosáhnout určitého výsledku:⁴⁸

[209] mais, le plus souvent, il est nécessaire d'accroître la vitesse de polymérisation en élevant la température, **en faisant agir** des rayonnements divers ou **en faisant intervenir** des catalyseurs.⁴⁹ (Champetier, *Chimie macro-moléculaire : généralités*, 1957)

Výše uvedené příklady představují realizaci základních rysů Ger_{moyen}: [-sim], tj. vztah anteriority mezi ději, [+intention], tj. záměrnost daného následku a [+log], tj. kauzální vztah mezi ději, transformovaný tvarem Ger a záměrností do Ger_{moyen}.⁵⁰ Opuštěním některého z těchto rysů se příslušná Ger posouvají k jiným významovým typům:

1. [+sim] Jak jsme se zmínili výše, **při simultaneitě dějů** nabývá Ger_{moyen} nuance **způsobové**:

[210] Douché, il fit signe à ses hommes d'étouffer leur boutou puis se brancha en direction des pompiers qui s'amusaient à leur tour **en faisant virevolter** Solibo

⁴⁷ Nejčastější jsou faktitivní konstrukce v Ger_{SPEC} (přibližně 40 % Ger *en faisant*); v Ger_R představují přibližně třetinu *en faisant*, často ale bez prostředkového významu, pouze jako CC (srov. např. [4] nebo [135]). Zbýlé výskyty *en faisant* jsou v Ger_R velmi rozmanité; často jde verbonominální konstrukce s významem gesta (např. *en faisant signe/geste de*), mimiky (*en faisant des clins d'œil, des grimaces*), ale také pohybů (srov. [14]' nebo *en faisant des zigzags*) apod. Časté je také *en faisant attention* a především *en faisant semblant de* (47 výskytů).

⁴⁸ Faktitivní konstrukce však může také pouze spojit oba děje společným agentem, bez kauzálního vztahu: *On me remettaît une bombe dans une main et un détonateur dans l'autre **en me faisant jurer de ne jamais les mettre en rapport.*** (Assouline, *La Cliente*, 1998) → *Do jedné ruky mi dali bombu a do druhé rozbušku **a já musel přísahat**, že jedno k druhému nepřiložím.* (Martínek 2000). Jak jsme konstatovali výše, vztah prosté průvodní okolnosti (CC) bez kauzálních vztahů ([log]) je častější v Ger_R než v Ger_{SPEC} nebo Ger_{PUBL}.

⁴⁹ Srov. také: *Les épreuves cliniques peuvent mettre en évidence cette atteinte musculaire : **en faisant exécuter** au sujet une série de mouvements répétés et en explorant ensuite la force musculaire des territoires considérés, on note un déficit marqué.* (SANS MENTION D'AUTEUR, *Encyclopédie médicale Quillet : nouvelle encyclopédie pratique de médecine et d'hygiène*, 1965).

⁵⁰ V Ger_{PUBL} je Ger *en faisant* jako součást faktitivní konstrukce méně častý než v Ger_{SPEC}; navíc se význam často blíží typu Ger_{ekviv} (děje PP a SG jsou v různé míře vzájemně koreferenční): *Quand il deviendra président du Conseil Régional (...) il saura récompenser ces Alpes qui l'ont rendu si gourmand et qu'il aime encore aujourd'hui (...) **en faisant construire** notamment une autoroute, l'A51.* (Le Monde, 28. 1. 2008).

au-dessus du brancard. (Chamoiseau, *Solibo le Magnifique*, 1988) → Po té sprše kývl na své lidi, aby schovali obušky, a pak se zaměřil na hasiče, kteří se také bavili tím, že nad nosítky žonglovali se Solibovou mrtvolou. (Ostrá 1993)

Děje VF i VG jsou pojaty jako (simultánní) procesy, přesto je kauzálně-prostředkový vztah mezi nimi zachován, o čemž svědčí i český ekvivalent: vedlejší věta prostředková se spojkovým souslovím *tím, že*.⁵¹ Pokud budeme děj PP pojímat jako (abstraktní) reinterpetaci děje SG (např. *s'amuser – faire virevolter...*), je možné tento typ výskytů přiřadit také k typu Ger_{ekviv} (viz níže bod 3);

2. Jak jsme viděli u neagentivních VG(V_{mouv}) typu *en tombant* ([145]) a VG(V_{perc}) *en voyant* ([188]), **kauzální vztah** může vzniknout i **při dějích nezáměrných**:

[211] les uns et les autres ont inutilement aggravé le débat, les uns **en essayant de faire** de l'histoire une "démonstration évangélique" et comme une machine à convertir, les autres **en cherchant à établir** l'illégitimité d'une adhésion par la foi théologique aux articles historiques du credo, alors que [...] (Marrou, *De la connaissance historique*, 1954)⁵²

Zatímco ve funkci VF(CG) vytvářejí slovesa *essayer* a *chercher* pozici pro prostředkové doplnění (srov. [206]), v VG v kombinaci s kauzativním VF naopak naznačují, že úsilí mělo jiný než původně zamýšlený výsledek. Právě kvůli této nezáměrnosti je problematické dané vztahy interpretovat jako prostředkové; silná integrace SG do PP na pozici CIR však zároveň zabraňuje chápat je jako vztahy čistě kauzální: v češtině tomuto typu vztahu odpovídá rovněž vedlejší věta prostředková (podobně se u typu *en tombant* nebo *en voyant* mění díky Ger hloubkový kauzální vztah na primárně časový, tedy opět CIR – *při pádu, když mě viděla*; srov. také [76]).

Jak jsme konstatovali v Úvodu, některé gramatiky čistě kauzální vztah ve výčtu možných významů Ger vůbec neuvádějí (Le Goffic 1993 nebo Hendrich – Radina – Tláskal 2001), příp. jej explicitně vylučují (Togeby 1982: 62). Jako argument je většinou

⁵¹ Podobně v Ger_R: *Une noisette sur chaque paume, elle fait pénétrer le produit en se malaxant machinalement la peau.* (Labro, *Des bateaux dans la nuit*, 1982). Kauzativní konstrukce v VF naznačuje záměrnost děje a zaměření na jeho výsledek, tvar indikativu přítomného času však pojímá děj jako proces, což odpovídá i procesuálnímu významu VG. Událostní VG v kombinaci s procesuálním VF může nabývat významu interativního: *Monsieur Saito rythme ma production en la déchirant, sans autre commentaire que ce cri qui devait être un refrain.* (Nothomb, *Stupeur et tremblements*, 1999) → *Pan Saitó udával mé produkci takt tím, že ji bez komentáře trhal, pouze s oním výkřikem, který byl zřejmě jakýmsi refrémem.* (Fialová, 2004).

⁵² Podobně v Ger_{PUBL}: *On a donc un plan qui en essayant, sans grand succès, de contribuer à l'une des priorités du gouvernement (réduire les rejets de CO2) torpille trois autres de ces priorités (assainir les finances publiques, augmenter le pouvoir d'achat, atténuer la crise du logement).* (Le Figaro, 7. 1. 2008).

uváděna konkurence Ger s Pps a skutečnost, že Ger (v široce kauzálním významu) je odpovědí na otázku *Comment ?* a nikoli *Pourquoi ?* (na rozdíl od Pps; *ibid.* a také výše Gettrup 1977b: 104).⁵³ Jak jsme viděli v II.2.1.3.3.3a, nejvíce se čistě kauzálnímu vztahu blíží VG(V_{perc}) typu *en voyant* (srov. prototypický příklad [V] v Úvodu), protože v sobě spojují nezáměrnost děje (percepce zde není ovládána vůlí, je tedy nezáměrná) a zároveň úzký vztah k subjektu děje (jde o mentální proces, který vysvětluje *motiv* jednání nebo reakce subjektu). I u typu *en voyant* však stále zůstává na rozdíl od Pps bázi významu CIR (v tomto případě časové určení).

Příčinou nekompatibility Ger s čistě kauzálním významem je již zmíněný primární syntaktický a sémantický vztah k řídicímu predikátu: Ger je do řídicí predikace integrován na pozici CIR, a specifikuje tedy okolnosti, způsob nebo prostředek realizace daného děje. Čistě kauzální vztah se z tohoto úzkého rámce vymyká, protože podmínkou jeho realizace je většinou významový vztah k subjektu děje („motivace“, viz Daneš 1985: 180 v I.4.2 pozn. 22). Ger jakožto nefinitní tvar slovesný se sice k subjektu PP částečně vztahuje, ale pouze v rámci procesu saturace referentu jeho podmětového aktantu; základní syntaktický a sémantický vztah navazuje s predikátem.⁵⁴ Ztráta rysu [intention] tedy může prostředkový význam Ger oslabit, ten ale díky integraci na pozici CIR zůstává stále zřetelný (Ger je stále odpovědí na otázku *Comment ?* a nikoli *Pourquoi ?* a v češtině mu odpovídají vedlejší věty způsobové-prostředkové, a nikoli příčinné-důvodové).

3. Prostředkový (i obecně kauzální) vztah předpokládá, že do interakce vstupují dva děje: příčina a následek. Jak ale ukázala Halmøyová na typu Ger_{ekviv}, **děj SG a děj PP** lze v některých případech chápat jako **koreferenční**: PP je abstraktní reinterpetací konkrétního děje SG (srov. Tabulka č. 1 – *il a commis une erreur en se mariant*, nebo [9]). Navzdory koreferenci dějů řadí Halmøyová i tento typ ke kauzálním vztahům, protože reinterpetace děje SG je na kauzalitě založena (Halmøy 2003a: 100). Díky formě Ger však i zde kauzální vztah nabývá spíše významu prostředkového-

⁵³ Van de Veldeová řeší problém nezáměrnosti u prostředkového významu tím, že výsledný děj nemusí být pouze (záměrným) *cílem* („*but*“), ale i prostým vyústěním („*terme*“) prostředkového děje („*Comment as-tu enfoncé ton aile avant droite ?*“, Van de Velde 2009: 55).

⁵⁴ Jak upozorňuje Gettrup (1977b: 106), prostředkový vztah vzniká při úzkém vztahu („*rappport étroit*“) „podřazeného slovesa“ k řídicímu slovesu, naopak podmínkou vzniku čistě kauzálního významu je volný vztah („*rappport lâche*“).

způsobového (v češtině tomuto typu většinou odpovídá vedlejší věta se spojkovým souslovím *tím, že*, srov. také výše [210] u bodu 1).⁵⁵

[212] **En abandonnant** ces sacs empoisonnés dans leur sillage, ils [les Allemands] avaient amorcé une gigantesque mine antipersonnel. (Assouline, *La Cliente*, 1998) → **Tím, že** pytle [s dopisy] **nechali** na místě, políčili obrovskou nášlapnou minu. (Martínek 2000)⁵⁶

Tento vztah vzniká často spojením VF a VG se stejným lexikálním obsazením (na tento fakt upozorňuje Halmøyová 2003a: 100).⁵⁷ Pokud není děj VF pojat jako aktualizovaný, posouvá se význam SG od kauzálního k podmínkovému (viz více II.2.2.1.2):

[213] **En se perdant**, il perdrait sa femme, ses enfants, sa famille, ce précaire équilibre qui le préservait de la plus mortelle des solitudes, (Assouline, *Double vie*, 2000) → **Kdyby prohrál**, ztratil by svoji ženu, děti, rodinu, tu vratkou rovnováhu, která ho chránila před nejsmrtelnější samotou. (Belisová 2004)⁵⁸

Reinterpretace děje PP pomocí děje SG tak vytváří určitý paradox: jediný akt je pojímán zároveň ze dvou odlišných hledisek (k tomuto jevu se znovu vrátíme v II.2.2.2.1, protože je často spojen s negací VF nebo VG).

Jak jsme ale upozornili v I.3.1.2, v souvislosti s definicí diskurzního vztahu Elaborace a lexikálního vztahu *encapsulation* (srov. [113]'), zárodek koreferenčního vztahu je obsažen ve většině prostředkově-způsobových Ger, protože mohou být integrována do VF již na lexikální úrovni (specifikují implicitní e1, viz [113]). Výsledek děje může splývat se způsobem/prostředkem jeho realizace: *boire la ciguë* znamená *mourir* (viz [113]'), a *brûler la sorcière dans le four* může znamenat *briser le mauvais sort* (viz [92]). Pokud tedy nejsou temporální vztahy mezi ději vyjádřeny explicitně

⁵⁵ Jak jsme konstatovali v Úvodu (pozn. 20), stejný významový typ identifikoval také Dvořák u českého přechodníku („obecnější nebo specifitější pojmenování děje“, Dvořák 1983: 29–30 a 39); např. *Sklonila hlavu, děkujíc* (op. cit.: 29).

⁵⁶ Srov. variantu „*tím, jak*“ a explicitní vyjádření koreference pomocí adverbia *zároveň*: *Il dit aussi qu'en essayant de sauver Paneloux il lui démontrait en même temps qu'il avait tort* (Camus, *Carnets II*, 1942) → Řekl také, že **tím, jak se pokouší** Paneloux zachránit, mu zároveň dokazuje, že se mýlí (Dufková, Mlejnek 1999).

⁵⁷ Stejný efekt může mít ale také zachování stejného doplnění (při rozdílných VF a VG): *Il peut s'agir aussi d'un mode d'action magique : conjurer le mauvais sort, écarter la sale histoire qui nous menace en exécutant cette sale histoire en petit et exprès, [...]* (Leiris, *L'âge d'homme*, 1939) → *Může tu jít i o druh magického působení: zažehnat nešťastný osud, zahánět onu špinavost, která nám hrozí, tím, že ji uskutečníme* schválně a v malém (Vinšová, 1994).

⁵⁸ Podobně v Ger_{SPEC}: **En me donnant** leur main, les bûcherons, les vigneron, les manants m'avaient aussi donné ce qui était passé dans leur tête, qu'elle fût à crinière rousse ou blonde. (Friedmann, *Où va le travail humain ?*, 1950).

(srov. [8d]),⁵⁹ zůstávají u široce kauzálních vztahů stejně vágní jako u typu *en entrant* (II.2.1.3.1.3a), a rozlišení Ger_{zp} , Ger_{moyen} , Ger_{ekviv} tak záleží pouze na tom, do jaké míry chápeme děj SG jako (lexikálně a temporálně) integrovaný do děje PP.

Závěr

Jak jsme konstatovali v úvodu této kapitoly, predikáty vyjadřující manipulaci předmětem lze zařadit do obecnější skupiny akčních mutačních predikátů (kauzativ), protože jejich společným rysem je záměrná činnost, jejímž cílem je dosažení nějaké změny stavu. Pokud jde o korelace s explicitními faktory sémantické interpretace Ger (viz níže II.2.2), V_{manip} /kauzativa vykazují určité specifikum v podstatě pouze u faktoru koordinace (zejména v odborných textech, viz např. [204]), v ostatních faktorech se nijak nevymykají běžnému fungování Ger (v antepozici je přibližně 17 % V_{manip} , stejně jako u Ger obecně; v kombinaci s kontextovým zapojením nabývají často významu RT, srov. např. [197], apod.). Jednotícím rysem V_{manip} (a obecně kauzativ) je tedy především výrazná korelace se způsobově-prostředkovým významem (Ger_{zp} a Ger_{moyen}), zejména v odborných textech. Určení konkrétního významového typu však závisí na typu a míře integrace SG do PP.

Nezávislost dějů SG a PP jsme konstatovali u významu CC (II.2.1.3.4.3a), který je v případě V_{manip} typický zejména pro romány (milostné a bojové scény, srov. [199], příp. průvodní okolnosti řečové činnosti). Tento základní, neutrální význam však díky kontextovým hypotézám a snaze o maximální relevanci může nabývat nuance způsobové (typ *elle est partie en claquant la porte*, II.2.1.3.4.3b).

Maximální integraci SG do PP (a tím i typu Ger_{hypo}) se nejvíce blíží Ger_{zp} vyjadřující pouze nějaký vedlejší aspekt děje PP (srov. [201]), příp. sém již obsažený v VF (srov. *emporter – tenir* v [202], viz II.2.1.3.4.3c).⁶⁰ Přejechy mezi Ger_{zp} a Ger_{moyen} jsou však velmi pozvolné (viz II.2.1.3.4.3d): význam Ger_{zp} je spojen zejména s jasnou simultaneitou dějů (srov. např. [210]), naopak interpretaci Ger_{moyen} (tedy vztah anteriority mezi ději) usnadňují událostní VF (kauzativa, srov. [203], [204], faktitivní konstrukce, [209]), a také VF s voluntativní modalitou, [206]), protože explicitně vyjadřují záměrnost děje, která je pro Ger_{moyen} typická. SG však stále zůstává

⁵⁹ *En postant la lettre ce soir, elle arrivera demain* (Halmøyová 1982: 258, I.1.2 a níže II.2.2.1.2.2).

⁶⁰ Jako vyjádření pouze jednoho aspektu děje PP lze chápat také význam „nástroje“ (viz [205]).

v hypotaktickém vztahu k PP: VF vyjadřuje následek (výsledek) a SG způsob (prostředek) jeho dosažení.

Základem prostředkově-způsobového významu Ger je vztah kauzální, díky integraci Ger na pozici CIR se však nikdy nejedná o vztah čistě kauzální, jako je tomu u Pps. Při ztrátě rysu [intention], který je pro způsobově-prostředková Ger typický, tedy Ger zůstává stále odpovědí na otázku *Comment ?* (nikoli *Pourquoi ?*). U významu Ger_{moyen} jsme rovněž konstatovali, že ve spojení s VG(V_{manip}) vyjadřujícími pouze sém [manip] mohou Ger nabývat významu „nástroje“; tím se potvrdila Kleiberova paralela mezi Ger a *avecSN* (srov. *en utilisant un palmer – avec un palmer*, [205]).

Extrémním případem integrace SG a PP je Ger_{ekviv}, kde PP nevyjadřuje samostatný děj, ale pouze abstraktní reinterpetaci SG (srov. [212] a [213]). Přejechody mezi Ger_{ekviv} a Ger_{moyen} jsou rovněž nezřetelné (viz také Halmøyová 2003a: 100), protože výsledek/následek je většinou možné považovat za reinterpetaci děje, jímž ho bylo dosaženo (srov. [92]): záleží pouze na míře abstrakce PP, a tím na míře začlenění (*inclusion*) SG do PP.

Přesné odlišení jednotlivých typů (široce) kauzálních vztahů je tedy většinou nemožné, protože i u Ger_{zp} a Ger_{moyen} představuje SG (konkrétní) elaboraci (abstraktního) PP: *emporter les vêtements – en le tenant entre le pouce et l'index, renforcer l'armée – en lui rendant les deux divisions, effectuer la mesure – en utilisant un palmer, élargir le creux – en grattant le long des fentes, s'amuser – en faisant virevolter le cadavre* atd. Tento vztah je dán základní instrukcí Ger, která integruje daný děj do PP na základě vztahu subordinace (CIR), a někdy také vztahem lexikálním, pokud je možné chápat VG jako začleněné (*encapsulé*) do VF. Jelikož ale na rozdíl od V_{mouv_zp} a V_{dic_zp} (viz II.2.1.3.1.3c a II.2.1.3.2.3c) nejde o ustálený vztah hypo/hyperonymie, zůstávají přechody mezi způsobovým a prostředkovým významem vágní (tomu v češtině odpovídá i oscilace mezi spojkami *tak, že* a *tím, že*).

Halmøyová se ve své klasifikaci vyhnula tomuto problému tím, že omezila vztah způsobu (*manière*) výlučně na vztahy hypo/hyperonymie u V_{dic} a V_{mouv} (viz Tabulka č. 1 v I.1.2), a všechny ostatní SG ve vztahu simultaneity řadí bez rozlišení k Typu B, tedy *circonstance concomitante* (CC). Ponecháme-li stranou případy, kdy je způsobová interpretace dána pouze kontextovými hypotézami (*partir en claquant la porte*), závisí

rozlišení mezi Ger_{zp} a Ger_{moyen} především na událostním pojetí děje PP (tedy rozlišení [±sim]), příp. na ustálenosti lexikálně-sémantického vztahu mezi predikáty, tj. na míře integrace SG do PP (srov. *mourir – boire la ciguë* a Saussurův princip *encapsulation* v I.3.1.2):

- [214] Avant Sophie, il draguait les filles **en leur reprochant** d'avoir des faux cils. (Beigbeder, *99 francs*, 2000) → Než se seznámil se Sophie, balil holky **tak, že je obviňoval**, že mají falešné řasy. (Demlová 2003)
- [215] Je l'ai regardé dans les yeux et à ce moment-là j'ai senti qu'il doutait, qu'il se demandait pour la première fois de sa vie ce qu'il foutait là, et je lui ai dit de choisir n'importe lequel, et il a tiré au sort le logo retenu **en faisant** « am, stram, gram, pic et pic et colégram, bour et bour et ratatam, am, stram, gram, pic, dam » , et ce pack est aujourd'hui sur tous les rayonnages de tous les supermarchés d'Europe... (Beigbeder, *99 francs*, 2000) → Podíval jsem se mu do očí a v tu chvíli jsem cítil, že pochybuje, že se poprvé v životě ptá sám sebe, co tady dělá. Řekl jsem mu, ať vybere kterékoli, a on vyložoval jedno logo **tak, že dělal** ententýky, dva špalíky, čert vyletěl z elektriky, a to balení je dneska na všech regálech všech supermarketů v Evropě. (Demlová 2003)

V obou výše uvedených případech lze chápat vztah predikátu VG k predikátu VF jako způsob (jeden z možných), tedy jako pouhou specifikaci způsobu realizace děje (podobně jako u *arriver – courir*), tj. [+sim]; rys [intention] a v [215] také událostní pojetí děje však dávají SG zároveň nuanci prostředkovou ([-sim]). Právě kvůli těmto přechodovým případům je vhodné zachovat smíšenou kategorii „způsob-prostředek“, odlišení Ger_{zp} a Ger_{moyen} je však nutné, protože extrémní póly tohoto kontinua jsou velmi zřetelně vymezeny (viz Schéma III v I.4.2):⁶¹ na extrémním pólu [+sim] se nachází Ger_{hypo} (srov. u V_{manip} [202], příp. také [201]), ale také Ger_{zp} založený na vztahu CC ve spojení s kontextovými hypotézami ([200]), vlastní význam Ger_{zp} zachovává ještě spojení dvou procesuálních dějů ([210]), zdůraznění rysu [intention] (např. pomocí faktitivní konstrukce, [209]) a událostní pojetí dějů (tedy [-sim]) je však již příznačné pro Ger_{moyen} ([203]). Mezi oběma typy se pak nachází Ger_{ekviv}, kde sice logický (kauzální) vztah mezi ději jednoznačně implikuje anterioritu ([-sim]), koreference dějů je však příznačná pro Ger_{zp} ([212]).

⁶¹ Podobné řešení zvolil při klasifikaci sémantických typů přechodníku také Dvořák (1983: 39): rozlišuje „vlastní způsob (otázka *jakým způsobem?*), resp. děje, které se manifestují na ději VF, např. *poskakující došla k lavičce* [srov. Ger_{hypo}]“ a „způsob-prostředek“ (op. cit.: 33).

2.1.4 Závěr

V předchozích kapitolách (II.2.1) jsme analyzovali tendence v lexikálním obsazení CG, tj. významové vztahy, které vznikají mezi predikáty VG a VF. Při této analýze jsme se zaměřili na nejfrekventovanější typy lexikálního obsazení, tedy na určení gerundiálního „centra“. Při určování korelací mezi lexikálním obsazením a významovými typy Ger jsme brali v úvahu také faktory typické pro gerundiální „periferii“, která bude předmětem analýzy v následující kapitole (II.2.2, pozice SG vůči PP, kontextové zapojení, *toutGer* atd.). Jak jsme konstatovali v Úvodu a znovu v II.1, bez nástrojů, které nám poskytne korpusová lingvistika, by výzkum obou těchto extrémních pólů nebyl možný – u periferních jevů by chybělo dostatečné množství výskytů pro vytváření spolehlivých závěrů, a naopak u jevů centrálních by bez jednoznačných frekvenčních údajů nebylo možné spolehlivě určit nejčastější lexikální obsazení Ger ani rozdíly mezi jednotlivými žánry.

Na základě analýzy výskytů Ger v základních korpusech (Ger_R – 38 444 výskytů z 24 milionů slov, Ger_{SPEC} 18 786 výskytů ze 17 milionů slov a Ger_{SPEC} 3 979 výskytů z 3,2 milionů slov, viz II.1.2) jsme vytvořili seznam nejčastějších lexémů v Ger (viz Příloha č. 3).⁶² Pomocí tohoto základního seznamu bylo možné určit čtyři hlavní typy lexikálního obsazení Ger: slovesa pohybu (V_{mouv}), slovesa mluvení (V_{dic}), slovesa vnímání (V_{perc}) a slovesa s významem manipulace předmětem (V_{manip}). Ze srovnání nejčastějšího lexikálního obsazení Ger s obecnými frekvenčními seznamy sloves vyplynulo zejména výrazně nižší zastoupení statických predikátů u Ger: např. modální slovesa *pouvoir*, *devoir* nebo *vouloir* se v základním seznamu VG vůbec nevyskytují,⁶³ podobně zde chybí obecně frekventovaná verba sentiendi *aimer*, *croire*, *comprendre* nebo *connaître* (viz II.2.2.3.2.2c), protože se svým významem vztahují primárně k subjektu, nikoli k charakterizaci okolností děje (CIR).

Přesto není možné říci, že jsou statické predikáty s formou Ger víceméně nekompatibilní, jak tvrdí Halmøyová (I.3.1.1): rozšíříme-li analýzu i mimo beletristické texty, zjistíme, že v odborných a publicistických textech patří např. statické predikáty

⁶² Východiskem byl seznam 31 tvarů Ger, jejichž frekvence v Ger_R přesáhla 200 výskytů; k tomuto základnímu seznamu jsme připojili seznamy 31 nejčastějších tvarů v Ger_{SPEC} a v Ger_{PUBL} .

⁶³ Sloveso *falloir* je na rozdíl od výše zmíněných modálních sloves z tvaru Ger úplně vyloučeno, protože postrádá v intenčním poli pozici levovalenčního participantu, viz I.2.1.1.1 a II.2.2.4.2.

étant nebo *restant* (ale také *ayant*) mezi nejčastější (viz Příloha č. 3 a výklad v II.2.2.3.2). Specifikem Ger_{SPEC} a Ger_{PUBL} je ve srovnání s Ger_R také vyšší zastoupení lexikalizovaných (nebo potenciálně lexikalizovaných) tvarů Ger: kromě často lexikalizovaného tvaru *en attendant*, které je na prvních příčkách frekvenčního seznamu ve všech třech korpusech (II.2.2.4.2.2), můžeme zmínit tvary *en passant* a *en admettant/supposant* (viz více II.2.2.1.2.2).⁶⁴

Ve frekvenčních seznamech Ger se však můžeme setkat také s predikáty, které se v obecných seznamech nejčastějších sloves nevyskytují, protože vyjadřují primárně průvodní okolnost – např. tvary *en riant* a *en souriant*, které v Ger_R představují 3,5 % z celku výskytů Ger.⁶⁵ Hlavním specifikem lexikálního obsazení Ger však zůstává jednoznačná dominance čtyř výše uvedených typů predikátů (V_{mouv}, V_{dic}, V_{perc} a V_{manip}). Např. v Ger_R představují téměř třetinu položek v základním seznamu právě slovesa pohybu (*passant*, *courant*, *sortant*, *rentrant*, *arrivant*, *marchant*, *allant*, *rentrant* a *revenant*); těchto devět sloves pak tvoří 8,6 % ze všech výskytů Ger. Na základě údajů z manuálně zpracovaných korpusů (konkrétně Ger_r) jsme byli schopni upřesnit, že V_{mouv} tvoří v románech 15 % všech výskytů, a téměř čtvrtinu, pokud bychom počítali i změny polohy těla, např. *en se levant*, a pohyby na místě, bez lokomoce (viz Graf č. 11).

Téměř stejný poměr zastoupení jsme konstatovali v Ger_R také u sloves mluvení (přibližně 15 %); právě do této skupiny patří tvar *en disant*, který je v Ger_R a Ger_{SPEC} nejčastějším lexikálním obsazením Ger vůbec, pokud nepočítáme lexikalizované *en attendant* a často kategoriální nebo faktitivní *en faisant*.⁶⁶ Právě u sloves mluvení se pak projevil specifický rys Ger v publicistických textech: V_{dic} tvoří v tomto korpusu téměř polovinu z nejčastějších tvarů Ger a daných čtrnáct VG představuje dohromady celých 11 % z celku výskytů v Ger_{PUBL} (na základě manuálně zpracovaného korpusu Ger_{publ} lze upřesnit, že V_{dic} zde představují přibližně čtvrtinu Ger).⁶⁷ Jak jsme

⁶⁴ Tvar *en passant* je častý také v Ger_R (viz II.2.1.3.1.3a, [148]), na rozdíl od Ger_{SPEC} a Ger_{PUBL} si zde však většinou zachovává význam V_{mouv} (srov. lexikalizované tvary v II.2.2.4.2.2).

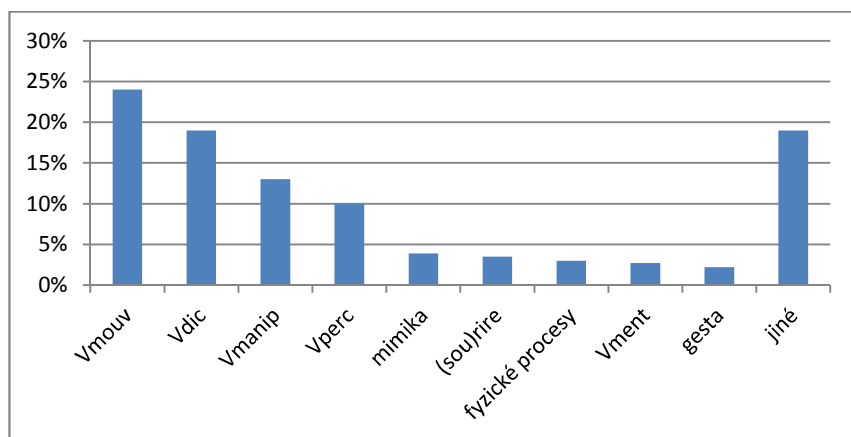
⁶⁵ Na základě manuálně zpracovaných korpusů jsme byli schopni doplnit, že např. Ger s významem gesta nebo mimiky představují v románových textech dohromady více než 6 % výskytů (viz níže Graf č. 11); tomuto jevu jsme se podrobněji věnovali zejména u Ger v *incises*, viz II.2.1.3.2.3c.

⁶⁶ Jak ukazují frekvenční seznamy v Příloze č. 3, sloveso *dire/řít* je po slovesech *avoir*, *être* a *faire* čtvrté nejčastější sloveso obecně.

⁶⁷ Ve srovnání s Ger_R však V_{dic} v novinových textech většinou upřesňují objektivní postoje a záměry mluvčího (ilokuční funkci, jistotní modalitu, zdůraznění apod.); naopak v Ger_R patří mezi nejčastější dvě V_{dic}, která se v základním seznamu Ger_{PUBL} vůbec nevyskytují: procesuální *en parlant*, které postrádá

konstatovali v II.2.1.3.2.3b, V_{dic} v Ger_{PUBL} často vyjadřují význam Ger_{ekviv} , nebo prosté připojení dalšího děje (srov. [178]), a umožňují tak kondenzovaně variovat způsoby reprodukce prvotních výpovědí, které jsou pro publicistické texty příznačné.

Slovesa vnímání se v základním seznamu Ger vyskytují pouze v románech; dané tři tvary (*en regardant*, *en voyant* a *en écoutant*) však tvoří více než 4 % Ger ; obecně pak slovesa vnímání představují u Ger v románech téměř 10 % všech výskytů. Poslední typ nejčastějšího lexikálního obsazení Ger , tj. V_{manip} , je naopak příznačný především pro texty odborné (viz II.2.1.3.4); i v Ger_r však tvoří přibližně 13 % výskytů Ger . Můžeme tedy konstatovat, že čtyři nejčastější typy lexikálního obsazení Ger analyzované v předchozích kapitolách (V_{mouv} , V_{dic} , V_{perc} a V_{manip}) pokrývají v románech více než polovinu všech výskytů Ger . Výše uvedené údaje můžeme shrnout pomocí následujícího grafu:

Graf č. 11: Zastoupení typů lexikálního obsazení VG v románech⁶⁸

Výše uvedené čtyři základní typy lexikálního obsazení Ger vykazují jednoznačné korelace s konkrétními významy SG. Obecně lze konstatovat, že $VG(V_{mouv})$ se pojí zejména s významem časového orientátoru (Ger_{RT}), V_{dic} s významem průvodní

v intenční struktuře participant „informace“, a *en criant*, které specifikuje způsob realizace řečového projevu, často implikující emocionální stav mluvčího (podobně jako *en hurlant* apod.).

⁶⁸ U V_{mouv} uvádíme údaj včetně změny pozice těla a pohybu na místě; u V_{dic} včetně predikátů specializovaných na vyjádření způsobu realizace řečové činnosti (*murmurer*) a obecně zvuků produkovaných lidmi (např. *chanter*); kategorie „fyzické procesy“ zahrnuje např. predikáty *manger*, *boire*, *fumer* nebo *respirer*; V_{ment} (mentální predikáty) tvoří zejména sloveso *penser*, ale také *hésiter*, *songer*, *chercher* a aj. Jak jsme uvedli výše, u Ger_{spec} naopak dominují V_{manip} , a také statické predikáty, naopak V_{mouv} a V_{dic} jsou méně častá, a V_{perc} se vyskytují spíše v přeneseném významu, který se blíží V_{ment} (*en considérant* atd.). V Ger_{publ} mají vysokou frekvenci zejména V_{dic} , ale stejně jako v Ger_{spec} je zde nízký výskyt V_{mouv} a V_{perc} a naopak vyšší výskyt V_{manip} , příp. obecně kauzativ nebo mutačních sloves. Tyto údaje však vyjadřují pouze základní tendence a není vhodné je převádět do grafů, protože Ger_{spec} a Ger_{publ} mají třikrát menší rozsah než Ger_r .

okolnosti (Ger_{cc} , s možnou nuancí způsobovou, Ger_{zp}), V_{perc} s významem kauzálním (motivace, Ger_{cause}) a V_{manip} s významem prostředkovým (Ger_{moyen}). Tyto základní tendence jsou však modifikovány jednak aspektovou povahou predikátu (viz výše Danešovo rozlišení predikátů událostních a procesuálních), jednak externími faktory sémantické interpretace Ger (zejména pozicí a kontextovým zapojením, ale také *toutGer*, typem VF a jeho modotemporálními charakteristikami atd., viz více II.2.2).

Tendenci **VG(V_{mouv})** k významu RT (*repère temporel*) konstatoval již Gettrup (I.1.2, Gettrup 1977a, I.1.2.2.1) a náš výzkum ji z větší části potvrdil: téměř polovina VG(V_{mouv}) má právě tento význam. Zároveň jsme však připojili důležité upřesnění, že význam RT je typický zejména pro telická (událostní) V_{mouv} typu *en entrant*, viz II.2.1.3.1.3a. Právě inherentní ohraničenost děje společně s kontextovým zapojením (tj. nízkou výpovědní dynamičností) umožňuje VG(V_{mouv}) vyjádřit časový úsek, v němž se odehrává děj PP. Kromě kontextového zapojení (u V_{mouv} většinou pomocí asociační anafory) posiluje význam RT u VG(V_{mouv}) zejména antepozice (polovina V_{mouv_tel} se nachází v antepozici): Ger tak vytváří spaciotemporální rámec pro děj PP (srov. např. [153]).⁶⁹ Časový význam Ger je pak v češtině většinou vyjádřen pomocí vedlejší věty uvozené spojkou *když* (srov. [291]), při omezené komplementaci Ger také pomocí předložkové fráze (srov. *en entrant – při vstupu* v [151]). Na kontextovou zapojenost a antepozici se pak vážou další dva faktory: častý nulový nebo velmi omezený rozsah doplnění VG (specifikace místa jsou většinou zřejmé z prekontextu) a potenciální nekoreference podmětu Ger s podmětem PP (díky referenční autonomii spojené s antepozicí, viz např. [147]).

Pokud jde o temporální vztahy mezi dějem SG a PP, událostní povaha V_{mouv_tel} vytváří dojem anteriority, zejména v kombinaci s rovněž událostním VF ([153]); děj PP však stále zůstává obsažen (*contenu*) v ději SG. Tento jev vzniká zejména díky mutační povaze V_{mouv_tel} : děj PP vstupuje do vztahu simultaneity s *výsledným stavem* SG (*en arrivant chez moi – quand je serai chez moi*, II.2.1.3.1.3a). Podmínkou vzniku tohoto vztahu však zůstává relevance děje SG pro interpretaci PP (nemůže jít na rozdíl od Pps o prostou juxta pozici dvou následných dějů, srov. [3]) a většinou také těsná návaznost

⁶⁹ Gettrup (Gettrup 1977a: 223) poukazuje na nízkou informační hodnotu sloves pohybu (viz také Fuchs – Fournier 2003: 86–87, I.3.1); svým významem se blíží statickým lokačním predikátům, a právě proto často vyjadřují *spaciotemporální* rámec pro PP.

dějů. Přejít od vztahu anteriority (Ger_{RT-ant}) ke vztahu simultaneity (Ger_{RT-sim}, příp. RT-CC) vzniká jednak u V_{mouv_tel} v postpozici (srov. např. [151], kde Ger pouze upřesňuje časový rámec daný VF), jednak u V_{mouv} specifikujících primárně nikoli východisko/cíl pohybu, ale dráhu (např. *passer par*, [148]).⁷⁰

Zřetelnou tendenci k významu průvodní okolnosti (CC), příp. v antepozici k významu RT-CC pak mají atelická (procesuální) V_{mouv} typu *en marchant* (II.2.1.3.1.3b). U V_{mouv_atel} se můžeme stejně jako u V_{mouv_tel} setkat s antepozicí, absencí doplnění a kontextovým zapojením, kvůli neohraničenosti děje však zůstává děj V_{mouv_atel} ve vztahu simultaneity k PP i v antepozici (význam CC, příp. RT-CC tvoří u V_{mouv} celkově čtvrtinu výskytů). Typickým českým ekvivalentem tohoto významového typu Ger je stejně jako u jiných procesuálních VG určité sloveso ve vztahu koordinace k původní PP ([159]). V případě významu RT-sim nebo RT-CC může být ekvivalentem Ger v češtině také vedlejší věta se spojky vyjadřujícími simultaneitu dějů (zatímco, viz příklad v pozn. u [175]), příp. předložkové fráze (*za chůze*) a adverbia (*cestou*). Na rozdíl od telických sloves V_{mouv_atel} v antepozici vyjadřují často pokračování předchozího pohybu a simultaneita dějů bývá zdůrazněna pomocí *toutGer* (u *en marchant* se s *tout* kombinuje 17 % výskytů).

Zbylou čtvrtinu výskytů představuje u V_{mouv} velmi specifický typ Ger_{hypo}, kde je VG ve vztahu hyponymie k VF (typ *arriver en courant*, II.2.1.3.1.3c) a vyjadřuje způsob realizace děje PP. V návaznosti na Stosiće (2009) a Levinovou (1993) jsme konstatovali, že existuje zvláštní skupina V_{mouv} obsahujících způsob realizace pohybu přímo ve svém lexikálním významu (např. rychlost – *courir*, prostředí – *voler*, *nager*, tělesný postoj – *tituber* atd.); typologickým rysem francouzštiny je pak vyjádření způsobu realizace pohybu pomocí fakultativních doplnění, mezi něž patří také Ger (viz Talmy 2000, Flaux – Moline 2009, Stosić 2009 nebo Vinay – Darbelnet 1981). Zatímco v češtině je tedy způsob realizace pohybu součástí významu slovesného základu a směr je vyjádřen prefixem (*při-běhl*), ve francouzštině je směr pohybu vyjádřen v VF (*partir*,

⁷⁰ V II.2.1.3.1.3a jsme analyzovali rovněž aspektovou perifrázi *aller (en) –ant* a konstatovali jsme, že v současné francouzštině je velmi vzácná (přibližně pouze 6 pm, ve srovnání s 1 600 pm u celku Ger) a že je omezena především na specifické lexikální obsazení, v němž je progresivní změna stavu vyjádřena již tvarem na –ant (*s'aggravant*, *diminuant* aj.). Právě tento kvalifikační vztah k subjektu pak vysvětluje převahu tvarů *aller –ant* nad tvary s *en*: V_{ant} charakterizuje přímo subjekt (podobně jako Pps), nikoli způsob realizace děje (jako Ger).

arriver, sortir aj.) a způsob realizace pohybu může zůstat implicitní (viz také Šabršula 1986: 18).

Na základě dat z paralelního korpusu InterCorp jsme byli schopni tento obecně známý jev v několika ohledech upřesnit: čeština nevyjadřuje směr pohybu pouze prefixem, ale často také pomocí adverbia nebo předložkové fráze (např. *monter en courant – vyběhnout nahoru*), a $V_{\text{mouv_zp}}$ se mohou kombinovat také s atelickými VG, která směrový element postrádají (např. *marcher/avancer en titubant*, srov. [170]).⁷¹ V těchto případech však není v češtině ekvivalentem VF–VG prefigované sloveso (*přiběhnout*), ale prosté procesuální sloveso, protože sém VF je plně obsažen v VG (podobný jev jsme konstatovali také u V_{dic}).

Kombinatoriku jednotlivých typů sloves pohybu v VG a VF jsme shrnuli ve Schématu č. IV (II.2.1.3.1.3c): na pozici VF se mohou nacházet $V_{\text{mouv_tel}}$ nebo $V_{\text{mouv_atel}}$, na pozici VG pouze $V_{\text{mouv_zp}}$. Pokud se $V_{\text{mouv_zp}}$ přesune na pozici VF, akcentuje se jeho procesuální význam (nikoli vyjádření způsobu) a dané sloveso tak může přijímat doplnění v podobě jiných $V_{\text{mouv_zp}}$ (srov. *courir en titubant* v [171]).⁷² Právě tvar *en titubant* je po tvaru *en courant* druhým nejčastějším $V_{\text{mouv_zp}}$; specifíkem $V_{\text{mouv_zp}}$ vyjadřujících pohyb na místě (*sautillant, gambadant* atd., ale také *tremblant, frémissant* atd.) nebo tělesný postoj (*titubant, chancelant*, příp. také *pataugeant* aj.) je silná tendence k vytváření kontextových hypotéz ohledně (emocionálního) stavu subjektu.⁷³

Tuto tendenci k vytváření kontextových hypotéz jsme mohli pozorovat zejména u Ger v *incises* (viz II.2.1.3.2.3c): skrze nadřazené sloveso mluvení se Ger podílí na vytváření obrazu (fikční) komunikační situace, v níž je daná přímá řeč zakotvena, a tím i na její interpretaci. Nejvíce se na tomto procesu podílejí Ger vyjadřující mimiku (zejm. prototypické *en souriant*), oční kontakt a gesta; důležitou roli však hrají také Ger s významem tělesného postoje nebo jeho změny: podílejí se zejména na vyjádření proxemiky, např. *en se tournant vers* atd.

⁷¹ Upozornili jsme také na to, že obvykle uváděný příklad vyjádření způsobu pohybu pomocí Ger, tj. *traverser (la rivière) en nageant* není příliš vhodný, protože v tomto významu dominuje SP à *la nage*.

⁷² Kategorie $V_{\text{mouv_zp}}$ je tedy vnitřně hierarchizovaná (srov. význam Ger_{hypo} u *courir en titubant*, ale Ger_{cc} u *tituber en courant*); podrobná klasifikace těchto predikátů by si zasloužila samostatnou studii.

⁷³ Tyto sekundární významy můžeme pozorovat částečně také u *en courant*, ale téměř úplně chybí u $V_{\text{mouv_zp}}$ specififikujících prostředí pohybu, např. *en volant, en rampant* atd.

Prostá slovesa pohybu však mohou indikovat např. zahájení nebo ukončení komunikace (*en entrant/en partant*, podobně jako *en s'asseyant/en se levant*). Základním principem této komplexní interakce však zůstává předpoklad (maximální) *relevance* dané okolnosti pro interpretaci daného řečového aktu. Bází významu zůstává vztah průvodní okolnosti (CC), díky kontextovým hypotézám a inferencím ohledně postojů, záměrů a emocionálních stavů mluvčích (a jejich vztahů s ostatními participanty) se však tento primární význam obohacuje a posouvá k významu Ger_{zp}.⁷⁴ Plošné zařazení všech Ger v *incises* k významu průvodní okolnosti, které prosazuje Halmøyová, je tedy nutné upřesnit v závislosti na míře významové integrace Ger do PP.

Význam způsobu založený přímo na lexikálním vztahu mezi VG a VF je však u VG(V_{dic}) na rozdíl od VG(V_{mouv}) spíše vzácný: zatímco u VG(V_{mouv}) tvoří význam Ger_{hypo} čtvrtinu výskytů, u VG(V_{dic}) výskyt tohoto typu významu nepřesahuje 5 %. Důvodem je dominance neutrálních hyperonymních V_{dic} na pozici VF (*dit-il*, příp. *fit-il*): základní sém [dic] vyjadřují i V_{dic_zp} (*hurler, crier* atd.), a mohou tedy neutrální V_{dic} nahradit. Na pozici VF(V_{dic}) lze však dosadit i slovesa bez sému [dic], vyjadřující pouze průvodní okolnosti řečového projevu (např. *dit-il en souriant – sourit-il*). Tato tendence k nahrazení neutrálního VF(V_{dic}) pomocí specifitějšího slovesa je zřetelná zejména při překladu do češtiny, kde je časté opakování slovesa *řici* v uvozovacích větách považováno za stylistický prohrěšek. Možnosti nahrazení neutrálního V_{dic} pomocí některé okolnosti řečového projevu však dosud nebyly podrobně prozkoumány.

Analýza užití Ger v *incises* zároveň odhalila výhody, které tato slovesná forma nabízí při zprostředkování komplexních situací: díky základnímu vztahu simultaneity s řídicím dějem pomáhá Ger zachytit paralelní roviny komunikační situace (zejména paraverbální a neverbální) a zároveň nezatěžuje uvozovací větu (díky své nefinitní povaze funguje jako kondenzátor). Ger v *incises* tedy představuje jedno z typických užití této slovesné formy (v celku románového subkorpusu představují výskyty Ger v *incises* 7 %); z hlediska VG(V_{dic}) však jde o užití okrajové (pouze 8 %; ve významu Ger_{hypo} jen 5 %, viz výše). Mnohem častěji funguje VG(V_{dic}) jako událost s participantem informace: typ *en disant* tvoří třetinu výskytů VG(V_{dic}), viz II.2.1.3.2.3b. Polovinu

⁷⁴ Ger však může být v interakci s přímou řečí také prostřednictvím nepřímé anafory (saturuje zájmena nebo obecně deixi).

výskytů *en disant* tvoří spojení s přímou řečí, která představují protipól Ger v *incise*: „okolnost“ řečového aktu je vyjádřena v VF, a samo uvozovací sloveso je ve tvaru Ger (*il se leva en disant*). Ger tak umožňuje variovat způsoby uvození přímé řeči, a příp. zapojit anteponovanou uvozovací větu do prekontextu.

Ve spojení s přímou řečí má typ *en disant* většinou význam průvodní okolnosti; ve spojení s řečí nepřímou (*en disant que*) však může nabývat i nuancí kauzálních, příp. Ger_{ekviv}. Kauzální nuance může získávat i typ *en parlant*, zejména v kombinaci s mutačními VF (srov. např. [176] nebo [177]). Typ *en parlant* vykazuje některé společné rysy s procesuálním typem *en marchant*: polovina *en parlant* se nachází v antepozici vůči PP a často se zde setkáme také s tvarem *toutGer*, který posiluje význam průvodní okolnosti. Událostní typ *en disant* však představuje přímý protiklad událostního typu *en entrant*: díky participantu informace funguje většinou jako (sekundární) réma, a je pro něj proto typická intrapredikační pozice (naproti tomu u *en entrant* je více než třetina výskytů úplně bez doplnění a díky nízké výpovědní dynamičnosti zde převládá význam RT, zejména v antepozici). Typ *en disant* navíc může vyjadřovat i významy (široce) kauzální, které jsou u VG(V_{mouv}) velmi vzácné.

Právě kauzální významy jsou však příznačné pro třetí nejčastější typ lexikálního obsazení Ger, slovesa vnímání (V_{perc}, II.2.1.3.3): VG(V_{perc}) vyjadřuje percepční stimul a PP následně reakci na něj. Tato reakce může být emocionální (*être effrayé, s'émerveiller*, ale také *pousser un cri d'horreur*), mentální (*se rendre compte*), ale také pohybová nebo řečová. Kauzální interpretace je zřetelná zejména u událostního typu *en voyant*, u Ger je však častější procesuální typ *en regardant*, protože pro Ger obecně jsou příznačná agentivní slovesa.

Specifická role proživatele charakterizující podmětový aktant u typu *en voyant* může vést k nekoreferenci s podmětem PP (proživatel se může posunout na pozici předmětu, viz např. [188]); kvůli silné významové vazbě na (prožívající) subjekt je navíc typ *en voyant* v konkurenci s Pps, které vyjadřuje kauzální význam pomocí určení motivace. U Ger zůstává naopak bází významu vždy vztah okolnostní (CIR), v tomto případě časové určení (RT). Tomu odpovídají i české ekvivalenty, kde převládají vedlejší věty časové nebo předložkové fráze se stejným významem. Celkově pak lze konstatovat,

že kauzální nuance jsou zřetelné zejména u SG událostního typu v antepozici, v kombinaci s mutačním VF.

Stejnou tendenci jsme pak konstatovali také u posledního nejčastějšího typu lexikálního obsazení Ger, tj. u V_{manip} : kauzální (v tomto případě prostředkový) význam je nejzřetelnější v kombinaci s mutačními (kauzativními) VF, která otevírají ve své struktuře pozici pro kauzální doplnění a zároveň vyjadřují záměrnou činnost (rys [intention], typický pro $\text{Ger}_{\text{moyen}}$).⁷⁵ V kombinaci s procesuálními VF se však význam $\text{Ger}_{\text{moyen}}$ může posouvat k významu způsobovému (Ger_{zp}), přechody mezi oběma kategoriemi jsou však pozvolné (je tedy vhodné zachovat přechodovou kategorii způsob-prostředek).⁷⁶ Kromě základního aspektově-temporálního vztahu však ovlivňují interpretaci $\text{VG}(V_{\text{manip}})$ také kontextové hypotézy (typ *elle est partie en claquant la porte*, II.2.1.3.4.3b) a stejně jako u ostatních typů rovněž některé externí faktory, zejména *toutGer*, modotemporální rysy VF (viz [213]), *détachement* (viz II.2.1.3.4.3a) aj. Právě těmito externím rysům sémantické interpretace Ger se budeme podrobně věnovat v následující kapitole (II.2.2).

⁷⁵ Tento typ Ger (s významem prostředkovým) je typický zejména pro odborné texty; kromě základního významu $\text{Ger}_{\text{moyen}}$ se zde můžeme setkat také s nuancí nástrojovou ([205]).

⁷⁶ Těsné přechody mezi významem způsobu a prostředku odráží také oscilace mezi spojkovými souslovími *tím, že* (spíše význam prostředkový) a *tak, že* (zejména význam způsobový), srov. příklady [210], [214] a [215].

2.2 Gerundiální periferie – externí modifikátory sémantické interpretace Ger

2.2.1 Faktory morfologické

Jak jsme konstatovali při prezentaci Ger jakožto základu sekundární predikace (I.2.1), nefinitní povaha této slovesné formy neumožňuje vyjadřovat aktualizační kategorie slovesného času a způsobu. Modální charakteristiky proto Ger získává od řídícího VF (viz níže II.2.2.1.2) a SG většinou přebírá z VF také charakteristiky temporální, zejména v intrapredikační pozici (srov. např. [159] nebo [189]). Jak jsme ale konstatovali již v I.2.1.1.2, SG může mít i vlastní časový referent, odlišný od PP, např. příslovečné určení času (srov. např. [21] nebo [36]) nebo děj v prekontextu (zejména u anteponovaných SG, viz např. [79], příp. také pomocí asociační anafory [197]). Konkrétní temporální vztahy mezi ději SG a PP jsou však dány videm obou predikátů a logickými vztahy mezi nimi. Analýzy provedené v II.2.1.3 potvrdily, že základní interpretační instrukce spojená s tvarem Ger je založena na významu průvodní okolnosti (AVEC), tj. na temporálních vztazích simultaneity mezi ději, což odpovídá také instrukci obvykle spojované s předložkou *en* (*intériorisant/contenant*, viz I.1.1).

Právě tato tendence k významu simultaneity pak vysvětluje, proč je děj PP pojímán v rámci děje SG i v případě, že aspektově-temporální vztahy mezi predikáty naznačují následnost (anterioritu, srov. např. [3], [23] nebo [152]). Jak jsme ale viděli na příkladech [50], [123] a [133], Ger může vyjadřovat anterioritu i explicitně, pomocí složené formy. Vzhledem k tomu, že výše uvedené příklady nelze považovat za negramatické nebo defektní, je nutné vysvětlit, jakým způsobem se tato explicitně vyjádřená anteriorita stává kompatibilní se základní instrukcí Ger, jež je založena na významu přesně opačném.

2.2.1.1 Složený tvar Ger (Ger_{comp})

Jak jsme konstatovali v Nádvořníková (2008c: 175), mnoho gramatik francouzštiny se o složeném tvaru Ger vůbec nezmiňuje,¹ a některé dokonce explicitně popírají jeho existenci, např. *Grammaire Larousse du français contemporain* (Chevalier et al. 1964: 374), *Vědecká mluvnice francouzštiny* (Šabršula 1986: 300), ale také např.

¹ To je případ nejen gramatik zaměřených spíše prakticky (např. Mauger 1968 nebo Dubois – Lagane 1989), ale také deskriptivních gramatik vědeckých (např. Wagner – Pinchon 1962, Riegel – Pellat – Rioul 2009 nebo Wilmet 1997).

Moortgatová ve své monografii o Ger (viz Moortgat 1978: 151). Moortgatová kategoricky prohlašuje, že Ger_{comp} neexistuje, přestože sama uvádí dva příklady této formy (např. *Agnès dort... Pierre la caresse... sous le regard de l'italienne qui s'est légèrement détendu, teinté d'une bienveillance qui semble remonter à la surface en ayant traversé des années et des années de dureté, de persistance*, Butor, *Modification*; Moortgat 1978: 152). Autorka tak ztotožňuje nízkou frekvenci dané formy s její neexistencí („sur des milliers d'exemples de formes en –ant, nous n'en avons rencontré que de ux exemples,“ *ibid.*).

Nezanedbatelné množství gramatik a dalších publikací se však o složené formě Ger zmiňuje, mezi nimi např. *Le Bon usage*. Tato referenční gramatika jednoznačně uvádí, že vedle základní formy „přítomného“ Ger (*gérondif présent*) existuje rovněž forma složená (*gérondif passé*), přestože se užívá zřídka (např. *Il ne s'est pas trompé EN AYANT EU foi dans notre discrétion*, PROUST, *Rech. t. II, p. 947*, Grevisse – Goosse 2007: 1153).²

Formu Ger_{comp} uvádějí i další gramatiky a příručky, např. *Grammare française I* (Togebly 1982: 57), *La Grammaire d'aujourd'hui* (Arrivé – Gadet – Galmiche 1986: 298), *Le Code du français courant* (Bonnard 1993: 236, ale také Bonnard 1973: 2222) a nebo novější *Grammaire descriptive de la langue française* (Éluerd 2004: 124). Kromě extrémně nízkého výskytu této formy autoři většinou upozorňují na význam anteriority, který je s ní spojený (srov. rovněž Arnavielle 1997: 65).³ Vysvětlení nízké frekvence Ger_{comp} naznačuje pouze Bonnard: složený tvar Ger a s ním spojený význam

² Viz také Grevisse – Goosse 1997: 1314; ve vydání z r. 2007 byly doplněny další dva příklady: *Le troisième était Fraisier, [...], plus âpre que jamais, EN AYANT SUBI le désappointement d'un testament en règle* (Balzac, *Pons*, LXXIII) a *Tout EN AYANT ÉTÉ REMUÉE ainsi [par un office religieux], elle ne sentait pas en elle ces premières attaches souvent ignorées de l'âme même qu'elles commencent à lier* (E. et J. DE GONC., *Mme Gervaisais*, XXX), Grevisse – Goosse 2007: 1153.

³ *La Grammaire d'aujourd'hui* uvádí, že jde o „dokonavý vid“ (*aspect accompli*): *tout en ayant travaillé, il n'a pas été reçu à son examen* (Arrivé – Gadet – Galmiche 1986: 298); toto vyjádření je přesnější, protože význam anteriority je pouze důsledkem ohraničenosti děje SG. Podobně je na rozdíl ve vidu založen i rozlišení mezi českým přechodníkem „přítomným“ a „minulým“ (srov. *gérondif présent* a *passé* výše); jak upozorňuje Dvořák (1983: 71), vhodnější by byly termíny přechodník „současný“ a „předčasný“, protože přechodník (stejně jako Ger) vyjadřuje pouze relativní čas (Dvořák dodává, že relativní čas je u přechodníku v češtině vyjádřen hned dvakrát: videm slovesa a koncovkami, *op. cit.*: 72).

anteriority jsou nekompatibilní s významem předložky *en* (Bonnard 1993: 236).⁴ Akceptabilitu složených tvarů Ger však Bonnard nevysvětluje.⁵

Podíváme-li se blíže na výskyty Ger_{comp} v našich korpusech, musíme potvrdit konstatování, že jsou „velmi vzácné“: v Ger_R pouze 35 výskytů, v Ger_{SPEC} 50 výskytů (viz např. [123]) a v Ger_{PUBL} 19 výskytů (viz např. např. [133]). Ger_{comp} je tedy relativně i absolutně častější v odborných textech, celkově však představuje méně než 0,3 % výskytů Ger (v Ger_R dokonce méně než 0,1 %). Nejčastější je forma s pomocným slovesem *avoir*:

[216] Nous aurions voulu que Coqui, dont les oreilles se dressaient avec enthousiasme quand il saisissait, flottant en l'air familial, une intention de départ, se montre capable de décider entre les deux directions par l'unique moyen du langage ; autrement dit, qu'ayant franchi le seuil de la porte ouverte sur la rue, il se dirige vers la gauche **en ayant entendu** « promenade ! » et vers la droite s'il avait perçu « marché ! ». (Roubaud, *Poésie : récit*, 2000; Ger_{SPEC})⁶

Forma s pomocným slovesem *étant* je však také možná, všechny výskyty tohoto typu však v našem korpusu mají význam pasivní:⁷

[217] Mais ces bas, cette jupe droite, ces talons hauts, ne sont pas dans ma jugeoté d'alors destinés à me transformer en « objet sexuel » mais à me rendre heureuse **en étant choisie**. Plus, quand je me promènerai la poitrine hérissée sous le pull, des bas aux jambes, j'aurai l'impression d'affirmer ma liberté. (Ernaux, *La Femme gelée*, 1981)⁸

⁴ Tento názor sdílí také *Grammaire du français* (Denis – Sancier-Chateau 1994: 204).

⁵ Halmøyová se spokojuje s konstatováním, že složený tvar Ger existuje (Halmøy 2003a: 65), v analýzách však uvádí pouze jeden příklad bez bližšího komentáře, a to v rámci kapitoly o *toutGer*: *Cette fois-ci, je n'ai plus qu'une jambe, tout en ayant rajéuni, paraît-il.* (Beckett), op. cit.: 132.

⁶ Právě u tohoto autora je Ger_{comp} častější (11 výskytů v Ger_{SPEC}), např. *J'ai appris du Victor Hugo, et écrit en ayant appris du Victor Hugo. Ensuite (je saute quelques étapes) j'ai appris de la poésie surréaliste et j'ai écrit en ayant appris de la poésie surréaliste.* (Roubaud, *Poésie : récit*, 2000). Podobně jako u [133] má i zde Ger_{comp} význam způsobový.

⁷ V případě *en étant choisie* nebo *en étant coupé* nejde striktně řečeno o Ger_{comp}, ale o pasivní tvar jednoduchého Ger; v našem korpusu se však složený tvar s pomocným slovesem *être* nevyskytl. Např. Denisová a Sancier-Chateauová uvádějí mezi složenými participiálními formami jako možný *en étant sorti* nebo dvojitě složené *en ayant été aimé*, tyto tvary však nejsou doloženy. Důvodem je pravděpodobně konkurence s tvarem *participe passé*, které vyjadřuje stejný význam: např. *(une fois) sorti* místo *en étant sorti*.

⁸ Podobně např. *Si elle était devenue une fille des rues en étant née dans son milieu, là, elle aurait eu du mérite.* (Sagan, *Bonjour tristesse*, 1954) nebo anteponované Ger_{comp} v Ger_{SPEC}: [...] *mais il faut bien souligner qu'en étant utilisé dans un domaine de l'expérience différent de celui pour lequel il avait été élaboré, tout concept scientifique perd peu à peu de sa validité* (Marrou, *De la connaissance historique*, 1954).

Kvůli rezultativnímu významu pasivní konstrukce je však u Ger_{comp} s pomocným slovesem *étant* někdy obtížné rozlišit dějový význam od statického (rezultativního); a v některých případech je pak tento tvar již čistě statický; srov. příklad z Ger_{SPEC}:

- [218] On dit que toutes les interprétations du Talmud s'additionnent sans s'annuler – de même pour les manières d'être juif. Être juif comme Georges, **tout en étant coupé** d'une culture, c'est depuis le génocide une autre façon plus intime d'être juif. (Perec, *Entretiens et conférences II*, 2003; Ger_{SPEC})⁹

V Ger_{IC} jsme identifikovali pouze dva výskyty Ger_{comp}, oba s pomocným slovesem *avoir*:

- [219] [Nous étions particulièrement vulnérables, elle et moi.] De deux ans plus âgée, elle allait avoir quinze ans et n'avait donc encore aucun atout de jeune femme, **tout en ayant perdu** les avantages de l'enfance qui auraient pu attendrir cette foule blindée. (Makine, *Le Testament français*, 1995) → Byla o dva roky starší, necelých patnáct, takže ještě neměla žádný mladistvý trumf ženství, **ale přitom už ztratila** dětské přednosti, které by obrněný dav bývaly mohly obměkčit. (Dufková, 2002)¹⁰

Pokud jde o korelace s jinými explicitními faktory sémantické interpretace Ger, při tak omezeném množství výskytů není samozřejmě možné dospět k jednoznačným závěrům; přesto lze konstatovat, že Ger_{comp} vykazuje velmi nadprůměrný výskyt formy *toutGer*, přibližně 15 %, ve srovnání s průměrem 5 % (viz např. [123], [220] a příklady v pozn. 2, 3 a 5 a níže) a tvarů Ger ve vztahu koordinace k jiným větným členům, např. k dalšímu Ger nebo k infinitivní konstrukci s významem průvodní okolnosti (*sansInf*):

- [220] Avec quoi ? Avec la graisse, comme le chameau avec sa bosse qui fond lors de la traversée du désert, d'où l'animal émerge dispos sans s'être abreuvé et **tout en ayant continué d'uriner** : il a comburé, bu et uriné sa bosse !" pour obtenir le même processus chez l'obèse on peut non seulement lui donner un régime, mais [...] (Schwartz, *Nouveaux remèdes et maladies d'actualité*, 1965; Ger_{SPEC})¹¹

V [220] vyjadřuje infinitivní konstrukce a Ger postupně negativní a pozitivní průvodní okolnost, v obou případech však ve vztahu anteriority vůči řídicímu VF

⁹ Podobně v Ger_R: *Je ne sais pas comment vous faites, pour n'avoir jamais froid en étant toujours habillé comme ça.* (Clavel, *La Maison des autres*, 1962).

¹⁰ Druhý výskyt z Ger_{IC}: *Quelques minutes plus tard, la mine soucieuse, il revint en ayant raccroché.* (Assouline, *Double vie*, 2000) → *Vrátil se o několik minut později, poté, co domluvil, a usmíval se [sic].* (Belisová 2004).

¹¹ Srov. také [...] *le seul fait de savoir (sans presque même avoir eu besoin de le chercher, simplement en s'étant étendu quelques instants et en ayant fermé les yeux) que le mur était à ma droite, [...]* (Perec, *Espèces d'espaces*, 1974).

(*émerger*). Význam anteriority může být vyjádřen v SG i explicitně, např. pomocí předložkové fráze:

[221] Sérieusement, c'est-à-dire en n'appliquant pas les conseils prodigués à Charlie au début, genre « la cliente fait du 42, tu n'as pas de 42, alors tu apportes un 44 **en ayant pris soin au préalable** d'ôter le numéro de la taille, et tu dis : ça n'ira certainement pas, c'est trop petit, il faudrait la taille au-dessus mais je ne l'ai pas, essayez quand même pour voir si le modèle vous plaît (Delay, *Le Aïe Aïe de la corne de brume*, 1975).

Můžeme si samozřejmě položit otázku, zda může být okolnost stále „průvodní“, když tvary, které ji vyjadřují, již svou složenou formou jednoznačně vyjadřují předčasnost daných dějů vůči PP.¹² K tomuto problému jsme se vyjádřili již v I.2.2.2.1 v souvislosti s [50]: na rozdíl od konstrukce *après + složený infinitiv* tvar Ger stejně jako jeho negativní pendant *sansInf* nevytvářejí přeryv mezi svým dějem a dějem PP, a pojímají tak děj PP do svého rámce (srov. schéma u [20]).¹³ V češtině může být tento paradox vyjádřen pomocí spojení adverbia *přítom* (s významem simultaneity) a perfektivního slovesa (s významem předčasnosti), srov. [219].¹⁴

Plynulé přechody mezi dějem SG a dějem PP dokazuje i fakt, že v mnoha případech by bylo možné bez zásadní změny významu místo složené formy použít formu jednoduchou, srov. např. v [216] *en ayant entendu*, jež by bylo možné nahradit jednoduchým tvarem *en entendant*, jež by pak fungovalo podobně jako v [68], [71] nebo [88]. (Podobně ve výše zmíněném příkladu z Prousta (viz Grevisse – Goosse 2007: 1153) by bylo možné *en ayant eu foi* nahradit pomocí *en ayant foi*.) Právě tato skutečnost je jedním z možných vysvětlení tak nízké frekvence Ger_{comp}: jak jsme viděli na mnoha případech událostních VG v II.2.1.3, Ger pro vyjádření anteriority nepotřebuje složenou formu, protože tento význam vzniká díky

¹² Ger však samozřejmě často vstupuje do vztahu koordinace s *sansInf* i v případě, že se jedná o vztahy simultaneity s PP (tedy o tvary jednoduché), srov. např. [109] nebo [47]. Významová blízkost těchto konstrukcí potvrzuje Kleiberovu hypotézu o základní instrukci Ger založené na významu AVEC (viz I.1.2.2.2; *avec/sans modération – en chantant/sans chanter*, Kleiber 2007a: 115).

¹³ Tento jev může ilustrovat také následující příklad z Ger_R, v němž jsou časové vztahy podobné jako v [220] a v němž VF(V_{mouv}) rovněž vyjadřuje pravou hranici děje Ger_{comp}: *Intime du Maréchal, le jeune homme Chabotte fut le premier informateur du Général. Directeur de cabinet à Vichy, héros à Londres, il sortit de la guerre en ayant réussi l'impossible : maintenir les institutions de la République sans faillir à l'honneur de la France*. (Pennac, *La Petite marchande de prose*, 1989).

¹⁴ Způsob začlenění děje PP do děje Ger_{comp} naznačuje jednak schéma Kindtové u příkladu [20], jednak Gettrupova Konstelace III v I.1.2.2.1.

aspektově-temporálním vztahům mezi oběma predikáty (tento názor sdílí také Kindtová, viz Kindt 1999: 114–115).

Příklady [219] nebo [220], ale také např. [50], [123] nebo [133] však ukazují, že v mnoha případech by nahrazení Ger_{comp} jednoduchou formou Ger změnilo význam na prostou simultaneitu (např. u [50] *ils sont morts en parlant* místo *en ayant parlé*).¹⁵ Tvar Ger_{comp} je zde tedy nezastupitelný a plně funkční: díky instrukci obsažené v Ger (a především v morfému *en*) je děj PP stále pojímán jako součást (*contenu, intériorisé*) děje SG (na rozdíl od *après + Inf*), složený tvar však zřetelně vyjadřuje ukončenost děje (*aspect accompli*, viz pozn. č. 3). Díky tomuto jednoznačnému významu dokáže Ger_{comp} vstupovat do komplexních časových vztahů s dalšími ději; zároveň je však díky své polopredikační povaze vyjadřuje kondenzovaně (srov. např. pozn. 2).¹⁶

Právě tyto vlastnosti Ger_{comp} působí, že tato forma vstupuje nejen do vztahů koordinace (viz výše [220]), ale také do složitějších konstrukcí s významem antiteze (srov. [50]) nebo různých paradoxů při stejném lexikálním obsazení VG a VF (např. [...] *tellement heureuse d'en avoir encore réchappé pour cette fois, n'avoir presque rien vu tout en ayant failli tout voir*, Ernaux, *Ce qu'ils disent ou rien*, 1977).¹⁷ Ke komplexnosti těchto temporálně-logických vztahů přispívá také konstrukce *toutGer* (viz např. [218], [219] a [220] a níže) a negace VF nebo VG (srov. [219] nebo příklad v pozn. 3; viz více II.2.2.2.1), příp. lexikální negace obsažená v konstrukci *sansInf* ([220]).¹⁸

Většina výše uvedených příkladů Ger_{comp} vyjadřuje význam průvodní okolnosti (CC), např. [220]; stejně jako u jednoduché formy však může Ger nabývat nuancí

¹⁵ Mutační sloveso *mourir* by sice vytvářelo pravou hranici procesuálního děje *en parlant*, ale Ger by získal význam *pendant qu'ils parlaient*.

¹⁶ Srov. například pozn. 2 nebo následující příklad, v němž Ger_{comp} rozvíjí složený tvar infinitivu, který je sám doplněním verbonominální konstrukce *avoir l'impression de*: při plně predikačním vyjádření by byla celá konstrukce přetížená, a při nahrazení Ger_{comp} pomocí jednoduché formy by se ztratil důraz na *aspect accompli* vyjádřený složeným tvarem infinitivu: *On a beau ne pas donner ses filles aux cochons chez nous, on a l'impression d'avoir mieux rempli son devoir de reproductrice en ayant mis au monde des fils. Quand je dis: "J'ai deux filles", on me regarde comme si j'avais fait quelque chose de moins difficile, engendré au rabais.* (Groult, *Il était deux fois*, 1968).

¹⁷ Např. v [216] vytváří Ger_{comp} *en ayant entendu* paralelu s následující podmínkovou vedlejší větou (*s'il avait perçu*), jež rovněž vyjadřuje předčasnost vůči hlavní časové linii. Tato paralela zároveň přispívá k podmínkové interpretaci Ger_{comp} (viz více II.2.2.1.2). Srov. podobný jev také v [235], ve spojení s VF ve futuru.

¹⁸ Jak ukazuje [218], vztahy Ger_{comp} k paralelním konstrukcím mohou přesahovat hranice věty: způsob „židovské existence“ vyjádřený v CG nachází protějšek ve způsobu, jakým se jednotlivé interpretace Talmudu vrství jedna na druhou, aniž by se vzájemně vyvracely.

způsobových (srov. [218], kde je význam „*manière*“ vyjádřen i explicitně v předchozí větě a v VF pak spojkou *comme*). Díky významu anteriority však může Ger_{comp} získávat i nuance (široce) kauzální: podmínkové ([216]) i kauzálně-prostředkové ([217]). Ve spojení se silně abstraktním VF pak může stejně jako jednoduchý tvar Ger vyjadřovat význam Ger_{ekviv}:

[222] Lièvremont a souligné dimanche dans la déclaration liminaire d'une conférence de presse, que "la relecture du match à la vidéo" n'avait pas confirmé les "a priori favorables". Il a reconnu s'être trompé en ayant eu l'impression que le match gagné 26 – 21 par la France après avoir mené 26 – 6 à la 49e minute, avait été marqué par "une certaine forme de continuité, une emprise sur le jeu et de mauvaises 20 ou 25 minutes. (Le Monde, 11. 2. 2008)

Stejně jako v prototypickém příkladu *il a commis une erreur en se mariant* (viz Tabulka č. 1) je řídící sloveso abstraktní reinterpetací SG, a děje jsou tedy koreferenční. Vztah „anteriority“ obvykle spojovaný s Ger_{comp} tedy v tomto případě nevzniká primárně mezi SG a bezprostředně nadřazeným slovesem (*se tromper*), ale mezi SG a časovou rovinou řečového aktu (*il a reconnu*).¹⁹

Navzdory bohaté škále významů, které může Ger_{comp} vyjadřovat, však zůstává tento tvar silně marginální, zejména kvůli konkurenci se složeným tvarem Pps. Výhodou složeného tvaru Pps je totiž schopnost vyjadřovat prostou následnost dějů, bez dalších příslovečných významů a bez nutnosti pojímat děj PP v rámci děje V_{ant} (srov. např. složený tvar Pps v [216]). Jak jsme ale viděli na příkladech [122] a [123], tvar Ger_{comp} je nezastupitelný v případě, že je mezi ději vztah opozice, příp. přípustky. Jakožto adjektivní forma slovesná (v syntaktické funkci *épithète détachée*) se totiž Pps váže primárně k SN, a ve složené formě proto vyjadřuje buď prostou následnost dějů ([123]), nebo nuanci kauzální (*motif* nebo *mobile*, viz I.3.1):

[223] Il avait été fiancé à une jeune fille jolie et distinguée, mais celle-ci, ayant constaté que son fiancé n'éprouvait pour elle aucune tendresse, rompit les fiançailles. (Freud, *Introduction à la psychanalyse*, 1923)

¹⁹ Stejně vztahy vznikají i mezi SG a PP v následujícím příkladu z Ger_R: *Rappelez-vous Schlemihl, le héros de Chamisso, l'homme qui a vendu son ombre au diable. Il croit avoir dupé le Malin en lui ayant cédé son ombre – rien du tout en somme – contre une fortune. En vérité il n'a plus d'âme, et il fait horreur à tous ceux qui le rencontrent.* (Tournier, *Le Médiocre amoureux*, 1989). Řídícím slovesem pro SG je *duper*, s nímž také vzniká vztah koreference; základní časovou rovinu však určuje VF *croire*, a proto je nutné časové vztahy upřesnit pomocí Ger_{comp}, aby nebyl děj SG chápán jako simultánní s VF (viz také příklady v pozn. 10 a 16).

[223]' [...] qu'elle aussi était portée à avoir sur ce point les mêmes scrupules que moi, **tout en ayant constaté** par expérience qu'on était bien rarement payé de retour. (Romains, *La Douceur de la vie*, 1939)²⁰

V [223] se složený tvar Pps vztahuje k zájmenu *celle-ci*, jež anaforicky odkazuje k SN *une jeune fille*, a vyjadřuje motivaci (kauzální vysvětlení) jednání subjektu v PP (*rompit les fiançailles*). Těsný vztah mezi Pps a SN je pak zdůrazněn také pozicí: podobně jako v [122] je Pps vloženo mezi subjekt a řídicí predikát. *ToutGer* v [223]' pak vyjadřuje vztah přípustkový; jeho základem sice může být rovněž vztah kauzální (srov. logická přípustka Morelové, I.3.2), ale bez explicitní formy *toutGer* by vztah mezi predikáty nebyl jasný. Složený tvar (Ger nebo Pps) totiž sice může vyjádřit temporální vztah, a příp. na něm založený vztah (široce) kauzální, přípustková interpretace je však stejně jako interpretace podmínková až terciárním derivátem (viz I.2.2.3.2 a Schéma III v I.4.2).

ToutGer s Ger_{comp} samozřejmě nemusí mít vždy význam přímo přípustkový, často jde spíše o vztah adverzativní (nebo obecně opozice, srov. [219] nebo [220])²¹ nebo o prosté zdůraznění koexistence dějů ([218]), ve všech případech však *toutGer* činí potenciální opozici mezi ději explicitní (k významovým typům *toutGer* viz více II.2.2.3.2). Pps může rovněž vyjádřit rozpor mezi ději explicitně, např. pomocí spojky *bien que*:

[224] La vérité est que, sur toutes ces choses, Cabart de Villermont, bien qu'**ayant passé** peu de mois aux Indes, en savait plus long que moi, qui n'avais gardé de ce lieu que des souvenirs d'enfant. (Chandernagor, *L'Allée du Roi*, 1981)²²

Na rozdíl od Ger však Pps nedisponuje ustáleným tvarem přímo specializovaným na význam opozice (a nemůže se kombinovat s *tout*), a proto s ním v tomto významu může Ger (a konkrétně pak Ger_{comp}) vstupovat do konkurence.²³ Právě tento komplementární vztah pak vysvětluje tak vysoký poměr *toutGer*

²⁰ Uvádíme příklady ze starších textů (v případě [223] navíc textu překladového), protože korpus textů publikovaných po r. 1950 neposkytl složený tvar Pps se zřetelně kauzálním významem ve stejném lexikálním obsazení jako Ger_{comp} (výjimkou jsou již uvedené příklady [122] a [123]); viz také Nádvorníková 2008c: 280.

²¹ U [220] nevytváří Ger_{comp} (*tout en ayant continué d'uriner*) vztah opozice s VF, ale s předcházející konstrukcí *sansInf*, s níž je ve vztahu koordinace (*sans s'être abreuvé*).

²² Vztah opozice lze vyjádřit také upřesněním v PP: **Luttant** contre la maladie, il n'avait pas moins lancé un formidable projet pour « Blue Note », [...], viz [60] a [61]'.

²³ Např. z 2436 tvarů Pps *ayant* v Ger_R (složených i jednoduchých) tvoří spojení se spojkou *bien que* pouze 4 výskyty; nelze tedy na rozdíl od *toutGer* mluvit o ustálené konstrukci.

u složeného tvaru Ger: pokud je třeba u složeného tvaru na –ant vyjádřit vztah opozice, Ger_{comp} může díky adverbii *tout* přebírat jeho funkci:

[225] – et, naturellement, toutes les cartes reproduisant « les Français illustres » – sauf, bien entendu, ceux qui, tout en ayant accédé à la gloire posthume, n'avaient pas entièrement réussi de leur vivant. C'est ainsi que la carte postale représentant l'Aiglon, (Gary, *La Promesse de l'aube*, 1960)

Stejně jako v [223] je tvar na –ant vložen mezi zájmeno, k němuž se vztahuje, a VF; bez *toutGer* by však tvar získal spíše nuanci kauzální, podobně jako v [225]':

[225]' Dans la Cité solaire – suspendue entre le temps et l'éternité, entre la vie et la mort – les habitants sont revêtus d'innocence enfantine, **ayant accédé** à la sexualité solaire qui, plus encore qu'androgynique, est circulaire. (Tournier, *Vendredi ou les Limbes du Pacifique*, 1967)

Závěr

Složený tvar Ger je velmi vzácný, protože tvoří méně než 0,3 % výskytů Ger, přesto je zastoupen ve všech analyzovaných žánrech a jeho výskyty jsou plně gramatické a funkční: umožňují totiž vyjádřit anterioritu děje SG vůči PP, a zároveň v souladu se základní instrukcí Ger začlenit děj PP do rámce SG. Nízká frekvence Ger_{comp} je dána zejména tím, že i jednoduchý tvar Ger je schopen díky aspektově-temporálním vztahům mezi predikáty vyjádřit anterioritu; výhodou Ger_{comp} je však možnost vyjádřit tento vztah explicitně (srov. [123], [133] nebo [216]), příp. možnost transformovat procesuální VG do událostního (srov. [50]). Právě díky schopnosti explicitně (a přitom kondenzovaně) vyjadřovat časový vztah k PP a zároveň implikovat příslovečné vztahy pak Ger_{comp} často vstupuje do vztahů koordinace, ale také antiteze nebo prostého paralelismu s dalšími konstrukcemi (srov. [50], [216] nebo [220]). Z explicitních faktorů sémantické interpretace je pro Ger_{comp} (kromě jeho složené formy) příznačný zejména tvar *toutGer*, díky němuž přebírá v případě vztahu opozice mezi ději funkci složeného tvaru Pps.

2.2.1.2 Modotemporální rysy VF

Jak jsme konstatovali v analýzách v II.2.1.3, zejména pak u kauzativ v II.2.1.3.4, událostní pojetí děje VF může posílit pojetí vztahu mezi SG a PP jako anteriority (srov. např. [207] u V_{manip}, nebo [140] a iterativní [197] u V_{perc}); naopak procesuální VF posiluje u SG spíše význam průvodní okolnosti (srov. např. v *incises* [159] nebo [179])

nebo u V_{perc} [192]).²⁴ Navzdory těmto nuancím však zůstává pro sémantickou interpretaci SG určující především základní vztah mezi predikáty: pokud mezi nimi existuje (potenciální) vztah inference (např. mezi emocionálním stavem a V_{perc} v [192]), je možné SG interpretovat kauzálně, i když jsou oba děje procesuální; pokud mezi ději žádný potenciální vztah inference není, je SG chápán jako vyjádření průvodní okolnosti nebo způsobu i v případě naprosto explicitní anteriority (srov. např. [220] pro CC a [133] pro způsob).²⁵

Jednoznačěji než temporální rysy VF ovlivňuje interpretaci SG jeho pozice: v postpozici (inrapredikační pozici) se více posouvá k významu CC, a to i při kombinaci dvou událostních dějů (srov. [151]), antepozice naopak díky ikonickému sledu dějů vytváří tendenci k anterioritě, příp. i ke kauzální interpretaci (srov. např. [75], [177] nebo [191]), viz více II.2.2.5. Jednoznačnou korelaci jsme mohli pozorovat také mezi faktorem kontextového zapojení a významem RT, a to jak v kombinaci s VF událostním (srov. např. [197] nebo [198]), tak procesuálním ([186]). Vzhledem k nefinitní povaze Ger však zůstávají temporální vztahy mezi SG a PP vágní (srov. výklad u [151]), a právě proto nemohou sloužit jako východisko pro výzkum sémantické interpretace Ger (srov. také náš komentář k Gettrup 1977a a Amourette 2006 v I.1.2.2.1).

Jednoznačná korelace s konkrétním významem SG tedy nevzniká na základě temporálních charakteristik VF, ale na základě jeho slovesného způsobu: pojetí děje VF jako neaktuálního, ale virtuálního dává ve většině případů SG význam podmínky, příp. předpokladu (srov. např. [195]). Právě proto se v této kapitole zaměříme zejména na analýzu gramatických a lexikálních rysů VF, které tuto interpretaci spouštějí. Vzhledem k tomu, že se výskyt tohoto specifického významu Ger ve všech třech korpusech pohybuje pouze v jednotkách procent, představíme nejprve alespoň stručný přehled zastoupení jednotlivých slovesných časů VF.

²⁴ Tento vztah je často zdůrazněn pomocí *toutGer*, srov. např. [189], [82], [89] nebo [160]; v češtině je často vyjádřen dvěma procesuálními VF ve vztahu koordinace (příp. juxtaopozice, viz [189], bez *toutGer*), a současnost dějů může být zdůrazněna adverbium *přítom*: *Rémi l'écoutait distraitement tout en suivant son match*. (Assouline, *Double vie*, 2000) → *Rémi ji roztržitě poslouchal a přítom sledoval svůj zápas*. (Belisová 2004).

²⁵ Stejně jako vztah kauzální je však stabilní také vztah způsobu: např. *en titubant* v [170] má stejný význam jako v [171], přestože v prvním případě je VF v *imparfait*, zatímco ve druhém je ve tvaru *passé composé*. Podobně např. v [140] by byl kauzální vztah zachován (třebaže mírně oslaben) i při změně tvaru VF z *passé composé* na *imparfait*.

2.2.1.2.1 Přehled slovesných tvarů VF(CG)

Jak vyplývá z předchozích zjištění, využitelnost kvantifikace analýzy slovesných časů VF(CG) pro sémantickou interpretaci Ger je omezena tím, že je tento faktor v interpretační proceduře hierarchicky podřízen základnímu logickému (inferenčnímu) vztahu mezi predikáty a také pozici Ger; kromě toho je však třeba počítat s dalšími omezeními. Jak jsme ukázali v II.2.1.2, řídicí člen SG je často tvořen predikátem složeným, kde VF někdy funguje pouze jako modalizátor (srov. např. [134], [135] nebo [136], ale také např. [79]) a základní vztah vzniká mezi SG a plnovýznamovým infinitivem.²⁶ Slovesný čas VF tak může být pro interpretaci SG víceméně irelevantní ([139]).

I v případě, že je možné slovesný čas řídicího členu jednoznačně určit, však nemusí být interpretace vztahu k SG jednotná, protože jednotlivé slovesné časy (*tiroirs verbaux*) mohou mít velmi rozmanitá užití. Např. *imparfait* tak může být výsledkem transformace perifráze *venir de* v souslednosti časové: *Ce n'étaient plus les Marlboro de la bagnole, elle avait dû les finir, c'étaient des gauloises qu'elle venait d'acheter en faisant ses courses (elle a ouvert le paquet devant moi)*. (Manchette, *Morgue pleine*, 1973). Na tento problém upozornila také Moortgatová při svém pokusu o kvantifikaci typů VF u Ger a Pps (Moortgat 1978: 185 a 189, viz Poznámka níže). Poslední omezení je dáno absencí srovnávacích dat: níže uvedené rozdíly v typech VF(CG) v Ger_r, Ger_{spec} a Ger_{publ} totiž neodrážejí ani tak specifika Ger, jako spíše obecné rysy jednotlivých žánrů.²⁷

Poznámka – pokusy o kvantitativní analýzu VF(V_{ant})

O kvantitativní analýzu slovesných časů řídicích sloves Ger (a Pps) se pokusila Schmidt-Knäbelová ve své již zmíněné monografii *Die Syntax der –ant-Formen im modernen Französisch*, zaměřené právě na kvantitativní analýzu V_{ant}. Autorka provedla manuální excerpci všech slovesných tvarů v šesti titulech²⁸ a u každého

²⁶ V analýzách v Ger_r, Ger_{spec} a Ger_{publ} jsme se snažili brát tvar VF co nejvíce v úvahu; jako „infinitiv“ jsme proto řídicí člen SG identifikovali zejména v případech, kdy VF úplně chybí, nebo kdy je VF součástí infinitivní konstrukce, např. s časovým významem (*avant de* + inf), ale někdy také v případě, kdy je VF od infinitivu velmi vzdálené (srov. např. [139]). Výsledné statistiky jsou tedy pouze přibližné (jako „inf“ jsme určili řídicí člen SG průměrně v 8 % případů). Výskyt jiných nefinitních tvarů (Pps a *participe passé*) jako řídicího členu SG nepřesáhl 1 % (viz více II.2.2.4.1).

²⁷ V II.2.1.2 jsme rovněž ukázali, že zejména v odborných textech nemusí být kontext zobrazovaný v korpusovém manažeru dostatečný pro zachycení VF (viz [128], [129] a [130]); a někdy může být VF elidováno (viz [131]).

²⁸ Proust: *Du Côté de chez Swann*, ale i starší text (Stendhal: *La Chartreuse de Parme*), jedna divadelní hra (Cocteau: *La Machine infernale*), ale také dva texty Beckettovy (*Molloy* a *Malone meurt*), potenciálně

uvedla počet případů, kdy se vyskytly v kombinaci s Ger (viz tabulky v Schmidt-Knäbel 1971: 262–264). Z jejich přehledů vyplývá, že se Ger vyskytuje třikrát častěji v kombinaci s *besprochene Welt* (P.s., Imp a Plq, u Moortgatové *temps narratifs*) než s *erzählte Welt* (Prés, Fut I, P.c., Cond I, u Moortgatové *temps discursifs*) a že průměrně 6 % VF má jako doplnění Ger.²⁹ Autorka však získané údaje nijak nepropojuje s významem daných Ger. Moortgatová se pak v návaznosti na Schmidt-Knäbelovou pokusila zjistit, zda Ger a Pps vykazují nějaké objektivní korelace s některými slovesnými časy VF (ať již jednotlivě, nebo obecně v rámci *temps discursifs* a *temps narratifs*);³⁰ v závěru své analýzy však konstatuje, že žádné jednoznačné korelace pozorovatelné nejsou (kromě mírné tendence Pps ke kombinaci s *passé simple*, viz Moortgat 1978: 185).³¹ Omezená výpovědní hodnota analýzy slovesných časů VF pro interpretaci Ger je dána integrací Ger na pozici CIR a základní instrukcí, jež předem určuje základní vztah SG a PP. Z rysů VF má tedy na sémantickou interpretaci Ger vliv spíše již zmíněný rozdíl v pojetí děje VF jako aktuálního nebo virtuálního (viz níže II.2.2.1.1.2).

Obecně lze konstatovat, že v románových textech (Ger_r) dominují u VF(CG) tvary *passé simple* a *imparfait* (dohromady tvoří více než polovinu výskytů; postupně 31 % a 21 %).³² Naproti tomu v textech odborných a publicistických převažuje u VF(CG) prézens (50 % v Ger_{spec} a 41 % v Ger_{publ}), na druhém místě je *passé composé*, ale s výrazně nižším zastoupením (12 % v Ger_{spec}, viz např. [211], a 24 % v Ger_{publ}, srov. např. [133]).³³ Tvary *imparfait* jsou v Ger_{spec} a Ger_{publ} méně časté než v románech (pouze 9 % a 7 %), úplně marginální je pak v tomto typu textů na rozdíl od Ger_r *passé simple* (4 % a 3 %).

Tvary prezentní sice představují třetí nejčastější tvar VF(CG) i v románech (17 %), ale fungují jiným způsobem než v Ger_{spec} a Ger_{publ}. Zatímco v románech má totiž prézens často narativní funkci, podobně jako *passé simple* a *imparfait* (srov. např. [85],

problematické kvůli interferencím s rodným jazykem autora; šestý text je z oblasti administrativně-právní (*Le Contrat de transport*).

²⁹ Stejně jako v našich datech je v jejich analýzách výskytu Ger v románech tvar Ger častější u *passé simple* než u *imparfait* (zřetelně zejména u textu Stendhalova: 259 Ger s P.s. proti 105 s Imp); výjimkou je Proust, kde je Ger častější u Imp (184 Ger s Imp proti 119 s P.s.). *Imparfait* převažuje rovněž u Ger v odborném textu. (Ve spojení s *temps narratifs* je podle Schmidt-Knäbelové častější také Pps, viz Schmidt-Knäbel 1971: 192–194).

³⁰ Moortgatová přebírá toto členění od Schmidt-Knäbelové bez explicitního odkazu na Benvenista, s jehož teorií výpovědních plánů jsou tyto termíny především spojeny, a řadí tedy *imparfait* k *temps narratifs* (Moortgat 1978: 42).

³¹ Jak uvidíme v II.2.3, její srovnávací analýza Ger a Pps z hlediska faktoru pozice naopak korelace prokázala.

³² Pro *imparfait* srov. výše např. [164] nebo [167], ale také čistě statické a deskriptivní [142]; u významu CC se pak často pojí s *toutGer* (srov. např. [134] v postpozici nebo [82] a [89] v antepozici); *passé simple* je v Ger_r typické zejména pro *incises* (dvě třetiny *incises* jsou ve tvaru *passé simple*; *incises* tvoří třetinu výskytů *passé simple* v Ger_r), srov. např. [151] nebo [181]), ale můžeme se s ním setkat také např. v pasivu (srov. [191] nebo [153]).

³³ *Passé composé* tvoří v Ger_r pouze 8 % výskytů VF(CG); můžeme se s ním setkat zejména při mluvenostní stylizaci v přímé řeči nebo u vypravěče v ich-formě (např. [140] a [147]).

[86], [150], [152], [187], [190]),³⁴ v Ger_{spec} jde většinou o *présent atemporel*, které vyjadřuje nějaký obecný princip (srov. např. [34], [130], [144] nebo [220], často ve formě modálního slovesa, srov. [143], [203], [205] nebo [209], zejména *pouvoir*, např. [204]).

Z hlediska časových vztahů jsou pak zajímavé zejména tvary *plus-que-parfait* (pqp), které se vyskytují zejména v románech (7 %; v Ger_{spec} a Ger_{publ} nepřesáhl jejich výskyt 1 %): tento slovesný čas vyjadřuje předčasnost většinou vůči hlavní časové linii, a SG se tak posouvá o jednu časovou rovinu níže společně s ním (srov. např. [17], [71], [92], [188], [202], [207] nebo [212]).³⁵ Díky základní instrukci Ger však i zde zůstává děj PP(pqp) stále obsažen v ději SG, ať již ve vztahu simultaneity (srov. např. [202] s významem způsobu), nebo následnosti (např. *en l'apercevant... j'avais eu l'impression*, [17], podobně v [188] nebo [77]; srov. výklad o událostních V_{perc} v II.2.1.3.3.3a).

Kromě kauzálních vztahů spojených s VG(V_{perc}) jsou u VF(pqp) časté vztahy prostředkové (srov. např. [207]); vzniká tak jakýsi efekt před-předčasnosti:

[226] Le type était en train de me raconter [1] comment il avait fait fortune [2] **en spéculant** sur le café [3] à un moment où les prix grimpaient en flèche. (Djian, 37°2 le matin, 1985)

Jak jsme však upozornili v II.2.1.3.4.3d, díky integraci Ger_{moyen} do mutačního VF na pozici kauzálního doplnění (e1) prostředkový vztah často přechází ve vztah způsobu, příp. koreference: např. v [92] SG transformuje událost zmíněnou v prekontextu (*brûler la sorcière dans le four*) do CIR a reinterpretuje ji pomocí PP (*briser le sort*, v pqp).³⁶ Děj PP však stále zůstává součástí časového úseku vymezeného SG, a to i v případě, kdy explicitní časové indikátory (např. adverbium *déjà*) zdánlivě naznačují opak: **En franchissant la grille, il avait déjà élaboré son plan.** (Troyat; Gettrup 1977a: 240).

Jak upozorňuje Gettrup u výše zmíněného příkladu, děj SG není simultánní přímo s dějem PP, ale se situací, která z něj vyplývá (*avoir le plan*), viz Gettrup 1977a:

³⁴ Prézens se v Ger_r vyskytuje také v přímé řeči, srov. např. [221]; podobně v Ger_{publ} [176].

³⁵ V [165] tvoří VF v *plus-que-parfait* rámec pro infinitivní konstrukci, na niž se váže SG.

³⁶ Podobně např. *Alby s'était mise dans son tort, gravement, en infligeant la présence de Bastien quai Saint-Michel; elle ne comprit pas tout de suite l'ennemie qu'elle s' était faite.* (Monési, *Nature morte devant la fenêtre*, 1966), srov. [83] se stejným významem, ale s VF ve formě *passé simple*.

241.³⁷ Navzdory komplikovanějším vztahům s hlavní časovou linií je však význam SG i nadále určován primárně logickými (pragmatickými) vztahy mezi predikáty, a specifikován pozicí a kontextovým zapojením: v [226] jde o Ger_{moyen}, v Gettrupově příkladu pak kontextově zapojené událostní VG(V_{mouv}) v antepozici (bez inferenčních vztahů k PP) vyjadřuje význam RT. Z rysů VF tedy může zásadní změnu interpretace SG způsobit především výše zmíněné pojetí děje VF jako virtuálního: tradičně je zmiňován zejména tvar kondicionálu (srov. např. [127] a v Úvodu [VI]), podobný efekt však může mít také tvar futura (srov. [8a,d], [20], [21], [27], [36] nebo v Ger_{spec} [195]), příp. tvar *subjonctif plus-que-parfait*.³⁸

[227] Sans doute la baronne eût-elle été mieux inspirée en ne rejetant pas totalement la jeune fille du côté de son mari, et peut-être s'en rendait-elle compte. (Tournier, *Le Coq de bruyère*, 1978) → Baronce by věru bylo lépe prospělo, kdyby děvče **nezaháněla** tak nesmlouvavě pod křídla svého muže, a snad si to i uvědomovala. (Jamek, 1984)³⁹

Všechny výše zmíněné tvary vyjadřující virtuálnost děje jsou však ve všech třech žánrových subkorpusech Ger silně marginální: výskyt VF(CG) ve tvaru kondicionálu (přítomného i minulého dohromady) se pohybuje pouze mezi dvěma a třemi procenty celku výskytů Ger, tvary subjonctivu mezi jedním až dvěma procenty a VF ve tvaru futura představují v Ger_{spec} a Ger_{publ} 3 %, v Ger_r však jen 1 %.⁴⁰ Vzhledem k tomu, že rys

³⁷ Gettrup analyzuje tento příklad stejně jako *En sortant de chez lui, vers huit heures du matin, Maigret avait le choix entre trois démarches* (Gettrup 1977a: 234, viz [24] v I.1.2.2.3), tedy pomocí Konstelace V (viz I.1.2.2.1). Jak jsme ale ukázali v závěru I.1.2.2.3, tato konstelace temporálních vztahů je nekompatibilní se základní instrukcí Ger (PP musí být obsaženo v SG), a ve skutečnosti jde o vztahy prosté simultaneity (Konstelace VI).

³⁸ *Grammaire méthodique du français* poukazuje na knižní až archaizující stylistický příznak tohoto tvaru, který je variantou minulého kondicionálu; má význam předpokladu zaměřeného do minulosti (viz Riegel – Pellat – Rioul 2007: 316).

³⁹ Subjonctif prézenta tento efekt nemá, přestože je jeho děj rovněž virtuální: – *Hé vous deux, là-haut, foutus dénicheurs de crâs ! descendez un peu qu'on se gausse en buvant chopine !* (Vincenot, *Le Pape des escargots*, 1972). Jak uvidíme níže, pro vznik podmínkového významu totiž musí mít rovněž příznak předpokladu (*hypothèse*), jenž je vázán na vztah anteriority mezi ději.

⁴⁰ VF ve tvaru imperativu se v Ger_r ani Ger_{publ} vůbec nevyskytl; v Ger_{spec} jsou oba výskyty tvořeny imperativem v první osobě plurálu v ustálené vazbě (*Notons-le en passant*). V II.2.1.3.1.3 jsme uvedli alespoň jeden příklad z Ger_r ([155]): jde o výskyt z přímé řeči, v němž má SG význam RT (*en passant*). V Ger_{IC} jsme našli jeden výskyt, rovněž z přímé řeči a s VG(V_{mouv}); SG je do češtiny přeloženo pomocí vedlejší věty časové se spojkou *až* (orientované do budoucnosti): – *Sois prudent, murmure-t-elle en posant la main sur la portière fermée, appelle-moi en arrivant*. (Sarn, *Elle ne pleure pas, elle chante*, 2002) → – *Jed'opatrně, zašeptá a položí ruku na zavřené dveře, zavolej mi, až dorazíš*. (Prošková, 2004). Gramatiky kombinace s VF ve tvaru imperativu většinou neuvádějí; výjimkou je *Vědecká mluvnice francouzštiny*, která zmiňuje jeden příklad opět s významem RT (*Achète-moi un journal en rentrant. – Kup mi noviny, až se budeš vracet*), ale i příklad (široce) kauzální: *Fais-moi plaisir en rentrant tôt. – Bud' tak laskav a vrať se brzy (... tím, že se vrátíš brzy)*, Šabršula 1986: 300. Moortgatová uvádí, že Ger

[virtuel] je sice nutnou, ale nikoli postačující podmínkou pro vznik podmínkového významu u SG, zůstává výskyt Ger_{cond} rovněž marginální: i s hraničními výskyty, kdy je virtuálnost děje VF dána lexikálně (viz níže), se poměr Ger_{cond} pohybuje v průměru pouze kolem 5 % (v Ger_{spec} je poněkud častější než v Ger_r). Právě díky své marginálnosti je však tento typ Ger přínosný pro analýzu sémantického fungování Ger jako celku, protože odhaluje jeho hranice (podobně jako vazba *aller (en) –ant* v II.2.1.3.1.3a, Ger_{comp} v II.2.2.1.1 nebo níže *toutGer* v II.2.2.3.2).

2.2.1.2.2 Virtuálnost děje VF (Ger_{cond})

Podíváme-li se na přehledy významů tvaru Ger v gramatikách, zjistíme, že tvar s významem „podmínky“ (*condition*), příp. „předpokladu“ (*supposition*) navzdory svému nízkému výskytu téměř nikdy ve výčtech nechybí (viz Úvod příklad [VI]). Většinou jde o kombinaci SG v antepozici a VF ve tvaru kondicionálu, např. ***En mangeant moins, vous vous porteriez mieux*** (Dubois – Lagane 1989: 206 nebo [VI] v Úvodu, srov. také např. [99] s minulým kondicionálem nebo v Ger_{spec} [195]).⁴¹ Výhodou této kombinace explicitních faktorů sémantické interpretace Ger je totiž velmi jednoznačný význam. Při bližší analýze významu Ger_{cond} však zjistíme, že se podmínkový význam vrství na vztah (široce) kauzální (srov. také Halmøy 1982: 389 a 2003a: 95), jenž je sám založen na významu RT (srov. I.2.2.2.3).

Důkazem tohoto vrstvení významů mohou být často uváděné dvojice příkladů s VF vyjadřujícím jednou děj aktuální a jednou virtuální, kdy se pouhou změnou slovesného tvaru VF mění význam celé konstrukce:

[126] **En claquant** la porte, Zoé a réveill_é son petit frère.

[127] **En claquant** la porte, elle réveill_{erait} (aurait réveill_é) son petit frère.⁴²

Nutnost kauzálního vztahu jako báze Ger_{cond} dokazují také případy, kdy je VF sice ve tvaru kondicionálu, ale podmínkový význam nevzniká:

v kombinaci s imperativem je častý v mluvené řeči, a doplňuje konstatování, že u Pps je na rozdíl od Ger kombinace s imperativem vyloučena, protože chybí explicitně vyjádřený „subjekt“, k němuž by se tato adjektivní forma slovesná vztahovala (Moortgat 1978: 155).

⁴¹ Podobně např. ***En procédant avec plus de méthode et en faisant de nouveaux efforts, vous auriez réussi*** (Šabršula 1986: 300).

⁴² Stejný jev uvádějí König a Auwera na příkladech z angličtiny: ***Wearing this outfit, John would fool everyone.*** vs ***Wearing this outfit, John fooled everyone.*** (König – Auwera 1990: 342). Stejně jako v [126] a [127] se však jedná o *converbs* v antepozici.

[228] C'est au point qu'un livre de philosophie qui paraîtrait aujourd'hui **en ne s'appuyant** sur aucune autorité, citation, commentaire, etc., ne serait pas pris au sérieux. (Camus, *Carnets II*, 1942) → Takže kdyby se dnes objevilo filosofické dílo, které **by se neopíralo** o žádnou autoritu, citáty, komentáře atd., nikdo by je nebral vážně. (Dufková, Mlejnek 1999)

VF ve tvaru kondicionálu v [228] sice vyjadřuje sice děj virtuální, neaktuální, ale jelikož mezi ději SG a PP není vztah inference, podmínkový vztah nevzniká a význam se omezuje na základní vztah CC.⁴³ Tento jev je častý zejména u Ger v postpozici, především u pasáží (CG) uvozených jazykovými prostředky, jež jsou schopné vytvářet mentální prostor (viz Fauconnier 1984: 51, I.2.2.3.2), např. V_{ment}.⁴⁴

[229] « Que penser d'une femme aimée et qui prétendrait aimer, dont le chant serait doux comme le dessous de patte d'un chaton qui chaque nuit s'approcherait de la porte de la chambre, la frôlerait de sa tunique, et se sauverait en riant dès que l'amant se lèverait de sa couche ? (Tristan, *Tribulations héroïques*, 1987) → Co si myslět o ženě milující a milované s hlasem jemným jako dotek kočičích tlapek, kdyby noc co noc přicházela ke dveřím ložnice, jen by o ně zavadila tunikou a **se smíchem** zase odběhla, jen co by se její milenec pohnul na loži? (Kalfiřt, 2003)⁴⁵

Jako virtuální lze v [229] charakterizovat celou CG, ale SG nevyjadřuje podmínkový význam, protože mezi ději není vztah inference (podobně jako v [228]).

I v případě, že jsou splněny obě podmínky, tj. mezi ději SG a PP je kauzální vztah a děj PP je virtuální, zůstává podmínková interpretace slabší v intrapredikační pozici než v antepozici.⁴⁶ Jak jsme upozornili v I.2.2.3.2, antepozice totiž dává SG větší sémantickou i referenční autonomii a zejména funkci (interpretačního) rámce pro PP, příp. i pro následující výpovědi (viz Prévost 2003: 53), srov. [20], [21], [36], [69], [127],

⁴³ Srov. také příklad v pozn. 49 v I.2.1.1.2.

⁴⁴ Role slovesa *penser* zde není tak jednoznačná jako v prototypickém příkladu *CEdipe croit que la reine de Thèbes est une espionne* (Fauconnier 1984: 45, viz I.2.2.3.2) a virtuálnost je dána zejména sledem kondicionálů, přesto může být toto V_{ment} chápáno jako „spouštěč“ mentálního prostoru (viz také [145]).

⁴⁵ Podobně v Ger_{spec}, kde je mentální prostor (předpoklad) uvozen pomocí SP (s předložkou *avec*): *Avec l'amidure de sodium, ce serait l'anion * * qui se fixerait sur le monomère en donnant un ion négatif / carbanion / jouant le même rôle qu'un radical libre * **. (Champetier, *Chimie macro-moléculaire : généralités*, 1957), nebo pomocí vedlejší věty: *Pour que l'homme à la fin se révèle à lui-même il devrait mourir, mais il lui faudrait le faire en vivant – en se regardant cesser d'être*. (Derrida, *L'Écriture et la différence*, 1967).

⁴⁶ Ve všech třech subkorpusech tvoří u Ger_{cond} antepozice nadpoloviční většinu; kromě toho se můžeme setkat i s interpozicí (Pozice 2 u Guimiera, viz I.2.2.2.4), viz např. výskyt z Ger_{spec} v pozn. 52. Referenční autonomie spojená s těmito pozicemi může vést k nekoreferenci podmětových aktantů (srov. níže [232] nebo [27], [31] a [30]).

[184], [185], [195] nebo [213], v interpozici např. [30]).⁴⁷ Při spojení s VF v kondicionálu je pak význam Ger_{cond} většinou velmi zřetelný; v češtině mu odpovídá vedlejší věta podmínková se spojkou *kdyby*:

[230] **En s'unissant**, ils l'auraient miraculeusement recollée et l'énigme de Victoria aurait enfin surgi en pleine lumière. (Assouline, *Double vie*, 2000) → **Kdyby se spojili**, zázračně by ho opět slepili a záhada Victorie by se konečně ukázala v plném světle. (Belisová 2004)⁴⁸

Naopak v intrapredikační pozici je akcentován některý z významů, které tvoří základ Ger_{cond}, např. RT (Il défailirait de bonheur **en touchant** la terre promise) nebo prostředek (on aurait surpris tout le monde **en révélant** qu'elle nageait avec l'énergie du désespoir, srov. také výše [228]). Prototypický příklad Halmøyové *il réussira en travaillant* [8a] tedy akcentuje spíše význam prostředku, přestože je děj virtuální; přesunem SG do antepozice by se zdůraznil význam Ger_{cond}.⁴⁹ Jak ale upozornil Charolles, přesun v opačném směru, tj. (anteponovaných) CIR s významem rámce do postpozice často není možný, nebo úplně mění význam výpovědi (srov. [97] a [97]'), kde podmínkové *avecSN* přesunem do intrapredikační pozice získává význam čistě komitativní: *déjeuner avec son chien*, viz I.2.2.3.2).

Příčinou tohoto jevu je skutečnost, že v intrapredikační pozici se Ger (a obecně CIR) vztahuje primárně k predikátu (upřesňuje některý jeho aspekt, např. prostředek), zatímco v antepozici (extrapredikační pozici) se SG vztahuje k PP jako celku (vytváří „rámec“). Omezená možnost přesunu SG z antepozice do postpozice ale může být

⁴⁷ Právě anteponovaná Ger vstupují do konkurence s infinitivními konstrukcemi s významem podmínky nebo předpokladu. Např. Halmøyová poukázala na konkurenci *à supposer que s en supposant que* (viz Halmøy 1982: 331, I.2.2.2.1; ve FRANTEXTu je např. v románech častější tvar s infinitivem, 80 výskytů, než s Ger, 15 výskytů), podobně *Francouzská mluvnice* uvádí konkurenci *en travaillant/à (condition de) travailler* (s ekvivalentem *budete-li pracovat*) nebo *à l'entendre/en l'entendant parler* (s ekvivalentem *kdyby*), viz Hendrich – Radina – Tláskal 2001: 649. Tyto konkurence by si zasloužily podrobnější výzkum; základní rozdíl je dán tím, že u Ger vzniká podmínková interpretace až zpětně, díky virtuálnosti VF (základem je vztah RT/kauzální), naopak výše uvedené infinitivní konstrukce jsou na podmínkový význam specializované.

⁴⁸ Podobně např. *La télévision marchait, qu'elle regardait fixement à moins d'un mètre, en se penchant elle aurait pu y coller son visage*. (Laurens, *L'Amour, roman*, 2003) → *Televize běžela, zírala na ni upřeně z méně než metru, **kdyby se naklonila, mohla by** na ni nalepit nos*. (Pflimpflová, 2004).

⁴⁹ Podmínkovou interpretaci může v postpozici posílit extrapredikační pozice, tedy *Dét*; právě na tomto jevu je založen příklad, který jako typický uvádí u podmínkového významu Ger Mauger: *Elle réussirait mieux, en s'y **prenant** autrement* (viz Mauger 1966: 13 a 1968: 266). Extrapredikační pozice pak může podobný významový efekt vytvořit také u Pps, srov. Maugerův příklad *Elle réussirait mieux, s'y **prenant** autrement* (op. cit.: 265). Mauger však vliv extrapredikační pozice nijak nekomentuje (viz více II.2.3.1.1).

dána např. také kontextovým zapojením SG, které preferuje antepozici, nebo délkou rozvití VF (srov. [230]).

Ve výše uvedených příkladech byla virtuálnost děje nesena tvarem kondicionálu VF; jak jsme ale upozornili v I.2.2.3.2 a jak konstatovala také Halmøyová (Halmøy 2003a: 96) a König a Auwera (1990: 342), neaktuálnost děje vyjadřuje také futurum, modální slovesa s významem potenciality (zejména *pouvoir*, srov. příklady např. [204]),⁵⁰ ale také obecně prézens (viz např. [48]) a některá implikativní slovesa, např. *risquer de*⁵¹ nebo verba timendi.⁵² Přejechy mezi aktuálním a virtuálním významem jsou však pozvolné a nefinitní tvar Ger umožňuje ponechat je vágní; např. v [231] naznačuje prézens VF a antepozice SG spíše význam předpokladu (Ger_{cond}), ukončenost děje vyjádřená aspektovou perifrází *finir par* však naopak implikuje aktuálnost. V češtině je nutné jednoznačně rozhodnout, a překladatelka se tu přiklonila k virtuálnosti (vyjádřené budoucím časem):

[231] Parmi les taches blanches sur fond gris, **en cherchant** bien, tu finis par déceler un oeil d'extra-terrestre qui te regarde fixement, deux bras, un début de nez, ici peut-être quelque chose qui ressemble à une oreille... Tu reconnais une échographie. (Beigbeder, *99 francs*, 2000) → **Když budeš dobře hledat**, nakonec mezi bílými skvrnami na šedém podkladě odhalíš oko mimozemšťana, který se na tebe upřeně dívá, dvě ruce, špičku nosu, tady možná něco, co se podobá oušku. Pochopíš, že je to fotografie z ultrazvuku. (Demlová 2003)

Z hlediska celkové analýzy sémantické interpretace Ger jsou zajímavá zejména anteponovaná Ger v kombinaci s VF ve tvaru futura, protože zde často vzniká mezi ději SG a PP časový přeryv, který je jinak považován za nekompatibilní s významem Ger (srov. Gettrupův předpoklad těsné návaznosti dějů, Gettrup 1977a: 229, I.1.2.2). Jak jsme viděli na příkladech [20], [21] nebo [36], časový přeryv mezi SG a PP může být u Ger_{cond} vyjádřen i explicitně, pomocí časových příslovečných určení, např. Kleiberův příklad [36] **En mettant la lettre à la poste ce soir avant huit heures, elle arrivera demain**. Kleiber také poukázal na to, že bez podmínkového významu není takový

⁵⁰ Srov. také: [*le*] rayonnement solaire direct est, quand il existe, généralement assez fort par rapport au rayonnement diffusé par l'atmosphère pour qu' on puisse, **en le séparant** aussi bien que possible de ce dernier, faire de bonnes mesures de son intensité ; (Maurain, *La Météorologie et ses applications*, 1950).

⁵¹ **En s'accentuant** sous le poids du consommable, la falsification risque aujourd'hui d'atteindre les simples gestes de l'amour. (Vaneigem: *Traité de savoir-vivre à l'usage des jeunes générations*, 1972).

⁵² Il se souvenait que lors de son retour, elle avait parlé d'une infirmière. Il n'avait pas très bien compris, mais il redoutait de fâcher sa belle-fille **en posant** cette question. (Clavel, *Les Fruits de l'hiver*, 1968). Podmínkový význam je zde sice oslaben intrapredikační pozicí SG (podobně jako u typu *il réussira en travaillant*), ale díky virtuálnosti děje a kauzálnímu vztahu je význam Ger_{cond} zachován.

časový přeryv kompatibilní s tvarem Ger, protože je tím porušena základní instrukce Ger založená na *association intégrative* dvou predikací (? *En sortant de l'église à midi, nous sommes allés boire un verre au bar du coin à 13 heures*, Kleiber 2007b: 121, viz také I.1.2.2.3).⁵³

Kleiber vysvětluje přijatelnost časového přeryvu mezi ději u Ger_{cond} prostým konstatováním, že jde o virtuální děj. Jak jsme ale ukázali v I.2.2.3.2, vhodnější vysvětlení tohoto jevu nabízí teorie mentálních prostorů (viz Fauconnier 1984): Ger_{cond} tak vytváří *contenant* (mentální prostor), v jehož rámci je interpretována PP (*contenu*, srov. I.1.2.2.2, pro teorii rámců viz také I.2.2.3.2). Mentální prostor i rámec (*cadre*) však mohou vzniknout pouze v antepozici vůči PP; proto jsou případy s explicitně vyjádřeným časovým přeryvem mezi ději jednoznačně vázány právě na antepozici SG, a tím na ikonický sled dějů.

V antepozici může Ger_{cond} vyjadřovat jednak vlastní význam podmínky (srov. např. [230]), jednak význam předpokladu, hypotézy (srov. např. [30] nebo [184], příp. také [154]).⁵⁴ Význam podmínky je v češtině většinou vyjádřen vedlejší větou se spojkou *kdyby* (srov. např. [213]), významu předpokladu více odpovídají spojky *pokud* nebo *-li*.⁵⁵ Právě na posledně jmenovaný význam se některá Ger specializovala, srov. např. ustálená konstrukce *en y regardant (de plus près)* v [185] nebo *en admettant que* a *en supposant que*. Jak jsme upozornili v I.2.1.1.1, oba tyto tvary Ger si sice zdánlivě zachovávají pravovalenční doplnění (ve formě vedlejší věty obsahové), a teoreticky stále vytvářejí pozici pro podmětový aktant s rysem [+hum], který odkazuje k mluvčímu výpovědi, fungují však většinou pouze jako spojková sousloví.⁵⁶

⁵³ Právě z tohoto důvodu je na hranici přijatelnosti následující příklad z Ger_{IC}: ***En nous quittant, Sidonise avait rejoint la morgue*** (Chamoiseau, *Solibo*, 1988) → *Sidoniska se s námi rozloučila a běžela do márnice* (Ostrá 1993). Na rozdíl od [152] nebo [153] zde nelze děje chápat jako těsně navazující, čímž je porušena integrace SG do PP (tomu odpovídá i český ekvivalent, který koordinací dvou VF vyjadřuje prostou následnost).

⁵⁴ Přechody mezi oběma typy jsou však pozvolné (srov. např. [195]). Kromě podmínky a hypotézy však mohou Ger_{cond} vyjadřovat i význam Ger_{ekviv}, pokud je možné děj PP chápat jako koreferenční s SG, srov. výše [213] nebo: ***En la lui enlevant, on lui retirait la vie.*** (Assouline, *La Cliente*, 1998) → ***Kdyby je neměl, zemřel by.*** (Martínek 2000).

⁵⁵ Vzhledem k obecně nízké frekvenci Ger_{cond} jsme v Ger_{IC} identifikovali pouze jeden výskyt s tímto typem ekvivalentů (srov. níže pozn. 57); příklady tohoto užití uvádí ale např. Hendrich – Radina – Tláškal 2001: 649, viz pozn. 47. Význam předpokladu může eventuálně vyjádřit i polysémií spojka *když*, která vrací význam Ger_{cond} k základnímu časovému vztahu (srov. [154] nebo [231]).

⁵⁶ Přestože jsou tato spojení ustálená, nemají většinou dosud vlastní heslo ve slovnících (srov. např. *Trésor de la langue française*); v rámci hesla *supposer/admettre* uvádí tato spojená slovník *Le Grand*

Právě proto může být podmětový aktant PP nekoreferenční s (předpokládaným) aktantem těchto Ger (srov. např. [31]); v češtině jim může odpovídat ustálená předložková fráze, např. *za předpokladu, že*:

[232] Une fois que les règles du jeu monétaires prennent en compte le taux de change réel, et **en supposant que** la politique budgétaire continue d'aller dans le même sens, les investisseurs peuvent compter sur une monnaie plus stable et plus compétitive. →(?) Po začlenění reálného směnného kurzu do monetárních pravidel hry a **za předpokladu, že** fiskální politika zůstane vstřícná, se mohou investoři těšit na méně kolísavou a více konkurenceschopnou měnu. (SYNDICATE, viz II.1.2.1.3)⁵⁷

Jak upozornila Halmøyová (Halmøy 1982: 130–134, viz I.2.1.1.1), pokud je sloveso v doplnění těchto Ger ve tvaru subjunctivu, fungují tvary *en supposant/en admettant que* jako spojky; je-li však sloveso v indikativu, lze tato Ger považovat za plnovýznamová (s významem V_{dic}).⁵⁸ Se změnou slovesného způsobu se tak mění i význam Ger: v případě subjunctivu je význam celé konstrukce virtuální, a slouží tak jako (teoretický, potenciální) předpoklad pro PP (srov. [231] nebo [31]),⁵⁹ v případě indikativu se však význam často vrací k základnímu kauzálně-prostředkovému vztahu, někdy s nuancí Ger_{ekviv}:

[233] Il le fait encore en essayant d'apporter des preuves indirectes de l'existence d'une entité qui s'appellerait virus, **en supposant qu'elle jouit** de propriétés physiques, chimiques ou biologiques identiques à celles présentées par d'autres individus mieux connus, [...] (Morand, *Aux confins de la vie : perspectives sur la biologie des virus*, 1955)⁶⁰

Robert (2001); *Velký francouzsko-český slovník* uvádí pod heslem *admettre* alespoň rovněž ustálené užití *Admettons que...* *Připustíme, dejme tomu, že* (Neumann et al. 1992). Reichler-Béguelinová uvádí přehled některých ustrnulých Ger a upozorňuje u nich na možnost nekoreference s podmětem PP, zmiňuje např. již zmíněné tvary *en passant* („*clause métadiscursive*“) a *en attendant*, ale také (*humainement*) *parlant* nebo *moyennant*, Reichler-Béguelin 1995: 252; viz více II.2.2.4.1.

⁵⁷ Jak jsme upozornili v II.1.2.1.3, v publicistické části InterCorpu, do níž patří také SYNDICATE, nelze určit směr překladu. V Ger_{IC} se vyskytl pouze jeden tvar *en admettant que* (a ani jeden tvar *en supposant que*), jeho ekvivalent je však plně predikační (*Připustím-li, že...*), což opět ukazuje pozvolné přechody mezi plnovýznamovými a ustrnulými tvary.

⁵⁸ Tvar plnovýznamového Ger je pak jednoznačně určen díky vazbě *toutGer*, která je u spojkových sousloví vyloučena: "*Nous avons déminé au maximum autour du Liban*", a encore dit M. Kouchner, tout en admettant qu'il n'était "pas sûr d'avoir entièrement réussi". (Le Monde, 15. 11. 2007). Jedná se o podobně volné spojení dvou reprodukcí prvotních výpovědí jako v [178].

⁵⁹ Doplníme příklad s nehomonymním tvarem subjunctivu, kde je virtuálnost SG navíc zdůrazněna adverbiem *même*: *Mais ensuite, même en supposant que les prémisses A et B soient vraies, nous ne pouvons en conclure la proposition Z en question, nous ne pouvons la détacher de ses prémisses [...]* (Deleuze, *Logique du sens*, 1969).

⁶⁰ Podobně v Ger_R: « *Certes en nous persuadant que les désastres qui nous touchent ont déjà frappé vingt, cent, mille générations, en admettant que le malheur est toujours dénué d'imagination, notre orgueil en sera mortifié, mais notre coeur sera exalté [...]* (Tournier, *Les Météores*, 1975). Stejně jako

Konkrétní míra virtuálnosti děje obsaženého v *en admettant/supposant que* závisí na způsobu, jakým jej mluvčí (nebo subjekt, jemuž je dané přesvědčení připisováno) pojímá.⁶¹ V odborných textech je navíc jako reálný často pojat i jev, který je pouhou aproximací nebo simplifikací reality nebo který není dosud prokázán: jeho přijetí jako aktuálního (v indikativu) však umožňuje rozvinout danou hypotézu (nebo výpočet) a nekomplikovat argumentaci zpochybněním východiska:

[234] On peut donc faire le calcul du rendement **en supposant que** le fluide est un gaz parfait et on obtient ce résultat, souvent baptisé "théorème de Carnot" [...] (COLLECTIF, *Histoire générale des sciences, sous la dir. de R. Taton : t. 3 : La Science contemporaine, vol. 1 : Le XIXe siècle*, 1961)⁶²

V odborných textech proto tvoří přibližně polovinu výskytů *en supposant que* spojení s indikativem; ve srovnání s románovými texty jsou pak obě spojení (*en supposant que* i *en admettant que*) v Ger_{SPEC} relativně i absolutně častější (55 výskytů *en supposant que* a 58 výskytů *en admettant que* v Ger_{SPEC} proti patnácti a čtyřiceti sedmi v Ger_R).⁶³ Tento rozdíl samozřejmě souvisí se schopností těchto tvarů (ať již lexikalizovaných, nebo plnovýznamových) vyjadřovat logické vztahy mezi ději.

Závěr

Jak jsme konstatovali již v I.2.2.3.2, význam Ger_{cond} představuje terciární derivát od základního významu Ger: na základní význam časový se vrství vztah kauzální (viz výše [126] vs [127]), modifikovaný virtuálností děje PP do významu podmínky/předpokladu (viz Schéma III v I.4.2).⁶⁴ Tvar Ger_{cond} tedy odhaluje jeden z principů fungování sémantické interpretace Ger a díky velmi zřetelnému významu je

v [232] je zde díky koordinaci Ger předpoklad dvojnásobný. Příznakové je užití *en admettant* úplně bez doplnění (je spojené s mluvenostní stylizací), např.: *tu donnes un prudent coup de pompe, tu vérifies: ça tient. En admettant. Et alors ton calvaire commence.* (Cavanna, *Les Russkoffs*, 1979).

⁶¹ Subjonctif většinou naznačuje, že se mluvčí od daného předpokladu distancuje, jde o podmínkově-přípustkový vztah. Halmøyová má tedy pravdu v tom, že ve spojení s indikativem jsou tato Ger plnovýznamová a ve spojení s subjonctivem jsou spíše ustrnulá, mezi těmito dvěma extrémy se však nachází „šedá zóna“, kdy se tato Ger sice pojí s subjonctivem, ale stále si zachovávají slovesný význam *supposer/admettre que* (zvláště v případě zachování koreference podmětových aktantů, viz také II.2.2.4.2).

⁶² Podobný význam může mít i spojení *en supposant + SN*, v odborných textech v tomto významu rovněž časté, např. **en supposant les prix constants**, **en supposant le soleil comme fixe**, **en supposant les mouvements individuels distribués au hasard** apod.

⁶³ Ger_{PUBL} kvůli svému malému rozsahu obsahuje pouze čtyři výskyty *en admettant que* a pět výskytů *en supposant que*.

⁶⁴ Stejně vrstvení významů konstatoval Dvořák u českého přechodníku, a to jak v souvislosti s významem podmínkovým (Dvořák 1983: 38), tak přípustkovým (op. cit.: 39, viz také II.2.2.3.2, pozn. 56).

zastoupen ve většině výčtů významů Ger v gramatikách; v rámci fungování Ger jako celku však představuje stejně jako např. *toutGer* pouze marginální jev (kolem 5 % výskytů). Tato nízká frekvence je pravděpodobně dána právě vrstvením významů, které může klást větší nároky na kognitivní zpracování (*effort*, viz Úvod).⁶⁵

Kromě prototypického tvaru kondicionálu může virtuální interpretaci děje spouštět také tvar *subjonctif plus-que-parfait*, považovaný někdy za ekvivalent minulého kondicionálu; častý je však tento jev zejména u VF(CG) ve tvaru futura, příp. prézenta.⁶⁶ Virtuálnost/neaktuálnost děje VF však může být vyjádřena i lexikálně, pomocí modálních sloves (zejména *pouvoir*) nebo sloves implikativních a verb timendi. Pokud není základem vztahu SG a PP kauzalita, podmínkový význam však nevzniká (viz [228] a [229]).

Zásadní roli však u významu Ger_{cond} hraje pozice: v intrapredikační pozici se význam více posouvá k základnímu temporálně-kauzálním vztahu, zatímco v antepozici funguje díky extrapredikační pozici plně jako interpretační rámec pro PP. Na význam předpokladu se pak specializovaly některé tvary Ger (zejména *en admettant que* a *en supposant que*), přechody mezi tvary lexikalizovanými a plnovýznamovými jsou však pozvolné.

⁶⁵ Možná právě z tohoto důvodu považuje Frei ve své *Grammaire des fautes* podmínkové užití Ger za chybu („*faute très courante*“); za správné považuje pouze Ger ve významu *simultanéité* nebo *moyen* (Frei 1982: 117).

⁶⁶ Jak ale můžeme pozorovat např. na [69], virtuálnost děje SG může být dána i negací VG; podobný jev můžeme pozorovat také při negaci VF (viz následující kapitola, II.2.2.2.1).

2.2.2 Faktory syntaktické

V této kapitole budeme analyzovat sémantické fungování SG v negaci (viz II.2.2.2.1) a ve vytýkáci konstrukci (*construction clivée*, viz II.2.2.2.2). Jedná se o dva faktory sémantické interpretace Ger, které jsou aplikovány přímo na tvar SG (na rozdíl od virtuálnosti děje popsané v II.2.2.1.2.2) a které lze řadit k jevům syntaktickým (na rozdíl od složeného tvaru Ger, který je jevem čistě morfologickým, viz výše II.2.2.1.2.1). Základem negace jsou sice prostředky lexikální (částice/adverbia *ne... pas/guère/point* atd.), ale na rozdíl od adverbíí analyzovaných v II.2.2.3 představuje tento rys u Ger pojítka s fungováním plně predikačních propozic: jak jsme konstatovali v I.2.1.1.2, negace pomocí *ne... pas* je jedním z rysů verbálnosti (predikativnosti) tvaru Ger, protože stejným způsobem jsou negována verba finita.¹ Naopak možnost vložit Ger do vytýkáci konstrukce zdůrazňuje jeho fungování jakožto CIR, protože VF nelze tímto způsobem fokalizovat.² Vytýkáci konstrukce je pak jevem jednoznačně syntaktickým, umožňujícím explicitně vyjádřit informační strukturu výpovědi (za předpokladu, že réma vytčené konstrukcí je nové na pozadí kontextově zapojené tematické části výpovědi).

2.2.2.1 Ger v negaci (Ger_{neg})

Tvar Ger se může kombinovat se všemi typy negace, které se vyskytují také u VF: *ne... pas* (viz [48], [49], [69], [221] nebo [227]), *point* (viz pozn. 33), *ni*,³ *plus*⁴ atd., negativní adverbia a zájmena nebo adjektiva (*ne... jamais/rien/aucun* aj., viz [228]),⁵ ale také *ne* bez druhého negativního elementu (zejména u fázového *en ne cessant de*, viz

¹ Dalším rysem verbální povahy u Ger je schopnost zachovat reflexivní tvary slovesa (na rozdíl od *adjectif verbal*, které tuto schopnost ztratilo, srov. např. [213]) a vstupovat do pasiva (např. [217]), viz I.2.1.1.2. Halmøyová dává do kontrastu (verbální) negaci Pps (*n'existant pas*; stejně jako u Ger) a lexikální negaci u deverbálních adjektiv (*inexistant*), viz Halmøy 2003a: 27.

² Výjimkou jsou samozřejmě určité tvary slovesné, které jsou základem vedlejších vět (srov. příklad z *Grammaire méthodique du français* v I.2.1.1.2: *C'est quand/après/parce qu'il a vu Esméralda que Claude Frolo a perdu la tête* (Riegel – Pellat – Rioul 2007: 432); ani zde však není fokalizováno pouze VF, ale celá věta.

³ Např. *Dernier-né en date, e-musicpro.com débroussaille le vaste domaine de la musique, en ne négligeant ni le professionnel ni l'amateur*. (Le Monde, 14. 11. 2007).

⁴ *Ils n'auraient pu vivre leur amour qu'en n'étant plus eux-mêmes*. (Ormesson, *Le Vent du soir*, 1985). Podobně: *Ils marchèrent en ne parlant presque plus*, *Anna Bruckhardt et Monsieur, marchèrent encore*. (Toussaint, *Monsieur*, 1986); *plus* presuponuje předchozí realizaci děje.

⁵ Wilmet mluví souhrnně o *auxiliaires de négation* (Wilmet 1997: 513).

[240]).⁶ K těmto výrazům vyjadřujícím vlastní význam negace lze přiřadit také negaci restriktivní (*ne... que*), která nepopírá danou propozici, ale pouze omezuje její platnost na element, který do ní vstupuje.⁷ Restriktivní negace někdy implikuje, že se daný element nachází na (argumentační) škále na nižší pozici (viz Riegel – Pellat – Rioul 2007: 413); v následujícím příkladu je tento vztah vyjádřen i explicitně, pomocí komparativu u adjektiva v druhé části paralelní konstrukce (a také pomocí adverbia *même*, které tuto část uvozuje):⁸

[235] mais il est bien difficile de préciser quelle est cette dose raisonnable, car certains sujets feront une cirrhose **en n'ayant bu** durant leur vie **qu'un litre de vin par jour**, d'autres y échapperont même s'ils ingurgitent des quantités plus considérables. (Sans mention d'auteur, *Encyclopédie médicale Quillet : nouvelle encyclopédie pratique de médecine et d'hygiène*, 1965)⁹

Výše uvedené formy negace se nijak neliší od způsobu, jakým v negaci funguje VF: *ne* se nachází na pozici příklonky, za ním mohou následovat další klitika; druhý negativní element (pokud je přítomen), následuje za slovesným tvarem, ať již finitním, nebo nefinitním.¹⁰ Specifikem Ger je však ve srovnání s VF to, že může být jakožto CIR i sám předmětem restrikce:

[236] L'association, leur expliqua An-Afarel, est bien plus sûre car le numéraire est rare, les caisses sont vides, et les salaires, s'il fallait en donner à tout le monde, ne pourraient se verser **qu'en distribuant** des bouts de papier chiffrés comme cela se fait déjà dans la folie guadeloupéenne. (Chamoiseau, *Texaco*, 1992)

⁶ Výčet negativních partikulí v kombinaci s Ger viz také Schmidt-Knäbelová 1971: 238 (všechny čtyři její příklady však pocházejí s Beckettova románu *L'Innommable*). Kromě výše uvedených forem se můžeme setkat také s vypuštěním *ne*, zejména při mluvenostní stylizaci v přímé řeči: [...] *J'ai craint de les vexer en choisissant pas leur plat national. – Moi pour les faire chier, j'en aurais pas pris de leur cochonnaille. Tant qu'ils nous auront pas rendu l'Alsace-Lorraine.* (Queneau, *Le dimanche de la vie*, 1951).

⁷ Podobný restriktivní význam může mít také partikule *rien que* (viz II.2.2.3.1).

⁸ Užití *ne... que* je však u Ger (stejně jako u VF) možné i bez explicitní (argumentační) škály: *Un peu d'habitude avec cette excellente fille, un peu de réflexion sur ma situation me firent sentir qu'en ne songeant qu'à mes plaisirs j'avais beaucoup fait pour mon bonheur.* (Derrida, *De la grammatologie*, 1967). I zde sice Ger_{neg} odkazuje k obvyklému „scénáři“, který nepředpokládá, že by jedinec měl myslet pouze na své požitky, ale tento vztah není explicitně vyjádřen. K termínu „argumentační škála“ (*échelle argumentative*) se vrátíme v II.2.2.3.1, v souvislosti s adverbiem *même*, pro které byl tento koncept původně rozpracován (srov. např. Ducrot 1980: 15–19).

⁹ Jak je vidět z výše uvedeného příkladu, dané (argumentační) škály jsou historicky a sociokulturně vázané.

¹⁰ Právě díky negaci může vzniknout i sled tří příklonek, který je jinak u Ger velmi vzácný: v Ger_R jsme našli pouze jeden výskyt (*je mérite ta confiance et tu es injuste en ne me la donnant pas*, Beauvoir, *Les Mandarins*, 1954, viz II.1.2.1.1, pozn. 28), v Ger_{SPEC} pouze dva výskyty s *ne... que* (viz pozn. 68 v II.1.2.2.2). V Ger_{PUBL} se žádný Ger tohoto typu nevyskytl.

V [236] SG vyjadřuje (potenciální) způsob realizace děje, restriktivní negace u VF však upřesňuje, že jde o způsob jediný možný. Ger se tedy na jedné straně chová jako VF (vytváří restriktivní konstrukce pro své rozvíjející větné členy, viz [235]), na druhé straně ale také jako nefinitní větný člen, který je sám předmětem restrikce (srov. [236]). Toto dvojaké chování Ger je dáno jeho polopredikační povahou (srov. I.2.1): díky verbonominálnímu jádru funguje jako predikát, do řídicí predikace je však začleněn determinačně na pozici CIR, tedy jako větný člen (na rozdíl od plně predikačních vedlejších vět však jako větný člen nefinitní).¹¹

Pokud jde o frekvenci negace u Ger, vykazuje tento explicitní faktor sémantické interpretace Ger podobné tendence jako Ger_{comp}: relativně je častější v odborných a publicistických textech než v románech (a v Ger_{SPEC} i absolutně): 0,8 % v Ger_{SPEC} a v Ger_{PUBL} (postupně 167 a 32 výskytů) proti 0,4 % v Ger_R (165 výskytů).¹² Ve srovnání s Ger_{comp} je však Ger_{neg} přece jen o něco častější (Ger_{comp} představuje průměrně pouze 0,3 % výskytů Ger, v Ger_R pak pouze 0,1 %; srov. II.2.2.1.1).¹³ Restriktivní negace tvoří v Ger_R a v Ger_{PUBL} přibližně čtvrtinu výskytů Ger_{neg}, v Ger_{SPEC} však jde téměř o polovinu výskytů (srov. např. [235] nebo příklad v pozn. 8).

Z dalších explicitních faktorů sémantické interpretace Ger je pro Ger_{neg} stejně jako pro Ger_{comp} příznačná zejména konstrukce *toutGer* (srov. níže), např. v Ger_R představují *toutGer* 15 % z Ger_{neg}, v Ger_{SPEC} pak 12 %. V souvislosti s *toutGer* se o Ger_{neg} zmiňuje také Halmøyová: upozorňuje na to, že je Ger v této konstrukci „velmi často“ negován (viz Halmøy 1982: 353).¹⁴ Jak jsme uvedli v I.3.2, Moortgatová zastává opačný

¹¹ Díky své polopredikační povaze může vstupovat do negace také Pps (viz I.2.1 a [70]), a to jak ve funkci *épithète détachée*, tak v absolutní konstrukci (doklady uvádí např. Schmidt-Knäbelová 1971: 157 a 208). Frekvence Pps v negaci se však pohybuje např. ve FRANTEXTu v subkorpusu románů publikovaných po r. 1950 (FR_R) v řádech tisíců výskytů, zatímco u Ger_{neg} nepřesáhla 200 výskytů (viz výše), např. **N'ayant pas d'argent pour boire assez, nous restâmes lucides au milieu d'une foule d'ivrognes** (Memmi, Agar, 1955).

¹² V manuálně zpracovaných subkorpusech se Ger_{neg} vyskytl pokaždé pouze jednou; důvodem je relativně malý rozsah těchto vzorků, který nemůže pokrýt jevy s poměrem výskytu v desetinách procenta (podobně se v těchto subkorpusech nevyskytl žádný tvar Ger_{comp}). Při manuální analýze jsme proto zaznamenávali také negaci VF a negativní lexikální presupozici VG nebo VF (viz níže). V Ger_{IC} jsme našli pouze tři výskyty Ger v negaci *ne... pas* a dva výskyty v restrikci *ne... que*.

¹³ Tyto rozdíly mezi žánry jsou dány zejména tím, že explicitní faktory (ať již tvar Ger_{comp} nebo Ger_{neg}) umožňují vyjadřovat vztahy mezi SG a PP jednoznačněji než prostý tvar Ger (odborné a publicistické texty preferují právě explicitnější vyjádření).

¹⁴ Stejně jako v mnoha dalších případech se u tohoto zjištění Halmøyová nepokouší o jeho vysvětlení; podobně se u Ger_{comp} spokojuje pouze s konstatováním, že se *toutGer* „dosti často“ vyskytuje ve složené

názor (podle ní je tedy výskyt Ger_{neg} u *toutGer* méně častý než v Ger obecně; Moortgat 1978: 173).¹⁵

Naše data nám umožňují tento spor rozhodnout: podíváme-li se na výskyt Ger_{neg} v rámci *toutGer*, zjistíme, že jeho frekvence je zde sice vyšší než u Ger obecně, ale rozhodně nelze říci, že se Ger_{neg} u *toutGer* vyskytuje „velmi často“, jak tvrdí Halmøyová. V Ger_R totiž Ger_{neg} tvoří 1,5 % z *toutGer*, v Ger_{SPEC} 2 % a v Ger_{PUBL} pouze 0,5 %. Průměrný výskyt Ger_{neg} v rámci *toutGer* (1,3 %) se tedy nijak výrazně neliší od jeho výskytu obecně v Ger (0,8 %). Tvrzení Halmøyové je tedy nutné opravit v tom smyslu, že vzájemnou souvislost mezi rysem negace a *toutGer* lze pozorovat pouze v rámci Ger_{neg} (srov. níže výklad u [241], [242] a [243] s významem CC/adverzativním v Ger_R a u [245] v Ger_{SPEC} s významem přípustkovým), zatímco v rámci *toutGer* zůstává výskyt Ger_{neg} nepříznakový.¹⁶

Zatímco v odborných textech a v románech je tedy výskyt *toutGer* u Ger_{neg} velmi výrazný, v Ger_{PUBL} jeho frekvence naopak nepřesahuje obecný průměr (6 %).¹⁷ Důvodem může být skutečnost, že v Ger_{PUBL} je u Ger_{neg} velmi častý zejména význam Ger_{ekviv}, u něhož je *toutGer* vyloučeno, protože jsou děje koreferenční (srov. také [249]; koreference dějů v publicistickém textu bez Ger_{neg} např. [9]):¹⁸

[237] L'un des reproches fait à M. Van Ruymbeke est d'avoir manqué à son devoir de loyauté à l'égard de ces deux magistrats **en ne les prévenant pas** de l'identité du "corbeau" de l'affaire Clearstream. (Le Monde, 22. 11. 2007).¹⁹

Stejně jako v prototypických příkladech [9] nebo [83] je řídicí predikace v [237] abstraktní reinterpretací SG. Jak uvidíme níže, typ Ger_{ekviv} je často spojen s VF v negaci nebo s významem negativní presupozice (srov. zde *manquer à son devoir*, nebo v [83] *commettre une lourde erreur*).

formě (Halmøy 1982: 353), a nedává tuto korelaci do souvislosti s konkurencí se složenou formou Pps; viz výše II.2.2.1.

¹⁵ Rozdíl v názoru na frekvenci negace u *toutGer* u Halmøyové a Moortgatové však může být dán jednoduše vágností pojmu „často“; výhodou našich statistických údajů je možnost tyto intuitivní závěry upřesnit pomocí konkrétních dat (viz níže).

¹⁶ V absolutních číslech: v Ger_R 24 Ger_{neg} z 1 528 *toutGer* v Ger_R, 20 Ger_{neg} z 962 *toutGer* v Ger_{SPEC} (bez restriktivní negace jen 16 výskytů) a pouze 2 Ger_{neg} z 361 *toutGer* v Ger_{PUBL}.

¹⁷ Tento poměr je dokonce nižší než celkový poměr *toutGer* v Ger_{PUBL} (zde tvoří tato vazba 9 %).

¹⁸ Nekompatibilitu *toutGer* a významu Ger_{ekviv} (i obecně Ger_{log}) konstatuje také Halmøyová (2003a: 130).

¹⁹ Podobný vztah jsme konstatovali také u V_{dic} (viz II.2.1.3.2, [178]), srov. s výskytem V_{dic} v Ger_{neg}: M. Olmert a lui-même réagi **en n'excluant pas la reprise des "liquidations ciblées"**. (Le Monde, 11. 2. 2008).

Spíše než *toutGer* je jako klíč k sémantickému fungování Ger_{neg} vhodné použít již zmíněnou konkurenci s *sansInf*: jak ukázal Kleiber, *sans (+ SN/inf)* je totiž možné považovat za negativní ekvivalent *AVEC*, jež je základem instrukce *Ger* (viz I.1.2.2.2, Kleiber 2007a: 114). V návaznosti na Moortgatovou jsme ale v I.2.2.2.1 konstatovali, že tato ekvivalence platí právě pouze pro základní význam CC/způsobu (srov. Tesnièreův příklad *sans rire – en riant*, Tesnière 1988: 504); pokud SG vyjadřuje logické vztahy k PP (viz [48] *en ne me vengeant pas...*), ekvivalence s *sansInf* je vyloučena (viz Tabulka č. 2 v I.2.2.2.1).²⁰

Halmøyová a *Grammaire méthodique du français* se rozdílily mezi Ger_{neg} a *sansInf* pokoušejí vysvětlit tvrzením, že *sansInf* vyjadřuje negaci očekávané (presuponované) situace, zatímco významem Ger_{neg} je prostá negace (negativní situace, viz Riegel – Pellat – Rioul 2007: 512–513 a Halmøy 1982: 344 a 2003a: 148; zde I.2.2.2.1). Při bližší analýze konkrétních příkladů Ger_{neg} však toto vysvětlení neobstojí: jak uvidíme níže, Ger_{neg} může rovněž vyjadřovat negaci očekávané situace (srov. např. [244], nebo [241] s *toutGer*). Toto očekávání může vzniknout stejně jako u *sansInf* na základě pragmatické zkušenosti (znalosti obvyklých scénářů),²¹ ale také díky kontextovému zapojení SG. Kromě toho jakákoli negace vytváří presupozici kladného tvrzení (na tuto skutečnost upozorňuje např. Wilmet 2004: 506).

Vysvětlení konkurence mezi Ger_{neg} a *sansInf* je tedy dáno spíše jejich sémantickým fungováním: jak jsme konstatovali již v I.2.2.2.1, *sansInf* vyjadřuje prostou průvodní okolnost, která tvoří negativní pendant k základnímu významu *Ger* (CC/*AVEC*). Ve srovnání s *Ger* je pak výhodou *sansInf* právě omezení na tento základní význam: zatímco *Ger* spouští komplexní interpretační proceduru, v níž vstupují do interakce děje SG a PP, *sansInf* jednoznačně vyjadřuje právě jen význam CC_{neg} . Pokud

²⁰ V úvodu svého výkladu o negaci u *Ger* uvádí Moortgatová příklad, který velmi dobře ilustruje právě význam CC/způsobu u *sansInf* (a zároveň obsahuje i příklad *Ger* v negativní vytýkací konstrukci, viz více II.2.2.2.2): Obélix: *Youhou ! Les Romains ! Où êtes-vous, les Romains ?* Astérix: *Chut ! Je t'ai dit de marcher sans faire de bruit !* Obélix: *Mais je marche sans faire de bruit ; ce n'est pas en marchant que je fais du bruit !* (Moortgat 1978: 173).

²¹ Srov. příklady pragmatických presupozic u *sansInf* v pozn. 20 v I.2.2.2.1, např. *entrer sans frapper* atd. V [244] se jedná o (zklamané) očekávání, že mluvčí bude udržovat oční kontakt s posluchačem.

se význam negativního CIR vzdálí od základního významu (viz Schéma III v I.4.2), užití *sansInf* je vyloučeno.²²

2.2.2.1.1 *Ger_{neg} s významem průvodní okolnosti ([-log])*

Přehled vztahů konkurence mezi *Ger_{neg}* a *sansInf* představila např. Halmøyová v 2003a: 148–152 (přejímá zde závěry z Halmøy 1997 a také z 1982: 342–350). V úvodu upozorňuje zejména na případy koordinace *sansInf* a *Ger* (srov. např. [47], příp. [220] s *Ger_{comp}* ve tvaru *toutGer*), které potvrzují ekvivalenci těchto tvarů ve významu (záporné a kladné) průvodní okolnosti.²³ K těmto případům jsme v I.2.2.2.1 doplnili *Ger* a *sansInf* ve vztahu antiteze (srov. [50] s *Ger_{comp}*, ale také [109] s *toutGer*). Vyjádření záporné a kladné okolnosti se však mohou vyskytovat v jedné větě i bez specifického vzájemného vztahu (srov. [200]); pouze každé svým způsobem rozvíjí řídicí predikaci. Jak jsme uvedli v pozn. 21 v I.2.2.2.1, negativní průvodní okolnosti často v češtině odpovídá vedlejší věta se spojkou *aniž*; kladná průvodní okolnost je pak většinou vyjádřena prostou koordinací se spojkou *a*:

[238] **Sans y voir** les fourmis, le brigadier-chef toisait le cadavre **en se grattant** les fesses à deux mains. (Chamoiseau, *Solibo*, 1988) → **Aniž si** vrchní strážmistr **všiml** mravenců, civěl na mrtvolu a oběma rukama se škrábal na zadku. (Ostrá 1993).

K vyjádření negativní průvodní okolnosti lze v češtině použít také přechodník (Dvořák 1983: 35, viz pozn. 21 v I.2.2.2.1). Kromě toho však lze negativní průvodní okolnost vyjádřit v češtině také paratakticky, podobně jako okolnost kladnou; negace je pak vyjádřena např. spojkou *ani* (také zde se ve stejné větě vyskytuje i kladná průvodní okolnost vyjádřená pomocí *Ger*/koordinace se spojkou *a*):

[239] va-t'en donc faire tes devoirs, Marcelle, criait-il **sans se retourner**, et pour Monsieur, disait-il **en brandissant** son coupe-chou aux confins de la carotide et du faux col, qu'est-ce que ce sera, aujourd'hui ? (Laurens, *L'Amour, roman*, 2003) → Marcelko, běž si za svými povinnostmi," vykřikl, **ani se neotočil**, „a co

²² Negativní průvodní okolnost vyjádřená *sansInf* může nabývat alespoň nuance způsobové (při změně základního vztahu mezi ději z parataktického na hypotaktický); *sansInf* se v tomto významu může kombinovat s kladným *Ger_{zp}* (příp. také se způsobovými adverbii na –ment): *Si la raison m'a enfanté froidement, sans penser à mal, en n'examinant même pas la possibilité d'un mal, parce que ça en avait envie, que ça se fait et que c'est comme ça, ma raison a un Maître et je ne serai jamais à la mesure de l'acte qui m'a jeté dans la respiration et la perception, je ne peux pas me concevoir comme j'ai été conçu*, (Sollers, *Le Secret*, 1993).

²³ Stejným způsobem ale fungují také *Ger* a *sansInf* ve vztahu juxtapozice, srov. např. [138] nebo [143].

pán," říkal **a mával** dlouhými nůžkami těsně vedle tepny a falešného límečku, „copak si dneska bude přát?“ (Pflimpflová, 2004)²⁴

Podle Halmøyové jsou obě konstrukce (tedy *sansInf* a Ger) zaměnitelné u významového Typu B (průvodní okolnost) a B' (Ger ve vztahu hyponymie k VF; Ger_{hypo});²⁵ zaměnitelnost tak podle ní v těchto případech mohou ovlivňovat pouze faktory stylistické (Ger_{neg} je „delší, příznakový“, Halmøy 2003a: 150), příp. ustálenost některých konstrukcí *sansInf* (např. *ma mère s'est levée sans rien dire/?? en ne disant rien*, ibid.).²⁶

Právě u významu průvodní okolnosti také můžeme najít vysvětlení tak vysokého výskytu *toutGer* u Ger_{neg} v románových textech (15 %, viz výše): stejně jako u typu *tout en marchant* (II.2.1.3.1.3b) *tout en parlant* (II.2.1.3.2.3a) nebo *tout en regardant* (II.2.1.3.3.3b) zde totiž Ger_{neg} vyjadřuje pokračování předcházející činnosti. Ger_{neg} tak navzdory negativní formě vyjadřuje kladnou průvodní okolnost; tento efekt je dán kumulací negace s VG s negativním významem: obě negace se vzájemně neutralizují.²⁷ Časté jsou v tomto významu zejména tvary *tout en ne cessant de* ([240]); jde o negativní pendant k *tout en continuant*, *tout en poursuivant*, viz II.2.2.3.2) a VG(V_{perc}) *tout en ne quittant pas des yeux/du regard qch.* ([241]):

[240] La mère réfléchit **tout en ne cessant de regarder** la ligne concentrique du tram.
(Duras, *Un barrage contre le Pacifique*, 1950)

[241] Hélas ! votre cher époux n'écoute pas vos propos, passionné par sa gazette. Énermée, vous grommelez : – Oh !... Tu m'écoutes ? – Hon, hon ! marmonne l'Homme **tout en ne quittant pas** son article des yeux. – Alors, répète ce que je

²⁴ Podobně např. *Il me salua à voix basse en japonais, sans se retourner, en continuant à se raser méticuleusement le haut de la lèvre* (Toussaint, *Faire l'amour*, 2002) → *Tiše mě japonsky pozdravil, ani se neotočil, dál se puntičkářsky holil nad horním rtem* (Šotolová, 2004). Význam fázového slovesa *continuer* je zde transponován do adverbia *dál*.

²⁵ V našich korpusech jsme nenašli žádný výskyt Ger_{hypo} v negaci (*?il est parti en ne courant pas*, srov. II.2.1.3.1.3c). Tato kombinace je teoreticky možná (jak jsme uvedli v závěru kapitoly II.1, korpus neposkytuje negativní důkaz), přesto je velmi málo pravděpodobná, protože integrace VG do VF již na lexikální úrovni předpokládá kladný tvar VG. Jak jsme upozornili v II.2.1.3.1.3c, VG a VF většinou fungují díky vztahu hypo/hyperonymie (troponymie) jako jedna lexikální jednotka: rozvíjející větné členy se vztahují k VF–VG jako celku (srov. [163]).

²⁶ Jak jsme ale upozornili v I.2.2.2.1 v souvislosti s Ger_{comp} v [50], specifikem Ger je to, že díky instrukci obsažené v *en* vždy zahrnuje děj PP do svého rámce, zatímco *sansInf* vyjadřuje prostou průvodní okolnost bez této nuance. Tento rozdíl můžeme pozorovat také na příkladu Halmøyové, v němž považuje Ger_{neg} a *sansInf* za plně zaměnitelné: *On peut mourir à soixante-dix ans sans avoir jamais eu la possibilité d'admirer la comète de Halley. (≈ en n'ayant jamais eu)*, Halmøy 2003a: 150.

²⁷ Na tento jev upozorňuje také *Grammaire méthodique*, např. *Les ONG n'ont pas manqué de protester* (Riegel – Pellat – Rioul 2007: 422).

viens de dire. – Heu... (Buron, *Chéri, tu m'écoutes ? : alors répète ce que je viens de dire...*, 1998)

V [241] je Ger_{neg} kontextově zapojené, a vyjadřuje tak pokračování činnosti zmíněné v prekontextu, nebo z prekontextu vyplývající (podobně jako v [135], [150] nebo [199]); *toutGer* pak zdůrazňuje význam průvodní okolnosti, tedy simultánní realizaci obou dějů.²⁸ Podobný významový efekt (tedy neutralizace negace) však mohou mít Ger_{neg} i bez *toutGer*, s jinými VG s významem negativní implikace, např. *oublier (dit la dame en n'oubliant pas d'adopter l'accent du village,*²⁹ tj. *en adoptant l'accent du village).*³⁰

ToutGer rovněž umožňuje kombinovat tvar Ger se statickými VG, zejména s *avoir* a *être* a s modálními slovesy, která se jinak jen obtížně transformují do CIR. K této otázce se vrátíme v II.2.2.3.2, v této kapitole se zmíníme pouze o některých konstrukcích typických právě pro Ger_{neg}. Ve významu průvodní okolnosti (Ger_{CC}) se zde opět objevuje efekt kumulace negací:

[242] – Et nous, alors, dit Asperge, vous croyez qu'on va se taper de monter à pincés quand il y a un ascenseur ? Je dis qu'oui en effet, c'est juste, **tout en ne pouvant me débarrasser de l'impression** que quelque chose ne colle pas dans ce qu'il vient de raconter... (Benoziglio, *Cabinet portrait*, 1980)³¹

Podobně jako u VF v [135] je negativní význam Ger v [242] neutralizován negativním lexikálním významem následujícího infinitivu; výsledný význam je tedy *(tout) en pensant que*.³² Díky *tout* může konstrukce nabývat významu adverbzativního, mezi ději však není logický (kauzální) vztah, a proto význam stále zůstává v doméně CC

²⁸ Ger *en ne cessant* se však vyskytuje i bez *tout*: *Au contraire, avec l'humour narcissique, Woody Allen fait rire en ne cessant jamais de s'analyser, en disséquant son propre ridicule, en tendant à lui-même et au spectateur le miroir de son Moi dévalué.* (Lipovetsky, *L'Ère du vide : essais sur l'individualisme contemporain*, 1983).

²⁹ Podobně s *toutGer* také u VG *perdre*: *Cordier siffla deux agents qui prenaient l'air absent, embêté et indifférent tout en ne perdant pas une broque de l'abominable converse.* (Vautrin, *Billy-Ze-Kick*, 1974).

³⁰ Výše uvedený příklad ukazuje, že Ger_{neg} může nabývat kromě významu CC také významu způsobového (tento význam je však dán spíše vztahem V_{dic} a infinitivu *adopter l'accent du village*). Způsobový význam mohou vyjadřovat také Ger_{neg} ve formě restriktivní negace, např. *Non, je ne l'accepterai jamais, cette séparation entre deux espèces humaines, celle des êtres qui végètent pauvrement, petitement, en ne cessant de travailler que pour dormir, tellement grande est la fatigue.* (Mauriac, *La Marquise sortit à cinq heures*, 1961). Způsobový význam je zde zřetelný také díky juxtapozici s adverbii na *–ment*.

³¹ Podobně také bez *toutGer*: *Il entreprit donc de rédiger sa thèse, la termina en un an, en ne pouvant s'empêcher de penser malgré tout que Schabel n'avait pas cessé de lui faire des niches.* (Roy, *La Traversée du Pont des Arts*, 1979).

³² Neutralizace negace Ger_{neg} však může vzniknout i interakcí s negací VF: *Et tous ces enfants ne sortiraient pas de l'école en ne sachant rien de la vie.* (Dolto, *La Cause des enfants*, 1985; tj. *ils sortiraient de l'école en sachant qch. de la vie*).

(viz levá část Schématu III v I.4.2). Statická slovesa se však mohou vyskytovat v Ger_{neg} i bez *tout*,³³ např. s významem způsobovým (v [243] vyjádřeným i explicitně pomocí substantiva *la manière* v prekontextu):

[243] la façon des façons-de-faire de l'acte s'appelle intention, mais la manière de l'être, la manière qu'a l'être d'être en n'étant pas, cette manière s'appelle "devenir". (Jankélévitch, *Le Je-ne-sais-quoi et le presque-rien*, 1957)³⁴

Výskyty s *toutGer* však již zároveň představují přechod k Ger_{log}, tedy k Ger vyjadřujícímu široce kauzální vztahy k PP (Typ A Halmøyové, viz Tabulka 1 v I.1.2). V případě *toutGer* může jít o vztah přípustkový (viz [245]), u Ger_{neg} jsou však častější vztahy kauzální nebo prostředkové, příp. podmínkové, a zejména Ger_{ekviv}. V žádném z těchto významů však nelze Ger nahradit konstrukcí *sansInf* (viz Halmøy 2003a: 149), protože se základní vztah průvodní okolnosti mění na vztah (logické) anteriority (viz I.1.2.2).

2.2.2.1.2 Ger_{neg} s významem (široce) kauzálním ([+log])

Jak jsme upozornili v závěru kapitoly I.2.2.2.3, základem všech Ger_{log}, tedy Ger s (široce) kauzálním významem je vztah časový: příčina předchází následku. Tento význam je zřetelný i u Ger_{neg}, zejména u V_{perc} typu *en voyant*, kde se Ger nejvíce blíží čistě **kauzálnímu vztahu** (srov. II.2.1.3.3.3):³⁵

[244] et le médecin l'a bien vu, il m'a donné un mouchoir, et puis il m'a redemandé ce que c'était que cette histoire de fugue...) Moi, **en ne la voyant pas** à la sortie du lycée, je me suis inquiétée, bien sûr, j'ai demandé à la secrétaire de Domi – de Madame Dumas – si elle avait vu Annie. (Winckler, *La maladie de Sachs*, 1998)

³³ Např. ze šestnácti výskytů Ger_{neg} *étant* je pouze polovina v *toutGer*, z deseti *ayant* pouze tři, ze sedmi výskytů *en ne sachant (pas)* pouze dva apod. *Tout* totiž zřetelně posouvá význam Ger zejména k CC (viz II.2.2.3.2), příp. k nuanci adverzativní; bez *tout* mohou tato Ger vyjadřovat i význam způsobový ([243]), tedy hypotaktický (viz Schéma III v I.4.2).

³⁴ Právě sloveso *être* je v Ger velmi časté při vyjadřování různých paradoxů, zejména při stejném lexikálním obsazení VG a VF, srov. např. [109], podobně *L'infiniment autre ne peut être ce qu'il est – infiniment autre – qu'en n'étant absolument pas le même*. (Derrida, *L'Écriture et la différence*, 1967). Podobně v Ger_R: *Ce qui Est, ou ce qui n'est pas, ou ce qui Est en n'étant pas, comme le vide et le noir de la nuit ?* (Yourcenar, *L'Œuvre au noir*, 1968; v [243] má Ger podobný způsobový význam).

³⁵ Podobně v následujícím příkladu, s nuancí hypotetickou: – *Oui, dit Schneider. Butch jeta un coup d'oeil à la montre de ce dingue. Seize heures trente. En ne le voyant pas revenir, ce salaud de Grandvallet allait le cafter à ses vieux*. (Vautrin, *Bloody Mary*, 1979). Srov. také následující příklad, kde je V_{perc} *voir* nahrazeno slovesem *trouver*: "*Si Caravaille revenait pendant le week-end? Si pour une raison ou une autre, il revenait dès ce soir?*" *Malgré moi, j'ai ralenti. En ne trouvant pas la voiture, il penserait à un accident, il téléphonerait sans doute chez moi* (Japrisot, *La Dame dans l'auto*, 1966).

Ger_{neg} tedy vyjadřuje nějakou očekávanou událost, která nenastala; podobně jako u kladných VG(V_{perc}) zde však opět vznikají následky v podobě změny emocionálního stavu subjektu (*je me suis inquiétée*, [244], stejně jako u [140]). Při virtuálnosti děje VF může tento vztah nabývat nuance **podmínkové/hypotetické** (viz např. [48]), základem je však stále vztah časový. Ve spojení s *toutGer* však může vzniknout **vztah přípustkový-adverzativní**, kde jsou přechody mezi vztahy anteriority a simultaneity často nezřetelné. Přípustkový význam je příznačný spíše pro Ger v antepozici (s významem argumentační přípustky, viz I.3.2):

[245] Au premier rang des documents assimilés se placent les lettres missives. **Tout en n'étant pas** en soi des actes dans la rigueur du terme, elles n'en ont pas moins une forme qui leur permet éventuellement de faire preuve et de devenir le support d'actes véritables. (Sans mention d'auteur, *L'Histoire et ses méthodes*, 1961)

Naopak v postpozici (v intrapredikační pozici) je bází spíše význam CC/adverzativní:

[246] il arrive que la course de la butée devient de plus en plus grande et la pédale arrive au plancher, **tout en ne débrayant pas**. Il y a lieu de régler à nouveau l'embrayage. (Chapelain, *Cours moderne de technique automobile*, 1956)

Ger_{neg} zde opět vyjadřuje očekávaný jev, který nenastal; vzhledem k simultaneitě dějů je však možné jej chápat jako CC (bylo by možné jej nahradit pomocí *sansInf*: *sans débrayer*).

Ze široce kauzálních vztahů je pro Ger i v negaci typický zejména vztah prostředkový. V následujícím příkladu je význam Ger_{moyen} naznačen jednak VF s voluntativní modalitou (*chercher à*, podobně jako v [206]), jednak juxtapozicí s SP s předložkou *par*:

[247] Les gnostiques furent donc révolutionnaires, si l'on peut appeler ainsi des hommes qui ne cherchaient pas à changer le monde mais à le surmonter individuellement, par le refus, par la connaissance, en s'en séparant, **en ne le respectant pas**. (Collectif, dir. Gaston Berger, *Philosophie, religion*, 1957)³⁶

I zde je Ger_{neg} stejně jako v [244] vyjádřením negace nějakého očekávání (*respecter le monde*); na rozdíl od [244] však jde o činnost záměrnou, tedy s významem

³⁶ Ger_{neg} ve významu prostředku se často pojí s VF v negaci nebo s negativním lexikálním významem: negativní příčina má negativní následek (srov. podobný efekt také níže u významu Ger_{ekviv}): *il avait réussi à gâcher un gentil souvenir **en ne fermant pas** sa gueule après*. (Rochefort, *Les Petits enfants du siècle*, 1961).

Ger_{moyen}.³⁷ Ze všech široce kauzálních vztahů je však u Ger_{neg} nejčastější vztah Ger_{ekviv}, a to ve všech třech subkorpusech.³⁸

[248] D'autant que si les juges de la 11ème chambre du tribunal correctionnel présidée par Jean-Baptiste Parlos ont innové en reconnaissant l'existence d'une atteinte portée à l'environnement que souhaitaient les parties civiles, ils n'ont pas cédé à la tentation de la surenchère **en n'attribuant que** 192 millions de dommages et intérêts – dont seulement 1.4 millions au titre du préjudice écologique – soit une somme très éloignée du milliard d'euros réclamé. (Le Monde, 1. 2. 2008, Ger_{PUBL})

Halmøyová tvrdí, že se Ger_{neg} nemůže kombinovat s VF v negaci (Halmøy 2003a: 151), příklad [248], ale i mnohé další výskyty však toto tvrzení vyvracejí (srov. např. [245] nebo pozn. 32).³⁹

[249] Ils proposent un vaste champ d'expériences au choréauteur et au danseur, qui auraient bien tort d'appauvrir leur art **en ne profitant pas** de ce matériau plastique. (Lifar, *Traité de chorégraphie*, 1952; Ger_{SPEC})

[250] Après tout, moi aussi j'ai ce qu'il faut sous ma robe! **En ne m'habillant pas** comme Carole, je me prive donc volontairement d'un atout. (Groult, *Il était deux fois*, 1968, Ger_R)⁴⁰

Jak můžeme vidět na výše uvedených příkladech, reinterpetace, která je s významem Ger_{ekviv} spojená, vyžaduje u Ger_{neg} většinou PP s rovněž negativním významem:⁴¹ v [248] je vyjádřen přímo negací VF, častěji však stačí pouhá negativní presupozice, příp. obecně negativní lexikální význam⁴² (*avoir tort, appauvrir, priver de,*

³⁷ Jak jsme se ale zmínili u V_{manip} (II.2.1.3.4), jako prostředkový-způsobový je někdy možné chápat i Ger bez rysu [+intention], viz např. [211]. U Ger_{neg} můžeme najít podobný vztah: *Une grave imprudence qu'il aggrave en ne l'avouant point pour ne pas inquiéter les siens, vint tout compromettre.* (Febvre, *Combats pour l'histoire*, 1952). VF s negativním lexikálním významem (*aggraver*) vyjadřuje následek Ger_{neg}.

³⁸ Všechny tři výskyty Ger_{neg} v Ger_{IC} (v nerestriktivní negaci) patří rovněž k tomuto typu, např. *Longtemps il se demanda s'il avait bien agi en ne levant pas le couvercle du coffre.* (Tristan, *Tribulations héroïques*, 1987) → *Dlouho zpytoval svědomí a zvažoval, zda jednal správně, **když neodklopil** víko a nepodíval se, co je v truhle.* (Kalfiřt, 2003).

³⁹ Podobně je Halmøyová přesvědčena, že Ger_{neg} nemůže mít na rozdíl od *sansInf* (např. *sans compter, sans parler de, sans oublier*) funkci výpovědního modalizátoru („porter sur l'énonciation“, *ibid.*). V Ger_{SPEC} jsme však našli minimálně dva výskyty Ger_{neg} s tímto významem (např. *L'étendue totale sur laquelle portent chaque année les travaux de sylviculture / **en n'y comprenant pas** les travaux d'entretien des parcelles sur lesquelles on a opéré les années précédentes / est de l'ordre de [...]*, (Sans mention d'auteur, *La Forêt française*, 1950), podobně také *en ne tenant pas compte de.*

⁴⁰ Ve stejném textu se můžeme setkat s variantou téhož vztahu: *Je voudrais savoir si je me suis trompée toute ma vie **en ne consacrant pas** beaucoup plus de temps et d'argent à la coquetterie ?* (Groult, *Il était deux fois*, 1968).

⁴¹ Negativní jev v Ger_{neg} však může mít i pozitivní „následek“, např. *Ce simple calcul démontre que père a réalisé une excellente affaire en ne me reconnaissant pas à ma naissance.* (Pilhes, *La Rhubarbe*, 1965).

⁴² Jak ale ukazuje např. [49], negativní význam PP nemusí být vyjádřen explicitně pomocí negace nebo negativního lexikálního významu VF; negativní hodnocení daného jevu může být dáno pragmatickou zkušeností nebo přesvědčením sdíleným v určité komunitě (*renforcer les privilèges des « bien-nés »*).

manquer à son devoir, viz [237], *se tromper*, viz pozn. 40, *frustrer*, viz pozn. 43, ale také negativní význam adjektiva, např. *injuste*, viz pozn. 10).⁴³ Základem vztahu však stále zůstává ekvivalence: negativní příčina vyvolává negativní následek.

Závěr

Schopnost vytvářet negativní konstrukce je jedním ze znaků verbálnosti (predikativnosti) slovesné formy Ger; možnost restrikce Ger pomocí *ne... que* však zároveň upozorňuje na jeho nefinitní povahu ([236]). Stejně jako složený tvar Ger (Ger_{comp}) nebo Ger v podmínkovém významu (Ger_{cond}) je i Ger v negaci (Ger_{neg}) jevem marginálním (nepřesahuje 1 % z celku výskytů Ger), jeho analýza však umožnila potvrdit centrální postavení sémantického invariantu Ger spojeného s významem CC (AVEC). U významu negativní průvodní okolnosti je totiž Ger v konkurenci s konstrukcí *sansInf*, která je na tento význam specializovaná.⁴⁴ Příklady Ger a *sansInf* ve vztahu koordinace ([47]), juxtaopozice (pozn. 24) nebo jejich prosté užití ve významu průvodní okolnosti vztahu ke stejnému predikátu ([238] a [239]) však ukazují, že jsou tyto dva tvary v komplementárním vztahu. Tato konkurence také částečně vysvětluje i nízkou frekvenci Ger_{neg}.

Na příkladech [240] nebo [241] jsme však ukázali, že význam průvodní okolnosti není u Ger_{neg} vyloučený, protože negace může být neutralizována negativním lexikálním významem VG (právě u těchto významů je častá konstrukce *toutGer*, která je u Ger_{neg} několikanásobně častější než u Ger). Kromě toho je možné Ger_{neg} použít místo *sansInf* také v případě, že třeba kromě průvodní okolnosti (nebo způsobu) zdůraznit také zahrnutí děje PP do rámce děje SG (srov. [50]) nebo pokud je nutné význam CC zdůraznit pomocí *toutGer* ([242]). Konstrukce *sansInf* je však vyloučena tam, kde se význam více vzdaluje od základní instrukce, především u vztahu logické anteriority. Ger_{neg} tak může vyjadřovat celou škálu široce kauzálních významů (např. [244] nebo [245]), typický je však zejména význam Ger_{ekviv} ([248], [249] a [250]): negativnímu ději

⁴³ Negativní lexikální význam však mohou u významu Ger_{ekviv} obsahovat oba predikáty, tedy VF i VG, srov. např. v [83] *commettre une erreur – en refusant*, tj. *en n'accordant pas*; podobně opět u Pilhese, kde je negativní interpretace SG dána negativní konotací jmenné části přísudku (*bâtard*): *Jusqu'ici, en suivant ma demi-soeur et en l'interrogeant, j'avais procédé à une reconstitution authentique mais mentale du monde qui aurait dû être le mien, du passé dont on m'avait frustré en me décrétant enfant bâtard*. (Pilhés, *La Rhubarbe*, 1965).

⁴⁴ Jak jsme upozornili v pozn. 22, v případě posunu od vztahu parataktického k hypotaktickému může *sansInf* vyjádřit také význam způsobový.

(Ger_{neg}) je přiřazena negativní interpretace (PP), vyjádřená buď přímo negací, nebo (častěji) negativní lexikální presupozicí ve významu VF.

2.2.2.2 Ger ve vytýkáci konstrukci (Ger_{cliv})

Jak je zřejmé ze známého přísloví *c'est en forgeant qu'on devient forgeron* (viz [8b] a Queneauovy a Geluckovy parafráze v I.2.1.1.2), Ger může být snadno fokalizován pomocí vytýkáci konstrukce *c'est... que*.⁴⁵ Ucelená analýza tohoto jevu u Ger však dosud nebyla provedena: Halmøyová se pouze zmiňuje o tom, že je tímto způsobem často zdůrazněn významový „Typ A“, tj. Ger s významem logické anteriority (Ger_{log}), viz Halmøy 1982: 267.⁴⁶ Moortgatová pak uvádí také možnost použití u Ger vytýkáci konstrukci v negaci (*Ce n'est pas en restant à la ferme qu'ils pourront avoir une vie convenable*) a doplňuje, že se Ger_{cliv} vylučuje s *toutGer* (Moortgat 1978: 154, zde I.2.1.1.2).⁴⁷ Ani jedna z autorek se však o bližší vysvětlení fungování tohoto jevu nepokouší.⁴⁸

Vytýkáci konstrukce je jedním z prostředků explicitního vyjádření informační struktury výpovědi: element v ní obsažený funguje jako réma (*le posé*, viz Riegel – Pellat – Rioul 2007: 431), zatímco zbytek výpovědi, následující po druhém elementu diskontinuitní partikule, představuje téma (*le présupposé*, *ibid.*). Jak upozorňuje např. Nølke, vytýkáci konstrukce vytváří efekt kontrastu (Nølke 1990: 231); *Grammaire méthodique* pak doplňuje, že je tento kontrast ještě výraznější při použití negativní vytýkáci konstrukce, srov. *Ce (n')est (pas) Claire qui aime le chocolat*, Riegel – Pellat – Rioul 2007: 431).⁴⁹ Pokud je tedy Ger obsažen ve vytýkáci konstrukci, je daná okolnost

⁴⁵ Aktualizaci tohoto přísloví můžeme najít i v textu publicistickém: *C'est en forgeant... qu'on reste capitaine de l'équipe de France de Coupe Davis*. (Le Figaro, 31. 10. 2007).

⁴⁶ Moortgatová uvádí u Ger_{cliv} jako typický také význam RT, kromě toho však zmiňuje i význam „manière“ (způsobu), v našem pojetí by šlo o vztah způsobový-prostředkový: *C'est en traitant les morts comme des vivants qu'on leur prouve le mieux qu'ils ne nous ont pas tout à fait quittés*, Moortgat 1978: 154, zde I.2.1.1.2).

⁴⁷ Halmøyová konstatuje u Typu A velmi nízkou kompatibilitu s *toutGer* (Halmøy 1982: 267). Jak uvidíme v II.2.2.3.2.2a, kombinace Ger_{cliv} s *toutGer* je sice vzácná, ale nikoli vyloučená.

⁴⁸ O formě Ger_{cliv} se explicitně zmiňuje také Schmidt-Knäbelová, např. *je ne comprends pas bien..., ce n'est pas en sortant de chez elle que vous êtes allées au musée Grévin* (Proust), Schmidt-Knäbel 1971: 246. Jiní autoři sice rovněž uvádějí příklady Ger_{cliv}, ale tuto specifickou formu Ger nijak nekomentují (srov. např. „*Ce fut en jurant qu'il mangea son chocolat.*“, Amourette 2006: 157). Autorka tento příklad řadí k dalším Ger, jež charakterizuje souhrnně jako „manière“ a ilustruje na nich „typický“ význam Ger, tj. „simultaneitu“ (*ibid.*, viz I.1.2.2.1).

⁴⁹ U kladné konstrukce by bylo možné doplnit kontrast „*et non pas Régine*“ (*ibid.*); u záporné pak „*mais Régine*“. Tento kontrast je možné vyjádřit explicitně také u Ger_{cliv}: *Alors on retrouvera l'audience des*

(CIR) hlavního děje zdůrazněna: u kladné konstrukce jako jediná platná (v kontrastu s jinými možnými), u záporné konstrukce pak jako explicitně vyloučená.⁵⁰ U prototypického příkladu *c'est en forgeant qu'on devient forgeron* je tedy kování (cvik) vyjádřeno jako jediný způsob (prostředek, viz II.2.1.3.4), jak se stát kovářem (mistrem).

Tento výlučný vztah je možné v češtině explicitně vyjádřit pomocí adverbia *právě*:

[251] *C'est en imaginant* cette sacoche féminine au milieu des croix, sous le ciel de Sibérie, *que* je commençai à pressentir l'incroyable destinée des choses. (Makine, *Le Testament français*, 1995) → *Právě při představě* té dámské kabelky uprostřed křížů pod sibiřským nebem jsem začal vzdáleně tušit neuvěřitelný úděl věci. (Dufková, 2002)⁵¹

Ger_{cliv} může být modifikován také restriktivní negací vytýkací konstrukce, příp. adverbiem *seulement* ve stejném významu (srov. II.2.2.3.1). Pokud má Ger_{cliv} význam RT, může v češtině odpovídat této specifikaci adverbium *teprve (když/až)*: *C'est seulement en arrivant au refrain que* je m'arrêtais, frappé par un doute : (Makine, *Le Testament français*, 1995) → *Teprve když jsem došel k refrénu, strnul jsem, jat pochybností*: (Dufková, 2002). Význam vytýkací konstrukce je však v češtině většinou vyjádřen pouze slovosledem, příp. větosledem;⁵² nebo se významová nuance spojená s tímto prostředkem fokalizace stírá:

[252] N'oubliez jamais, et ce sera notre conclusion, que vous êtes ici pour VOUS amuser, et que *c'est en VOUS amusant que* vous risquez d'amuser nos acheteurs. (Beigbeder, *99 francs*, 2000) → Nikdy nezapomínejte, a toto už jsou

Français. C'est en gouvernant qu'on change la vie, pas en proclamant. (Le Monde, 7. 12. 2007). (Srov. také níže [261] a [262]).

⁵⁰ Právě tento efekt zdůraznění se pak podle našeho názoru podílí na omezené kompatibilitě Ger_{cliv} s *toutGer* (viz výše poznámka Moortgatové a stejné konstatování v Halmøy 2003a: 129), viz více II.2.2.3.2.2a.

⁵¹ V Ger_{IC} se žádný příklad s vytýkací konstrukcí v restriktivní negaci u Ger_{cliv} nevyskytl; můžeme však uvést příklad z Ger_r: *ce ne fut qu'en voyant les pistolatches qu'ils s'immobilisèrent* (Giraud, *La Coupure*, 1966). Široce kauzální význam Ger_{cliv} ve spojení s adverbiem *seulement* ilustruje např. [253].

⁵² *C'est en sortant en fin d'après-midi que* je trouvais cette enveloppe dans ma boîte aux lettres. (Makine, *Le Testament français*, 1995) → *Tu obálku jsem našel ve schránce, když jsem pozdě odpoledne odcházel.* (Dufková, 2002). Podobně u Ger_{cliv} v esejistickém textu (Ger_{cliv} zde má význam prostředkový): *C'est en retardant ses conclusions, même lorsqu'elles lui paraissent évidentes, qu'un penseur progresse.* (Camus, *Carnets II*, 1942) → *Pokroku se myslitel dobírá tím, že se neukvapuje se závěry, a to ani tehdy, když se mu zdají nabíledni.* (Dufková, Mlejnek 1999).

slova závěrem, že jste tady proto, abyste SE bavili, a že **když SE budete bavit**, snadněji pak pobavíte naše kupce. (Demlová 2003)⁵³

Příklad [252] zároveň ukazuje, že novou informaci v Ger_{cliv} nemusí představovat sám děj (ten je v tomto případě kontextově zapojený přímou verbální anaforou), ale logický vztah k PP (zde kauzálně-prostředkový, s bází RT).⁵⁴

Kromě kladné a záporné formy modifikuje vytykáci konstrukci samozřejmě také slovesný čas slovesa *être*: nejčastější (a neutrální) je prézens, např. *présent atemporel* ve výše zmíněném přísloví a v [251] a [252]), ale možné jsou i ostatní slovesné tvary, např. *passé simple* (srov. pozn. 48 a 51). Kromě toho může být význam této formy Ger specifikován i jinými prostředky: kombinace Ger_{cliv} s *toutGer* je sice velmi omezená (srov. výše konstatování Moortgatové a níže II.2.2.3.2.1), jiná adverbia než *tout* jsou však naprosto přijatelná. Tato adverbia většinou ještě více zdůrazňují výlučnost vyčtené informace,⁵⁵ např. *c'est justement/précisément/indiscutablement/seulement* (viz výše) *en ...-ant ... que* (všechny tyto výskyty pocházejí z Ger_{SPEC}):⁵⁶

[253] C'est pourquoi nous disions qu'en fait on ne peut l'inférer qu'indirectement, à partir du cercle où nous entraînent les dimensions ordinaires de la proposition. C'est seulement en fendant le cercle comme on fait pour l'anneau de Moebius, en le dépliant dans sa longueur, en le détordant, que la dimension du sens apparaît pour elle-même et dans son irréductibilité, mais aussi dans son pouvoir de genèse (Deleuze, *Logique du sens*, 1969)⁵⁷

Celková frekvence Ger_{cliv} ve všech korpusech dohromady je podobná jako u Ger_{neg} (0,8 %, proti 0,7 % u Ger_{neg}), a také zde je možné pozorovat jeho výrazně vyšší relativní četnost v Ger_{SPEC} a Ger_{PUBL} (v případě Ger_{SPEC} i absolutní): zatímco v Ger_R je četnost Ger_{cliv} pouze 0,4 % (171 výskytů), v Ger_{PUBL} jde o 0,8 % (31 výskytů) a v Ger_{SPEC}

⁵³ Podobně v *C'est en hésitant qu'il se fit préciser* : (Chamoiseau, *Solibo*, 1988) → **Váhavě** požádal o upřesnění: (Ostrá 1993).

⁵⁴ V Ger_{IC} jsme našli pouze 15 výskytů Ger_{cliv} (většinu z nich zde uvádíme). Z tak malého vzorku je samozřejmě obtížné vyvozovat definitivní závěry (třetinu těchto výskytů navíc tvoří příklady z textu Makinova). Systematická kontrastivní analýza Ger_{cliv} by vyžadovala kromě většího počtu výskytů také zasazení do kontextu fungování vytykáci konstrukce jako celku, nejen ve spojení s Ger.

⁵⁵ Podobný zdůrazňující efekt jako vytykáci konstrukce může mít také *toutGer* (srov. II.2.2.3.2), ale rovněž restriktivní negace VF (srov. [235] nebo [236]), partikule *rien que* (viz II.2.2.3.1) nebo segmentace SG (viz [132] a [133]); jako zdůraznění je však možné chápat i samu antepozici SG, která je s vytykáci konstrukcí nutně spojena (srov. poznámku Moortgatové u negativního tvaru Ger_{cliv}, pozn. 56 v I.2.1.1.2).

⁵⁶ Kromě toho je však možné před tvar na *-ant* v Ger_{cliv} vložit např. také spojky nebo logické artikulátory, srov. *donc* v [177], nebo např. *néanmoins*: *C'est néanmoins en s'intégrant à la dynamique qu'un énoncé du principe d'inertie et une relativité restreinte recevront toute leur portée*. (Collectif, dir. R. Taton, *Histoire générale des sciences*, 1964).

⁵⁷ Na tomto příkladu můžeme opět pozorovat tendenci k hromadění Ger, která je pro Ger_{SPEC} příznačná (srov. také např. [129], [130] nebo [204], níže pak s Ger_{cliv} např. [257] a [258]).

dokonce o 1,3 % (239 výskytů Ger_{cliv}).⁵⁸ Tato tendence stejně jako u Ger_{neg} (a u Ger_{comp}) souvisí s tím, že jsou tyto tvary schopné vyjadřovat význam Ger explicitněji než prostý tvar. Dosavadní nezáměr o tvar Ger_{cliv} pak může být dán také zaměřením většiny studií na texty literární, kde je výskyt této formy čtyřikrát nižší než v textech odborných.⁵⁹

Stejně jako Ger_{neg} je i Ger_{cliv} schopen vyjádřit všechny významy spojované s tvarem Ger. U obou konstrukcí je častý význam široce kauzální, zejména v odborných a publicistických textech. Zatímco u Ger_{neg} jsme však konstatovali častý výskyt vztahu Ger_{ekviv} (např. [237] nebo [248]), u Ger_{cliv} v tomto typu textů jednoznačně dominuje vztah prostředkově-kauzální.⁶⁰ V Ger_R ale podobně jako u Ger_{neg} převládají významy bez kauzálních vztahů: možná je průvodní okolnost (podobně jako u Ger_{neg} v [240] nebo [241]),⁶¹ díky antepozici a častému kontextovému zapojení je však častější význam RT:

[254] il n'avait plus de cigarettes. Un tabac faisait l'angle. Le temps de dresser l'engin sur sa béquille et Bensoussan faisait le plein de Gauloises. **C'est en ressortant** qu'il la vit. Elle. Lola-la-dingue. (Page, *Tchao pantin*, 1982)

Význam RT vzniká stejně jako u jiných anteponovaných telických VG(V_{mouv}) díky ohraničenosti děje; stejně jako u [146] nebo [153] je pak i zde SG navíc kontextově zapojeno (asociační anaforou). Vytýkáci konstrukce však zdůrazňuje právě daný okamžik. Právě u významu RT pak Ger často předchází konkrétní příslovečné určení času a ve vytýkáci konstrukci se tak nacházejí obě časová určení společně:

⁵⁸ Podobně jako Ger_{neg} se i Ger_{cliv} v manuálně zpracovaných subkorpusech objevuje velmi zřídka: v Ger_r a v Ger_{spec} po dvou výskytech, v Ger_{publ} pak ani jeden výskyt.

⁵⁹ Právě proto, že tvarům Ger_{comp}, Ger_{neg} i Ger_{cliv} dosud nebyla věnována při analýze Ger pozornost (z důvodu nedostatku příkladového materiálu), uvádíme v příslušných kapitolách systematicky co největší množství dokladů těchto marginálních forem Ger. Tato bohatá exemplifikace by však nebyla možná bez korpusových nástrojů.

⁶⁰ Tento význam je však častý také u Ger_{neg}, srov. např. [247], a přechody mezi oběma typy jsou nezřetelné.

⁶¹ *Il fit une prière que personne ne pourra jamais vous rapporter exactement. Ce fut en priant qu'il s'endormit, la tête sur la mousse.* (Dhôtel, *Le Pays où l'on n'arrive jamais*, 1955). Kromě průvodní okolnosti je však možné fokalizovat také Ger s nuancí způsobovou: *Jojo sait, hélas ! ce qui l'attend, et c'est en pleurant qu'il se précipite.* (srov. typ *en claquant la porte* v II.2.1.3.4.3b). Jednoznačnější význam způsobu pak najdeme tam, kde VG a VF sdílejí stejný sém, např. V_{manip} (srov. [202]): *Il saisit Camille par les cheveux, la forçant à renverser la tête en arrière. Elle se remit à hurler, de douleur, d'impuissance. Ce fut en la tirant de la sorte par les cheveux qu'il la traîna jusqu'au grenier.* (Germain, *Jours de colère*, 1989). V [202] vyjadřuje SG rovněž novou informaci (Ger je v intrapredikační pozici), ve srovnání s [202] bez vytýkáci konstrukce je však ve výše zmíněném příkladu s Ger_{cliv} daný způsob zdůrazněn, je chápán jako zásadní a příznakový (podobně jako u RT v [255]).

[255] C'est à ce moment, en contemplant avec un amusement attendri le grand parapluie noir de Bakounine, que j'avais pris la décision qui allait changer ma vie. Ma mort aussi, d'ailleurs. (Semprun, *L'écriture ou la vie*, 1994)⁶²

Významy kauzální a čistě časové jsou však většinou těsně propojeny, zejména v kombinaci s VG(V_{perc}), srov. podobné konstatování u [192] nebo [193] v II.2.1.3.3:

[256] Nous l'aimions tendrement. Ma grand-mère et elle avaient de longues conversations en breton et c'est en les écoutant que j'ai appris les quelques mots et expressions bretonnes que je connais. (Mohrt, *La Maison du père*, 1979)⁶³

VG(V_{perc}) v [256] je procesuální (podobně jako v [192] a [193]); jeho vztah k VF však lze chápat jako kauzálně-prostředkový (s bází RT).⁶⁴ Vytýkáci konstrukce pak zdůrazňuje, že se děj PP realizoval právě tehdy/tímto způsobem (a ne jiným). Právě antepozice ve spojení s fokalizací pak způsobuje, že Ger vytváří inferenční vztahy i s predikáty, u nichž by jinak vyjadřoval spíše prostou průvodní okolnost. To je případ např. [177], kde by Ger *en discourant* bez vytýkáci konstrukce (a v intrapredikační pozici) nabýval právě spíše významu CC. V antepozici by byla kauzální interpretace stále možná (srov. podobný efekt u [75]), ale vytýkáci konstrukce ji činí explicitnější. Srov. podobný efekt v příkladu z Ger_{SPEC}:

[257] C'est en rangeant et en classant des photos, après la mort de sa mère, que Roland Barthes a la fulgurance qui va lui faire trouver la notion de punctum. (Robin, *Cybermigrances : traversées fugitives*, 2004, Ger_{SPEC})

Právě schopnost zdůraznit potenciální inferenční vztahy způsobuje vyšší frekvenci Ger_{cliv} v odborných a publicistických textech: vztah příčiny (prostředku) a následku je totiž jednoznačnější:

⁶² Podobně s konkrétním časovým určením: « *C'est en 1918, en essayant d'attraper le tramway, à Toulon, que vous avez eu votre accident.* » (Roubaud, *La Boucle*, 1993). Tento příklad také zřetelně ilustruje schopnost Ger_{cliv} jednoznačně určit réma (časové určení děje); PP tak vyjadřuje informaci známou.

⁶³ Příklad Ger *en écoutant* v široce kauzálním (prostředkovém) významu uvádí také *Francozská mluvnice*, avšak bez vytýkáci konstrukce: **En écoutant** régulièrement la radio, chacun peut perfectionner son français. – Každý se může zdokonalovat ve francouzštině pravidelným **posloucháním** rozhlasu. (Hendrich – Radina – Tláskal 2001: 413). Ger a Ger_{cliv} tedy mohou vyjadřovat stejné významy; Ger_{cliv} pouze činí daný vztah explicitnějším.

⁶⁴ Propojení prostředkového a časového významu ukazuje také následující příklad z Ger_{SPEC}: *Le premier steamer qui se risqua à travers l'océan fut l'américain Savannah en 1819. Encore avait-il conservé le grément d'un voilier classique, et ce n'est qu'en tendant toute sa toile qu'il put joindre York à Liverpool en 25 jours.* (Rousseau, *Histoire des techniques et des inventions*, 1967). Výlučnost daného prostředku/způsobu realizace děje (dosažení Liverpoolu) je zde navíc zdůrazněna také restriktivní negací vytýkáci konstrukce.

[258] Là encore, *c'est en renforçant* la formation des personnels et *en créant* des petites unités de 12 patients *que* les malades seront mieux pris en charge. (Le Monde, 12. 11. 2007)⁶⁵

V [258] lze předpokládat záměrnost daného efektu (*meilleure prise en charge des malades*); v mnoha případech však může být následek nezáměrný (srov. [145] nebo [211]). V následujícím příkladu nám antiteze dvou Ger_{cliv} ukazuje najednou oba významy (pro lepší pochopení smyslu obou Ger uvádíme rozsáhlejší prekontext):

[259] Ne pas leur offrir ce plaisir. N'attendre aucune pitié ni faveur de la part de ses oppresseurs. *C'est en s'accrochant* à ces principes *que* Grigori Pasko a survécu depuis dix ans à la prison, aux humiliations, aux poursuites. *C'est en leur restant* fidèle *qu'*il met sa vie en danger, conscient des risques, mais décidé à ne pas se trahir. (Le Monde, 14. 11. 2007)

Kontrast obsažený v obou CG v [259] je díky Ger_{cliv} zřetelnější, protože obě CIR fokalizuje. V Ger_{SPEC} může Ger_{cliv} při virtuálnosti děje PP nabývat také nuance podmínkové-hypotetické (srov. např. [230]),⁶⁶ častější význam je však čistě prostředkový:

[260] *C'est en stérilisant* et *en stoppant* la lésion bacillaire, *qu'*on guérit le rhumatisme. (Ravault – Vignon, *Rhumatologie clinique*, 1956)

Díky akčnímu mutačnímu predikátu *guérir*, který otevírá pozici pro kauzální doplnění, a díky možnosti chápat děje obou SG jako prostředek dosažení daného výsledku děje, je vztah mezi predikáty zřejmý již na sémantické úrovni. Vytýkáci konstrukce však opět díky efektu kontrastu naznačuje, že realizace děje PP může být dosaženo právě (a pouze) tímto způsobem. Jednoznačnost významového vztahu SG

⁶⁵ Prostředkově-kauzální vztah může být díky Ger_{cliv} jednoznačnější, zároveň ale vytýkáci konstrukce díky presupozici kontrastu naznačuje, že jde o jedinou možnou variantu dosažení daného výsledku. Možná proto je tato konstrukce častá v prohlášeních politických záměrů: *C'est en sécurisant les gens, en luttant contre toutes les formes de désordre qu'on permet ensuite à un pays de se projeter dans l'avenir et aux citoyens de prendre des risques, et donc d'être créatifs et de relancer la croissance économique.* (Le Monde, 7. 12. 2007). Podobně v následujícím příkladu, kde se význam SG blíží typu Ger_{ekviv}: *Pour le président, "c'est en regardant vers l'avenir que nous serons fidèles au souvenir de nos morts. Ils nous auront appris à détester la guerre et la haine". Il souhaite désormais parler de "ce qui nous unit et arrêter de parler de ce qui nous oppose.* (Le Figaro, 5. 12. 2007).

⁶⁶ Např. s modálním VF ve tvaru futura: *En effet, c'est surtout en comparant les langages documentaires avec les langues naturelles, dont ils sont issus en partie, que l'on pourra, en évaluant l'importance de cette hérédité, voir si l'on peut décider quels langages documentaires doivent être considérés comme des codes originaux ou non* (Coyaud, *Introduction à l'étude des langages documentaires*, 1966). Fokalizace SG (navíc zdůrazněná adverbium *surtout*) však posouvá jeho význam od virtuálního k aktuálnímu (časově-prostředkovému).

k PP je pak v Ger_{cliv} většinou navíc posílena tím, že je explicitně vyjádřen i kontrast (většinou předchází kladnému argumentu):

- [261] Si on veut éviter les crimes, ce n'est pas en renforçant la loi ou en aggravant les peines ; c'est en rendant plus impérieuses les mœurs, plus redoutables leurs règles, c'est en suscitant le scandale chaque fois qu'un vice se dénonce. (Foucault, *Folie et déraison : Histoire de la folie à l'âge classique*, 1961)⁶⁷
- [262] Ce n'est pas en invoquant une soi-disant universalité de la mode qu'on en révélera les effets fascinants et la puissance dans la vie sociale, c'est en en délimitant strictement l'extension historique. (Lipovetsky, *L'Empire de l'éphémère : la mode et son destin dans les sociétés modernes*, 1987)⁶⁸

Právě toto užití Ger_{cliv} je v Ger_{SPEC} velmi časté a díky dvojité konstrukci (kladná – záporná) navíc zvyšuje frekvenci vytýkací konstrukce u Ger v tomto typu textů. Ať již je však kontrast explicitně vyjádřen ([261] a [262]), nebo je implicitní (zejména v románech, viz [255] a [256]), zůstává stále bází významu Ger_{cliv} (stejně jako u jiných jazykových prostředků ve vytýkací konstrukci, viz I.2.1.1.2, pozn. 53). Stejně jako Ger_{neg} tak i Ger_{cliv} funguje primárně na principu polyfonie: Ger_{neg} presuponuje kladné vyjádření, Ger_{cliv} pak svůj kontrast. Právě díky této přidané hodnotě jsou pak významy Ger v těchto konstrukcích zřetelnější než u prostých tvarů Ger.

Jak jsme ale viděli u na příkladech [240], [242] nebo [83], mnohá Ger_{neg} mají své protějšky se stejným významem u prostého tvaru Ger (Ger_{CC} nebo Ger_{ekviv}, viz výše). Podobně dokáže prostý tvar Ger vyjádřit i významy Ger_{cliv}: díky sémantickému vztahu mezi predikáty a díky pozici vyjadřuje i *en forgeant, on devient forgeron* vztah způsobově-prostředkový (viz Úvod); vytýkací konstrukce *c'est... que* pouze díky fokalizaci činí tento vztah explicitnějším.

⁶⁷ Podobně: *Si le géographe veut s'imposer, ce n'est pas en revendiquant* le rôle de coordinateur général, seul capable de tirer une conclusion, *qu'il y parviendra, c'est en affirmant* clairement son point de vue propre. (Sans mention d'auteur, *Colloque national de géographie appliquée*, 1962).

⁶⁸ Vztah mezi alternativními Ger_{cliv} však nemusí být přímo adverbativní (kontrast), spíše srovnávací: *C'est plus souvent en écumant* les poubelles *qu'en traînant* dans les brocantes ou chez les bouquinistes aux caissons trop bien classés *qu'on tombe* sur des livres inattendus. (François, *Bouquinier*, 2000).

2.2.3 Faktory lexikální

V této kapitole se budeme věnovat lexikálním výrazům, které externě modifikují nebo specifikují význam SG.¹ Nejčastějším externím modifikátorem Ger je adverbium *tout* (viz II.2.2.3.2). Jak jsme ale viděli výše, Ger může být modifikován také dalšími adverbii, např. modalizačním *peut-être* ([133]) nebo restriktivním *seulement* ([253], viz více II.2.2.2.2), příp. partikulí *rien que* (viz II.2.2.2, pozn. 7, a také níže).² K těmto vlastním modifikátorům je pak třeba připojit také spojky a konektory, které sice nemění vlastní význam Ger, ale spojují ho koordinačním (nebo jiným) vztahem s dalšími větnými členy. Typické jsou zejména spojky *et* (viz [196] nebo [232]) a *mais* (viz [160] nebo [185]), příp. *soit* ([204]), ale v enumeracích např. také *d'une part – d'autre part* (srov. např. [130]).³

Halmøyová prezentovala ve své disertaci velmi podrobný přehled různých adverbií a spojek („*charnières*“, viz Halmøy 1982: 140), které se mohou pojit s Ger; zde se je proto pokusíme pouze klasifikovat a vysvětlit způsob jejich interakce s Ger (díky frekvenčním údajům pak rovněž upřesníme jejich hierarchii). Sémantické fungování Ger ve spojení s *tout* však analyzujeme ve zvláštní kapitole (II.2.2.3.2).

2.2.3.1 Adverbia a spojky uvozující Ger

Jazykové elementy, které těsně předcházejí Ger a uvozují ho, člení Halmøyová podle míry integrace do SG: jednoznačně externí zůstávají koordinační spojky (již zmíněné *et*, *mais* a *soit*, ale také *ni – ni aj.*),⁴ přechodovou povahu mají podle

¹ V II.2.1.3 jsme provedli *interní* lexikální analýzu Ger, tedy typy lexikálního obsazení VG.

² Slovnědruhové určení výrazu *rien que* je problematické: forma naznačuje příbuznost se spojkami (*non que*, *à moins que* atd.), ale např. *Le Trésor de la Langue française* uvádí u *rien que* pouze spojení s infinitivem, Ger nebo SN (slovnědruhově však daný výraz neurčuje). Podle našeho názoru jde o variantu restriktivní negace *ne... que*, kterou tento slovník uvádí jako synonymní (srov. také Riegel – Pellat – Rioul 2007: 413). *Grammaire méthodique du français* charakterizuje *ne... que* jako adverbium (ibid.); zařazení *rien que* do skupiny adverbiálních modifikátorů Ger je proto oprávněné. Zdá se tedy, že Ger není na rozdíl od Pps kompatibilní se spojkami (Pps bývá někdy uvedeno např. spojkou *bien que*, srov. [224]). V našich korpusech jsme nenašli žádný výskyt *bien que* těsně předcházející Ger; užití spojky před Ger však není vyloučeno, pokud je mezi ně vložen jiný větný člen: *il l'observe constamment, quoique de loin et en feignant de regarder ailleurs*. (Dutourd, *Pluche ou l'amour de l'art*, 1967, Ger_R).

³ Podobně funguje také spojení *les uns – les autres*, srov. [211].

⁴ Např. varianta *s pas – ni*: *La vraie maternité, ce n'est pas en sentant les coups de pied du soir qu'elle est tombée sur moi, ni en promenant dans les rues mon gros ventre, cet orgueil-là ne vaut pas mieux que celui de la bandaison*. (Ernaux, *La Femme gelée*, 1981). Ve srovnání se spojkami *mais* nebo *et* je *ni* u Ger vzácné (např. v Ger_R se nacházejí pouze 2 výskyty *ni* + Ger).

Halmøyové např. *même* a *sauf*, ale také výše zmíněné *rien que* a *seulement*,⁵ „větnými členy“ SG jsou pak podle ní adverbia *juste*, *comme*, *presque* a *surtout* a předložka *dès* (viz Halmøy 1982: 140–169).⁶ Spíše než míra integrace těchto elementů do SG je však pro interpretaci Ger podstatná interpretační modifikace, kterou přinášejí.⁷

Jak jsme se zmínili výše, **koordinační spojky a konektory** nemodifikují přímo význam Ger, ale pouze jeho vztah k druhému větnému členu (druhému konjunkt). Nejčastější je slučovací spojka *et* (viz již zmíněné příklady [196] nebo [232]), na druhém místě je adverzativní *mais*.⁸ Halmøyová upozorňuje na to, že *mais* nemusí před Ger fungovat pouze jako koordinační spojka (srov. výše vyjádření kontrastu mezi dvěma Ger, kde by bylo možné *mais* doplnit, viz [261] a [262]),⁹ ale také jako ekvivalent adverbia *tout* (např. *il avance, mais/tout en rasant le mur*, Halmøy 1982: 147). Tato ekvivalence *tout(Ger)* a *mais* je dána tím, že *toutGer* v sobě adverzativní význam zahrnuje (viz I.3.2, póly ET a MAIS), viz více II.2.2.3.2.¹⁰ Podobně by bylo možné nahradit *mais* pomocí *tout* v následujícím příkladu:¹¹

[263] L'assistance consentit à le laisser partir mais en lui faisant promettre de revenir le lendemain. (Déon, *Le Rendez-vous de Patmos*, 1965)

⁵ Do této kategorie řadí také restriktivní negaci VF, o níž jsme pojednali výše (viz II.2.2.2.1).

⁶ *Dès* představuje v jejím výčtu jedinou předložku, všechny ostatní tvary jsou spojky nebo adverbia, příp. konektory; i u *dès* však Halmøyová konstatuje, že jde o konstrukci vzácnou a archaizující (Halmøy 1982: 165). Ve všech třech našich korpusech se vyskytla pouze jednou, a to v Ger_R a ve spojení s významem RT, který u ní konstatovala také Halmøyová: *Il fallait dès en me levant aller quérir les juments au pré* (Trassart, *Des cours d'eau peu considérables*, 1981; Ger_R). Absence předložek před tvarem Ger je pravděpodobně dána přítomností *en* (předložky by se kumulovaly).

⁷ Výčet některých modifikátorů Ger uvádí také Schmidt-Knäbelová; zmiňuje zejména koordinační spojky *et*, *ou* a *soit*, z adverbíí pak *presque*, *même* a *sauf*, a také partikuli *rien que* (Schmidt-Knäbel 1971: 245–246). Právě od Schmidt-Knäbelové však Halmøyová přebírá také příznakové koordinační spojení Ger_{RT} s předložkovou frází v jiném významu (viz I.2.2.2.1, pozn. 10), Halmøy 1982: 75.

⁸ Pokud je sémantický vztah mezi ději explicitně vyjádřen, je u českého *converb* (přechodníku) rovněž nejčastější koordinační spojkou *však*, *avšak* (český ekvivalent *mais*), viz Dvořák 1983: 22. Dvořák však zmiňuje také spojky *a* a *i* a hypotaktické spojky s přípustkovým významem *ač*, *ačkoli* (jejich francouzský ekvivalent, spojka *bien que*, je příznačná spíše pro Pps, protože Ger může na rozdíl od přechodníku přípustkový vztah signalizovat pomocí *tout*). Také poslední spojka, o které Dvořák v souvislosti s přechodníkem podrobněji pojednává (*jakoby*, *jako*), vyjadřuje vztah, který je častý rovněž u Ger (způsobové určení vyjádřené přirovnáním, viz níže), op. cit.: 23.

⁹ Explicitně je kontrast vyjádřen pomocí *mais* např. v následujícím příkladu: *Alexis apprendrait que ce n'est pas en fuyant le danger, mais en l'affrontant, qu'on peut en triompher*. (Clavel, *Malataverne*, 1960).

¹⁰ Jak jsme ukázali v I.3.2, význam *toutGer* se při posunu vztahu mezi SG a PP k hypotaxi může měnit na přípustkový; tento význam konstatuje *Grammaire méthodique du français* také u některých užití *mais* (Riegel – Pellat – Rioul 2007: 619).

¹¹ Tento význam je ale u *mais* před Ger vzácný; většinu výskytů *mais* tvoří koordinace s jiným Ger.

Třetí nejčastější koordinační spojka u Ger je vylučovací *soit* (viz výše [204]), ale také *ou* (viz např. [267]), které může mít rovněž význam vylučovací, častěji je však inkluzivní:¹²

[264] Après, il s'agissait de trafiquer ces sons, de faire des essais **en accélérant ou ralentissant**, en essayant des échos, **en montant ou en descendant** le potentiomètre. (Roy, *La Traversée du Pont des Arts*, 1979, Ger_R)¹³

Výše uvedené koordinační spojky se po *toutGer* nacházejí na prvních příčkách frekvenčního seznamu všech lexikálních modifikátorů Ger.¹⁴ Přesné statistiky výskytu těchto spojek u Ger nelze bez manuálního ověření všech výskytů uvádět, protože dané spojky se mohou vztahovat nikoli k Ger, ale k CG jako celku.¹⁵ Uváděné relativní pořadí ve frekvenčním seznamu však odpovídá skutečnosti (poměr spojek bez vztahu k Ger jsme ověřili na vybraných vzorcích).

Jednoznačně nejčastějším modifikátorem u Ger je výše zmíněné *tout* (srov. II.2.2.3.2): v Ger_R 1 528 výskytů (4 % Ger), v Ger_{SPEC} 692 výskytů (5 % Ger) a v Ger_{PUBL} 362 výskytů (relativně více než 9 % Ger). Tato čísla ukazují, že konstrukce *toutGer* je sice v rámci celku Ger formou marginální, nikoli však zanedbatelnou (srov. konstatování Schmidt-Knäbelové, že vazba *toutGer* je tak vzácná, že nemá cenu se jí věnovat, viz I.3.2 pozn. 67). Halmøyová ani Moortgatová se o kvantifikaci *toutGer* nepokoušely; jediná srovnávací data tedy pocházejí ze statistických analýz Gougenheimových: ze 172 výskytů Ger bylo v jeho datech pouze 10 tvarů ve formě *toutGer* (tj. 6 %), a proto Gougenheim nedoporučuje tento tvar zařazovat do výuky francouzštiny pro začátečníky (Gougenheim 1964: 221).

¹² Termín „inkluze“ aplikovaný na význam *ou* přejímáme z *Dictionnaire encyclopédique de pragmatique*: právě tento význam tvoří základ významu (instrukce) *ou*; disjunktivní (exkluzivní) význam je pak dán pragmatickou zkušeností (Moeschler – Reboul 1994: 192–194). *Mluvnice češtiny 3* mluví o vztahu inkluze u spojky *nebo* jako o „slabé disjunkci“, viz Daneš – Grepl – Hlavsa 1987: 468).

¹³ Užití *ou* ve významu vylučovacím ilustruje následující příklad: *Mais le succès de cette mesure dépendra en partie de la façon dont les Américains dépensent cet argent, en consommant ou en épargnant*. (Le Monde, 8. 2. 2008). Právě v Ger_{PUBL} je spojka *ou* třetím nejčastějším modifikátorem Ger (po *tout* a *et*).

¹⁴ Pro zjednodušení mluvíme souhrnně o „modifikátorech“, přestože koordinační spojky na rozdíl např. od adverbia *même* „modifikují“ pouze vztah Ger ke druhému členu koordinační dvojice.

¹⁵ Např. *Mais en leur adressant ces paroles aimables, elle restait debout*. (Makine, *Le Testament français*, 1995) → *Alé při těch milých slovech vždycky stála*. (Dufková 2002), podobně v [160]. Častý je před Ger také časový konektor *puis*, téměř vždy se však vztahuje rovněž k celé CG (a to i v případě elipsy PP, srov. [131]). Podobně spojka *et*: *Or, ce même Gavriyltch, croisant ma grand-mère, s'arrêtait et en essayant d'aspirer son haleine chargée des vapeurs de la vodka, articulait avec un respect accentué : – Bonjour, Charlota Norbertovna !* (Makine, *Le Testament français*, 1995) → *Když ovšem tenhle Gavriylč potkal naši babičku, zastavil se a s viditelnou snahou zadržet dech, z něhož táhla vodka, zřetelně vyslovil přeuctivě: "Dobrý den, Šarloto Norbertovno!"* (Dufková 2002).

Na druhé pozici je spojka *et*, ta však představuje přibližně pouze polovinu výskytů *toutGer*. Spojka *mais*, která je ve všech třech korpusech na třetí pozici v seznamu modifikátorů, pak tvoří pouze přibližně třetinu výskytů *et* (v Ger_{PUBL} však *mais* sdílí třetí pozici s *ou*, viz pozn. 13).¹⁶ Čtvrtým nejčastějším modifikátorem je *même* (viz níže), ve srovnání s *toutGer* je však jednoznačně marginální (průměrně pouze 0,4 % výskytů Ger, ve srovnání s 6 % u *toutGer*).¹⁷ Celkově je výskyt modifikátorů častější v Ger_{SPEC} a Ger_{PUBL} než v Ger_R (např. výskyt vylučovací spojky *soit* je v Ger_{SPEC} ve srovnání s Ger_R desetinásobný).¹⁸

Nejčastěji je Ger ve vztahu koordinace právě s jiným tvarem Ger; v tom případě je někdy možné vypustit u druhého tvaru formant *en*, zejména pokud se jedná o VG stejného typu a bez delšího rozvíti (viz [264]), opakování *en* však není vyloučeno (srov. druhou koordinovanou dvojici Ger v [264]).¹⁹ Pokud je Ger v koordinačním vztahu s jiným typem větného členu (tedy nikoli s jiným Ger), může být toto spojení dobrým indikátorem významu dané konstrukce, srov. např. význam RT u předložkové fráze v [46], nebo význam CC/způsobu u *sansInf* (srov. [47] nebo [220]).

Poznámka – Ger ve vztahu koordinace²⁰

V Ger_r je Ger ve vztahu koordinace přibližně v 10 % případů; v Ger_{spec} a Ger_{publ} je tento poměr vyšší (postupně 18 % a 13 %, srov. [130] nebo [204]); z tohoto počtu je však Ger průměrně v 80 % případů v koordinačním vztahu právě s jiným Ger (např. CC/zp v [196], zejména ale u široce kauzálních vztahů, např. [204] nebo [258]). Výskyty jiných typů větných členů ve vztahu koordinace s Ger jsou vzácné; poněkud častější je pouze *sansInf* (viz [47] a [220]). Ke vztahům koordinace je však třeba zejména v Ger_R přiřadit také vztahy juxtaopozice (např. [129], [247]; [132] se segmentací Ger, a zejména [143]) a především postupného

¹⁶ V případě koordinačních spojek je třeba vzít v úvahu také skutečnost, že do výše uvedených statistik nejsou zařazeny případy, kdy je Ger prvním členem koordinační dvojice a kdy druhým členem není další tvar Ger (tyto výskyty nelze vyhledat automaticky). Jak ale ukázaly analýzy vzorků (Ger_r, Ger_{spec} a Ger_{publ}), koordinace Ger s jiným tvarem než opět s Ger je vzácná (viz níže Poznámka); v těchto manuálně zpracovaných analýzách se žádný výskyt tohoto typu neobjevil (jeho existence však není vyloučena).

¹⁷ V Ger_{spec} však *même* sdílí čtvrtou pozici s *ou*; v Ger_{publ} je pak mezi modifikátory až na sedmé pozici. Absolutní frekvence v Ger_r, Ger_{spec} a Ger_{publ}: *même* 173, 107 a pouze 6 výskytů, *ou* 89, 110 a 32 výskytů.

¹⁸ Tyto rozdíly jsou samozřejmě dány opět prevažujícími typy textových sekvencí v jednotlivých korpusech: časté argumentační pasáže vyžadují od Ger_{spec} a Ger_{publ} zřetelnější vyjadřování logických vztahů (srov. výše také vyšší výskyt Ger_{comp}, Ger_{neg}, Ger_{cond} a Ger_{cliv}).

¹⁹ Halmøyová upozorňuje na to, že vypuštění *en* je vzácné (Halmøy 1982: 52); objevuje se zejména tam, kde mají koordinovaná Ger stejnou sémantickou bázi (např. *en comptant et recomptant les minutes*, nebo [271], a také při koordinaci antonym, např. *en montant et descendant*). Základní podmínkou je však stejný význam obou Ger, např. vyjádření CC/způsobu: *Elle cheminait au bord extrême de la mort, en chantonnant et souriant*. (Germain, *Jours de colère*, 1989). Formant *en* může být vypuštěn i při koordinaci Ger s SP se spojkou *en*: [...] *mais prudemment, comme en convalescence et marchant sur des œufs*. (Echenoz, *Un an*, 1997); *en* však v kombinaci s SP může být také zachováno, srov. [46].

²⁰ Shrnutí základních možností viz I.2.2.2.1 a podrobně Halmøy 1982: 72–86.

rozvíjení (častý je tento vztah u RT, např. *Samedi en rentrant du bahut ma mère a dit...*, ale také u Ger_{zp} ve vztahu k adverbii na –ment, srov. [134]).²¹ V našich korpusech se nevyskytl žádný případ koordinace Ger s Pps, ani s vedlejší větou. V případě Pps lze tuto absenci vysvětlit rozdílem v syntaktických vztazích (Ger se vztahuje primárně ke slovesu, zatímco Pps k SN, viz I.2.2.2.3); v případě vedlejší věty příslovečné tento problém nenastává, ale spojení brání rozdíl v predikačním potenciálu obou konstrukcí, protože Ger patří mezi polopredikační konstrukce, zatímco základem vedlejších vět je VF (koordinační spojení Ger s vedlejší větou však není úplně vyloučené, srov. příklad Halmøyové v I.2.2.2.1 nebo [232] z korpusu SYNDICATE).

Kromě výše zmíněných koordinačních spojek jsou u Ger časté také konektory, zejména v odborných a publicistických textech. Frekventované jsou zde zejména enumerační konektory (vyjadřující linearitu textu) *d'abord – ensuite – enfin* (srov. variantu v [130]), ale rovněž *d'une part – d'autre part*.²² Dále je mezi nejfrekventovanějšími také reformulační sousloví *c'est-à-dire* (zejm. v Ger_{SPEC} – 52 výskytů; viz také v Ger_{PUBL} [221]):

[265] nous sommes alors semblables à un spectateur de cabaret qui monterait sur la scène et hâterait le strip-tease de la danseuse, en lui ôtant prestement ses vêtements, mais dans l'ordre, *c'est-à-dire: en respectant d'une part et en précipitant de l'autre* les épisodes du rite (tel un prêtre qui avalerait sa messe). (Barthes, *Le Plaisir du texte*, 1973)²³

Podobnou funkci jako *c'est-à-dire* má rovněž frekventované *par exemple*: Ger po nich následující specifikuje, ilustruje („elaboruje“) předcházející tvrzení.²⁴ Z argumentačních konektorů je pak mezi nejčastějšími *donc* (srov. [177]), ale možné je také *pourtant* a další.

²¹ Jak jsme ukázali na příkladech [50], [109] nebo [259], indikátorem významu Ger mohou být také konstrukce ve vztahu paralelismu nebo antiteze.

²² *C'est bien dans cette voie que les Etats-Unis semblent s'être engagés pour commencer, d'une part en construisant des sous-marins, d'autre part en constituant des groupes de chasse comprenant des "tueurs de sous-marins" groupés autour d'un porte-avions léger disposant de puissants moyens de commandement.* (Le Masson, *La Marine*, 1951), srov. také [130] a [265].

²³ *Mluvnice češtiny 3* definuje tyto vztahy jako vztahy adordinace (viz Daneš – Grepl – Hlavsa 1987: 453 a 470), např. adordinace výčetné (sem by patřil příklad [130]) nebo vysvětlovací (sem je možné zařadit příklady s *c'est-à-dire*, [265], nebo s *par exemple: la pratique de la science n'a en fait jamais cessé de contester l'impérialisme du logos, par exemple en faisant appel, depuis toujours et de plus en plus, à l'écriture non-phonétique.* Derrida, *De la grammatologie*, 1967).

²⁴ Např. c) *l'attaque éolienne (anche ou archet de violon), dans laquelle on assure à la corde une mise en branle très progressive, sans discontinuité d'aucune sorte, par exemple en soufflant avec un courant d'air sur un fil télégraphique, ou en mettant lentement en oscillation une corde de violon avec un archet colophoné.* (Schaeffer, *À la recherche d'une musique concrète*, 1952). V tomto příkladu jsou navíc součástí elaborace dva tvary Ger v koordinačním vztahu (se spojkou *ou*).

Pokud jde o korelace s významovými typy Ger, jednoznačnou tendenci vykazují pouze *comme*, zatímco ostatní **adverbia** jen modifikují orientaci interpretační instrukce Ger. Jak upozorňuje Halmøyová, *comme* funguje ve spojení s Ger jako adverbium, nikoli jako spojka: jeho význam je srovnávací (srovnáním Ger charakterizuje způsob realizace děje PP).²⁵

[266] Le Sessel avait appuyé sur la poitrine de sa femme. Il faisait «Hisse ! Hisse !» comme en coupant du bois. (Lanzmann, *Le Têtard*, 1976)²⁶

Vzhledem k tomu, že děj Ger slouží pouze jako ilustrace způsobu realizace děje PP, není aktuální, ale zůstává pouze virtuální (v češtině by spojení *comme* + Ger odpovídalo spojení *jako by*).²⁷ Podobnou tendenci k virtuálnosti vykazují také Ger ve spojení s adverbium *même* a *sauf*, např. *même* se často pojí s VF v negaci nebo kondicionálu²⁸ a také s podmínkově-přípustkovými Ger *en admettant/supposant que* (srov. [232] nebo [31]).²⁹ Jak upozorňuje Ducrot (1980: 18), na argumentační škále je argument uvozený pomocí *même* vždy silnější; srov. v následujícím příkladu *sansInf* a *même + Ger* (podobně jako u *mais + Ger* by bylo možné spojení *même + Ger* nahradit pomocí *toutGer*):

[267] Posté sur le terre-plein à l'entrée de la place, prêt à défendre une femme sans l'approuver, ou même en la désapprouvant, à peu près comme un sceptique indifférent à tous les dieux eût pu s'associer par amour à une chrétienne exposée aux bêtes, il avait absurdement tâché de reconnaître cette tête dans la foule anonyme (Yourcenar, *Denier du rêve*, 1959)³⁰

Virtuálnost však není s *même + Ger* spojena vždy; např. v následujícím příkladu vyjadřuje SG primárně význam RT, tedy děj aktuální: *Les Allemands, que je n'ai jamais*

²⁵ Časté je zejména ustálené spojení *comme en passant* („jakoby mimochodem“), např. *Il annonça à Paul, comme en passant, que quelqu'un avait cru apercevoir Émilie*. (Dhôtel, *Le Ciel du faubourg*, 1956). Podobný význam má rovněž časté *comme en jouant*.

²⁶ Podobně jednoznačnou korelaci se způsobovým významem vytváří také adverbia *ainsi* nebo *comment* (srov. [132]).

²⁷ Podobně Halmøyová upozorňuje, že konstrukci *comme + Ger* přibližně odpovídá parafráze pomocí vedlejší věty se spojkou *comme si* (Halmøy 1982: 166); tímto způsobem by bylo možné transformovat také následující příklad: *Elle se retourna et vit Antoine qui essayait de passer la porte, à reculons, comme en s'excusant, sans sandwich*. (Sagan, *La Chamade*, 1965).

²⁸ *Même en se limitant au recensement des travaux et des ouvrages parus dans le monde entier depuis cinquante ans, cette entreprise excéderait déjà les forces et les moyens d'investigation de la plupart des chercheurs*. (Caron – Hutin, *Les Alchimistes*, 1959; Ger_{SPEC}).

²⁹ Např. *Mais ensuite, même en supposant que les prémisses A et B soient vraies, nous ne pouvons en conclure la proposition Z en question* (Deleuze, *Logique du sens*, 1969).

³⁰ Podobně: *Ce prétexte de Lille était un peu grossier, non qu'il s'imaginât abuser Paule en lui étant infidèle, ni même en lui mentant*. *Même* implikuje, že „mentir“ je argumentačně silnější než „être infidèle“ (bez negace v VF by ale hierarchie byla opačná).

haïs, même en les combattant, vont devoir reconstruire leur pays. (Bosquet, *Une mère russe*, 1978). V češtině může tomuto významu Ger odpovídat vedlejší věta se spojkou *i když* (viz také níže [283]):

[268] *Même en y étant* moins souvent, je constatai *pourtant* que les cadres de la section produits laitiers n'avaient pas repris leurs habitudes au quarante-quatrième étage : sous l'impulsion de leur chef, leur boycott se poursuivait. (Nothomb, *Stupeur et tremblements*, 1999) → *! když jsem tam pobývala* méně často, *přece jenom* jsem poznala, že zaměstnanci sekce mléčných výrobků se ke svým návštěvám ve čtyřiačtyřicátém patře nevrátili: z popudu svého šéfa v bojkotu pokračovali. (Fialová, 2004).³¹

Halmøyová tvrdí, že *même + Ger* má vždy hypotetický význam (Halmøy 1982: 161), což výše uvedené příklady vyvracejí. Je ale pravda, že virtuálnost u spojení *même + Ger* převažuje. Podobně jako u *comme* je tedy často možné spojení *même + Ger* parafrázovat pomocí *même si* (viz také Halmøy 1982: 161).³²

Podobný význam jako *même* má také adverbium *surtout*,³³ neimplikuje však hierarchii argumentů na argumentační škále (viz také Moeschler – Reboul 1994: 282), pouze daný argument zdůrazňuje (podobně jako jeho synonyma *notamment*, *particulièrement*, která jsou ve spojení s Ger častější než *surtout*, zejména v Ger_{SPEC}). Stejně jako *même* však *surtout* a jeho synonyma neurčují u Ger jeden konkrétní význam, pouze modifikují významový vztah, který již mezi SG a PP existuje (*même* pak díky hierarchizaci argumentů přidává rys virtuálnosti).

Stejným způsobem fungují také modifikátory *rien que, seulement* (srov. [253]), ale také *juste* nebo *ne... que* (viz II.2.2.2.1), jejichž význam lze popsat jako restriktivní (viz Halmøy 1982: 162). Např. *rien que* je kromě *tout* jeden z mála lexikálních modifikátorů Ger, které gramatiky někdy zmiňují (viz Úvod, pozn. 18); často však uvádějí, že *rien que* (nebo Ger ve spojení s ním) „vyjadřuje“ příčinu (např. *Rien qu'en*

³¹ Kontrast je zdůrazněn také konektorem *pourtant* v PP (v češtině *přece jenom*).

³² *Sauf + Ger* je také většinou spojeno s rysem virtuálnosti (např. *En fait, à moins de conflit important à l'intérieur du conseil, c' est lui qui fait la politique de la commune et le conseil n'a, sauf en refusant de voter le budget et de prendre les délibérations proposées, pas de moyens de le contraindre*, Belorgey, *Le Gouvernement et l'administration de la France*, 1967); podobně v Ger_R: *On ne peut pas se mettre dans la peau d'un autre, sauf en le tuant et en l'écorchant pour la lui prendre*. (Vian, *L'Herbe rouge*, 1950). Na rozdíl od *même* je však *sauf* velmi málo časté (pouze čtyři výskyty v Ger_R, tři v Ger_{SPEC} a žádný v Ger_{PUBL}). Důvodem je pravděpodobně silnější konkurence *toutGer* v daném významu; v případě Ger_{PUBL} však úplná absence *sauf + Ger* souvisí především s menším rozsahem tohoto korpusu (srov. níže stejný jev u *rien que*, pozn. 37).

³³ Např. *il faisait sombre, surtout en arrivant du grand soleil* (Japrisot, *La Dame dans l'auto*, 1966).

vous voyant, *mon frère était toujours très heureux*, Hendrich – Radina – Tláskal 2001: 413).³⁴ Podobně Halmøyová naznačuje, že Ger ve spojení s adverbium *juste* vyjadřuje pouze RT, protože našla pouze kombinace s VG(V_{mouv}), např. *juste en arrivant* (Halmøy 1982: 165).³⁵

Tyto závěry jsou pochopitelné, protože *rien que* se skutečně kombinuje především s VG(V_{perc}), zejména s *en regardant* (ale také *en écoutant*), jež mohou kromě CC ([189]) nebo CC-RT ([186]) nabývat také nuance kauzální (viz [193]). Podobně se *juste* nejčastěji kombinuje právě s VG(V_{mouv}), která vyjadřují většinou RT (srov. [152] nebo [153]).³⁶ Podíváme-li se však na větší množství výskytů, zjistíme, že *rien que + Ger* může vyjadřovat i jiné významy než „příčinu“ a stejně tak i *juste + Ger* se nemusí pojít pouze s významem RT. Např. v [269] vyjadřuje SG ve spojení s *rien que* jednoznačně prostředek (tento význam je i explicitně vyjádřen v prekontextu pomocí SN *un moyen*); podobně v [270] nemá spojení *juste + Ger* význam RT, ale CC/způsobu (tento význam indikuje i *sansInf*, které Ger předchází):

[269] Calvino a une maison dans le 13e avec une verrière. Bien sûr, elle est envahie par les merdes de pigeons. Mais il y a sûrement un moyen de les décourager... Rien qu'**en élevant** une statue à quelques mètres... (Perec, *Entretiens et conférences II*, 2002)³⁷

[270] Il pourrait par exemple essayer de la répéter plusieurs fois mais sans la développer, juste en faisant monter l'orchestre et le graduer au mieux tant qu'il pourrait. (Echenoz, *Ravel*, 2006; Ger_R)

³⁴ Tato „příčina“ je však v příslušném českém ekvivalentu vyjádřena vedlejší větou časovou se spojkou *když* (*Bratr už jen když vás viděl, byl vždycky velmi šťastný*, *ibid.*), protože základem příčinného vztahu zůstává u Ger vždy význam RT (srov. [145] a II.2.1.3.4.3d). Podobně *Vědecká mluvnice francouzštiny* uvádí pro ilustraci Ger s významem příčiny konstrukci s *rien que*; nicméně nekonstatuje, že by tento význam vyjadřovalo právě *rien que* (Šabršula 1986: 300).

³⁵ Extrém v tomto ohledu představuje tvrzení Moortgatové, že *même* „vyjadřuje“ opozici mezi prostředkem a výsledkem (*Mais un enfant n'aurait pu atteindre le haut du panneau, même en se dressant sur la pointe des pieds*, Moortgat 1978: 60). Stejně jako u *juste* a *rien que* je zde směřován význam modifikátoru (*même*) s významem konkrétního SG.

³⁶ [...] *ça y va: fenêtres, entrepôts, toits, voitures, bling-blang! Juste en débouchant sur Saint-Marcel, avant de disparaître dans le tunnel – Zingaro a l'habitude –, schlak: il place une cible dans le mille.* (Bayon, *Le Lycéen*, 1987). Časový význam *juste + Ger* je zřetelný také díky juxtapozici s časovou konstrukcí *avant de + infinitiv*.

³⁷ Podobně v následujícím příkladu z Ger_R nemá *rien que + Ger* význam kauzální, ale způsobový (příp. nástroje, srov. [205]): *Tu t'en fourres une grosse poignée dans la joue, du bout de la langue tu t'en fais venir une sous les incisives, tu la décortiques rien qu'en te servant de tes dents, de ta langue et de tes lèvres, c'est pas si facile, tu craches la cosse, tu grignotes l'amande [...]* (Cavanna, *Les Russkoffs*, 1979). Právě u tohoto příkladu je zřetelná synonymie *rien que* s *ne... que*. Je třeba dodat, že synonymie se týká pouze užití *ne... que* u VF(PP), nikoli u VG: předmětem restriktce musí být sám Ger, nikoli jeho rozvíjející větné členy.

Ve srovnání s *même*, a tím spíše s *toutGer* je *rien que* méně časté,³⁸ např. v Ger_R však představuje po *tout* a *même* třetí nejčastější modifikátor Ger, nepočítáme-li koordinační spojky (viz výše).³⁹ Ve srovnání s jinými modifikátory ve významu restrikce je jeho specifikem („přidanou informační hodnotou“) podobně jako u *même* implikace vyšší pozice daného elementu na argumentační škále: rozdíl mezi *en le voyant* a *rien qu'en le voyant* je v tom, že *rien que* implikuje, že stačí „malá míra“ daného děje pro dosažení určitého výsledku.⁴⁰

Zásadním rysem společným všem lexikálním modifikátorům Ger je však to, že nevyjadřují určitý konkrétní význam Ger (např. „příčinu“), pouze modifikují interpretační instrukci Ger, především intenzifikací (*même*, *surtout* a jeho synonyma), která může být spojena s restrikcí (*seulement*, *rien que*, *juste*, a také *ne... que* u VF, viz II.2.2.2.1). Konkrétní význam Ger pak závisí na lexikálním obsazení VG a VF a na vztahu SG a PP (srov. [269] a [270]).⁴¹

Stejným způsobem je třeba chápat také „význam“ spojený s nejčastějším lexikálním modifikátorem Ger, tj. s adverbium *tout*: tento výraz sám o sobě „nevyjadřuje“ přípustku nebo opozici, pouze modifikuje způsob, jakým má být vztah mezi SG a PP interpretován.⁴² Ve srovnání s ostatními modifikátory je však specifikem *toutGer* kromě jeho vysoké frekvence zejména to, že má podobný význam jako formant *en* (viz níže), a díky tomu může zdůrazňovat základní interpretační instrukci Ger. Konkrétní významové varianty *toutGer* pak závisejí jednak na pozici Ger

³⁸ *Rien que*: 68 výskytů v Ger_R, 20 výskytů v Ger_{SPEC} a žádný výskyt v Ger_{PUBL}; *juste + Ger* 21 výskytů v Ger_R, jeden v Ger_{SPEC} a dva v Ger_{PUBL}.

³⁹ Modifikátor *seulement* je pak např. v Ger_R o polovinu méně častý než *rien que* (35 výskytů proti 68 výskytům).

⁴⁰ Právě tento specifický význam pak může být příčinou toho, že se *rien que + Ger* nespojuje s vytýkáací konstrukcí (na rozdíl od rovněž restriktivních *ne... que* a *seulement*). Vytýkáací konstrukce je velmi vzácná také u *toutGer*, doklady však existují (viz níže), podobně jako u *juste + Ger* (např. z dvaceti výskytů tohoto adverbia před Ger v Ger_R jsou dva výskyty ve vytýkáací konstrukci): *C'est juste en arrivant dans ma chambre que je me rends compte que, distrait par cette histoire de chevrotines, j'ai oublié de consulter l'article qui m'intéressait* (Benoziglio, *Cabinet portrait*, 1980).

⁴¹ Tendence ke kauzální interpretaci je u *rien que* dána tím, že Ger ve spojení s ním fungují podobně jako ve vytýkáací konstrukci (viz II.2.2.2.2): *rien que* zdůrazňuje gerundiální syntagma a příslušná SG se navíc většinou nacházejí v antepozici vůči PP. I čistě procesuální slovesa tak mohou získat jednoznačnou kauzální nuanci (srov. *en écoutant* nebo *en regardant* s Ger_{cliv} *en discourant* v [177]) a význam Ger se tak stává explicitnějším.

⁴² Zajímavé je také konstatování, že dva z nejméně frekventovaných modifikátorů Ger (*mais* a *même*) mohou nabývat podobného významu jako *tout* (srov. úvodní komentář k [267]).

(a kontextovém zapojení), jednak na přítomnosti nebo absenci inferenčních vztahů mezi predikáty.

2.2.3.2 *ToutGer*

Základní principy sémantického fungování *toutGer* jsme představili podrobně již v I.3.2, a v předcházejících analýzách jsme tento faktor rovněž brali systematicky v úvahu (srov. zejména II.2.1.3.1.3b, II.2.1.3.2.3a, ale také II.2.2.1.1 nebo II.2.2.2.1.1);⁴³ v této kapitole se proto pokusíme výše uvedená pozorování především usoustavit a na tomto základě odhalit některé aspekty sémantického fungování Ger jako celku. Stejně jako další faktory analyzované výše totiž *toutGer* představuje periferní užití Ger, a stejně jako Ger_{comp}, Ger_{cond}, Ger_{neg} nebo Ger_{cliv} proto může pomoci lépe pochopit fungování základních (centrálních) významových typů Ger.

Jak jsme konstatovali v II.2.2.3.1, *tout* je nejčastější ze všech lexikálních modifikátorů Ger: v Ger_R představuje 4 % z celku Ger (1 528 výskytů), v Ger_{SPEC} 5 % (692 výskytů) a v Ger_{PUBL} 9 % (362 výskytů).⁴⁴ Z výše uvedených údajů navíc vyplývá, že *toutGer* je nejfrekventovanější ze všech periferních faktorů sémantické interpretace Ger vůbec (jak jsme viděli výše, výskyt Ger_{comp}, Ger_{neg} a Ger_{cliv} nepřesahuje 1 %, podobně výskyt druhého nejčastějšího adverbialního modifikátoru Ger, tj. *même*, nepřesahuje 0,5 %). Několikanásobně vyšší výskyt *toutGer* tedy naznačuje, že adverbium *tout* přináší důležitou specifikaci významu, kterou prostá forma Ger nemusí být schopna vyjádřit.⁴⁵

V I.3.2 jsme uvedli, že podle gramatik *tout* v kombinaci s Ger posiluje význam *en* (Riegel – Pellat – Rioul 2009: 592) a zdůrazňuje simultaneitu (Grevisse – Goosse 2007: 1153, Le Bidois 1967: 1397), případně vyjadřuje opozici, tedy vztah adverzativní (viz např. Arrivé – Gadet – Galmiche 1986: 298), „kontrast“ (Mauger 1968: 267) a přípustku (např. Šabršula 1986: 300). Společně s Moortgatovou jsme pak konstatovali, že význam *toutGer* se pohybuje mezi póly ET (simultaneita, průvodní okolnost) a MAIS

⁴³ Vycházeli jsme jednak z podrobné analýzy Halmøyové (Halmøy 1982: 352–387 a 1990), jednak z našeho článku (Nádvořníková 2007), ale také z poznámek Moortgatové (1978: 170–172) a Franckela (1989: 321–351).

⁴⁴ U posledně jmenovaného korpusu je však třeba vzít v úvahu jeho omezený rozsah (ve srovnání s Ger_R a Ger_{SPEC}). V Ger_{IC} je poměr *toutGer* podobný jako v Ger_R a Ger_{SPEC}, a to 5 %.

⁴⁵ Jak jsme viděli na některých příkladech Ger_{comp} a Ger_{cliv}, tyto tvary často pouze činí explicitním význam již obsažený v jednoduchém tvaru Ger; v případě Ger_{comp} jde vztah anteriority (viz [216]), u Ger_{cliv} pak o význam rámce, daný antepozicí (viz např. [251] nebo [254]).

(adverzatívni, event. přípustkový vztah), aniž by jeden z nich někdy definitivně opustil (viz Schéma I, kapitola I.3.2).

Variantnost sémantického fungování *toutGer* jsme ilustrovali na významových typech, které u této gerundiální konstrukce identifikovala Halmøyová (Halmøy 1982: 352–387 a 1990). Podle ní může být *tout* fakultativní (např. *Je mange tout en lisant*, viz Tabulka č. 4 v I.3.2), protože děje PP a SG by i bez tohoto adverbia vyjadřovaly CC. *Tout* však může podle Halmøyové rovněž blokovat kauzální (prostředkovou) interpretaci, a vytvářet místo ní význam CC (viz např. [116]) nebo adverzatívni (srov. [117]). Kromě toho může *toutGer* vyjadřovat rovněž význam přípustkový, zejména u VG(V_{ment}) a se statickými slovesy obecně, viz [120] a [124], nebo s Ger_{comp} v [123].⁴⁶

Výše uvedený přehled fungování *toutGer* je přesný, ale neposkytuje jeho *vysvětlení*: proč je někdy *tout* fakultativní, a proč jindy blokuje kauzální interpretaci? A proč je nekompatibilní s významy RT, Ger_{hypo} a Ger_{ekviv}? Odpověď na tyto otázky se skrývá ve výše zmíněném konstatování, že *tout* posiluje význam *en*:⁴⁷ jak jsme konstatovali v I.1.1, *en* je východiskem interpretační instrukce tvaru Ger (tj. *AVEC*, viz I.1.2.2.2, s významem CC), a *tout* tedy posiluje právě tuto základní interpretační instrukci. Tato schopnost *tout* je dána jeho homogenizujícím (globalizujícím) významem (viz Franckel 1989: 321 a 340 a I.3.2), který koresponduje s významem *en* (*Contenant/intériorisant*, viz I.1.2.2.2).⁴⁸

Homogenizující funkce *tout* se u *toutGer* projevuje tím, že blokuje veškeré sekundární významy, které vyplývají ze sémantického vztahu mezi predikáty (z inferencí) a odporují základnímu významu *AVEC/CC*, jenž je dán vztahem simultaneity a parataxe (viz I.1.2.2.2).⁴⁹ Důraz kladený na vztah simultaneity tak

⁴⁶ K tomuto výčtu je třeba doplnit případy, kdy je mezi ději SG a PP rozpor, ale není vyjádřen explicitně pomocí *tout*, např. *On arrache un homme à sa famille, à sa vie sans l'ombre d' un jugement, on le jette dans un baignoire, on le fait travailler jusqu'à la limite de ses forces en le nourrissant à peine, et s'il tombe malade, on le fait crever de faim.* (Beauvoir, *Les Mandarins*, 1954). Pokud bychom adverbium *tout* k tomuto příkladu doplnili, význam by se zřetelně posunul k CC s nuancí adverzatívni; takto má průvodní okolnost vyjádřená tímto SG blíže k hypotaktickému vztahu způsobovému (srov. podobný příklad v II.2.1.3.2.1, pozn. 8: *Cette campagne de publicité fait l'apologie de l'anorexie en prétendant la dénoncer.* Le Monde, 10. 10. 2007).

⁴⁷ Viz Riegel – Pellat – Rioul 2009: 592.

⁴⁸ Právě blízkost významu *tout* a *en* je příčinou tak vysoké frekvence *tout* u Ger ve srovnání s jinými výrazy, které jsou rovněž schopny vyjádřit adverzatívni vztah (srov. *mais a même* v II.2.2.3.1).

⁴⁹ Franckel definuje význam *tout* takto: „*Tout bloque donc [...] ce qui en X est susceptible de constituer un facteur d'altérité su P (tout + adjectif/nom prédicatif/gérondif/adverbe).* [...] *Ainsi, par exemple, Il est*

potlačuje potenciální kauzální interpretaci, protože jejím základem je časový vztah anteriority (srov. [116] a níže např. [279] až [281]); důraz na vztah parataxe pak blokuje významy Ger spojené primárně s hypotaxí, tedy zejména Ger_{RT-sim} (viz např. pozn. 66) a Ger_{zp} (viz Schéma III v I.4.2). Jak jsme upozornili v I.3.2, u Ger_{zp} je nekompatibilita s *toutGer* dána také tím, že určení způsobu představuje *interní* charakteristiku daného děje, a nikoli *externí* průvodní okolnost (viz pozn. 106).⁵⁰

Jednoznačná inkluze děje SG do děje PP, příp. koreference těchto dějů tedy užití *toutGer* vylučuje. Tento jev je zřejmý zejména u typu Ger_{hypo}, kde je VG začleněn do VF již na lexikální úrovni; ze stejného důvodu je ale u *toutGer* vyloučen také vztah Ger_{ekviv}. Důvodem je opět význam *tout*: proces homogenizace totiž předpokládá, že entity, které jsou předmětem tohoto procesu, jsou oddělené a že je mezi nimi rozdíl (příp. dokonce rozpor), který je právě homogenizací potlačen. Pokud je děj SG začleněn do PP (Ger_{zp} a Ger_{hypo}), nebo pokud jsou oba děje koreferenční (Ger_{ekviv}), tento rozpor vzniknout nemůže.⁵¹

Naopak význam adverzativní je se základní instrukcí Ger plně kompatibilní, protože zachovává jak simultaneitu, tak vztah parataxe mezi SG a PP (viz příklady v II.2.2.3.2.2b). Nelze tedy říci, že *tout* „vyjadřuje“ adverzativní vztah, protože vztah nekompatibility (opozice) mezi ději není jev gramatický, ale pragmatický (srov. výše [117]).⁵² *ToutGer* pouze může tento implicitní vztah zdůraznit, a to tím, že zdůrazní současný průběh obou dějů a přiřadí jim stejnou informační závažnost (vztah parataxe).

tout rouge marque l'impossibilité de fonder en il un support pour le non-rouge. Il y a blocage du non-rouge, et, de ce fait, homogénéisation de la propriété être rouge à travers sa mise en relation à il qui en constitue le support.“ (Franckel 1989: 321; zdůr. O. N.). Z Franckelova pojetí významu *tout* vychází také Barra-Jover 1995 (viz pozn. 52).

⁵⁰ Jak připomíná Bonnard, francouzský termín pro okolnost (*circonstance*) pochází z latinského slova *circumstantia*, tj. „co se nachází okolo“ (srov. také český termín okolnost), Bonnard 1972: 739. Je-li však děj SG integrován do děje PP, tento význam je samozřejmě vyloučen.

⁵¹ Tento způsob fungování *tout* vystihl Franckel: „*Il ne peut y avoir homogénéisation de P par X que si X, du fait de sa singularité, constitue a priori une source d'altérité sur P en tant que constituant son support occurrentiel.*“ (Franckel 1989: 321).

⁵² Podobný jev můžeme pozorovat také u interpretační instrukce spojené s argumentačními konektory, např. s konektorem *ou*: jak uvádí *Dictionnaire encyclopédique de pragmatique*, sémantický invariant (tj. základní, minimální význam) tohoto konektoru je inkluzivní (slabá disjunkce, viz výše pozn. 12); exkluzivní interpretace je dána kontextovými informacemi a obecnou pragmatickou zkušeností (např. *fromage ou dessert*), viz Moeschler – Reboul 1994: 194 (autoři vycházejí s analýzy konektoru *ou* prezentované v B. de Cornulier: *Effets de sens*. Paris: Éditions de Minuit, 1985).

Ze základní instrukce Ger se tedy u *toutGer* vymyká pouze význam přípustkový, Ger_{concess} (viz pravá část Schématu III v I.4.2), který je založen na vztahu hypotaktickém a zároveň často implikuje anterioritu děje SG vůči ději PP, protože základem logické přípustky je vztah kauzální (srov. např. [123] a I.3.2).⁵³ Efekt *contenant/intérieurisant* spojený se základním významem Ger je u Ger_{concess} zajištěn právě pomocí *tout*, které oba děje homogenizuje.⁵⁴ Stejně jako Ger v podmínkovém vztahu (Ger_{cond}) je však i Ger ve významu logické přípustky (Ger_{concess}) terciárním derivátem základního významu Ger (viz I.2.2.3.2): na význam časový se vrství vztah kauzální, který je však přípustkou negován (u Ger_{cond} se tento vztah posouvá k virtuálnosti, srov. II.2.2.1.2.2).⁵⁵ Právě proto je Ger_{concess} stejně jako Ger_{cond} mezi významy Ger statisticky nevýznamný (viz II.2.2.1.2.1),⁵⁶ ze stejného důvodu se však často uvádí ve výčtech významů Ger v gramatikách, protože je jeho interpretace velmi zřetelná.⁵⁷

V této kapitole představíme výše uvedené tři významové typy *toutGer* (průvodní okolnost, opozici a přípustku); nejprve však alespoň krátce shrneme některé formální rysy této konstrukce a zejména korelace s jinými explicitními faktory sémantické interpretace Ger (včetně lexikálního obsazení VG), které jsme zmínili v předchozích kapitolách.

⁵³ Pro přechod od adverbativního vztahu k přípustkovému však stačí ztráta parataxe: přípustkový vztah může vzniknout i mezi ději (nebo stavy) simultánními, srov. [124]. Jak konstatuje Morelová, logická přípustka obecně neguje nějaký obvyklý, normální souvýskyt dějů (např. *Normalement quand il pleut, on ne sort pas. – Bien qu'il pleuve, il sort*); tento souvýskyt je možné chápat také jako kauzální, ale základním předpokladem je to, že mluvčí a posluchač sdílejí stejnou představu obvyklého řádu věci (Morel 1996: 6–7).

⁵⁴ Kindtová poukazuje na to, že právě tímto rysem se *toutGer* s přípustkovým významem liší od vedlejších vět uvozených přípustkovými spojkami (*bien que, encore que, quoique* atd.), které podle ní naopak zdůrazňují nekompatibilitu dějů (Kindt 1999: 115).

⁵⁵ Jak jsme viděli na výskytech Ger *en admettant/supposant que* (viz např. [31]), významy Ger_{cond} a Ger_{concess} mohou být úzce propojeny: děj SG je zde pouze „připouštěn“ (*concéde*) a vytváří podobně jako Ger_{cond} interpretační rámec pro děj PP. Jak můžeme vidět na přehledu lexikálního obsazení *toutGer* v Příloze č. 4, Ger *en admettant* je v Ger_{SPEC} a v Ger_{PUBL} častý také ve spojení s *tout* (v Ger_{SPEC} se nachází na 14. pozici, v Ger_{PUBL} pak na 22. pozici)

⁵⁶ Jak uvidíme níže, přesné odlišení Ger_{concess} od Ger s adverbativním významem není často možné; avšak i za předpokladu, že bychom brali v úvahu i nejednoznačné případy, zůstává výskyt Ger_{concess} dokonce ještě nižší než výskyt Ger_{cond} (pohybuje se průměrně kolem 3 %).

⁵⁷ Stejně vrstvení významů („nadstavbovost“) konstatoval Dvořák u českého přechodníku, a to jak u významu podmínkového (viz II.2.2.1, pozn. 65), tak u přípustkového (Dvořák 1983: 39). Dvořák poukazuje na to, že přípustkový význam může u přechodníku vzniknout pouze díky velmi specifickému lexikálnímu obsazení a kontextu („*my alespoň, bedlivě zkoumavše, ve všech pamětech předhusitských nikde jsme tomu ani na stopu nepřišli*, Pal. 7 → *ačkoli...*“, *ibid.*). Výhodou *toutGer* je tedy ve srovnání s českým přechodníkem možnost tento význam explicitně lexikálně signalizovat.

2.2.3.2.1 Korelace *toutGer* s jinými faktory sémantické interpretace *Ger*

Z formálního hlediska je forma *toutGer* velmi zřetelně vymezená: adverbium *tout* se připojuje těsně před formant *en* (nelze mezi ně vložit jiné výrazy ani interpunkci). Jak jsme viděli v II.2.2.3.1, adverzativní/přípustkovou interpretaci mohou u *Ger* spouštět také *mais* a *même* (viz např. [263]); konstrukce *toutGer* je však schopna zachovat i základní instrukci *Ger*, spojenou s významem CC.⁵⁸ V případě dvou *Ger* ve vztahu koordinace se adverbium *tout* většinou neopakuje (na rozdíl od *en*, které je při koordinaci vypuštěno zřídka, viz [264] a pozn. 19):

[271] **Tout en mangeant et en croquant**, nous nous élançons sur les chevaux de bois.
(Zobel, *La Rue Cases-Nègres*, 1950)⁵⁹

Pokud je ale druhé *Ger* od úvodního *tout* odděleno příliš mnoha větnými členy, jeho význam by nemusel být zřejmý; proto je možné *tout* opakovat:

[272] Ainsi Durkheim, **tout en ayant exigé** la dissolution des sciences sociales particulières dans la sociologie **et tout en ayant provoqué** une violente réaction de celles-ci, a néanmoins abouti à ses fins sans le savoir, car les sciences sociales particulières se sont bien "sociologisées" d'une façon immanente, en gardant cependant une autonomie méthodologique. (Gurvitch, *Traité de sociologie*, 1967)

Výše uvedený příklad rovněž ilustruje dva další rysy *toutGer*, které posilují přípustkovou interpretaci *Ger*:

1. přípustkový význam SG lze explicitně vyjádřit (v PP) pomocí argumentačního konektoru (zde *néanmoins*, možné je ale také např. *tout de même* nebo *negace + moins*, srov. [124] nebo [245]);⁶⁰

⁵⁸ Na rozdíl mezi *toutGer* a *mais/même* si upozorňuje také Barra-Jover: zatímco u *tout* je vztah opozice implicitní, *mais* a *même* si jsou na tento význam specializované (Barra-Jover 1995: 35). V návaznosti na předchozí výklad můžeme upřesnit, že vztah opozice není vyjádřen přímo prostřednictvím *tout*, ale vyplývá teprve sekundárně ze vztahů mezi predikáty. Barra-Jover rovněž uvádí variantu *toutGer* z mluveného jazyka: **En disant qu'elle était féministe et tout et tout**, elle repassait les pantalons de son mari (op. cit.: 7).

⁵⁹ Podobně v *Ger_{SPEC}*: *On voit que ce garçon ne demanderait qu'à se promotionner pour la (...) société puisqu'il continue d'aller à l'école malgré ses difficultés*, **tout en passant des nuits froides et en ne mangeant presque rien**. (Dolto, *La Cause des enfants*, 1985).

⁶⁰ Skutečnost, že mluvčí někdy považuje za nutné vyjádřit přípustkový význam *toutGer* explicitně, dokazuje, že tento význam není pro *toutGer* typický a že je jeho kognitivní zpracování náročnější než u jiných významů (srov. výše konstatování, že *Ger_{CONCESS}* je terciárním derivátem základního významu *Ger*). V [272] je zajímavý také třetí výskyt *Ger* (*en gardant*), kde je přípustkový význam vyjádřen nikoli pomocí *tout*, ale konektorem *cependant* přímo v SG (*tout* je zde však vyloučeno, protože by bylo jednoznačně redundantní; na rozdíl od *néanmoins* v PP).

2. podobně jako v [123], ale také v [223]’ nebo v [225] je zde Ger ve složeném tvaru, který jednoznačně vyjadřuje anterioritu vůči ději PP, a tím posiluje i kauzální interpretaci, která je základem významu logické přípustky.⁶¹

Jak jsme uvedli v II.2.2.1.1, *toutGer* ve složeném tvaru je v komplementárním vztahu ke složenému tvaru Pps (srov. [122] a [123], a [223] a [223]’): právě tato konkurence vysvětluje vyšší frekvenci *toutGer* u Ger_{comp} (připomeňme, že 15 % Ger_{comp} je ve tvaru *toutGer*, přičemž průměr je pouze 6 %).⁶² Častý výskyt *toutGer* jsme konstatovali rovněž u Ger_{neg}, a to ve všech třech možných významech: CC (zejména pro vyjádření pokračování předchozího děje, viz [240] a [241]),⁶³ vztah adverzativní ([246]) i přípustkový ([245]).⁶⁴ Z ostatních explicitních faktorů sémantické interpretace Ger je pak u *toutGer* příznaková zejména pozice: např. v Ger_r je totiž *toutGer* téměř v polovině případů v antepozici vůči řídící propozici. Antepozice je pak často spojena s kontextovým zapojením SG, a *toutGer* v této konstelaci většinou vyjadřuje pokračování předchozí činnosti (CC; srov. výše [240] a [241]).⁶⁵

2.2.3.2.2 Významové typy *toutGer*

Jak jsme viděli na výše uvedených příkladech *toutGer*, jednoznačné určení významového typu této gerundiální formy většinou není možné, protože oba významové póly (ET a MAIS) jsou v něm vždy obsaženy, třebaže v různé míře. Obecně platí, že základem je význam CC (pól MAIS v tom případě pouze posouvá vztah mezi ději k parataxi, a blokuje tak sekundární interpretace, např. RT).⁶⁶ Pokud je mezi ději vztah opozice, může se na význam CC vrstvit vztah adverzativní (viz II.2.2.3.2.2b); konečně při posunu SG k hypotaxi vzniká význam přípustkový (význam CC a opozice

⁶¹ Jak jsme ale viděli např. u Ger_{comp} v [220], sám vztah anteriority pro vznik kauzálního vztahu nestačí: bez (kauzální) inference vyjadřuje SG ve vztahu k PP i zde pouze průvodní okolnost.

⁶² Naopak frekvence Ger_{comp} v rámci *toutGer* stejně jako u celku Ger nepřesahuje 1 % (je vyšší pouze o desetiny procenta).

⁶³ U těchto příkladů jsme konstatovali, že Ger má sice formu negace, ale jeho význam je kladný, protože negace je neutralizována negativním významem VG (*cesser, quitter des yeux*).

⁶⁴ V opačném směru se však závislost nepotvrdila: Ger_{neg} je u *toutGer* podobně marginální jako u celku Ger (viz II.2.2.1).

⁶⁵ Vzhledem k menšímu rozsahu Ger_{spec} a Ger_{publ} (ve srovnání s Ger_r) se v těchto subkorpusech pohybují výskyty *toutGer* pouze v jednotkách. Z tak malého souboru není možné vyvozovat závěry ohledně korelací s jinými faktory sémantické interpretace Ger, přesto můžeme konstatovat, že alespoň poměry zastoupení *toutGer* odpovídají výsledkům z analýzy celku Ger (postupně 5 % a 9%).

⁶⁶ MAIS může blokovat např. význam RT: ***Tout en se rasant, Julien observait l'homme dans le miroir taché du lavabo.*** (Clavel, *Le Cœur des vivants*, 1964), srov. Gettrupův příklad [6], prototypický pro RT.

však stále tvoří základ tohoto významu *toutGer*, viz II.2.2.3.2.2c), viz Schéma I v I.3.2 a Schéma III v I.4.2.⁶⁷

2.2.3.2.2a *ToutGer* ve významu průvodní okolnosti (CC)

Jak jsme se zmínili výše, význam průvodní okolnosti se u *toutGer* často vyskytuje u anteponovaných kontextově zapojených tvarů,⁶⁸ jak jsme viděli v II.2.1.3.1.3b a II.2.1.3.2.3a, *tout* je časté u procesuálních VG typu *en marchant* a *en parlant*. Právě VG *en parlant*, *en continuant* (viz níže) a *en marchant* pak představují tři nejčastější lexikální obsazení *toutGer* v Ger_R; dohromady tvoří více než 10 % všech výskytů (u *en parlant* tvoří *toutGer* více než polovinu výskytů tohoto Ger, viz II.2.1.3.2.3a), viz Příloha č. 4.⁶⁹

Ger s těmito procesuálními VG vyjadřuje (neohraničený) děj, který vytváří průvodní okolnost (v antepozici rámeček) pro PP. V II.2.1.3.1.3b jsme rovněž konstatovali, že u Ger *en marchant* představuje *toutGer* 17 % výskytů, a z tohoto počtu je třetina v antepozici (srov. [150]).⁷⁰ Díky kontextové zapojenosti SG je tento děj navíc chápán jako pokračování předcházející činnosti:⁷¹ u [80] a [118] jde o přímou anaforu (viz

⁶⁷ Zdůraznění děje (a posun k parataxi) také vysvětluje, proč se *toutGer* téměř vůbec nekombinuje s vytýkáací konstrukcí: zdůraznění by se dublovalo (podobně jako u *rien que*). Halmøyová i Moortgatová prohlašují užití vytýkáací konstrukce u *toutGer* za vyloučené (Moortgat 1978: 154, viz II.2.2.2.2); doklady této kombinace faktorů však existují: *Nul doute, nous aurions continué jusqu'au jour si, soudain, la voix de nos parents ne nous appelait les uns après les autres. Et c'était tout en jouant ou en chantant que nous courions aux bornes-fontaines pour laver la poussière de nos pieds et rentrer.* (Zobel, *La Rue Cases-Nègres*, 1950). Zdvojení zdůraznění (tedy *toutGer* a vytýkáací konstrukce) je zde způsobeno pravděpodobně antepozicí, která je jinak u Ger_{zp} vzácná.

⁶⁸ Význam CC však může *toutGer* vyjadřovat také v postpozici ([240], [241], [274]), zde však často nabývá adverbativní nuance (viz [276] nebo [277]). Anteponovaná *toutGer* pak mohou kromě CC vyjadřovat také přípustkový (např. [282] nebo [284]), příp. podmínkově-přípustkový (viz [31]) rámeček pro děj PP.

⁶⁹ Rovněž procesuální *en regardant* se nachází v seznamu lexikálního obsazení *toutGer* na 5. pozici; jak jsme ale konstatovali v II.2.1.3.3.3b, *toutGer* u tvaru *en regardant* nepřesahuje průměr výskytu této formy v Ger (4 %). Důvodem je pravděpodobně to, že pouhá percepce (nebo zaměření pozornosti) většinou nevytváří nekompatibilitu s dějem PP (na výjimky z této tendence jsme upozornili v II.2.1.3.3.3b).

⁷⁰ Naproti tomu u *en courant*, vyjadřujícího primárně způsob realizace pohybu, je pouze 1,6 % výskytů ve formě *toutGer* (9 výskytů). Žádný z těchto výskytů však není v kombinaci s VF(V_{mouv}), a *tout en courant* tak vyjadřuje prostou průvodní okolnost, např. v běhu: ***Tout en courant, il se passe la main sur le front.*** (Clavel, *Malataverne*, 1960).

⁷¹ *Francouzská mluvnice* charakterizuje tento význam *toutGer* jako „zdůraznění [...] nepřetržitosti děje“, např. ***Tout en discutant, ils sont arrivés à la rivière. – Jak tak stále hovořili, došli k řece.*** (Hendrich – Radina – Tláskal 2001: 413); viz také příklad v I.3.2 pozn. 79.

1.2.2.3.1), u [82], [135] nebo [160] pak spíše o anaforu asociální.⁷² Právě kvůli kontextové zapojenosti však někdy tato *toutGer* oscilují mezi významem CC (průvodní okolnost) a RT-sim (časové určení ve vztahu simultaneity). V češtině může významu RT-sim odpovídat vedlejší věta časová se spojkou *zatímco*, která stejně jako francouzská spojka *pendant que* zdůrazňuje současnost dějů (srov. druhý příklad v poznámce u [175]’).

Jak jsme viděli např. na [189], typickým ekvivalentem Ger s významem CC je v češtině VF v koordinačním vztahu k PP (se spojkou *a*).⁷³ Pokud je simultaneita dějů zdůrazněna pomocí *tout*, připojuje se k tomuto VF často adverbium *přítom* (viz příklad v 11.2.2.1.1 pozn. 24 nebo příklad v poznámce u [189]):⁷⁴

[273] Cofondateur (avec Pablo Escobar, aujourd'hui décédé) de l'Escape Complex qui porte son nom, l'écrivain psychédélique Carlos Castaneda (environ 61 ans) bouffe son peyotl avec Jean Eustache (63 ans), **tout en consultant** les plus-values boursières du capital de Ghost Island. (Beigbeder, *99 francs*, 2000) → Spoluzakladatel (s Pablem Escobarem, dnes zesnulým) Escape Complexu, který nese jeho jméno, psychedelický spisovatel Carlos Castaneda (kolem 61 let) konzumuje svůj peyotl s Jeanem Eustachem (63 let), a přítom konzultuje burzovní přírůstky hodnoty kapitálu Ghost Islandu. (Demlová 2003)

Mezi ději SG a PP zde není žádný výrazný rozpor (stejně jako u V_{perc} v [189] nebo [190]), a proto zde má *toutGer* význam CC, a simultaneita dějů je zdůrazněna pomocí adverbia *přítom*.⁷⁵ Častá jsou v tomto významu v Ger_R procesuální VG vyjadřující jednak fyzické procesy (*verbs of ingesting*, Levin 1993: 213–214, zejm. *tout en mangeant*, viz [271], a *tout en buvant*, postupně 12. a 24. pozice),⁷⁶ jednak slovesa

⁷² Význam pokračování činnosti však může Ger vyjádřit i bez *tout*, prostým kontextovým zapojením (viz [175] nebo [161]). Bez *tout* však může být kontextově zapojené procesuální VG (bez dalších doplňení) informačně chudé a je možné jej nahradit prostým adverbium *přítom* (viz [175]’).

⁷³ Depredikační ekvivalenty (SP) jsou většinou omezeny pouze na Ger bez komplementace, nebo jen s komplementací minimální, protože predikační potenciál verbálních substantiv je omezený (srov. *cestou* v [148] nebo [167], *při vstupu do* v [151] nebo *se smíchem* v [229]).

⁷⁴ *Přítom* se však vyskytuje i u ekvivalentů Ger bez *tout*, s prostým významem průvodní okolnosti, srov. např. [183], [190], ale také [175]’, kde *přítom* nahrazuje celý kontextově zapojený antepřívok Ger *en parlant*.

⁷⁵ Vyjádření současnosti obou dějů může být u adverbia *přítom* posíleno např. adverbium *ještě*: *Alors, il résolut de se sauver en prenant modèle sur l'héroïque Münchhausen, lequel s'était sorti d'un marécage à la force des bras, en se tirant par les cheveux tout en serrant fortement son cheval entre ses genoux afin de ne pas l'abandonner à son destin.* (Assouline, *Double vie*, 2000) → *A tak se rozhodl, že se zachrání po vzoru neohroženého barona Prášila, jemuž se podařilo vyváznout z močálu silou paží, kterými se vytáhl za vlasy a přítom ještě pevně svíral stehny svého koně, aby ho nemusel ponechat jeho osudu.* (Belisová, 2004).

⁷⁶ Např. *Tandis qu'il buvait ainsi, les autres hommes et les femmes assis autour des tables de l'auberge, parlaient entre eux tout en mangeant et buvant.* (Germain, *Jours de colère*, 1989).

vyjadřující řízení nějakého dopravního prostředku, konkrétně *tout en conduisant* a *tout en roulant* (postupně 15. a 19. pozice).⁷⁷ Pokud jsou ale děje nekompatibilní, adverbium *přitom* může v češtině posilovat adverzativní interpretaci.⁷⁸ *Přitom* tedy funguje stejným způsobem jako *tout*: obě adverbia zdůrazňují simultaneitu obou dějů a posouvají jejich vztah k parataxi, a díky tomu mohou potenciální rozpory mezi ději lépe vyniknout.

Jak jsme viděli na příkladech s Ger_{neg} ([240] a [241]), průvodní okolnost mohou vyjadřovat také *toutGer* s významem pokračování předchozího děje; tato aspektová slovesa (např. *en ne cessant de*) tak explicitně vyjadřují kontextovou zapojenost SG. Stejný význam má také kladné Ger *tout en continuant à* (viz také Nádvorníková 2007b: [8]):⁷⁹

[274] il a entendu une première détonation et distingué trois hommes à proximité de Claude Erignac." Il avait alors vu la future victime regarder l'homme qui se trouvait sur sa gauche, puis se tourner et se pencher en avant, en s'arc-boutant tout en continuant à progresser sur sa droite vers l'impasse, puis sur sa gauche vers le trottoir face au restaurant le Kalliste. (Le Monde, 19. 11. 2007)⁸⁰

Schopnost Ger vyjadřovat simultánní děje umožňuje podobně jako v [274] popsat komplikované situace (podobně u V_{dic} je možné díky Ger zachytit různé aspekty

⁷⁷ Např. *Sur l'autoroute, tout en conduisant, il surveille du coin de l'oeil le visage durci, le profil buté de son compagnon* (Tournier, *Le Coq de bruyère*, 1978) → *Na dálnici Gaston dál řídí, a přitom po očku pozoruje ztvrdlé rysy, zarputilý profil svého partáka* (Jamek, 1984). Pokračování děje je zde vyjádřeno adverbium *tout*.

⁷⁸ Adverbium *přitom* může být samo zdůrazněno, a to adverbium *ještě* (viz také [280]), např. pro zvýraznění významu CC (viz pozn. 79 v I.3.2): *Tante Amélie tricote tout en regardant la télévision. – Teta Amálie plete a přitom se (ještě) dívá na televizi.* (Hendrich – Radina – Tláškal 2001: 413), viz také pozn. 75.

⁷⁹ V češtině odpovídá aspektovému Ger *en continuant* většinou adverbium (např. *stále* nebo *dál*, srov. příklad v poznámce u [239]). Díky modulaci však může být kladná průvodní okolnost vyjádřena v češtině také negativně, např. pomocí spojky *aniž* (Dvořák 1983: 35, pozn. 21 v I.2.2.2.1 a [238]): *Quand il lui toucha l'épaule (tout en poursuivant son exposé sur les catégories d'étourdissements, car y'a l'étourdissement rhum, l'étourdissement mal-foie, l'étourdissement graines-vides, l'étourdissement où tu n'es pas étourdi...), elle ondula telle une liane sous une fuite de lézard anoli, et murmura : (Chamoiseau, Solibo, 1988) → Když se dotkl jejího ramene (aniž přerušil svůj výklad o různých druzích závratí, neboť existuje závrať rumová, závrať jaterní, závrať z prázdných koulí, závrať kdy vůbec žádnou závrať nemáš...), vlnila se jako liana pod prchající ještěrkou a šeptala : (Ostrá 1993).*

⁸⁰ [274] zároveň ilustruje možnost závislosti Ger na jiném tvaru Ger (*en s'arc-boutant tout en continuant à progresser*, srov. také příklad v pozn. 75); Ger jako řídicí člen jiného Ger se v našich manuálně zpracovaných korpusech nevyskytl, ale např. Pps je v Ger, řídicím větným členem Ger v deseti případech (viz více II.2.2.4.1). Podobný příklad hromadění Ger pro vyjádření několika současných dějů můžeme najít také v Ger_R: *Il nous a fixés à travers d'énormes lunettes à double foyer qui lui faisaient des yeux de mouche et, tout en évitant de justesse un piéton téméraire, un réverbère mal placé et un trottoir proéminent, il s'est mis à parler, en agitant les bras devant lui et en plissant le front d'un air furieux.* (Brisac, *Week-end de chasse à la mère*, 1996, viz také Nádvorníková 2007b: [14]).

a okolnosti komunikačního aktu, viz II.2.1.3.2.3c). Kromě vlastních aspektových sloves (*cesser, continuer*) mohou pokračování děje (nebo stavu) vyjádřit také další slovesa, na rozdíl od *en ne cessant de* většinou bez infinitivního doplnění;⁸¹ v *toutGer* jsou častá zejména *en conservant, en gardant, en maintenant*, ale také *en poursuivant* (viz pozn. 79). (Gosselin a François mluví o významu tohoto typu predikátů jako o *procès préservateurs*, tj. jako o „prezervačních procesech“: jde o mutační slovesa, u nichž je ale právě tato mutace zablokována, viz Gosselin – François 1991: 49). Např. Ger *en conservant*⁸² a *en gardant*⁸³ jsou v Ger_{SPEC} postupně na 3. a 4. pozici (dohromady tvoří téměř 7 % všech výskytů *toutGer* v Ger_{SPEC}); význam zachování určité vlastnosti nebo stavu pak vyjadřuje i VG, které je v Ger_{SPEC} u *toutGer* druhé nejčastější (*rester*), viz níže [275]. Tento typ *toutGer* je však již na přechodu k významu adverbzativnímu (II.2.2.3.2.2b), protože daná vlastnost (nebo stav) je v rozporu s PP:

[275] [Les caractères exceptionnels de cette pensée que nous appelons sauvage et que Comte qualifie de spontanée tiennent surtout à l'ampleur des fins qu'elle s'assigne.] Elle prétend être simultanément analytique et synthétique, aller jusqu'à son terme extrême dans l'une et l'autre direction, **tout en restant** capable d'exercer une médiation entre ces deux pôles. (Lévi-Strauss, *La Pensée sauvage*, 1962)

2.2.3.2.2b ToutGer ve významu adverbzativním

Jak jsme upozornili výše, adverbzativní interpretace závisí na (pragmatickém) hodnocení vztahu mezi ději; tedy na hodnocení míry jejich nekompatibility:

[276] Il était question de la mise en œuvre d'une politique commune permettant aux jeunes, aux chercheurs, aux entrepreneurs de "circuler plus librement" **tout en maintenant** la lutte contre l'immigration clandestine. (Le Monde, 5. 12. 2007)⁸⁴

⁸¹ Prosté pokračování předchozího děje však může být vyjádřeno také adverbiem *toujours* následujícím po Ger, např. – *Il paraît que le pape est contre le préservatif ? reprit Petite Chérie en fixant toujours agressivement Mélanie.* (Buron: *Chéri, tu m'écoutes ? : alors répète ce que je viens de dire...*, 1998; srov. [116]).

⁸² Tato Ger většinou nejsou kontextově zapojena, ale vyjadřují zachování určité vlastnosti nebo stavu, např. *Aussi, tout en conservant les boîtes de vitesses classiques, beaucoup de constructeurs ont-ils réussi à aménager le levier de commande pour qu'il ne soit pas gênant.* (Tinard, *L'Automobile*, 1951). Viz také Nádvorníková 2007b: [9].

⁸³ *En gardant* má podobný význam jako *en maintenant* (srov. [272]); téměř čtvrtinu z jeho 26 výskytů však v Ger_{SPEC} u *toutGer* představuje tvar *en se gardant de*, který vyjadřuje negativní průvodní okolnost, podobně jako *sansInf*: *Les communistes poussent de toute leur force aux nationalisations, tout en se gardant bien d'invoquer le marxisme* (Chenot, *Les Entreprises nationalisées*, 1956).

⁸⁴ Hodnocení nekompatibility dějů však nemusí záležet pouze na osobním přesvědčení příjemce výpovědi, ale také na jeho (odborných) znalostech, např.: *La fixation de l'eau étant délicate, il est donc essentiel de fixer les protides, de les coaguler tout en respectant l'intégrité cellulaire.* (Husson-Graf,

V Ger_{PUBL} se tvar *tout en maintenant* nachází na 7. pozici seznamu; sloveso *rester* s podobným významem se však nachází již na první pozici. V Ger_{PUBL} u *toutGer* jinak dominují stejně jako obecně u Ger zejména různé varianty V_{dic} (např. 2.–6. pozice: *tout en reconnaissant, en précisant, en soulignant, en affirmant, en assurant*), viz Příloha č. 4. Právě VG *en reconnaissant*, které je v Ger_{PUBL} na druhé pozici, může vyjadřovat adverzativní význam, protože implikuje rozpor s předchozím tvrzením nebo situací:

[277] "Notre heure est venue", a martelé le sénateur de l'Illinois **tout en reconnaissant** ne pas connaître les résultats définitifs. (Le Figaro, 6. 2. 2008)

V českých překladech může být význam CC-adverzativní explicitně vyjádřen bližší specifikací adverbia *přitom*,⁸⁵ např. připojením spojky *ale* (srov. *ale přitom* v [219]). Srov. v následujícím příkladu variantu *ale zároveň*, která uvádí překlad francouzské PP:

[278] **Tout en conservant** la liberté de pensée de chacun de nos membres, nous sommes prêts à lutter contre la tyrannie d'où qu'elle vienne et, par conséquent, contre les recteurs tant qu'ils s'opposeront à nous. (Tristan, *Tribulations héroïques*, 1987) → Každému členu **dopřáváme** svobodu vyznání, ale zároveň jsme připraveni bojovat proti tyranii bez ohledu na to, z které strany přichází, třeba proti rektorům, když se proti nám stavějí." (Kalfiřt, 2003)

[278] *zároveň* ukazuje, jak jsou tři hlavní významy *toutGer* vzájemně těsně propojeny (srov. také [275], [276] nebo [277]): *zároveň* odpovídá významové bázi CC (ET), *ale* odkazuje k vztahu adverzativnímu (MAIS), a díky antepozici by bylo možné chápat dané *toutGer* také jako argumentační přípustku (v závislosti na tom, do jaké míry chápeme oba děje jako rovnocenné, viz níže).

Adverzativní vztahy jsou u *toutGer* častější a zřetelnější zejména v Ger_{SPEC} a v Ger_{PUBL}, často ve spojení s VG s významem zachování vlastnosti/stavu (srov. [275] nebo [276]). Mezi ději SG a PP existuje v těchto příkladech potenciální rozpor, *toutGer* jej však homogenizuje, a vytváří tak novou entitu (podobně jako *surmonter le chômage + rétablir une politique économique stable* v [117]). Ve srovnání s větami uvozenými

Manuel de biologie générale à l'usage des travaux pratiques. 1. La Cellule, 1965). Jak jsme konstatovali v Nádvořníková 2007 (u příkladu [12]), nezasvěcený čtenář paradoxně teprve na základě odporovacího významu adverbia *tout* usuzuje, že koagulace může ohrozit celistvost buňky.

⁸⁵ Konkrétní rozlišení těchto dvou významů je často nejen obtížné, ale většinou i zbytečné, protože základem významu je stále CC (srov. např. [174], kde si můžeme položit otázku, do jaké míry je v rozporu děj [errer] a [parler linguistique]).

konektorem *mais* (a jeho ekvivalenty) je tedy v *toutGer* stále obsažen význam ET, který oba děje sjednocuje.⁸⁶

Právě tento homogenizující (globalizační) efekt pak způsobuje, že je někdy možné adverzativní vztah mezi *toutGer* a PP chápat jako stupňovací (ve smyslu *a navíc, a přitom ještě*); *toutGer* tak může vyjadřovat nečekaný pozitivní efekt v parataktickém vztahu k jevu vyjádřenému v řídicí predikaci:

[279] Les tendeurs en corde à piano occupent au repos la position haute, position dans laquelle ils donnent au fil une tension uniforme **tout en constituant** une réserve de fil qui supprime tout risque de casse par inertie lors de l'enfilage et du départ de l'aiguille. (Thiébaud, *La Fabrication des tissus*, 1961).⁸⁷

V češtině může tento vztah vyjadřovat např. adverbium *ještě*:

[280] Et, naturellement, lorsqu'il reçut ce message, le recteur fut ravi de s'être ainsi débarrassé de deux ennemis, d'avoir réussi à duper un juif **tout en acquérant** l'Hercule sans bourse délier ! (Tristan, *Tribulations héroïques*, 1987) → Když rektor dostal tuhle zprávu, neubráníl se nadšením, že se zbavil dvou nepřátel, vyzrál na žida a **ještě získal** úplně zadarmo Herkula. (Kalfiřt, 2003).⁸⁸

Vyjádření druhého pozitivního aspektu nějakého děje je u *toutGer* velmi časté;⁸⁹ čistě adverzativní vztah je proto zřetelnější zejména tam, kde mluvčí záměrně vytváří spojením obou dějů paradox, často se stejným lexikálním obsazením VG a VF (srov. např. [109]), nebo díky lexikální opozici mezi SG a PP (např. *le mal – le remède*):

⁸⁶ Jak jsme se zmínili v I.3.2, v Ger_R může tento význam vznikat spojením rozporných aktů nebo reakcí subjektu (srov. např. [120] nebo [121]).

⁸⁷ Podobně [...] *souhaiter voir, dans chaque pays, des gouvernements avisés consacrer au financement des routes les sommes importantes qui sont nécessaires à leur adaptation, établir et réaliser des programmes à longue échéance permettant d'obtenir le maximum d'efficacité* **tout en réduisant le montant global des dépenses**. (Thomas, *La Route*, 1951). Nelze říci, že se jevy „efektivnost“ a „snížení nákladů“ přímo vylučují; *toutGer* pouze vyjadřuje druhý pozitivní aspekt daných programů.

⁸⁸ Jak jsme ale upozornili v Nádvorníková 2007b (pozn. 60), může se jednat i o spojení dvou *negativních* jevů, např. *Trop nombreuses, les entreprises qui fournissent la matière première livrent des produits d'une trop grande diversité, ce qui glourdit les prix **tout en mécontentant** les utilisateurs qui ne peuvent avoir la certitude de trouver à coup sûr des matériaux de dimensions et de caractéristiques donnés*. (Anonyme, *L'Industrie française du bois*, 1955).

⁸⁹ Srov. např. také: *le maître Kano créa donc des combinaisons de mouvements des membres, du cou et du corps pleinement favorables à un développement général harmonieux, **tout en préparant** aux méthodes d'attaque et de défense*. (Collectif, *Jeux et sports*, sous la dir. de Roger Caillois, 1967). Mezi ději PP a SG je sice rozpor (*développement harmonieux vs méthodes d'attaque et de défense*), lze je však chápat jako dva pozitivní aspekty téže činnosti (srov. také výše např. [276]). Jako stupňovací by však bylo možné pojímat i význam *toutGer* v adverzativním vztahu k PP (nebo k některému jejímu větnému členu): tento efekt je totiž vytvářen právě překonáním rozporu mezi ději (homogenizací) a jejich sjednocením do nové entity. Tato nová entita (nebo záměr ji vytvořit) jsou často vyjádřeny i explicitně, srov. v [117] *l'objectif (surmonter le chômage + rétablir une politique économique stable)* nebo *politique commune* v [276].

[281] *Assez vicieux pour imposer le_mal tout en suggérant le_remede.* (Assouline, *Double vie*, 2000) → Dost zvrhlý na to, aby záměrně působil bolest, a zároveň nabízel lék. (Belisová 2004)⁹⁰

Jak jsme upozornili v Nádvořníková 2007b a také v I.3.2 u [120] a [121], tyto paradoxy jsou časté zejména v románech, kde vyjadřují rozpory v jednání (nebo smýšlení) postav. Časté jsou v tomto významu zejména tvary *tout en feignant* (viz např. [121]), ale také *tout en prétendant, ayant l'air, paraissant, faisant semblant* atd. (viz také Moortgat 1978: 169). Jak jsme konstatovali v Nádvořníková 2007b (u příkladu [21]), postavy v těchto případech většinou lžou nebo předstírají, ale vypravěč je v PP usvědčuje (nebo se vypravěč v ich-formě usvědčuje sám).⁹¹ Na rozdíl od odborných a publicistických textů, kde *toutGer* ve spojení s PP většinou vytváří nějakou novou (homogenní) entitu (viz výše), v příkladech typu [121] v Ger_R zůstává často rozpor plně zachován, a jednotu CG tak tvoří jen jednající subjekt. Zejména u verb *sentiendi* se pak význam *toutGer* zřetelně posouvá k přípustce.

2.2.3.2.2c ToutGer ve významu přípustkovém (Ger_{concess})

V rámci přípustkového významu je třeba rozlišit případy, kdy je *toutGer* sice ve vztahu hypotaxe, ale stále uchovává vůči PP vztah simultaneity, a případy, kdy je *toutGer* díky složenému tvaru jednoznačně ve vztahu anteriority vůči řídicímu ději. Jak jsme viděli na příkladech [123] a [223]' a jak jsme rovněž připomněli výše, přípustkový význam je zřetelný zejména při spojení *toutGer* s Ger_{comp}, protože vztah anteriority vyjádřený složeným tvarem Ger s sebou většinou nese kauzální význam, který se vlivem *tout* mění na přípustkový. V II.2.2.1.1 jsme rovněž konstatovali, že je Ger v tomto významu v komplementárním vztahu k Pps s významem kauzálním (viz [122] a [223]); navzdory velmi zřetelnému významu však tento typ užití Ger představuje ze statistického hlediska zanedbatelnou položku (*toutGer* a zejména pak Ger_{comp} jsou periferní realizace tvaru Ger).⁹²

⁹⁰ Podobně v Ger_R: *Olga le savait, parce que la traversée des frontières et des langues vieilles l'esprit tout en rénovant le corps.* (Kristeva, *Les Samourais*, 1990), viz také Nádvořníková 2007, pozn. 63.

⁹¹ Srov. také: *Je me suis dit qu'elle allait se servir de moi pour avoir enfin sa bien-aimée à Paris, et j'étais prête à l'aider, tout en ayant l'air de ne rien savoir.* (Monferrand, *Journal de Suzanne*, 1991).

⁹² Velmi nízký výskyt této kombinace explicitních faktorů sémantické interpretace Ger může být samozřejmě dán také tím, že je jejich význam v opozici: zatímco *tout* zdůrazňuje základní instrukci Ger a s ní spojenou simultaneitu dějů, složený tvar Ger vyjadřuje anterioritu děje SG vůči ději PP.

Ger_{concess} je proto častější spíše při zachování simultaneity mezi ději; jeho rozlišení od Ger_{adver} je však někdy obtížné, protože rozdíl mezi nimi spočívá pouze ve výše zmíněném posunu od parataxe k hypotaxi: jak jsme upozornili v I.3.2 a znovu v této kapitole v pozn. 55, děj *toutGer* je zde pouze „připouštěn“ (*concedé*).⁹³ Posun k hypotaxi je zřetelný zejména v antepozici, protože v intrapredikační pozici má *toutGer* většinou funkci (sekundárního) rématu, srov. např. [276] nebo [279] až [281]. V antepozici tak sice *toutGer* může vytvářet interpretační rámec (předběžná omezení), důraz je však kladen na argument v PP:

[282] Nicolas Sarkozy visite une réserve d'oiseaux à Biguglia, mardi en Corse. Agostini/AFP. **Tout en dénonçant** les "poseurs de bombes", le chef de l'État a multiplié les signes d'ouverture sur la langue et les prisonniers. (Le Figaro, 31. 10. 2007)⁹⁴

Základem významu v [282] je vztah CC (simultaneita) a vztah opozice; díky posunu k hypotaxi je zde však možné význam *toutGer* chápat jako přípustkový. Pro Ger_{concess} ve vztahu simultaneity k PP jsou však příznačná zejména VG se statickým významem, především *être* (srov. např. [124]), ale také *avoir* a *savoir* (tedy tvary Ger *en étant*, *en ayant* a *en sachant*, viz [281]) a další modální slovesa a mentální predikáty.⁹⁵ Tvary *tout en ayant* mohou mít samozřejmě i dějový význam (srov. např. Ger_{comp} v [219]); statický význam však převažuje: např. v Ger_R tvoří více než polovinu ze 24 výskytů tvaru *tout en ayant* spojení *avoir l'air* (viz příklad v pozn. 91), zbytek představují analytické predikáty ve stejném významu jako mentální predikáty (např. *avoir conscience de* má podobný význam jako *savoir* ; srov. český ekvivalent Ger v [283]).⁹⁶

⁹³ Jak jsme ale viděli v II.2.2.1.2.2, tento významový efekt může vzniknout také bez *tout*, pouze díky lexikálnímu obsazení VG (viz Ger *en admettant/supposant que* s podmínkově-připustkovým významem).

⁹⁴ V I.3.2 jsme konstatovali, že v antepozici se *toutGer* blíží svým významem argumentační přípustce (viz Schéma I); tento vztah je možné u *toutGer* vyjádřit i explicitně, pomocí konektoru *certes*: *Comparativement, l'URSS et les pays de son orbite sont pauvres. Ces économies pauvres, tout en se proposant, certes, l'élévation accélérée de leur standard de vie, excluent, en doctrine, l'enrichissement privé* ; (Perroux, *L'Économie du XXe siècle*, 1964).

⁹⁵ Statický význam mají rovněž výše zmíněná VG vyjadřující zachování stavu nebo vlastnosti (*en restant* v [275], *en conservant* v [278]aj.).

⁹⁶ Čistě statický význam má *en ayant* např. v následujícím příkladu: *Par contre, aux États-Unis, la commission atomique, tout en ayant un budget supérieur à dix fois celui du CEA, n'emploie que six mille agents, un peu plus du tiers du total correspondant français.* (Goldschmidt, *L'Aventure atomique, ses aspects politiques et techniques*, 1962).

V češtině je možné přípustkový vztah vyjádřit explicitně pomocí spojek *ačkoli*, *třebaže* nebo *i když*; ze všech devadesáti výskytů *toutGer* v Ger_{IC} se však tento typ ekvivalentu vyskytl pouze ve třech případech, např.:⁹⁷

[283] je ressentis ce léger vertige qu'on ressent à s'approcher volontairement du danger, **tout en sachant** pertinemment que je ne risquais rien, car j'étais le seul à connaître l'issue déchirante de notre relation. (Toussaint, *Faire l'amour*, 2002)
→ pocítil jsem tu lehkou závrať, již zažíváme, když se dobrovolně přiblížíme nebezpečí, i když jsem si byl moc dobře **vědom**, že nic neriskuji, neboť jsem byl jediný, kdo znal srdcervoucí vyústění našeho vztahu. (Štollová, 2004)⁹⁸

Jak jsme uvedli již v I.3.1.1, podle Halmøyové jsou statické predikáty v VG (ale i v VF) velmi vzácné, kromě případů, kdy dochází k významovému posunu k dějovosti (viz [108]), nebo právě v kombinaci s *toutGer* (Halmøy 1982: 317).⁹⁹ Podíváme-li se blíže na statistiky lexikálního obsazení Ger obecně, nejen v rámci *toutGer* (viz II.2.1.1 a Příloha č. 3), musíme konstatovat, že nízký výskyt statických predikátů platí zejména pro texty románové (v základním frekvenčním seznamu lexikálního obsazení VG zde nefiguruje žádný jednoznačně statický predikát, viz II.2.1.1 a Příloha č. 3). Naproti tomu v Ger_{SPEC} se v základním seznamu nacházejí hned tři statická slovesa: *en étant* na 11. pozici (srov. [245] nebo [218]),¹⁰⁰ *en restant* na 19. pozici (viz např. ve tvaru *toutGer* v [275]; v Ger_{PUBL} je tvar *en restant* na 22. pozici, viz např. [259])¹⁰¹ a *en ayant* na 21. pozici (viz příklady v pozn. 94; v Ger_{PUBL} je tvar *en ayant* mimo základní seznam).¹⁰²

⁹⁷ K těmto výskytům s koncesivními spojkami lze přiřadit také variantu s koordinační spojkou *přičemž*, která zdůrazňuje pouze simultaneitu dějů (jedná se o spojení stejného Ger a stejného adverbia jako u [283]): *J'avais longuement pesé le pour et le contre tout en sachant pertinemment qu'en bout de course je n'obérais qu'à mon instinct.* (Assouline, *La Cliente*, 2000) → *Dlouze jsem zvažoval pro a proti, přičemž jsem s naprostou jistotou věděl, že nakonec se stejně nechám vést instinktem.* (Martínek 2000).

⁹⁸ Podobně se spojkou *třebaže*: *Tout en lui conservant pour l'éternité une fidélité muette, je m'estimais libéré de lui dès lors que des lecteurs s'en étaient emparés.* (Assouline, *La Cliente*, 1998) → *Třebaže jsem jí zůstával navždy věrný, cítil jsem se svobodně, teprve když se jí zmocnili čtenáři.* (Martínek 2000). Překladatel zde zvolil jednoznačné vyjádření přípustkového vztahu, užití prezervačního VG (*conserver*) však ukazuje, že bází významu je i zde vztah adverzativní a vztah průvodní okolnosti/CC (srov. [275], [276] nebo [278]).

⁹⁹ Moortgatová konstatuje, že právě výše zmíněné tři nepravidelné tvary na *-ant* (*étant*, *ayant* a *sachant*) se ve spojení s předložkou *en* vyskytují zřídka, zatímco u Pps jsou časté (viz Moortgat 1978: 167–168); stejnou tendenci uvádí také u tvarů *connaissant* a *devant* (op. cit.: 148).

¹⁰⁰ V Ger_{PUBL} se tvar *en étant* nachází na 15. pozici, např. s významem prostředkovým: *Mais le CPE lui a aussi fait prendre conscience que le syndicalisme étudiant devait mieux répondre aux inquiétudes de la jeunesse, en étant moins politique et plus pragmatique.* (Le Monde, 3. 12. 2007); viz také [284].

¹⁰¹ Přípustkovému významu se může v antepozici blížit také Ger uvozený adverbiem *même* (viz výše II.2.2.3.1 a [268]): *Même en ayant accès au génome d'un individu, il est impossible de le rattacher à une race 'au sens populaire' du terme, poursuit le chercheur.* (Le Monde, 31. 10. 2007).

¹⁰² V následujícím příkladu z Ger_{SPEC} jsou juxtaponována Ger *en étant* a *en ayant* ve statickém významu (vyjadřují charakteristiku dané entity); antepozice vůči PP jim pak dává nuanci přípustkovou: [...] *les*

V *toutGer* pak mohou tato statická slovesa nabývat také významu přípustkového, např.:

[284] "Je tire quelque fierté du fait que, **tout en étant** un homme en uniforme, j'ai réussi à instiller l'essence de la démocratie au Pakistan", a déclaré Musharraf lors de la cérémonie d'investiture du gouvernement intérimaire, dont la tâche essentielle sera de préparer les élections qui doivent avoir lieu avant le 9 janvier. (Le Figaro, 19. 11. 2007)

Podobný příklad užití *toutGer* uvádí také *Francouzská mluvnice* jako ilustraci přípustkového významu tohoto tvaru; VF zde stejně jako v [284] implikuje úsilí zaměřené na dosažení nějakého cíle (*arriver à/réussir à*) a *toutGer* představuje překážku tomuto úsilí: **Tout en travaillant très dur, il arrive à étudier en même temps. – Prestože (tak) těžce pracuje, dokáže přitom ještě studovat** (Hendrich – Radina – Tláskal 2001: 413; viz také Úvod pozn. 17).

Pokud jde o korelaci mezi *toutGer* a statickými predikáty, kterou konstatovala Halmøyová (viz Halmøy 1982: 317 a I.3.2), naše data ji z větší části potvrdila: např. u nejčastějších statických Ger *en étant*, *en restant* a *en sachant* představuje tvar *toutGer* v Ger_{SPEC} celou polovinu výskytů, v Ger_R pak průměrně třetinu (u *en ayant* se poměr *toutGer* pohybuje kolem 20 %; nižší zastoupení *toutGer* je ale dáno tím, že ne všechny tvary *en ayant* mají statický význam).¹⁰³ Toto vyšší zastoupení *toutGer* u statických tvarů na –ant je možné vysvětlit stejně jako u Ger_{comp} komplementárním vztahem s tvary Pps (viz II.2.2.1.1): zatímco Pps vyjadřuje vztah kauzální, *toutGer* může tento vztah negovat a změnit na přípustkový. Obecně nižší výskyt statických predikátů ve tvaru Ger (ve srovnání s Pps) je pak dán zejména tím, že tyto predikáty primárně charakterizují přímo subjekt: jeho vlastnosti (zejména u *étant*, *ayant* nebo *restant*) nebo znalosti/přesvědčení a motivace (modální slovesa *sachant*, *connaissant*, *voulant* atd.).

Podíváme-li se pro ilustraci např. na dva mentální predikáty vyjadřující vlastnění informace (viz Daneš et al. 1981: 198–202), konkrétně *connaître* a *savoir*, zjistíme, že

sciences et les techniques ne sont pas collectives dans toutes leurs parties essentielles et que, tout en étant des fonctions sociales, tout en ayant la société pour bénéficiaire et pour véhicule, elles n'ont pour promoteurs que des individus. (Mauss, *Sociologie et anthropologie*, 1950).

¹⁰³ V Ger_{PUBL} je poměr *toutGer* u těchto čtyř statických tvarů Ger obdobný (u *en restant* tvoří např. dvě třetiny výskytů); vzhledem k menšímu rozsahu korpusu však tato data nejsou tak spolehlivá jako u Ger_R a Ger_{SPEC} (např. u *en sachant* tvoří *toutGer* více než polovinu výskytů, ale v absolutních číslech tento údaj představuje pouze 8 výskytů).

tvar Pps zde ve srovnání s tvarem Ger jednoznačně dominuje: např. FT_R můžeme najít 642 výskytů V_{ant} *sachant*, z tohoto počtu je však pouze 86 tvarů Ger (tj. pouze přibližně 13 %), zbytek tvoří Pps; u *connaissant* je pak poměr Pps ještě vyšší (z 174 V_{ant} *connaissant* v FT_R je 11 Ger, tj. pouze 6 %). Vyšší zastoupení Ger u tvaru *sachant* souvisí s vyšším poměrem *toutGer*, které je v komplementárním vztahu k Pps: jak jsme se zmínili výše, v Ger_R tvoří u tohoto tvaru *toutGer* třetinu výskytů (viz např. [283]), naopak z jedenácti Ger *en connaissant* v Ger_R je pouze jeden výskyt ve tvaru *toutGer*.¹⁰⁴

Tyto rozdíly ve frekvenci jsou doprovázeny také rozdíly ve významových tendencích Ger a Pps: jak jsme se zmínili výše, u Pps dominuje význam kauzální (viz [70] nebo u složeného tvaru [223]):¹⁰⁵

[285] – Mais, **sachant** qu'il s'agit d'un Katoun, tu as donc illico saisi sa signification ? fit Augustus qui aurait voulu tout savoir au plus tôt. (Perec, *La Disparition*, 1969)

U Ger ve spojení s *tout* můžeme pozorovat význam přípustkový:

[286] Puis Adélaïde leva les yeux vers ma fenêtre ; **tout en sachant** qu'elle ne pouvait pas me voir, je fis un pas en arrière. (Bianciotti, *Sans la miséricorde du Christ*, 1985)

Přípustkový význam je stejně jako např. v [282] zřetelnější u anteponovaných Ger; postpozice je však pro Ger *en sachant* typičtější (např. *Nil parlait, parlait, tout en sachant que personne ne croyait un seul mot de son histoire*, Matzneff, *Ivre du vin perdu*, 1981). Většina těchto postponovaných tvarů je od PP oddělena čárkou, a proto zůstávají v extrapredikační pozici, a stejně jako anteponované tvary tak zachovávají

¹⁰⁴ *Inversement, il n'avait jamais cherché en Nadine "la femme idéale" ; il avait choisi de vivre avec elle tout en connaissant ses défauts.* (Beauvoir, *Les Mandarins*, 1954).

¹⁰⁵ Kauzální význam však samozřejmě není u Pps jediný možný; zvláště v postpozici může být kauzální význam potlačen ve prospěch průvodní okolnosti, např. *Elle avait attendu sur le canapé, ne sachant pas qui appeler.* (Bois, *Et le jour pour eux sera comme la nuit*, 2009), a také mezi ději Pps a PP může být rozpor (např. *elle l'avait entraîné à Auschwitz en toute connaissance de cause, sachant fort bien à quel point la visite risquait de la troubler*, Jonquet, *Les Orpailleurs*, 1993). Jak jsme se zmínili výše, výhodou tvaru *toutGer* je schopnost vyjádřit tento rozpor mezi ději explicitněji. (U Pps může být přípustkový vztah signalizován explicitně pomocí konektoru v PP: *Et, sachant qu'il n'aime pas ça, que ça risque de l'énerver, je décide de lui parler tout de même de ce problème de téléphone.* Angot, *Rendez-vous*, 2006; srov. podobně u Ger v [272]). Kromě toho může Pps vyjádřit prostou následnost dějů, bez vztahu časového určení – nejen děj předčasný (srov. [5]), ale na rozdíl od Ger i následný (viz [67]). Tyto rozdíly a podobnosti v sémantickém fungování Pps a Ger by si zasloužily samostatný výzkum; zde se musíme spokojit pouze s těmito náznaky.

spíše význam přípustkový (viz více II.2.3.1.1). V případě intrapredikační pozice se může význam posunout spíše k Ger_{adver}:

[287] Paradoxe de l'étranger qui foule une terre pour la première fois **tout en la connaissant** intimement – mais le paradoxe n'est-il pas souvent le commencement d'une vérité ? (Assouline, *Double vie*, 2000) → Paradox cizince, který poprvé kráčí po nějaké zemi, **a přitom ji důvěrně zná**. Ale copak nebývá paradox často začátkem pravdy? (Belisová 2004)¹⁰⁶

Statická VG(V_{ment}) *en connaissant* a *en sachant* tedy fungují stejně jako jiná Ger: v závislosti na významovém vztahu k PP a na pozici vyjadřují ve spojení s *tout* buď význam adverbzativní (zejména v intrapredikační pozici), nebo přípustkový (především v extrapredikační pozici). Jejich specifikem je stejně jako u jiných statických predikátů silná vazba především na subjekt, díky níž je tento typ predikátů typický zejména pro Pps. Tvaru Ger se tedy při tomto lexikálním obsazení užívá zejména tehdy, když je třeba blíže charakterizovat především řídicí děj (nikoli subjekt), srov. příklady v pozn. 106 (význam CC/způsobu), nebo když je třeba vyjádřit nuanci adverbzativně-přípustkovou (díky *toutGer*, srov. [286] nebo [287]).

Závěr

Adverbia a spojky uvozující tvar Ger specifikují typ jeho významového vztahu k PP, příp. u koordinačních spojek vztah k druhému členu koordinační dvojice.¹⁰⁷ Jednoznačně nejčastějším lexikálním modifikátorem Ger je právě adverbium *tout* (průměrně 6 % Ger), ale koordinační spojky *et*, *mais* a *ou* (příp. *soit*) zaujímají hned následující pozice ve frekvenčním seznamu lexikálních modifikátorů.¹⁰⁸ Z adverbálních modifikátorů jsou po *toutGer* nejčastější *même* a *rien que*, jejich frekvence u Ger však nepřesahuje průměrně 0,1 %.

¹⁰⁶ Bez *tout* pak u těchto Ger význam CC dominuje: *Moralité : On ne peut pas vivre avec les gens en connaissant leurs arrière-pensées*. (Camus, *Carnets II*, 1942) → *Moralita: Nemůžeme žít s lidmi a přitom znát jejich postranní myšlenky*. (Dufková, Mlejnek 1999). Výše uvedené příklady však zároveň ukazují, že *tout* samo nevyjadřuje opozici mezi ději SG a PP, pouze ji může činit explicitnější. Bez *tout* může základní význam CC tvaru *en sachant* nabývat např. i nuance způsobové: *J'étais tombé dans un beau paquet de crabes. J'ai froissé le journal. Rageusement. Méthodiquement. En sachant bien ce que je faisais*. (Pouy, *La Clef des mensonges*, 1988).

¹⁰⁷ Jak jsme ale viděli v [263] a jak konstatovala také Halmøyová (1982: 147), spojka *mais* uvozující Ger nemusí vytvářet koordinační vztah, ale může fungovat podobně jako *tout*, tedy jako adverbium.

¹⁰⁸ Jak jsme konstatovali v Poznámce výše, Ger je v koordinačním vztahu nejčastěji právě s jiným tvarem Ger.

Společným rysem všech adverbialních lexikálních modifikátorů Ger (včetně diskontinuitní partikule *rien que*) je skutečnost, že nevyjadřují nějaký konkrétní význam Ger, ale pouze modifikují interpretační instrukci Ger (většinou jde o intenzifikaci, např. *même, surtout* apod., často spojenou s restrikcí, např. u *rien que, juste, seulement* aj.). Tento způsob fungování je zřetelný zejména u *tout*, které má podobný význam jako *en*, jež je základem vlastní interpretační instrukce Ger: *tout* homogenizuje vztah SG k PP, a blokuje tak potenciální sekundární interpretace SG (např. RT, kauzální aj.). Proces homogenizace zároveň předpokládá separované entity (děje), a proto je s *toutGer* nekompatibilní také význam Ger_{hypo} , Ger_{ekviv} a Ger_{zp} .

Základem významu *toutGer* tedy zůstává vztah simultaneity dějů (průvodní okolnosti, viz II.2.2.3.2.2a) a parataxe (v češtině tomuto typu odpovídá většinou koordinace dějů, někdy se zdůrazněním simultaneity pomocí adverbia *přítom*, [273]). U významu průvodní okolnosti (CC) jde často o vyjádření pokračování předchozího děje (zejména s VG *en continuant, en poursuivant* atd.) nebo o zachování stavu/vlastnosti (prezervační predikáty, viz např. [275] nebo [276] v II.2.2.3.2.2a, a Příloha č. 4).¹⁰⁹ Adverzativní vztah mezi ději SG a PP (II.2.2.3.2.2b) není vyjádřen přímo adverbiem *tout*, ale vzniká na základě pragmatických zkušeností a znalostí (viz [117] nebo [276]) a znalosti obvyklých „scénářů“ (viz I.3.1.2); často jde navíc spíše nikoli o opozici mezi ději, ale o vyjádření dvou pozitivních aspektů téhož jevu (viz např. [279] nebo [280]). V češtině může být adverzativní vztah vyjádřen explicitně spojkou *ale* (srov. např. [278]).

Díky homogenizačnímu efektu *tout* zůstává děj PP součástí (*contenu/intériorisé*) děje SG i u vztahu přípustkového (Ger_{concess} , II.2.2.3.2.2c), který můžeme pozorovat jednak u *toutGer* v kombinaci s Ger_{comp} (viz [123] nebo [223]'), jednak u statických predikátů (tvary *étant, restant, ayant a sachant* patří v *toutGer* k nejčastějším, zejména v Ger_{SPEC}). V tomto významu je Ger v komplementárním vztahu k Pps; celkově však Ger_{concess} představuje v rámci Ger pouze marginální položku (včetně hraničních případů se jeho výskyt pohybuje pouze kolem 3 % z celku Ger), protože je podobně jako Ger_{cond} terciárním derivátem základní interpretační instrukce Ger (v případě logické přípustky jde o negaci kauzálního vztahu), viz Schéma III v I.4.2. V češtině může Ger

¹⁰⁹ V tomto významu jsou *toutGer* často kontextově zapojena a v antepozici vůči PP.

v přípustkovém významu odpovídat vedlejší věta se spojkami *ačkoli*, *třebaže* nebo *i když*, z devadesáti výskytů *toutGer* v Ger_{IC} se však tento ekvivalent objevil pouze ve třech případech (srov. např. [283]).

2.2.4 Faktory koherenčních vztahů

V předchozích kapitolách (II.2.2.1, II.2.2.2 a II.2.2.3) jsme prezentovali morfologické, syntaktické a lexikální faktory, které explicitně modifikují význam Ger; předmětem této kapitoly jsou faktory, které sice interpretaci Ger ovlivňují, ale jejich fungování postrádá explicitní jazykovou manifestaci, jakou můžeme pozorovat např. u složeného tvaru Ger, vytýkáci konstrukce nebo konstrukce *toutGer*. Kontextová zapojenost SG a saturace referentu podmětového aktantu VG (S_{Ger}) jsou totiž založeny na koherenčních vztazích, které SG navazuje se svým kontextem.

Faktor kontextové zapojenosti SG jsme podrobně prezentovali v I.2.2.3 a systematicky jsme jej brali v úvahu v analýzách (viz zejména II.2.1); zde proto pouze shrneme základní rysy jeho fungování a korelace s významovými typy Ger (II.2.2.4.1). Hlavní pozornost bude věnována saturaci S_{Ger} (II.2.2.4.2), která s kontextovou zapojeností SG často souvisí, protože referent S_{Ger} se může nacházet v prekontextu, a tak je nekoreferenční s podmětem PP. Kromě toho však může schopnost VG vytvářet predikační vztah s S_{Ger} fungovat jako kritérium pro identifikaci lexikalizovaných tvarů Ger (II.2.2.4.2.2).

2.2.4.1 Kontextová zapojenost SG

Jak jsme ukázali v I.2.2.3.1 na základě prezentace Herslundova pojetí Ger jako verbální anafory, kontextové zapojení SG může nabývat různých forem. VG může přebírat z prekontextu stejný lexém (*anaphore fidèle*, viz např. [79] nebo [118]), nebo může být k antecedentu ve vztahu synonymie (*anaphore infidèle*, viz např. [81] nebo [161]); často však jde pouze o anaforu asociační, zejména u VG(V_{mouv}), např. [85], ale také příklady v II.2.1.3.1 (např. [146]).¹ Kromě toho však může Ger odkazovat k prekontextu podobně jako *anaphore résomptive* (Herslund uvádí zejména příklady

¹ Jak konstatovali Kleiber a Theissenová (2006: 183) a jak ukazují příklady telických sloves v II.2.1.3.1, VG(V_{mouv}) často vyjadřují *parcours spatiotemporel* (srov. [86]). Anteponovaná telická VG(V_{mouv}) však častěji vyjadřují spíše prostou změnu spaciotemporálního rámce (viz II.2.1.3.1.3a a příklad [153]). V následujícím příkladu vyjadřuje anteponované SG(V_{mouv}) zároveň čas i místo (nejen díky svému doplnění), spaciotemporální rámec dané scény je však ustaven již v předchozí větě: *Selon les témoins du hold-up, qui a eu lieu jeudi à Ploty, l'homme portait une houpelande rouge de Père Noël ainsi qu'un masque en plastique avec une longue barbe blanche qui cachait complètement son visage. En entrant au magasin, il a transmis ses meilleurs voeux aux vendeuses du magasin, avant de braquer sur elles un objet ressemblant à un pistolet, a rapporté un porte-parole de la police locale.* (Le Figaro, 7. 12. 2007).

V_{perc} , viz [88]) nebo jako *anaphore indirecte* (tento typ je příznačný zejména pro *incises*, kde jsou u Ger kontextově zapojena pouze jeho doplnění, viz např. [90] nebo [194]).²

Podle Herslunda mají všechna kontextově zapojená Ger význam *repère temporel* (časového orientátoru, RT).³ V I.2.2.3.1 jsme však konstatovali, že toto pojetí je nepřijatelně simplifikující, protože vztah mezi významem RT a kontextovým zapojením SG není bijektivní:

1. kontextově zapojená Ger mohou nabývat i jiných významů než jen RT: na význam RT se může vrstvit význam (široce) kauzální (viz např. prostředkový, viz [79], nebo Ger_{ekviv} , viz [83]) a jak konstatoval Gettrup, při simultaneitě dějů může význam RT přecházet ve význam CC, zejména v intrapredikační pozici (srov. [11]), ale také v antepozici (viz [12] a [13] a další procesuální VG, např. v [161]).⁴ V předcházející kapitole (II.2.2.3.2) jsme pak konstatovali podobný významový efekt také u kontextově zapojených *toutGer* vyjadřujících pokračování činnosti, např. u $VG(V_{mouv})$ v [80] a v [150], nebo u $VG(V_{perc})$ v [240];⁵

2. význam RT může vzniknout nejen na základě přímé zapojenosti SG (nebo jeho části) do prekontextu, tedy na základě některého typu verbální anafory, které u Ger identifikoval Herslund, ale také na základě sdílených (encyklopedických) znalostí a socio-kulturního rámce (srov. Gettrupův termín *acquis existentiel* a jeho příklad [6]);⁶ a jak ukázali Kleiber a Theissenová, vztahy, které SG navazuje s prekontextem, mohou odkazovat do velmi vzdáleného prekontextu (do dlouhodobé diskurzivní paměti), a přesahovat tak bezprostřední dosah „verbální anafory“, o níž pojednává Herslund (viz Kleiber – Theissen 2006 a příklad [92] v I.2.2.3.1).

² Jednotlivé typy zapojení se mohou kombinovat, srov. např. [197], kde je VG zapojeno pomocí asociační anafory a jeho doplnění anaforou nepřímou.

³ Viz Herslund 2003: 234 a 2006: 381 a I.2.2.3.1.

⁴ Jak jsme konstatovali u $VG(V_{mouv})$ *en entrant* v příkladu [151], intrapredikační pozice může posouvat význam kontextově zapojeného SG k CC i u sloves telických (událostních), která jsou jinak díky ohraničenosti děje spojena především s významem RT (viz II.2.1.3.1.3a).

⁵ Význam pokračování předcházející činnosti, a s ním spojený význam CC však mohou kontextově zapojená procesuální VG vyjadřovat i bez *tout*, viz např. [175] u typu *en parlant* nebo [161] u typu *en marchant*.

⁶ Obecně je možné chápat Herslundovu „verbální anaforu“ (Gettrupovo *acquis contextuel*, viz [13]) a odkazy ke sdíleným encyklopedickým a socio-kulturním znalostem jako dvě realizace téhož jevu (kontextové známosti).

Navzdory výše uvedeným výhradám však zůstává Herslundovo pojetí Ger jako verbální anafory velmi přínosné, protože umožňuje zachytit různé způsoby interakce kontextově zapojených Ger s prekontextem. Kromě toho ani ztotožnění kontextové zapojenosti s významem RT není úplně mylné, protože např. v Ger_r představuje význam RT přibližně polovinu z kontextově zapojených Ger; zbytek tvoří jednak význam CC (zejména ve spojení s *toutGer* nebo u nepřímé anafory v *incises*), jednak různé varianty široce kauzálních vztahů, které jsou u Ger stejně na významu RT založeny (převážně kauzální význam mají např. VG(V_{perc}) v [17] nebo [68]).

Obecně lze konstatovat, že různou míru kontextové zapojenosti vykazují přibližně třetina Ger; jak jsme však zmínili již v II.1.2.3, pokusy o kvantifikaci tohoto faktoru u Ger narážejí na tři problémy:

1. na rozdíl od předchozích analýz složeného tvaru Ger (Ger_{comp}), negace nebo vytýkácí konstrukce, příp. lexikálních modifikátorů Ger není možné kontextové zapojení analyzovat automaticky, a je tedy nutné vycházet pouze z manuálně zpracovaných subkorpusů (Ger_r, Ger_{spec} a Ger_{publ});

2. jak ukázali Kleiber a Theissenová (viz výše), SG může odkazovat do velmi vzdáleného prekontextu; při zpracování korpusovými nástroji nemusí být takto vzdálený kontext zobrazen (jak jsme viděli na příkladech [129] nebo [130], zobrazovaný kontext může být nedostatečný zejména u odborných textů, protože jsou zde věty průměrně delší a textová koheze silnější; se stejným problémem se však můžeme setkat i v románech, srov. např. kontextové zapojení SG v [149]);

3. Herslundův přehled typů verbální anafory u Ger naznačuje, že míra zapojení jednotlivých Ger do prekontextu se může výrazně lišit, což může mít vliv také na jeho sémantickou interpretaci: zatímco např. u asociační anafory význam RT převažuje (srov. [85] nebo [146]), u Ger spojených s prekontextem pouze anaforou nepřímou je častější význam CC (viz např. [90] nebo [194]).⁷

Navzdory těmto omezením jsme mohli v průběhu předcházejících analýz konstatovat alespoň některé korelace, které se s kontextovým zapojením Ger pojí. Výrazná je zejména tendence k antepozici (přibližně dvě třetiny kontextově zapojených

⁷ Pokud bychom ponechali stranou nejednoznačné případy, byla by kontextově zapojena přibližně pětina Ger; bez nepřímé anafory by se pak tento poměr snížil průměrně na 10 %.

Ger se nacházejí v antepozici vůči PP), což je samozřejmě dáno tím, že kontextově zapojená Ger odkazují referenčně do prekontextu. Postpozice kontextově zapojených Ger je tedy spíše příznaková; může být dána např. rozsahem komplementace (pro antepozici jsou typičtější kratší doplnění), ale také informační strukturou výpovědi: v intrapredikační pozici má SG funkci (sekundárního) rématu (viz např. [149]), v extrapredikační pozici v postpozici (s *Dét*) jde spíše o dodatečné (zpětné) připomenutí již známé informace (např. [71], [72], [88]).

Právě v antepozici nabývají kontextově zapojená Ger často významu RT, protože vytvářejí spaciotemporální rámec pro PP (připomeňme, že Franckel rozpracoval svou teorii fungování Ger jako *intériorisant-repère* především na Ger v antepozici, viz I.1.1). Význam RT je pak v češtině většinou vyjádřen pomocí vedlejší věty uvozené spojkou *když* (např. [154] nebo [291]), nebo předložkovou frází s předložkou *při* (srov. *en entrant – při vstupu* [151], *en arrivant en bas – při dopadu* [152], *en imaginant – při představě* [251], ale také u anteponovaného Ger s významem RT/CC v [175]’ *en parlant – při těch slovech* aj.).

Kromě antepozice je význam RT zesilován zejména typem lexikálního obsazení Ger: procesuální VG (typy *en marchant*, *en parlant*, *en regardant*) se pojí spíše s významem CC, příp. v antepozici s významem RT/CC (zejména v kombinaci s *toutGer*, např. [89] nebo [150]), zatímco u událostních VG, především u typů *en entrant* a *en voyant*, význam RT převládá (u V_{perc} se na tento základní vztah většinou vrství významy kauzální, srov. [140] nebo [187]).⁸

Herslundovo a Gettrupovo konstatování, že kontextová zapojenost SG (u Herslunda „verbální anafora“, u Gettrupa *acquis*) zakládá význam RT, je tedy třeba upřesnit: kontextová zapojenost je většinou průvodním jevem Ger_{RT} , základní podmínkou je však ohraničenost děje vyjádřeného pomocí SG (viz II.2.1.3.1.3a).⁹ Tato

⁸ Jak jsme konstatovali v II.2.1.3.3.2, polovina Ger, jejichž základem je $VG(V_{perc})$, je kontextově zapojena; u událostních $VG(V_{perc})$ však jde o tři čtvrtiny výskytů. Podobný jev jsme konstatovali také u $VG(V_{mouv})$: u telických $VG(V_{mouv})$ kontextová zapojenost převládá a většinou se na ni váže právě význam RT, zejména v antepozici (viz [146] nebo [147]); atelická $VG(V_{mouv})$ typu *en marchant* jsou však také přibližně v polovině případů kontextově zapojena (viz např. [161], často v konstrukci *toutGer*, viz např. [150] nebo [160]).

⁹ Kontextová zapojenost snižuje míru výpovědní dynamičnosti SG (podle Gettrupa míru „novosti“ informace, viz I.1.2 a Gettrup 1977a: 218), a tím posiluje jeho interpretaci jako časového orientátoru, který pouze uvádí hlavní informaci (u sloves pohybu jsme konstatovali, že jsou k tomuto významu

ohraničenost může být dána událostní povahou VG (viz *2-state predicates* u sloves pohybu v II.2.1.3.1.3, nebo inchoativní význam *en voyant* v II.2.1.3.3.1), ale také pragmatickými znalostmi (srov. pravidelně se opakující činnost *en se rasant* v Gettrupově příkladu [6], nebo *en fumant* a *en priant* v [15]),¹⁰ bez ní však i kontextově zapojená SG vyjadřují spíše význam CC (např. [161] nebo [175]). I v případě, že kontextově zapojená Ger nevyjadřují význam RT, hrají důležitou roli při vytváření textové koheze: transformují předcházející činnost do CIR, a vytvářejí tak pozadí (průvodní okolnost) pro následující děj PP.

2.2.4.2 Saturace referentu podmětového aktantu Ger (S_{Ger})

V závěru I.2.1.1.1 jsme konstatovali, že právě komplexní referenční (a kohereční) vztahy, které SG navazuje s kontextem, způsobují, že podmětový aktant Ger (S_{Ger}) nemusí být vždy saturován podmětem PP (S_{PP}). „Pravidlo“ koreference S_{Ger} s S_{PP} , které u Ger většinou uvádějí gramatiky (viz Úvod, pozn. 2)¹¹ je tedy třeba chápat pouze jako vyjádření základní tendence (Ger jakožto CIR charakterizuje děj PP, a proto je obvykle S_{PP} koreferenční s S_{Ger}) a nikoli jako podmínku sine qua non pro realizaci gramatické formy Ger.¹² V bodech 1. až 5. v I.2.1.1.1 jsme ukázali, že nekoreference S_{PP} a S_{Ger} ve většině případů nevytváří nejednoznačné ani nesrozumitelné konstrukce, zejména proto, že jsou rysy S_{Ger} velmi zřetelně určovány významem a intencí

předurčena již na lexikální úrovni, protože se svým významem blíží statickým predikátům a vyjadřují především spaciotemporální rámec, viz II.2.1.3.1.2).

¹⁰ Ger *en se rasant* však může mít i význam CC, pokud nevyjadřuje děj pravidelně opakovaný, ale jednorázový, např.: *J'ai traversé le bureau pour entrer dans la cuisine. Je me suis débarbouillé et rasé devant l'évier. En me rasant, j'ai vu ma figure comme d'habitude dans la glace rectangulaire accrochée à la canalisation d'eau.* (Manchette, *Morgue pleine*, 1973; opakovanost je vyloučena díky vztahu *anaphore fidèle*, který Ger navazuje se slovesem *je me suis rasé* v prekontextu). Opakovanost děje může být vyjádřena v předcházejícím příslovečném určení (v následujícím příkladu *dès le lendemain*): *La seule solution raisonnable était de lui lier les pieds en attendant qu'elle guérît ou qu'elle devînt plus douce. Dès le lendemain, mes parents, en allant aux champs, laissèrent ma tante avec Titi et moi.* (Faraoun, *Le fils du pauvre*, 1950), viz také příklad v pozn. 28 v II.2.1.3.

¹¹ Viz např. *Vědecká mluvnice francouzštiny*: „Gerundivum se pravidelně vztahuje k podmětu slovesa řídicího, pouze v ustrnulých rčeních, např. v příslovích, nacházíme gerundivum i tehdy, není-li splněna podmínka totožnosti podmětů, např. *L'appétit vient en mangeant*“ (Šabršula 1986: 301).

¹² Reichler-Béguelinová připomíná, že pravidlo koreference bylo zavedeno u Ger a Pps až v 18. století, v důsledku nekongruence Pps (Reichler-Béguelin 1993: 250–251 a 2000: 322). Ve starších vývojových fázích francouzštiny byla nekoreference Ger běžná, srov. např. seznam dokladů v Grevisse – Goosse 2007: 419 nebo Combettův příklad [37]. Zmíněné pravidlo odmítá také Halmøyová a uvádí hojně protipříklady (viz Halmøy 1982: 177–213, 1994: 151–165 a 2003a: 109–125); podobně Bonnard považuje nekoreferenci za přípustnou, pokud díky kontextu nehrozí nedorozumění (*En traversant la cour déserte, le bruit de ses pas l'impressionna*, Bonnard 1973: 2222).

strukturou VG (srov. [25],¹³ [26], [27], ale také [30], kde je Ger v transpredikačním vztahu k PP).¹⁴

Za neakceptovatelné (nebo na hranici akceptovatelnosti) jsme proto v I.2.1.1.1 prohlásili pouze ty případy nekoreference, kdy v PP (a v kontextu obecně) chybí potenciální referent S_{Ger} (**Il neige en effaçant les routes*, Bonnard 1973: 2222), nebo může vzniknout nejednoznačnost, protože je S_{Ger} svými rysy kompatibilní s referentem, k němuž se ve skutečnosti nevztahuje (srov. [32] *on paye en servant*). U bodu 5 v I.2.1.1.1 jsme konstatovali, že tato nejednoznačnost může vzniknout zejména v případě, že PP obsahuje více potenciálních referentů S_{Ger} (u pasivních konstrukcí s vyjádřeným původcem děje a u infinitivních konstrukcí). V našich korpusech jsme žádný evidentní případ tohoto typu neidentifikovali; nejvíce se potenciální nejednoznačnosti blíží pouze následující příklad:¹⁵

[288] Réponses dilatoires des Turcs, qui nous contraignent d'entamer le bombardement **en épargnant**, toutefois, les mosquées et les hôpitaux. (de Gaulle, *Articles et écrits*, 1975)

V [288] je podmětem VF (*contraignent*) vztažné zejména *qui*, které anaforicky odkazuje k SN *réponses dilatoires (des Turcs)*; referentem podmětového aktantu SG je však zájmeno *nous*, které má v PP funkci přímého předmětu. Vzhledem k tomu, že je podmětový aktant VG *épargner les mosquées* kompatibilní s oběma potenciálními referenty (*Turcs* a *nous*), může být tato CG bez znalosti historického kontextu dvojnásobná. Tento případ potenciální nejednoznačnosti saturace S_{Ger} je však ojedinělý; ve většině případů totiž rysy S_{Ger} implikované významem VG a kontext jakoukoli víceznačnost vylučují.¹⁶

¹³ S nekoreferencí Ger se můžeme setkat i v jiných příslovích (*La fortune vient en dormant*).

¹⁴ V I.2.1.1.1 jsme rovněž upozornili, že naopak Ger, která zdánlivě zachovávají pravidlo koreference, ve skutečnosti často odkazují k jiné časové nebo výpovědní rovině: srov. [28], kde se Ger vztahuje k verbálnímu substantivu *stupeur* nebo [29], kde Ger v transpredikačním vztahu k PP odkazuje k implicitnímu ilokučnímu slovesu.

¹⁵ *Le maraudeur était poursuivi par la fermière en criant* (Bonnard 1973: 2222) a *Il la regarda nager en souriant*, Halmøy 1982: 208 (viz také pozn. 34 v I.2.1.1.1).

¹⁶ Srov. např. Ger vztahující se k VF ve faktitivní konstrukci v [112] nebo k infinitivní konstrukci se slovesem vnímání v [165]; podobně: *J'avais refermé la porte derrière moi, et je regardais Marie avancer dans la chambre en titubant de fatigue, son manteau de cuir noir et son pull sur un bras, son chemisier blanc qui sortait de son pantalon [...]* (Toussaint, *Faire l'amour*, 2002) → *Zavřel jsem za sebou a díval se na Marii, jak jde pokojem, potácí se únavou, černý kožený kabát a svetr přes ruku, halenku vylézající z kalhot [...]* (Šotolová, 2004), viz také Nádvořníková 2010a: 20. Stejně jako v [288] je referentem podmětového aktantu Ger podmětový aktant infinitivu, k němuž se Ger jakožto CIR vztahuje (tedy

Právě silný syntaktický i sémantický vztah SG k ději PP (jeho fungování jako CIR) pak způsobuje, že Ger může rozvíjet i řídicí propozice, jejichž podmět je významově vyprázdněný, např. u neosobních konstrukcí (srov. *il faut* v [203], *il est nécessaire de* v [209], *il y a* v [147] nebo v [269], *il s'agissait de* v [264] aj.).¹⁷ Kontext zde tedy nenabízí žádný explicitní referent S_{Ger} , přesto jsou tyto konstrukce gramatické, protože Ger jakožto CIR rozvíjí primárně řídicí predikát a referent S_{Ger} může zůstat implicitní.¹⁸ Ze stejného důvodu zůstává význam SG jednoznačný i v případech, kdy je referentem S_{Ger} nevyjádřený původce děje (VF je v reflexivním tvaru, srov. [34], [130] nebo [235], nebo v pasivu, viz [143], [204], [205] nebo [223]'; viz také [138] nebo [253]).¹⁹

Specifický případ nekoreference pak představují SG vztahující se k S_{PP} v sémantické funkci proživatele (např. v [153] **En entrant**, *il fut pris d'un saisissement*, viz také [191], [140] nebo [257]):²⁰ na povrchové úrovni je koreference zachována (*il*), jak jsme ale konstatovali v II.2.1.3.3.3a u příkladu [188] (*une telle vague de [...] mélancolie qui l'avait envahie* PRO_i **en me voyant faire ce geste**), proživatel může být v těchto případech vyjádřen také na pozici předmětu, nikoli podmětu. Jak koreferenční, tak nekoreferenční konstrukce zde však vyjadřují stejný významový vztah: emocionální reakci (v PP) vyvolanou percepčním stimulem vyjádřeným v SG, a to

[Marie]–[avancer] nebo [nous]–[entamer]); na rozdíl od *Il la regarda nager en souriant* (viz pozn. 15), kde jsou teoreticky možné obě interpretace. Disambiguace však není dána syntakticky, ale sémanticky a pragmaticky – na základě kompatibility procesů.

¹⁷ V I.2.2.1 jsme konstatovali, že primární závislost Ger na slovesu (a tedy jeho funkci CIR) dokládá mj. také skutečnost, že Ger může rozvíjet tvar Pps, ale nikoli opačně (Ger na rozdíl od Pps nepotřebuje explicitní nominální element, k němuž by se vázal). Závislost Ger na participiálních tvarech je však dosti vzácná (nepřesahuje 1 %; viz pozn. 26 v II.2.2.1.2.1); z nefinitních tvarů je jako řídicí člen častější pouze infinitiv (přibližně 8 % Ger), i ten je však většinou v různé míře součástí analytického predikátu s VF (viz např. [139]).

¹⁸ Jak uvidíme v II.2.2.4.2.2, v extrémních případech může potlačení vztahu k podmětovému aktantu vést k lexikalizaci daného tvaru Ger. Pokud si však VG zachovává svůj predikační potenciál (viz I.2.1.1), zůstává levovalenční participant v jeho intenční struktuře stále přítomen (a je možné jej na základě kontextu explicitně vyjádřit). Jak jsme konstatovali v I.3.1.1, avalenční predikáty jsou s tvarem Ger nekompatibilní (např. slovesa označující atmosférické jevy, srov. také Halmøy 1982: 307).

¹⁹ S_{Ger} může na rozdíl od Pps odkazovat i k podmětu všeobecnému, např. *on* (viz [108], [184], [192], [234], [260], [261] nebo [262]). Pasivum i všeobecný podmět *on* (zejména v kombinaci s modálním slovesem *pouvoir* na pozici VF) jsou časté zejména v odborných textech (v Ger_{spec} tvoří všeobecný podmět *on* více než 10 % výskytů, oproti pouze 3,7 % v Ger.).

²⁰ Podobně: *il fut frappé comme par la foudre en apercevant l'empreinte d'un pied nu*. (Tournier, *Vendredi ou les Limbes du Pacifique*, 1967).

buď explicitně pomocí VG(V_{perc}), jako v [140] nebo v [188] a [191], nebo implicitně, změnou spaciotemporálního rámce (viz [153] a II.2.1.3.3.3a).²¹

Referent S_{Ger} v roli proživatele je však u Ger poměrně vzácný; jak totiž konstatovala Halmøyová, typickým rysem predikátů VG i VF je agentivnost (viz Halmøy 1982: 296 a I.3.1.1). Halmøyová považuje za typický rys S_{Ger} také [+hum] (viz op. cit.: 297–298 a I.3.1.1); jak ale ukázaly naše analýzy, toto konstatování platí pouze pro románové texty (zde tvoří S_{Ger} s rysem [-hum] pouze méně než 5 % výskytů Ger), naopak v textech odborných a publicistických představují S_{Ger} [-hum] více než čtvrtinu výskytů.²² Většinou se sice jedná o entity, které stejně k rysu [+hum] metonymicky nebo metaforicky odkazují (např. v Ger_{publ} *le gouvernement, Commonwealth, la banque, Fifa, l'institut de sondage Ifop* atd.),²³ referent S_{Ger} však může být i plně [-hum] (např. v Ger_{spec} *un bateau, la falsification, la fermentation, la misère de la vie quotidienne, la rencontre d'autrui* atd.).²⁴ Vzhledem k tomu, že na pozici VG převládají predikáty dějové, mají i S_{Ger} s rysem [-hum] většinou agentivní povahu:

[289] Cette réforme ne crée pas de désert de justice, mais décuple la force judiciaire **en la concentrant**. (Le Figaro, 13. 11. 2007)²⁵

²¹ Srov. také [26], kde je proživatel v PP vyjádřen nepřímým předmětem (*En rentrant, notre cité me parut pauvre*); pokud SG vyjadřuje pouze změnu spaciotemporálního rámce, nemusí PP vyjadřovat přímo emocionální (nebo jinou reakci) proživatele, ale čistě charakterizovat danou scénu (percepční vjem), např.: *Mais en poussant la porte de communication, un spectacle inattendu lui fut révélé : Julienne l'avait précédé et les deux adolescents s'embrassaient sur la bouche* (Sabatier, *Trois sucettes à la menthe*, 1972).

²² V rámci výskytů S_{Ger} s rysem [+hum] převažují referenty ve 3. osobě sg. (srov. např. [181]), přičemž maskulinum je dvakrát častější než femininum. Ger ve vztahu k zájmenu ve druhé osobě je spíše ojedinělé (pouze přibližně 1 % výskytů Ger), srov. např. Ger ve vztahu k imperativu v přímé řeči v [155] (polovinu výskytů *vous* v Ger_r však tvoří doklady z Butorova románu *La Modification*, kde je druhá osoba plurálu součástí vypravěčské stylizace). Ger ve vztahu k zájmenu v první osobě je častější (více než 10 % výskytů Ger): v Ger_r převažuje *je*, zejména v přímé řeči a u vypravěče v ich-formě (srov. [135] nebo [146]); zatímco v Ger_{spec} je častější spíše autorský plurál *nous* (dvakrát častější je však zájmeno *on*, viz např. [184]). Tyto statistiky však odrážejí spíše specifika jednotlivých typů textů, a bez srovnávacích údajů o obecné frekvenci jednotlivých gramatických osob a zájmen nemají pro analýzu Ger příliš velkou výpovědní hodnotu.

²³ Viz I.3.1.1 a Halmøy 1982: 297–298.

²⁴ Příklady S_{Ger} s rysem [-hum] jsme však mohli pozorovat i v dokladech z textů románových, např. [152] nebo [263]; podobně např. *C'est l'heure que marque ma montre: 4 heures et demie. Et puis il y a aussi une autre aiguille, très longue celle-là, et très fine, qui tourne en tremblant autour du cadran. C'est vraiment une belle montre*. (Le Clézio, *Le Déluge*, 1966; S_{Ger} zde má sice rys [-hum], dynamičnost děje SG je však zachována).

²⁵ Možný je ale i S_{Ger} neagentivní (dynamičnost VG je však zachována; v následujícím příkladu je spojena i s mutačností): *L'air chaud et humide soulevé des deux côtés au-dessus d'air froid s'élève en se refroidissant et donnant lieu à des condensations et à des précipitations dont nous parlerons plus loin*.

Rys [+hum] tedy u S_{Ger} převládá především proto, že podmětové aktanty tohoto typu většinou fungují jako agens; jak ale jasně ukazují příklady Ger v odborných a publicistických textech, roli agentu mohou plnit i podmětové aktanty s rysem [-hum]. Konstatování Halmøyové je tedy třeba upřesnit: typickou sémantickou funkcí S_{Ger} je agens ([+hum] i [-hum]), protože dějovost, která je s ním spojena, umožňuje SG vyjadřovat příslovečné okolnosti PP.²⁶

Podíváme-li se blíže na výskyty nekoreference S_{Ger} a S_{PP} , zjistíme, že je lze rozčlenit do dvou základních typů: a) S_{Ger} odkazuje do prekontextu, a SG tak funguje jako prostředek textové koheze, zejména v antepozici (II.2.2.4.2.1), b) vztah k S_{Ger} je u VG potlačen, a Ger je tak v různé míře lexikalizován (II.2.2.4.2.2). Jak ale uvidíme níže, přechody mezi oběma typy jsou plynulé.²⁷

2.2.4.2.1 Ger jako prostředek textové koheze

Pokud se SG nachází v intrapredikační pozici, je většinou referenčně i sémanticky silně integrováno do PP; tato pozice je typická pro základní význam Ger (CC, viz také Halmøy 2003a: 104 a zde I.2.1.1.1). Jak upozorňují Combettes a Charolles,²⁸ antepozice dává SG větší sémantickou i referenční autonomii, a proto se zde častěji setkáme se sekundárními významy Ger (zejména se vztahy široce kauzálními), a rovněž s nekoreferencí S_{Ger} s S_{PP} , protože je SG zapojeno do prekontextu (viz např. [128] nebo [150] s formou *toutGer*).²⁹ Referent S_{Ger} však může být přítomen i v PP mimo pozici podmětu, např. jako osobní zájmeno ve funkci předmětu (viz např.

(Maurain, *La Météorologie et ses applications*, 1950). Podobně v Ger_R (zde má mutační rys VF): [...] *la bouteille se vida en glougloutant pendant cinq bonnes secondes*. (Mathews, *Ma vie dans la CIA*, 2005).

²⁶ Jak jsme konstatovali v I.3.1.2, agentivnost je typická rovněž pro kauzativa a kauzativní konstrukce (viz [22]), které v PP otevírají pozici pro (široce) kauzální doplnění na pozici CIR.

²⁷ Jak jsme viděli na výše uvedených případech, nekoreference většinou nijak nebrání srozumitelnosti daných konstrukcí. Reichler-Béguelinová však upozorňuje na to, že akceptabilitu některých výskytů nekoreference S_{Ger} s S_{PP} může ovlivňovat typ komunikační situace, např. v závěrečných zdvořilostních formulích ve formální korespondenci: **En vous remercient d'avance, recevez mes meilleures salutations** (Reichler-Béguelin 1995: 254). V jiném typu textové sekvence by tento typ nekoreference prošel bez povšimnutí, na exponované pozici v závěru formálního dopisu je však jednoznačně neakceptovatelný (Reichler-Béguelinová doporučuje při výuce francouzštiny na různou míru akceptability nekoreference studenty upozorňovat, *ibid.*).

²⁸ Viz I.2.1.1.1 (Combettes 2003: 14 a 20 a příklad [37]) a I.2.2.3.2 (Charolles 2003: 14 a příklady [96] a [97]).

²⁹ Základní interpretační instrukce Ger je tedy antepozicí modifikována (viz Schéma II v I.4.1, a II.2.2.5.1).

[26], [33] nebo [85]) nebo jako posesivní zájmeno (např. [160] nebo [197], ale také příklad v pozn. 138 v I.2.1.1.1).³⁰

Specifický typ nekoreference tvoří případy, kdy má VF pouze modalizační funkci, a Ger se významově a syntakticky vztahuje k jeho propozičnímu doplnění (viz [79]). Podobný příklad nabízí také Reichler-Béguelinová: \emptyset_i *En faisant la grève de la faim, je crois/je doute/je suis sûr qu'il_i cherche seulement à montrer sa ténacité* (Reichler-Béguelin 1993: 249). Autorka ale zároveň uvádí i opačný příklad, v němž zůstává S_{Ger} koreferenční s podmětem hlavní propozice, přestože rozvíjí jako CIR propozici závislou, zde vedlejší větu předmětnou (srov. podobný jev v [85], kde je Ger součástí vedlejší věty časové uvozené spojkou *quand*):

[290] *Je m'aperçois qu'en vieillissant, les hommes et l'amour ne sont pas les choses les plus importantes pour moi.* Elle, 17.2.1992 (Reichler-Béguelin 1993: 249 a 2000: 322)

Podoby a funkce referentu S_{Ger} tedy mohou být velmi rozmanité, společným jmenovatelem těchto případů nekoreference však zůstává převažující antepozice a kontextové zapojení.³¹ Převaha antepozice u nekoreferenčních, a přitom plně gramatických Ger zároveň vyvrací „pravidlo“, podle něhož je právě u anteponovaných Ger stejně jako u Pps nutno zachovat koreferenci s podmětem řídicí propozice (viz Úvod pozn. 2, Riegel – Pellat – Rioul 2009: 591 a Grevisse – Goosse 2007: 1152). Toto pravidlo má své opodstatnění u anteponovaných Pps, protože vztahem k jinému nominálnímu elementu PP než k podmětu by mohla vzniknout nejednoznačnost; v případě Ger, které je integrováno do PP na pozici CIR, a vztahuje se tedy primárně k predikátu, však zachování koreference není nutné. Autentické výskyty Ger tedy vykazují tendenci přesně opačnou, než stanovuje uvedené „pravidlo“ (většina nekoreferenčních Ger se vyskytuje právě v antepozici, která mu dává větší referenční autonomii).

Nejčastějším lexikálním obsazením je zde VG(V_{mouv}), protože právě pro tento typ sloves je ve formě Ger antepozice a kontextové zapojení příznačné (viz

³⁰ Podobně: *En m'éveillant, mon premier réflexe était de m'assurer qu'il se trouvait dans la chambre.* (Del Castillo, *La Nuit du décret*, 1981).

³¹ Nekoreference se vyskytuje i u postponovaných Ger; kvůli kontextové zapojenosti se však Ger většinou nenachází ve finální pozici, ale v těsně postverbální pozici (Guimierova Pozice 4, viz I.2.2.2.4), např. [33].

II.2.1.3.1.2).³² SG pak funguje jako spaciotemporální rámeček (RT) pro hlavní děj (viz [35], [85], [128], nebo [147] ve spojení s impersonální konstrukcí v PP), příp. ve spojení s atelickými slovesy a formou *toutGer* jako RT/CC (viz [150] nebo [160]).³³ Srov. také následující příklad z Ger_{IC}, který ukazuje, že nekoreference S_{Ger} většinou při překladu do češtiny nepředstavuje problém (saturace referentu S_{Ger} je díky antepozici SG, prekontextu a rysům S_{Ger}[+hum] a S_{PP}[-hum] jednoznačná, a vedlejší věta časová se spojkou *když*, která Ger_{RT} většinou v češtině odpovídá, může mít jiný podmět než řídicí propozice):

[291] **En sortant** du restaurant, les trottoirs étaient noirs et luisants, parsemés de givre et de neige fondue. (Toussaint, *Faire l'amour*, 2002) → **Když jsme vyšli** z restaurace, chodníky byly černé a lesklé, poseté jínovatku a tajícím sněhem. (Šotolová 2004)³⁴

Kromě RT (příp. RT/CC) se u nekoreferenčních anteponovaných SG můžeme setkat také s významem podmínkovým (srov. např. [27], [36] nebo v Ger_{spec} [195]).³⁵ K referenční a sémantické autonomii se v těchto případech může přidávat i autonomie temporální, protože mezi dějem SG a PP může být časový přerýv (viz explicitně v [36]). Jak jsme ale viděli na transpredikačních tvarech Ger *en y réfléchissant*, *en y regardant (de plus près)* nebo *en admettant/supposant que*, tato autonomie může vést v některých případech k lexikalizaci daných tvarů.

Tato Ger mohou být jednoznačně nekoreferenční (srov. např. *en y réfléchissant* v [107], *en y regardant de plus près* v [185] nebo *en supposant que* v [232]),³⁶ nebo

³² VG(V_{mouv}) tvoří polovinu výskytů nekoreferenčních Ger v Ger_r (celkově zde představují V_{mouv} 15 %). Případy nekoreferenčních Ger však tvoří pouze průměrně 3 % výskytů Ger; i v případě, že přidáme Ger vztahující se k nefinitním nebo impersonálním tvarům, nepřesáhne tento poměr 5 %. Nekoreference S_{Ger} s S_{PP} tedy představuje periferní realizace tohoto slovesného tvaru.

³³ Jak ale ukazuje [290], význam RT mohou vyjadřovat i jiné typy predikátů, nejen V_{mouv}.

³⁴ Referent S_{Ger} se u [291] nachází ve vzdálenějším prekontextu; těsně předcházející věta jej obsahuje pouze částečně: *Et cette neige me paraissait être une image du cours du temps – quand elle traversait la clarté d'un réverbère, les flocons tourbillonnaient un instant dans la lumière comme un nuage de sucre glace dissipé par un souffle invisible et divin – et, dans l'impuissance immense que je ressentais à ne pouvoir empêcher le temps de passer, je pressentis alors qu'avec la fin de la nuit se terminerai notre amour.* → *A ten sníh mi připadal být obrazem běhu času, když procházel jsem kandelábru, vločky ve světle zavířily jak obláček ledového cukru rozprášený neviditelným božským dýchnutím, a v nezměrné nemohoucnosti, již jsem pociťoval, že nemohu zabránit času, aby ubíhal, najednou jsem zvěděl, že s odchodem noci skončí i naše láska.*

³⁵ Na rozdíl od SG, jejichž základem je VG(V_{mouv}), však tato SG většinou nejsou kontextově zapojena: vytvářejí sice interpretační rámeček pro PP, ale přinášejí většinou novou informaci (kontextově zapojen tak zůstává především nekoreferenční S_{Ger}).

³⁶ Tomuto tvaru odpovídá v češtině spojkové sousloví *za předpokladu, že* (viz II.2.2.1.2.2).

může být koreference zdánlivě zachována (srov. [29]). Ve skutečnosti se však ve všech výše uvedených příkladech Ger vztahuje k jiné výpovědní rovině (k implicitnímu ilokučnímu slovesu), protože funguje jako výpovědní modalizátor (Halmøyová mluví o *adverbes de phrase*, srov. Halmøy 2003a: 116, 1982: 125 a I.2.1.1.1); v případě *en supposant/admettant que* ve spojení se subjunctivem je pak možné mluvit již o ustáleném spojkovém sousloví (*locution conjonctive*).³⁷

2.2.4.2.2 Některé lexikalizované tvary Ger

Jak naznačují příklady [107], [185] nebo [232], nekoreference může být jedním z příznaků lexikalizace tvaru Ger; příklady nekoreferenčních Ger s referentem S_{Ger} v prekontextu však ukazují, že tento rys nemůže být pro posouzení míry lexikalizace Ger rozhodující. Podstatná je nekoreference tehdy, když je důsledkem ztráty valenční (intenční) pozice levovalenčního participantu VG (srov. níže ustrnulé tvary *en passant* nebo *en attendant*). Ztráta predikačního potenciálu VG s sebou nese také zánik ostatních valenčních pozic (Ger ztrácí schopnost vázat na sebe rozvíjející větné členy)³⁸ a často také významový posun (např. u adverbializovaného tvaru *en attendant* uvádí Halmøyová jako parafráze výrazy *pour l'instant, provisoirement, quoi qu'il en soit*, Halmøy 1982: 137).

Poznámka – Lexikalizace českého přechodníku

Podobnou tendenci k lexikalizaci můžeme pozorovat také u českého *converb*, tedy u přechodníku, Tg (viz Dvořák 1983: 121–139). Stejně jako u Ger však není míra lexikalizace všech tvarů stejná (srov. např. *en attendant que* a adverbializované *en attendant*). Dvořák proto rozlišuje ustrnulé tvary autosémantické, které úplně ztratily schopnost rozvíjení (jedná se o adverbializované tvary *nechtě, sedě* atd. a o autorské komentující poznámky, např. *tak říkajíc*, op. cit.: 127, srov. níže ustrnulý tvar *–ment parlant*), a tvary synsémantické, u nichž je naopak rozvíjení povinné (Dvořák mluví o tvarech „vymežujících platnost výpovědi nebo rozsah výrazu“, např. *soudě podle, nehledě k*, a především časté *počínaje – konče*, viz [294]). Podle našeho výzkumu provedeného na synchronních korpusech ČNK tvoří v současné češtině ustrnulé tvary převážnou část výskytů přechodníku; např. pět nejčastějších tvarů (*počínaje, nemluvě, konče, nevyjímaje, soudě*) představuje v SYN2005 20 % všech výskytů Tg, v čistě publicistickém SYN2006 pak dokonce 60 % Tg.³⁹ Celková

³⁷ Tvary *en regardant, en supposant* atd. však mohou fungovat i obvyklým způsobem, tedy jako CIR řídící propozice (viz např. *en regardant* v [184] nebo *en supposant* v [234]).

³⁸ U tvarů *en admettant/supposant que* je znakem ztráty této schopnosti tvar subjunctivu, který nahrazuje indikativ jinak obvyklý ve vedlejší větě obsahově následující po těchto tvarech Ger (viz Halmøy 1982: 130–134, viz I.2.1.1.1 a II.2.2.1.1.2).

³⁹ Tento výzkum jsme prezentovali na konferenci *Centre et périphérie dans le système linguistique* v Nových Hradech (8.–11. 3. 2009).

frekvence Tg v těchto korpusech nepřesahuje 0,02 %;⁴⁰ ve francouzsko-české části InterCorpu je výskyt Tg o něco vyšší (0,039 % všech slovních tvarů), ale tento vyšší výskyt Tg může být dán jednak interferencí, jednak malým rozsahem korpusu, který neumožňuje vyvažovat specifika jednotlivých děl a překladatelských idiolektů (např. v překladu surrealistického románu *Le Soleil des loups* A. P. de Mandiarguese je výskyt Tg třikrát vyšší než průměr).⁴¹ Ve srovnání s Ger je tedy výskyt českého přechodníku (včetně plně lexikalizovaných tvarů) minimálně osmkrát nižší (u Ger jsme konstatovali v románech průměrný výskyt 0,16 % ze všech slovních tvarů, viz II.1.2.2.1.1; v odborných a publicistických textech je jeho výskyt o setiny procenta nižší, viz II.1.2.2.2, II.1.2.2.3 a Příloha č. 2).

Formálním znakem lexikalizovanosti tvaru Ger může být i jeho zařazení do slovníkového hesla; ani toto kritérium však není absolutní, protože je ovlivňováno frekvencí daného tvaru. Např. zatímco tvar *en supposant* je ve slovnících uváděn zřídka (viz např. *Le Grand Robert*, II.2.2.1.1.2, pozn. 57), tvar *en attendant que* je díky své vysoké frekvenci ve slovnících běžnější, přestože je míra jeho lexikalizace ve většině výskytů stejně nejednoznačná jako u *en supposant/admettant que*.⁴² Jak upozorňuje Halmøyová, míra lexikalizace *en attendant que* je ve skutečnosti ještě obtížněji určitelná než u *en admettant/supposant que*, protože zde chybí možnost jednoznačně identifikovat ustrnulé výskyty pomocí tvaru subjunctivu v doplnění (po *en attendant que* totiž vždy následuje subjunctif, Halmøy 1982: 134).

V případě *en attendant* je problematičnost určení míry lexikalizace způsobena také tím, že i ustrnulé tvary ve významu *jusqu'à ce que* mají podobný význam jako predikát *attendre* (viz Halmøy 1982: 135). Právě zachování původního významu

⁴⁰ Vývoj frekvence Tg ve vztahu k počtu slovesných tvarů analyzoval Dvořák (viz výklad v Dvořák 1983: 85); jeho údaje jsme převedli do vývojového grafu (viz Příloha č. 5), který jasně ukazuje jednoznačný ústup této slovesné formy. Jeho data nejsou s našimi procentuálními údaji přímo srovnatelná, protože vztahuje frekvenci Tg k počtu slovesných tvarů, nikoli slov; vývojové tendence jsou však z daného grafu zřejmé, a lze je srovnat se stabilním výskytem Ger ve vývojovém grafu v Příloze č. 2.

⁴¹ Např. *Là-dessus il voulut me mettre dehors en invoquant l'heure tardive et son sommeil troublé.* (Mandiargues, *Le Soleil des loups*, 1979) → *Načež mě chtěl zase vystrnadit ven na děšť, odvolává se na pozdní hodinu a svůj přerušovaný spánek.* (Šerý, 1992). Podobně v česko-francouzské části InterCorpu pochází tři čtvrtiny Tg pouze ze dvou textů (Fuks – *Spalovač mrtvol* a Kundera – *Žert*); ve Fuksově románu navíc tvoří třetinu všech výskytů Tg jediný lexém (*hledě*), např.: *Kdyby byl, prosím, pokrčil pan Kopfrkingl rameny, hledě k starší ženě v brýlích u piva,* (Fuks, *Spalovač mrtvol*, 1967) → *Dans ce cas-là, d'accord... » – et il haussa les épaules en regardant la femme d'un certain âge devant sa bière.* (Müller, 2004). Rozšíření korpusu však umožní provést komplexnější a spolehlivější výzkum Tg v překladech.

⁴² Jak jsme konstatovali v II.2.1.1, tvar *en attendant* je jedním z nejčastějších lexikálních obsazení Ger: v Ger_R 1 128 výskytů (1. pozice frekvenčního seznamu), v Ger_{SPEC} 300 výskytů (3. pozice) a v Ger_{PUBL} 125 výskytů (1. pozice seznamu), viz Příloha č. 3 a Grafy č. 8, 9 a 10. Naproti tomu např. *en supposant* se sice v Ger_{SPEC} nachází na 27. pozici frekvenčního seznamu, v Ger_R jde však až o 330. pozici (vzhledem k tomu, že jsou francouzské slovníky většinou založeny na dokladech z beletrie, nemá tento tvar Ger vlastní heslo).

predikátu *attendre* však společně s posouzením predikačního potenciálu daného tvaru zůstává základním kritériem při určování míry lexikalizace (např. *en attendant de* v [129] nepovažujeme za ustrnulé, naopak *en attendant* + SN v [142] již není tak jednoznačné, protože S_{Ger} má rys [-hum], a konečně *en attendant que* v poznámce u [142] může být chápáno oběma způsoby).⁴³ Překlad *en attendant* do češtiny proto může být problematický, protože je nutné explicitně zvolit jednu z interpretací. Pokud překladatel chápe *en attendant* jako plnovýznamové, odpovídá mu v češtině většinou vyjádření průvodní okolnosti (VF v koordinačním vztahu k původní PP):

[292] – Le mieux du mieux, c'est celui avec le mec qui chante « get up ... ah » **en attendant** la bagnole qui passe tous les jours. (Beigbeder, *99 francs*, 2000) → „To nejlepší z nejlepšího, to je ten film s tím chlápem, který zpívá ‚get up ... ach‘, **a přitom čeká** na auták, který tam jezdí denně. (Demlová 2003)⁴⁴

Jako ekvivalent lexikalizovaných tvarů *en attendant* uvádí např. *Velký francouzsko-český slovník* spojky *než*⁴⁵ a *dokud ne* (u *en attendant que*) a u adverbializovaného *en attendant* adverbia *zatím*,⁴⁶ *meztím*.⁴⁷ K tomuto výčtu můžeme přidat adverbium *prozatím*:

[293] je ne peux malheureusement pas vous en dire plus, un jour vous comprendrez pourquoi, **en attendant** faites-moi confiance, il faut la sauver, je voudrais tant la retrouver, je le pourrais même à l'odeur, vous vous en souvenez, vous, de son odeur ? (Assouline, *Double vie*, 2000) → Bohužel vám toho nemůžu říct víc, jednou pochopíte proč, **prozatím** mi aspoň důvěřujte, je třeba ji zachránit, tak rád bych ji našel, dokázal bych to dokonce i podle vůně, vy si tu její vůni pamatujete? (Belisová 2004)

⁴³ Z 1 128 výskytů *en attendant* v Ger_R představuje tvar *en attendant de* + inf 8 %, *en attendant que* 15 % výskytů, ale adverbializovaný tvar *en attendant* (bez doplnění) téměř polovinu výskytů (srov. [293]).

⁴⁴ Jako ekvivalent je ale možná také např. SP, např.: *Mon esprit n'était pas de la race des conquérants, mais de l'espèce des vaches qui paissent dans le pré des factures en attendant le passage du train de la grâce.* (Nothomb, *Stupeur et tremblements*, 1999) → *Moje povaha nepatřila k ráci dobyvatelů, ale k rodu kraviček pasoucích se na louce faktur v očekávání vlaku spásy.* (Dufková, 2002).

⁴⁵ Srov. « *Cher frère, en attendant que nous puissions rejoindre ensemble la troupe de Pappagallo qui est en chemin pour l'Italie, nous demeurerons sagement ici.* (Tristan, *Tribulations héroïques*, 1987) → „*Bratříčku, Pappagallův soubor je na cestě do Itálie, a než se k němu budeme moci připojit, zůstaneme tady.* (Kalfiřt, 2003). Explicitnější je spojení *do (té) doby, než: Il se scindait en deux, l'un congédiant l'autre, en attendant de se resouder.* (Assouline, *Double vie*, 2000) → *Rozštěpil se do dvou, z nichž jeden se loučí s tím druhým do doby, než se zahojí.* (Belisová 2004).

⁴⁶ Např. *Alors j'ai pensé que pour vous dépanner, je pourrais venir la remplacer en attendant.* (Tournier, *Le Coq de bruyère*, 1978) → *Tak mě napadlo, že bych ji u vás zatím mohla zastoupit, abyste to tady nějak přežili.* (Jamek, 1984).

⁴⁷ Srov. *En attendant, le poète se tourna vers la Seine et tendit la main en indiquant, sur la rive opposée, le dôme des Invalides.* (Makine, *Le Testament français*, 1995) → *Básník se meztím obrátil k Seině, napřáhl ruku a ukázal na kupoli Invalidovny na druhém břehu.* (Dufková, 2002).

Právě adverbializované tvary Ger představují nejjednoznačnější případy lexikalizace této slovesné formy: např. tvar *en passant* pronikl jako výpůjčka i do cizích jazyků (např. do angličtiny nebo do češtiny, ve významu *mimochodem*).⁴⁸ Ger *en passant* tak může ztrácet význam V_{mouv} a fungovat jako konektor vyjadřující lineární členění textu (podobně jako *d'abord – ensuite – enfin* v [130]).⁴⁹ V češtině je první položka výčtu často uvedena ustrnulým přechodníkem *počínaje* a lexikalizovanému *en passant* odpovídá předložka *přes*:⁵⁰

[294] Le catalogue Import-Export de Yumimoto était la version titanésque de celui de Prévert : depuis l'emmental finlandais jusqu'à la soude singapourienne **en passant** par la fibre optique canadienne, le pneu français et le jute togolais, rien n'y échappait. (Nothomb, *Stupeur et tremblements*, 1999) → Katalog Import-Export společnosti Jumimoto byl titánskou verzí katalogu Prévertova: počínaje finským ementálem po singapurskou sodu **přes** kanadské optické vlákno, francouzskou pneumatiku a togskou jutu – nic mu neuniklo. (Fialová, 2004)⁵¹

Podobně je sém pohybu potlačen také v ustrnulých tvarech *en allant de* (viz [144]) nebo *en partant de* (např. *En effet, on peut l'établir en partant d'un calcul de statistique tenant compte de la répartition de vitesse des électrons*, Collectif, *Histoire générale des sciences*, 1964). Přestože již tyto ustrnulé tvary nevyjadřují fyzický pohyb, zachovávají si stejně jako *en passant par* alespoň částečně význam směru (*en allant de*)

⁴⁸ Např. v SYN2005 najdeme čtyři výskyty tohoto výrazu (např. *Velké výjimky z tohoto pravidla, Nestroye, od něhož se Karl Kraus naučil asi tolik, kolik já od něho samotného, se zde dnes chci dotknout jen en passant*). Srov. ve francouzštině častou vazbu *soit dit en passant: Seuls les célibataires peuvent s'établir dans le cercle intérieur, tandis que les couples mariés doivent loger à la périphérie ; remarque, soit dit en passant, qui évoque tout de suite un point obscur noté par Radin à propos des winnebago* : (Lévi-Strauss, *Anthropologie structurale*, 1958).

⁴⁹ *Parcours spatiotemporel* se tak mění na *parcours textuel*, základní význam východiska, trasy a cíle však mají lexikalizované i plnovýznamové formy společný (srov. [148]); přechodový případ tvoří výčty s příslovečným významem místa: *Du fin fond des hauts plateaux tibétains en passant par le Bhoutan, le Sanskar et le Ladakh, il étend ses effluves nauséux des sommets du Cachemire jusqu'aux forêts d'altitude du Bourkan Kaldoun*. (Lanzmann, *La Horde d'or*, 1994).

⁵⁰ Poslední element výčtu může být v češtině vyjádřen jiným lexikalizovaným přechodníkem, *konče* (srov. výše Poznámka): *Quand ils eurent épuisé l'inventaire des lieux les plus convenus, des toilettes mixtes de la mairie du XIe arrondissement au dernier rang d'une salle de cinéma, [...] (Assouline, Double vie, 2000) → Po vyčerpání inventáře nejkonvenčnějších míst, počínaje společnými toaletami na radnici jedenáctého obvodu a poslední řadou kinosálu konče, [...] (Belisová 2004).*

⁵¹ Podobně: *Nous avons reçu des centaines de cartes, dont le choix constitue déjà en lui-même une belle réponse : cela va des fameux Amoureux de l'Hôtel de Ville de Doisneau au Baiser de Rodin, en passant par les Phallus de Violaine Pearl et L'Origine du monde de Courbet*. (Laurens, *L'Amour, roman*, 2003) → *Obdrželi jsme stovky pohlednic, už jejich volba sama o sobě představuje pěknou odpověď: počínaje slavnou fotografií Roberta Doisneaua Polibek u Hotelu de Ville přes Rodinův Polibek, Mužský úd Violaine Paerleové až po Courbetův Počátek světa*. (Pflimpflová, 2004).

nebo východiska (*en partant de*), srov. II.2.1.3.1.⁵² Významovou vyprázdňenost těchto tvarů odráží i skutečnost, že jim při převodu do češtiny odpovídá *dépouillement* (srov. předložka *pres* jako ekvivalent *en passant par*, podobně *en allant du haut en bas* v [144] by bylo možné přeložit do češtiny přeložit adverbii *shora dolů*).

Plně lexikalizované ekvivalenty mají v češtině tvary Ger, které odrážejí starší vývojové fáze francouzštiny. Např. pozůstatkem fungování Ger jako verbálního substantiva, které se mohlo pojit např. s posesivním zájmenem (viz Bonnard 1973: 2225), jsou vazby *de (son) vivant*, *en (mon) dormant*, *en (mon) séant* nebo *à (son) corps défendant* aj.⁵³ Velký francouzsko-český slovník uvádí jako ekvivalent posledně jmenované vazby jednak SP *v sebeobraně*, jednak *proti své vůli*, *(jen) nerad*, *pod nátlakem*.⁵⁴ K tomuto výčtu můžeme doplnit na základě InterCorpu např. adverbium *bezděčně* (ale také např. *neochotně* nebo *s přemáháním*):⁵⁵

[295] Par une curieuse association d'idées, il eut le sentiment d'avoir effectué **à son corps défendant** la synthèse historique des gorges profondes, celle du film X et celle du parking du Watergate [...] (Assouline, *Dvojí život*, 2000) → Vlivem kuriózního spojení představ měl pocit, že **bezděčně** uskutečnil historickou syntézu hlubokých úžlabin, té z pornofilmu a té z parkoviště ve Watergate [...] (Belisová 2004)

Etymologicky jsou za tvary Ger považována také např. spojení **argent comptant**,⁵⁶ **donnant donnant**⁵⁷ nebo **(généralement) parlant**.⁵⁸ U tvaru *argent comptant* je velmi časté spojení se slovesem *prendre pour (argent comptant)*, tedy *brát*

⁵² Také *en partant de* si může stejně jako *en passant par* zachovat i význam určení místa, např. *Il y avait donc, en partant de la fenêtre et en tournant vers la gauche (soit dans le sens inverse des aiguilles d'une montre) : une chaise, une deuxième chaise, la table de toilette [...]* (Robbe-Grillet, *Le Voyeur*, 1955). Podobně jako u spojení *à gauche en entrant* (viz [45]) je zde vztah k S_{Ger} potlačen.

⁵³ V Ger_R můžeme najít 24 výskytů tohoto spojení (např. *N'es-tu pas à ton insu, à ton corps défendant, en train d'en faire la propagande* (Garréta, *Pas un jour*, 2002), v Ger_{SPEC} 13 výskytů, v Ger_{PUBL} žádný. Posesivní zájmeno zůstává kongruenční.

⁵⁴ Francouzské slovníky prvně jmenovaný význam nezmiňují; jako synonyma spojení *à son corps défendant* uvádí *Trésor de la Langue française* např. *à regret*, *contre son gré*, *de mauvais cœur*; *Le Bon usage* doplňuje např. *malgré soi* (Grevisse – Goosse 1993: 1314).

⁵⁵ *Mluvnice francouzštiny* uvádí jako ekvivalent z *donucení* (Hendrich – Radina – Tláskal 2001: 414).

⁵⁶ Ger_R obsahuje 9 výskytů tohoto spojení, Ger_{SPEC} 10 výskytů a Ger_{PUBL} 3 výskyty.

⁵⁷ V Ger_R najdeme pouze 7 výskytů tohoto spojení, v Ger_{SPEC} pouze tři výskyty (všechny z jednoho textu) a v Ger_{PUBL} dva výskyty (např. v následujícím příkladu je daný adverbialní tvar nominalizován): *Les pro-OGM sont persuadés d'avoir été sacrifiés dans un "donnant donnant" du gouvernement avec les écologistes : une victoire sur les OGM contre leur silence sur le nucléaire lors des discussions du Grenelle de l'environnement.* (Le Monde, 9. 1. 2008). Všechny tři výskyty tohoto tvaru v InterCorpu mají jako ekvivalent v češtině vazbu „něco za něco“ (Velký francouzsko-český slovník uvádí navíc i variantu „z ručky do ručky“).

⁵⁸ Tento výčet samozřejmě není vyčerpávající; *Le Bon usage* uvádí např. také *tambour battant*, *chemin faisant*, *ce disant*, *ce que voyant* aj. (Grevisse – Goosse 1993: 1314).

za *bernou minci* (příp. *brát vážně*),⁵⁹ u konstrukce *–ment parlant* můžeme např. v Ger_R najít spojení *affectivement / budgétairement / catholiquement / cellulièrement / géologiquement / génériquement / métaphoriquement / météoriquement / militairement / mondainement / numériquement / professionnellement / scientifiquement / symboliquement / techniquement* (2x) nebo *vespasiennement parlant*. Vazba *–ment parlant* funguje většinou jako výpovědní modalizátor (upřesňuje, jakým způsobem má být daná výpověď nebo její část chápána).⁶⁰ Adverbium na *–ment* tak může odkazovat např. k různým vědním disciplínám (srov. např. *géologiquement*),⁶¹ ale ustálenost dané konstrukce umožňuje vytvářet i neologismy (např. *vespasiennement parlant*).⁶² V češtině často této konstrukci odpovídá předložková fráze **z hlediska** (*taktiky*) – (*tactiquement*) *parlant* (nebo *z historického hlediska*), nebo ustrnulé pasivní přičestí (*politicky*) **řečeno** – (*politiquement*) *parlant*, ale také prosté adverbium (*vojensky, politicky* aj.):

[296] même si ce que Bush a dit était réellement exact **techniquement parlant**, elle aurait toujours été prononcée dans le but de tromper le monde en lui faisant croire que l'Irak avait tenté d'acquérir de l'uranium en Afrique. ↔ i kdyby Bushova slova byla skutečně **technicky** přesná, stále byla vyslovena se záměrem uvést svět v mylné přesvědčení, že se Irák snažil nakoupit v Africe uran. (SYNDICATE)

Všechny výše uvedené etymologické tvary Ger jsou však plně lexikalizované a ze synchronního hlediska nijak s Ger nesouvisí. Zatímco u tvarů *en attendant, en passant, en admettant* atd. lze pozorovat různou míru lexikalizace (fáze transpozice), zejména v závislosti na zachování predikačního potenciálu (vztah k S_{Ger} a míra a typ rozvití), u historických ustrnulých tvarů Ger jde o transpozici ukončenou (tomu odpovídají i české ekvivalenty).

Můžeme tedy shrnout, že primárním faktorem pro posouzení míry lexikalizace tvaru Ger je zachování slovesné povahy a významu VG (srov. I.2.1.1, VG jako

⁵⁹ À ne pas les prendre pour argent comptant mais à les critiquer et les bousculer. (Assouline, *La Cliente*, 1998) → *Nepovažovat je za bernou minci, ale kritizovat je a přepírat.* (Martínek 2000).

⁶⁰ Podobně Wilmet řadí tuto konstrukci mezi *circonstanciels transprédicatifs*, typu *translatifs* (stejně jako *en termes juridiques, pour ainsi dire* atd.), viz Wilmet 1997: 527.

⁶¹ V Ger_{SPEC} je výskyt této konstrukce více než třikrát častější než v Ger_R (72 výskytů proti 20 výskytům); častá jsou zejména spojení *historiquement*, ale také *économiquement* nebo *absolument parlant*. Ger_{PUBL} obsahuje pouze 4 výskyty této konstrukce (např. *écologiquement parlant*).

⁶² *Elle aurait voulu que le passé entier revînt aux Archives. Pauvres Archives. Pour une telle mission, elles étaient bien fragiles, budgétairement parlant.* (Orsenna, *Grand amour*, 1993).

predikátor). Nekoreference S_{Ger} s podmínkem PP pak může, ale nemusí být příznakem tohoto procesu: pokud VG zřetelně implikuje pozici S_{Ger} , může být jeho referent saturován i jiným větným členem (viz II.2.2.4.2.1). Nekoreference pak často funguje ve shluku s faktory antepozice a kontextového zapojení (viz II.2.2.4.1), protože právě anteponovaná SG fungují jako prostředky textové koheze: referenčně odkazují do prekontextu, ale významově a syntakticky determinují PP. Extrapredikační pozice tedy dává SG určitou autonomii, která ovlivňuje i fungování základní interpretační instrukce Ger; právě vliv tohoto faktoru se pokusíme shrnout v následující kapitole.

2.2.5 Extrapredikační pozice

V této závěrečné kapitole shrneme fungování periferních faktorů, které ovlivňují způsob začlenění SG do řídicí predikace, a tím modifikují základní interpretační instrukci spojenou s tvarem Ger. Připomeňme, že podle Kleibera je základní instrukcí Ger asociační integrace (*association intégrative*) SG do PP na pozici CIR (viz I.1.2.2.2 a Kleiber 2007b: 117 a 2009a: 19). Primární význam Ger je tak podle Kleibera podobný jako *avec + SN* (*en...-ant + V ≈ avec + SN ou N*, Kleiber 2007a: 116): SG je sice do PP začleněno subordinačně (na pozici CIR), ale jeho základní významový vztah je dán „asociací“ obou dějů, tedy parataxi (význam průvodní okolnosti, jako u *avec + SN*). Pro tento základní významový vztah je pak u obou konstrukcí typická intrapredikační pozice (SG i *avec + SN* jsou těsně integrovány do PP).

Jak jsme ilustrovali na Schématu III v I.4.2 a také v předcházejících analýzách, základní význam průvodní okolnosti je u Ger ve většině případů v různé míře a různými způsoby modifikován: vztahem VG a VF na lexikální úrovni (význam Ger_{hypo}) nebo na úrovni sémanticko-pragmatické (inferencemi a kontextovými hypotézami, zejména u široce kauzálních vztahů, srov. např. [152], nebo u Ger_{zp}, srov. [125]), ale rovněž kontextovým zapojením (díky snížení výpovědní dynamičnosti může SG fungovat jako RT)¹ nebo externími morfologickými, syntaktickými a lexikálními faktory (viz II.2.2.1, II.2.2.2 a II.2.2.3).

Nejvýrazněji však může tento základní význam Ger modifikovat právě extrapredikační, příp. transpredikační pozice (antepozice nebo *Dét*), protože mění přímo způsob integrace SG do PP (srov. Schéma II v I.4.1). Ve srovnání s ostatními externími faktory sémantické interpretace Ger je pak specifikem extrapredikační pozice také relativně vysoká frekvence: zatímco např. *toutGer* tvoří průměrně pouze 5 % výskytů Ger,² v extrapredikační pozici se nachází více než čtvrtina Ger. V antepozici je průměrně 17 % Ger a v interpozici průměrně 4 %; jak uvidíme níže, v postpozici s *Dét*

¹ Jak jsme však konstatovali v II.2.2.4.1, vztah mezi kontextovým zapojením a významem RT není bijektivní.

² V II.2.2.4.1 jsme upozornili, že za kontextově zapojenou je možné považovat téměř třetinu Ger. Pokud bychom se však omezili na jednoznačné případy popsitelné některým typem verbální anafory, tento poměr by se snížil na 20 %. Bez nepřímé anafory, která se váže zejména na *incises* a není většinou spojena s významem RT, by bylo kontextově zapojeno přibližně pouze 10 % Ger.

se nachází průměrně 20 % Ger, ale pouze menší část z těchto výskytů je skutečně v extrapredikačním vztahu k PP (viz II.2.2.5.2).³

Poznámka – kvantitativní výzkum pozice Ger

O kvantifikaci faktoru pozice u Ger (a tvarů na –ant obecně) se pokusila Schmidt-Knäbelová a také Moortgatová; výsledky jejich analýz se prakticky shodují s našimi závěry. Schmidt-Knäbelová analyzovala 2 542 Ger (viz Schmidt-Knäbel 1971: 252); z jejího přehledu absolutní frekvence Ger v jednotlivých textech lze vypočítat, že stejně jako v našem korpusu se tento tvar vyskytuje průměrně v 16 % případů v antepozici a ve 3 % případů v interpozici (postpozice tedy představuje 81 % výskytů Ger). K podobnému závěru dospěla také Moortgatová⁴ (z 1 061 Ger se 14 % nachází v antepozici a 7 % v interpozici; postpozice tedy opět převažuje: 79 %).⁵ Moortgatová navíc porovnála frekvenci tohoto faktoru u Ger a Pps a konstatovala, že poměr antepozice a interpozice je u Pps výrazně vyšší než u Ger: antepozice je u Pps častější dvojnásobně (viz např. [52]), interpozice pak několikanásobně (viz např. [122]). Z 667 Pps, které Moortgatová analyzovala, je 29 % v antepozici a 29 % v interpozici; na postpozici tedy ve srovnání s Ger zbývá pouze přibližně třetina výskytů, viz Moortgat 1978: 180).⁶

Přestože je extrapredikační pozice nejčastějším z externích modifikátorů základního významu Ger, primárním a nepříznakovým způsobem integrace SG do PP stále zůstává pozice intrapredikační (tři čtvrtiny výskytů Ger).⁷ Jak upozorňuje Halmøyová, právě pro tuto pozici je typický základní význam Ger, tedy CC (viz I.2.2.2.4, Halmøy 2003a: 103–105, 1982: 291; viz také Olsen 1999: 124), srov. např. [39] nebo [41]. Ger_{CC} v postpozici pak má většinou funkci (sekundárního) rématu (viz I.2.2.3

³ Výsledky výzkumu pozice jsou ve všech třech analyzovaných subkorpusech velmi vyrovnané, většinou se neliší vůbec, nebo pouze o jednotky procent: např. v Ger_r a v Ger_{spec} najdeme stejné procento Ger v antepozici, a to 16 %; v Ger_{publ} je poměr o něco vyšší: 20 % Ger (viz např. [258] a [259] ve vytýkáci konstrukci, nebo [282] v *toutGer*), podobně např. poměr interpozice je v Ger_{spec} o dva procentní body vyšší než v Ger_r (viz např. [122]). (V případě absence VF nebo celé PP však není možné pozici určit, srov. [131]). Jak ale uvidíme v II.2.2.5.2, jednotlivé subkorpusey se liší poměrem *Dét* (v Ger_r je nižší než v Ger_{spec} a Ger_{publ}).

⁴ Moortgatová i Schmidt-Knäbelová vycházejí převážně z literárních textů.

⁵ Podobnou tendenci k postpozici jsme konstatovali také u Ger v korpusu COLOMBA (viz Nádvořníková 2003: 192–193): 80 % tvarů se nachází v postpozici (109 Ger z celkového počtu 136), přičemž 90 % těchto postponovaných Ger je připojeno k PP splývavě (97 tvarů). U participií se v tomto korpusu nacházela v postpozici pouze necelá polovina (122 tvarů z 250), a na rozdíl od Ger bylo 80 % z těchto Pps odděleno od PP čárkou. Celkové srovnání frekvence a syntaktického a sémantického fungování Ger a Pps by si zasloužilo hlubší analýzu.

⁶ Procentuální údaj uvádí Moortgatová pouze u interpozice, u zbývajících dvou pozic jsme proto museli relativní četnost doplnit na základě jejích absolutních čísel. Moortgatová následně ověřila tendenci k antepozici a interpozici u Pps také pomocí Pearsonova a Yuleho korelačního testu, který korelaci zřejmou již z relativních četností jednoznačně potvrdil (Moortgat 1978: 184).

⁷ Jak ukázal výzkum provedený skupinou ELSAP, postpozice je typická pro CIR jako celek (viz I.2.2.2.4).

a Olsen 1999: 38).⁸ Jak upozornil Kleiber, právě tato SG je možné někdy parafrázovat pomocí VF v koordinačním vztahu k PP,⁹ příp. provést inverzi VF \leftrightarrow VG (Kleiber 2007a: 117) bez zásadní změny významu CG (kromě změny hierarchizace dějů).¹⁰

Dominance významu CC u postponovaných Ger platí zejména pro texty románové: v Ger_r tvoří Ger_{CC} v postpozici téměř polovinu z celkového počtu výskytů (viz např. [137], [159] nebo [189]), v Ger_{spec} je však tento poměr výrazně nižší (pouze čtvrtina postponovaných Ger má význam CC, viz např. [143] s nuancí způsobovou). V odborných textech je naopak v postpozici (i obecně) nejčastější význam založený na kauzálních vztazích mezi SG a PP, konkrétně Ger_{moyen} (39 % Ger v postpozici, [204] a [205]).¹¹ Tento rozdíl souvisí s obecnou tendencí odborných textů vyjadřovat logické vztahy mezi ději. Naopak v románech je třeba častěji popsat komplexní situace, v nichž probíhá několik dějů zároveň; srov. toto konstatování u reprodukce komunikační situace v *incises* (např. [179]), u situací zachycujících pohyb (např. [274]), ale také u prosté kombinace dvou procesuálních predikátů v popisných, nedějových scénách (srov. např. [189]).¹²

Jak jsme ukázali na Schématu III v I.4.2, nejbližšími deriváty základního významu CC jsou Ger s významem způsobu, která sice zachovávají simultaneitu dějů (viz levá část schématu), ale posouvají vztah k hypotaxi, protože SG je těsněji integrováno do PP.¹³ U tohoto významu je stejně jako u Ger_{CC} postpozice dominantní; jedná se

⁸ Silnou rematicnost vykazuje podle Le Goffika zejména finální postverbální pozice, typická pro CIR (viz I.2.2.2.4 a Le Goffic 1993: 88).

⁹ Tomuto základnímu vztahu parataxe pak odpovídají v češtině ekvivalenty SG v podobě VF v koordinačním vztahu k původní PP (srov. např. [159]).

¹⁰ V I.1.2.1 jsme však u příkladů [14] a [15] společně s Moortgatovou konstatovali, že v důsledku inferencí, aspektově-temporálních vztahů mezi VF a VG a potenciálního kontextového zapojení nelze téměř nikdy přesun VG na pozici VF provést bez alespoň částečné modifikace významu CG (srov. také [97] a [97]', kde se změnou pozice mění tematicko-rematická funkce SG, ale také [94] a [94]', a [95] a [95]', kde dochází při přesunu SG do antepozice i k významovému posunu směrem k významu široce kauzálnímu).

¹¹ Shrnutí celkové frekvence jednotlivých významových typů Ger v antepozici i v postpozici viz ZÁVĚR.

¹² Ger_{publ} vykazuje jako obvykle podobné rysy jako Ger_{spec}: Ger_{moyen} je zde také častý (přibližně třetina výskytů, např. [289]), význam CC však rovněž tvoří téměř třetinu výskytů (je tedy častější než v Ger_{spec}, ale zároveň méně častý než v Ger_r; odlišení Ger_{CC} a Ger_{zp} je však často obtížné, srov. [274]). Specifikem Ger_{publ} je pak zejména vysoká frekvence Ger_{ekviv}: zatímco v Ger_{publ} tvoří tento význam opět téměř třetinu výskytů, v Ger_{spec} se jeho výskyt pohybuje pouze kolem 13 % a v Ger_r nepřesahuje 5 % (v postpozici a antepozici dohromady).

¹³ Základní vztah simultaneity, ale i parataxe zachovává také Ger_{adver}, pouze přidává na základě pragmatických vztahů mezi ději nuanci opozice (viz I.3.2; jeho frekvence je však nízká, viz příklady v II.2.2.3.2.2b).

především o Ger_{zp} (srov. např. [104], [125], [200] aj.), kde vzniká způsobový význam na základě inferencí a kontextových hypotéz. Tento význam je častý např. u Ger v *incises* (II.2.1.3.2.3c, např. [181]), podobně se ale může vrstvit na základní význam CC také u V_{manip} (typ *elle est partie en claquant la porte*, II.2.1.3.4.3b), a hypotézy ohledně emocionálního stavu subjektu vznikají i na základě způsobu realizace pohybu (viz II.2.1.3.1.3c).

Význam Ger_{hypo}, kde je význam způsobu dán již lexikálním vztahem VG a VF, je mnohem méně častý než obecný význam Ger_{zp} (srov. u V_{mouv} [101], a [162] až [165], u V_{dic} např. [102] nebo [182], a obdobně u V_{manip} [202]). V románovém subkorpusu nepřesahuje význam Ger_{hypo} (dohromady V_{mouv}, V_{dic} i ojedinělé výskyty u V_{manip}) 6 % výskytů Ger. Kvůli silné lexikální integraci VG do VF je tento význam vázaný téměř výlučně na postpozici. V Ger_{spec} a Ger_{publ} se tento typ významu Ger téměř nevyskytuje (např. časté kombinace dvou V_{dic} vyjadřují v Ger_{publ} spíše prostou juxtapozici dvou dějů, příp. Ger_{ekviv}, srov. [178]). Dohromady s významem CC představují Ger s významem způsobu (Ger_{zp} i Ger_{hypo}) v románovém subkorpusu téměř 70 % výskytů Ger v postpozici (přesné odlišení Ger_{CC}– Ger_{zp} není vždy možné).

Třetím nejčastějším významem Ger v postpozici je v románových textech RT (jedná se ale pouze 15 %; viz např. [46], [75]’ nebo [106]), příp. Ger_{moyen} (9 %), viz např. [34], ale také [112] nebo [113]’ (jak jsme upozornili výše, tento význam je v postpozici naopak dominantní v Ger_{spec}). Výskyt zbylých významů (Ger_{ekviv}, např. [83], Ger_{cond}, viz [48], Ger_{cause}, zejm. v V_{perc}, např. [88] nebo [91], a Ger_{concess}) se pak v Ger_r pohybuje v postpozici pouze mezi jedním a třemi procenty¹⁴ (u Ger_{concess} nedosahuje ani 1 %, protože v případech opozice mezi ději dominuje v postpozici díky rematické funkci spíše vztah adverzativní, viz II.2.2.3.2.2c).¹⁵

¹⁴ V nerománových textech jsou však některé z těchto marginálních významů několikanásobně častější; např. v Ger_{spec} představuje Ger_{cond} přibližně čtvrtinu výskytů (většina se však nachází v antepozici, viz II.2.2.1.2.2); podobně v Ger_{publ} tvoří Ger_{ekviv}/juxtapozice téměř třetinu výskytů (viz výše pozn. 11).

¹⁵ Všechny tyto statistiky významových typů Ger jsou však pouze přibližné, protože jak jsme konstatovali v I.4.2, jednotlivé významy se často kumulují (např. RT s různými široce kauzálními nuancemi, srov. [76]), a někdy není možné význam Ger přesně určit (srov. prototypický příklad Halmøyové [69]).

Zásadní změnu základního významu Ger pak přináší extrapredikační pozice, zejména antepozice (II.2.2.5.1), ale také *détachement* (II.2.2.5.2).¹⁶

2.2.5.1 Ger v antepozici

Na specifika významu Ger v antepozici jsme upozorňovali v průběhu předchozích analýz, zde se proto pokusíme jeho rysy pouze shrnout a systematizovat.

Za klíčový faktor sémantické interpretace Ger prohlásil antepozici již Franckel (viz I.2.2.2.4.2, příklad [75] a Franckel 1989: 170). Obecně můžeme konstatovat, že díky antepozici získává SG větší referenční a sémantickou autonomii na PP (viz Combettes 2003: 17 v I.2.1.1.1): syntakticky je sice stále začleněn do PP na pozici CIR a „anticipuje“ významový vztah k ději PP (viz Kleiber 2009c), zároveň je však referenčně i významově spjat s prekontextem (srov. případy nekoreference v II.2.2.4.2 a Herslundovy typy „verbální anafory“ v I.2.2.3.1 a II.2.2.4.1). Jak upozorňuje Kleiber, v antepozici je Ger schopen transformovat předchozí děj do CIR a fungovat jako prostředek textové koheze (viz I.2.2.3.1 a Kleiber – Theissen 2006). Z hlediska informační struktury výpovědi pak Ger v antepozici funguje jako (interpretační nebo spaciotemporální) rámec pro PP (srov. I.2.2.3.2, a např. [147], [184], [186], a silněji v kombinaci s vytýkáací konstrukcí, např. [251], [255] nebo [257]).

Právě funkce rámce dává Ger významovou autonomii ve vztahu k PP; a díky sledu dějů, který implikuje anterioritu SG, pak Ger v antepozici často vyjadřuje různé typy kauzálních vztahů, které jsou na anterioritě založeny. Jak konstatoval Franckel, inference vznikají u anteponovaných Ger i v případech, kdy prostý vztah mezi predikáty žádnou kauzální inferenci nezahrnuje (viz Franckel 1989: 170 a vztah [fumer] – [méditer] v [75], a podobné konstatování Olsenové u [95] a Charolla u [96] a také náš komentář k [93] v II.2.1.3.1.3a).

Význam časového rámce (RT) vyjadřuje v Ger_r více než polovina anteponovaných Ger (viz např. [35] nebo [255], kde je SG ve vztahu postupného rozvíjení k příslovečnému určení času). Právě v tomto významu se většinou faktor

¹⁶ SG v antepozici jsou téměř vždy od PP oddělena čárkou (viz I.2.2.2.4.2), ale pro vznik extrapredikačního vztahu není *Dét* nutné, zejména u kratších konstrukcí (viz Le Goffic 1993: 460) a také v případě, že je CG s anteponovaným SG celá začleněna do nadřazené propozice, např. *On avait aussi l'impression qu'en révélant ces choses il suivait des pensées qu'il ne comprenait pas lui-même.* (Dhôtel, *Le Ciel du faubourg*, 1956). Spojitě připojená SG však tvoří v antepozici pouze 6 % výskytů.

antepozice kumuluje s kontextovým zapojením (srov. [77] nebo [197]). Typickým lexikálním obsazením jsou u tohoto významu slovesa pohybu (z anteponovaných Ger_{RT} v Ger_r tvoří více než třetinu), především díky významu ohraničenosti děje, který je typický pro telická slovesa (srov. [105] nebo [166] a kapitola II.2.1.3.1.3a).

Atelické (a obecně procesuální) predikáty se v antepozici vyskytují také, mají však většinou význam CC, příp. RT/CC (srov. [78], [161] a také Gettrupův příklad [12]). Význam CC je jednoznačný zejména ve spojení s konstrukcí *toutGer*: jak jsme konstatovali v II.2.2.3.2, *tout* má podobný význam jako *en*, které je základem interpretační instrukce Ger_r , a proto blokuje sekundární významy a posouvá interpretaci k CC (viz např. [150] nebo [271]).¹⁷ Vzhledem k tomu, že antepozice vytváří u Ger_r silnou tendenci k sekundárním významům (zejména k RT a významům široce kauzálním), je v Ger_r *toutGer* v antepozici téměř šestkrát častější než v postpozici (11 % proti 2 % v postpozici).¹⁸

Vysoká frekvence anteponovaných *toutGer* je v Ger_r dána zejména tím, že zde obecně převažují významy CC (viz výše), a *toutGer* umožňuje zachovat tento význam jednoznačný i v antepozici (např. u kontextově zapojených Ger_r). V nerománových textech je výskyt *toutGer* v antepozici nižší, protože zde Ger_r naopak vykazuje obecně vyšší tendenci k vyjádření logických vztahů mezi ději (pravá část Schématu III, zejména Ger_{moyen} , Ger_{cond} a Ger_{equiv} , viz výše). *ToutGer* je tedy v Ger_{spec} a Ger_{publ} častější v postpozici, protože je zde spojeno zejména s významem adverbativním (viz II.2.2.3.2).

Děj anteponovaného SG s významem spaciotemporálního rámce může být s dějem PP plně simultánní (zejména u *toutGer* a u atelických V_{mouv}), u predikátů událostních však může jít o překrývání pouze částečné, a aspektově-temporální vztahy mezi SG a PP mohou zůstat vágní, neurčité (srov. např. u V_{mouv} v [146] nebo u V_{perc} v [17] nebo u V_{manip} [197]). Přestože u Ger_{cond} se můžeme v antepozici setkat i s časovým přeryvem mezi ději (viz [36], [20] nebo [21]), u Ger_{RT} , příp. Ger_{cause} zůstává pravidlem alespoň těsná časová návaznost dějů (viz I.1.2.2.1, Gettrup 1977a: 229,

¹⁷ Význam CC je v románových textech v antepozici druhý nejčastější; je však třikrát méně častý než RT (16 % CC proti 55 % RT); v Ger_{spec} a Ger_{publ} je Ger_{RT} v antepozici méně častý, protože mu konkuruje jednak význam podmínky/předpokladu u Ger_{spec} , jednak vztah ekvivalence v Ger_{publ} .

¹⁸ Z dalších explicitních faktorů sémantické interpretace Ger_r pak s antepozicí ve všech typech textů jednoznačně koreluje vytýkácí konstrukce, protože v postpozici je vyloučena (viz II.2.2.2.2).

a [16] nebo u V_{manip} [207]). Na hranici akceptovatelnosti však mohou být i výskyty dějů SG a PP v těsné časové návaznosti, pokud SG vyjadřuje pouze prostou anterioritu, a nikoli (časový a interpretační) rámec pro děj PP:

[296] **En descendant** du taxi, je remontaí immédiatement dans ma chambre au seizième étage de l'hôtel. (Toussaint, *Faire l'amour*, 2002) → **Vystoupil jsem** z taxíku a hned vyjel do svého pokoje v šestnáctém patře hotelu. (Šotolová 2004)¹⁹

V II.2.1.3.1.3a jsme konstatovali, že např. u $VG(V_{mouv})$ lze potenciální časový přeryv mezi ději SG a PP překlenout tím, že je děj PP začleněn do stavu, který vyplývá z významu mutačního VG (srov. pojem rozšíření denotace predikátu u Rihse a Kleibera v I.1.2.2.3 a příklad v pozn. 40 v II.2.1.3.1.3a: *en arrivant chez moi – quand je serai chez moi*). Význam rámce vyjadřovaný pomocí SG však musí být relevantní pro interpretaci PP (srov. [153] nebo [154]), jinak jde o prostou následnost dějů, kterou může lépe vyjádřit např. infinitivní konstrukce *après + inf*, tvar Pps (viz Gettrupův příklad [5]), nebo sled dvou VF (srov. český překlad [296]).

Anteponovaná SG, zejména s $VG(V_{mouv})$ inherentně vyjadřujícími ohraničenost děje, mohou také signalizovat *změnu* spaciotemporálního rámce (viz II.2.1.3.1.3a), a mohou tak sekundárně nabývat i významů kauzálních, pokud PP vyjadřuje reakci na tuto změnu (srov. např. [153]). Percepce, která je implicitně obsažena mezi ději $SG(V_{mouv})$ a PP(reakce), může být vyjádřena i explicitně (srov. [191] nebo [251]), a kauzální význam tak může být jednoznačnější (viz II.2.1.3.3.3a). Jak jsme ale konstatovali výše, čistě kauzální významy jsou u Ger marginální, a to i v antepozici, zejména proto, že kauzální vztahy jsou často spojeny s významem motivace (*motif*, Bonnard 1971: 628, pozn. 21 v I.3.1), jenž je primárně vázán na subjekt.²⁰ Vzhledem k tomu, že Ger rozvíjí predikát, jsou kauzální vztahy příznačné spíše pro Pps (např. [285] s V_{ment} nebo [223] s Pps ve složeném tvaru).²¹

¹⁹ Podobně u stejného autora: **En sortant** de la piscine, je regagnai ma chambre. (Toussaint, *Faire l'amour*, 2002) → **Odešel jsem** z bazénu a vrátil se do pokoje. (Šotolová 2004).

²⁰ Mimo jiné také díky tomuto vztahu jsou $VG(V_{perc})$ schopna vyjádřit kauzální významy i v postpozici; v II.2.1.3.3.3a jsme ale konstatovali, že Ger_{cause} je příznačný zejména pro typ *en voyant*, protože procesuální typ *en regardant* vyjadřuje především simultaneitu s dějem PP. U procesuálních $VG(V_{perc})$ je tedy kauzální význam potenciálně nejsilnější v antepozici, která implikuje anterioritu (viz [191]); v postpozici pak zejména ve spojení s událostními VF ([193]), nejsilnější je pak v postpozici vůči procesuálnímu ději v PP ([192]).

²¹ Jak jsme upozornili v Úvodu, některé gramatiky existenci čistě kauzálního významu u Ger zpochybňují.

Z široce kauzálních vztahů se proto v antepozici vyskytuje častěji pouze Ger_{moyen} (viz např. [207]), a zejména pak Ger_{cond} (viz níže).²² Jak konstatuje Halmøyová (srov. Halmøy 2003a: 98), prostředkový význam se u Ger může vyskytovat v antepozici stejně jako v postpozici (v Ger_r tvoří Ger_{moyen} 9 % z Ger v antepozici a 8 % z Ger v postpozici). Z tohoto důvodu je pozice Ger_{moyen} určována především informační strukturou výpovědi: v antepozici jde spíše o interpretační rámec, který navíc zdůrazňuje anterioritu děje SG ([207]), v postpozici pak Ger_{moyen} plní funkci (sekundárního) rématu (viz [206] nebo přechodové varianty způsob-prostředek v [214] nebo [215]). V odborných textech však u Ger_{moyen} jednoznačně převažuje postpozice (Ger_{moyen} zde tvoří 6 % z Ger v antepozici, naproti tomu v postpozici je to 39 %), a SG tak v tomto významu většinou funguje nikoli jako (interpretační) rámec, ale právě jako réma ([209], [295], nebo [204] s nuancí hypotetickou).

S významem interpretačního rámce je jednoznačně spojen zejména Ger_{cond} (viz II.2.2.1.2.2a). Jak jsme konstatovali v pozn. 47 v II.2.2.1, antepozice tvoří u Ger_{cond} ve všech třech analyzovaných subkorpusech nadpoloviční většinu výskytů ([20], [21], [36], [69], [127], [184], [185], [195] nebo [213], v interpozici např. [30]).²³ Právě zde se teoreticky můžeme setkat s případy časového přeryvu mezi ději SG a PP (srov. [36]),²⁴ který je jinak nekompatibilní se základním vztahem *contenant/contenu* mezi SG a PP (viz I.1.2.2.2). V I.2.2.3.2 jsme ukázali, že překlenutí časového přeryvu mezi ději je umožněno tím, že anteponovaný Ger_{cond} vytváří mentální prostor (viz Fauconnier 1984), do něhož je začleněna také PP; postpozice (přesněji řečeno intrapredikační pozice) těchto Ger je pak vyloučena.²⁵ Jak uvidíme níže, extrapredikační vztah může být v postpozici zachován díky nespojitému připojení (*Dét*).

²² Pro Ger_{cond} je antepozice typická (polovina Ger v tomto významu se nachází v antepozici, viz II.2.2.1.2.2), pro Ger_{moyen} však zůstává dominantní pozice intrapredikační, kvůli sémantické integraci VG do VF (vztah Elaborace).

²³ Jak jsme uvedli v II.2.2.1.2.2, Ger_{cond} se mohou vyskytovat také v postpozici (viz [8a]), ale spíše než interpretační rámec (tedy podmínku/předpoklad) zde vyjadřují význam prostředkový, přestože děj SG i PP zůstává virtuální.

²⁴ V našich korpusech jsme se nesetkali s žádným případem takto explicitně vyjádřeného přeryvu mezi ději.

²⁵ Specifickou variantou Ger_{cond} jsou výskyty v transpredikačním vztahu k PP (srov. [107] nebo [185]), jež mohou vytvářet i lexikalizovaná spojková sousloví (viz II.2.2.1.2.2 a II.2.2.4.2.2).

2.2.5.2 Nespojité připojení Ger – *détachement* (SG_{Dét})²⁶

V kapitole I.2.2.2.4.1 jsme konstatovali, že nespojité připojení (*détachement*) dává postponovaným Ger extrapredikační charakter (viz Schéma II v I.4.1), zároveň jsme však společně s Le Gofficem upřesnili, že vztah mezi faktorem *Dét* a extrapredikačním vztahem není bijektivní (Le Goffic 1993: 84). Extrapredikační povahu totiž mohou mít i Ger (CIR) připojená spojitě, zejména pokud nemají žádná doplnění (např. některé modalizátory výpovědi),²⁷ a nespojité mohou být připojena také Ger (CIR) v intrapredikačním vztahu k PP, např. kvůli zachování přehlednosti a srozumitelnosti členění výpovědi u PP s rozsáhlým rozvitím.²⁸ Kromě toho je třeba počítat také s tím, že oddělení Ger (CIR) čárkou má signalizovat nesplývavé intonační připojení v mluveném projevu; jak jsme však upozornili v Nádvořníková (2003: 115), psaný kód odpovídá mluvenému kódu pouze nedokonale, a v mluvené řeči proto mohou být nesplývavě připojena i Ger (CIR), jimž v psaném textu neodpovídá *Dét*.

V našich analyzovaných subkorpusech byla nespojité připojena průměrně pětina z celkového počtu Ger (průměrně čtvrtina z postponovaných Ger).²⁹ V mnoha případech je však *Dét* dáno tím, že je Ger ve vztahu juxta pozice nebo koordinace s předcházejícím větným členem, jenž je sám vůči PP ve vztahu intrapredikačním, a proto lze většinou i Ger chápat jako intrapredikační (viz např. sled juxta ponovaných Ger v [192], [209] nebo v [264], nebo ve spojení s jinými typy větných členů v [143] nebo v [247]).³⁰ Jak jsme upozornili v II.2.2.3.1, Ger ve vztahu juxta pozice a koordinace s jinými větnými členy je častý zejména v odborných textech (viz [143], [209] a [247]),

²⁶ V kapitole I.2.2.2.4.2 jsme uvedli, že nespojité připojená Ger/CIR bývají někdy ztotožňována s Ger/CIR v antepozici (viz např. Franckel 1989: 182): v obou případech se jedná o extrapredikační pozici. Jak ale uvidíme níže, významové posuny spojené s [extra;ante] se liší od [extra;post] (viz Schéma II), proto o těchto jevech pojednáváme odděleně.

²⁷ Spojitě jsou často připojena také nerozvitá Ger_{RT} (srov. příklad Olsenové v I.2.2.2.4.1, pozn. 14 v II.2.4.2.4), která by v exponované finální pozici nabývala rematické funkce a vydělení čárkami by větu zbytečně tříštilo. Srov. podobně: *Mais il se devait de saluer en partant Mouillefarine, les filles Mouche, Mammouth et Zanzi, ces bons amis qu'il inviterait plus tard dans son ranch du Connecticut [...]* (Fallet, *Le Triporteur*, 1951). Nespojité připojení tohoto typu Ger je však také možné, viz níže pozn. 34.

²⁸ Le Goffic zároveň upozorňuje na to, že se zvyšující se vzdáleností od řídicího predikátu se rozdíl mezi intrapredikačním a extrapredikačním vztahem stírá (Le Goffic 1993: 477); vzdálenější CIR však mají podle něj spíše povahu extrapredikační.

²⁹ V Ger_r přibližně 15 %, v Ger_{publ} přibližně 20 % a v Ger_{spec} 32 % (větší část – 60 % – z SG_{Dét} však v tomto posledně jmenovaném korpusu tvoří Ger ve vztahu koordinace, juxta pozice nebo postupného rozvíjení s větnými členy připojenými k řídicímu predikátu spojitě, viz níže).

³⁰ Srov. také [50], kde je SG ve vztahu koordinace ke konstrukci *sans + inf*, která je prvním členem koordinační dvojice a je připojena k PP spojitě; SG je však odděleno středníkem a autorským komentářem („ce qui est peut-être plus atroce“).

a proto jsou zde i SG_{Dét} častější.³¹ Celkově tedy můžeme konstatovat, že skutečně extrapredikační SG_{Dét} tvoří přibližně pouze 10 % z celku Ger: intrapredikační pozice tedy u Ger zůstává stále dominantní (tři čtvrtiny výskytů).

Jak jsme upozornili v Nádvorníková (2003: 148) a také výše v I.2.1, pro Ger není na rozdíl od Pps extrapredikační pozice nutnou podmínkou pro fungování jako polopredikační konstrukce ve funkci CIR. Ze tří základních rysů polopredikace, které identifikovala Marková (verbonominální povaha jádra, dvojpólový vztah k PP a nesplývavé připojení, viz I.2.1; Marková 1981: 69–72), jsou totiž pro SG (stejně jako pro český *converb*, tedy přechodník) určující pouze první dva faktory. Verbonominální povaha jádra SG je podmínkou fungování VG jako predikátoru (viz I.2.1.1), tedy pro zachování jeho verbálních rysů (význam, intenční pole, schopnost vstupovat do negace atd.), dvojpólový vztah k PP pak zaručuje, že SG vytváří s PP determinačně-predikační vztah (jak jsme ale viděli v I.2.1.1.1 a v II.2.2.4.2.1, referent podmětového aktantu VG může být saturován i mimo PP). Nesplývavé připojení je tedy u Ger i u přechodníku fakultativní (viz Nádvorníková 2003: 115), a záleží zejména na záměru mluvčího (Marková 1967: 249).³²

Právě fakultativnost *Dét* je příznakem zásadního rozdílu mezi fungováním Pps a Ger: zatímco Ger se primárně syntakticky vztahuje k predikátu, a vztah k nominálnímu elementu navazuje pouze na hloubkové rovině sémantické (saturace podmětového aktantu), Pps primárně determinuje SN, a vztah k predikátu (přesněji řečeno k celé PP) proto může navázat teprve v extrapredikační pozici (jakožto *épithète*

³¹ Podobnou tendenci vykazuje také Ger_{publ}; v publicistických textech se však můžeme často setkat také se specifickým typem *Dét*, kdy je Ger odděleno od PP nikoli čárkou, ale např. dvojtečkou ([130]) nebo tečkou. Vzniká tak segmentace výpovědi, jejímž cílem je většinou zdůraznění nebo ozvláštnění SG, srov. [133] nebo následující příklad: *On doit pouvoir le faire autrement qu'en se bouchant le nez. Par exemple, en demandant aux politiques de poser des règles claires de gestion de l'hétérogénéité culturelle tout en offrant aux nationaux une continuité historique dans laquelle ils pourraient continuer de s'inscrire.* (La Figaro, 15. 11. 2007). Podobný jev se ale vyskytuje např. také v Ger_R (viz [132]), kdy je SG odpovědí na otázku *Comment ?*.

³² Např. současná *Pravidla českého pravopisu* uvádějí, že přechodník může, ale nemusí být od řídicího slovesa oddělen čárkou (*Pravidla českého pravopisu* 2009: 63); rozdíl mezi spojitými a nespojitými konstrukcemi je většinou jen stylistický, a proto většina autorů nepovažuje tento rys u přechodníku za rozhodující (srov. Marková 1981: 72, Uličný 1969: 140–141, Dvořák 1983: 25; srov. také Nádvorníková 2003: 115). Podobně Halmøyová konstatuje, že pro Ger není *Dét* nutným rysem (Halmøy 2008: 44, viz pozn. 12 v I.2.1).

détachée), viz např. [5], [52] nebo [285].³³ Díky verbonominální povaze může mít Pps polopredikační charakter i bez *Dét*; determinační vztah však v tom případě navazuje pouze s řídicím SN (bez příslovečných významů).³⁴

Při analýze vlivu *Dét* na význam SG je třeba odlišit čtyři postverbální pozice, které u CIR identifikoval Guimier (1993: 31–32, viz Poznámka v I.2.2.2.4): **pozice 4** *post-verbale* (mezi slovesem a jeho rozvíjejícím větným členem), **pozice 5** *post-verbale finale* (CIR je jediným doplněním slovesa), **pozice 6** *finale* (CIR je posledním větným členem, za doplněními slovesa), **pozice 7** (CIR je vložen mezi rozvíjející větné členy slovesa).³⁵

Pokud je SG vložen mezi VF a jeho (obligatorní) doplnění, tedy na Pozici 4, je téměř vždy oddělen čárkami na obou stranách (kromě některých případů nerozvitých Ger, viz výše pozn. 27).³⁶ V této příznakové pozici není SG příliš časté (představuje pouze přibližně 4 % z celku Ger), protože částečně tříští strukturu PP; funguje zde však podobně jako Ger v antepozici, protože vytváří rámec alespoň pro doplnění VF. Jeho přesun do antepozice by byl možný, pokud by tato pozice nebyla obsazena jinými doplněními; přesun do finální postverbální pozice by však změnil informační strukturu výpovědi, protože by těmto SG přisoudil rematickou funkci, srov. např.:³⁷

³³ Stranou ponecháváme případy absolutních participiálních konstrukcí (SN, které zde Pps determinuje, není součástí PP, viz např. [51]).

³⁴ Bonnard uvádí tyto kontrastní příklady: „*Les enfants âgés de six ans paient place entière.*“ × „*Pierre et Paul, âgés de six ans, paient place entière.*“ (Bonnard 1972: 1273), viz Nádvorníková 2003: 143. Právě z tohoto důvodu je Herslundův příklad nespojitě připojeného Pps velmi příznakový (viz [1] v I.1.1). Podobnou příznakovost jsme naopak konstatovali u příkladu nespojitě připojeného Ger, kterým Havu a Pierrand ilustrují jeho fungování jako *prédication seconde* (viz I.2.1 a pozn. 13).

³⁵ První tři pozice jsme zařadili pod antepozici: **pozice 1** *initiale*, **pozice 2** *préverbale* (mezi podmětem a přísudkem, viz např. [30], kde je SG v transpredikačním vztahu k PP), **pozice 3** mezi pomocným a plnovýznamovým slovesem (viz Poznámka v I.2.2.2.4); pozice 2 a 4 lze charakterizovat jako interpozici. Jak jsme konstatovali výše, interpozice je příznačná zejména pro Pps (viz Moortgat 1978: 180); Ger se v této pozici vyskytuje často v případech, kdy je v komplementárním vztahu k Pps (srov. Ger_{comp} *toutGer* v [123], [225] a [272]). Pozice 3 je u Ger velmi vzácná; jde o variantu antepozice/interpozice, např.: *le rayonnement solaire direct est, quand il existe, généralement assez fort par rapport au rayonnement diffusé par l'atmosphère pour qu'on puisse, en le séparant aussi bien que possible de ce dernier, faire de bonnes mesures de son intensité*; (Maurain, *La Météorologie et ses applications*, 1950).

³⁶ Např. – *vous m'avez demandé en arrivant ce que Jérôme cachait, vous le savez, n'est-ce pas ?* (Moinot, *Le Sable vif*, 1963); nespojitě připojení těchto nerozvitých Ger je však také možné: *Si celui-ci volait en éclats, du moins espérait-il que l'amie de sa mère trouverait, en rentrant, un appartement intact.* (Droit, *Le Retour*, 1964).

³⁷ Pro ilustraci fungování SG_{Dét} uvádíme v následujícím textu výlučně příklady z paralelního korpusu, protože umožňují porovnat překladatelská řešení daných vztahů v češtině.

[297] Au risque de ne pas revenir d'un tel vertige, il y aurait au moins vu, **en trouant** du regard la crasse des siècles, le fameux outre-noir qui s'adresse directement à l'âme, cette couleur proche de la lumière des ténèbres. (Assouline, *Double vie*, 2000) → I kdyby se z takové závratě už neměl vrátit zpátky, mohl by tam, když **provrtá** pohledem nános špíny staletí, aspoň zahlédnout onu pověstnou zásvětní čern, která promlouvá přímo k duši, barvu blízkou světlu temnot. (Belisová 2004)³⁸

Jak jsme se zmínili výše, SG může být vloženo mezi jiné větné členy také mimo těsně postverbální pozici, většinou jde o vztah juxta pozice nebo koordinace (Pozice 7). Specifické fungování má však SG_{Dét} zejména v pozicích finálních, ať již těsně postverbální (Pozice 5), nebo za jinými větnými členy (Pozice 6), protože právě zde *Dét* a s ním spojená extrapredikační pozice zřetelněji ovlivňují jeho významový vztah k PP. Extrapredikační pozice navíc mění i jeho funkci v informační struktuře výpovědi: zatímco v intrapredikačním vztahu fungují postponovaná SG většinou jako (sekundární) réma, SG_{Dét} je často spíše zpětným doplněním informace nebo připomenutím informace již známé (viz Le Goffic 1993: 468 v I.2.2.2.4.1, ale také Kleiber 2009c: 225, Le Querler (1993: 177) nebo Halmøy 2003a: 95: „*une parenthèse, une explication donnée après-coup*“). Tímto způsobem fungují např. SG s VG(V_{perc}) v [71] nebo v [72].³⁹

Dét však může rovněž blokovat sekundární významy často spojené s intrapredikační pozicí, zejména Ger_{zp} (tj. těsnější sémantickou integraci do PP; srov. levou část Schématu III), a vracet tak interpretaci podobně jako *toutGer* k základnímu významu CC;⁴⁰ tento jev jsme konstatovali např. u VG(V_{manip}) v *incises* (srov. II.2.1.3.4.3a, pozn. 5),⁴¹ lze jej však pozorovat i mimo *incises* (srov. také [137]). Ve většině případů však *Dét* představuje jen stylistickou variantu vztahu intrapredikačního, pouze mírně zdůrazňuje nezávislost obou dějů (srov. [189], druhý výskyt Ger v [163], třetí výskyt Ger v [272], a také *toutGer* s významem CC v [273],

³⁸ Podobně v Ger_R: *Alors j'ai commandé, en criant de toutes mes forces, un feu à répétition.* (Genevoix, *Ceux de 14*, 1950).

³⁹ Srov. také: *Car notre grand-mère nous avait bien dit, un jour, en parlant de sa ville natale :* (Makine, *Le Testament français*, 1995) → *Babička nám přece jednou řekla, když o svém rodném městě mluvila:* (Dufková, 2002).

⁴⁰ Právě z tohoto důvodu je *Dét* (stejně jako *toutGer*) tak málo časté u Ger_{nypp}, kde je význam způsobu vyjádřen již na lexikální úrovni; nespojitě připojení však není vyloučeno, např. pokud je Ger na Pozici 4: *Il fallait sauver cette fille qui respirait encore, alors il repartit, en courant, chercher du secours au village.* (Vincenot, *Le Pape des escargots*, 1972). Nižší frekvenci *Dét* jsme rovněž konstatovali v II.2.1.3.2 u VG(V_{dic}), v souvislosti s jejich častou rematickou funkcí (zejména u typu *en disant*, viz II.2.1.3.2.3b).

⁴¹ Kromě významu způsobu však může *Dét* blokovat také význam RT, pokud je SG kontextově zapojeno, např.: *– je vais donc devoir vous faire arrêter, prononçai-je d'une voix à dessein incertaine, en repliant le papier.* (Gracq, *Le Rivage des Syrtes*, 1951). Díky *Dét* vyjadřuje SG pouze prostou průvodní okolnost.

nebo s nuancí adverzativní v [134] a [246]).⁴² Srov. podobný jev v následujícím příkladu:

[298] Dans la discothèque cannoise, vous reconnaissez vite les autochtones, à ce qu'ils dansent avec des jolies filles du cru, **en se marrant** comme des baleines, tandis que les publicitaires demeurent assis sur les banquettes à siroter leurs boutanches pour montrer aux confrères qu'ils reviennent de York City. (Beigbeder, *99 francs*, 2000) → Na diskotéce v Cannes velmi rychle rozeznáte domorodce podle toho, že tancují s hezkými domácími dívkami, **a přitom se smějí** na celé kolo, zatímco lidé od reklamy zůstávají sedět na lavicích a jenom usrkávají z flašek, aby ukázali svým soukmenovcům, že vědí, jak to chodí v York City. (Demlová 2003)

Pokud je mezi ději SG a PP potenciální kauzální vztah, je zachován i u nespojitě připojených SG; extrapredikační pozice však může posílit chápání významu SG jako dodatečně připojené informace (viz výše), příp. jako terciárního derivátu základního významu SG (Ger_{cond} a $Ger_{concess}$). Jak jsme konstatovali v II.2.2.1.1.2, u Ger_{cond} v intrapredikační pozici se podmínkový význam často vrací k významu prostředkovému (srov. [8a]), protože je těsněji integrován přímo do predikátu; *Dét* však dodává SG podobnou autonomii, jakou má v antepozici (tedy extrapredikační vztah k PP, srov. příklad v pozn. 49 v II.2.2.1.2.2). Podobně v případě opozice mezi ději vyjadřuje *toutGer* v intrapredikační pozici spíše vztah adverzativní, založený na parataxi a rematické funkci SG (srov. [287]); při vyčlenění pomocí *Dét* pak může nabývat *toutGer* podobného významu jako v antepozici, tedy $Ger_{concess}$ (srov. $SG_{Dét}$ v postpozici v [283] s *toutGer* v antepozici v [284] a [286], II.2.2.3.2.2).

⁴² Nespojitě připojení SG však může být dáno také délkou rozvití VF; *Dét* umožňuje větu přehledněji členit (srov. [219], [223] nebo [275]).

2.2.6 Závěr

Vrátíme-li se k úvodnímu Schématu II (I.4.1), které ukazuje specifikaci základní interpretační instrukce v závislosti na faktoru pozice, tedy na typu integrace SG do PP ([intra], [trans], [extra;ante] a [extra;post]), musíme konstatovat, že dominantní a významově jednoznačná je u Ger především pozice intrapredikační (základní), příp. extrapredikační v antepozici. Pozice transpredikační je málo častá a většinou se pojí s antepozicí, příp. také s faktorem nekoreference (viz např. [107]); typický je pro ni význam RT a podmínky/předpokladu. Právě v těchto dvou významech pak Ger často podléhá procesu lexikalizace (viz shrnutí v II.2.2.4.2.2 a analýzy u Ger_{cond} v II.2.2.1.2.2).

Pokud jde o nespojitě připojení (II.2.2.5.2), naše hypotéza ekvivalence tohoto faktoru s faktorem antepozice se nepotvrdila: *Dét* většinou funguje pouze jako prostředek stylistický, umožňující přehledněji členit rozsáhlé syntaktické celky, a zejména v odborných textech často pouze odděluje Ger od předcházejících větných členů (zejména jiných Ger, s nimiž je ve vztahu juxtapozice). Ger v extrapredikačním vztahu tak představují pouze malou část z postponovaných nespojitě připojených tvarů; na rozdíl od antepozice zde navíc SG funguje nikoli jako rámeček, ale jako zpětné nebo dodatečné připojení/připomenutí nějaké informace. V některých případech je však vliv extrapredikační pozice SG_{Dét} zřetelný: v případě Ger bez kauzálních vztahů k PP (tj. [-log]) umožňuje *Dét* zablokovat užší sémantickou integraci do PP (význam Ger_{zp}), tj. podobně jako *toutGer* vrací význam k základnímu významu CC; v případě virtuálnosti děje PP umožňuje extrapredikační pozice zachovat podmínkový význam (tedy vztah k celé propozici, nikoli pouze k predikátu). Výskyty jednoznačného vlivu *Dét* na interpretaci Ger jsou však málo časté.

Faktor antepozice tedy zůstává nejčastější a nejzřetelnější příznakovou realizací Ger: společně s interpozicí, která funguje podobným způsobem, představují pětinu z celku analyzovaných Ger (poměry Ger v ante/inter/postpozici jsou ve všech subkorpusech velmi podobné, viz II.2.2.5.1). Antepozice se většinou pojí s kontextovým zapojením (viz II.2.2.4.1): SG odkazuje referenčně do prekontextu a funguje jako prostředek textové koheze (viz II.2.2.4.2), protože transformuje předcházející děj do CIR a uvádí jím děj PP. Významový efekt kombinace antepozice s kontextovým zapojením se pak liší podle aspektové povahy predikátu: u událostních VG (zejména

u telických V_{mouv} , viz II.2.1.3.1.3a, ale také např. u V_{manip} aj.) vytváří Ger díky ohraničenosti děje (spaciotemporální) *ramec*, u procesuálních VG jde většinou o vyjádření pokračování předchozí činnosti, často v kombinaci s *toutGer* (viz II.2.2.3.2.2a).⁴³ Antepozice navíc díky ikonickému sledu dějů a větší významové autonomii dává SG silnější tendenci k vyjadřování široce kauzálních vztahů.

Příznakovost (a tedy z hlediska frekvence marginálnost) Ger v antepozici může být způsobena tím, že je v rozporu se základní interpretační instrukcí, která vyžaduje integraci SG do PP (konkrétně na pozici CIR), tedy těsný vztah k predikátu. Kromě toho však mohou hrát roli také vyšší nároky na kognitivní zpracování SG v antepozici – je třeba aktivovat elementy z (krátkodobé i dlouhodobé) diskurzivní paměti a *anticipovat* významový vztah k PP (viz Kleiber 2009c).

Ve srovnání s faktorem antepozice a kontextového zapojení jsou ostatní explicitní faktory sémantické interpretace mnohem méně časté: nejfrekventovanější z nich, *toutGer*, představuje průměrně pouze 5 % Ger. Výskyt ostatních lexikálních modifikátorů Ger (*même, rien que* atd.), ale také výskyt faktorů morfologických (zejména složené formy Ger, Ger_{comp}) i syntaktických (*negace, Ger_{neg}* a vytýkácí konstrukce, Ger_{cliv}) nepřesahuje většinou 1 % z celku výskytů Ger. Výlučné postavení *toutGer* je dáno tím, že význam adverbia *tout* odpovídá významu *en*, tedy základní interpretační instrukci Ger (viz II.2.2.3.2). Významové typy Ger_{adver} a $Ger_{concess}$, založené na *toutGer*, jsou pak dány faktory pragmatickými (hodnocení opozice mezi ději).⁴⁴ Společným rysem všech lexikálních modifikátorů Ger (tj. i *même, rien que*, ale také adverbia *seulement* aj., viz II.2.2.3.1) je však především to, že stejně jako Ger nevyjadřují samy o sobě nějaký konkrétní význam, ale pouze modifikují způsob, jakým má být děj SG vztažen k ději PP (tedy interpretační instrukci).⁴⁵

⁴³ Aspektově-temporální vztahy mezi ději ovlivňuje také slovesný čas VF (viz II.2.2.1.2.1); tento faktor je však podřízen jednak základnímu lexikálnímu významu obou predikátů, jednak faktoru pozice.

⁴⁴ V II.2.2.3.2.2b-c jsme uvedli, že význam Ger_{adver} je spojen primárně s intrapredikační pozicí, tj. se zachováním parataxe, zatímco $Ger_{concess}$ se posouvá k hypotaxi (zejména díky antepozici). Právě v $Ger_{concess}$ je pak *toutGer* v komplementárním vztahu k Pps, protože umožňuje vyjádřit negaci kauzálního vztahu.

⁴⁵ Koordinační spojky analyzované v II.2.2.3.1 společně s adverbialními modifikátory nemají přímý vliv na interpretaci Ger, ale pouze na jeho vztah k druhému členu koordinační dvojice (tímto druhým větným členem je v 80 % případů jiný tvar Ger, často v odborných textech).

Podobný intenzifikační a restriktivní význam jako adverbialní modifikátory (nebo jako restriktivní negace) může mít také vytýkácí konstrukce, díky antepozici však Ger_{cliv} vykazují obecně silnější tendenci k významu [+log], tedy k významu *repère temporel* nebo k široce kauzálním vztahům (viz II.2.2.2.2). Ger_{cliv} navíc může fungovat ve dvojici se svým kontrastem, tj. s Ger_{cliv} v negaci. Ger_{neg} může vyjadřovat všechny významy s Ger spojené: Ger_{cc}, zejména v kombinaci s fázovými slovesy s negativním lexikálním významem (viz II.2.2.2.1.1), ale především významy [+log], zejména Ger_{ekviv}, kde je negativní jev vyjádřený v SG negativně reinterpretován v PP (opět pomocí negace VF, nebo pomocí negativního lexikálního významu VF, viz II.2.2.2.1.2). Podobný jev jsme mohli pozorovat také u Ger_{comp}, tedy u složeného tvaru Ger: přestože je ukončenost děje, implikovaná složeným tvarem, v rozporu se základní interpretační instrukcí Ger (*Contenant/contenu*), dokáže Ger_{comp} vyjadřovat plnou škálu gerundiálních významů, včetně průvodní okolnosti – stejně jako u událostních Ger zde totiž PP vstupuje do vztahu se stavem vyplývajícím z děje SG.

Tím se zároveň dostáváme k jednomu z možných vysvětlení tak nízké frekvence periferních realizací Ger, tj. Ger_{comp}, Ger_{neg} a Ger_{cliv}: tyto formy jsou schopny explicitněji vyjadřovat logické a temporální vztahy mezi SG a PP (proto jsou častější v odborných a publicistických textech než v románech), dané významy však často Ger dokáže vyjádřit i formou jednoduchou (např. anterioritu pomocí událostního VG, negaci pouze lexikálním významem VG nebo zdůraznění pouze pomocí antepozice). Ger_{neg} a Ger_{comp} navíc vstupují do konkurence s jinými konstrukcemi: Ger_{neg} ve významu prosté průvodní okolnosti s konstrukcí *sans/inf*, která je na tento význam specializovaná, a Ger_{comp} se složeným tvarem Pps, vyjadřujícím zejména kauzální vztahy. Právě vztah k Pps však paradoxně zaručuje stabilní frekvenci Ger_{comp} – ve spojení s *toutGer* je totiž schopen zřetelně vyjádřit vztah přípustky/opozice (Ger_{concess}), který by jinak Pps muselo signalizovat pomocí konektorů.

Právě vztah přípustky představuje společně s poslední příznakovou realizací Ger, tj. se vztahem podmínkovým, specifické terciární deriváty základního významu Ger: na vztah RT (anteriority) se vrství vztah kauzální, který je následně u Ger_{concess} negován (viz II.2.2.3.2.2c) a u Ger_{cond} získává díky PP příznak virtuálnosti. Jak jsme viděli v II.2.2.1.2.2, děj PP může získat tento příznak nejen díky modotemporálním rysům VF

(tvar kondicionálu nebo futura), ale také díky faktorům lexikálním (modální sloveso *pouvoir* nebo negativní význam VF). Nízkou frekvenci Ger_{cond} (nepřesahuje 5 %) je možné vysvětlit zmíněnými zvýšenými nároky na kognitivní zpracování, ale také silnou vazbou na antepozici, která dává celé konstrukci funkci rámce – Ger_{cond} tak vytváří mentální prostor, v němž se realizuje PP.

Obecně tedy můžeme konstatovat, že interní faktor sémantické interpretace Ger, tj. základní vztah mezi predikáty, daný jejich lexikálním obsazením, je modifikován jednak základní interpretační instrukcí Ger, již odpovídá primárně integrace na intrapredikační pozici, jednak potenciálně dalšími, externími faktory, které vytvářejí příznakové realizace Ger. Tyto externí faktory se liší frekvencí i hierarchickým postavením v interpretační proceduře (mezi nejsilnější a nejfrekventovanější patří antepozice ve spojení s kontextovým zapojením, a také *toutGer*), fungování všech těchto příznakových, periferních typů Ger je však možné vztáhnout k základní interpretační instrukci Ger, a tím lépe osvětlit fungování typů centrálních. V Závěru této práce se proto pokusíme o syntézu fungování centra a periférie významových typů Ger, s přihlédnutím k jejich českým ekvivalentům.

ZÁVĚR

Předmětem výzkumu představeného v této práci byly faktory ovlivňující sémantickou interpretaci nefinitního slovesného tvaru *gérondivu* (Ger). V teoretické části práce (Oddíl I) i v analýzách (Oddíl II) jsme tedy vycházeli z jednotlivých faktorů a jejich kombinací, a na tomto základě jsme se pokoušeli určit jejich interakci s jednotlivými významovými typy Ger. V závěru práce se pokusíme tento výzkum syntetizovat z opačné perspektivy: shrnout základní rysy a principy fungování jednotlivých významových typů Ger i faktory, které je určují, ale také jejich vzájemné vztahy a pozici v kontinuu centra a periférie. Díky tomu, že jsme v analýzách soustavně uváděli příklady z paralelního (překladového) korpusu InterCorp, jsme rovněž schopni shrnout základní korelace mezi jednotlivými významovými typy Ger a typy jejich českých ekvivalentů. Shrnutí charakteristik jednotlivých významových typů Ger nám navíc může pomoci upřesnit, doplnit, a příp. korigovat tradiční prezentaci Ger v gramatikách a jazykových příručkách (viz Úvod).

V Úvodu práce jsme konstatovali, že gramatiky většinou zmiňují (s různými obměnami) šest základních významů Ger:

- 1) simultaneita/čas (příp. průvodní okolnost – *circonstance concomitante*, viz [I], [II]);
- 2) způsob (*manière*, [III], ale také [I]);
- 3) způsob-prostředek (*manière-moyen*, [IV]);
- 4) příčina (*cause*, [V]);
- 5) podmínka-předpoklad (*condition, supposition, hypothèse*, [VI]);
- 6) přípustka-opozice, ve formě *tout + Ger* (*concession-opposition*, [VII]).¹

Za základní význam Ger bývá považována „simultaneita“, avšak vztah mezi jednotlivými významovými typy ani faktory, které je určují, nejsou uváděny: jak konstatuje Moortgatová (Moortgat 1978: 157), Ger tak působí jako skutečný sémantický chameleon.

¹ [I] Il travaille **en sifflant**, [II] Il siffle **en travaillant**, [III] Il marche **en boitant**, [IV] Paul a réussi **en travaillant**, [V] **En voyant** son embarras, l'agent se fit plus aimable, [VI] **En travaillant**, vous auriez eu des chances de succès, [VII] Il a réussi son examen **tout en ayant** un emploi.

V Úvodu jsme rovněž konstatovali, že v reakci na tuto významovou variabilitu někteří lingvisté analyzující Ger prohlásili, že tato slovesná forma ve skutečnosti „nevyjadřuje“ žádný z těchto významů: Ger tedy není polysémní, ale významově vágní, neurčitý (Halmøy 1982: 272, König 1995: 62; viz I.4). Problém sémantické interpretace Ger tak byl odsunut do „kontextu“, který jednotlivé významy determinuje. Ger tedy funguje podobně jako konektory, předložky nebo slovesné časy: jeho význam není nociónální, ale procedurální (Ger pouze vydává instrukci k tomu, jak mají být interpretovány jazykové obsahy, jež zde vstupují do interakce, tedy SG a PP).

Základní interpretační instrukce Ger

Základní interpretační instrukci Ger definoval ve svých článcích Kleiber jako „integrační asociaci“: subordinačně (ve funkci příslovečného určení, tedy CIR) připojit děj SG k hlavní predikaci (Kleiber 2007b: 117 a 2009a: 19; I.1.2.2.2), tj. [VF←VG_{cir}]. Kleiber poukázal na analogii mezi interpretační instrukcí Ger a předložkou *avec* (*en... – ant + V ≈ avec + SN ou N*“, Kleiber 2007a: 114), obě konstrukce totiž nabývají podobných významů (zejména průvodní okolnosti a prostředku/nástroje). SG je tedy do PP začleněno subordinačně (na pozici CIR), ale jeho základní významový vztah je dán „asociací“ obou dějů, tedy parataxi (význam průvodní okolnosti, jako u *avec + SN*). Ve významu průvodní okolnosti obě konstrukce sdílejí nejvíce rysů: obě lze parafrázovat pomocí koordinačního vztahu,² u obou lze provést inverzi obou elementů bez zásadní změny významu (VF↔VG/SN1↔SN2) a obě mají stejný negativní pendant – spojení s předložkou *sans* (*avec/sans modération – en chantant/sans chanter*, Kleiber 2007a: 115). Pro tento základní významový vztah je pak u obou konstrukcí typická intrapredikační pozice (SG i *avec + SN* jsou těsně integrovány do PP).³

Kleiber odmítá bimorfematickou teorii fungování tvaru Ger, kterou zastává většina gramatik a také diachronně zaměření lingvisté (srov. např. Carvalho 2003: 101): Ger tedy není tvořen spojením „předložky“ *en* a substantivizovaného tvaru na *-ant* (nebo v gramatikách uváděného tvaru Pps), ale jediným diskontinuitním morfémem *en*

² *Paul avec Pierre/Paul et Pierre se promènent; Paul fume un Havane en buvant/et boit un verre de bourbon.*

³ Definice CC jako základního významu Ger neznamená, že každé Ger tento význam obsahuje; CC pouze odpovídá základní interpretační instrukci (integrační asociaci) bez vlivu jiných faktorů, které mohou do interpretační procedury vstupovat.

...-ant (Kleiber 2007a: 106; viz také Halmøy 1982: 50). V I.1.1 jsme se s tímto názorem ztotožnili, zejména proto, že by bylo obtížné vysvětlit sémantické fungování Ger skrze spojení významu Pps a předložky *en*, ale také proto, že substantivní pojetí tvaru na -ant (V_{ant}) potlačuje verbální, tj. predikační povahu, kterou si Ger zachovává (je tedy rozdíl mezi *en pleurs* a *en pleurant*, viz Kindt 1999).

V I.1.1 jsme však zároveň ukázali, že morfém *en* není úplně významově vyprázdněný (viz také Riegel – Pellat – Rioul 2009: 592), ale zachovává si některé rysy své původní předložkové interpretační instrukce (viz Guillaume 1919: 266-267): SG tak lze chápat jako *intériorisant-repère* (Franckel 1989: 169) a vztah SG a PP jako *Contenant/contenu* (viz Kindt 1999: 114; I.1.2.2.2).⁴ Právě na tomto teoretickém základě bylo možné přesněji popsat fungování aspektově-temporálních vztahů mezi SG a PP, zejména otázku anteriority a těsné návaznosti mezi ději (viz závěr I.1.2 a níže shrnutí u významu Ger_{RT} a Ger_{cond}).

Způsob integrace Ger do řídicí predikace na pozici CIR (příslivečného určení, *circonstant*) jsme upřesnili v I.2.1 pomocí teorie polopredikace: Ger si stejně jako český přechodník zachovává predikační potenciál (intenční pole a s ním spojené participanty, zejména pozici podmětového aktantu, viz I.2.1.1.1) a zároveň jakožto adverbální forma slovesná (V_c , *converb*, viz I.2.2.2.2) vytváří determinační vztah (CIR) k řídicí predikaci (viz I.2.2.1).⁵ Řídicí větný člen Ger nemusí mít nutně finitní povahu a může být i eliptický (např. v názvech – *En attendant Godot*); základní funkcí Ger však vždy zůstává (příslivečná) charakteristika hlavního děje. Právě tento rys jej odlišuje od Pps, které se jakožto adjektivní forma slovesná (V_a) vztahuje primárně k nominálnímu elementu (SN), a příslivečné významy může vyjadřovat teprve v extrapredikační pozici (viz srovnání Ger a Pps v I.2.2.2.3).

Pojetí Ger jako integrační asociace (ve významu CIR) a vztahu SG–PP jako *Contenant/contenu* zároveň umožnilo vysvětlit, proč Ger nikdy nevyjadřuje vztah *posteriority* vůči ději PP (viz také Rihs 2009: 208 nebo Halmøy 2003a: 107): v široce kauzálních vztazích implikujících anterioritu je Ger vázán na pozici CIR (tedy

⁴ Stejným způsobem funguje také Rihsova aplikace teorie rozšíření denotace predikátu na interpretaci Ger (viz Rihs 2009: 203 a závěr I.1.2).

⁵ Fungování Ger v rámci řídicí predikace na pozici CIR dokazují i typy větných členů, s nimiž Ger může vstupovat do vztahu koordinace (viz I.2.2.2.1).

prostředek/příčina/podmínka), a následek je vyjádřen v PP (viz Kleiber 2009a: 20). Z vyjádření vztahu účelu nebo prosté časové následnosti je pak Ger vyloučen proto, že děj následný nelze chápat jako *contenant* pro děj PP, což porušuje základní interpretační instrukci spojenou s morfémem *en* (viz Závěr I.1.2 a ve srovnání s Pps v I.2.2.2.3.2).⁶

Interpretační instrukce definovaná Kleiberem tedy určila způsob integrace SG do PP a základní význam Ger (CC – průvodní okolnost) a také obecné fungování temporálních vztahů SG a PP. Vysvětlení vzniku ostatních významů Ger však není možné bez přihlídnutí ke specifickým faktorům sémantické interpretace Ger (zejména pozice – I.2.2.2.4, tematicko-rematická funkce – I.2.2.3 a externí lexikální modifikátory Ger – viz *toutGer* v I.3.2 a lexikální obsazení VG a VF – I.3.1) a rovněž k faktorům pragmatickým (viz zejména I.3.1.2, ale také I.1.2.2.3). Právě soubor těchto faktorů určuje „kontext“, na nějž odkazují Halmøyová a König, a jejich hierarchické uspořádání pak vytváří interpretační proceduru, díky níž je možné dospět k jednotlivým významovým realizacím Ger.

Pragmatický přístup k interpretaci Ger

Výhodou rozšíření pojetí Ger z interpretační *instrukce* na interpretační *proceduru* je kromě zapojení kontextových faktorů zejména možnost vysvětlit fungování Ger pomocí pragmatické (kognitivní) teorie relevance: při dekódování výpovědi se její příjemce snaží za minimálního úsilí (*effort*) dosáhnout maximálního kognitivního efektu (*cognitive effect*), viz Sperber – Wilson 2003: 613-614. Sperber a Wilsonová aplikují tento princip zejména na interpretaci replik v dialozích (teorie relevance je primárně teorií komunikace); vztah SG k PP však funguje stejným způsobem: děj SG musí být *relevantní* pro interpretaci děje PP.

Začlenění analýzy sémantického fungování Ger do pragmatické teorie relevance rovněž umožňuje propojit analýzu faktorů čistě jazykových s inferencemi derivovanými na základě encyklopedických (pragmatických) znalostí. Inference jsou nezbytné zejména pro vysvětlení vzniku (široce) kauzálních vztahů mezi ději (srov. *il a éteint le*

⁶ Ani děj PP však nikdy nepřesáhne hranice vymezené dějem SG: u Gettrupova příkladu [24] jsme ukázali, že i v případě PP se stavovým významem je brán v úvahu pouze interval děje vymezený pomocí SG (viz Závěr I.1.2 a Gettrup 1977a: 234). Gettrupova Konstelace V v I.1.2.2.1 tedy ve skutečnosti odpovídá základnímu vztahu plného překrývání obou dějů (Konstelace VI).

feu en sifflotant – CC vs *il a éteint le feu en pissant dessus* – prostředek, viz Tabulka č. 1 v I.1.2). Kromě široce kauzálních vztahů je však u Ger nutné vysvětlit také vztahy způsobové (pomocí kontextových hypotéz, viz Saussure 2003: 209-210 a I.1.2.2.3) a vztahy opozice/nekompability mezi ději (u konstrukce *toutGer*, viz teorie scénářů v I.3.1.2).

Snaha o maximalizaci relevance rovněž vysvětluje, proč význam Ger zůstává na základním, informačně chudém významu CC pouze v případě, že kontextové faktory neumožňují inferovat významy sekundární (nebo pokud některý z kontextových faktorů – např. *toutGer* – danou interpretaci blokuje). Překrývání významů v Ger, tj. potenciální nejednoznačnost interpretace pak lze vysvětlit pomocí principu minimálního úsilí: pokud rozlišení např. mezi významem způsobu a prostředku, nebo opozice a průvodní okolnosti nezvyšuje zásadním způsobem relevanci dané interpretace, může daný vztah zůstat vágní.

Jak jsme se zmínili v Úvodu, identifikaci algoritmu interpretační procedury Ger si zvolil jako předmět své doktorské práce Rihs (2008); v naší práci jsme se proto zaměřili pouze na podrobnou analýzu fungování jednotlivých faktorů, které do této procedury vstupují. Základem našeho výzkumu je přístup, který dosud při analýze Ger použit nebyl: korpusová analýza. Výhodou tohoto přístupu je zejména možnost postihnout oblasti výzkumu, které jsou obvyklé introspekci těžko dostupné: objektivní identifikace jevů nejfrekventovanějších, centrálních (viz zejména II.2.1) a zároveň shromáždění dostatečného materiálu pro spolehlivou analýzu jevů periferních (viz II.2.2).

Východiska korpusové analýzy faktorů sémantické interpretace Ger (II.1)

V závěru teoretické prezentace jednotlivých faktorů sémantické interpretace Ger (I.4.3) jsme konstatovali, že tyto faktory jsou značně heterogenní: liší se frekvencí, způsobem interakce s Ger, ale také možnostmi vyhledávání pomocí počítačových nástrojů. Některé faktory tedy bylo možné vyhodnocovat na celku analyzovaných korpusů (zejména faktory lexikální, např. *toutGer* a lexikální obsazení Ger, ale i složený tvar Ger), jiné byly dostupné pouze prostřednictvím manuálně zpracovaných subkorpusů (zejména klíčový faktor pozice Ger, ale také kontextové zapojení nebo v paralelním korpusu typ překladového ekvivalentu).

Základními požadavky na korpusy použité pro náš výzkum byl co největší rozsah (zejména kvůli výzkumu lexikálních faktorů), žánrová i časová homogenita (aby se nezvyšoval počet faktorů, které by mohly způsobit fungování Ger ovlivňovat)⁷ a funkce korpusového manažera (možnosti vyhledávání), viz II.1.1. Z těchto důvodů jsme náš výzkum zaměřili především na texty beletristické, dostupné v korpusu FRANTEXT. Právě tento žánr totiž nabízí nejrozsáhlejší pracovní korpus (291 textů publikovaných v letech 1950–2010, celkem 24 milionů slov), a zároveň umožňuje zachovat srovnatelnost s korpusem paralelním (InterCorp), který je tvořen téměř výlučně romány (viz II.1.2.1.3 a II.1.2.2.1.2).⁸

Tento základní beletristický korpus jsme na základě FRANTEXTu doplnili souborem textů odborných (viz II.1.2.2.2, 17 milionů slov) a malým korpusem publicistických textů z deníků *Le Monde* a *Le Figaro* z let 2007-2008 (viz II.1.2.2.3, 3,2 milionu slov).⁹ Z těchto tří korpusů jsme extrahovali základní korpus 62 848 Ger (38 444 Ger z románů ve FRANTEXTu – Ger_R, 18 786 Ger z textů odborných ve FRANTEXTu – Ger_{SPEC}, 3 979 Ger z malého korpusu současné francouzské publicistiky – Ger_{PUBL} a konečně 1 639 Ger z paralelního korpusu InterCorp), viz II.1.2.3 a Graf č. 7.

Z těchto tří korpusů jsme následně vyčlenili náhodně vybrané vzorky (1 000 výskytů pro Ger_R a po třech stech výskytech v Ger_{SPEC} a Ger_{PUBL}),¹⁰ na nichž jsme provedli podrobnou manuální analýzu zkoumaných faktorů: *toutGer*, pozice Ger, *détachement*, typ lexikálního obsazení VG a VF, lemma lexikálního obsazení VF, modotemporální rysy VF, rozsah doplnění Ger, větné členy ve vztahu koordinace k Ger, typ textové sekvence, typ podmětového aktantu a otázka nekoreference s podmětem PP, Ger ve vytýkací konstrukci a v negaci (zde jsme brali v úvahu i negativní lexikální význam VG nebo VF) a kontextové zapojení SG. V korpusu paralelním jsme zaznamenávali především typ překladového ekvivalentu; viz II.1.2.3.

⁷ Do základního korpusu byly zahrnuty pouze texty publikované po r. 1950 (tento princip jsme převzali z koncepce Českého národního korpusu, viz II.1.1).

⁸ Kromě toho je právě v románech výskyt Ger o něco častější než v textech odborných (viz Příloha č. 2) nebo publicistických (průměrný výskyt Ger v románech je 1 640 pm, v publicistických textech 1 363 pm a v textech odborných 1 169 pm, viz pozn. 68 a 71 v II.1.2.2). Ve francouzsko-české části InterCorpu je průměrný výskyt Ger vyšší: 2 066 pm. Tento celkově vyšší výskyt Ger je však dán malým rozsahem korpusu (pouze 15 textů), který není schopen vyvažovat specifika autorských idiolektů (zejména extrémně vysoké počty Ger např. u A. Makina a J.-Ph. Toussainta, viz Tabulka č. 7 a Graf č. 4).

⁹ Srov. Grafy č. 6 a 7 (Zastoupení analyzovaných subkorpusů podle počtu slov/Ger).

¹⁰ Tyto soubory manuálně zpracovaných Ger jsme označili Ger_r, Ger_{spec} a Ger_{publ}.

Tendence v lexikálním obsazení VG a VF (II.2.1)

Díky základnímu korpusu (Ger_R, Ger_{SPEC} a Ger_{PUBL}) jsme byli schopni v kapitole II.2.1 identifikovat hlavní typy lexikálního obsazení VG (slovesa pohybu – V_{mouv}, slovesa mluvení – V_{dic}, slovesa vnímání – V_{perc} a slovesa s významem manipulace předmětem – V_{manip}, viz II.2.1.1) a následně jejich korelace s ostatními faktory sémantické interpretace a s významovými typy Ger (viz Závěr II.2.1.3 a níže u jednotlivých významů).¹¹ Analýza tendencí v lexikálním obsazení VG zároveň umožnila odhalit některé rozdíly ve fungování Ger v jednotlivých žánrech (viz Příloha č. 3): zatímco v románech představují V_{mouv} a V_{dic} dohromady přibližně polovinu Ger, V_{manip} 13 % a V_{perc} přibližně 10 % (viz Graf č. 11), pro publicistické texty jsou příznačná zejména V_{dic} (viz Graf č. 10)¹² a pro texty odborné V_{manip}, příp. obecně kauzativa (a s nimi spojený význam Ger_{moyen}, viz Graf č. 9).¹³ Specifikem Ger v odborných textech je také vysoký výskyt statických predikátů (*étant, restant, příp. ayant*).

V lexikálním obsazení VF jsme mohli pozorovat podobné tendence jako u lexikálního obsazení VG: v románových textech dominují v VF(CG) slovesa pohybu a slovesa mluvení, stejně jako u VG, ale navíc se zde často setkáme i s mentálními predikáty (V_{ment}, zejména *penser*), které jsou naopak v VG vzácné.¹⁴ Podobně v Ger_{SPEC} jsou na pozici VF časté statické predikáty (*être, avoir* aj.) a kauzativa (příp. prostě mutační slovesa), často ve spojení s modálními slovesy (zejména *pouvoir*), a v Ger_{publ} fungují jako řídicí sloveso Ger často V_{dic} (viz II.2.1.2). Pokud má VF formu analytického

¹¹ Srovnání s obecnými frekvenčními seznamy sloves (viz Příloha č. 3) ukázalo, že v Ger chybí na prvních příčkách seznamu zejména modální slovesa (*pouvoir, vouloir, devoir, ale také savoir* aj.) a verba sentiendi (*croire, aimer, connaître* aj.): tato slovesa se totiž svým významem vážou primárně k subjektu (vyjadřují jeho motivace, přesvědčení a pocity, nikoli okolnosti hlavního děje), a proto jsou častá zejména v Pps (ve významu kauzálním). V Ger se s některými z nich můžeme setkat především v konstrukci *toutGer*, která umožňuje kauzální význam obvykle vyjadřovaný pomocí Pps negovat (vzniká tak význam přípustkový, viz II.2.2.3.2.2c); Pps a Ger jsou zde tedy v komplementárním vztahu.

¹² Ve srovnání s Ger_R však v Ger_{PUBL} převládají zejména neutrální deklarativní slovesa (*en déclarant, en annonçant*) a také V_{dic} zdůrazňující vysokou míru jistoty mluvčího, pokud jde o platnost sdělované informace (*en assurant, en affirmant*), příp. upřesňující fázi řečového projevu (*en ajoutant*), viz II.2.1.3.2.1. V Ger_{SPEC} tak na prvních příčkách frekvenčního seznamu úplně chybí V_{dic} vyjadřující způsob řečového projevu (*en hurlant, en criant* atd.), jež jsou častá v románech, protože jsou spojena s implikací emocionálního stavu mluvčího.

¹³ Obecně nejčastějším tvarem Ger je často lexikalizované *en attendant* (viz II.2.2.4.2.2) a dále dva tvary, které jsou mezi nejčastějšími i v obecných frekvenčních seznamech sloves: *en faisant* a *en disant*. V Ger_{SPEC} a Ger_{PUBL} se na prvních příčkách seznamu setkáme také se silně lexikalizovaným tvarem *en passant* (viz II.2.2.4.2.2).

¹⁴ Nejčastějším lemmatem na pozici VF(CG) je sloveso *dire* (tvoří 8 % všech CG); 80 % výskytů tohoto VF(CG) se však nachází v *incises* (typ dit-il + Ger, viz II.2.1.3.2.3c).

predikátu (např. právě s modálními slovesy, ale také se slovesy fázovými apod.), vytváří Ger primární významový vztah k plnovýznamovému slovesu (tedy většinou k infinitivu), viz II.2.1.2.1. VF v těchto případech funguje většinou pouze jako modalizátor daného vztahu (viz níže Ger_{cond}).

Vztah k plnovýznamovému slovesu (tedy k řídicímu ději) si Ger zachovává i v případě, že je řídicí predikát nefinitní (včetně tvaru verbálního substantiva, srov. [28]), eliptický (srov. [131]), oddělený od Ger hranicí věty (srov. segmentace výpovědi v [132] a [133]) a nebo je základem vedlejší věty vztahující se k VF, jež je formálně řídicím členem Ger.¹⁵ Stejně jako se tedy podmětový aktant Ger může, ale nemusí vztahovat k podmětu řídicí predikace (viz II.2.2.4.2.1), i vztah CIR může, ale nemusí Ger navazovat k VF řídicí predikace: základním principem zůstává sémantická kompatibilita (děje VG s dějem nadřazeným, nebo podmětového aktantu implikovaného intencí strukturou VG s některým nominálním elementem v bezprostředním kontextu).

Externí faktory sémantické interpretace Ger

Lexikální obsazení VG a jeho řídicího členu určuje základní významový vztah děje SG k ději PP; tento základní vztah je však modifikován jednak specifickou interpretační instrukcí Ger (integrace na pozici CIR), jednak dalšími faktory. Jak jsme konstatovali v I.3.1.2 a v analýzách V_{perc} v II.2.1.3.3 a V_{manip} v II.2.1.3.4, hloubkový kauzální vztah se transformací do Ger mění na okolnostní – tj. časové určení (Ger_{RT}) nebo význam prostředku (Ger_{moyen}), viz níže shrnutí u kauzálního vztahu. Z externích faktorů sémantické interpretace Ger jsme v I.4.1 určili jako rozhodující zejména **typ integrace Ger do PP**, tedy faktor „pozice“ (intra/extra/transpredikační). Na základě Schématu II (I.4.1) jsme pak vyslovili hypotézu, že antepozice a *détachement* zásadním způsobem modifikují interakci SG s PP.

V případě antepozice se tento předpoklad plně potvrdil (viz níže), výsledky analýzy *détachement* však ukázaly, že tento faktor není dostatečně jednoznačný (viz II.2.2.5.2). Nespojité připojena k řídicí predikaci je sice průměrně pětina Ger (v Ger_{spec} třetina), v mnoha případech je však tento jev dán tím, že je Ger oddělen od VF jinými větnými členy. Nespojité připojení tak často slouží pouze jako prostředek zachování

¹⁵ Srov. [85] nebo v II.2.2.4.2.1 nebo Ø; *En faisant la grève de la faim, je crois/je doute/je suis sûr qu'il, cherche seulement à montrer sa ténacité* (Reichler-Béguelin 1993: 249).

přehlednosti členění výpovědi u PP s rozsáhlým rozvitím, nebo je podobně jako u českého přechodníku fakultativní. Pokud je $SG_{Dét}$ skutečně v extrapredikačním vztahu k PP, mohou být tímto způsobem zablokovány některé významy obvykle spojované s intrapredikační pozicí: Ger může ztratit funkci (sekundárního) rématu a *Dét* zabraňuje užší významové integraci Ger do PP, např. ve významu Ger_{zp} (viz II.2.2.5.2).

Zásadní významové modifikace základního vztahu mezi ději SG a PP jsou však spojeny zejména s antepozicí (viz I.2.2.2.4.2, I.2.2.3.2 a II.2.2.5.1): Ger se vymaňuje z úzkého rámce intrapredikační pozice a získává větší referenční i sémantickou autonomii (viz Combettes 2003 v I.2.1.1.1 a Charolles 2003 v I.2.2.3.2). Díky této významové autonomii (a implikaci ikonického sledu dějů) může antepozice u Ger spouštět kauzální interpretaci i u dějů, které by v intrapredikační pozici byly chápány jako prostá průvodní okolnost (srov. výklad u [75], významové posuny u [94] a [95] a kauzální interpretaci procesuálních VG v antepozici např. v [191]). Antepozice navíc často funguje ve shlcích s dalšími faktory, zejména s kontextovým zapojením a s funkcí rámce; referenční autonomie pak někdy vede také k nekoreferenci podmětového aktantu VG s podmětem PP (referent S_{Ger} se nachází v prekontextu, viz II.2.2.4.2.1).¹⁶ Ger v antepozici zároveň funguje jako prostředek textové koheze: transformuje předchozí děj do CIR a uvádí jím děj PP.

Z hlediska frekvence i významových korelací představují antepozice a kontextové zapojení dva dominantní faktory (v obou případech se jedná přibližně o pětinu z celkového počtu Ger).¹⁷ Ostatní faktory jsou mnohem méně frekventované: nejčastější a nejvýraznější z nich, *toutGer*, představuje pouze 5 % Ger (viz II.2.2.3.2

¹⁶ Nekoreference S_{Ger} s podmětem PP tedy není samostatným faktorem ovlivňujícím sémantickou interpretaci dané konstrukce, ale spíše sekundárním symptomem faktorů primárních (konkrétně antepozice a kontextového zapojení). Navíc patří stejně jako *toutGer* k faktorům periferním, protože výskyt tohoto jevu nepřesahuje 3 % výskytů Ger (5 %, pokud bychom započítali i případy, kdy se Ger vztahuje k nefinitním nebo impersonálním tvarům), viz pozn. 32 v II.2.2.4.2.1.

¹⁷ U faktoru koordinace jsme konstatovali, že přibližně 10 % Ger je v koordinačním vztahu k jinému větnému členu (tento jev je častější v odborných textech); v 80 % případů je však Ger ve vztahu opět k jinému tvaru Ger, viz II.2.2.3.1 (stejný jev konstatoval také Dvořák u českého přechodníku, viz Dvořák 1983: 27-28). Stejně jako faktor nekoreference však i koordinace funguje pouze jako potenciální sekundární symptom významu Ger, a nemá tedy přímý vliv na jeho sémantickou interpretaci. Z ostatních typů větných členů v koordinaci s Ger je poněkud častější pouze *sansInf* (s významem negativní průvodní okolnosti), které signalizuje u Ger význam CC (kladná průvodní okolnost), příp. Ger_{zp} (způsob realizace děje).

a níže).¹⁸ Společným rysem všech lexikálních modifikátorů Ger je pak zejména to, že stejně jako Ger nevyjadřují konkrétní význam dané konstrukce, ale pouze modifikují základní interpretační instrukci (viz II.2.2.3.1) – většinou intenzifikací (*même, surtout* atd., ale také *tout*), příp. také restrikcí (*rien que, juste, seulement* atd., podobně jako restriktivní negace a vytýkácí konstrukce, viz II.2.2.2).¹⁹ Specifikem *tout* je pak to, že základní interpretační instrukci Ger odpovídá plně (viz „homogenizační efekt“ konstatovaný Franckelem; Franckel 1989: 321, II.2.2.3.2), a proto blokuje sekundární významy a posouvá vztah mezi SG a PP zpět k parataxi a simultaneitě. Vztah opozice mezi ději (adverzativní nebo přípustkový, viz níže) je však dán na základě pragmatického hodnocení kompatibility dějů, nikoli na základě čistě jazykových indikátorů.

Zřetelnou významovou modifikaci Ger vytváří virtuální povaha děje PP (význam Ger_{cond}, viz II.2.2.1.2.2 a níže); frekvence tohoto významu však také nepřesahuje 5 % z celku Ger. Výskyt zbývajících periferních realizací Ger (Ger_{comp}, Ger_{cliv}, a Ger_{neg}) průměrně činí méně než 1 % z celku Ger, a analýza jejich fungování proto umožnila především lépe definovat některé rysy centrálního Ger:²⁰

1. Navzdory explicitně vyjádřené anterioritě děje SG vůči ději PP je i u **složeného tvaru** Ger (Ger_{comp}, viz II.2.2.1.1) zachována základní interpretační instrukce spojená se vztahem *Contenant/contenu* (viz výše): Ger_{comp} tak může vyjadřovat i významy průvodní okolnosti, způsobu, prostředku atd. Nízkou frekvenci tohoto tvaru (průměrně 0,3 %; v Ger_R pouze 0,1 % z celku Ger) lze vysvětlit jednak konkurencí se složeným tvarem Pps (u kauzálního významu tento tvar dominuje), jednak tím, že je Ger schopen vyjádřit anterioritu i tvarem jednoduchým, pouze prostřednictvím aspektově-temporálních vztahů mezi ději. Stabilní přítomnost tohoto tvaru ve všech třech analyzovaných korpusech pak lze vysvětlit schopností této formy vyjadřovat explicitněji časové vztahy, a zejména schopností Ger vyjádřit pomocí

¹⁸ Výskyt druhého nejčastějšího adverbialního modifikátoru Ger, *même*, nepřesáhl 0,5 % z celku analyzovaných Ger (postupně 173 výskytů v Ger_R, 107 v Ger_{SPEC} a 6 v Ger_{PUBL}, viz např. [267]); následující modifikátor, *rien que*, je ještě třikrát méně častý (postupně 68, 20 a 0 výskytů z 38 444, 18 786 a 3 979 Ger, viz např. [269]), II.2.2.3.1.

¹⁹ Výjimkou je modifikátor *comme*, díky němuž je celé SG chápáno jako virtuální, ve významu srovnávacím, tedy způsobovém (viz [266] v II.2.2.3.1).

²⁰ Výskyt všech tří periferních forem Ger (ale také Ger_{cond}) je obecně vyšší v odborných a publicistických textech než v románech: všechny tyto formy totiž umožňují vyjadřovat vztah k PP explicitněji.

toutGer explicitně vztahy opozice-přípustky (*toutGer* tvoří u Ger_{comp} 15 % výskytů a je v těchto případech v komplementárním vztahu k Pps).

2. Schopnost vstupovat do **negace** je jedním z rysů *Ger* jakožto predikátu (v negaci funguje stejně jako VF, viz II.2.2.2.1); velmi nízký výskyt Ger_{neg} (průměrně 0,7 %) je dán jednak integrací *Ger* do řídicí predikace na pozici CIR (*Ger* obvykle vyjadřuje *kladnou* průvodní okolnost), jednak konkurencí s konstrukcí *sansInf*, která je na význam záporné průvodní okolnosti specializovaná (viz také níže).²¹

3. Možnost zdůraznit *Ger* pomocí vytýkácí konstrukce je vázána na jeho funkci CIR; výsledný významový efekt je podobný jako při zdůraznění pomocí restriktivní negace, adverbia *seulement* nebo diskontinuitní partikule *rien que* (viz II.2.2.3.1). Specifikem vytýkácí konstrukce je však jednak vytváření efektu kontrastu (kontrastní element může být vyjádřen i explicitně, pomocí druhého *Ger*, viz např. [262]), jednak nutná antepozice vůči ději PP a s tím spojená tendence k významu RT (zejména v Ger_R) nebo k významu prostředku (zejména v Ger_{SPEC} a Ger_{PUBL}). Stejně jako tvary Ger_{neg} a Ger_{comp} je i Ger_{cliv} často fakultativní, protože *Ger* je schopen daný význam vyjádřit i prostou antepozicí – vytýkácí konstrukce však opět činí daný vztah explicitnějším.

Lexikální obsazení SG a PP tedy určuje základní významový vztah mezi ději, tento vztah je však modifikován jednak interpretační instrukcí *Ger* (transformací do CIR), jednak kontextovými faktory, zejména pozicí (tj. způsobem integrace SG do PP), kontextovým zapojením a příp. *toutGer*. V následujícím přehledu významových typů *Ger* se pokusíme konkrétní realizace jednotlivých faktorů sémantické interpretace *Ger* shrnout, a to s poukazem na jejich typické české ekvivalenty.

Přehled fungování významových typů Ger

V kapitole I.1.2 jsme v návaznosti na Halmøyovou rozlišili významy *Ger* založené na simultaneitě dějů (typ Ger_{CC} , viz příklady v [10]) a významy založené na logických (široce kauzálních) vztazích (typ Ger_{log} , viz příklady v [8]). Na základě faktoru (ne)koreference dějů pak Halmøyová u typu Ger_{CC} vyčlenila význam „*manière*“ (způsob), založený na vztahu hypo/hyperonymie mezi VG a VF (v této práci Ger_{hypo})

²¹ Fungování restriktivní negace u *Ger* jednoznačně odhaluje polopredikační povahu této slovesné formy: jakožto predikát může *Ger* své rozvíjející větné členy vkládat do restriktivní negace, a jakožto CIR může být sám předmětem restrikce.

a u typu Ger_{log} význam „*équivelence*“ („*inclusion*“, v této práci Ger_{ekviv}), kde je PP abstraktní reinterpretací konkrétního děje SG (viz Halmøy 1982 a 2003a, a celkově Tabulka č. 1).

Výhodou klasifikace významových typů Ger , kterou představila Halmøyová, je přehlednost: na základě dvou základních kritérií ($[\pm sim]$ a $[\pm koreference]$) bylo možné rozmanité významy Ger poprvé systematizovat. Tato přehlednost však zároveň vedla i k simplifikaci: stranou zůstávají všechny významy, u nichž není rozlišení $[\pm sim]$ jednoznačné (význam způsobu je omezen na specifický typ Ger_{hypo} , protože způsob v širším smyslu často splývá s významem prostředkovým, který patří k Ger_{log} ; a mimo základní přehled zůstává i význam časového orientátoru, protože i zde je často obtížné odlišit simultaneitu od anteriority).

Základní nevýhodou klasifikace představené Halmøyovou je pak zejména absence vysvětlení vzájemných vztahů mezi jednotlivými významovými typy. Z tohoto důvodu jsme v závěru teoretického oddílu představili schéma předpokládaných vztahů mezi jednotlivými významovými typy Ger (viz I.4.2, Schéma III), a v následujících analýzách jsme na ně průběžně odkazovali.

Právě toto schéma nám může posloužit i zde jako východisko pro shrnutí vztahu významových typů Ger k jeho základní interpretační instrukci a k faktorům ovlivňujícím jeho sémantickou interpretaci, a zároveň umožňuje upřesnit jejich pozici z hlediska centra a periférie (přibližnou frekvenci daného typu naznačujeme pomocí velikosti segmentu, který mu odpovídá).²² K výchozímu rozlišení $[\pm sim]$ jsme přidali jednak odlišení základního sémantického vztahu parataxe (Ger_{cc} , příp. také Ger_{adver}) a vztahů hypotaktických (dolní část schématu), jednak zřetel k faktorům pragmatickým (inference, kontextové hypotézy a scénáře, viz I.3.1.2), které umožňují vysvětlit přechody mezi Ger_{zp} a Ger_{moyen} , a také fungování *toutGer*.

²² Výsledné poměry jsou založeny na průměru výskytu daného typu ve všech třech analyzovaných subkorpusech (tedy Ger_r , Ger_{spec} a Ger_{publ}); jedná se však pouze o vyjádření obecných tendencí, protože jakákoli kvantifikace významových typů Ger je konfrontována s inherentní *vágností* jeho významu (viz výše) a s překrýváním jednotlivých významů (právě z tohoto důvodu jsme v pracovních korpusech vyhradili pro určení významu Ger dva sloupce; níže představené tendence jsou založeny pouze na údajích z prvního uvedeného významu; viz II.1.2.3). Subjektivnost a aproximativnost hodnocení významů Ger se v níže uvedeném přehledu snažíme vyvažovat odkazováním ke konkrétním příkladům, systematickým zřetelem k tendencím v korelacích s explicitními faktory a zejména poukazováním na přechody mezi jednotlivými významovými typy.

V pravé části schématu rovněž upřesňujeme, že většina významových realizací Ger ve vztahu anteriority k ději PP je založena na těsné návaznosti dějů, bez časového přeryvu (viz „*contiguïté*“ v Gettrup 1977a, I.1.2.2.1). Zachování těsné návaznosti dějů SG a PP však není dáno snahou o respektování abstraktního „pravidla“ simultaneity, které je u Ger obvykle zmiňováno s gramatikách (viz Úvod), ale přirozeně vyplývá z významové interakce mezi ději, dané základní interpretační instrukcí. I když tedy děj SG (chrono)logicky předchází ději PP, vždy funguje jako (relevantní) okolnost děje PP, tj. jako *contenant*: u významu RT-*anter* vstupuje PP do interakce s výsledným stavem děje SG,²³ u vztahů čistě kauzálních je bází významu vztah časový (RT), a u vztahů prostředkových je děj SG integrován do děje PP na sémantické úrovni pomocí diskurzního vztahu *Elaborace* (příp. *encapsulation*, viz I.3.1.2). Mezi základním významem CC a vztahy široce kauzálními (zejména Ger_{moyen}) tedy není rozpor.

Výsledný přehled významových typů tedy představuje následující schéma:

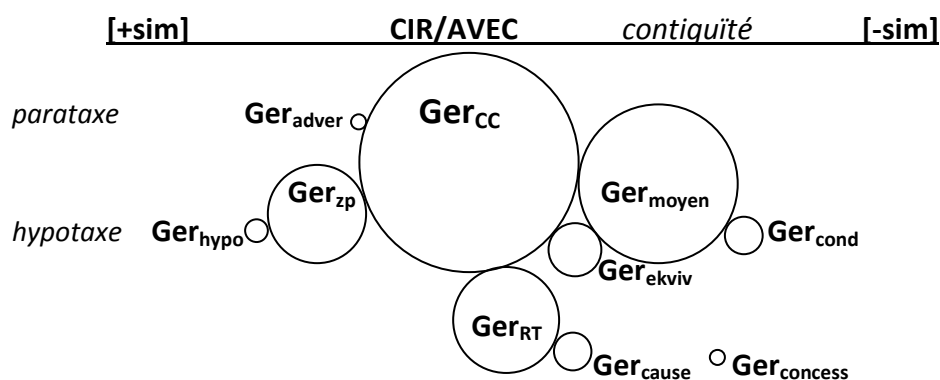

Schéma V – Přehled významových typů Ger a jejich frekvence

Jak vyplývá z výše uvedeného schématu, dominantním významem je u Ger význam **průvodní okolnosti** (CC), který odpovídá základní interpretační instrukci spojené s touto slovesnou formou. Celkově tento význam představuje třetinu Ger, je však častější v románech než v textech odborných a publicistických (v Ger_r představuje 42 % Ger, v Ger_{spec} a Ger_{publ} méně než čtvrtinu Ger). V Ger_{spec} a v Ger_{publ} jsou naopak častější široce kauzální vztahy, zejména Ger_{moyen} (v Ger_{spec}) a Ger_{ekviv} (v Ger_{publ}), viz níže.

²³ Právě z tohoto důvodu jsme v analýzách subkorpusů nerozlišovali mezi významem RT-*sim* a RT-*anter* (přechody mezi oběma kategoriemi jsou příliš těsné, viz níže); výsledná kategorie uvedená ve Schématu V tedy zahrnuje oba významy (obecně však lze konstatovat, že význam RT vyjadřují častěji a zřetelněji slovesa vyjadřující inherentně ohraničenost děje, zejména V_{mouv_tel}, a proto je i význam RT-*anter* častější; v případě simultaneity dějů odlišuje RT-*sim* od významu CC pouze kontextová zapojenost a s ní spojený vztah hypotaxe; viz Gettrupova kategorie *repère temporel-circonstanciel* u [12]).

Pro Ger ve významu průvodní okolnosti je typická intrapredikační pozice, příznačná pro Ger obecně, a zároveň funkce sekundárního rématu a hloubkový vztah parataxe mezi ději.²⁴ Tomuto základnímu významu odpovídá v češtině obvykle VF v koordinačním vztahu k PP (např. [173] nebo [189]),²⁵ simultaneita obou dějů může být zdůrazněna pomocí adverbia *přítom* (viz např. [183] nebo [190]).²⁶

Pro Ger_{CC} jsou příznačná procesuální slovesa (typy *en marchant*, viz II.2.1.3.1.3b, *en parlant*, viz II.2.1.3.2.3a a *en regardant*, viz II.2.1.3.3.3b);²⁷ většinou v kombinaci s rovněž procesuálním VF (např. [292]). Ger_{CC} může být od PP ze stylistických důvodů oddělen čárkou (viz např. [273] nebo [298]), význam průvodní okolnosti je však zachován.²⁸ Díky konstrukci *toutGer* lze význam průvodní okolnosti zachovat i v antepozici; v těchto případech je SG většinou kontextově zapojené (např. pomocí přímé anafory, viz např. [80]), a vyjadřuje tak pokračování předcházejícího děje (srov. [271], [150], [135]; bez *toutGer* např. [161]).²⁹ Antepozicí a kontextovým zapojením se však základní vztah parataxe může posouvat k hypotaxi (tedy k významu RT-sim, nebo RT-CC); tomu odpovídají i ekvivalenty v češtině, vyjadřující časové určení založené na simultaneitě (vedlejší věty uvozené spojkami *zatímco*, *jak* atd., viz např.

²⁴ Díky vztahu parataxe mezi ději je někdy možné zaměnit VG za VF; jak jsme ale konstatovali v I.1.2.1, tato manipulace většinou vede k významovému posunu (srov. [14] a [14]´ a pozn. 55 v I.1.2.1). Právě ve významu CC se Ger nejvíce blíží významu Pps (viz I.2.2.3.2a); oba tvary však nikdy nemohou být ve vztahu koordinace, protože se liší jejich základní syntaktický vztah k PP: Pps se vztahuje ke nominálnímu elementu, zatímco Ger zůstává primárně okolnostním určením řídicího děje.

²⁵ Pokud je rozsah rozvíjejících větných členů Ger omezený, můžeme se u tohoto významu setkat v češtině také s předložkovou frází s předložkou *s* (např. *se smíchem*, viz [229]). Omezený informační přínos těchto Ger však může posouvat vztah průvodní okolnosti k hypotaktickému vztahu způsobu (viz níže).

²⁶ S adverbium *přítom* se však můžeme setkat i u ekvivalentů Ger ve významu adverzativním; jak jsme konstatovali v II.2.2.3.2.2a, *přítom* funguje stejným způsobem jako *tout*: zdůrazňuje simultaneitu obou dějů, čímž mohou lépe vyniknout potenciální rozpory mezi ději.

²⁷ Čistý význam CC většinou zachovávají V_{mouv} (typ *en marchant*); pokud se však typy *en parlant* a *en regardant* kombinují s mutačním (nebo obecně událostním) VF, mohou nabývat nuance prostředkové nebo kauzální (viz např. [176] nebo [193]).

²⁸ Jak jsme upozornili v II.2.2.5.2 a výše, nespojitě připojení Ger může rovněž blokovat užší integraci SG do PP ve významu způsobu (viz níže).

²⁹ Právě Ger *en parlant* a *en marchant* (společně s fázovým slovesem *en continuant*, vyjadřujícím explicitně pokračování předchozího děje, [274]) představují tři nejčastější lexikální obsazení *toutGer* v románech (viz Příloha č. 4); u *en parlant* je v konstrukci *toutGer* polovina výskytů (viz II.2.1.3.2.3a), u *en marchant* 17 % (viz II.2.1.3.1.3b).

pozn. 19 v II.2.1.3.2.3a, nebo předložková fráze s předložkou *za*, např. *en marchant – za chůze*, nebo *při*, viz např. [175]’).³⁰

Ger_{CC} mohou vstupovat do vztahů koordinace (nebo antiteze) se svým negativním pendantem, konstrukcí *sansInf*, která vyjadřuje zápornou průvodní okolnost; obě konstrukce však mohou nabývat i nuance způsobové (viz např. [270]).³¹ Ger je schopen vyjadřovat průvodní okolnost i ve složeném tvaru (Ger_{comp}, viz [220]) a v negaci: negativní lexikální význam VG je neutralizován tvarem Ger_{neg} (např. *en ne cessant de* nebo *en ne quittant pas des yeux...*, viz II.2.2.2.1.1, příklady [240] a [241]).

Pokud lze děje chápat jako nekompatibilní (odporují obvyklým scénářům), může vztah průvodní okolnosti v konstrukci *toutGer* nabývat významu **adverzativního** (Ger_{adver}); přechody mezi oběma typy (tedy Ger_{CC} a Ger_{adver}) jsou však pozvolné (viz II.2.2.3.2.2a-b a např. [174]), protože závisejí na hodnocení nekompatibility obou dějů. Jak jsme konstatovali v I.3.2 (Schéma I), specifikem *toutGer* je zachovávání polarity mezi vztahem průvodní okolnosti (CC – pól ET) a vztahem adverzativním (pól MAIS): oba významy jsou tedy v *toutGer* vždy obsaženy, pouze v různé míře.³²

ToutGer vyjadřující pokračování předcházející činnosti (viz výše) tedy mohou nabývat nuance adverzativní; častější je tento význam v odborných textech, kde do *toutGer* vstupují predikáty vyjadřující zachování určitého stavu nebo vlastnosti („prezervační procesy“, viz Gosselin – François 1991: 49; zejména *restant, conservant, gardant* a *maintenant*, viz Příloha č. 4, II.2.2.3.2.2a-b, [275], [276]).³³ Adverzativní význam však může vyjádřit i spojení *même + Ger* (viz např. [267]), stejně jako u *toutGer* však může i u tohoto spojení přecházet význam k přípustce, Ger_{concess} (viz [268]).

Přestože je **přípustkový význam** (Ger_{concess}) zmiňován ve většině výčtů významových typů Ger (srov. Úvod), v rámci celku Ger představuje jednoznačně periferní kategorii (průměrně pouze 1 % Ger, podobně jako Ger_{adver}): stejně jako

³⁰ Při překladu nerozvitých anteponovaných Ger_{CC} může vést kontextová zapojenost k jejich redukci na prosté adverbium *přítom* (viz [175]’).

³¹ V češtině odpovídá konstrukci *sansInf* vedlejší věta uvozená spojkou *aniž* (viz např. [238], kde *sansInf* vyjadřuje zápornou průvodní okolnost a Ger okolnost kladnou); viz také [239].

³² Oba významy mohou být v češtině zachovány pomocí spojky *ale* a adverbium *přítom* (viz [219]).

³³ U Ger_{adver} v Ger_{SPEC} a Ger_{PUBL} jsme pak konstatovali také tendenci vytvářet pomocí adverzativního vztahu novou entitu ([117]), příp. vyjadřovat nečekaný pozitivní aspekt hlavního děje (srov. [279]); také z tohoto důvodu jsou Ger_{adver} v odborných a publicistických textech o něco častější než v románech (viz např. [281]), přesto však jejich výskyt zůstává marginální (nepřesahuje 3 %).

Ger_{adver} je založen na rozporu mezi ději SG a PP, vztah se však posouvá k hypotaxi, protože báží tohoto významu je vztah kauzální (viz II.2.2.3.2.c). Právě zde je Ger v komplementárním vztahu k Pps: vyjadřuje negaci kauzálního vztahu, často v lexikálním obsazení s mentálními predikáty (typ *tout en sachant*, srov. např. [285] a [286]); podobný komplementární vztah jsme konstatovali také u Ger_{comp} a složeného tvaru Pps (srov. např. [223] a [223]).³⁴

Přechodovou kategorii mezi Ger_{cc} a vlastním významem způsobu (Ger_{zp}) tvoří případy, kdy Ger sice vyjadřuje průvodní okolnost hlavního děje, ale díky kontextovým hypotézám tento děj blíže charakterizuje. Typický je tento významový typ Ger v *incises* (viz II.2.1.3.2.3c), ale můžeme se s ním setkat i ve spojení s jinými typy VF (srov. typ *elle est partie en claquant la porte* v II.2.1.3.4.3b). Společným jmenovatelem většiny těchto užití Ger je to, že různým způsobem blíže charakterizují emocionální stav jednajícího subjektu (*en chantant, en pleurant, en frémissant, en sautillant* atd., viz také II.2.1.3.1.3c), v *incises* se pak Ger podílejí na interpretaci celého (reprodukováného) řečového aktu (viz II.2.1.3.2.3.c).

Přestože **Ger v *incises*** tvoří pouze 7 % z celkového počtu Ger v románech (v Ger_r), představují jedno z nejtypičtějších a nejstarších užití této slovesné formy: kondenzovaně vyjadřují děj simultánní s dějem hlavním (u *incises* s řečovým aktem) a zároveň díky předpokladu relevance CIR vůči PP spouštějí komplexní inferenční procesy založené na interpretaci mimiky, gest, tělesných pohybů i postojů, ale i způsobu výslovnosti nebo manipulace předměty. Právě v tomto užití by Ger v češtině nejlépe odpovídal přechodník současný; kvůli stylistickému příznaku zastaralosti však většinou překladatelé volí jiná řešení: pokud je to možné, použijí depredikační ekvivalent, který stejně jako přechodník nezatěžuje uvozovací větu (srov. např. předložkovou frázi ve významu RT v [151] nebo adverbium ve významu způsobovém v [182]), dominantní však zůstává stejně jako u prostého Ger_{cc} plně predikační ekvivalent (většinou v koordinačním vztahu k V_{dic}, viz např. [159] nebo [179]).³⁵

³⁴ V češtině odpovídá tomuto významu vedlejší věta se spojkami *ačkoli, třebaže* nebo *i když* (viz např. [283]).

³⁵ Nevýhodou těchto plně predikačních ekvivalentů je kromě potenciálního přetížení uvozovací věty také nutnost explicitně vyjádřit časové vztahy mezi ději, které jinak u Ger zůstávají vágní. Jak jsme konstatovali v II.2.1.3.2.3c, v češtině je možné rovněž nahradit neutrální uvozovací V_{dic} pomocí okolnosti

Častěji než v postponovaných uvozovacích větách (*incises*) se Ger vyskytuje v uvozovacích větách antepionovaných; Ger zde však většinou nevyjadřuje okolnost řečového aktu jako v *incises*, ale přímou (nebo nepřímou řeč) sám uvozuje. Typ *en disant* představuje 31 % ze všech VG(V_{dic}) v románech a velmi častý je rovněž v publicistických textech, protože umožňuje variovat způsoby uvození reprodukováných řečových aktů (viz [178]). Základním vztahem i v tomto případě zůstává průvodní okolnost (viz II.2.1.3.2.3b).

U VG(V_{dic}) se můžeme setkat i s významem **způsobu** založeným na lexikálních vztazích mezi VG a VF (**Ger_{hypo}**, typ *dit-elle en chuchotant*, viz II.2.1.3.2.3c). Tento význam je však u VG(V_{dic}) obecně málo častý, protože sém neutrálního VF(V_{dic}) *dire/faire* je plně obsažen ve významu VG(V_{dic}); V_{dic} s významem způsobu realizace děje se proto většinou kombinují s jinými typy sloves (výskyt Ger_{hypo} nepřesahuje u Ger v *incises* 5 %). S významem Ger_{hypo} se můžeme ojediněle setkat také u V_{manip} (srov. [202]), nejčastější je však u sloves pohybu (viz II.2.1.3.1.3c, typ *arriver en courant*, viz např. [101]).³⁶ Tento typ užití Ger odhaluje typologické rozdíly ve vyjádření způsobu realizace děje mezi češtinou a francouzštinou: zatímco v češtině je význam způsobu pohybu vyjádřen stejně jako v angličtině ([100]) ve slovesném základu (a v češtině směr pohybu v prefixu; *při-běhl*), ve francouzštině je vyjádření způsobu děje fakultativní. V II.2.1.3.1.3c jsme však poukázali na některá omezení této ekvivalence (např. specifický význam VG, viz [164] nebo [168]).³⁷ Typ Ger_{hypo} tedy odhaluje některé typologické rozdíly mezi češtinou a francouzštinou (přechodník do podobných vztahů vstupovat nemůže); z hlediska celku fungování Ger však tento význam zůstává

vyjádřené ve francouzštině pomocí Ger (srov. *dit-il en soupirant – povzdech si*, [181]). Tento jev by si však zasloužil podrobnější kontrastivní analýzu.

³⁶ Nejčastějším lexikálním obsazením tohoto typu je právě *en courant* (532 výskytů v Ger_R), které se v 90 % případů pojí s VF(V_{mouv}). Většinou je však ve vztahu nikoli s VF(V_{mouv}) s významem cíle pohybu (*arriver*), ale s významem východiska (zejména *sortir*, ale také *partir* a další). Kromě sloves vyjadřujících rychlost pohybu jsou v tomto užití častá slovesa s významem tělesného postoje, zejména *en titubant* (viz [165]). Oba typy mohou rovněž spouštět kontextové hypotézy ohledně emocionálního (nebo fyzického) stavu subjektu (srov. také *aller ...-ant* v [157]).

³⁷ V_{mouv} vyjadřující způsob pohybu se navíc mohou kombinovat i s atelickými slovesy pohybu (viz Schéma IV), pak je sém VF většinou plně obsažen i v VG.

jednoznačně periferní (celkově nepřesahuje 3 %; častější je pouze v románech, díky vyššímu výskytu V_{mouv}).³⁸

Frekventovanější je **význam způsobu** nevázaný na úzkou kategorii hypo/hyperonymie (Ger_{zp}): celkově představuje 13 % ze všech výskytů Ger, je tedy po Ger_{CC} (29 %) a Ger_{moyen} (21 %, viz níže) třetím nejčastějším typem Ger (společně s Ger_{RT} , viz níže). Jeho odlišení od Ger_{CC} je často obtížné (srov. výše Ger v *incises* a typ *elle est partie en claquant la porte*), obecně však platí, že při posunu vztahu simultánních dějů od parataxe k hypotaxi (tj. ke *specifikaci* řídicího děje) vzniká právě význam způsobový (Ger_{hypo} je extrémním případem tohoto vztahu). Stejně jako u Ger_{CC} je i zde typická intrapredikační pozice (Ger_{zp} je sémanticky integrováno do PP)³⁹ a Ger_{zp} stejně jako Ger_{hypo} specifikuje některý aspekt realizace hlavního děje (srov. u V_{manip} typ *il ouvert la porte en la soulevant un peu*, II.2.1.3.4.3c, [201]). Indikátorem významu Ger_{zp} může být vztah koordinace nebo juxta pozice s adverbii na –ment (viz např. [221]; a to i u Ger_{neg} , srov. první Ger v [221], nebo ve tvaru Ger_{comp} [133]), ale i s jinými větnými členy, např. s předložkovými frázemi (srov. extrémní případ v [143]).

Jak jsme konstatovali v II.2.1.3.4.3c, význam způsobu (Ger_{zp}) může přecházet k **významu prostředku** (Ger_{moyen}), a v některých případech obě kategorie splývají (srov. u českého přechodníku typ způsob-prostředek, Dvořák 1983: 33). Těsné přechody mezi významem způsobu a prostředku odrážejí i užití spojkových sousloví *tak, že* a *tím, že*, která je v mnoha případech možné považovat za synonymní (srov. např. [210] s [214] a [215]). Rozlišujícím rysem mezi oběma typy může být jednak $[\pm sim]$ (pro Ger_{zp} je typická simultaneita, stejně jako pro Ger_{CC}) a $[\pm log]$ (Ger_{moyen} je založen na široce kauzálním vztahu).

Vzhledem k tomu, že jsou oba významy založeny na *Elaboraci* hlavního děje, záleží rozlišení mezi nimi často na pojetí řídicího děje: u procesuálních PP převládá spíše význam způsobový (viz [210] a [214]), u událostně pojatých PP pak spíše význam Ger_{moyen} (viz [215]). Přestože extrémní póly kategorie způsob-prostředek jsou velmi zřetelné (Ger_{hypo} , [101] a Ger_{zp} např. v [201], proti Ger_{moyen} v [203]), přesné odlišení

³⁸ Hlubší kontrastivní výzkum vyjádření způsobu realizace pohybu v češtině a ve francouzštině (příp. ve srovnání i s jinými jazyky) bude možný zejména po rozšíření paralelního korpusu InterCorp na začátku roku 2012.

³⁹ Významy Ger_{CC} a Ger_{zp} tvoří v románech společně 70 % všech Ger v postpozici (viz II.2.2.5).

obou významů často není nutné (ani možné, viz např. [130]): v obou případech je Ger odpovědí na otázku *Comment ?* (viz explicitně např. [132]).

Základem vztahu Ger_{moyen} zůstává hloubkový vztah kauzální (tedy [log]), založený na pragmatických znalostech (srov. [réussir]–[travailler] nebo [briser]–[cogner contre l'évier] v [22]), prostředkové chápání tohoto vztahu je pak kromě událostního pojetí PP ([-sim]) určováno zejména rysem [intention], tedy záměrností daného děje.⁴⁰ Právě z tohoto důvodu jsou Ger_{moyen} tak častá ve spojení s VF s volitivní sémantikou (např. *essayer* [176] nebo *tenter* [206], ale také *vouloir*, [261] s Ger_{cliv}), ale také obecně se slovesy presuponujícími úsilí (např. *réussir*, viz [8a] nebo [207]). Pro vznik významu Ger_{moyen} však stačí na pozici VF i prosté kauzativum (viz např. [209], [211], [289] nebo [260] v Ger_{cliv}) nebo faktitivní konstrukce (viz [22]), protože vyjadřují záměrnou činnost a otevírají pozici pro kauzální (prostředkové) doplnění, viz I.1.2.2.3.⁴¹

Právě ztrátou rysu [intention] vzniká u Ger nuance **čistě kauzální (Ger_{cause})**, je však relativně málo frekventovaná (průměrně pouze 5 % Ger, zejména v románech), protože pro Ger jsou typické agentivní predikáty (umožňují mu zřetelnou vazbu na podmětový aktant v PP a vyjádření okolnostního významu, viz I.3.1.1 a II.2.2.4.2). Neagentivnost je typická zejména pro slovesa vnímání (viz klasifikace II.2.1.3.3.1), především pro typ *en voyant* (viz II.2.1.3.3.3a):⁴² SG vyjadřuje (percepční) stimul a PP reakci na něj (viz [187]). Právě VG(V_{perc}) bývají proto většinou v gramatikách uváděna jako ilustrace kauzálního významu Ger (viz [V] v Úvodu).⁴³ Ve srovnání s Pps zde však stejně jako u jiných Ger zůstává základem významu vztah okolnostní (*repère temporel*), čemuž odpovídají i typy českých ekvivalentů (nejčastěji vedlejší věty se spojkou *když*, viz např. [188], příp. předložkové fráze s předložkou *při*, viz [152]). Kauzální význam je

⁴⁰ V češtině tomuto typu Ger odpovídají jednak již zmíněné vedlejší věty se spojkami *tím, že* nebo *tak, že*, ale také nominální fráze v instrumentálu (viz např. [177]).

⁴¹ Kromě významu prostředkového však může Ger vyjádřit i užší význam nástroje (viz II.2.1.3.4.3d), zejména v odborných textech, kde jsou časté tvary *en employant*, *en utilisant*, *en se servant de* + nástroj. Tento typ užití Ger potvrzuje blízkost této slovesné formy s konstrukcí *avecSN* (viz např. [205]).

⁴² Neagentivnost děje VF jsme konstatovali také i jiných sloves, např. u neagentivních V_{mouv} (srov. *en tombant* v [145]), ale také např. u V_{manip} (srov. *Je me suis brûlé en refermant le four*, [75]). Podobně mohou být jako kauzální interpretována některá VG(V_{dic}), pokud je výsledný efekt nezáměrný (viz II.2.1.3.2.3a). Společným jmenovatelem zůstává nezáměrnost daného kauzálního vztahu (na rozdíl od Ger_{moyen}). Kauzální nuanci si VG(V_{perc}) zachovává i v negaci (srov. [245]).

⁴³ Neagentivnost děje může vést k tomu, že se proživatel děje v PP přesune na pozici předmětu, a vzniká tak nekoreference podmětu PP s podmětovým aktantem VG (viz např. [188]).

obecně zřetelnější při zachování ikonického sledu dějů (SG v antepozici) a u událostních predikátů (srov. typ *en voyant a en regardant*, II.2.1.3.3.3a-b).⁴⁴

Těsnou vazbu na dominantní význam Ger_{moyen}, příp. na široce kauzální vztahy obecně má rovněž koreferenční typ Ger_{ekviv}: výsledek děje je vždy do určité míry reinterpetací jevu, který jej vyvolal. U ekvivalentů tohoto typu Ger v češtině dominují výrazy s významem prostředkovým: spojkové sousloví *tím, že* (např. [172] nebo [212]), příp. nominální fráze v instrumentálu. Právě u tohoto typu se pak můžeme častěji setkat s negací nebo negativním lexikálním významem VG/VF: negativní jev má negativní interpretaci (viz např. [237], [249] a [250]). Tento typ je příznačný zejména pro publicistické texty, protože umožňuje kondenzovaně vyjádřit interpretaci určitého děje (viz např. [237] nebo [222]);⁴⁵ celkově však představuje pouze 7 % Ger.

Jednoznačně periferní je pak podmínkový význam Ger (Ger_{cond}), který vzniká na základě vztahu prostředkového nebo široce kauzálního v případě, že je daný vztah považován za virtuální (průměrně 5 % Ger, častěji zejména v textech odborných).⁴⁶ Faktory určující virtuálnost děje CG jsou vázány na řídicí predikaci: slovesný způsob nebo čas VF (kondicionál, *subjonctif plus-que-parfait*, nebo budoucí čas), modalita (zejm. modální sloveso *pouvoir*, časté v odborných textech), ale také polomodální slovesa typu *risquer de* apod. ([252]), příp. negace nebo negativní význam VF ([136]).⁴⁷ Význam podmínky/předpokladu je u Ger zřetelný zejména v antepozici (polovina Ger_{cond} se nachází v antepozici): Ger vytváří interpretační rámec („mentální prostor“), do něhož vstupuje PP (viz Fauconnier 1984, I.2.2.3.2 a II.2.2.1.2.2).⁴⁸ V postpozici sice

⁴⁴ Jak jsme konstatovali výše, antepozice (tedy ikonický sled dějů) může vytvářet kauzální nuance i u dějů, které na hloubkové úrovni tento vztah nenavazují (srov. např. [75]); ještě zřetelnější je tento efekt v kombinaci s Ger_{cliv} (viz např. [257]).

⁴⁵ Někdy však může být vztah mezi oběma ději tak volný, že se blíží prosté juxtapozici (viz [178]).

⁴⁶ Virtuálnost děje PP je sice nutnou, ale nikoli dostatečnou podmínkou pro vznik významu Ger_{cond}: zásadní je rovněž hloubkový kauzální vztah mezi ději (jinak zůstává význam u Ger_{cc}, viz např. [228] a [229]).

⁴⁷ V češtině tomuto typu Ger odpovídají zejména vedlejší věty se spojkou *kdyby* ([227], [213] nebo [230]) nebo s polysémií spojkou *když* ([231] nebo [252]), příp. lexikalizované tvary *za předpokladu, že* aj. ([232]).

⁴⁸ Právě anteponovaná Ger_{cond} bývají v transpredikačním vztahu k PP, a vykazují proto tendenci k lexikalizaci (viz např. *en y regardant de plus près* v [185], nebo tvary *en admettant/supposant que*, viz také II.2.2.4.2.2).

děj SG zůstává virtuální, ale díky těsnější vazbě na řídicí predikát převládá spíše vztah prostředkový (srov. [8a] a často s VF *pouvoir*, např. [204]).⁴⁹

Podobný rozdíl v interpretaci v závislosti na typu integrace do PP můžeme pozorovat také u posledního významového typu Ger, **časového orientátoru** (*repère temporel*, **Ger_{RT}**): v intrapredikační pozici mají tato Ger díky funkci sekundárního rématu tendenci vyjadřovat spíše význam průvodní okolnosti, příp. prosté časové určení řídicího predikátu (srov. např. [179], [149] nebo [151]), zatímco v antepozici vytvářejí spaciotemporální rámec pro celek PP.⁵⁰ Význam RT vykazuje jednoznačnou korelaci s faktorem kontextového zapojení (nízká výpovědní dynamičnost posouvá Ger od vztahu parataxe k hypotaxi; viz II.2.2.4.1). Z hlediska lexikálního obsazení jsou pro Ger_{RT} typická zejména slovesa pohybu inherentně vyjadřující ohraničenost děje (typ *en entrant*, viz II.2.1.3.1.3a); z tohoto důvodu je Ger_{RT} poněkud častější v románech, kde je frekvence V_{mouv} obecně vyšší (celkově tvoří Ger_{RT} průměrně 14 % Ger).⁵¹ Právě tato slovesa jsou schopna vyjádřit i změnu spaciotemporálního rámce ([153]): děj PP pak vstupuje do interakce s výsledným stavem SG.⁵²

Celkově tedy můžeme konstatovat, že jsou pro Ger typické zejména dva významy, které sdílí s konstrukcí *avecSN*: průvodní okolnost a význam prostředku (v případech inferenčních vztahů). Přechodovou kategorií mezi těmito dvěma typy tvoří význam způsobu (Ger_{zp}): stejně jako Ger_{CC} je založen na simultaneitě dějů, užší sémantickou integrací do PP se však daný vztah posouvá k hypotaxi, která je příznačná pro Ger_{moyen}. Podobnou frekvenci jako Ger_{zp} pak vykazuje také časové určení (Ger_{RT}), založené na faktoru kontextové zapojenosti.

⁴⁹ Právě u typu Ger_{cond} se můžeme setkat i s explicitním časovým přeryvem mezi ději SG a PP (viz např. [8d] nebo [36]). Tento typ vztahu je však vázán výhradně na Ger_{cond} v antepozici (překlenutí časového přeryvu je umožněno díky mentálnímu prostoru, který Ger_{cond} vytváří); intrapredikační pozice časový přeryv mezi ději vylučuje.

⁵⁰ Referenční a sémantická autonomie spojené s antepozicí a kontextovým zapojením způsobují, že se u tohoto typu Ger objevuje nekoreference s podmětem PP (viz např. [26] nebo [153]). Autonomie Ger_{RT} může vést i k lexikalizaci některých tvarů, srov. např. *en passant* (II.2.2.4.2.2).

⁵¹ S významem Ger_{RT} se však můžeme setkat i u jiných typů sloves, např. u V_{manip} ([197], [198]) nebo u V_{perc} ([186]).

⁵² Mezi ději však může být také vztah simultaneity (srov. zejména V_{mouv} vyjadřující dráhu pohybu, typu *en passant*, viz [148]), význam časového orientátoru je však zachován (v češtině těmito výskytům rovněž odpovídá nejčastěji vedlejší věta časová, nebo adverbialní tvary, např. *cestou*). Právě z tohoto důvodu by bylo vhodné v prezentacích významových typů Ger (např. v gramatikách nebo učebnicích) nesměšovat do kategorie „simultaneita“ významy Ger_{RT-sim} a Ger_{CC}.

Ostatní významy jsou specifickými deriváty těchto významů základních: Ger_{hypo} je vázán na lexikální vztah mezi VF a VG; mezi Ger_{zp} a Ger_{moyen} se nachází Ger_{ekviv}, založený na koreferenci dějů SG a PP; významový efekt Ger_{cause} vzniká ztrátou rysu [intention] u Ger_{moyen}; a význam Ger_{adver} vzniká díky konstrukci *toutGer* a pragmatickému hodnocení dějů SG a PP jako nekompatibilních. Jednoznačně periferními realizacemi Ger jsou pak významy Ger_{cond} a Ger_{concess} – jedná se o terciární deriváty, založené na časově-temporálním vztahu (u Ger_{concess} je přidán příznak negace kauzálního vztahu, u Ger_{cond} příznak virtuálnosti děje).

Srovnáme-li tento přehled s frekvencí významových typů u českého přechodníku, zjistíme, že se téměř úplně shodují (viz Dvořák 1983: 33): dominantní je význam průvodní okolnosti (častější v literárních textech) a vztah způsobu-prostředku (častější v odborných textech); následuje „časová okolnost“ a „příčina a důvod“ (v obou případech přibližně 11 % výskytů). Výskyt vztahů adverbzativních, přípustkových, podmínkových a „obecnějšího pojmenování děje“ (zde Ger_{ekviv}) se pohybuje v rozmezí desetin procenta až tří procent (u obecnějšího pojmenování děje).⁵³ Z typologických důvodů se pak u přechodníku nevyskytuje ekvivalent významu Ger_{hypo} (spojení **přišel běhaje* je vyloučeno, viz výše), a zápornou průvodní okolnost (průměrně 8 % přechodníků, *ibid.*) vyjadřuje francouzština primárně nikoli pomocí Ger, ale konstrukcí *sansInf*.

Kromě podobností v sémantickém fungování jsme však u Ger a českého přechodníku konstatovali i shody na rovině morfologické a syntaktické: v obou případech jde o adverbialní formy slovesné (V_c), fungující jako základ polopredikační konstrukce (viz I.2.1) a oba tvary mají v rámci řídicí predikace funkci CIR.⁵⁴ Obě formy navíc vykazují stejné tendence pokud jde o lexikalizaci (viz II.2.2.4.2.2), koordinační vztahy (viz výše) nebo pozici (73 % přechodníků se nachází s postpozicí, Dvořák 1983: 21, srov. podobný poměr u Ger, II.2.2.5.1). Zásadní rozdíl mezi přechodníkem a Ger tedy spočívá zejména ve frekvenci a stylistickém příznaku: zatímco Ger se vyskytuje

⁵³ Výskyt adverbzativního vztahu a vztahu přípustkového je u přechodníku ještě nižší než u Ger, protože přechodník nedisponuje ekvivalentem konstrukce *toutGer*.

⁵⁴ Kvůli kongruenci s podmětovým aktantem je u přechodníku tradičně uváděna funkce „doplňku“, avšak např. *Mluvnice češtiny 3* řadí přechodník k příslovecným určením okolnostním (Daneš – Grepl – Hlavsa 1987: 169). Vývoj přechodníků v českých nářečích a také v jiných slovanských jazycích však ukazuje, že bez archaizující kodifikace by i český přechodník posílil své rysy adverbialní formy slovesné a kongruenci by potlačil (viz např. Dvořák 1983: 55 a Nádvoříková 2010b: 83-84).

i v mluvené řeči a jeho výskyt v psaných textech je stabilní (viz Příloha č. 2), přechodník má příznak zastaralosti, je desetkrát méně častý než Ger a velkou část jeho výskytů představují tvary lexikalizované.

Sondy do česko-francouzské části paralelního korpusu InterCorp však ukazují, že systémové rozdíly mezi oběma formami jsou hlubší a že je při jejich analýze potřeba brát v úvahu širší kontext participiálních (a obecně polopredikačních) konstrukcí ve francouzštině. Nejčastějším ekvivalentem při překladu českého přechodníku do francouzštiny totiž není očekávaný tvar Ger, ale Pps.⁵⁵ Toto konstatování však již přesahuje zaměření této práce a naznačuje možnosti rozšíření výzkumu v ní prezentovaného.

Omezení a možnosti rozšíření výzkumu sémantické interpretace Ger

Korpusová analýza faktorů sémantické interpretace francouzského *gérondivu* pojednaná v této práci představuje pouze jeden z mnoha možných přístupů k dané problematice. Jak jsme upozornili v Úvodu, principy sémantického fungování Ger by bylo možné zkoumat rovněž pomocí testů, manipulací a parafrází, nebo např. prostřednictvím kognitivních metod zkoumajících způsoby konceptualizace dějů. Stranou pozornosti v této práci zůstala rovněž problematika prezentace *gérondivu* v jazykových učebnicích; analýza typického lexikálního obsazení, frekvence jednotlivých významových typů a jejich českých ekvivalentů by však mohla přispět k tomu, aby výklad fungování tohoto tvarů lépe odpovídal reálné situaci v jazyce.

Při aplikaci výsledků výzkumu prezentovaného v této práci je však třeba brát v úvahu také omezení daná korpusy, jež byly použity jako materiálová základna (viz II.1): analyzované subkorpusy literárních, odborných a publicistických textů se např.

⁵⁵ Srov. např.: *Jednou nabili pana Jirouta do kanónu, a když ho vystřelili a pan Jirout dosáhl vrcholu křivky, rozpráhl ruce a po hlavě padaje zvolna dolů viděl, že už dávno minul trampolínu [...]* (Hrabal, *Postřižiny*, 1976) → *Un jour, on chargea M. Jirout dans son canon et lorsqu'on eut fait feu et que M. Jirout eut atteint le sommet de sa trajectoire il écarta les bras et, tombant lentement, la tête en bas, il vit qu'il avait déjà dépassé le trampoline ;* (Ancelot, 1987), viz Nádvořníková 2010b: 94. Tvar Pps zde zaručuje zachování významu průvodní okolnosti, který vyjadřuje přechodník *padaje*; transformací do Ger by se v antepozici význam posunul k časovému určení, což by bylo v rozporu s významovým vztahem mezi oběma ději (význam průvodní okolnosti je signalizován i adverbiem, *zvolna/lentement*). Ger je sice druhý nejčastější ekvivalent přechodníku ve francouzštině, další nejčastější typy ekvivalentů však stejně jako Pps opět akcentují prostý význam průvodní okolnosti (*sansInf* a objektové absolutní konstrukce). Podobnou tendenci konstatoval také Dvořák při analýze překladů z francouzštiny do češtiny: čtvrtině přechodníků v češtině sice odpovídá ve francouzštině Ger, ale 16 % přechodníků v překladech odpovídá ve francouzštině participiálním konstrukcím (Dvořák 1972 : 106).

velmi liší rozsahem, a navíc odrážejí fungování Ger pouze v psaných textech a jeho užití v mluvené řeči nebo v jiných typech textů zůstává neprozkoumáno. V případě paralelního korpusu InterCorp je pak nutno uvážit zejména jeho malý rozsah, který neumožňuje dostatečně vyvažovat specifika idiolektu jednotlivých autorů.

Právě rozšíření korpusu InterCorp (v česko-francouzské i francouzsko-české části), jež je plánováno na začátek roku 2012, však otevře další možnosti rozšíření výzkumu problematiky Ger: bude možné provést podrobnější analýzu některých strukturních rozdílů mezi francouzštinou a češtinou (např. ve fungování vyjádření způsobu realizace pohybu nebo okolností děje v uvozovacích větách) nebo rozšířit kontrastivní analýzy Ger na celek participiálního systému v obou jazycích (včetně problematiky českého přechodníku). Doufáme, že naše práce k tomuto širšímu výzkumu alespoň částečně přispěje.

PŘÍLOHY

Příloha č. 1

Přehled rysů konstrukcí sekundární predikace (Havu – Pierrand 2008b: 8–12)

<i>Trait</i>	1a	1b	2a	2b	3a	3b
Type 1						
tour 1.1 – Il est parti ; <i>décision malheureuse</i>	-	+	-	-	+	+
tour 1.2 – <i>Malheureusement</i> , il est parti	-	+	-	-	+	+
tour 1.3 – <i>Sa nièce arrivant</i> , c'était le feu dans la maison	+	-	+	-	+	+
tour 1.4 – ... <i>et l'assistance d'applaudir</i>	+	-	-	-	+	+
Type 1						
tour 2.1 – Paris, <i>ville des sciences et des arts</i>	+	+	+	-	+	+
tour 2.2 – Jean est parti, <i>furieux</i> – <i>Regardant à sa gauche</i> , il vit le facteur... – <i>Reposé et de bonne humeur</i> , il est allé travailler – X est mort mercredi, en sortant de sa maison...	+	+/-	+	-	+	+/-
tour 2.3 – <i>ce fripon de valet</i>	-	+	+	-/+	-/+	-/+
tour 2.4 – Les hommes, <i>qui étaient regroupés [...]</i> , furent...	-	+/-	+	-/+	+	+/-
Type 1						
tour 3.1 – J'aime le café <i>chaud</i> ¹	+	+	+	+	-/+	-
tour 3.2 – Il a les yeux <i>bleus</i>	+	+	+	+	-	-
tour 3.3 – On le traite <i>de nigaud</i>	-	+	+	+	-	-
tour 3.4 – J'ai vu Paul <i>qui fumait</i>	-	-	+	+	-	+
tour 3.5 – Elle est là <i>qui pleure</i>	-	-	+	-	+	+/-
tour 3.6 – Que désirez-vous, <i>Madame ?</i>	-	+	+	-	+	+
tour 3.7 – Paul m'a séduit <i>par ses bonnes manières</i>	-	-	+	+	-	+

Traits:

1a – *l'instauration d'un lien prédicatif de type attributif entre un thème et un prédicat*

1b – *l'absence d'une forme verbale conjuguée*

2a – *l'instauration de rapport de dépendance entre la prédication 1 et la prédication 2*

2b – *l'intégration syntaxique de la prédication 2 dans la prédication 1*

3a – *la position périphérique de la prédication 2 par rapport à la structure argumentale de l'énoncé*

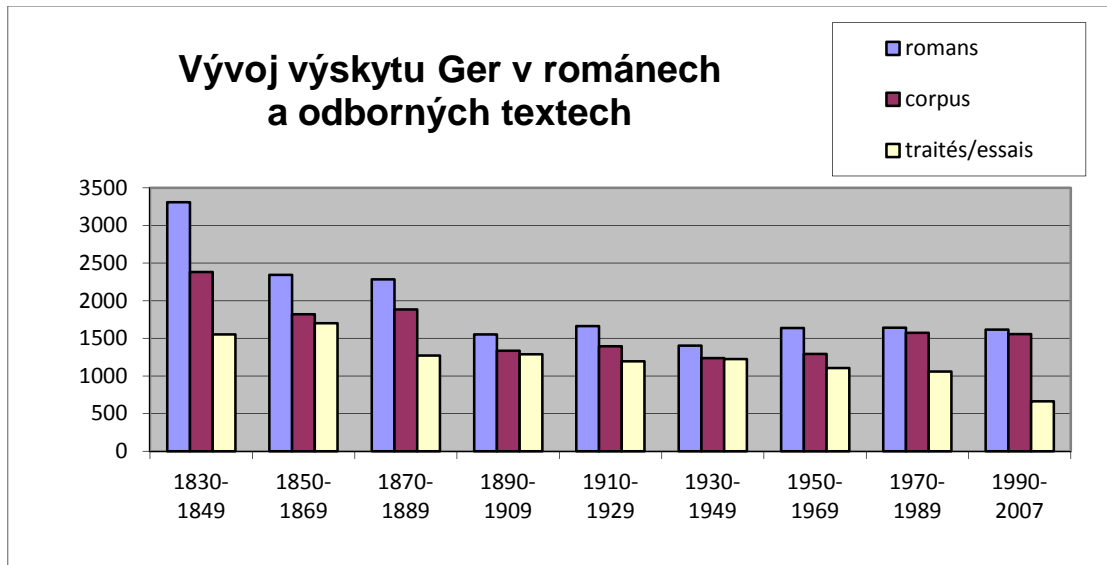
3b – *l'apport de sens facultatif*

¹ Výčet konstrukcí a příkladů u některých typů není vyčerpávající.

Příloha č. 2

Srovnání vývoje výskytu Ger v románech (romans) a odborných textech (traités/essais) na základě morfologicky označované části korpusu FRANTEXT

(údaje jsou uvedeny v pm; soubor „corpus“ zahrnuje celek textů ve FRANTEXTu z daného období, tj. nejen romány a odborné texty)²

² Výsledky tohoto výzkumu jsme prezentovali v rámci *École doctorale* organizované Ústavem románské filologie na Jagellonské univerzitě v Krakově (15.-18. 10. 2006).

Příloha č. 3 - Lexikální obsazení Ger ve srovnání s frekvenčními seznamy sloves obecně

Číslo	Ger _R	Ger _r	Ger _{SPEC}	Ger _{PUBL}	Imbs	Gougenheim	SYN2005
1	attendant*	attendant*	faisant	attendant*	être	être	být
2	disant	faisant	passant*	faisant	avoir	avoir	mít
3	faisant	disant	attendant*	passant*	faire	faire	moci
4	regardant	regardant	disant	mettant	dire	dire	řici
5	passant	passant	donnant	disant	pouvoir	aller	muset
6	riant	souriant	utilisant	prenant	aller	voir	chtít
7	souriant	voyant	tenant	proposant	voir	savoir	jít
8	voyant	criant	prenant	précisant	savoir	pouvoir	vědět
9	courant	tournant	mettant	soulignant	vouloir	falloir	stát
10	sortant	levant	laissant	affirmant	venir	vouloir	dát
11	prenant	penchant	étant	présentant	falloir	prendre	začít
12	parlant	riant	partant	demandant	devoir	arriver	vidět
13	levant	tirant	suivant	lançant	croire	croire	říkat
14	rentrant	parlant	considérant	créant	trouver	mettre	dostat
15	arrivant	marchant	montrant	étant	donner	passer	přijít
16	criant	tenant	parlant	annonçant	prendre	devoir	dělat
17	pensant	poussant	écrivant	donnant	parler	parler	lze
18	poussant	sortant	lisant	rappelant	aimer	trouver	udělat
19	marchant	rentrant	restant	assurant	passer	donner	myslit
20	laissant	courant	créant	acceptant	mettre	comprendre	nechat
21	tenant	prenant	ayant	rendant	demander	connaître	najít
22	montrant	jouant	étudiant	restant	tenir	partir	mluvit
23	écoutant	claquant	cherchant	utilisant	sembler	demander	vrátit
24	allant	serrant	supposant	ajoutant	laisser	tenir	hrát
25	tournant	fermant	regardant	tenant	rester	aimer	vzít
26	tirant	glissant	rendant	évoquant	penser	penser	čekat
27	demandant	remontant	introduisant	laissant	entendre	rester	zůstat
28	jetant	baissant	admettant	déclarant	regarder	manger	patřit
29	entrant	murmurant	plaçant	espérant	répondre	appeler	vést
30	serrant	entendant	voyant	sortant	rendre	sortir	dokázat
31	revenant	entrant	appliquant	expliquant	connaître	travailler	žít

Poznámky:

Imbs, P. *Dictionnaire des fréquences, vocabulaire littéraire des XIXe et XXe siècles*. Didier, Paris 1971
 Gougenheim, G. a kol. *Élaboration du français fondamental*. Didier, Paris 1964. (312 135 slov; přepis mluveného jazyka)

SYN2005 – 40 % beletrie, 33 % publicistika a 27 % odborná literatura

* - tvary se silným zastoupením ustrnulých (lexikalizovaných) výskytů

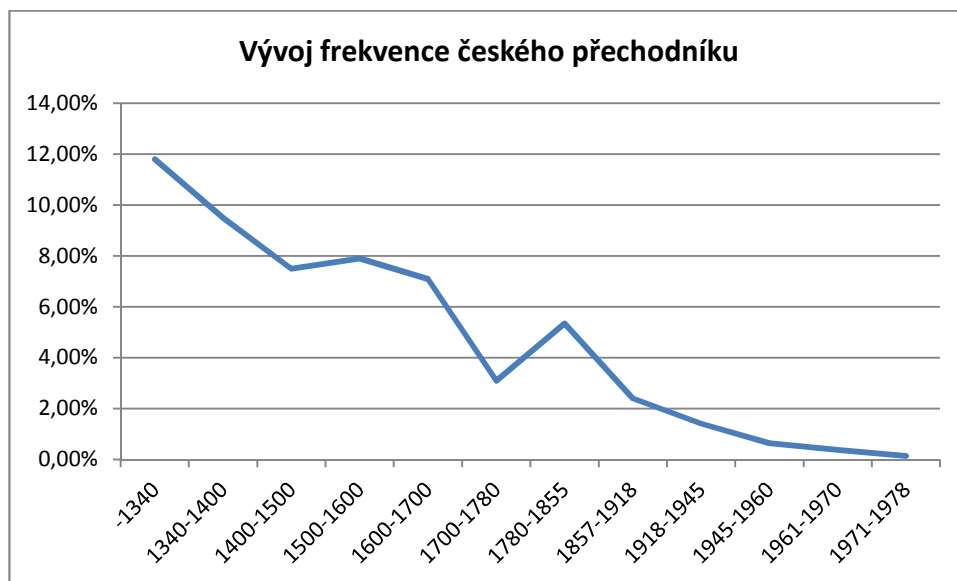
Ger_R – 38 444 Ger z korpusu románů ve FRANTEXTu (1950–2011, 24 milionů slov); Ger_r – manuálně zpracovaný subkorpus (1 000 výskytů z Ger_R); Ger_{SPEC} – 18 786 Ger z korpusu odborných textů ve FRANTEXTu (17 milionů slov, 1950–2011), Ger_{PUBL} – 3 979 Ger z deníků *Le Monde* a *Le Figaro* (3,2 mln slov, 2007–2008)

Příloha č. 4 – Nejčastější lexikální obsazení konstrukce toutGer

Č.	GerR	abs. f.	rel. f.	GerSPEC	abs.f.	rel. f.	GerPUBL	abs.f.	rel. f.
1	parlant	70	4,58%	étant	67	6,96%	restant	18	5,11%
2	continuant	61	3,99%	restant	54	5,61%	reconnaissant	13	3,69%
3	marchant	47	3,08%	conservant	40	4,16%	précisant	12	3,41%
4	faisant	37	2,42%	gardant	26	2,70%	soulignant	11	3,13%
5	regardant	35	2,29%	sachant	25	2,60%	affirmant	10	2,84%
6	étant	32	2,09%	faisant	20	2,08%	assurant	9	2,56%
7	sachant	32	2,09%	laissant	19	1,98%	maintenant	9	2,56%
8	restant	26	1,70%	ayant	19	1,98%	sachant	8	2,27%
9	ayant	24	1,57%	maintenant	16	1,66%	disant	8	2,27%
10	gardant	20	1,31%	reconnaissant	14	1,46%	continuant	7	1,99%
11	mangeant	20	1,31%	respectant	14	1,46%	mettant	7	1,99%
12	laissant	13	0,85%	donnant	12	1,25%	gardant	6	1,70%
13	donnant	12	0,79%	continuant	11	1,14%	étant	6	1,70%
14	conduisant	11	0,72%	admettant	11	1,14%	respectant	5	1,42%
15	demandant	11	0,72%	rendant	9	0,94%	ayant	5	1,42%
16	écoutant	11	0,72%	mettant	8	0,83%	poursuivant	5	1,42%
17	maintenant	11	0,72%	poursuivant	8	0,83%	rappelant	4	1,14%
18	roulant	11	0,72%	tenant	8	0,83%	défendant	4	1,14%
19	surveillant	11	0,72%	permettant	8	0,83%	jugeant	4	1,14%
20	dansant	10	0,65%	demeurant	8	0,83%	conservant	4	1,14%
21	disant	10	0,65%	offrant	7	0,73%	promettant	4	1,14%
22	travaillant	10	0,65%	utilisant	7	0,73%	admettant	4	1,14%
celk.	38 444 Ger	1 528 <i>toutG</i>		18 786 Ger	692 <i>toutG</i>		3 979 Ger	362 <i>toutG</i>	

Příloha č. 5 – Vývoj frekvence českého přechodníku (v poměru k počtu slovesných tvarů)

(absolutní data převzata z: Dvořák 1983: 85, viz II.2.2.4.2.2)

Résumé en français

L'objectif de la présente étude est d'analyser les facteurs influençant l'interprétation du sens implicite du gérondif en français (Ger) afin de mieux définir le fonctionnement sémantique de cette forme verbale non-finie, les rapports entre ses différents effets de sens et les types de leurs équivalents en tchèque.

Nous posons l'hypothèse que le gérondif fonctionne comme une instruction interprétative: il n'exprime pas à lui seul tous les différents effets de sens qui lui sont généralement attribués (*temps, manière, moyen, condition* etc.), mais indique seulement la manière d'intégration d'un procès (celui du syntagme gérondif, SG) dans un autre procès (celui de la proposition principale, PP). Au chapitre I.3.2.2.2, nous partons de la définition de l'instruction interprétative du gérondif donnée par G. Kleiber (*association intégrative*, Kleiber 2007b: 117 à 2009a: 19): „associer sur un mode subordonné ou circonstanciel [CIR] le procès du SG à la prédication principale [PP]“. Nous avons nuancé cette instruction grâce à l'analyse de l'instruction incluse dans la préposition *en*: le gérondif fonctionne comme „*intériorisant-repère*“ (Franckel 1989, I.3.1) et „*contenant*“ pour le procès principal (Kindt 1999, I.3.2.2.2).

La définition de l'instruction interprétative liée à la forme du gérondif nous a permis d'identifier l'effet de sens de *circonstance concomitante* (Ger_{cc}) comme l'invariant sémantique du gérondif : les rapports de simultanéité et de parataxe purs correspondent le mieux à l'association intégrative. Néanmoins, pour expliquer l'apparition des autres effets de sens du gérondif, il faut intégrer dans l'instruction interprétative les facteurs contextuels, c'est-à-dire l'aspect pragmatique du fonctionnement sémantique de cette forme verbale (cf. aussi Rihs 2008 et 2009). Nous avons tenté d'expliquer le principe de ce processus par la théorie pragmatique de la pertinence (cf. Sperber – Wilson 1995 et Wilson – Sperber 2004) : l'effet cognitif du sens de la circonstance concomitante étant peu élevé (simple association de deux procès), le destinataire essaye d'enrichir l'interprétation par des procédés pragmatiques d'inférences et/ou hypothèses contextuelles.

Néanmoins, les facteurs entrant dans cette procédure interprétative sont très hétérogènes : la base de l'interprétation est donnée par le rapport logique entre les deux prédicats/procès (inférences, incompatibilités, coréférence, etc., cf. I.3.5.1), mais

ce premier rapport est ensuite modifié d'une part par l'instruction interprétative liée à la forme même du gérondif (intégration du procès dans la PP sous forme de CIR, cf. aussi I.3.4), d'autre part par des facteurs externes, en particulier par la position du SG par rapport à la PP (cf. I.3.4.2.3, I.3.4.3 et le Schéma II dans I.3.6.1), mais également par des modificateurs lexicaux, notamment l'adverbe *tout* (cf. I.3.5.2), etc.

Pour évaluer ces différents facteurs, nous avons adopté une approche qui, dans le contexte de l'analyse du gérondif, n'a pas encore été utilisée : la linguistique de corpus. En effet, les corpus électroniques fournissent aux linguistes des quantités considérables de données linguistiques authentiques, et les outils informatiques permettent de les analyser de manière complexe et efficace. Pour notre analyse, nous avons constitué trois corpus de travail (cf. II.1.2.1 et II.1.2.3), basés sur les trois genres typiques pour la linguistique de corpus: un corpus de textes littéraires (FRANTEXT, romans publiés entre 1950 et 2011, au total 24 millions de mots), un corpus de textes scientifiques (FRANTEXT, *essais/traités* de la même période, au total 17 millions de mots) et un corpus de textes journalistiques (les journaux *Le Monde* et *Le Figaro* des années 2007-2008, au total 3,2 millions de mots).³ Ces trois corpus unilingues ont été complétés par un corpus parallèle (corpus de traductions de romans du français vers le tchèque, InterCorp, au total 700 000 mots).

À partir de ces corpus, nous avons établi quatre corpus (concordances) d'occurrences de la forme du gérondif: 38 444 dans le corpus de romans (Ger_R), 18 786 dans le corpus scientifique (Ger_{SPEC}), 3 979 dans le corpus journalistique (Ger_{PUBL}) et 1 639 dans le corpus parallèle (Ger_{IC}), cf. Graphique 7. Grâce aux outils informatiques, certains facteurs ont été analysés sur l'ensemble de ces occurrences (par exemple les modificateurs adverbiaux, tels que *tout*, ainsi que le verbe au gérondif, la négation, la construction clivée ou la forme composée du gérondif).

Pour les facteurs dont l'analyse automatique est impossible (notamment le facteur crucial de la position du gérondif), nous avons constitué trois sous-corpus sur lesquels nous avons effectué l'analyse manuelle des différents facteurs⁴ : position du gérondif par rapport au verbe fini, lemme et caractéristiques modotemporelles du

³ FRANTEXT ne contient pas de textes de journaux (voir www.frantext.fr).

⁴ 1 000 occurrences dans le corpus de romans (Ger_r) et 300 occurrences dans les corpus scientifique et journalistique (Ger_{spec} et Ger_{publ}), voir II.1.2.3.

verbe fini, détachement, expansions du gérondif, constituants en rapport de coordination avec le gérondif, caractéristiques du sujet implicite du gérondif ainsi que la question de coréférence avec le sujet de la proposition principale, type de séquence textuelle (en particulier les incises) mais également la fonction du gérondif dans la structure informationnelle de l'énoncé.

L'analyse de ces facteurs est présentée au point II.2 en deux chapitres complémentaires : la base lexicale du gérondif (II.2.1), définissant le centre de la catégorie ; et les facteurs externes (II.2.2), définissant les réalisations marquées, périphériques du gérondif. L'analyse de la base lexicale du gérondif nous a permis d'identifier et d'analyser en détail quatre types de verbes les plus fréquents dans cette forme, à savoir les verbes de mouvement (V_{mouv} , II.2.1.3.1), les verbes de dire (V_{dic} , II.2.1.3.2), les verbes de perception (V_{perc} , II.2.1.3.3) et les verbes exprimant la manipulation d'un objet (V_{manip} , II.2.1.3.4), cf. aussi II.2.1.1 et Annexe 3.⁵

Pour chacun des ces groupes de verbes, il est possible de dégager un effet de sens dominant (en corrélation avec d'autres facteurs) : le *repère temporel* pour les V_{mouv} (en particulier les verbes de mouvement téliques en antéposition, en fonction de *cadre*), la *circonstance concomitante* pour les V_{dic} (surtout le type *en disant*, typiquement en position intrapredicative et en fonction rhématique), la *cause sensu stricto* pour les V_{perc} (le type *en voyant*, exprimant le stimulus perceptif) et le *moyen* pour les V_{manip} (surtout lorsqu'ils sont combinés avec les verbes finis causatifs).⁶

⁵ Pour chaque groupe de verbes, nous avons étudié les corrélations avec les facteurs externes de l'interprétation du gérondif (la position, les rapports avec le pré-contexte, l'adverbe *tout* etc.), les combinaisons avec les types de verbe fini ainsi que les effets de sens typiques. L'analyse des verbes les plus fréquents en forme de gérondif nous a également permis d'identifier certaines différences entre les genres analysés : les V_{mouv} et les V_{dic} représentent presque la moitié de toutes les occurrences du gérondif dans les romans, mais dans les textes journalistiques, seuls les V_{dic} dominent ; dans les textes scientifiques, les V_{dic} et les V_{mouv} sont peu fréquents, et la catégorie dominante est constituée par les verbes exprimant la manipulation d'un objet (ou les verbes causatifs en général), en nette corrélation avec le sens de moyen.

⁶ Comme nous le montrons tout au long des analyses présentées en II.2.1, ces corrélations entre les groupes de verbes et les effets de sens ne représentent que des approximations, des tendances générales, modifiables d'une part par l'aspect lexical des verbes en question (les verbes exprimant des procès, à savoir les types *en marchant*, *en parlant* et *en regardant*, montrent une tendance à l'expression de la circonstance concomitante), d'autre part par l'aspect lexical et l'aspect grammatical du verbe fini (par exemple les verbes causatifs ou en général les verbes de changement ouvrent la position pour la spécification de la cause, cf. I.3.5.1.2 et II.2.1.3.4.3c-d).

Les facteurs externes analysés en II.2.2 peuvent être divisés en deux groupes en fonction de leur fréquence et de leur importance pour l'interprétation du gérondif. Parmi les plus importants, nous pouvons compter surtout l'antéposition du gérondif par rapport au verbe fini (17 % des occurrences) : l'antéposition, c'est-à-dire la position extrapredicative, accorde au gérondif une autonomie sémantique et référentielle et favorise son interprétation en tant que cadre temporel et/ou interprétatif de la PP (cf. en résumé II.2.2.5.1). En outre, grâce à ses rapports privilégiés avec le pré-contexte, le gérondif en antéposition fonctionne souvent comme « anaphore verbale » (cf. Herslund 2003 et 2006, I.3.4.3.1 et II.2.2.4.1) et contribue à la cohésion textuelle (cf. Kleiber – Theissen 2006 et II.2.2.4.2.1).

En ce qui concerne les modificateurs lexicaux, le plus fréquent d'entre eux, l'adverbe *tout*, ne représente que 5 % de tous les gérondifs. L'analyse de la construction *toutGer* ainsi que des autres modificateurs (*même*, *rien que*, mais également la négation restrictive ou la construction clivée) a révélé que tous ces marqueurs linguistiques fonctionnent de la même façon : ils n'expriment pas à eux seuls un sens concret, mais modifient l'instruction interprétative liée à la forme du gérondif (II.2.2.3.1). Dans la plupart des cas, il s'agit d'*intensification* (*même*, *surtout*, mais aussi *tout* et la construction clivée), qui peut être liée à la *restriction* (*rien que*, *juste*, *seulement* ainsi que la négation restrictive).

Toutefois, en comparaison avec *tout*, les autres modificateurs du gérondif sont nettement moins fréquents (leur fréquence ne dépasse pas 1 % de toutes les occurrences).⁷ La fréquence exceptionnelle de *tout* s'explique par le sens de ce modificateur qui correspond exactement à l'instruction interprétative du gérondif :

⁷ La fréquence peu élevée des autres réalisations périphériques du gérondif, à savoir la forme composée du gérondif (*en ayant parlé*, Ger_{comp}, II.2.2.1.1), le gérondif en négation (Ger_{neg}, II.2.2.2.1) et le gérondif en construction clivée (Ger_{cliv}, II.2.2.2.2) est explicable d'une part par la concurrence avec d'autres constructions (la forme composée du participe présent pour le Ger_{comp} et la construction *sans + infinitif* pour le Ger_{neg}), d'autre part par le fait que le gérondif est capable d'exprimer les différents effets de sens liés à ces formes spéciales également par sa forme simple (l'antériorité par les rapports aspectuo-temporels entre les prédicats, cf. II.2.2.1.1, ou bien la négation par le sens lexical des verbes, cf. II.2.2.2.1).

tout accentue les rapports de la simultanéité et la parataxe et bloque la dérivation des effets de sens secondaires (II.2.2.3.2).⁸

La synthèse de l'analyse de la base lexicale du gérondif (II.2.1) et de celle des modificateurs externes (II.2.2) nous a permis d'identifier les rapports entre les différents effets de sens du gérondif (cf. Conclusion, Schéma V, et l'hypothèse dans I.3.6.2, Schéma III). Comme nous l'avons remarqué plus haut, l'effet de sens neutre, correspondant le mieux à l'instruction interprétative du gérondif, est constitué par la *circonstance concomitante* (Ger_{CC}, au total 29 % de tous les Ger).⁹ La position typique du Ger_{CC}, ainsi que du gérondif en général, est intrapredicative ; le Ger_{CC} en antéposition est souvent précédé de *tout* et exprime la continuation de l'action exprimée dans le pré-contexte.¹⁰

Si les deux procès sont considérés comme incompatibles, le Ger_{CC} peut avoir la nuance adversative (Ger_{adver}) ; cet effet de sens est plus fréquent dans les textes scientifiques que dans les romans, mais reste au total clairement périphérique (1 % des occurrences du gérondif).¹¹ Dans Ger_{adver}, les deux procès gardent le rapport paratactique, typique aussi pour Ger_{CC} ; si le rapport glisse vers l'hypotaxe (en particulier suite à l'antéposition du gérondif), le rapport adversatif passe à la concession (Ger_{concess}). Bien que souvent mentionné dans les grammaires, le Ger_{concess} reste aussi périphérique que le Ger_{adver} (1 % des gérondifs) ; sa fréquence stable peut être expliquée par le rapport complémentaire avec le participe présent (le participe présent exprime la cause, en particulier avec les prédicats mentaux, tels que *sachant*, ou en forme composé, par exemple *ayant travaillé*, tandis que *tout + Ger* exprime la *négation* de cette inférence – *tout en sachant, tout en ayant travaillé*).¹²

⁸ Le sens adversatif de *toutGer* est le résultat des rapports pragmatiques d'opposition (ou d'incompatibilité) entre les deux procès (cf. II.2.2.3.2.2b); la nuance concessive est liée à la négation du rapport inférentiel entre les procès (cf. II.2.2.3.2.2.c).

⁹ Ger_{CC} est typique en particulier dans les romans, où il représente 42 % de toutes les occurrences du gérondif.

¹⁰ L'équivalent typique du Ger_{CC} en tchèque est un verbe fini en coordination avec la proposition principale.

¹¹ Dans les textes scientifiques, le Ger_{adver} est le plus souvent basé sur les prédicats exprimant un „procès préservateur“ (cf. Gosselin – François 1991: 49; par exemple *restant, conservant, gardant a maintenant*, voir Annexe 4 et chapitres II.2.2.3.2.2a-b). L'équivalent typique du Ger_{adver} en tchèque reste le verbe fini en coordination avec la PP, mais le rapport adversatif peut être signalé par l'adverbe *přitom*, renforçant la simultanéité et la parataxe (comme l'adverbe *tout*).

¹² La faible fréquence du Ger_{concess} peut être expliquée par le coût cognitif élevé de cette interprétation.

Dans le pôle des rapports de simultanéité, le Ger_{CC} donne lieu au sens de la manière si le procès exprimé par le gérondif est considéré comme qualification (spécification) du procès principal (la parataxe passe à l'hypotaxe). Le degré d'intégration du procès exprimé par le SG peut fortement varier. Dans certains cas, il est basé seulement sur des hypothèses contextuelles concernant l'état (émotionnel) du sujet (cf. *elle est partie en chantant / en claquant la porte*, II.2.1.3.4.3b). Cet effet de sens est typique pour les gérondifs dans les *incises* : en exprimant les circonstances de l'acte de parole (mimique, mouvements corporels, gestes, etc.), il participe à son interprétation (cf. type *dit-il en souriant*).¹³

L'effet de sens „manière“ peut être créé non seulement par des hypothèses contextuelles, mais aussi par les rapports lexicaux entre les deux prédicats : le SG spécifie un aspect de la réalisation de la PP (cf. type *ouvrir la porte en la soulevant un peu*). Le cas extrême de cette intégration est représenté par les prédicats en rapport d'hypo/hypéronymie (Ger_{hypo}), en particulier avec les verbes de mouvement (type *arriver en courant*, II.2.1.3.1.3c).¹⁴ L'analyse des équivalents tchèques de ce type spécifique du gérondif a révélé des différences typologiques entre les deux langues (le tchèque exprime la manière de la réalisation du mouvement dans la base lexicale du verbe), mais dans le cadre du fonctionnement général du gérondif, le type Ger_{hypo} reste périphérique (sa fréquence totale ne dépasse pas 5 %).

Sur le pôle de la simultanéité, c'est donc le Ger_{CC} et l'expression de la manière en général qui dominent (ensemble plus que 40 % des occurrences du gérondif) ; sur le pôle de l'antériorité, l'effet de sens dominant est le *moyen* (21 %, en particulier dans les textes scientifiques). La réalisation typique du Ger_{moyen} est constituée par le rapport causal entre deux événements ([-sim] et [+log]), donnant lieu à un résultat voulu ([+intention]). Les frontières entre l'expression de la manière [+sim] et du moyen

¹³ Le gérondif dans les *incises* représente seulement 7 % de toutes ses occurrences dans les romans, mais il s'agit d'un emploi attesté déjà en ancien français. C'est dans cet emploi que le transgressif tchèque correspondrait le mieux au gérondif, mais étant donné son aspect stylistique vieilli, l'équivalent dominant reste le même que dans le cas du Ger_{CC} (verbe fini en coordination avec la PP). L'hiérarchisation des procès peut néanmoins être gardée grâce aux syntagmes prépositionnels (*en souriant – s úsměvem*), mais aussi en remplaçant le verbe de dire neutre par le verbe exprimant la circonstance de l'acte de parole (cf. *dit-il en soupirant / soupira-t-il / povzdechl si*).

¹⁴ Cet effet de sens est possible également dans le cas des V_{dic} (*dit-il en chuchotant*, II.2.1.3.2.3c) ou les V_{manip} (cf. II.2.1.3.4.3c).

[-sim] peuvent être floues¹⁵ : les deux types répondent à la question *Comment ?* Le sens de Germoyen est donc plus évident en combinaison avec les verbes causatifs, créant l'effet de sens d'antériorité et exprimant le résultat voulu du procès induit par le gérondif.¹⁶

Si le trait [intention] disparaît, le sens du gérondif est en général interprété comme causal (Ger_{cause}, par exemple *il s'est blessé en tombant*). Ger_{cause} est typique pour les verbes de perception : le gérondif traduit un stimulus perceptif (non-contrôlé par le sujet) entraînant une réaction exprimée dans la proposition principale. Les exemples de Ger_{cause} donnés dans les grammaires appartiennent presque toujours à ce type de verbe (*en voyant son embarras, l'agent se fit plus aimable*). Néanmoins, la comparaison de Ger_{cause} avec les participes présents montre clairement que le rapport causal de base est transformé par le gérondif en *circonstance* du procès principal (cf. *voyant son embarras, ...*), en l'occurrence le repère temporel (Ger_{cause} n'est pas la réponse à la question *Pourquoi ?*). Les équivalents tchèques de Ger_{cause} reflètent ce glissement de sens : Ger_{cause} est presque toujours traduit par des subordonnées temporelles introduites par la conjonction *když (quand)*.¹⁷

L'effet de sens (purement) causal reste donc marginal (5 % au total), mais le rapport qui lui sert de base (repère temporel, Ger_{RT}) représente, quant à lui, le troisième type le plus fréquent, après Ger_{CC} et Ger_{moyen} (au total en moyenne 14 %). Ger_{RT} est typique en antéposition, en particulier avec les verbes de mouvement téliques (type *en entrant*, II.2.1.3.1.3a), exprimant le cadre spatiotemporel pour le procès principal. Grâce à l'antéposition, le procès exprimé par le gérondif peut être considéré comme antérieur au procès principal, mais la contiguïté des deux procès est presque toujours conservée (pour maintenir le rapport *Contenant/contenu*).

¹⁵ Ce flottement de sens est reflété en tchèque par l'oscillation entre deux locutions conjonctives : *tak, že* accentuant la manière, et *tím, že* favorisant le moyen. Si les deux procès (SG et PP) sont co-référents (cf. *Il a commis une erreur en se mariant*), le rapport de causalité/moyen est gardé, mais PP représente la réinterprétation abstraite du procès concret exprimé par le gérondif (cf. Ger_{ekviv} dans le Schéma V, au total 7 % des Ger). Ce type de gérondif est particulièrement fréquent dans les textes journalistiques.

¹⁶ Le trait [intention] peut être exprimé explicitement par les constructions factitives ou par des verbes semi-modaux contenant dans leur sens lexical l'idée de l'effort (par exemple *essayer, tenter de*), ou présupposant l'effort (cf. l'exemple prototypique *il a réussi en travaillant*).

¹⁷ Les équivalents non-prédicatifs gardent le même sens : les SP introduits par la préposition *při* (par exemple *při pohledu na*). Les mêmes équivalents sont utilisés dans le cas des gérondifs exprimant le repère temporel (Ger_{RT}).

Le décalage temporel entre les deux procès apparaît donc seulement dans le dernier effet de sens du gérondif: la condition (Ger_{cond}, *en postant la lettre aujourd'hui, elle arrivera demain*). Étant donné la virtualité des deux procès, le Ger_{cond} fonctionne comme *espace mental* dans lequel entre le procès principal, ce qui comble le décalage temporel entre les deux procès. Néanmoins, cet effet de sens est lié principalement à l'antéposition (fonction de *cadre*) et aux traits spécifiques du verbe fini (virtualité du procès indiquée par le conditionnel, le futur ou bien par des verbes modaux, en particulier *pouvoir*). Cette spécificité, combinée avec le coût élevé en traitement cognitif (rapport causal + virtualité; cf. le même effet chez Ger_{concess}) explique la position périphérique du Ger_{cond} dans le cadre du fonctionnement sémantique du gérondif en général (5 % des occurrences).

Si l'analyse du gérondif français et de ses équivalents en tchèque présentée dans cette étude a permis de cerner les grandes lignes de son fonctionnement sémantique, elle a également révélé certaines lacunes de recherche, en particulier l'analyse de la concurrence du gérondif avec d'autres constructions (le participe présent ou l'infinitif par exemple), mais aussi l'analyse contrastive du gérondif et du transgressif tchèque. Nous espérons que notre travail pourrait servir de point de départ ces recherches futures.

Seznam grafů, schémat a tabulek

- Graf č. 1: Počet slov ve FRANTEXTu podle časových období (str. 154)*
- Graf č. 2: Počty slov v základním korpusu románů (FT_R texty 1950–2011) (str. 161)*
- Graf č. 3: Histogram relativní frekvence Ger (pm) v románech (FRANTEXT) (str. 163)*
- Graf č. 4: Relativní frekvence Ger v románech (InterCorp) (str. 166)*
- Graf č. 5: Počty slov v základním korpusu odborných textů (FT_{SPEC} texty 1950–2009) (str. 169)*
- Graf č. 6: Zastoupení analyzovaných subkorpusů podle počtu slov (str. 171)*
- Graf č. 7: Zastoupení analyzovaných subkorpusů podle počtu Ger (str. 172)*
- Graf č. 8: Tendence v lexikálním obsazení VG (romány) (str. 186)*
- Graf č. 9: Tendence v lexikálním obsazení VG (odborné texty) (str. 192)*
- Graf č. 10: Tendence v lexikálním obsazení VG (publicistika) (str. 193)*
- Graf č. 11: Zastoupení typů lexikálního obsazení VG v románech (str. 305)*

Schéma I – Polarita významových efektů toutGer (str. 123)

Schéma II – Základní typy integrace SG do PP (str. 129)

Schéma III – Předpokládané vztahy mezi významovými typy Ger (str. 137)

Schéma IV – Kombinatorika typů V_{mouv} pro vyjádření způsobu realizace pohybu (str. 240)

Schéma V – Přehled významových typů Ger a jejich frekvence (str. 429)

Tabulka č. 1: Přehled významových typů Ger podle Halmøyové (1982 a 2003a) (str. 13)

Tabulka č. 2: Ekvivalence Ger a sans + infinitiv (str. 56)

Tabulka č. 3: Přehled ekvivalencí Pps a Ger označujících společně s VF jeden děj (E1) (str. 64)

Tabulka č. 4: Přehled významových typů toutGer (str. 119)

Tabulka č. 5: Příklad stupnice sevřenosti výrazu v českých překladových ekvivalentech Ger (str. 140)

Tabulka č. 6: Přehled francouzských originálních textů v InterCorpu (stav k 13. 11. 2011) (str. 165)

Tabulka č. 7: Počty slov a výskytů Ger ve francouzských originálních textech v InterCorpu (str. 166)

BIBLIOGRAPHIE

- Adam, Jean-Michel (2005). *La Linguistique textuelle. Introduction à l'analyse textuelle des discours*. Paris: Armand Colin, 2005.
- Amourette, Céline (2006). L'Expression du temps et de l'aspect par le participe présent et le gérondif. In: Blanvillain, O. – Guimier, C. (eds) *Travaux linguistiques du CERLICO – Les Formes non-finies du verbe 1*. Rennes: Presses Universitaires de Rennes, 2006, s. 147–167.
- Arnavielle, Teddy (1981). À propos du fonctionnement des formes verbales en *–ant* en français moderne. *Revue des langues romanes*, 1981, 85, 1/2, s. 37–52.
- Arnavielle, Teddy (1984). Présentation de thèse – Recherches sur les formes en *–ANT* des origines du Français au début du XVIIe siècle. *L'Information grammaticale*, 1984, 23, s. 38–40.
- Arnavielle, Teddy (1992). Syntaxe des formes en *–ant* dans l'*Heptaméron* de Marguerite de Navarre. *L'Information grammaticale*, 1992, 53, s. 21–24.
- Arnavielle, Teddy (1997). *Le Morphème en –ant: Unité et diversité. Étude historique et théorique*. Louvain–Paris: Peeters, 1997.
- Arnavielle, Teddy (1999). Jean de Léry, chapitre XIII. Les formes en *–ant* et l'économie du texte. *L'Information grammaticale*, 1999, 83, s. 35–37.
- Arnavielle, Teddy (2003a). Le participe, les formes en *–ant* : positions et propositions. *Langages*, 2003, 149, s. 37–55.
- Arnavielle, Teddy (2003b). Montaigne, *Essais* III, X – Inventaire raisonné des formes en *–ANT*. *L'Information grammaticale*, 2003, 96, s. 17–22.
- Arnavielle, Teddy (2004). Formes en *–ant* et structures de phrase. *Modèles Linguistiques*, 2004, 25, s. 157–168.
- Arnavielle, Teddy (2009). Le participe présent et le détachement : latitudes, difficultés, particularités. In: Apothéloz, D. – Combettes, B. – Neveu, F. (eds) *Les linguistiques du détachement : actes du colloque de Nancy (7–9 juin 2006)*. Bern: Peter Lang, 2009, s. 49–59.
- Arnavielle, Teddy (2010). Centre et périphérie dans la conjugaison. Le cas du gérondif français. *Écho des études romanes*, 2010, 6, 1–2, s. 129–143.

- Arrivé, Michel – Gadet, Françoise – Galmiche, Michel (1986). *La grammaire d'aujourd'hui : guide alphabétique de linguistique française*. Paris: Flammarion, 1986.
- Asher, Nicholas – Lascarides, Alex (2003). *Logics of Conversation*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- Barra-Jover, Mario (1995). Quantification et relation interphrastique : A propos du sens oppositif de *tout en + gérondif, tout de même, après tout* et autres. *Travaux de linguistique*, 1995, 30, s. 5–38.
- Bečka, Josef V. (1992). *Česká stylistika*. Praha: Academia, 1992.
- Béguelin, Marie-José (2000). *De la phrase aux énoncés : grammaire scolaire et descriptions linguistiques*. Bruxelles – Louvain-la-Neuve: De Boeck – Duculot, 2000.
- Boer, Cornelis de (1929). *Over functie en geschiedenis van de Franse gérondif*. Amsterdam: Koninklijke Akademie van Wetenschappen, 1929.
- Boer, Cornelis de (1929). Remarques sur la fonction et l'histoire du gérondif français. *Archivum Romanicum*, 1929, 13, s. 417–438.
- Bolland, Synnove Sæther (1994). *Analyse contrastive d'un corpus franco-norvégien: comparaison entre le gérondif, le participe présent français et leurs contreparties norvégiennes*. Hovedoppgave [diplomová práce], Romansk institutt, Universitetet i Trondheim, 1994.
- Bonnard, Henri (1971). L'Expression de la cause. In: Guilbert, L. – Lagane, R. – Niobey, G. (eds). *Grand Larousse de la langue française I*. Paris: Larousse, 1971, s. 628–631.
- Bonnard (1972). II: Le Complément circonstanciel. In: Guilbert, L. – Lagane, R. – Niobey, G. (eds). *Grand Larousse de la langue française II*. Paris: Larousse, 1972, s. 738–743.
- Bonnard, Henri (1972). L'expression de la concession. In: Guilbert, L. – Lagane, R. – Niobey, G. (eds) *Grand Larousse de la langue française II*. Paris: Larousse, 1972, s. 850–854.
- Bonnard (1972). Le détachement. In: Guilbert, L. – Lagane, R. – Niobey, G. (eds) *Grand Larousse de la langue française II*. Paris: Larousse, 1972, s. 1273–1276.

- Bonnard, Henri (1973). Le gérondif. In: Guilbert, L. – Lagane, R. – Niobey, G. (eds). *Grand Larousse de la langue française III*. Paris: Larousse, 1973, s. 2221–2225.
- Bonnard, Henri (1975). L'expression de la manière. In: Guilbert, L. – Lagane, R. – Niobey, G. (eds). *Grand Larousse de la langue française IV*. Paris: Larousse, 1975, s. 3209–3212.
- Bonnard, Henri (1975). L'expression du moyen. In: Guilbert, L. – Lagane, R. – Niobey, G. (eds). *Grand Larousse de la langue française IV*. Paris: Larousse, 1975, s. 3505–3506.
- Bonnard, Henri (1976). Participe. In: Guilbert, L. – Lagane, R. – Niobey, G. (eds) *Grand Larousse de la langue française V*. Paris: Larousse, 1976, s. 4010–4020.
- Bonnard, Henri (1993). *Le Code du français courant*. Paris: Magnard, 1993.
- Bonnard, Henri (2001). *Les Trois logiques de la grammaire française*. Bruxelles: Duculot, 2001.
- Bougault, Laurence (2005). Les formes en –ant dans quelques poèmes des Fleurs du Mal : des problèmes syntaxiques aux enjeux stylistiques. *Revue romane*, 2005, 40, 2, s. 227–242.
- Bres, Jacques (2002). L'oral dans l'écrit ? Claude Simon raconte son évasion d'un camp de prisonniers. *L'Information grammaticale*, 2002, 94, s. 54–60.
- Cadiot, Pierre (1990). La préposition avec : grammaire et représentation. *Le Français moderne*, 1990, 58, 3/4, s. 152–173.
- Cadiot, Pierre (1997). *Les prépositions abstraites en français*. Paris: Armand Colin, 1997.
- Cadiot, Pierre – Furukawa, Naoyo (eds). (2000). La prédication seconde. *Langue française*, 2000, 127, 2000.
- Carvalho, Paulo de (2003). « Gérondif », « participe présent » et « adjectif verbal » en morpho-syntaxe comparative. *Langages*, 2003, 149, s. 100–126.
- Combettes, Bernard (1998). *Les constructions détachées en français*. Paris: Ophrys, 1998.
- Combettes, Bernard (2003). L'évolution de la forme en –ant : aspects syntaxiques et textuels. *Langages*, 2003, 37, 149, s. 6–24.
- Combettes, Bernard (2006). Prédication seconde et identification de référent : perspective diachronique. In: Riegel, M. et al. (eds). *Aux carrefours du sens :*

- hommages offerts à Georges Kleiber pour son 60e anniversaire*. Louvain: Peeters, 2006, s. 71–86.
- Corness, Patrick (2010). Shifts in Czech translations of the reporting verb *said* in English fiction. In: Čermák, Fr. – Corness, P. – Klégr, A. (eds). *InterCorp: Exploring a Multilingual Corpus*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny/Ústav Českého národního korpusu, 2010, s. 159–177.
- Čermák, František – Kocek, Jan (eds). (2010). *Mnohojazyčný korpus InterCorp: Možnosti studia*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny/Ústav Českého národního korpusu, 2010.
- Čermák, František – Corness, Patrick – Klégr, Aleš (eds). (2010). *InterCorp: Exploring a Multilingual Corpus*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny/Ústav Českého národního korpusu, 2010.
- Čermák, František (ed.) (2011). *Korpusová lingvistika Praha 2011 – 1 InterCorp*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2011.
- Čermák, Petr – Štichauer, Pavel (2010). Španělské a italské faktitivní konstrukce *hacer/fare* + sloveso a jejich české ekvivalenty. In: Čermák, Fr. – Kocek, J. (eds). *Mnohojazyčný korpus InterCorp: Možnosti studia*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny/Ústav Českého národního korpusu, 2010, s. 70–91.
- Daneš, František (1966). The relation of centre and periphery as a language universal. In: *Travaux linguistiques de Prague 2 : Le problème du centre et de la périphérie du système de la langue*. Praha: Academia, 1966, s. 9–21.
- Daneš, František (1985). *Věta a text*. Praha: Academia, 1985.
- Daneš, František et al. (1981). *Větné vzorce v češtině*. Praha: Academia, 1981.
- Daneš, František – Grepl, Miroslav – Hlavsa, Zdeněk (1987). *Mluvnice češtiny 3*. Praha: Academia, 1987.
- Danlos, Laurence (2006): Verbes causatifs, discours causaux et coréférence événementielle. *Lynx*, 2006, 54, s. 233–246. [online]. [cit. 2011-08-09]. Dostupné z: <<http://linx.revues.org/535>>.
- Dècle, J.-P. (1977). *Un type de réduction : les constructions gérondives*. Thèse de troisième cycle, Université Paris 7, dir. M. Gross.
- Denis, Delphine – Sancier-Chateau, Anne (1994). *Grammaire du français*. Paris: Librairie Générale Française, 1994.

- Devátá, Ludmila (2005). *Široce kauzální vztahy ve francouzštině a jejich vyjádření*. Rig. práce, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, ved. Hana Loucká..
- Dubois, Jean – Lagane, René (1989). *La Nouvelle grammaire du français*. Paris: Larousse, 1989.
- Ducrot, Oswald (1980). *Les Échelles argumentatives*. Paris: Éditions de Minuit, 1980.
- Duffley, Patrick J. (2003). Les conditions de production de l'effet de sens « imperfectif » avec la forme en *-ing* de l'anglais. *Langages*, 2003, 37, 149, s. 86–99.
- Ducháček, Otto – Bartoš, Jozef (1976). *Grammaire du français contemporain*. Bratislava: SPN, 1976.
- Dvořák, Emil (1972). Přechodníkové konstrukce v překladech beletrie do češtiny. *Slavica Pragensia*, 1972, 14, 2–4, s. 101–114.
- Dvořák, Emil (1983). *Přechodníkové konstrukce v nové češtině*. Praha: Univerzita Karlova, 1983.
- Éluerd, Roland (2004). *Grammaire descriptive de la langue française*. Paris: Armand Colin, 2004.
- Eriksson, Olof (1993). *La Phrase française : Essai d'un inventaire de ses constituants syntaxiques*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensia, 1993.
- Eriksson, Olof (2010). Le participe présent en français et en suédois : essai de typologie contrastive. *Cahiers Sens public*, 2010, 13–14, s. 101–115.
- Fauconnier, Gilles (1984). *Espaces mentaux : aspects de la construction du sens dans les langues naturelles*. Paris: Éditions de Minuit, 1984.
- Feillet, Jack (1989). Le système participial français. *L'Information grammaticale*, 1989, 41, s. 6–9.
- Fitch, Brian Z. (1964). Participe présent et procédés narratifs chez Claude Simon. *Revue des Lettres Modernes*, 1964, 94–99, s. 199–216.
- Flaux, Nelly – Moline, Estelle (2009). De la manière. *Langages*, 2009, 175, s. 3–14.
- Franckel, Jean-Jacques (1989). *Étude de quelques marqueurs aspectuels du français*. Genève: Droz, 1989.
- Franckel, Jean-Jacques – Lebaud, Daniel (1990). *Les Figures du sujet (A propos des verbes de perception, sentiment, connaissance)*. Paris: Ophrys, 1990.

- Franckel, Jean-Jacques – Lebaud, Daniel (1991). Diversité des valeurs et invariance du fonctionnement de *en* préposition et préverbe. *Langue française*, 1991, 91, s. 56–79.
- François, Jacques (1990). Classement sémantique des prédications et méthode psycholinguistique d'analyse propositionnelle. *Langages*, 1990, 25, 100, s. 13–32.
- Frei, Henri (1982). *La Grammaire des fautes*. Genève – Paris: Slatkine Reprints, 1982.
- Frontier, Alain (1997). *La Grammaire du français*. Paris: Belin, 1997.
- Fuchs, Catherine (ed.) (1991). *Les typologies de procès : des verbes aux prédications*. Paris: Klincksieck, 1991.
- Fuchs, Catherine – Fournier, Nathalie (2003): Du rôle cadratif des compléments localisants initiaux selon la position du sujet nominal. *Travaux de linguistique*, 2003, 47, s. 79–111.
- Furukawa, Naoyo (1996). *Grammaire de la prédication seconde : formes, sens et contraintes*. Louvain-la-Neuve: Duculot, 1996.
- Gettrup, Harald (1975). Præsens participium og gérondif i adverbial funktion. *RIDS*, 1975, 29, Romansk Institut, Københavns Universitet, s. 1–61.
- Gettrup, Harald (1977a). Le gérondif, le participe présent et la notion de repère temporel. *Revue Romane*, 1977, 12, 2, s. 210–271.
- Gettrup, Harald (1977b). Le participe présent et le gérondif au sens causal et instrumental. In: Carlsson, L. (ed.). *Actes du 6e Congrès des Romanistes Scandinaves* (Upsal 11–15 août 1975), s. 103–110.
- Gettrup, Harald (1982). TOUT EN... Oversættelseanalyse eller sammenligningsgrundlag? *RIDS*, 1982, 103, Romansk Institut, Københavns Universitet.
- Golay, J.-P. (1959). Le complément de manière est-il un complément de circonstance ? *Le Français moderne*, 1959, 27, 1, s. 65–71.
- Gomesová-Stupková, Jitka (1968). *Le participe français en –ant et ses équivalents dans la langue tchèque*. Rig. práce, Filozofická fakulta, Brno.
- Gosselin, Laurent (1996). *Sémantique de la temporalité en français : Un modèle calculatoire et cognitif du temps et de l'aspect*. Louvain-la-Neuve : Duculot, 1996.

- Gosselin, Laurent – François, Jacques (1991). Les typologies de procès : des verbes aux prédications. In: Fuchs, Catherine (ed.). *Les typologies de procès*. Paris: Klincksieck, 1991, s. 19–86.
- Gougenheim, Georges (1929). *Étude sur les périphrases verbales de la langue française*. Paris : Les Belles Lettres, 1929.
- Gougenheim, Georges (1950). *Études de grammaire et de vocabulaire français*. Paris: A. et J. Picard, 1970.
- Gougenheim, Georges et al. (1964). *L'Élaboration du français fondamental (Étude sur l'établissement d'un vocabulaire et d'une grammaire de base)*. Paris: Didier, 1964.
- Grevisse, Maurice – Goosse, André (1997). *Le Bon usage : Grammaire française*. Paris – Louvain-la-Neuve: Duculot, 1997.
- Grevisse, Maurice – Goosse, André (2007). *Le Bon usage : Grammaire française*. Louvain la Neuve – Paris: De Boeck – Duculot, 2007.
- Gross, Maurice (1975). *Méthodes en syntaxe : régime des constructions complétives*. Paris: Hermann, 1975.
- Guillaume, Gustave (1919). *Le Problème de l'article et sa solution dans la langue française*. Paris: Librairie Hachette, 1919.
- Guimier, Claude (ed.) (1993). *1001 circonstants*. Caen: Presses universitaires de Caen, 1993.
- Halmøy, Odile (1982). *Le gérondif. Éléments pour une description syntaxique et sémantique*. Trondheim: Tapir, 1982.
- Halmøy, Odile (1983a). Remarques sur la syntaxe et la sémantique de tout + gérondif. Spore, P. (ed.). *Actes du VIIIe Congrès des Romanistes Scandinaves*. Odense: Odense University Press, 1983, s. 115–122.
- Halmøy, Odile (1983b). La structure des propositions en incise de type *dit-il*. *Moderna Språk*, 1983, 77, 3, s. 233–246.
- Halmøy, Odile (1984). À propos de l'adjectif en –ant, dit "verbal". *Revue romane*, 19, 1, s. 48–64.
- Halmøy, Odile (1988). Les formes verbales en –ANT dans un roman français du XIIIème siècle : Le Tristan en prose (tome I). In: Bloch Flemestad, K. – Jacobsen, T. –

- Selmer, T. (eds). *Mélanges d'Études médiévales, offerts à Helge Nordahl à l'occasion de son soixantième anniversaire*. Oslo: Solum Forlag, 1988, s. 64–79.
- Halmøy, Odile (1990). Réflexions préalables à une nouvelle étude du tour TOUT + GERONDIF. *Revue Romane*, 1990, 25, s. 181–196.
- Halmøy, Odile (1994a). Subordination et insubordination : gérondif, sujet logique et fantaisie. *Travaux de linguistique*, 1994, 27, s. 151–165.
- Halmøy, Odile (1994b). Les formes verbales en –ANT dans le Livre I des Essais de Montaigne. Examen contrastif. In: Boysen, G. (ed.). *Actes du 12e Congrès des Romanistes Scandinaves*. Aalborg University Press, 1994, s. 149–159.
- Halmøy, Odile (1995). Les formes verbales en –ant en ancien et en moyen français – Esquisse d'un projet. *Scolia*, 1995, 3, s. 165–180.
- Halmøy, Odile (1997). *Ça va sans dire, mais ça va mieux en le disant – Regard sur la concurrence sans + infinitif/gérondif négatif*. In: Välikangas, O. – Härmä, J. (eds). *Où va le français ?* Amsterdam: De Werelt, 1997, s. 27–40.
- Halmøy, Odile (2003a). *Le gérondif en français*. Paris: Ophrys, 2003.
- Halmøy, Odile (2003b). Les formes gérondives dans *Les .XV. joies de mariage* et autres textes du XVe siècle. *Langages*, 2003, 37, 149, s. 25–36.
- Halmøy, Odile (2003c). Le gérondif : une originalité du français ? In: Haderman, P. – Van Slijcke, A. – Berré, M. (eds). *La syntaxe raisonnée*. Bruxelles – Paris: Deboeck – Duculot, 2003, s. 267–278.
- Halmøy, Odile (2003d). *Le gerundio dans Lessico Familiare de Natalia Ginzburg et le gérondif dans la traduction du roman en français*. *Tribune*, 2003, 14, s. 29–44.
- Halmøy, Odile (2003e). Quelques remarques sur les formes gérondives dans le *Gargantua* et le *Tiers Livre* de Rabelais. *Le Français préclassique*, 2003, 7, s. 13–28.
- Halmøy, Odile (2006a). Présence du participe dit "présent" dans la presse. In: Engwall, G. (ed.). *Construction, acquisition et communication. Études linguistiques de discours contemporains*. Stockholm: Acta universitatis Stockholmiensis, 2006, s. 203–218.
- Halmøy, Odile (2006b). *De chose et d'autres – la série truc, machin, bidule. Éléments de distribution*. Riegel et al: Aux carrefours du sens (hommage à G. Kleiber)

- Riegel, M. et al. (eds). *Aux carrefours du sens : hommages offerts à Georges Kleiber pour son 60e anniversaire*. Louvain: Peeters, 2006, s. 511–529.
- Halmøy, Odile (2008). Les formes verbales en *-ant* et la prédication seconde. *Travaux de linguistique*, 57, 2008, 2, s. 43–61.
- Halmøy, Odile (2010). Quelques réflexions sur la traduction en norvégien des formes de futur de L'Étranger de Camus. *Cahiers Sens public*, 2010, 1–2, s. 55–66.
- Hanon, Suzanne (1989). *Les Constructions absolues en français moderne*. Louvain: Peeters, 1989.
- Havránek, Bohuslav – Jedlička, Alois (1981). *Česká mluvnice*. Praha: SPN, 1981.
- Haspelmath, Martin (1995). The converb as a cross-linguistically valid category. In: Haspelmath, Martin – König, Ekkehard (eds). *Converbs in Cross-Linguistic Perspective. Structure and Meaning of Adverbial Verb Forms – Adverbial Participles, Gerunds*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 1995, s. 1–57.
- Haspelmath, Martin – König, Ekkehard (1995). *Converbs in Cross-Linguistic Perspective. Structure and Meaning of Adverbial Verb Forms – Adverbial Participles, Gerunds*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 1995.
- Havu, Eva – Pierrand, Michel (2006). Participe présent et co-verbialité. In: Nölke, H. (eds). *Grammatica. Festschrift in honour of Michael Herslund*. Bern: Peter Lang, 2006, s. 137–151.
- Havu, Eva – Pierrand, Michel (2008a). L'interprétation des participes présents adjoints : converbalité et portée du rapport entre prédications. In: Durand, J. – Habert, B. – Laks, B. (eds). *Congrès Mondial de Linguistique française*. Paris: Institut de Linguistique Française, 2008, s. 2519–2529. [online]. [cit. 2011-06-15]. Dostupné z: <<http://www.linguistiquefrancaise.org>>.
- Havu, Eva – Pierrand, Michel (2008b). Le prédication seconde en français : Essai de mise au point. *Travaux de linguistique*, 2008, 57, 2, s. 7–22.
- Havu, Eva – Pierrand, Michel (2009). Détachement et type d'opération linguistique : les participes présents détachés en position initiale et finale. In: Apothéloz, D. – Combettes, B. – Neveu, F. (eds). *Les linguistiques du détachement : actes du colloque de Nancy (7–9 juin 2006)*. Berne: Peter Lang, 2009, s. 305–317.
- Helland, Hans-Petter (2010). Georges Kleiber et le gérondif. *(Pré)publications*, N° 196, s. 14–20. [online]. [cit. 2011-08-22]. Dostupné z:

<http://fransk.au.dk/fileadmin/www.fransk.au.dk/prepublications/Prepub196-journee_kleiber.pdf>.

- Hendrich – Radina – Tláskal (2001). *Francouzská mluvnice*. Plzeň: Fraus, 2001.
- Henrichsen, Arne-Johan (1967). Quelques remarques sur l'emploi des formes en –ant en français moderne. *Revue Romane*, 1967, 2, s. 97–107.
- Herslund, Michael (1988). Sur la préposition EN en français moderne. In: Korzen H. et al. (eds.) *Traditions et tendances nouvelles des études romanes au Danemark*. Copenhague: Museum Tusulanum Press, 1988, s. 79–86.
- Herslund, Michael (2000). Le participe présent comme co-verbe. *Langue française*, 2000, 127, s. 86–95.
- Herslund, Michael (2003). La temporalité des verbes non finis : le gérondif comme anaphore. In: Banys, W. – Benardczuk, L. – Polanski, K. – Wydro, B. (eds) *Études linguistiques romano-slaves offertes à Stanislas Karolak*. Cracovie: Oficyna Wydawnicza « Edukacja », 2003, s. 233–242.
- Herslund, Michael (2006). Le gérondif – une anaphore verbale. In: Riegel, M. – Schnedecker, C. – Tamba, I. (eds) *Aux carrefours du sens. Hommages offerts à Georges Kleiber pour son 60e anniversaire*. Louvain: Peeters, 2006, s. 379–390.
- Hirschová, Milada (2006). *Pragmatika v češtině*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2006.
- Hoffmannová, Jana (1997). *Stylistika a...* Praha: Trizonia, 1997.
- Høyer, Anne-Gro (2003). *L'emploi du participe présent en fonction d'attribut libre et la question de la concurrence avec le gérondif*. Mémoire de DEA, Université de Bergen, 2003, dir. O. Halmøy.
- Chafe, Wallace L. (1970). *Meaning and the Structure of Language*. Chicago: University of Chicago Press, 1970.
- Charolles, Michel (2003). De la topicalité des adverbiaux détachés en tête de phrase. *Travaux de linguistique*, 2003, 47, s. 11–49.
- Chevalier, Jean-Claude et al. (1964). *Grammaire Larousse du français contemporain*. Paris: Librairie Larousse, 1964.
- Choi-Jonin, Injoo (1995). La préposition avec : opérateur de (dé)composition. *Scolia*, 1995, 5, s. 109–129.

- Choi-Jonin, Injoo (2000). Consommez avec modération vs consommez modérément : il y a manière et manière. *Scolia*, 2000, 12, s. 111–131.
- Choi-Jonin, Injoo (2002). Comment définir la préposition avec ? *Scolia*, 2002, 15, s. 7–20.
- Christensen, Marie-Hélène et al. (1995). *Grammaire Robert–Nathan*. Paris: Nathan, 1995.
- Imbs, Paul et al. *Dictionnaire des fréquences, vocabulaire littéraire des XIXe et XXe siècles*. Paris: Didier, 1971.
- Jackendoff, Ray (1983). *Semantics and Cognition*. Cambridge (Mass.) – London: MIT Press, 1983.
- Jespersen, Otto (1963). *The Philosophy of Grammar*. London: George Allen & Unwin LTD, 1963.
- Johannesen, O. Stig (1977). *Après avoir été en montant, le chemin allait en descendant* : Un cas de gérondif littéraire. *Revue romane*, 1977, 12, 2, s. 325–327.
- Juillard, Alphonse G. et al. (1970). *Frequency Dictionary of French Words*. Hague: Mouton, 1970.
- Karlík, Petr – Nekula, Marek – Pleskalová, Jana (2002). *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002.
- Karlík, Petr – Nekula, Marek – Rusínová, Zdenka (1995). *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995.
- Kekenbosch, Christiane et al. (1998). Sémantique cognitive de l'action: 2. étude expérimentale de la catégorisation des verbes d'action. *Langages*, 1998, 32, 132, s. 48–68.
- Kindt, Saskia (1999). En pleurs vs. en pleurant : deux analyses irréconciliables ? *Travaux de linguistique*, 1999, 38, s. 109–118.
- Kindt, Saskia (2000). L'emploi du « participe présent » en français contemporain. In: Englebert, A. et al. (eds). *Actes du 22e Congrès international de linguistique et philologie romanes*, vol. VI. Tübingen: Niemeyer, 2000, s. 259–268.
- Kindt, Saskia (2001). Intégration du *gerunziu* roumain dans le groupe nominal: une comparaison avec le participe présent français. In: Flaux, N. (ed.). *Le syntagme nominal: syntaxe et sémantique: Actes du colloque franco-roumain de linguistique*. Arras: Presses universitaires d'Artois, 2001, s. 355–370.

- Kindt, Saskia (2003). Le participe présent en emploi adnominal comme prétendu équivalent de la relative en *qui*. *Langages*, 2003, 37, 149, s. 55–70.
- Kleiber, Georges (1983). Compte-rendu de Jane-Odile Halmøy, *Le gérondif. Éléments pour une description syntaxique et sémantique*. *Revue de linguistique romane*, 1983, 47, s. 434–438.
- Kleiber, Georges (2006). Le gérondif en chantant et ...en se rasant. In: Marillier, J.-F. – Dalmas, M. – Behr, I. (eds) *Text und Sinn. Studien zur Textsyntax und Deixis im Deutschen und Französischen. Festschrift für Marcel Guillaume zum 60. Geburtstag*. Tübingen: Stauffenburg Verlag, 2006, s. 119–132.
- Kleiber, Georges (2007a). En passant par le gérondif, avec mes (gros) sabots. *Cahiers Chronos*, 2007, 19, s. 93–125.
- Kleiber, Georges (2007b). La question temporelle du gérondif : simultanéité ou non ? In: Lambert, F. – Moreau, C. – Albrespit, J. (eds) *Les formes non finies du verbe 2. Travaux linguistiques du CERLICO*, 20. Rennes: Presses Universitaires de Rennes, 2007, s. 109–123.
- Kleiber, Georges (2008). Le gérondif : de la phrase au texte. In: Bertrand, O. et al. (eds) *Discours, diachronie, stylistique du français. Études en hommage à Bernard Combettes*. Bern: Peter Lang, 2008, s. 107–123.
- Kleiber, Georges (2009a). Gérondif et relations de cohérence : le cas de la relation de Cause. In: Comes, E. – Hrubaru, F. (eds). *Relations de discours II – Actes du XVe Séminaire de Didactique Universitaire*. Cluj: Editura Echinoc, 2009, s. 9–24.
- Kleiber, Georges (2009b). Le gérondif : fonction syntaxique ou catégorie grammaticale ? In: Vetulani, G. (éd.) *Panorama des études en linguistique synchronique et diachronique*. Łask: Oficyna wydawnicza LEKSEM, 2009, s. 215–239.
- Kleiber, Georges (2009c). Le gérondif en « anticipant ». In: Delcourt, C. – Hug, M. (eds). *Mélanges offerts à Charles Muller pour son centième anniversaire*. Paris: Conseil International de la Langue Française, 2009, s. 217–233.
- Kleiber, Georges (2011). Gérondif et manière. *Langue française*, 2011, 171, 3, s. 117–134.
- Kleiber, Georges – Theissen, Anne (2006). Le gérondif comme marqueur de cohésion et de cohérence. In: Calas, F. (ed.). *Cohérence et discours*. Paris: Presses de l'Université Paris–Sorbonne, 2006, s. 173–184.

- Kleiber, Georges – Vassiliadou, Hélène (2009). Sur la relation d'Elaboration : des approches intuitives aux approches formelles. *French Language Studies*, 2009, 19, 2, s. 183–205.
- Klein, Wolfgang (1994). *Time in Language*. London: Routledge, 1994.
- Komárek, Miroslav et al. (1986). *Mluvnice   eštiny 2*. Praha: Academia, 1986.
- König, Ekkehard (1995). The meaning of converb constructions. In: Haspelmath, Martin – König, Ekkehard (eds). *Converbs in Cross-Linguistic Perspective. Structure and Meaning of Adverbial Verb Forms – Adverbial Participles, Gerunds*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 1995, s. 57–97.
- König, Ekkehard – Auwera, Johan van der (1990). Adverbial participles, gerunds and absolute constructions in the languages of Europe. In: Bechert, J. – Bernini, G. – Buridant, C. (eds). *Toward a Typology of European Languages*. Berlin – NY: Mouton de Gruyter, 1990, s. 57–95.
- Lascarides, Alex – Asher, Nicholas (1993). Temporal interpretation, discourse relations and commonsense entailment. *Linguistics and Philosophy*, 1993, 16, s. 437–493.
- Le Bidois, Georges – Le Bidois, Robert (1967). *Syntaxe du français moderne : ses fondements historiques et psychologiques*. Paris: A. Picard, 1967.
- Leclercq, Pascale (2007). *L'Influence de la L1 dans l'organisation des discours chez les apprenants avancés / quasi-bilingues : Le cas de l'aspect « en déroulement » en français et en anglais*. Thèse de doctorat en linguistique, Université Paris 8 – Vincennes – Saint-Denis, Dir. C. Perdue.
- Lecoq, Jean (1997). Le style en –ant au XVIe siècle en France : conscience syntaxique et options stylistiques. *L'Information grammaticale*, 1997, 75, s. 10–14.
- Leeman-Bouix, Danielle (1994). *Grammaire du verbe français : des formes au sens (modes, aspects, temps, auxiliaires)*. Paris: Nathan, 1994.
- Leeman, Danielle (1997). Sur la préposition en. *Faits de langues*, 1997, 9, s. 135–143.
- Le Goffic, Pierre (1993). *Grammaire de la Phrase Française*. Paris: Hachette, 1993.
- Le Goffic, Pierre (1997). Formes en –ant et contexte. In: Guimier, C. (ed.) *Co-texte et calcul du sens*. Caen: Presses Universitaires de Caen, 1997, s. 127–133.
- Le Grand Robert de la Langue française* (2001). Paris: Dictionnaires Le Robert – VUEF, 2001.

- Lenepveu, Véronique (2010). De l'expression du point de vue à l'anticipation textuelle : le rôle de *à première vue*. *Discours*, 2010, 7. [online]. [cit. 2011-07-15].
Dostupné z: <<http://discours.revues.org/8115>>
- Le Nouveau Petit Robert* (1996). Paris: Dictionnaires Le Robert, 1996.
- Lensen, C. (1988). *Les équivalents néerlandais des formes en -ant*. Mémoire de licence UIA, Wilrijk.
- Le Pesant, Denis – Mathieu-Colas, Michel (1998). Introduction aux classes d'objets. *Langages*, 1998, 131, s. 6–34.
- Le Querler, Nicole (1993). Les circonstants et la position initiale. In: Guimier, C. (ed.) *1001 circonstants*. Caen: Presses universitaires de Caen, 1993, s. 159–185.
- Leška, Oldřich (1966). Le « centre » et la « périphérie » des différents niveaux de la structure linguistique. In: *Travaux linguistiques de Prague 2 : Le problème du centre et de la périphérie du système de la langue*. Praha: Academia, 1966, s. 53–57.
- Levin, Beth (1993). *English verbs classes and alternations: a preliminary investigation*. Chicago: The University of Chicago Press, 1993.
- Lipsky, Angela (2003). Pour une description sémantique et morpho-syntaxique du participe présent français et allemand. *Langages*, 2003, 37, 149, s. 71–85.
- Lyer, Stanislav (1932). La syntaxe du gérondif dans le "Poema del Cid". *Revista de Filología Española*, 1932, 19, s. 1–46.
- Lyer, Stanislav (1933). Le gérondif prédicatif se rapportant au complément du verbe personnel. *Archivum Romanicum*, 1933, 17, s. 259–278.
- Lyer, Stanislav (1934). *Syntaxe du gérondif et du participe présent dans les langues romanes*. Paris: Droz, 1934.
- Loucká, Hana (2005). *Introduction à la linguistique textuelle*. Praha: Karolinum, 2005.
- Marková, Milada (1967). K problematice tzv. polopredikativních konstrukcí. *Slovo a slovesnost*, 28, 1967, s. 245–255.
- Marková, Milada (1981). K vymezení polopredikativních konstrukcí. In: *Filologické studie XI*. Praha: Univerzita Karlova, 1981, s. 63–75.
- Martinet, Hanne (1979). Les épithètes en -ant en français contemporain. *La Linguistique*, 1979, 15, 2, s. 55–68.

- Mauger, Gaston (1966). Le participe présent en *ant* / Le gérondif. *Le français dans le monde*, 1966, 43, s. 11–15.
- Mauger, Gaston (1968). *Grammaire pratique du français d'aujourd'hui: langue parlée, langue écrite*. Paris: Hachette, 1968.
- Melis, Ludo (1983). *Les circonstants et la phrase : étude sur la classification et la systématique des compléments circonstanciels en français moderne*. Louvain: Presses Universitaires de Louvain, 1983.
- Melis, Ludo (ed.). (1988). La prédication seconde. *Travaux de linguistique*, 1988, 17.
- Millet, Yves (1951). *Les Postverbaux en tchèque*. Paris: Institut d'Études Slaves, 1958.
- Moeschler, Jacques (2003). L'expression de la causalité en français. *Nouveaux cahiers de linguistique Française*, 2003, 25, s. 11–42. [online]. [cit. 2011-04-05]. Dostupné z: <<http://clf.unige.ch>>.
- Moeschler, Jacques – Reboul, Anne – Luscher, Jean-Marc – Jayez, Jacques (1994). *Langage et pertinence: référence temporelle, anaphore, connecteurs et métaphore*. Nancy: Presses Universitaires de Nancy, 1994.
- Moeschler, Jacques – Reboul, Anne (1994). *Dictionnaire encyclopédique de pragmatique*. Paris: Seuil, 1994.
- Molendijk, Arie – de Swart, Henriëtte (1999). L'Ordre discursif inverse en français. *Travaux de linguistique*, 1999, 39, s. 77–96.
- Moline, Estelle (2011). Peut-on parler de « valeurs sémantiques » du gérondif ? In: Arjoca Ieremia, E. et al. (eds) *Temps, aspect et classes de mots : études théoriques et didactiques*. Arras: Artois Presses Université, s. 91–116.
- Monnerie-Goarin, Annie (1987). *Le Français au présent : grammaire*. Paris: Didier/Hatier, 1987.
- Moortgat, Bernadette (1978). *Participe et gérondif. Étude de l'opposition entre la présence et l'absence de EN devant la forme en -ant*. Thèse de 3e cycle, Université de Metz, dir. R. Martin a J.-M. Zemb.
- Morel, Mary-Annick (1996). *La concession en français*. Paris: Ophrys, 1996.
- Nádvořníková, Olga (2003). *Analýza predikačního potenciálu francouzských tvarů na – ANT*. Diplomová práce, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, ved. J. Tláškal.

- Nádvorníková, Olga (2007a) Existe-t-il pour le français un équivalent du ČNK? In: Štícha, Fr. – Šimandl, J. (eds). *Grammar and Corpora*. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, 2007, s. 179–190.
- Nádvorníková, Olga (2007b). Dědictví Pražské jazykovědné školy v koncepci Českého národního korpusu (ve srovnání s francouzským korpusem FRANTEXT). In: Polách, V. (ed.). *Funkce – funkčnost – funkcionalismus*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, s. 178–184.
- Nádvorníková, Olga (2007c). Francouzská konstrukce *tout + gérondif* v referenčním korpusu Frantext. *Člověk – Časopis pro humanitní a společenské vědy*, 2007, 2, 7. [online]. [cit. 2008-09-10]. Dostupné z: <http://clovek.ff.cuni.cz/pdf/nadvornikova_clanek_7.pdf>.
- Nádvorníková, Olga (2008). Le gérondif français et ses équivalents tchèques (Exemple de recherche sur corpus parallèles). *SLAV 1 – Sujets, Longitudes et Approches Variées (Journées d'Étude en Slavistique pour doctorants, 3–4 novembre 2008, Université de Lille)*. [přijato k publikaci].
- Nádvorníková, Olga (2008). Gérondif passé – mort ou vivant ? In: Albert, S. et al. (eds) *Le passé dans le présent, le présent dans le passé*. Szeged: JATEPress, 2008, s. 275–283.
- Nádvorníková, Olga (2009). Que font les personnages des romans en parlant ? (dit-il en souriant) Typologie des constructions gérondives accompagnant les verbes de dire dans les propositions incises. In : Kieliszczyk, A. – Pilecka, E. (eds.). *La perspective interdisciplinaire des études françaises et francophones*. Łask: Oficyna wydawnicza LEKSEM, 2009, s. 89–98.
- Nádvorníková, Olga (2010a). Les corpus parallèles : L'Espace pour l'analyse contrastive. *Études Romanes de Brno*, 2010, 31, 1, s. 7–27.
- Nádvorníková, Olga (2010b). *The French gérondif and its Czech equivalents*. In: Čermák, Fr. – Corness, P. – Klégr, A. (eds). *InterCorp: Exploring a Multilingual Corpus*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny/Ústav Českého národního korpusu, 2010, s. 83–96.
- Nádvorníková, Olga – Polická, Alena – Šotolová, Jovanka – Vurm, Petr (2010). Využití InterCorpu ve vysokoškolských kurzech francouzské filologie. In: Čermák, Fr. – Koček, J. (eds). *Mnohojazyčný korpus InterCorp: Možnosti studia*.

- Praha: Nakladatelství Lidové noviny/Ústav Českého národního korpusu, 2010, s. 232–241.
- Nazarenko, Adeline (2000). *La Cause et son expression en français*. Paris: Ophrys, 2000.
- Nemcová, Emília (1990). *Sémantická analýza verb dicendi*. Bratislava: Veda, 1990.
- Neumann, Josef et al. (1992). *Velký francouzsko-český slovník*. Praha: Academia, 1992.
- Neustupný, Jiří V. (1966). *On the analysis of linguistic vagueness*. In: *Travaux linguistiques de Prague 2 : Le problème du centre et de la périphérie du système de la langue*. Praha: Academia, 1966, s. 39–51.
- Nølke, Henning (1990): Formes et emplois des énoncés négatifs: polyphonie et syntaxe de « ne...pas ». *Revue romane*, 1990, 25, 2, s. 224–240.
- Nordahl, Helge (1985). Jane-Odile Halmøy: Le gérondif. Éléments pour une description syntaxique et sémantique. *Revue romane*, 1985, 20, 1, s. 138–142.
- Nyrop, Kristoffer (1930). *Grammaire historique de la langue française, t. VI*. Copenhague: Gyldendalske Boghandel. Nordisk Forlag, 1930.
- Oakes, Michael P. (1998). *Statistics for Corpus Linguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 1998.
- Olsen, Gry (1999). *Le gérondif et la structure communicative de la phrase*. Hovedoppgave i fransk [diplomová práce], Romansk institutt, Universitetet i Bergen, 1999, dir. O. Halmøy.
- Pavlišková, Jana (2006). *Infinitif et ses fonctions en français contemporain écrit*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta, 2006.
- Pešek, Ondřej (2011). La causalité, l'argumentation et les connecteurs. *Linguistica Pragensia*, 2011, 21, 1, s. 1–14.
- Popin, Jacques (1992). Participe privé et participe public. In: *Grammaire des fautes et français non conventionnels*. Paris: Presses de l'ENS, 1992, s. 97–105.
- Prévost, Sophie (2003). Les compléments spatiaux : du topique au focus en passant par les cadres. *Travaux de linguistique*, 2003, 47, s. 51–57.
- Pravidla českého pravopisu* (2009). Praha: Fortuna, 2009.
- Queffelec, Ambroise (1993). Du statut des modes quasi-nominaux en moyen français : le témoignage du „Testament“ de F. Villon. *L'Information grammaticale*, 1993, 57, s. 37–40.

- Radina, Otomar (1977). *Francoušština a čeština – Systémové srovnání dvou jazyků*. Praha: SPN, 1977.
- Reichler-Béguelin, Marie-José (1995). Les problèmes d'emploi du gérondif et des participiales en français contemporain. In: Zaleska, K. – Cataldi, A. (eds). *Le français langue étrangère à l'université – théorie et pratique*. Varsovie: Université de Varsovie, 1995, s. 243–260.
- Riegel, Martin – Pellat, Jean-Christophe – Rioul, René (2007). *Grammaire méthodique du français*. Paris: PUF, 2007.
- Riegel, Martin – Pellat, Jean-Christophe – Rioul, René (2009). *Grammaire méthodique du français*. Paris: PUF, 2009.
- Rihs, Alain (2008). *Pragmatique des formes verbales non autonomes* (Projet de thèse en linguistique, dir. L. de Saussure). [online]. [cit. 2011-06-22]. Dostupné z: <<http://www2.unine.ch/webdav/site/grsp/shared/documents/thesisprojects/AlainRihsPhDproject.pdf>>.
- Rihs, Alain (2009). Gérondif, participe présent et expression de la cause. *Nouveaux cahiers de linguistique française*, 2009, 29, s. 197–214. [online]. [cit. 2010-05-15]. Dostupné z: <<http://clf.unige.ch>>.
- Rihs, Alain (2010). Gérondif et participe présent : la simultanéité comme critère discriminant. In: Vet, C. – Flaux, N. – Stosić, D. (eds). *Interpréter les temps verbaux*. Berne: Peter Lang, 2010, s. 209–225.
- Rosier, Laurence (2008). *Le Discours rapporté en français*. Paris: Ophrys, 2008.
- Sarré, Nguissaly (2000). Morphologie des formes en –ANT en moyen français. *L'Information grammaticale*, 2000, 86, s. 40–52.
- Saussure, Louis de (2000). Quand le temps ne progresse pas avec le passé simple. In: Carlier, A. – Lagae, V. – Benninger, C. (eds). *Passé et parfait*, 2000, s. 37-48.
- Saussure, Louis de (2003). *Temps et pertinence – Éléments de pragmatique cognitive du temps*. Bruxelles: De Boeck – Duculot, 2003.
- Serafin, Valérie (1993). Les circonstants en position finale (Problèmes d'incidence). In: Guimier, C. (ed.) *1001 circonstants*. Caen: Presses universitaires de Caen, 1993, s. 185–206.
- Scherrer, Yves (2006). Nouveaux développements de la SDRT. *Travaux neuchâtelois de linguistique*, 2006, 45, s. 149–166.

- Schmidt-Knäbel, Susanne: *Die Syntax der –ant-Formen im modernen Französisch. „Adjectif verbal“, „Participe présent“ und „Gérondif“*. Bensberg: Schäuble Verlag, 1971.
- Schumacher, Nikole (1982). Étude contrastive des emplois du participe présent (français/allemand et allemand/ français). *Le Langage et l'homme*, 1982, 48, s. 73–82.
- Slabochová, Dana (2010). *Langue tchèque II*. Bruxelles: Université Libre de Bruxelles, 2010.
- Sperber, Dan – Wilson, Deirdre (1995). *Relevance. Communication and cognition*. Oxford: Blackwell, 1995.
- Stauchová, Věra (1996). *Stručná mluvnice francouzštiny*. Praha: Academia, 1996.
- Stavinohová, Zdeňka (1991). Les constructions participiales dans les textes de spécialité. *Études Romanes de Brno*, 1992, 22, s. 29–41.
- Stavinohová, Zdeňka (1992). Quelques remarques à propos du gérondif dans le français écrit. *Études Romanes de Brno*, 1992, 22, s. 33–40.
- Stosić, Dejan (2009). La notion de « manière » dans la sémantique de l'espace. *Langages*, 2009, 175, s. 103–121.
- Svášek, Martin (2007). *Définition, élaboration et exploitation d'un corpus parallèle bidirectionnel français – tchèque tchèque – français*. Thèse de doctorat, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze (dir. V. Petkevič), INALCO (LALIC – CERTAL), Paris (dir. P. Pognan).
- Šabršula, Jan (1986). *Vědecká mluvnice francouzštiny*. Praha: Academia, 1986.
- Šabršula, Jan (1990). *Problèmes de la stylistique comparée du français et du tchèque*. Praha: Univerzita Karlova, 1990.
- Šustrová, Nela (2010). *Analyse sémantique du gérondif français dans la proposition incise*. Diplomová práce, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, 2010, ved. Alena Polická / Olga Nádvorníková.
- Talmy, Leonard (2000). *Toward a Cognitive Semantics (Vol. II: Typology and process in concept structuring)*. Cambridge (Mass.): MIT Press, 2000.
- Tesnière, Lucien (1959). *Éléments de syntaxe structurale*. Paris: Klincksieck, 1959.
- Tláskal, Jaromír (2000). *La Transposition en français contemporain : contribution à l'étude du problème*. Praha: Karolinum, 2000.

- Togebj, Knud (1982). *Grammaire française. Volume III: Les formes impersonnelles du verbe et la construction des verbes*. Copenhague: Akademisk Forlag, 1982.
- Tortierat, Frédéric (2006). *L'Infinitif et le Gérondif en tant que formes verbales*. Nепublikovaný článek. [online]. [cit. 2010-05-01]. Dostupné z: <<http://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-00087303>>.
- Uličný, Oldřich (1969). O polopredikativních konstrukcích z hlediska dvojjákladové transformace a komplexní kondenzace. *Slovo a slovesnost*, 1969, 30, s. 138–148.
- Vachek, Josef (1955). Some thoughts on the co-called complex condensation in modern English. *Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity*, 1955, 4, s. 63–77.
- Vachek, Josef (1966). On the integration of the peripheral elements into the system of language. In: *Travaux linguistiques de Prague 2 : Le problème du centre et de la périphérie du système de la langue*. Praha: Academia, 1966, s. 23–37.
- Van de Velde, Danièle (2009). Comment, manières d'être et manières de faire. *Travaux de linguistique*, 2009, 58, 1, s. 39–61.
- Vannes, Hans-Oddvar (2002). *Les formes en –ant en français médiéval : unité ou diversité ?* Mémoire de DEA, Université de Bergen, 2002.
- Veenstra, Heere Douwe (1946). *Les formes nominales du verbe dans la prose du treizième siècle. Participe présent, gérondif, infinitif*. Rotterdam: W.L. & J. Brusse, 1946.
- Vendler, Zeno (1957). Verbs and Times. *The Philosophical Review*, 1957, 66, s. 143–160.
- Vendler, Zeno (1967). *Linguistics in Philosophy*. NY: Cornell University Press, 1967.
- Vinay, Jean-Paul – Darbelnet, Jean (1971). *Stylistique comparée du français et de l'anglais*. Paris: Marcel Didier, 1971.
- Vives, Robert (1998). « Les mots pour le dire » : vers la constitution d'une classe de prédicats. *Langages*, 1998, 32, 131, s. 64–76.
- Volín, Jan (2007). *Statistické metody ve fonetickém výzkumu*. Praha: EPOCH, 2007.
- Wagner, Robert Léon – Pinchon, Jacqueline (1962). *Grammaire du français classique et moderne*. Paris: Hachette, 1962.

- Waugh, Linda R. (1976). Lexical meaning: the prepositions *en* and *dans* in French. *Lingua*, 1976, 39, s. 69–118.
- Weerenbeck, Bernardus Hermanus Josephus (1916). Le gérondif français avec sujet sous-entendu? *Neophilologus*, 1916, 1, 1, s. 101–103.
- Weerenbeck, Bernardus Hermanus Josephus (1927). *Participe présent et gérondif*. Nimègue-Utrecht / Paris: Dekker&Van de Vegt / Champion, 1927.
- Wierzbicka, Anna (1996). *Semantics (Primes and universals)*. Oxford – NY: Oxford University Press, 1996.
- Wilmet, Marc (1997). *Grammaire critique du Français*. Louvain-la-Neuve: Duculot, 1997.
- Wilmet, Marc (2003). *Grammaire critique du Français*. Bruxelles: Duculot, 2003.
- Wilson, Deirdre (2006). Pertinence et pragmatique lexicale. *Nouveaux cahiers de linguistique française*, 2006, 27, s. 33–52. [online]. [cit. 2010-07-05]. Dostupné z: <<http://clf.unige.ch>>.
- Wilson, Deirdre – Sperber, Dan (2004). Relevance Theory. In: Horn, Laurence R. – Ward, Gregory (eds). *The Handbook of Pragmatics*. Oxford: Blackwell, 2004, s. 607-632.
- Yule, George (1996). *Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press, 1996.
- Zanola, Maria Teresa di (1998). Gérondif et constructions participiales dans la perspective de l'analyse sémantico-textuelle. In: *Studi di linguistica francese in Italia*, Brescia, La Scuola, s. 255–266.
- Zemmour, David (1998). Le participe présent dans *La Route des Flandres* (Écriture du souvenir et quête de l'instant). *L'Information grammaticale*, 1998, 76, s. 42–45.
- Zemmour, David (2008). *Une syntaxe du sensible : Claude Simon et l'écriture de la perception*. Paris: Presses de l'Université Paris–Sorbonne, 2008.

Bibliografie speciální – korpusová lingvistika

- Baker, Mona (1996). Corpus-based translation studies: The challenges that lie ahead. In: Somers, H. (ed.) *Terminology, LSP and Translation: Studies in language engineering, in honour of Juan C. Sager*. Amsterdam: John Benjamins, 1996, s. 175–186.

- Ballard, Michel (2007). *Les Corpus en linguistique et en traductologie*. Arras: Artois Presses Université, 2007.
- Biber, Douglas (1993a). Representativeness in corpus design. *Literary and Linguistic Computing*, 1993, 8, 4, s. 243–257.
- Biber, Douglas (1993b). Using Register-Diversified Corpora for General Language Studies. *Computational Linguistics*, 1993, 19, 2, s. 219–241.
- Bilger, Mireille (2000). *Linguistique sur corpus ? études et réflexions*. Perpignan : Presses Universitaires de Perpignan, 2000.
- Botley, Simon P. – McEnery, Tony – Wilson, Andrew (2000). *Multilingual Corpora in Teaching and Research*. Amsterdam: Rodopi, 2000.
- Calabrese, Laura (ed.). (2011). L'Internet, corpus sauvage – Nouvelles ressources, nouveaux problèmes ? *Le Discours et la langue*, 2011, 1.2. [online]. [cit. 2011-11-21]. Dostupné z: <<http://lediscoursetlalangue.wordpress.com>>
- Čermák, František (1995). Jazykový korpus: Prostředek a zdroj poznání. *Slovo a slovesnost*, 1995, 56, s. 119–140.
- Čermák, František (2010). Parallel Corpora: the case of InterCorp. In: Čermák, Fr. – Corness, P. – Klégr, A. (eds). *InterCorp: Exploring a Multilingual Corpus*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny/Ústav Českého národního korpusu, 2010, s. 10–18.
- Čermák, František (ed.) (2011). *Korpusová lingvistika Praha 2011 – 1 InterCorp*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2011.
- Čermák, František – Corness, Patrick – Klégr, Aleš (eds). *InterCorp: Exploring a Multilingual Corpus*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny/Ústav Českého národního korpusu, 2010.
- Čermák, František – Kocek, Jan (eds). *Mnohojazyčný korpus InterCorp: Možnosti studia*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny/Ústav Českého národního korpusu, 2010.
- Čermáková, Anna – Fárová, Lenka: *Keywords in Harry Potter and their Czech and Finnish translation equivalents*, In: Čermák, Fr. – Corness, P. – Klégr, A.: *InterCorp: Exploring a Multilingual Corpus*, NLN – ÚČNK, Praha 2010, s. 177–189.
- Fillmore, Charles J. (1992). „Corpus linguistics“ or „Computer-aided armchair linguistics“. In: Svartvik, J. (ed.). *Directions in Corpus Linguistics (Proceedings of*

- Nobel symposium 82, Stockholm, 4–8 August 1991*). Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 1992, s. 35–61.
- Fuchs, Catherine – Habert, Benoît (eds.). (2004). Traitement automatique et ressources numérisées pour le français. *Le Français moderne*, 2004, 72, 1.
- Granger, Sylviane – Lerot, Jacques – Petch-Tyson, Stephanie (eds). (2003). *Corpus-based Approaches to Contrastive Linguistics and Translations Studies*. Amsterdam – Atlanta: Rodopi, 2003.
- Habert, Benoît (2000). Des corpus représentatifs : de quoi, pour quoi, comment ? In: Bilger, M. (ed.). *Linguistique sur corpus. Études et réflexions*. Perpignan: Presses Universitaires de Perpignan, 2000, s. 11–58.
- Habert, Benoît – Fuchs, Catherine (2004). Bilan et perspectives méthodologiques. *Le Français moderne*, 2004, 72, 1, s. 88–97.
- Jacques, Marie-Paule (2005). Pourquoi une linguistique de corpus ? In: Williams, G. (ed.). *La linguistique de corpus*. Rennes : Presses universitaires de Rennes, 2005, s. 21–31.
- Johansson, Stig (2010). Multilingual corpora : possibilities and limitations. Čermák, Fr. – Corness, P. – Klégr, A. (eds). *InterCorp: Exploring a Multilingual Corpus*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny/Ústav Českého národního korpusu, 2010, s. 53–69.
- Kennedy, Graeme (1998). *An Introduction to Corpus Linguistics*. London – New York: Longman, 1998.
- Kocek, Jan – Kopřivová, Marie – Kučera, Karel (2000). *Český národní korpus: Úvod a příručka uživatele*. Praha: FF UK – ÚČNK, 2000.
- Laviosa, Sara (2002). *Corpus-based Translation Studies. Theory, findings, applications*. Amsterdam: Rodopi, 2002.
- McEnery, Tony – Wilson, Andrew (1996). *Corpus Linguistics: an introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 1996.
- McEnery, Tony – Xiao, Richard – Tono, Yukio (2006). *Corpus-Based Language Studies : an advanced resource book*. London – New York: Routledge, 2006.
- Nádvoříková, Olga (2003). *Analýza predikačního potenciálu francouzských tvarů na –ANT*. Diplomová práce, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, ved. doc. PhDr. J. Tláškal, s. 11–27.

- Nádvorníková, Olga (2007a) Existuje pro francouzštinu ekvivalent ČNK? In: Štícha, Fr. – Šimandl, J. (eds). *Grammar and Corpora*. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, 2007, s. 179–190.
- Nádvorníková, Olga (2007b). Dědictví Pražské jazykovědné školy v koncepci Českého národního korpusu (ve srovnání s francouzským korpusem FRANTEXT). In: Polách, V. (ed.): *Funkce – funkčnost – funkcionalismus*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, s. 178–184.
- Nádvorníková, Olga (2010a). Les corpus parallèles : L’Espace pour l’analyse contrastive. *Études Romanes de Brno*, 2010, 31, 1, s. 7–27.
- Nádvorníková, Olga (2010b). *The French gérondif and its Czech equivalents*. In: Čermák, Fr. – Corness, P. – Klégr, A. (eds). *InterCorp: Exploring a Multilingual Corpus*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny/Ústav Českého národního korpusu, 2010, s. 83–96.
- Nádvorníková, Olga – Polická, Alena – Šotolová, Jovanka – Vurm, Petr (2010). *Využití InterCorpu ve vysokoškolských kurzech francouzské filologie*. In: Čermák, Fr. – Kocek, J. (eds) *Mnohojazyčný korpus InterCorp: Možnosti studia*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny/Ústav Českého národního korpusu, 2010, s. 232–241.
- Olohan, Maeve (2004). *Introducing Corpora in Translation Studies*. London – New York: Routledge, 2004.
- Petitjean, André (2008). Corpus et genres : quelles interactions ? In: Bertrand, O. et al. (eds). *Discours, diachronie, stylistique du français : études en hommage à Bernard Combettes*. Berne: P. Lang, 2008, s. 417–433.
- Rastier, François (2005). Enjeux épistémologiques de la linguistique de corpus. In: Williams, G. (ed.). *La linguistique de corpus*. Rennes: Presses universitaires de Rennes, 2005, s. 31–47.
- Svášek, Martin (2007). *Définition, élaboration et exploitation d’un corpus parallèle bidirectionnel français – tchèque tchèque – français*. Thèse de doctorat, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze (dir. V. Petkevič), INALCO (LALIC – CERTAL), Paris (dir. P. Pognan).
- Šulc, Michal (2001). Tematická reprezentativnost korpusů. *Slovo a slovesnost*, 62, 2001, s. 53–61.

Williams, Geoffrey (ed.) (2005). *La linguistique de corpus*. Rennes: Presses universitaires de Rennes, 2005.